

ZBORNİK 0

dragutinu prohaski

ZBORNİK O DRAGUTINU PROHASKI

HRVATSKI KNJIŽEVNI POVJESNIČARI
ZNANSTVENI ZBORNICI

Sv. 8.

IZDAVAČ:

Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu

SUIZDAVAČI:

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci

Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu

Hrvatsko filološko društvo Zadar

Matica hrvatska Varaždin

Pedagoški fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

Sveučilište u Zadru

GLAVNI UREDNIK:

prof. dr. sc. Tihomil Maštrović

UREDNIČKI ODBOR:

prof. dr. sc. Dunja Fališevac, mr. sc. Ernest Fišer,

prof. dr. sc. Darko Gašparović, prof. dr. sc. Nikica Kolumbić,

prof. dr. sc. Stanislav Marijanović, prof. dr. sc. Tihomil Maštrović,

akademik Miroslav Šičel

TAJNIK UREDNIŠTVA:

Marinko Šišak, prof.

SURADNIK:

Branko Ivanda, prof.

ZBORNİK O
DRAGUTINU
PROHASKI

*književnom povjesničaru
i književnom kritičaru*

*Zbornik radova sa znanstvenoga skupa
Osijek, 16. i 17. svibnja 2002.*

Zagreb, 2003.

D Prohaska

Knjižni niz *Hrvatski književni povjesničari* donosi radove napisane nakon održanih znanstvenih skupova posvećenih pojedinim hrvatskim književnim povjesničarima. Nakon *Zbornika o Mihovilu Kombolu* (prvo izdanje izašlo je godine 1983., a ponovljeno izdanje 1997.), *Zbornika o Slavku Ježiću* tiskanog godine 1997., *Zbornika o Franji Fancevu* godine 1998., *Zbornika o Tomi Maticu* 1998., *Zbornika o Albertu Haleru* 2000., *Zbornika o Branku Vodniku* 2001., *Zbornika o Ivanu Milčetiću* 2002., pred nama je ove 2003. godine i *Zbornik o Dragutinu Prohaski* kao osmi zbornik u spomenutom nizu, čime se nastavlja znanstveni projekt istraživanja znanstvenoga i stručnoga prinosa uglednih znanstvenika s područja hrvatske književne historiografije.

Zbornicima su prethodili znanstveni skupovi o navedenim književnim povjesničarima, pa su tako objavljeni radovi u pravilu prethodno izloženi na znanstvenim skupovima. Znanstveni skup o Dragutinu Prohaski održao se u Osijeku 16. i 17. svibnja 2003. u svečanoj dvorani Pedagoškog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku. Održane su ukupno tri sjednice skupa, i to sve tri u Osijeku, čime se, uz ostalo, željela naglasiti uloga i značaj Dragutina Prohaske u osječkoj kulturnoj baštini i njegov doprinos poznavanju osječke kulturne povjesnice. Sudjelovala su 23 referenta, od toga iz Osijeka (8), Zagreba (8), Zadra (3), Beča (1), Rijeke (1), Splita (1) i Varaždina (1).

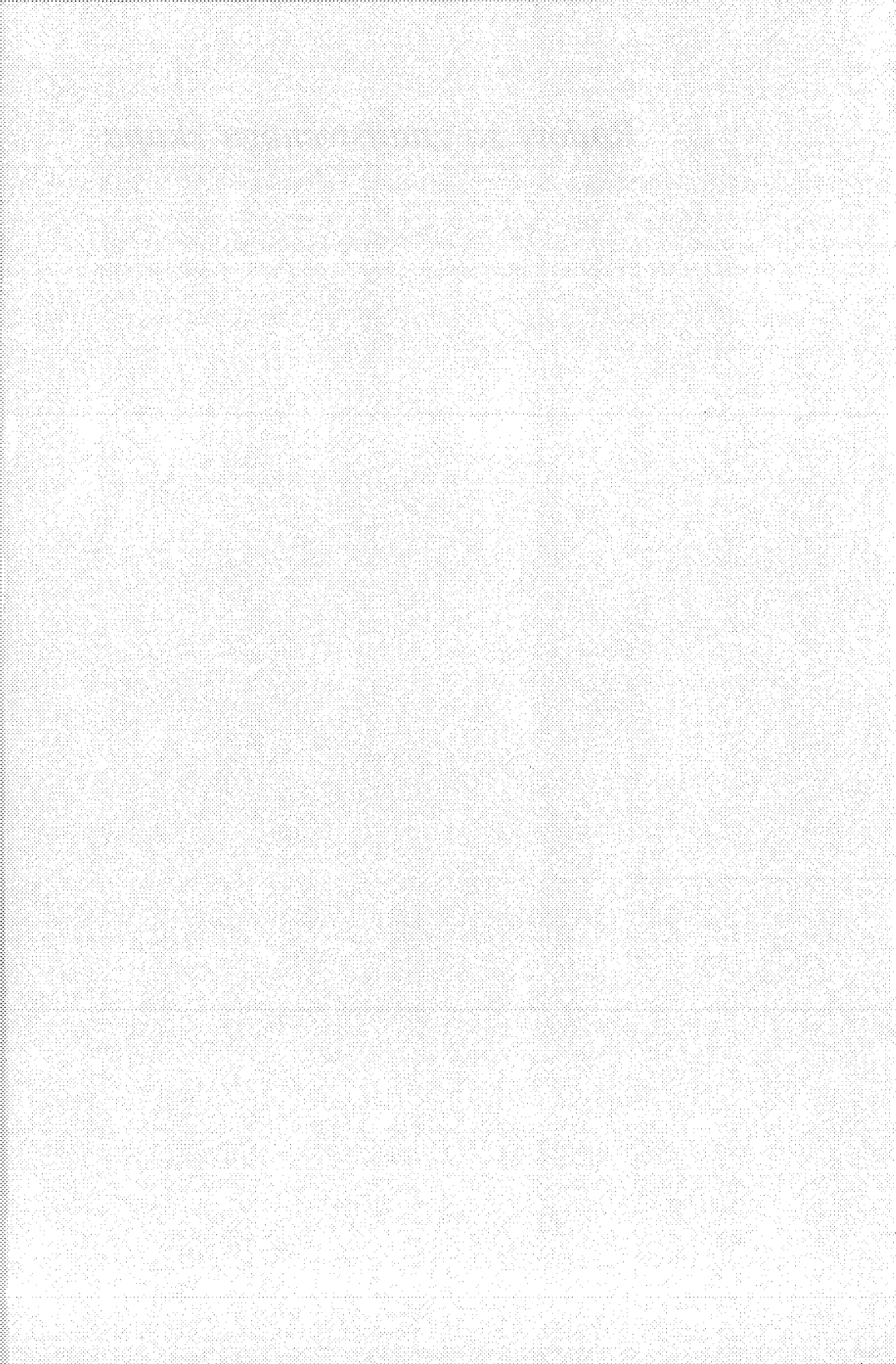
Organizatori znanstvenoga skupa o Dragutinu Prohaski bili su Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu kao glavni nositelj organizacije, te kao suorganizatori: Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci, Filozofski fakultet iz Zadra Sveučilišta u Splitu, Pedagoški fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera iz Osijeka, Visoka učiteljska škola iz Osijeka, te Hrvatska filološka društva iz Zadra i Zagreba, čime su se organizacijski na jednom važnom filološkom projektu našle mnoge važne hrvatske ustanove i društva u kojima se sustavno provode književnopovijesna i uopće filološka istraživanja. Sastav suorganizatora skupa ujedno pokazuje da su se na projektu *Hrvatski književni povjesničari* okupili znanstvenici sa svih pet hrvatskih sveučilišta što je zasigurno hvale vrijedna činjenica sama po sebi, a napose stoga što su nakon skupa uslijedili znanstveni uradci, među kojima bi i ovaj zbornik zasigurno želio imati svoje zapaženo mjesto. Važno je također istaći da se navedenima suorganizatorima skupa, kao suizdavač *Zbornika o Dragutinu Prohaski*, pridružio i Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu.

Znanstveni skup o Dragutinu Prohaski donio je niz novih znanstvenih i stručnih prosudbi o tom plodnom književnom povjesničaru i kritičaru, jer uz svu paradigmatičnost zaborava, pa i prešućivanja mnogih uglednih hrvatskih književnih povjesničara s kraja XIX. i prve polovice XX. st., začudna je bila spoznaja o skromnoj obaviještenosti suvremene svekolike znanstvene javnosti, dakako uz časne iznimke nekolicine kolega u struci, o raznim aspektima vrijednog, premda kontroverznog, Prohaskina prinosa hrvatskoj književnoj historiografiji i književnoj kritici. Uostalom o Prohaskinoj prisutnosti u hrvatskoj književnosti svjedoči do sada najpotpunija objavljena bibliografija njegovih radova (547 naslova!) kao i literatura o Dragutinu Prohaski (201 jedinica) što se donose u ovom *Zborniku*, premda taj broj zasigurno nije i konačan, osobito obzirom na Prohaskinu bogatu suradnju u češkoj periodici i u brojnim manje poznatim južnoslavenskim periodičnim izdanjima, rijetkim i u najpopunjenijim hrvatskim knjižnicama.

Znanstveni skup o Dragutinu Prohaski, pa tako i ovaj *Zbornik* o njegovu stvaralaštvu napisanih radova, podastire niz pogleda na Prohaskin stvaralački opus, čije područje rada nije bila samo književna povijest, već širi spektar humanističkih i društvenih tema i čija znanstvena i stručna djelatnost nije u nas, kako rekosmo, dovoljno poznata i afirmirana, što onda svakako znači i vraćanje ovoga znanstvenika u svijest i znanje suvremenih znanstvenih istraživača. Skup je pokazao da je osebnost Prohaskinih znanstvenih prosudbi bila poticajna istraživačima koji su sudjelovali na znanstvenom skupu i koji o rezultatima svojih istraživanja izvješćuju na stranicama ovoga *Zbornika*, a koliko su u tom poslu uspjeli svaki će zauzeti čitatelj, uostalom, sam moći provjeriti.

Tihomil Maštrović

Radovi sa znanstvenoga skupa

Dragutin Prohaska u kontekstu hrvatske književne historiografije

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)

Godine 1906. kad se Dragutin Prohaska počinje javljati u književnoj periodici (*Savremenik, Hrvatska njiva*) hrvatska je književna historiografija upravo na prekretnici: poslije začetnika povijesti hrvatske književnosti Vatroslava Jagića i Ivana Kukuljevića Sakcinskog, a potom Franje Markovića i Armina Pavića, sve do Gjüre Šurmina koji svojom *Poviješću književnosti* (1898.)¹ zatvara krug izrazito filološkog pristupa književnom djelu – Branko (Drechsler) Vodnik otvara svojom *Povijesti književnosti hrvatske* (1913.), te monografijama o Preradoviću, Franji Markoviću i Vrazu, novu stranicu začetaka pozitivističke metodologije u proučavanju hrvatske književnosti. Upravo na tom raskrižju između filološke i pozitivističke metodologije djeluje i Dragutin Prohaska.

Rođen iste godine kad je umro August Šenoa (1881.), a umro punih osamdesetak godina kasnije, on u književnoj kritici i povijesti književnosti djeluje tek petnaestak godina.² Nesumnjivo je taj Prohaskin kratki »izlet« u književnu kritiku i povijest književnosti jedan – uz ostalo – bitnih razloga da ga je i kasnija, kao i suvremena mu književno-kritička riječ i književna povijest minorizirala: moglo bi se reći da je, u pravilu, ostavljen na margini događaja u hrvatskoj znanosti o književnosti. Gotovo svi njegovi suvremenici, ukoliko su uopće i pisali o njemu, negativno su ga ocjenjivali. Treba, uz tu činjenicu, međutim, naglasiti da je Prohaska bio najviše na udaru aktualne kritike ne kao književni povjesničar, nego kao literarni recenzent – uglavnom u *Savremeniku, Nastavnom vjesniku* te *Hrvatskoj njivi* u kojima je objavljivao recentne prikaze upravo izašlih knjiga, hrvatskih pisaca. Budući da je u svojim ocjenama bio direktan i bez dlake na jeziku, razumljive su bile i reakcije pisaca o kojima je pisao.

¹ Vidi moj rad »Dosadašnje koncepcije, povijesti, hrvatske književnosti« u knjizi: *Stvaraoci i razdoblja u novijoj hrvatskoj književnosti*, Matica Hrvatska, Zagreb 1971. str. 312–331.

² Bibliografiju vidi u knjižici Dragutina Prohaske *Ilirizam u Osijeku*, Slavonica, Vinkovci 1994., str. 5–110, s pogovorom mr. Milovana Tatarina (»Usporedna razmišljanja o književnoj povijesti i književnoj suvremenosti«), te njegovim izborom bibliografije i literature.

A o njegovoj kritici negativno su se izražavali tijekom značajnih događaja u hrvatskoj književnosti između 1904., kad se prvi put javio pa sve do 1923. kad, praktički, završava javljanje u hrvatskim književnim časopisima – i lijevi i desni: Matoš ga je nazvao »književnim drotičkarom«, a vrlo su kritički o njegovoj kritici sudili i Janko Leskovar, i Ulderiko Donadini, i Miroslav Krleža, i August Cesarec, kao i Vladimir Nazor, i Antun Barac, i Ljubomir Maraković.³

Nije, međutim, samo taj gotovo jedinstveni omalovažavajući odnos književnih suvremenika prema Prohaskinim časopisnim napisima bio jedinim razlogom što je i u kasnijim književnim pregledima i povijestima ostao više-manje u drugom redu.⁴ Prohaska, ne zanemarimo tu činjenicu, ulazi u književnost upravo u vrijeme kad je Matoš na vrhuncu svoje slave, a svoju književno-kritičku karijeru završava na kraju ekspresionističkih manifesta i literarnog stvaralaštva Ulderika Donadinija, Antuna Branka Šimića i mladog Krleže.

I, što je, možda, najbitnije, suvremenik mu je – svega dvije godine stariji od njega – Branko Vodnik svojim prije spomenutim radovima dokazao da je neprijeporno prvi moderni povjesničar hrvatske književnosti koji je počeo razbijati šablonu primjenjivanja isključivo filološke metode u analizi književnog djela. A to je baš vrijeme kad Prohaska – moglo bi se reći gotovo paralelno s Vodnikom – uz studiju o baroku na paraleli Đorđić-Kanižlić (1909.), piše esej o Vrazovim *Đulabijama* (1910.), knjižicu o *Ilirizmu u Osijeku* (1912.), a studiju o Ivi Vojnoviću (1917.) kao i monografiju o Dostojevskom (1921.), pa u usporedbi s Vodnikovim književnim esejima i studijama, objektivno govoreći, Prohaska nije mogao očekivati ravnopravan odnos.

Kad je riječ o književnopovijesnom pristupu problematici hrvatske književnosti iz Prohaskina opusa valja posebno izdvojiti tri njegova teksta: pokušaj sintetičkog prikaza ženskih lica u hrvatskoj književnosti,⁵ napis s namjerom periodiziranja suvremene mu hrvatske književnosti,⁶ te – konačno, njegov književnopovijesni »saldo«: pregled hrvatske i srpske književnosti od realizma do moderne zaključno.⁷

³ Vidi »Bibliografiju« u spomenutoj knjizi *Ilirizam u Osijeku*, koju je uredio mr. Milovan Tatarin.

⁴ Vidi moju knjigu: *Hrvatska moderna. Kritika i književna povijest*, PSHK, knj. 71 (str. 473–479), Zagreb 1975., kao i 5. knjigu *Povijesti hrvatske književnosti* (»Književnost moderne«), Liber i Mladost, Zagreb 1978., str. 146–149, dok Prohasku Slavko Ježić u *Hrvatskoj književnosti (1100.–1941.)*, Zagreb 1944., jedva i spominje, a u najnovijoj (1987.) *Povijesti hrvatske književnosti* Ive Frangeša nema ni riječi o Prohaski.

⁵ »Ženska lica u hrvatskoj književnosti«, Predavanje na izložbi Ive Simonovićeve i Zdenke Pexidr-Siegerove dne 26. lipnja 1916.

⁶ »Naraštaji najnovije hrvatske književnosti od 1850. do 1915.« Predavanje dne 18. travnja 1916. na izložbi »Proletnog salona«, *Savremenik*, Zagreb 1916., br. 5–8.

⁷ *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, Matica hrvatska, Zagreb 1921., str. 1–375.

Iako se nije direktno izjašnjavao o svojim svjetonazorskim polazištima i metodološkim postupcima u interpretaciji književnopovijesne građe iz svekolikog njegovog kritičarskog djelovanja jasno se mogu razbrati neki bitni postulati od kojih u svojim razmišljanjima i analizama polazi.

Nepobitna je u prvom redu činjenica da Prohaska ne korespondira na istoj valnoj dužini ni s postmodernistima kao ni s poklonicima ekspresionističkog izraza i poetike – vidljivim strujama svog vremena, već je najbliži trećoj, nacionalističkoj odrednici: misli i svjetopogledima bliskim tadašnjim nazorovsko-meštrovičevskim jugoslavenskim iluzijama koje u Prohaskinom slučaju poprimaju već odavna napuštene sveslavenske razmjere. S literarnog pak stajališta Prohaska je sklon mitološkoj metaforici umjetničkog izraza i promicanju određenih »mesijanskih« i etičkih vrjednota iz čijeg vrela književnost izvire. Nesumnjivo je to rezultat Prohaskina proučavanja ruske književnosti (ali i ostalih slavenskih), a posebno Dostojevskog i Tolstoja, kao i uopće slavenske problematike.⁸

U polemici s Vodnikom povodom izdanja *Probranih pjesama Petra Preradovića* 1909.,⁹ a raspravljajući o tome radi li se o kritičkom izdanju ili ne, Prohaska se vrlo jasno izjašnjava o potrebi studioznog (ne samo u svezi s kritičkim izdanjima djela), »akademskog«, isključivo činjeničnog, a ne interpretativnog pristupa književnom djelu.¹⁰

Prohaska, primjerice, zamjera Vodniku suvišnu baroknost njegova pisanja: – »(...) Ja sam ondje stvarno [misli na svoju recenziju Vodnikova izdanja Preradovićeve pjesama, op. M. Š.] ispravljao reducirajući baroknost njegove studije na prvom mjestu (...)« piše Prohaska, da bi zatim Vodniku zamjerio »(...) metodu slijepog vjerovanja u auktoritete« jer »(...) metoda ne vjeruje u tradiciju – već promatra«, da bi i općenito naglasio – »(...) Ona virtuoznost kojom mnogi naši literarni historičari žongliraju sa najšarenijom terminologijom(...)«, i tako dalje, sve to govori, zapravo o Prohaskinom opredjeljenju za već pomalo preživjelu tradicionalnu filološku metodu, bez unošenja osobnosti ili esejiističke živosti u analitičke postupke.

⁸ Uz monografiju o Dostojevskom (*Fjodor Mihailovič Dostojevski. Studija o sveslavenskom čovjeku*, Zagreb 1921.) Prohaska je 1905. objavio i jedan od prvih svojih radova na njemačkom jeziku »Die Vorlage zur Komodie 'O, Vremja!' von Katarina II.« u *Archiv für Slavische Philologie* br. 4, a 1914. je u *Savremenuku* tiskao rad: »Problem slavenske kulture« br. 1–6.

⁹ Riječ je o tekstu Branka Vodnika »O ocjeni *Probranih pjesama Petra Preradovića* od dr. Prohaske«, *Nastavni vjesnik*, 1909.), a koji odgovara na 'Prohaskin polemički članak' tog izdanja (u *Nastavnom vjesniku*, 1909.), i ponovo Prohaskinom odgovoru »Polemika – prilog njezinoj metodi i ujedno odgovor g. dr. Branku Drechsleru« (*Nastavni vjesnik*, sv. 4, 1909.).

¹⁰ U članku »O književnosti« (*Savremenuk*, br. 9, Zagreb 1911.) recenzirajući jedno predavanje beogradskog profesora usporedne književnosti Bogdana Popovića, poznatog srpskog književnog povjesničara, Prohaska, nasuprot Popovićevoj tezi da je cilj umjetnosti ljepota, naglašava Tolstojevu misao: »Popovićevo misao umjetnički kulminira u osjećaju osjećanja, u Tolstoja u ocjenjivanju osjećaja (...)«.

Sva ta obilježja do punog izražaja došla su u Prohaskinim spomenutim književnopovijesnim tekstovima.

Prvi njegov rad s književnopovijesnim pretenzijama pokušaj je autorov da sintetičkim prikazom pokaže kako su u pojedinim literarnim razdobljima pisci doživljavali ženu,¹¹ pa su mu Marulićeva Judita odnosno Suzana poslužile kao prototipovi ženske »kreposti, ljepote, jakosti i mudrosti.« S takvih naglašeno moralnih, etičkih pozicija sasvim je razumljivo da će Prohaska zanemariti tip renesansne (pogansko-kršćanske!) žene, jednostavno preskočiti govor o poeziji »kurtizanstva i bonvivanstva«, ustvrđujući kako se »ta poezija slabo dojmila sjevernih naroda, a najslabije Slavena (!).« Ali zato će tip barokne žene osvojiti simpatije pisca: Mandaljena pokornica Ignjata Djurdjica »plaha i stidljiva diklica« i opet je na tragu Judite ili Suzane, ali s naglašenijim elementima »duhovne erotike« spojenima u idealnu sintezu estetiku, ljubavi (erotiku) s estetikom duha (etika).

Pridržavajući se već ustaljene periodizacije hrvatske književnosti XIX. stoljeća, (romantizam-realizam-moderna) Prohaska na primjerima najtipičnijih literarnih ženskih likova svakog od tih razdoblja razmatra doživljaj žene od »romantičarske duše« do realističke i moderne žene.

Prohaska će i u cjelokupnoj književnosti preferirati onakav tip žene čija se vrijednost zasniva na pojmu »duše«, a ne tijela: ljepote i etike, a ne erotike. To su, dakako, Vrazova Ljubica, Preradovićeva žena ili Pucićeva Cvijeta – »rehabilitirana grešnica«. Nasuprot takvom tipu idealizirane romantičarske žene stoji realistički tip: žena svjesna same sebe, svoje snage i moći, a primjera će za to naći Prohaska – gdje drugdje – nego u ruskoj književnosti. Dostojevski i Tolstoj, po Prohaski, ostvaruju lik žene koja »mrzi karakterna slabića, sanjara, umjetnika, ona hoće da se preda vodstvu borca, hoće rješavati zajednički svaki zadatak, najradije društveni, socijalni i narodni«. U hrvatskoj književnosti Prohaska idealan lik žene u realizmu vidi u Veri (literarno posve blijeda literarna junakinja) u Gjalskijevu romanu *Na rodjenoj grudi*, u Kozarčevoj Teni vidjet će zlu sudbinu moralno pale žene, dok će Kumičićeve ženske junakinje Linu i Sabinu s indignacijom odbiti: »(...) Njegovi su romani posve izmišljeni, a svoju veliku realističku snagu imaju od vještine književne, od tehnike, što ju je Kumičić naučio u Francuza. Zato ću ja da mimooidem i njegova ženska lica, da ostavim Olgu i Linu, Teodoru i Gospođu Sabinu na polici.«

Tip moderne žene Prohaska traži u nas kod Vojnovića, posebno Domjanica (!) i Begovića, ustanovljujući kako je moderni tip žene u europskim literaturama rezultat velegradskog života gdje se žena ostvaruje kao »demonaska inkarnacija ovoga svijeta«, hrvatski tip moderne žene na prijelazu stoljeća nasuprot europskom »ladanjski je i malo-gradanski« – posve suprotan poznatom tipu »fatalne« žene koju, što je vrlo indikativno za Prohasku, on uopće ne spominje, iako je »laurizam« i u nekim djelima drugih

¹¹ Citirano djelo iz godine 1916.

pisaca, a ne samo kod Kovačića, i te kako nazočan! Prohaska uzor moderne hrvatske žene literarno vidi prije svega u Domjanićevoj sentimentaliziranoj poeziji: »stilizirana žena, mistična, »duševna«, simbol, a ne stvarnost, jednom riječi žena u hrvatskoj modernoj samo je predmet »artističke ljubavi«, bez drugih znatnih vrednota.

Očigledno, mesijanska »filozofija« Prohaskina bitno je djelovala na njegove poglede i shvaćanja smisla književnosti, a naglašena etička komponenta u prosudbi literarnih djela dovela je do toga da Prohaskin odnos prema književnosti nije bio prihvaćen od ostalih njegovih suvremenika: i kritičara i pisaca koji su, posebno u ekspresionističkoj fazi, polazili od posve suprotnih životnih nazora.

Zanimljiviji je, ili bolje rečeno, izazovniji je, neprijeporno Prohaskin rad »Naraštaji najnovije hrvatske književnosti«¹² objavljen također 1916. godine, koji on u svojoj periodizacijskoj tezi započinje 1850. godinom, dakle stvaralaštvom koje se javlja nakon ilirskog pokreta: mogli bismo se gotovo i složiti s Prohaskom da »(...) Prvi naš naraštaj koji ulazi u književnost s nekim točno određenim književnim programom oni su mladići što se javljaju u književnosti iza godine 1850. u doba predlistopadsko, što ga zovemo i dobom apsolutizma (...)«, a dosta je zanimljiva – iako nije stilsko-literarna – i njegova podjela razdoblja romantizma koje Prohaska sagledava u tri faze: kao »tursku« romantiku na čelu s Mirkom Bogovićem, građansku kojoj je predvodnikom August Šenoa, te do 1880. »akademsku« s Franjom Markovićem kao njenim nositeljem. Vrlo je, međutim, diskutabilno Prohaskino razmišljanje o tzv. Šenoinom dobu. On, naime, prednost pred Šenoom daje Franji Markoviću: »(...) Drugi jedan javio se još za Šenoa i udara biljeg deceniju između 1870.–1880., jače nego li sam Šenoa, premda ne tako plodan i poznat. To je Franjo Marković. Njegov se rad ne može podrediti Šenoinom programu i utjecaju, već stoji izvan njega i nad njim, naročito svojim etičkim sadržajem (...)« i još jednom: »(...) No Franjo Marković izdiže se u našoj književnosti ne samo koncepcijom estetskom i književničkom već i etičkom (...)«.

Nesumnjivo, smjelo i izazovno, ali, usprkos svemu, netočno: naravno, Marković u očima Prohaske ima upravo one kvalitete koje dobar pisac po njemu treba imati: u prvom redu visoku etičku poruku što je u potpunosti odgovaralo Prohaskinim stavovima i pogledima, pa je stoga Marković i mogao dobiti tako visoku ocjenu u njegovoj prosudbi.

Razmatrajući razdoblje realizma koje ograničuje godinama 1880.–1890., Prohaska tvrdi kako pisci tog razdoblja (»najplodnije naše književne epohe u 19. vijeku«) nisu uspjeli ostvariti općehrvatski tip čovjeka, niti su bili dovoljno kritični, već su svoja djela obavijali elegičnim tonovima. Jasno je, da i tu Prohaski u djelima hrvatskih realista nedostaje jača etička, kršćansko-moralna poruka (Ante Kovačić, Eugen Kumičić!).

¹² Citirano djelo.

Iako i on početke hrvatske moderne datira godinom 1895. kad je došlo do poznatog incidenta sa spaljivanjem mađarske zastave u Zagrebu, te prisilnog odlaska naših studenata na studije u Prag i Beč ipak uvodi i jednu novost: modernističke akcente uočava već sredinom osamdesetih godina kod književne trojke: Ive Vojnovića, Kranjčevića i Tresića Pavičića, nazivajući taj period do 1895. simbolističkim realizmom.¹³

Završavajući taj tekst opisom razdoblja moderne Prohaska će, dakako, istaći pojavu »mladih«, spomenut će »majstore stiha« Vidrića, Domjanića, Matoša, Begovića i Nazora kao i sve veću individualizaciju u proznom stvaralaštvu. Završit će Prohaska s već poznatim stavom: »(...) Moja je prognoza i ta da će slijediti naraštaj s više etičkog shvaćanja negoli bijaše u minolog. Minuli naraštaj odviše se udruživao i razvio je mnogo, mnogo oportunitizma (...)«.

Temeljno polazište od kojega Prohaska kreće u svojim književnopovijesnim razradbama i analizama sastoji se od nekoliko odrednica. Jedna od bitnih, najjače istaknutih, sigurno je njegovo sveslavensko osjećanje i opredjeljivanje koje je često isticao, a vidljivo je iz njegova ne malog interesa koji je pokazivao za probleme slavenske kulture, kao i za slavenske književnosti uopće, a posebno za rusku književnost, što je i rezultiralo njegovom opsežnom i iscrpnom monografijom o Dostojevskom.

Upravo studij djela tog značajnog ruskog pisca doveo ga je i do određenih filozofsko-moralnih premisa kao i druge značajne odrednice njegova shvaćanja smisla i zadaće literature: Prohaska na književnom opusu Iva Vojnovića¹⁴ (i zato ga je i smatrao jednim od temeljnih stupova hrvatske književnosti) istražuje i pronalazi prvenstveno problem moralnih komponenti čovjeka, otkrivajući u njegovu djelu smisao onog što bismo mogli nazvati svojevrsnom »dostojevštinom«: težnju čovjeka za specifičnom ljudskom slobodom do koje se dolazi jedino moralnim unutarnjim očišćenjem, katarzom. Treća odrednica jest nacionalna, kao osnova, baza, bez koje nema puta prema sveslavenskom, pa u određenom smislu i kozmopolitskom određenju čovjeka.

Njegova je filozofija izrazito građanskog, moglo bi se reći, tipično štrosmajerovskog ili možda čak u ono doba već potpuno preživjelog i ne-realnog ilirskog usmjerenja: vidljivo je to i iz Prohaskine konstatacije kako je »(...) između naše literature i inteligencije hladan odnošaj, između inteligencije i naroda još hladniji (...)« što samo potvrđuje određenu koncepciju o nacionalnom jedinstvu hrvatskog naroda bez obzira na staleške razlike, što je bila i tipična Šenoina koncepcija, a potvrđuje to i Prohaskina

¹³ U svojem *Pregledu savremene hrvatsko-srpske književnosti* (1921.) Prohaska razdoblje realizma omeđuje 1880.–1890., a pojavu značajnih djela spomenute trojke pisaca (1890.–1895.) naziva razdobljem između realizma i moderne.

¹⁴ O Vojnoviću je Prohaska objavio tekst: *O pjesniku slobode. Studije o književnom djelu Ive Vojnovića povodom njegove šezdesetogodišnjice*, Osijek 1918.

misao izražena kroz prizmu sagledavanja – po njegovu mišljenju – najvrednije literarne tradicije u hrvatskoj književnosti kad zaključuje: »(...) Iz duševne obitelji Preradović–Marković, Šenoa–Gjalski–Vojnović mora da izađe očekivani [misli se »mesija« i opet u smislu Dostojevskog, op. M. Š.] a mora da odlučno stupa smjerom slavenskog duhoborstva (...)«¹⁵ – dodajmo samo tome: na izrazito etičkoj osnovi.

Prohaska nije izgradio neku jasniju kritičku i književnopovijesnu koncepciju, niti se definitivno opredijelio za konkretnu analitičku metodu. Raznovrsnost i heterogenost njegova pristupa fenomenu književnosti više je rezultat nepoznavanja teorije i literarne metodologije nego li umješnosti korištenja raznih metoda kako bi što dublje proniknuo u određeno djelo. Iako je pokušao unijeti u svoje analize estetsko mjerilo, u biti je njegov pristup ostao ipak vanjski, idejno-moralizatorski, s pokušajima unošenja, nekih filozofskih razmatranja u smislu svojevrzne dostojevštine, a sve to s pozicija nacionalno-romantičnog i naivno-idealističkog svojeg opredjeljenja.

No, bez obzira na nedostatke koje uočavamo u Prohaskinom književnopovijesnom djelovanju, valja mu ipak priznati da je u onom kratkom vremenskom periodu koji je posvetio hrvatskoj književnosti, ažurno pratio zbivanja u aktualnoj književnoj produkciji, i da je svojim recenzentskim priložima o književnim suvremeniciima znatno pridonio hrvatskoj književnoj kritici kao svojevrсна spona između tradicionalnog i modernog pristupa književnom stvaralaštvu u nas na početku XX. stoljeća.

DRAGUTIN PROHASKA U KONTEKSTU HRVATSKE KNJIŽEVNE HISTORIOGRAFIJE

Sažetak

Kao književni kritičar i povjesničar hrvatske književnosti Dragutin Prohaska djelovao je kratko vrijeme: od godine 1916. do 1919. Kao recenzent aktualnih književnih događanja u hrvatskoj književnosti pisao je o Ivi Andriću, Miroslavu Krleži, Antunu Branku Šimiću, Vladimiru Nazoru i drugima, a kao povjesničar književnosti sintetske radove o ilirizmu u Osijeku, te *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti* (1921.).

Svoj naglašeni etički svjetopogled uobličio je u monografiji o Dostojevskom, a u analitičkim postupcima služio se književnopovijesnom metodom, svojevršnim spajanjem filološke i pozitivističke metode.

¹⁵ Dragutin Prohaska, *Naraštaji najnovije hrvatske književnosti od 1850.–1915.*, Zagreb 1916.

DRAGUTIN PROHASKA IN THE CONTEXT
OF CROATIAN LITERARY HISTORY

Summary

Dragutin Prohaska was active as a literary critic and Croatian literary historian in the short period: from 1916 to 1919.

As a reviewer of contemporary literary events in Croatia, he wrote about Ivo Andrić, Miroslav Krleža, Antun Branko Šimić, Vladimir Nazor and others, and as a literary historian, he contributed syntheses on Ilyrism in Osijek, and *An Overview of the Contemporary Croatian-Serbian literature* (1921). He articulated his strong ethical views in a monograph on Dostoyevski, and he used a historical method in his analyses, more precisely a specific blend of philological and positivistic method.

PREGLED SAVREMENE
HRVATSKO-SRPSKE
KNJIŽEVNOSTI

NAPISAO
Dr. DRAGUTIN PROHASKA

ZAGREB 1921.
IZVANREDNO IZDANJE MATICE HRVATSKE

TISKARA KUZMA HOZMANIĆ, ZAGREB

Dragutin Prohaska: *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*.
Izvanredno izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1921.

Prohaskin pristup starijoj hrvatskoj književnosti

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)

Kad je riječ o hrvatskim književnim povjesnicima i kriticima, odmah treba istaći da Dragutin Prohaska spada među one koji su u svojim objavljenim radovima zahvatili mnoga i raznolika područja hrvatskoga književnog života. Ako promatramo sa sadržajne strane taj se njegov interes, ne navodeći kronološkim redom, kreće od slavonskih pisaca i budimskih lecionara te bosanskih Muslimana i latinista Jakova Bunića do Gundulićeva »Osmana«, od baroknih pjesnika Ignjata Đurđevića i Antuna Kanižlića do komedija staroga Zagreba i kajkavskih pisaca. Kad bismo navodili njegove radove iz novije hrvatske književnosti, od početka XIX. stoljeća dalje, to bi nabranje bilo još bogatije, jer se njegov interes kreće od Kukuljevićeva *Jurana i Sofije* preko Preradovića, Kranjčevića i Vojnovića do Kosora, Tucića, Andrića te Šimunovića, Ogrizovića, Nikolića i drugih. Nekima od navedenih imena navraćao se i više puta.

Tu nije riječ samo o sadržajnoj raznolikosti, nego i o raznolikosti u metodološkom pristupu. Naime, svu je tu problematiku iznosio upotrebljujući razne književno-kritičke žanrove – od vrijednih manjih ili većih studija (kao što su one o baroku Đurđevića i Kanižlića ili o Gundulićevu *Osmanu*) do mnogobrojnih recenzija i prikaza te žučljivih polemika, kao što su sukobi s mladim Krležom 1919. i s Milanom Bogdanovićem, doživljujući ponekad i neuobičajene napade iz pera A. G. Matoša.

Svi su ti Prohaskini prilozi, koji su pisani u rasponu od 1902. do 1936., dakle više od 30 godina, imali koji manju koji veću ulogu pri formiranju jedne osobnosti i pridonosili njegovu sveobuhvatnom pogledu na razvoj hrvatske književnosti od najstarijih vremena do početka XX. stoljeća. Doduše, on je već 1910., s nešto manje iskustva, objavio svoju *Hrvatsku čitanku (Za prvi i drugi razred trgovačkih škola)*, a zatim 1917. *Trgovačku čitanku* te 1918. *Hrvatsku čitanku za 3. i 4. razred Trgovačke akademije* koju je nazvao *Pregled hrvatske i srpske književnosti i ogledi*.¹

¹ Pregled hrvatske i srpske književnosti i ogledi. Za 3. i 4. razred trgovačkih akademija. Napisao dr. Dragutin Prohaska, docent u visokoj trg. Školi u Pragu, 1923., 416 str. Vidi i izdanje 1929.

Međutim, ovdje treba navesti i to da je samo godinu dana poslije Vodnikove *Povijesti*, godine 1914. David Bogdanović objavio svoj *Pregled književnosti hrvatske i srpske*,² u kojem je poslije uvriježenog poglavlja o narodnoj (tradicionalnoj) književnosti najprije obrađena »stara književnost hrvatska i srpska« (do XV. st.) te »Hrvatska književnost od XV. vijeka do Gaja (1830.)« i »Književnost srpska od XVIII. vijeka do Vuka St. K. (1814.)«. I tu je, kao i u Vodnikovoj *Povijesti* (s Jagićevim uvodnim poglavljem o glagoljskoj književnosti, kao Prvo doba) cijela hrvatska srednjovjekovna književnost svedena na 6 stranica pod naslovom »Hrvatska glagolska crkvena i svjetska književnost«. Dodajmo pri tome da je Bogdanović izostavio cjelokupni korpus hrvatskoga latiniteta, kao što to zapažamo i kod ostalih sastavljača sličnih priručnika.

Godine 1919. Prohaska je objavio još jednom svoj *Pregled hrvatske i srpske književnosti*, s podnaslovom »Do realizma 1880.« (199 str.), a ako tome dodamo i njegov *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, tj. književnost od 80-ih godina XIX. st. do njegovih dana,³ onda možemo reći da je, što se tiče hrvatske književnosti, on kako tako do 1920. uobličio cjeloviti razvojni put hrvatske književnosti od početaka do njegova vremena. Nažalost, cijeli taj trud, dodajući tome i opširnu studiju o hrvatsko-srpskoj književnosti u Bosni i Hercegovini⁴ te neke druge monografske napise, Prohaska nije uspio spojiti u jednu sintetsku cjelinu, vjerojatno i zato što se nije uspio osloboditi shvaćanja da se hrvatska i srpska književnost moraju obrađivati kao jedna cjelina. Naime upravo dvadesetih godina XX. stoljeća te su tendencije sve više jačale, završavajući s povijesnim pregledom *Historija stare i srednje jugoslovenske književnosti* Franje Poljanca (Zagreb 1932., III. izd. 1939.). Naravno, uz takvu integralističku struju koju je podupirala službena politika, postojao je čitav niz hrvatskih književnih povjesnika i kritičara koji su se već od M. Medinija 1902. (*Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku*), B. Vodnika, M. Ujevića do V. Lozovine te konačno S. Ježića i M. Kombola bavili starijom hrvatskom književnošću (bilo kao cjelinom ili pojedinim razdobljima) kao jedinstvenom cjelinom u svim njezinim sastavnicama.

Za Prohaskin pristup starijoj hrvatskoj književnosti, gdje bi trebalo uključiti sve njegove sintetske pristupe i obrade od 1910. do dvadesetih godina XX. stoljeća, a i mnoge pojedinačne njegove priloge, studije i članke, najpogodniji će nam biti njegov *Pregled hrvatske i srpske književnosti i ogleđi, za 3. i 4. razred trgovačkih škola* (Zagreb, 1923. i izdanje pod istim naslovom 1929.). To iz nekoliko razloga, primjerice zato što je to njegov naj-

² Dr. David Bogdanović, *Pregled književnosti hrvatske i srpske*, Zagreb 1914.

³ Dr. Dragutin Prohaska, *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, Zagreb 1914.

⁴ Dragutin Prohaska, *Das kroatisch-serbische Schriftum in Bosnien und Hercegowina von den Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert*, Zagreb 1911., 202 str.

opsežniji pregled starije hrvatske književnosti (naravno, uz vrlo kratak pregled i srpske književnosti) te i konačan njegov sintetski pristup toj temi.

Kako smo već istakli, tradicija da se u povijesnim pregledima hrvatska književnost obrađuje zajedno vlada u hrvatskoj književnoj historiografiji već od početaka hrvatske književne znanosti. Međutim, poslije Prvoga svjetskog rata, u novoj zajedničkoj državi, ta se težnja, posebno sa službenih strana, sve jače isticala, pogotovu u priručnicima za škole, gdje su ti krugovi imali izravniji utjecaj. Misao o zajedničkom jeziku i zajedničkoj književnosti morala je upravo u takvim izdanjima doći jače do izražaja. Da bi udovoljio takvim zahtjevima, ali da bi mu savjest ostala čista, Branko Vodnik izjašnjava se vrlo oprezno (u svojem *Pregledu hrvatsko-srpske književnosti* god. 1923., kad je i Prohaska objavio svoj *Pregled*) ističući, doduše, zajedničku podlogu jezika Hrvata i Srba u štokavskom narječju, ali navodi i razlike, jer je »u hrvatskoj književnosti prihvaćen govor ijekavski, a u srpskoj govor ekavski.«⁵ Naravno, ne pada mu ni na pamet da istakne jezične i druge posebnosti upravo starijega razdoblja hrvatske književnosti.

Dragutin Prohaska, za razliku od Vodnika, potpuno podilazi službenim stavovima pišući izričito: »hrvatska je i srpska književnost jedna cjelina jer su Hrvati i Srbi jedan narod istoga podrijetla i jezika.«⁶ U *Pregledu savremene hrvatsko-srpske književnosti* (1921.) čini se da je Prohaska još određeniji: »Problem jedinstvene Jugoslavenske književnosti problem je sadašnjosti, dok u prošlosti sve do naših dana, imamo tri književnosti; dvije od njih, hrvatsku i srpsku, prikazujem ovdje u najnovijoj, »savremenoj« fazi, od realizma do danas, kada je već ideja jedinstvenosti imala na obadvjema stranama jakih predstavnika. Prikazao sam ovdje obje književnosti kao jedan organizam u dva organa, te istaknuo sve momente jedinstva.«⁷

Prema naslovima Vodnikove i Prohaskine knjige (Prohaska: *Pregled hrvatske i srpske književnosti*, Vodnik: *Pregled hrvatsko-srpske književnosti*) moglo bi se činiti kao da je Vodnik skloniji shvaćanju o jedinstvenoj književnosti, jer je naziv hrvatsko-srpski dvočlani naziv za jednu književnost, dok Prohaska, čije smo mišljenje o hrvatskoj i srpskoj književnosti naveli, svojim nazivom knjige kao da dijeli hrvatsku od srpske književnosti. Očito je riječ o terminološkoj neusklađenosti. Uostalom već se u sadržaju dijeli hrvatska od srpske književnosti, iako se u Vodnikovu poglavlju »Dio-ba hrvatsko-srpske književnosti« nastoji gradivo sjediniti.

Međutim, bez obzira na to kakvo mišljenje imaju oba autora o pitanju »jedinstva«, njihovi se stavovi najbolje očituju u praktičnom dijelu, na samom tekstu – i u komentarima i u izboru tekstova. Već u Vodnikovu *Pregledu*, ako pogledamo kazalo, zapaziti ćemo da hrvatska književnost stari-

⁵ Dr. Branko Vodnik, *Pregled hrvatsko-srpske književnosti u ogledima. Za više razrede srednjih škola*, knj. I, 3. izdanje, Zagreb 1914. Vidi str. 4.

⁶ D. Prohaska, *Pregled...*, 1923., str. 1.

⁷ D. Prohaska, *Pregled savremene...*, 1921., str. V.

jega razdoblja obuhvaća preko 300 stranica, a srpska 13. Ništa bolji odnos nije ni u Prohaskinu *Pregledu*, pa se već iz toga može zaključiti kako je među tim nacionalnim književnostima starijega razdoblja i prevelika duhovna, kulturna, stilska i tematska razlika da bi se moglo raspravljati o nekom paralelizmu i sličnosti, pogotovu ne o »jedinstvenoj cjelini«. To znači da su sve one izjave izrečene u predgovorima o jedinistvenoj književnosti bile prazne riječi, da bi se zadovoljila forma, dok je u svijesti naših sastavljača dominirala misao o hrvatskoj književnosti kao jedinistvenoj cjelini.

Što se tiče periodizacije u kojoj se najbolje očituje temeljna odrednica jedne nacionalne književnosti, Vodnik i Prohaska (a na neki način i Bogdanović) u bitnim se formalnim crtama među sobom podudaraju, dijeleći cjelokupnu hrvatsku književnost u tri doba: Prvo (od početaka do XV. vijeka), Drugo (od XV. do XVIII. vijeka) i Treće (do kraja XIX. vijeka, koje u svom *Pregledu* obrađuje samo Prohaska).

Razlike ćemo zapaziti tek u razradi pojedinih razdoblja te u nazivima pojedinih obilježja i struja, pa tako Vodnik za prvo razdoblje kaže da »obuhvata sredovječnu književnost« koja se kod Hrvata zove »hrvatska glagoljska književnost«, dakle, još uvijek pod presudnim utjecajem Jagićeva poistovjećivanja hrvatskoga glagolizma sa srednjim vijekom. Međutim, Prohaska već na početku kao da želi ići vlastitim putem, pa naglašavajući socijalnu komponentu, to prvo doba obilježuje kao »Crkvenu i feudalnu književnost.«

I inače Prohaska je sklon klasifikaciji i periodizaciji, za razliku od Vodnika koji čitavo Drugo doba (od humanizma i renesanse do kraja XVIII. st.) obrađuje kao jednu cjelinu, naravno, uz isticanje nekih neizbježnih kulturnopovijesnih oznaka (primjerice »Hrvatska protestantska književnost«, »Protivreformatorska književnost u Dalmaciji«, »Zlatno doba dubrovačke književnosti« i sl.). Za razliku od Vodnika, autora tada još uvijek cijenjene prve moderne *Povijesti hrvatske književnosti* do potkraj XVIII. stoljeća,⁸ Prohaska u svom *Pregledu* želi pojedinim razdobljima dati dublja i značajnija obilježja, čime preuzima obvezu da se u razradi pridržava stanovite koncepcijske osnove. Zato cijelom drugom dobu od renesanse do kraja XVIII. stoljeća daje naziv »Vlasteoska i pučka književnost renesanse«, a Trećem dobu, od ilirizma do kraja XIX. stoljeća, daje oznaku »Građanska i narodna književnost«. Takvo svoje stajalište on još jednom potvrđuje u *Pristupu* kad navodi kako »u prvo doba daje književnosti obilježje crkva, u drugo dvor, a u treće narod«.⁹

Pitanje je, međutim, koliko se kod tako navedene klasifikacije autor mogao dosljedno pridržavati preuzetih načela. Naime, kad bismo se upustili u preciznu obradu vidjeli bismo da se u odnosu na strogo istaknuta

⁸ Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti. Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća*, knj. I, Zagreb 1913.

⁹ D. Prohaska, *Pregled...*, str. 2.

obilježja pojedinih razdoblja Prohaska i nije uvijek mogao dosljedno pridržavati, iako je i dalje zadržao princip konkretnijeg obilježavanja pojedinih književnih pojava. U dijelu »Ogleda«, na početku Drugog doba unosi tekst »Muke Spasitelja našega«, dakle tipično srednjovjekovno djelo, a zatim slijedi tekst Marulićeve *Judite*. Međutim, pod naslovom Drugo doba (s podnaslovom »Vlasteoska i pučka književnost renesanse«) nalazimo u Prohaske sve autore od Menčetića do Reljkovića. U književnopovijesnom dijelu, za razliku od Vodnika, Prohaska informira o bogumilskoj i apokrifnoj književnosti, koju definira kao »crkvena patvorena djela«.¹⁰

U razradi Drugog dijela Prohaska je u nekim crtama osebujan. Tu najprije obrađuje prijelaz k novom dobu, započinjući s vjerskom renesansom u kojoj se javlja novovjeki kršćanin u duhu Franje Asiškoga. Pod naslovom »Svjetovna renesansa« javlja se podnaslov »Hrvatski početnici renesanse«, a zatim podnaslov »Prvi nabožni začinjavci u Splitu«. Tu je sljedeća tema »Slatki novi stil dubrovačke vlastele«, što se uglavnom odnosi na Menčetića i Džoru Držića, iako je ovaj potonji bio pučanin. To nam potvrđuje kako Prohaskine klasifikacije, iako svjedoče o originalnom pristupu, ipak govore o stanovitoj površnosti. Takav je i u dijelu pod podnaslovom »Hvarska vlastela«, gdje misli na hvarski krug s Hanibalom Lucićem i Petrom Hektorovićem, ali tome dodaje i pučanina Martina Benetovića, koji uostalom i ne pripada renesansnom vremenu. Pod podnaslovom »Drugi naraštaj dubrovačkih pjesnika«, s istaknutom oznakom »Pučani«, kao obilježje njihova pjesnikovanja ističe njihovo pučko podrijetlo ali s primjedbom kako je njihovo »mišljenje vlasteosko, gospodsko«. Tu su pod zajedničkom oznakom obrađeni Dubrovčani A. Čubranović, N. Nalješković, M. Vetranović i M. Držić, ali i A. Sasin. Sigurno je da je i to Prohaskino mišljenje olako doneseno, jer je upravo renesansno shvaćanje temeljeno na novom građanskom mišljenju koje su prihvaćali jednako plemići kao i pučani.

Prelazeći na XVII. stoljeće Prohaska nastupa s naslovom »Zlatni vijek dubrovačke renesanse«, gdje dominira poznata trojka – Gundulić, Bunić i Palmotić, a što pokazuje kako obilježje renesanse naš autor proteže i na sljedeća razdoblja. Tako poslije poglavlja »Doba književnih epigona« (gdje navodi razne »nasljedovatelje«, a obuhvaća pjesnike od Karnarutića do Ignjata Đorđića) slijedi poglavlje »Renesansa u banovini« (zapravo ozaljski književni krug) te poglavlje »Pučka književnost renesanse« (što obuhvaća Hrvatsku protestantsku književnost i Hrvatsku katoličku reformaciju te pučku prosvjetu po primjeru protestanata, a gdje su uključeni pisci od Habdelića do Rittera Vitezovića i Tome Babića). Očito je da tako široko shvaćanje pojma renesanse unosi kod čitatelja stanovitu zabunu. Pogotovu tako nešto ne bismo očekivali kod povjesničara književnosti koji je u hrvatsku literaturu prvi, na temelju analitičkog pristupa pjesnicima Ignjatu Đorđiću i Antunu Kanižliću, unio termin barok kao stilsko obilježje nekih pjesnika i

¹⁰ Op. cit., str. 8-9.

to 1909., dakle desetak godina prije nego što je sastavljao i pripremao treće izdanje svoga *Pregleda*.

U ovoj knjizi termin barok upotrebljava Prohaska vrlo sramežljivo. Pa kad ga spominje u svezi s Gundulićem, paralelno upotrebljujući i termin sećentizam, on mu u odnosu na renesansu daje podređeno mjesto. Pišući o Gundulićevim »Suzama« on kaže: »I način Gundulićev nov je u dubrovačkoj književnosti. Pjesnik se razmeće igrom riječi, antitezama, metaforama i približuje suvremenom baroknom ukusu. (Barok je neumjereno ukrašavanje pjesničkog govora). Gundulić još ne ide preko neke mjere, njegov govor ostaje još svagda u granicama jasnoće i jedrine.«¹¹

To bi značilo da je Gundulićev spjev uspješan jer nije dovoljno barokan. Za Kanižlićevu Rožaliju pak kaže da je »najbolji proizvod naše pučke književnosti isusovačke. U njoj se izmjenjuje barokni i pučki ukus.« Dakle, barok je samo jedan stil uz druge stilove jer »sećentizam bijaše dakle književni izraz toga društva – baštinika i epigona. A umjetnost (slikarstvo, kiparstvo i glazba) razvila je isti duh i stil poznat pod nazivom barok«, ... Glavne oznake renesanse XVII. vijeka jesu: purizam u jeziku, učenost u poeziji, sećentizam u stilu, duh baštinika i nasljedovatelja u društvu, epoha isusovačke umjetnosti i retorike u crkvi.«¹²

Iznoseći neke »zanimljivosti« Prohaskine analize figurativnog jezika Đorđićeva i Kanižlićeva Zoran Kravar se pita: »Kako je naša sredina reagirala na Prohaskinu raspravu?« i odmah odgovara: »Nikako, smjelo bi se ustvrditi. Vodnik je u svom prikazu, spomenuvši tek neke sitnije propuste, posve mimoišao činjenicu da je u raspravi »Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić« po prvi put u hrvatsku znanost unesen pojam »barok«. A čini se da osim njegova prikaza drugih i nije bilo, Prohaska, dakle, nije našao ono što bi njegovim početnim i stoga nesavršenim nastojanjima bilo prijeko potrebno, nije našao nastavljače.«¹³

A tu vjerojatno i leži razlog što u svom *Pregledu*, u prikazu Gundulića, a posebno Đorđića i Kanižlića, koje je u raspravi isticao kao primjere baroknog pjesništva, Prohaska gotovo sramežljivo i vrlo suzdržano upotrebljava taj termin. Slab i gotovo nikakav odjek književne kritike, iako se radi o pionirskom pristupu, pri čemu Z. Kravar primjećuje da je njegova rasprava »nastala u stvarnom dodiru s boljom književnoteoretskom literaturom onoga vremena«,¹⁴ učinio je da je Prohaska rečenom terminu pristupao vrlo oprezno, a posebno je izbjegavao da baroku daje dimenzije stilske formacije. U odnosu na renesansu koja je dala obilježje nekolikim stoljećima (prema Prohaski, kako smo vidjeli, proteže se sve do XVIII. stoljeća), baroku je dan podređeni položaj.

¹¹ Op. cit., str. 38.

¹² Op. cit., str. 46.

¹³ Zoran Kravar, *Studije o hrvatskom književnom baroku*, Zagreb 1985., str. 280–281.

¹⁴ Op. cit., str. 280.

Svaki dobar i savjestan književni povjesničar sastavlja svoje sinteze (a takav je, mogli bismo reći, i Prohaskin *Pregled* iz 1923.) tek nakon što se i sam kao znanstvenik i istraživač potvrdio u nekoliko priloga s obradom nekoliko sitnijih pitanja, bilo analitičkim pristupom bilo iznošenjem nove građe i sl. Jer poznavanje užih pitanja garantira preciznost i akribičnost te što potpuniju informiranost, a to su vrijedni kamenčići pri sastavljanju jedne zaokružene cjeline. Takvih radova ima i Prohaska (primjerice studija o slavonskoj književnosti XVIII. stoljeća, 1907; Budimski lekcionari 18. vijeka, 1908.; studija o Ignjatu Đorđiću i Antunu Kanižliću, 1909., te prilog o povijesnoj građi Gundulićeva *Osmana* u suvremenom izvještaju, 1912.).¹⁵

Moglo bi se navesti i podosta takvih radova iz novije hrvatske književnosti, koji su prethodili Prohaskinu *Pregledu savremene hrvatsko-srpske književnosti* (1921.), ali ovdje ćemo se osvrnuti samo na njegov prilog iz starijega razdoblja pod naslovom »Povijesna građa iz Gundulićeva »Osmana« u suvremenom izvještaju«, 1912./1913.¹⁶

U tom je radu Prohaska usporedio povijesnu podlogu spjeva s nje-mačkom brošurama o Osmanovoj pogibiji 1622., kakvih je brošura odmah poslije samog događaja bilo i više. Zato Prohaska ističe: »U tim brošurama treba gledati jezgru historičku, oko koje se mašta pjesnikova ovila. Koliko mi je znano, nije se nitko zaustavio na pitanju, kako Gundulićev Osman stoji prema tim brošurama.«¹⁷ Tim prilogom Prohaska je otvorio još jedan put kojim bi trebalo krenuti pri vrednovanju Gundulićeva djela. Iznoseći sadržaj spomenute knjižice, Prohaska najprije utvrđuje da je Gundulić poznao upravo taj tekst, što pokazuje kako je naš pjesnik svoj spjev želio temeljiti prije svega na povijesnim podacima. Ali, što je još važnije, Prohaska utvrđuje i odstupanja Gundulićeva u odnosu na taj tekst, pa nam je time omogućio upoznati Gundulićev stvaralački postupak.

To se vidi na više primjera. U brošuri je Osman prikazan kao tvrdoglav, neumoljiv vladar, lukavac i lopov, želeći izigrati janjičare, koji se ne bune toliko protiv loše plaće koliko zbog toga da im se krute užitci i što ih Osman želi poslati na istok, u sigurnu smrt, Gundulićev Osman, kojega pjesnik naziva »oholim djetetom«, prikazan je daleko ljudskije, što je odgovaralo Gundulićevoj temeljnoj zamisli.¹⁸ Pjesnik je htio istaknuti kako je skora propast turskog carstva neminovna, jer su se u njemu sukobile dvije

¹⁵ Potpuniju bibliografiju radova D. Prohaske vidi u *Bibliografija rasprava, članaka i književnih radova, I Nauka o književnosti, I/2 Historija jugoslavenskih književnosti, L-Ž*, Zagreb 1957. Nakladni zavod leksikografskog zavoda FNRJ. Vidi još: *Građa za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835.-1940.*, knj. 18, Pré-Rad. Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb 1992.

¹⁶ Dr. D. Prohaska, »Povijesna građa Gundulićeva »Osmana« u suvremenom izvještaju. Revizija pitanja o nedovršenom djelu«, *Nastavni vjesnik*, 21, 1912-13., str. 209-218.

¹⁷ Op. cit., str. 209.

¹⁸ Samo godinu dana poslije, 1924., Antun Barac je objavio svoju *Knjigu eseja*, gdje u »Eseju o Gunduliću« ističe kako je Osman u spjevu obraden kao dvojna ličnost.

sile: sile dobra (koje predstavlja Osman) i sile zla (u liku Mustafe i njegove majke). Zato je i u liku Mustafe Gundulić pojačao njegove negativne osobine, tupost i kukavičluk, nasuprot Mustafi kakav je prikazan u brošuri. Ipak, kako se čita u povijesnim knjigama, čini se da je Mustafa bio slabouman.¹⁹

Navedenim prilogom Prohaska je omogućio da upoznamo jednu stranu Gundulićeva stvaralaštva, njegov subjektivan, umjetnički pristup činjeničnoj građi. Služeći se pjesničkom slobodom Gundulić je ponekad stvarne i utvrđene činjenice znao mijenjati i podvrgnuti svojim unutrašnjim zahtjevima, logici svoga zamišljenog svijeta. Ovdje je to Gundulićeva optimistička poruka kako turska moć mora propasti jer su turskim carstvom zavladaale sile zla.

* * *

Na kraju možemo reći, usprkos tome što je u klasifikaciji književnih djela i struja, u terminologiji, u tumačenju važnih pojmova, Prohaska pokazao dosta nedosljednosti, pa i zbunjenosti, on je u svom *Pregledu*, pogotovu u izdanju iz 1923., u mnogo čemu pošao vlastitim putem. Na neke sitnije pogreške ranijeg izdanja iz 1918. osvrnuo se njegov »protivnik« Branko Drechsler, navodeći kako ne piše ocjenu, već se ograničuje samo na »niz stvarnih ispravaka«.²⁰

Sam je Prohaska u sljedećem izdanju većinu primjedaba uvažio. Ali, uza sve to ostaju u tom *Pregledu* i dalje neke neprihvatljive postavke, koje su kasnija istraživanja opovrgla i ispravila.²¹ Naravno da ne možemo danas prihvatiti Prohaskino protezanje renesanse do u XVII. pa i XVIII. stoljeće kao ni njegov termin »pučka književnost renesanse«, gdje u isti koš stavlja i Katarinu Zrinsku i bosanske pisce. Tu možemo pribrojiti i kronološki kaos, kad Karnarutića donosi poslije Gundulića itd.

Govoreći o Prohaskinu pristupu starijoj hrvatskoj književnosti možemo reći da njegovi nedostaci proizlaze dobrim dijelom iz stanja književne znanosti njegova vremena, a ponekad i iz njegove površnosti. Ipak kao trajna vrijednost, uz neke druge, ostat će njegovo proučavanje baroka u hrvatskoj književnosti, ne samo zato što je on taj termin prvi upotrijebio kod nas, nego što je u studiji iz 1909. tome pitanju pristupio temeljito i teorijski fundirano. Šteta što te vlastite rezultate nije dovoljno praktički primijenio, primjerice u svom *Pregledu*.

¹⁹ Vidi primjerice Joseph von Hammer, *Historija turskog (osmanskog) carstva*, II, Zagreb 1979., str. 201 i dalje.

²⁰ Branko Drechsler, »Dr. Dragutin Prohaska: Pregled hrvatske i srpske književnosti, Zagreb, 1918.«, *Nastavni vjesnik*, XXVIII, sv. 6, str. 268–272, Zagreb 1919.

²¹ Proučavanje baroka (i manirizma) u hrvatskoj književnoj znanosti, bilo kao metode i stila bilo kao razdoblja, u novije su vrijeme dosta intenzivna te su dala vrijedne rezultate. Dovoljno je samo zagledati u zbornik *Hrvatski književni barok*, (ur. D. Fališevac), Zagreb 1991., da ne spominjemo mnogobrojne druge radove, članke i knjige.

PROHASKIN PRISTUP STARIJOJ HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI

Sažetak

Prohaska u svojim radovima zahvatio mnoga područja hrvatske književnosti, od početaka do njegovih dana. To mu je pomoglo u koncipiranju stanovitih sinteza.

U ovom radu osvrće se na njegov *Pregled hrvatsko-srpske književnosti* iz 1923., u kojemu je Prohaska dao osebujnu klasifikaciju i periodizaciju. Upućuje se na neke Prohaskine nedosljednosti, nelogičnosti i nesistematičnosti te na neodgovarajuću terminologiju, što je došlo do izražaja u povijesnom dijelu Prohaskina *Pregleda*. Što se tiče Prohaskina pozitivnog prinosa, uz prilog o *Osmanu* u odnosu na suvremenu brošuru, naglašeno je također kako je Prohaska u hrvatsku književnost prvi uveo pojam »barok« analizom pjesništva Ignjata Đorđića i Antuna Kanižlića. Na žalost, to nije dovoljno došlo do izražaja u njegovu sintetičkom pregledu.

U zaključku se ističe kako Prohaskini nedostaci proizlaze većinom iz tadanjeg stanja naše književne znanosti.

PROHASKA'S APPROACH TO OLDER CROATIAN LITERATURE

Summary

Prohaska had dealt with many areas of Croatian literature from the old days to his own time. This helped him create certain syntheses.

This paper addresses his *Pregled hrvatsko-srpske književnosti* (*Overview of Croatian-Serbian Literature*) from 1923, where Prohaska set up a peculiar classification and time division. The researcher brings attention to some of Prohaska's inconsistencies, illogical conclusions and unsystematic approaches as well as to inappropriate terminology, which is especially noticeable in the historical part of his *Overview*. As far as Prohaska's good contributions go, there is his essay on *Osman*, relating to a contemporary brochure. He was also the first to use the concept »baroque« in Croatian literature, in his analysis of Ignjat Đorđić's and Antun Kanižlić's poetry. Unfortunately, these facts were not given enough importance in his synthesis.

The conclusion of the article is that Prohaska's shortcomings are mostly the result of the state in which the Croatian literary science was at that time.

PREGLED HRVATSKE I SRPSKE KNJIŽEVNOSTI

I.

(DO REALIZMA 1880.)

NAPISAO

DR. DRAGUTIN PROHASKA

ZAGREB 1919.

— VLASTITA NAKLADA. —

KR. ZEMALJSKA TISKARA.

Dragutin Prohaska: *Pregled hrvatske i srpske književnosti.*
I. Do realizma 1880., vlastita naklada, Zagreb, 1919.

Književni povjesničar Dragutin Prohaska u svjetlu svojega prikaza starije pismenosti u Bosni i Hercegovini

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)

U svem djelu Dragutina Prohaske, po opsegu doista znatnom, s gledišta s kojega ja prilazim predmetu njegova književnoznanstvenoga istraživanja najvažnija je bez konkurencije i najzanimljivija ona njegova knjiga u kojoj prikazuje stariju pismenost u Bosni i Hercegovini. Kako je moje gledište vjerojatno različito od onoga s kojeg Prohaskinu djelu pristupa većina ovdje okupljenih, možda će imati smisla da moj prilog ovom znanstvenomu skupu bude upravo to da pokušam objasniti zašto je ta knjiga meni tako važna. Ali kako se ovaj naš skup ne bavi predmetom Prohaskina istraživanja, nego njime samim, njegovim djelom i njegovim značenjem u povijesti naše književne znanosti i sve filologije, trebat će pokazati kako se njegova osoba prelama u toj knjizi, što iz nje možemo saznati o njemu samome.

On je tu svoju knjigu naslovio *Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina von den Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert* – »Hrvatska-srpska književnost u Bosni i Hercegovini od početaka u XI. do nacionalnog preporoda u XIX. stoljeću«. Knjiga je pisana njemačkim jezikom, a izašla je u Zagrebu godine 1911. u nakladi knjižare Mirka Breyera. Sve se to doimlje pomalo neobično. U doba kad takve ozbiljne znanstvene knjige već uvelike izlaze u Hrvatskoj i na hrvatskom jeziku, u nakladi ustanova kakve su Akademija ili Matica hrvatska, pa se već samim time predstavljaju kao pripadne glavnoj struji nacionalne kulture, ova je izašla u Zagrebu na njemačkom. Kad joj se pročita naslov, pomišlja se prvo da je to kakva publikacija Bečke ili koje druge akademije s njemačkoga jezičnog područja gdje se njeguje ozbiljna slavistika. A izašla je kod privatnoga nakladnika, i tek kad se zna kakav je entuzijast bio Mirko Breyer, kakve je sve kroatističke knjige izdavao, pa i sam pisao, razumije se i to kako je Prohaska u njem našao nakladnika za to svoje djelo, vrlo učeno i vrlo zahtjevno.

No mnoga tu pitanja ostaju otvorena i valja se nadati da će, možda i na poticaj što će doći s ovoga skupa, pomnija istraživanja i novi arhivski

materijali dati odgovor i na njih. Ostaje pak da niti po jeziku kojim je napisana, niti po tome kako je izdana, to nije obična knjiga.

Pisana je pozitivistički neosobno. Od Prohaske se u njoj saznaje vrlo malo o osobnoj strani njegova autorskog pothvata. A bio je to velik zalogač. Pionirski rad. Koraknuo je na vrlo slabo obrađeno područje na kojem jedva da je bilo utabanih staza. Poticaj za to došao je pak ni od koga manjeg nego od Vatroslava Jagića (str. VI). Prohaska je bio njegov student u Beču. U ono je doba Jagić radio na velikom projektu enciklopedije slavenske filologije, koju je na ruskom jeziku izdavala Petrogradska akademija.¹ Jagić je Prohasku uključio u taj rad zadatkom da za tu enciklopediju obradi »pokrajinske« književnosti bosansku i slavonsku. U knjizi koja je 1911. izašla na njemačkom jeziku u Zagrebu izvršen je prvi dio te zadaće. Trebalo bi, dakako, nešto saznati i o tome zašto je izdan prije nego ga je Jagić uvrstio u svoju enciklopediju, je li mu ikada bio poslan, je li preveden na ruski, zašto je Prohaska odustao od prikaza starije književnosti u Slavoniji, pa se toga zadatka prihvatio tek Tomo Matić i sjajno ga izvršio.² Sva ta pitanja ostaju otvorena.

Jagić dakle nije samo uputio Prohasku na zanimljivo područje na kojem će ozbiljnim prinosom steći trajne zasluge i tako potaknuo nadobudnoga učenika na znanstveni rad, nego mu je pokazao veliko povjerenje time što ga je kao urednik monumentalnoga znanstvenog pothvata kojim je zaokruživao i krunio svoje životno djelo uključio u to kao autorskoga suradnika. I valja tu odmah dodati: Knjizi se pozna da je izašla ispod Jagićevih skuta. To je uzoran primjer čestita pozitivističkoga rada. Ali time kako se pojavila, pod kojim naslovom, na kojem jeziku, u kojem gradu i u kojoj nakladi ona nosi posebnu poruku. No ta poruka ostaje samo implicitna. Valja ju odgonetnuti. Bit će, naime, može se očekivati, kada se jednom razjasni, relevantna za razumijevanje naše kulturne povijesti u prva dva desetljeća XX. stoljeća. No to je stvar budućih istraživanja.

Autor je ipak eksplicitan kad govori nešto, škrtio i malo, o svojoj motivaciji da se upusti u taj podvig. Tu ne ostaje posvema pozitivistički neosoban. Veli da se u posljednjim desetljećima, od kako je 1878. Austro-Ugarska prema zaključku Berlinskoga kongresa okupirala Bosnu i Hercegovinu, te tamo uspostavila svoju upravu, o malo kojoj zemlji piše i objavljuje više nego upravo o njoj, o Bosni i Hercegovini. Istražuju je intenzivno, ali to istraživanje ostaje jednostrano. Austrijanci se najviše bave prapoviješću i antikom, zemljom dakle, a ne narodom koji u toj zemlji živi. On kao da ih manje zanima. Mađarima pak kao da je stalo samo do toga da dokazuju državno pravo ugarske krune na Bosnu. Srbi dokazuju da je to uvijek bila

¹ Usp. В. В. Ягич, *Энциклопедия славянской филологии* 1: »История славянской филологии«, Санктпетербург 1910. Taj prvi svezak Jagićeve enciklopedije pojavio se samo godinu dana prije nego je u Zagrebu izašla Prohaskina knjiga na njemačkom jeziku.

² Usp. Tomo Matić, »Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda«, *Djela Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 41, Zagreb 1945.

srpska zemlja, Hrvati opet da je od starine državnopravno vezana uz Hrvatsku. To je, kazuje nam Prohaska, sve jalovo. Osmanlijska je vladavina i onako potrla svaki kontinuitet državnoga prava u Bosni i Hercegovini.

U tom smislu on veli u Uvodu svojoj knjizi: *Trebalo bi se uopće odreći povijesnih prava. Nije li svakoj naciji već na temelju ljudskih prava dopušteno slobodno se natjecati oko kulturnih dobara – i razvijati vlastitu individualnost na sebi svojstven način? Treba li kraj žive nacije koja danas nastanjuje Bosnu i Hercegovinu posezati za »povijesnim pravima« da bi se pokazalo političko pravo na vlastitu zemlju ili ga možda poricalo?* (str. VII). Tu su pale odlučne riječi: ljudsko pravo i nacija, a nikakva povijesna državnopravnost. Pitanje je samo koja je to nacija, osim što je ona koja »danas nastanjuje Bosnu i Hercegovinu«.

I o tome Prohaska u Uvodu kazuje nešto eksplicitno: *Na kulturnom je pak stvaranju sve do danas, a od najstarijih vremena, radila – niti Austrija niti Ugarska, nego samo domaća hrvatska-srpska nacija. To kulturno stvaranje hrvatske-srpske nacije u Bosni i Hercegovini već je samo po sebi dostatno pravo, koje bi trebalo da čini suvišnim isticanje drugih prava, pogotovu pak povijesnih* (str. VII–VIII). Domaća je nacija, a to je Prohaski tu stožerni pojam, u Bosni i Hercegovini dakle hrvatska-srpska, jedna nacija s dva imena. Čime je određena ta nacija? Očito samo jezikom, i to isključivo narodnim govorima. Ne onim dakle čime se on u svojoj knjizi bavi i što u njoj prikazuje.

Prohaska to nigdje ne kazuje, toliko mu se čini samo po sebi razumljivim. Tek prikazuje te govore, oni mu tvore polazište. O njima nema baš bistre pojmove. Pri tome se vidi da je to vrijeme kada se tek raščišćuju odnosi među govorima štokavskoga narječja i utvrđuju njihova područja, govorima kakvi se jedini govore u Bosni i Hercegovini. Odlučan je u tome istraživački udio Milana Rešetara. Ako se pak u Bosni i Hercegovini govori samo jedno narječje samo jednoga slavenskog jezika, onda je, što se Prohaski čini tako jasnim da ne treba ni reći, i nacija u njoj samo jedna. Zove ju hrvatskom-srpskom. Što oba imena navodi cjelovita, ne sljepljujući ih, i što hrvatsko stavlja na prvo mjesto, doima se tu više kao ustupak svojoj hrvatskoj sredini nego kao izraz kakva ozbiljnog osvjedočenja.

Što se toga tiče, Prohaskino je nacionalno osvjedočenje u toj knjizi posve jasno: on je Srbohrvat. Pripada tankom, ali baš za ono doba karakterističnom sloju vrhunskih hrvatskih intelektualaca koji su u takvoj nacionalnoj ideologiji vidjeli izlaz iz depresivnoga položaja u Austro-Ugarskoj što je neumitno i nezaustavljivo propadala. O tome pak kako gleda na tu naciju u Bosni i Hercegovini stavio je Prohaska tek malo dalje na papir sasvim nedvosmislene riječi: ... *Dugo i mučno samoodržavanje hrvatske-srpske rase, kršćanska kultura nacije u srednjem vijeku i pod protukulturnom osmanlijskom vladavinom – bit će ipak da je to povijesno pravo na koje se može pozivati* (str. VIII). Dakle, rasa na jednoj strani, to je napokon doba kada je Jovan Cvijić stao pisati o Srbima, bitno određenim svojom pripad-

nosti dinarskoj rasi i po tome nadmoćnim drugim južnim Slavenima i ostalim susjedima, i kršćanska kultura nacije na drugoj strani. Prohaska je tu nedvojbeno pristao uz vrlo izražen srbohrvatski nacionalizam. Činilo mu se tada kako je upravo to put koji vodi iz labirinta hrvatskih nevolja. Mi pak danas znamo da se taj ideološki projekt potpuno skrhao u sudaru sa zbiljom.

Ako se pak pogleda kako je, polazeći od takvih idejnih pretpostavaka, Prohaska doista obradio svoj predmet, stariju književnost u Bosni i Hercegovini, a ta obradba čini najveći dio knjige, toliko pretežan da tko danas potaknut istraživačkim interesom posegne za njom samo to u njoj vidi i nalazi, pokazuje se zanimljiva slika. Poslije predgovora, kojega su stranice obilježene rimskim brojevima, slijede uvodna i opća poglavlja u kojima se čitatelj upoznaje s jezikom kakav se govori u Bosni i Hercegovini i pismima što su se u prošlosti ondje rabila. Pri tome se arabica i ne spominje. Prikazana je nadalje književnost u srednjovjekovnoj Bosni, naglašeno predstavljena kao »bogumilska«, a sve to, dakako, prema tadašnjem stupnju poznavanja i znanstvene izučenosti, još dosta manjkavom i za nas zastarjelom.³

Zato tko danas zagleda u Prohaskinu knjigu, teško da će mnogo pozornosti posvetiti tim njezinim dijelovima. Trajna joj vrijednost, međutim, leži u prikazu književnosti u Bosni i Hercegovini iz vremena osmanlijske vlasti. Ta je književnost do njega bila slabo poznata, a ostala je to u dosta

³ Dobro je i ovdje napomenuti da se bosanski heretici u vrelima ne nazivaju bogumilima, a ipak se sve do danas uporno tako govori. Stranci su ih zvali patarenima, a oni sami sebe dobrim Bošnjanima ili naprosto krstjanima, a svoju zajednicu crkvom bosanskom, što se u latinskim vrelima javlja kao *ecclesia Sclavoniae*. Povezani su s hereticima u sjevernoj Italiji i južnoj Francuskoj. Neomanihejskih heretika koji su se po svojem učitelju, nekom popu Bogumilu, zvali bogumili bilo je u Bugarskom carstvu, u Carigradu i u zapadnoj Maloj Aziji. Potaknuli su ih u tome Pavličani (Paulikijanci) i drugi prežitelji izvornoga manihejskoga dualističkog vjerovanja u kopненоj dubini Male Azije i pri njezinoj sjevernoj obali daleko na istoku, osobito pak u Armeniji, na pograničju Sirije i Irana, te u Turkestanu. S njima su bogumili bili i povezani. Boreći se protiv tih Pavličana, bizantski su ih carevi prisilno preseljavali i naseljavali kao graničare u svojim europskim pokrajinama. Tako su se njihova naselja našla i na području koje je ulazilo u sastav bugarskoga carstva. Od njih se proširilo bogumilsko krivovjerje. Nema podataka o ikakvim znatnijim izravnim vezama između bogumila i bosanskih patarena. Što se i ti u historiografiji od XIX. stoljeća nazivaju bogumilima, bit će da proizlazi iz želje da se srednjovjekovna bosanska duhovnost uklopi u južnoslavensku cjelinu, da se u tim krivovjermima gleda zajednički južnoslavenski otpor ustanovljenim crkvama, katoličkoj i pravoslavnoj, kao nositeljicama tuđinskoga utjecaja i izrazu tuđinske premoći. Takvo su gledanje, međutim, rado prihvatili i zapadni intelektualni krugovi, osobito austrijski i mađarski, kojima je doduše svaka slavenska ideologija bila duboko strana, ali su na tome temeljili poseban pradaвні bosanski identitet, koji bi Bosnu izdvajao iz strujanja nacionalnih integracija, i srpske, i hrvatske, i tako im olakšavao vladanje zemljom kao izdvojenom cjelinom. To nije izgubilo svoju aktualnost ni do našega vremena. Zanimljivo je pratiti kako je sve do danas lako očarati zapadnjake pričama o bosanskim »bogumilima«. U putopisnoj i turističkoj publicistici na njemačkom jeziku steći, pojava izrazito regionalna, a neutralna prema konfesionalnim i državnopravnim razgraničenjima, rado se nazivaju »bogumilski kamenovi« (Bogumilensteine). Nitko i ne sluti da je to izraz južnoslavenske i sveslavenske nacionalne ideje, plod pritajena oduševljenja učenih ljudi bez temelja u pisanim vrelima i materijalnim spomenicima.

velikoj mjeri i poslije njega. Bitno se to počelo mijenjati tek za posljednjih desetljeća.

Taj dio Prohaskine knjige, a on je s današnjega našeg gledišta bitan, pravi je i pomno izrađen priručnik, jedan od onih u kojima nam se pozitivistička filologija pokazuje sa svoje najbolje strane. Podijeljen je na četiri bloka: prvi srpski, drugi hrvatski, oboje određeno konfesionalno: kao pravoslavna i katolička književnost, pa blok o usmenoj književnosti u Bosni i Hercegovini i četvrti u kojem se prikazuje početak modernoga razvoja u 19. st., zametci nacionalnoga gibanja. Odmah upada u oči da muslimansko-ga bloka nema, nema ništa o adžamijskoj književnosti (tako bi se bošnjački, a ne španjolski, reklo ono aljamiado), književnost muslimana u Bosni i Hercegovini pisana narodnim jezikom i arabicom.⁴ Toga kao da u baštini bosanske pismenosti nema. Očito je to u Prohaskinim očima samo zaostatak »protokulturne osmanlijske vladavine« i po tome nikakva kulturna vrijednost. Nije dakle slučajno što je kada je bilo riječi o pismu u Bosni i Hercegovini izostala arabica. No tu se valja prisjetiti: kultura nacije o kojoj se Prohaski radi kršćanska je! Ona je, po njegovu shvaćanju, upravo time bitno određena. Tu se, i u ozbiljnijoj mjeri jedino tu, i u samom tijelu knjige drastično očituje njegovo idejno opredjeljenje.

Svaka je od tih tematskih cjelina obrađena pomno i pouzdano te predstavlja nezaobilazno polazište svakomu radu na tim područjima. Nama je, dakako, osobito važan Prohaskin hrvatski blok. U njem i leži sva velika važnost koju njegova knjiga ima za mene. Ona, naime, tim svojim poglavljem podiže potporni zid bez kojega nije moguće postaviti povijest hrvatske književnosti kao cjelovitu i suvislu zgradu, razumljivu svakomu tko hoće razumjeti. Jer književnost franjevačke redodržave Bosne Srebrene, a o tome se tu zapravo radi, na cijelu njezinu prvotnome području predstavlja sponu koja veže renesansnu i baroknu književnost jadranskoga prostora s književnim stvaranjem u dalmatinskom zaleđu, s onim u Slavoniji i u Podunavlju, a od požeške Zlatne doline dopire i do sjedišta biskupije u Zagrebu, preko franjevačke redodržave Bosne Hrvatske, potisnute osmanlijskim osvajanjem na sam rub hrvatskoga kulturnog prostora, doseže pak Jastrebarsko i Trsat. Dosta je samo nabaciti te činjenice, pa da bude jasno što znači Prohaskino istraživanje i njegov prikaz književne baštine bosanskih franjevaca. Bez njega bi i Kombol bio ostao krnj.⁵

A on je položio temelje proučavanju pretpreporodne hrvatske književnosti kakvo je u naše doba, od kakvoga polaze i ovi redci. Bez Prohaskina istraživanja jedva da bi Georgijević bio i moguć.⁶ Njegova je knjiga pak

⁴ O njoj danas najbolje obavješćuje Abdurahman Nametak, *Hrestomatija bosanske alhamijado književnosti*, Sarajevo 1981.

⁵ Usp. Mihovil Kombol, *Povijest hrvatske književnosti do narodnog preporoda*, Zagreb 1945; *Povijest hrvatske književnosti do preporoda*, 2. izdanje, Zagreb 1961.

⁶ Usp. K. Georgijević, *Hrvatska književnost od XVI do XVIII stoljeća u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni*, Zagreb 1969.

uvelike poravnala putove do shvaćanja koje je u naše vrijeme počelo utemeljivati sliku o cjelovitosti hrvatske književnosti, jezičnoga razvoja i svega kulturnoga i duhovnog života, a predodžbu o njezinoj potpunoj pokrajinskoj razuđenosti, kakvu je bila ustoličila međunarodna slavistika kao apsolutnu i isključivu istinu i po tome pretpostavku svakoj znanstvenosti, stavljati u perspektivu primjereniju zbiljskim odnosima kakvi se ocrtavaju u očuvanim vrelima.⁷ To je upravo odgovor na pitanje koje sam postavio na početku. Zato je to Prohaskino djelo meni s gledišta s kojega ja pristupam hrvatskoj književnoj i jezičnoj povijesti bez konkurencije najvažnije od svih njegovih spisa.

Koliko god je Prohaskin prikaz književnosti franjevačke redodržave Bosne Srebrene nedvojbeno rađen pozitivistički, nije dovoljno ovdje sad istaknuti da to valja shvatiti u najboljem mogućem smislu, nego je potrebno još i reći da je taj prikaz daleko od toga da se ograničuje samo na pouzdano utvrđene, ali suhe podatke, kako god bi već i to samo po sebi bila velika vrijednost. On smisleno povezuje te podatke, zacrtava odnose među njima i upućuje na obuhvatnu perspektivu iz koje se razabire narav književnih pojava kojima se bavi.

Tako su za književnost bosanskih franjevaca u razdoblju osmanlijske vlasti prema Prohaskinu viđenju bitne odrednice – na jednoj strani visoka razina naobrazbe njezinih pisaca, stjecana na visokim franjevačkim učilištima u Italiji, ali i nizak stupanj naobrazbe katoličkoga puka pod osmanlijskom vladom i njegova potpuna odvojenost od svijeta iz kojega potječe ta naobrazba – na drugoj (str. 93). Odatle proizlazi da se ti pisci dijele na dvije skupine. Jedni u svojem književnom radu njeguju tu visoku razinu, povezani su s književnim životom u Dalmaciji i Dubrovniku, pa pokazuju čak i smisla za barokni stil – drugi su pak pučki, intelektualno priprosti i ostaju sasvim vezani za bosansko tlo i podneblje (str. 93–94). Zanimljiva je tu Prohaskina pripomena kako su oni koji su ostajali pučki pisci i bili čvršće vezani za rodno tlo i sredinu iz koje su potekli bili kao ljudi sretniji od onih drugih što su radili i pisali na razini naobrazbe stečene izvrsnim školovanjem. Pišući o ovoj temi Prohaska se uživljavao u svoj predmet više nego bi se očekivalo, sudeći po njegovu pozitivistički intoniranu književno-povjesničkom kazivanju.

Osobitu je zaslugu za povijesnu sliku hrvatske pismenosti Prohaska stekao time što je jasno pokazao kako je književnost bosanskih franjevaca bila potaknuta dinamičnom katoličkom obnovom, pokrenutom iz samoga Rima na kraju XVI. st. (str. 93). Time ta književnost dobiva svoje jasno određeno mjesto u širim kontekstima kulturne povijesti i staje uz bok književnoj produkciji Družbe Isusove u Dubrovniku, Dalmaciji i na hrvatskom sjeveru. I tu se uspostavlja cjelina.

⁷ Usp. Radoslav Katičić, *Kroatistika na slavističkom obzorju*, Drugi hrvatski slavistički kongres. Zbornik radova 2, Zagreb 2001., str. 569–582.

Prohaska je tako vrlo jasno pokazao kako je književnost bosanskih franjevaca iz vremena osmanlijske vladavine bitno i organski povezana sa svom hrvatskom književnosti, te se odatle dobro vidi po čem je ona upravo hrvatska, bez obzira na to kako ju je tko kada zvao. Isto tako je pokazao da je ona bitno posebna u odnosu na književno stvaranje u srpskim manastirima Bosne i Hercegovine, kako naprama njoj tvori izrazito zasebnu cjelinu. To što jedno i drugo nastaje na istom tlu i u istom političkom okviru povezuje dakako oboje u nekim značajkama, ali ta veza ne zadire u bit, niti u duhovnu, a niti u književnopovijesnu.

Raspoložuci podacima što ih pruža Prohaskina knjiga može se pokazati svakomu, ako je samo spreman vidjeti što je očito, kamo spada i koje je šire cjeline dio književno stvaranje u franjevačkoj redodržavi Bosni Srebrenoj za osmanlijske vlade. Tu se onda razabire i to da nije slučajno niti kao neka neprilika koja se zapravo mogla i izbjeći što su se živi nositelji te tradicije, katolici u Bosni i Hercegovini, kad je tomu došlo vrijeme, uvrstili u hrvatsku naciju, pa joj i danas pripadaju, ne prestajući time pripadati svojoj zemlji u kojoj su duboko ukorijenjeni. U vrlo ozbiljnom smislu nositelji su kontinuiteta njezina duhovnog bića još tamo od vremena srednjovjekovnoga bosanskog kraljevstva. U to pak da je bosansko i hercegovačko hrvatstvo tek površan ishod recentnoga razvoja, da su to zapravo samo katolici u Bosni i Hercegovini, dakle samo Bosanci (i Hercegovci), ako i katolički, u to kao da nas u zadnje vrijeme neki svom silom hoće uvjeriti. Time Prohaskino djelo dobiva vrlo aktualnu vrijednost.

No Prohaska ide i dalje. On postavlja i pitanje o tome koje mjesto pripada književnosti Bosne Srebrene u sklopu sveukupnih hrvatskih književnih vrijednosti. O tome izriče doista znatne misli, nimalo konformističke: *Oni [pisci] koji su ostali pučki ostavili su nam djela na klasičnom jeziku narodne proze. Samo to što im je sadržaj vjerski krivo je da se ta proza ne cijeni više nego dubrovačka renesansna književnost u stihovima. Ali nije više daleko vrijeme kad će se i Divkovićeve propovijedi početi cijeliti kao klasična knjiga starije srpske-hrvatske književnosti. A vrijednost »Cvijeta od kriposti« Pavla Posilovića morat će se smatrati višom od vrijednosti nekih dubrovačkih i dalmatinskih epopeja čim se bude dokazalo da su i ono samo prijevodi i obradbe.* (str. 146).

Tu je Prohaska pogodio u biljeg. Razotkrio je najdublji uzrok zašto je hrvatska književna povijest tako uporno zanemarivala književnost bosanskih franjevaca i slabo je cijnila. Kriv je doista u prvom redu njezin vjerski sadržaj i katehetska namjena. To u sekulariziranoj sredini građanskih intelektualaca XIX. i XX. stoljeća nije nailazilo odjeka. I drugdje u europskim kulturnim sredinama toga vremena, a u njem su se konstituirale nacionalne filologije, nije budilo ozbiljnu pozornost, takvi su pisci zanemarivani i zaboravljani, govorilo se i pisalo kao da ih nema. Tako i njemačka barokna propovijed, katolička dakako, nije još valjano istražena i prikazana. A upravo prema tim kulturnim sredinama orijentirala se i hrvatska. Razlika, i to

bitna, leži u tome što za cjelovitu sliku povijesti tih književnosti i njezino razumijevanje takvi pisci nisu onako važni i nezaobilazni kao što je književnost redodržave Bosne Srebrene za cjelovito razumijevanje hrvatske književnosti. Zato tu valja mnogo toga nadoknaditi.

U jednom se Prohaska, međutim, ljuto prevario. Mislio je, kako se vidi iz navedenih njegovih riječi, da je stao na prag vremena kad će se ta književnost početi zauzeto istraživati i njezina djela primjereno vrednovati i visoko cijeniti. To se nije dogodilo. A spriječila je to upravo ona ideologija koju je Prohaska pišući svoje djelo bio prihvatio. Priključivanje »srpskoj-hrvatskoj« književnosti, usprkos njegovu uvjerenju i očekivanju, nije to potaknulo, a nije ni moglo potaknuti, jer oni kojima je u našem podneblju i u svijetu stalo do takve književnosti nisu mogli podupirati, pa, kako se pokazalo, čak ni trpjeti, da se istražuje i cijeni književni korpus koji bitno osvjetljuje hrvatsku cjelinu, za koju takvi hoće da je ne bude. Tek na nama je da ostvarimo ono što je Prohaska zacrtao. Time nam određuje zadatak. Usprkos beznadno promašenim idejnim pretpostavkama Prohaskina je knjiga stoga izvanredno konstruktivan prinos. Najvažnije je pri tome što je on čestit znanstvenik i dobar Jagićev učenik. Stoga pokazuje pravo, ako i u ponečem misli krivo. Doista, imamo zašto biti mu zahvalni i cijeniti ga.

KNJIŽEVNI POVJESNIČAR DRAGUTIN PROHASKA U SVJETLU SVOJEGA PRIKAZA STARIJE PISMENOSTI U BOSNI I HERCEGOVINI

Sažetak

Trajna vrijednost Prohaskine knjige *Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina von den Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert (Hrvatska-srpska književnost u Bosni i Hercegovini od početaka u XI. do nacionalnog preporoda u XIX. stoljeću)* leži u prikazu književnosti u Bosni i Hercegovini iz vremena osmanlijske vlasti. Ta je književnost do njega bila slabo poznata, a ostala je to u dosta velikoj mjeri i poslije njega. Prohaskinu knjigu, što je s današnjeg našeg gledišta bitna stvar, možemo smatrati pravim i pomno izrađenim priručnikom, jednim od onih u kojima nam se pozitivistička filologija pokazuje sa svoje najbolje strane. Dio Prohaskine knjige o književnoj povijesti podijeljen je na četiri bloka: prvi srpski, drugi hrvatski, oboje određeno konfesionalno: kao pravoslavna i katolička književnost, pa blok o usmenoj književnosti u Bosni i Hercegovini i četvrti u kojem se prikazuje početak modernog razvoja u XIX. stoljeću. Izostao je, posljedicom autorova idejnog opredjeljenja, muslimanski blok, pa u tom pregledu nema ništa o književnosti muslimana u Bosni i Hercegovini pisanoj narodnim jezikom i arabicom.

Za cjelovito sagledavanje hrvatske književnosti osobito je važan Prohaskin hrvatski blok. On, naime, tim svojim poglavljem podiže potporni zid bez kojega nije moguće postaviti povijest hrvatske književnosti kao cjelovitu i suvislu zgradu. Prohaskino istraživanje i njegov prikaz književne baštine bosanskih franjevac, a o tome se tu zapravo radi, pokazuje kako je njihovo književno stvaranje u znatnoj mjeri bilo potaknuto katoličkom obnovom, čime je ujedno dobilo svoje jasno od-

redeno mjesto u širim kontekstima kulturne povijesti i staje uz bok književnoj produkciji u ostalim hrvatskim krajevima, pa u tom smislu Prohaskina knjiga uvelike poravnava putove i utemeljuje sliku cjelovitosti hrvatske književnosti, jezičnog razvoja i svega kulturnog i duhovnog života.

Prohaska je konstruktivno pokazao, usprkos svojim beznadno promašenim idejnim pretpostavkama, da je hrvatska književnost bosanskih franjevacu bitno posebna u odnosu na književno stvaranje u srpskim manastirima Bosne i Hercegovine, kako naprama njoj tvori izrazito zasebnu cjelinu. To što jedno i drugo nastaje na istom tlu i u istom političkom okviru povezuje dakako oboje u nekim značajkama, ali ta veza ne zadire u bit, niti u duhovnu, a niti književnopovijesnu. Prohaska je tako vrlo jasno pokazao kako je književnost bosanskih franjevacu iz vremena osmanlijske vladavine bitno i organski povezana sa svojom hrvatskom književnosti, te se odatle dobro vidi po čem je ona upravo hrvatska, bez obzira na to kako ju je tko kada zvao. Upravo u tim spoznajama moguće je prepoznati važan prinos Dragutina Prohaske hrvatskoj književnoj historiografiji.

A LITERARY HISTORIAN DRAGUTIN PROHASKA IN THE LIGHT OF HIS PRESENTATION OF OLDER WRITINGS IN BOSNIA AND HERZEGOVINA

Summary

The lasting value of Prohaska's book *Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina von den Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert* (*Croatian – Serbian literature in Bosnia and Herzegovina from the beginnings in 11th century, to the Croatian national reformation in 19th century*) lies in his presentation of literature in Bosnia and Herzegovina, from the times of the Turkish rule.

This literature had been fairly unknown until he brought it to light, although it still remains quite obscure. Prohaska's book, which from today's point of view can be called a real reference book, was put together with much attention.

It is one of the books in which the best aspects of positivist philology show.

The part of Prohaska's book which deals with literary history is divided into 4 parts: the first is Serbian, the second Croatian, and both are determined by religion: that is Orthodox and Catholic. The third part deals with verbal literary forms in Bosnia and Herzegovina; and in the last one he describes the beginning of the modern developments in 19th century. As a consequence of author's ideological bias, one type of literature in Bosnia and Herzegovina is missing – he doesn't say anything about Muslim literature, written in the vernacular and in Arabic letters.

Prohaska's chapter on Croatian works is very important for getting a full overview of the Croatian literature in general.

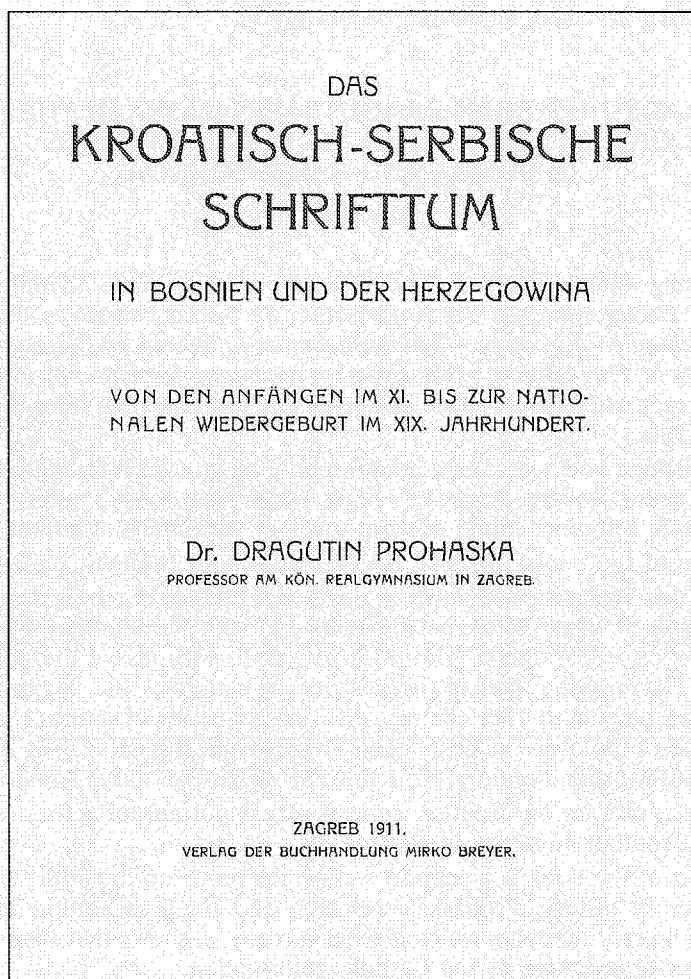
This part of the book is a support wall which props up the entire building of Croatian literary history. Prohaska's research and his presentation of Bosnian Franciscans' literary heritage, which is what it really is, shows that their work was given a powerful incentive by the Catholic reformation.

This fact secured it a clearly defined place in the wide context of cultural history, in relation to literature in other Croatian parts. Prohaska's book therefore

flattens the path for viewing the complete picture of the Croatian literature, linguistic development and all of the cultural and spiritual life.

Prohaska showed in a constructive way, despite his hopelessly backward ideology, that Croatian literature of Bosnian Franciscans stands apart from literature in Serbian monasteries in Bosnia and how the two differ.

Both were developed in the same area and under the same political circumstances, and although this means they share some features, these ties do not reach deep enough, neither in the religious, nor in the literary or historical sense. Prohaska showed very clearly that the literature of Bosnian Franciscans in the time of Turkish rule was essentially related to literature in Croatia, which proves it is really Croatian literature, regardless of how it had been called. These are the very insights where we can see Prohaska's important contribution to Croatian literary historiography.

Dragutin Prohaska: *Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina von den Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert*, Verlag der Buchhandlung Mirko Breyer, Zagreb, 1911.

Nina Aleksandrov-Pogačnik

Odrednice *Pregleda savremene hrvatsko-srpske književnosti* Dragutina Prohaske

Prethodno priopćenje
UDK 821.163.42 (091)
82.0

Književnost je fenomen koji, bjelodano, potiče pitanja složenija od onih u srodnim pojavnostima, kao i onih koja se, bez obzira na rezultate, javljaju i na fonu proučavanja fizičkog svijeta; jednostavno stoga što ne dotiču i ne ozbiljuju tek svijet oko nas, već prije svega i ponajviše onaj u nama. Mislim pri tom i na pisce i na čitatelje. Svi mogući odgovori, pri tom, samo su izraz njihove složene interakcije, pretpostavljenih mišljenja i zaključaka u određenom prostoru, ali i međudjelovanju suvremenosti i povijesti, individualnog iskustva i kolektivne kulturne memorije.

Na razini studija i proučavanja književnosti kao međuigre komunikacijskih čimbenika (pisac-djelo / tekst-čitatelj), a metajezik je njezina funkcija, javljaju se nizovi filozofskih, povijesnih, idejnih, političkih parametara, na ovaj ili onaj način uključenih u razgovor, na žalost ponekad tako da izgleda kako je književnost gotovo neki njihov živopisniji ili luđi nadomjestak. I pitanja i odgovori prepušteni su zapravo igri značenja i stoga nijedna poznata metoda i pristup književnosti, ma koliko točno primijenjeni, nisu nikada polučili općevažeći rezultat, jer vrijednost postavljanja i primjene parametara ne garantira obavezujući zaključak.

To fundamentalno metodološko pitanje ostaje trajno otvoreno stoga što je takozvani predmet takvog proučavanja književnost, svojevrsna govorna poruka, dijaloška, usmjerena društvu i povijesti, senzibilna i kreativna, na posve određene načine i lijepa, odnosno manje uznosito a više znanstveno rečeno, recimo semiotički, to je jedan od najsloženijih kulturoloških znakovnih sustava.

Tu složenost još više podcrtava upravo činjenica historičnosti književnosti, bez koje bi govor o književnosti bio svakako nepotpun jer povijesni, civilizacijski i kulturološki kontekst iz kojeg književnost proizlazi i kome pripada, dokazano, nemoguće je zanemariti.

Međutim, temeljno je pitanje kako metodološki usuglasiti elemente djelomice izomorfni (Jurij Mihailović Lotman) nizova, kako bi književno-

povijesno proučavanje pokrilo oba pojmovna konstituensa: da bude i povijesno i književno, u smislu totaliteta svoga postojanja i događanja.

Stoga su nakon krize starog historizma kao uzročnika »pada književne povijesti« (Wellek),¹ neke nove metodologije s početka XX. stoljeća, prije svega ruskih teoretičara, od formalne škole do Mihaila Bahtina i Jurija Lotmana pokušavale problemskim distinkcijama postaviti moguće smjerokaze. Razdvojivši, metodološki, internu i eksternu povijest književnosti, evoluciju od geneze, oni su teorijski dijagnosticirali stanje, da bi kasnije, posebno semiotičari, unutar znakovnog sustava upozorili na funkcionalne čimbenike književnog teksta i izvanknjiževne čimbenike konteksta, s kojim tekst vodi dijalog na temelju iskustva koje pamti njegova kultura: »Nema prve ni posljednje riječi i nema granice dijaloškom kontekstu (on zalazi u bezgraničnost prošlosti i bezgraničnost budućnosti).«²

Ovaj je teorijski uvod bio nuždan da bi se promotrile sastavnice *Pregleda savremene hrvatsko-srpske književnosti* Dragutina Prohaske,³ koji je znakovit na razini dotaknutih problema, upravo primjeren za spomenute metodološke poteškoće. Taj književnopovijesni pokušaj da se određeno vremensko razdoblje u razvoju dviju južnoslavenskih književnosti, hrvatske i srpske, prikaže kao cjelina, i to pod nazivnikom suvremenog, nepovezan je i nedorečen, promašen i po pretpostavkama i po rezultatima, i bio bi posve odbaciv da, *a posteriori*, ne potiče na važna pitanja.

Temeljna metodološka odrednica Prohaskinog *Pregleda*, primjetna i bez dubinskih uviđaja, jest ta, da je autor iz mnoštva izvanknjiževnih nizova i struktura svijesti, na ovaj ili onaj način povezanih s književnošću, koje u humanistici imaju zajednički naziv »mentality research«, izlučio povijesno-političku, odnosno političku dimenziju. Ona je promaknuta u osnovicu njegove razdiobe i vrijednosne prosudbe kao nadomjestak za povijesno; točnije, povijesno je reducirano na povijesno-političko, mjestimice samo političko. Štoviše, u zadnjem IV. odjeljku *Pregleda* socijalna i politička dimenzija u najvećoj je mjeri podčinjena političkoj pragmi. To je razvidno već u naslovu knjige koji desetak godina nakon Vodnikove *Povijesti hrvatske književnosti* oživljava zlosretnu sintagmu hrvatsko-srpska književnost koja postoji na primjer kod Vatroslava Jagića i Đure Šurmina (s razlikom hrvatska i srpska, koja nije samo stilistička), označujući izdvojenost povijesno-političke perspektive koja se u historiografiji ovog prostora često iskazivala kao temeljna poveznica.

¹ René Wellek, *The Fall of Literary History, The Attack on Literature*, Chapel Hill 1982., str. 68–77. Usp. René Wellek, *Pojam evolucije u književnoj istoriji*, Kritički pojmovi, Beograd 1966.

² O toj problematici vidjeti: Mihail Bahtin: *Estetika slovesnogo tvorčestva*, Moskva 1979., str. 331, 329–333, 369–373.

³ Dragutin Prohaska, *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, Zagreb 1921., 2. izd. Prag 1928.

Naravno da je hrvatsko-srpska, točnije južnoslavenska misao, bila neprijeporni dio hrvatske nacionalne ideologije od Ljudevita Gaja, Josipa Juraja Strossmayera i ostalih; dapače u složenoj povijesti Habsburške monarhije bila je i nužan zaklon od neslavenskih odnaroditeljskih pritisaka, ali se u tijeku plaćanja te cijene u složenim zbivanjima zagubila razlikovnost dvaju nacionalnih identiteta i dvaju jezika, što je u slavistici XIX. stoljeća pospješilo djelovanje dvojca Jernej Kopitar – Vuk Stefanović Karadžić, odnosno činjenica da su se standardizacije hrvatskoga i srpskoga jezika poklopile, kako kronološki, tako i izborom iste jezičke štokavske osnove.

Na temeljima i pod pritiskom silnica južnoslavenskog ujedinjenja i povijesnih događanja prvih desetljeća XX. stoljeća, Dragutin Prohaska si u Predgovoru svojega *Pregleda* postavlja zadatak da hrvatsku i srpsku književnost prikaže »kao jedan organizam u dva organa«, s primjedbom da mu nedostaje još i slovenska, kako bi mogao dati sliku »jedinственe jugoslavenske književnosti.«

Prateći pojam *jugoslavenska književnost* koji je, kao relevantan termin, postojao i prije i poslije Dragutina Prohaske kod hrvatskih znanstvenika, od istaknutijih, primjerice kod Antuna Barca te u visokoškolskoj praksi, on u Prohaskinu *Pregledu* nije shvaćen kao zajednički nazivnik za suverene nacionalne književnosti koje su često razvijale svoju »vlastitost kao zbroj tuđih rubova«,⁴ pa bi zatim u zemljopisnom susjedstvu i povijesnim okolnostima iskazivale određene srodnosti; one bi taj termin, da nema državno-političke implikacije i kompromitacije, mogle donekle metodološki opravdati, poput sintagmi europska književnost, književnost zapadnog europskog kruga, ili književnost Mediterana, primjerice.

Međutim, Dragutin Prohaska u svojoj razdiobi pojava, pisaca i djela nije pronalazio moguće tipološke usporednice, niti je komparativnim uvidom upozoravao na moguće književne dodirnice, već je prikazao uglavnom jedan po jedan »organ«: hrvatski realizam, pa srpski, hrvatsku književnost 90-ih godina, pa onda srpsku književnost 90-ih godina, hrvatsku modernu i srpsku modernu. Jedan od dokaza da mu je koncepcijsko-metodološki, umjesto na književnopovijesnim čimbenicima, *Pregled* utemeljen na političkom pragmatizmu jest činjenica da tzv. suvremenu književnost počinje stilskom formacijom realizma; za to ne navodi poetološke razloge, neko obrazloženo razumijevanje pojma suvremenosti, zbog promjene strukture svijesti kao mjesta razlike u određenom književnom nizu, već se, kako sam kaže, odlučio za vrijeme »kada je ideja jedinstvenosti imala na obadvojama stranama jakih predstavnika« (Predgovor, V).

Ta misao-vodilja stoga ga je i mogla dovesti do začudnoga obrazloženja hrvatske moderne i općeg mjesta njezine europeizacije, koje Prohaska, također, temelji na posve političkim razlozima. On, naime, zapisuje kako je

⁴ Sintagma preuzeta od Slobodana Prosperova Novaka; to je naslov poglavlja iz njegove knjige *Povijest hrvatske književnosti 3*, Zagreb, 1999.

mladež, kao nositelj toga kulturološkog i književnog pokreta, prekinula s tradicionalizmom i historizmom, jer su nacionalne svetinje i domaća književnost koja je njima bila obilježena, postale »zapreke našem sadašnjem i daljem narodnom razvitku«,⁵ odnosno hrvatsko-srpskome jedinstvu. To jedinstvo kao kulturni ideal i cilj Prohaska nazire u vremenu »kad odumire posebna hrvatska i srpska književnost, da dađe mjesta sintezi obadviiju;«⁶ u zadnjem poglavlju svoje knjige pod nazivom *Pomlađena jugoslavenska književnost* on obuhvaća razdoblje od 1905.–1914. godine, koje je bilo pod snažnim utjecajem mišljenja i djelovanja nacionalističke omladine, jugointegralizma, i to bez ikakve naznake dvojbe ili moguće opasnosti te mitologije.

Pod natuknicom jugoslavenske književnosti Dragutin Prohaska zajednički smješta i hrvatske i srpske spisatelje toga vremena, povezujući ih idejom ujedinjenja a ne poetičko-književnim čimbenicima i sukladnostima, pa su tako kao suradnici *Srpskog književnog glasnika* i *Hrvatsko-srpskog almanaha* 1910. i 1911. (urednici Milan Ćurčin i Branko Livadić) zajedno poređani Milan Rakić, Svetozar Ćorović, Vladimir Nazor, Branko Livadić, Josip Kosor, Veljko Petrović i drugi. Uz napomenu, kako među književnom mladeži u Hrvatskoj Prohaska uočava i hrvatsku artistsku i katoličku nastrojenost nasuprot jugoslavenskoj slobodno-mislilačkoj i antiklerikalnoj, koje su utjelovljene u djelovanju Antuna Gustava Matoša, odnosno Milana Marjanovića.

Prohaska, dakle, povijesnu poveznicu među autorima i djelima pronalazi segmentirano, u aspektima političke povijesti koju nadređuje svim događanjima, stoga njegov *Pregled* ne ispunjava niti pozitivističku premisu o djelu u povijesti, a kamoli onu primjereniju književnosti o povijesti u djelu. Prohaska, štoviše, metodološki gledano, nema relevantne poveznice, on ne razlikuje već ispremešava raznorazne kodove.

Ukoliko izlučimo politički kontekst, njegov je *Pregled* povratak na poziciju koju njemačka znanost o književnosti i teorija povijesti odbacuje kao najniži, posve neprikladan stupanj povijesnog pregleda, kao kronikalnu povijest i tradiciju »biographisch-katalogisch«. Prohaska, doduše, ne ispisiuje kronološke tablice, ali nakon uvodnih opaski i razdiobe tipa – Pripovjedači 90-tih godina, ispisiuje svojevrzne biografske portrete koji slijede jedan za drugim ponekad u kronološkom, ponekad u posve proizvoljnom redosljedu. U činjenični materijal na kome se ti portreti temelje i koji je prilično iscrpan i točan (iako je Ivi Andriću ubilježeno krivo mjesto rođenja, Sarajevo), uložen je veliki trud, na što sam Prohaska upozorava u *Predgovoru*, žaleći se da u tome poslu nije imao »ni pomoćnih knjiga, biografskog rječnika, bibliografije« (Predgovor, V).

⁵ D. Prohaska, cit. dj., str. 177.

⁶ Isto, str. 340.

Iako je svoju knjigu nakanio napisati onima »koji ljube književnost, a ne aparat, ne hronologiju i bibliografiju književnosti« (Predgovor, VI), Prohaska u toj svojoj nakani nikako nije uspio, jer mu se dogodilo ono neizbježno, ukoliko se metodološki ne raščiste i osmisle temeljne pretpostavke. One bi se ne samo u konkretnom Prohaskinom primjeru, već šire u znanosti o književnosti, koncepcijski mogle svesti na osmišljavanje hipotetičkog poretka koji može opravdati svoje konstitutivne jedinice tako da

- a) luči evolucijski i genetički vid i niz,
- b) uspostavi određenu međusobnu ravnotežu praćenjem vanjskih, genetičkih čimbenika u književnim djelima, što pretpostavlja napuštanje kronološkog koda opće povijesti i uspostavljanje koda književne kronologije, s punom svijesću o identitetu jedne umjetnosti, a ne samo o promjeni i razlici, te da
- c) izbjegne pri tom opasnost da se slijedi samo plan izraza, pa da se tako intencionalni književnopovijesni pregledi prometnu u niz kritičkih oglada (na što je upozoravao i Réne Wellek), nepovezanih spoznajom (idejom) povijesti.

Stoga je, bez obzira na određene posebnosti, Prohaskin *Pregled* prava potvrda otvorenog teorijskog pitanja o poteškoćama i ne(mogućnosti) uspostavljanja paradigme književne povijesti koja bi navedene čimbenike ne samo osmislila već i elaborirala.

Uza sve to taj *Pregled*, takav kakav jest, metodološki nekonzistentan, ispremiješanih pretpostavki, podređen političkom apriorizmu, ne potiče samo pitanja teorije povijesti (književnosti), već otvara i jedan zanimljiv problem koji, *mutatis mutandis*, nije samo Prohaskin. Postavlja se, naime, pitanje zbog čega autori koji su tijekom svojeg djelovanja bili i književni kritičari i u tome poslu iskazivali smisao i sluh za književno književnosti, taj smisao zagube u prigodama kada se late pisanja književnopovijesnih pregleda, povijesti književnosti i ostalih sintetičkih radova. To se dogodilo, od poznatijih, i Branku Vodniku i Antunu Barcu.

Prohaska se kao književni kritičar i recenzent nije baš odlikovao konzistentnim prosudbenih polazištima u uspostavljanju konteksta književnog djela koje bi razmatrao, ali je činjenica, primjerice, da je bio jedan od rijetkih koji je imao sluh za ranog Krležu, osjetivši njegov talent i snagu poetskog izraza, prateći (u *Hrvatskoj njivi*) *Podnevnu simfoniju*, *Pana*, *Tri simfonije*, upozoravajući na novu oblikovnost, na Krležinu antitetičnost i njeno prevladavanje artizmom, nazivajući *Hrvatsku rapsodiju* novom Krležinom poemom. Nadalje, bio je prvi nakon Vodnika koji je razumio i upotrijebio stilsku odrednicu baroka; i u ovome je svom *Pregledu* iskazao poznavanje pojmova i termina novih književnih događanja, pravaca i tehnika (impresionizam, ekspresionizam, secesija, dekadencija), kao i dijelova europskog kulturnog i književnog prostora. Jednako tako u razdiobi pisaca i djela Dragutin Prohaska uvažava žanrovsku pripadnost, pa unutar vrste, primje-

rice dramske, uvodi i podskupinske odrednice («simbolistička-pjesničkalijska drama», »kazališni komad«, »lakrdija« i slično).⁷

Iako je u Predgovoru svoje knjige Dragutin Prohaska naznačio da želi izbjeći »jednoličnost utvrđenih kritičarskih i literarno-historijskih fraza« (Predgovor, VI), pa je u ponekim portretima književnika pokazao svoj kritičarski senzibilitet, ipak je to ostalo tek u naznakama mogućnosti, zagubljeno u mnoštvu činjeničnih podataka, izvanjskih pretpostavki, metodološki zbrkano, bez sposobnosti da se detektiraju prava mjesta kako dodira tako i razlike. A dogodilo se to sve stoga što je i Dragutin Prohaska, poput mnogih, upao u zamku pozitivističke univerzalne metodologije koja nije lučila apsolutne posebnosti duhovnih znanosti, već je kriptoznanstveno određivala odgovore, zakrivena činjenicama, kako se pitanja ne bi lako probijala i postajala isuviše glasna. Stoga je isto tako naravno da je Dragutin Prohaska mogao postati tek jedan u nizu i poslužiti Miroslavu Krleži kao adresat i model »beskorisne i omražene profesorske kritike«,⁸ kada se on polemički zahuktalo, u kontekstu osobne polemike (veljača-travanj 1919.), obraća »svim Prohaskama ove božje kugle«.

Niz će se nužno nadopunjavati i dalje, jer sva ta otvorena pitanja neće niti mogu biti riješena, ali bi za našu znanost bio odlučan korak naprijed da se osvijeste i osmisle opće pretpostavke pristupa i metodoloških osnovica, riječju metajezika koji bi respektirao, teorijski i praktično, posebnost književnosti i bio istodobno u dosluhu sa svim ostalim referentnim znanstvenim disciplinama isključivo prema načelu poštivanja vlastitosti i uvažavanja uzajamnosti, daleko od svake subordinacije povijesti, političkoj povijesti, filozofiji ili lingvistici, svejedno.

⁷ D. Prohaska, *Pregled ...*, str. 256, 267.

⁸ Usp. Stanko Lasić, *Mladi Krleža i njegovi kritičari (1914.–1924.)*, Zagreb 1987., str. 26.

ODREDNICE PREGLEDA SAVREMENE HRVATSKO-SRPSKE
KNJIŽEVNOSTI DRAGUTINA PROHASKE

Sažetak

Tekst Odrednice *Pregleda savremene hrvatsko-srpske književnosti* Dragutina Prohaske detektira njegovu književnopovijesnu koncepciju s metodološkog aspekta. U tom se svjetlu ta koncepcija iskazuje kao metodološki nekonzistentna i teorijski neosmišljena, što se i pokušava pokazati analizom njenih temeljnih sastavnica. Iz niza izvanknjiževnih struktura koje su na određene načine povezane s književnošću, Dragutin Prohaska izdvaja povijesno-političku, djelomice i samo političku dimenziju.

Politički kontekst stoga Prohaski uvjetuje kako književnopovijesne tako i vrijednosne prosudbe, pa se, nakon uvida u njegov znanstveni rad, lako može zaključiti kako je *Pregled* ostao metodološki neosmišljen i prosudbeno osiromašen, iskazujući nedostatke, koje nužno mora imati svaki sličan rad koji se izbjegava temeljiti na uočljivim ali i relevantnim teorijskim pretpostavkama čitanja.

ELEMENTS OF AN OVERVIEW OF CONTEMPORARY CROATIAN-SERBIAN
LITERATURE BY DRAGUTIN PROHASKA

Summary

The text *Elements of Pregled Savremene Hrvatsko-Srpske književnosti* by Dragutin Prohaska (*Overview of Contemporary Croatian-Serbian Literature*) reveals his historical concept of literature from the aspect of methodology.

These conceptions are shown as methodologically inconsistent and theoretically badly thought out, which the author endeavors to show by an analysis of its basic elements.

From a large number of non literary concepts which are in some way related to literature, Dragutin Prohaska picks out a historical-political, and in parts solely political, dimension.

Prohaska's literary judgments and values are conditioned by his political views, so, having studied his work, a natural conclusion comes to mind that his *Overview* lacks methodological structure and good judgment, showing weaknesses which any such paper is bound to have if the author fails to develop transparent and relevant theoretical criteria for reading.

IGNJAT ĐORĐIĆ I ANTUN KANIŽLIĆ.

STUDIJA O BAROKU U NAŠOJ KNJIŽEVNOSTI.

NAPISAO

Dr. DRAGUTIN PROHASKA.

*(Preštampano iz 178. knjige „Rada“ Jugoslavenske akademije znanosti
i umjetnosti.)*

U ZAGREBU

TISAK DIONIČKE TISKARE

1909.

Dragutin Prohaska: *Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti.*
U Zagrebu, 1909. (Pretiskano iz 178. knjige *Rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.*)

Siromašna slavonska crkvice i bogata isusovačka crkva u Dubrovniku (ili Prohaska o baroku)

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)
821.163.42.09

1.

Dugovjeki Dragutin Prohaska (Osijek, 7. svibnja 1881. – Prag, 16. rujna 1964.) nije to isto bio i u znanosti o književnosti, jer »kao književni kritičar i povjesničar djeluje u hrvatskoj književnosti relativno kratko vrijeme: svega desetak godina, a poslije odlaska u Prag 1920. on praktički više nije uopće prisutan u hrvatskoj književnosti.« (Šicel, 1975: 474) Iako je njegov *znanstveni vijek* relativno kratak,¹ ipak je iza sebe ostavio bibliografiju koja, iako još nepotpuna broji blizu 400 naslova,² uglavnom prikaza, recenzija, sintetskih studija i književnopovijesnih radova.

Kako će nas u ovom radu zanimati samo jedna tema iz područja njegova književnopovijesnog bavljenja, to ćemo selektivno pristupiti Prohaskinoj

¹ Na temelju dostupne bibliografije (Tatarin, 1994: 80–103) mogao bi se Prohaskin *znanstveni vijek* proširiti za još desetak godina, pa bi se moglo reći da traje od 1904. do 1924., nakon čega slijedi Prohaskino sporadično oglašavanje u tisku do 1936., i to više u svezi sa češkom književnošću.

² Bibliografija je Prohaskinih djela nepotpuna i različita od izvora do izvora. Na primjer: u *Bibliografiji rasprava, članaka i književnih radova. I. Nauka o književnosti* (1957: 286–290) Leksikografskog zavoda navodi se 150 naslova; u *Gradi za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga (1835.–1940.)* Prohaskina je bibliografija svedena na 22 naslova (1992: 69–72), a u 40. knjizi vinkovačke *Slavonice* popis radova se približio broju 400 (točnije riječ je o broju 382!).

Kako priređivač ove knjige, Milovan Tatarin, napominje da je i njegova, iako do sada najobimnija Prohaskina bibliografija, još uvijek nepotpuna, to ovom prilikom dajemo naš skroman prilog njezinu upotpunjavanju. Naime, u pripremanju i prikupljanju građe za znanstveni skup o Dragutinu Prohaski naišli smo na neke njegove radove, koji nisu zabilježeni u Tatarinovoj bibliografiji, te ih stoga ovdje donosimo kao dopunu:

- Dr. D. Prohaska, 1907., »Nastavni vjesnik«, *Savremenik*, god. II, br. 11, str. 699.
- Dr. D. P.-a., 1911., »Dubrovačka književnost«, *Savremenik*, god. VI, br. 2, str. 134–135.
- Dr. D. P.-a., 1911., »Pedeset godina hrv. kazališta«, *Savremenik*, god. VI, br. 8, str. 492–493.
- Dr. D. Prohaska, 1911., »Jedna dobra školska knjiga«, *Savremenik*, god. VI, br. 11, str. 685–686.
- Dr. D. P., 1918., »Drechslerova izdanja«, *Hrvatska njiva*, god. II, br. 10, str. 169–170.

bibliografiji i izdvojiti samo one radove u kojima on književnopovijesno, sintetski ili polemički govori o baroku, o njegovu stilskom, periodizacijskom ili stilskoformacijskom značenju.

2. Koliko sam »slijedio svoje prethodnike, a u čemu se razilazim«

U hrvatskoj se znanosti o književnosti gotovo redovito, kada je riječ o povijesti književnosti, upućuje na činjenicu da nema temeljnih predradnji, koje bi rezultirale kvalitetnom sintezom. Pišući drugi dio svog *Pregleda* i Prohaska je ustvrdio slično:

»Uza sva nastojanja najglavnijih naučnih naših zavoda mi nemamo ni pomoćnih knjiga, biografskog rječnika, bibliografije. Trebalo je dakle u ovom poslu raditi od najelementarnijih početaka. Utrošio sam golemo vrijeme na mehaničan rad, što ga drugdje rade naučne organizacije, seminari, akademije. Radije bih bio suradivao u takvom poslu, nego što sam ga sâm radio. Ali nijesam imao te sreće, da udjem u takovu ili da stvorim takovu organizaciju.

Stoga sam zadao sebi taj posao sâm. Pošao sam kao kakav prosti pješak, kao prost infanterista nauke. A generalima ostavljam, da me sada pouče, osuđuju i kazne zbog preuzetnosti, smjelosti, nediscipliniranosti i nedoraslosti ovomu velikomu zadatku.« (Prohaska, 1921: V)

Ako se i osjećao, kako kaže, kao »prosti pješak« u promišljanju suvremene hrvatske i srpske književnosti, isto se ne bi moglo odnositi i na staru hrvatsku književnost, odnosno na dio onoga sadržanog u prvoj knjizi *Pregleda* (1919.). Naime, i površno pregledavanje naslova iz područja najmanje triju znanstvenih odnosno poluznanstvenih diskursa (*povijesti* odnosno *pregleda* hrvatske književnosti i hrvatskih *čitanke*), koji su intenzivno komunicirali u prvoj polovici XX. stoljeća,³ objavljenih do 1914.,⁴ može se uočiti

³ U tom je vremenu uočljivo da neke *čitanke* prerastaju u *preglede*: na primjer, Prohaska je 1919. *Hrvatsku čitanku za 3. i 4. razred trgovačkih akademija* (1918.) pretiskao kao *Pregled hrvatske i srpske književnosti, I (Do realizma 1880.)*; nadalje *pregledi* proizlaze iz *povijesti*: Vodnikov *Pregled hrvatsko-srpske književnosti u ogledima za više razrede srednjih škola, Knjiga I. Hrvatsko srpska književnost do kraja XVIII. vijeka* (III. izdanje 1923.; II. izdanje 1920.; I. izdanje 1916.) nastaje na tragu njegove *Povijesti hrvatske književnosti, Knjiga I. Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća. S uvodom V. Jagića o hrvatskoj glagolskoj književnosti* (1913.); a neke *čitanke* prerastaju u *povijest* hrvatske književnosti: Kombolova je *Hrvatska književnost do Narodnog preporoda. Hrvatska čitanka za više razrede srednjih škola. Drugi dio* (1943.) najprije »odobrena kao privremena školska knjiga odlukom Ministarstva narodne prosvjete Nezavisne Države Hrvatske br. U. M. 2785–1942. od 11. prosinca 1942.« (Kombol, 1943: 2), a zatim doradena i dva puta objavljena kao *Povijest hrvatske književnosti* (1945.), odnosno kao *Povijest hrvatske književnosti do Narodnog preporoda* (1961.).

⁴ Iako je Prohaska *Pregled hrvatske i srpske književnosti, I (Do realizma 1880.)* objelodanio 1919., u *Predgovoru* je naglasio: »Kritici moram napomenuti, da sam rad oko ove knjige svršio god. 1914., kad sam predao rukopis, a za vrijeme štampanja (1916.–1918.) nijesam s tehničkih razloga mogao štošta dodavati i mijenjati.« (Prohaska, 1919: 1. nepaginirana stranica).

najmanje desetak naslova,⁵ od kojih su neki relevantni i kasnije, a neki i danas.

Tako na primjer u *Predgovoru Hrvatske književnosti do Narodnog preporoda* Kombol kao veliku pomoć u radu spominje poznatu Vodnikovu *Čitanku*: »Mnogo se vremena mora u ovakvu poslu utrošiti na primjere s mnogobrojnim bilješkama izpod teksta, ali mi je tu pomogla poznata Vodnikova *Čitanka*, dakako u onim slučajevima, u kojima sam zadržao iste primjere.« (Kombol, 1943: 3). Ako se Kombol, čije radove i iz područja povijesti književnosti znanost i danas uvažava i cijeni, ako se, dakle, i Kombol poziva na radove (čitanku, povijest, pregled) Branka Vodnika, ostaje nejasno zašto to nije učinio prije njega i Prohaska i zašto je sebe u svom poslu vidio kao usamljena »prosta pješaka«. Da tomu ni tada nije trebalo biti tako, svjedoči i jedan naslov prikaza Prohaskina *Pregleda* (1921.), objelodanjen u *Obzoru* 1921. Autor Vladimir Lunaček naslovio ga je – »Opet jedna povijest naše književnosti« (Lunaček, 1921: 3; istaknula Z. Š.), pri čemu riječ *opet* nikako ne znači odsutnost povijesti u našoj onodobnoj znanosti o književnosti, nego upravo suprotno.

Da bismo vidjeli da li je Prohaska uistinu bio usamljen, ili da li je morao biti usamljen u svojim književnopovijesnim, periodizacijskim i književnostilskim promišljanjima, pozornost ćemo usmjeriti na njegovo viđenje povijesti književnosti i periodizacije, na njegovu interpretaciju književnih djela, a zatim na viđenje drugih (nekad i danas), te na sama djela, koja danas razumijevamo kao barokna.

2.1. »Dioba hrvatske književnosti«

U dijakroniji hrvatske književnosti podjela na staru i novu književnost samo je metodološke naravi, jer je riječ o cjelini, jedinstvenoj i nedjeljivoj.

⁵ Izdvajamo sljedeće naslove:

Paul Jos. Šafařík, *Geschichte der südslawischen Literatur, I. Slowenisches und glagolitisches Schrifttum* (Prag 1864.); *II. Illirisches und kroatisches Schrifttum* (Prag 1865.); *III. Das serbische Schrifttum* (Prag 1865.).

Šime Ljubić, *Ogledalo književne povijesti jugoslavenske, I, II.* (Rijeka 1864.).

Vatroslav Jagić, *Historija književnosti naroda hrvatskog i srpskog* (Zagreb 1867.).

Ivan Kukuljević Sakcinski, *Književnici u Hrvatah s ove strane Velebita, živivši u prvoj polovini XVII vieka* (Zagreb 1868. i 1869.).

Armin Pavić, *Historija dubrovačke drame* (Zagreb 1871.).

Ivan Broz, *Crtice iz povijesti hrvatske književnosti, I* (Zagreb 1886.), *II* (Zagreb 1888.).

Đuro Šurmin, *Povijest književnosti hrvatske i srpske* (Zagreb 1898.).

Milorad Medini, *Povijest hrvatske književnosti u Dalmaciji i Dubrovniku, Knjiga I. Stoljeće XVI.* (Zagreb 1902.).

Matija Murko, *Geschichte der südslawischen Litteraturen* (Leipzig 1908.).

Andro Gavrilović, *Istorija srpske i hrvatske književnosti* (Beograd 1910.).

Branko Vodnik, *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga I. Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća. S uvodom V. Jagića o hrvatskoj glagolskoj književnosti* (Zagreb 1913.).

Ipak, sve do pojave Ježićeve *Hrvatske književnosti* (1944.) imali smo, uglavnom, odjelite povijesti stare i nove hrvatske književnosti. Ježić je, naime, kroz tri velika razdoblja (XII.–XV. stoljeće – srednji vijek; XVI.–XVIII. stoljeće – renesansa, crkvena obnova i prosvjetiteljstvo; XIX. i XX. stoljeće – hrvatski preporod i nova književnost) objedinio u jednoj knjizi staru i novu hrvatsku književnost.

Takvo, uvjetno rečeno »trorazdobaljsko« obuhvaćanje cjelovitosti hrvatske književnosti ima svoje korijene u devetnaestostoljetnim »trodobnim« objedinjavanjima stare i nove hrvatske književnosti. Tako je već Đuro Šurmin pisao o *Prvom, Drugom i Trećem dobu* hrvatske književnosti (Šurmin, 1898); da je Vodnik napisao i drugu knjigu svoje *Povijesti*, u njoj bi se, vjerojatno, nakon *Prvog i Drugog doba* (Vodnik, 1913) našlo i – *treće* (koje bi, vjerojatno, obuhvaćalo književnost od narodnog preporoda do autorove suvremenosti), kao što je to slučaj u njegovu *Pregledu hrvatsko-srpske književnosti u ogledima za više razrede srednjih škola* (Vodnik, ³1923).

U ovakvoj koncepciji povijesti hrvatske književnosti sudjeluje djelomice i Prohaska. Ako, naime, njegove *Preglede* iz 1919. i 1921. razumijemo kao *prvi* i *drugi* dio knjige, jer na tome inzistira i sâm autor,⁶ onda već uobičajenoj »trodobnosti« povijesti hrvatske književnosti treba, prema Prohaski, dodati i *četvrto*, koje prema njegovu mišljenju obuhvaća razdoblje od realizma (1880.) do dvadesetih godina XX. stoljeća (v. *Prilog I*).

Prilog I. – Dioba hrvatske književnosti

Đ. Šurmin, <i>Povjest književnosti hrvatske i srpske</i> (1898.)	B. Vodnik, <i>Povijest hrvatske književnosti</i> (1913.)	B. Vodnik, <i>Pregled hrvatsko-srpske književnosti u ogledima</i> (1923.)	D. Prohaska, <i>Pregled</i> (1919.) i <i>Pregled</i> (1921.)	S. Ježić, <i>Hrvatska književnost</i> (1944.)
Prvo doba. Rad oko glagolske književnosti (IX.–XVIII. stoljeća)	Prvo doba. Hrvatska glagolska književnost (IX. –XIX. stoljeća)	Prvo doba (sredovječna književnost do kraja XV. stoljeća)	Prvo doba (X.–XV. vijeka): Crkvena i feudalna književnost	I. Srednji vijek (XII.–XV. stoljeća)
Drugo doba. Umjetna književnost u Hrvata (XV.–XVIII. stoljeća)	Drugo doba. (od humanizma do prosvjetiteljstva)	Drugo doba (od humanizma i renesanse potkraj XV. vijeka do kraja XVIII. vijeka)	Drugo doba (XV.–XIX. vijeka): Renesansna, vlasteoska i pučka književnost	II. Renesansa. crkvena obnova i prosvjetiteljstvo (XVI.–XVIII. stoljeća)
Treće doba. Doba ilirskog pokreta do književnosti od poslije 1868. Godine	–	Treće doba (književnost od narodnog preporoda na početku XIX. vijeka do danas)	Treće doba (XIX. vijek): Gradanska i narodna književnost	III. Hrvatski preporod i nova književnost (XIX. i XX. stoljeće)
–	–	–	»Suvremena književnost« (1880. do ratne književnosti)	–

Dakle, na početno postavljeno pitanje – »koliko sam slijedio svoje prethodnike, a u čemu se razilazim« – a u odnosu na Prohaskino viđenje

⁶ U »Predgovoru« prvog dijela *Pregleda* Prohaska kaže: »Nade li ovaj pokušaj prijatelja, slijediti će gotovi drugi dio *Pregleda*: Poslije realizma do naših dana.« (Prohaska, 1919: III. nepaginirana stranica). To se i dogodilo dvije godine kasnije.

hrvatske književnosti do njegovih dana, čitatelj uočava elemente i prvoga i drugoga: od prethodnika je preuzeo trodijelnost (prvo, drugo, treće doba) hrvatske književnosti, ali je dodao i četvrti dio, koji je u njegovih prethodnika bio uključen u treće doba (realizam, moderna, ratna književnost). Sadržajno se takvim Prohaskinim pristupom nije dobilo nešto novo u interpretaciji, ali su se zato desile neke nespretnosti. Na primjer: treće doba prema Prohaski jeste književnost XIX. stoljeća, i to samo ona koju Aleksandar Flaker naziva *književnost u funkciji konstituiranja moderne hrvatske nacije* (Flaker, 1967), to jest književnost iz doba ilirizma; ostala literatura koja nastaje nakon 1880., dakle u istom XIX. stoljeću, sastavni je dio, prema Prohaskinu *Pregledu*, suvremene hrvatske književnosti, iako je od nje svoje suvremenosti dijeli i četrdesetak godina.

U odnosu na svoje prethodnike Prohaska se razilazi u još jednom detalju – njegovim *Pregledima*, odnosno povijestima, kako ih naziva onodobna kritika (Lunaček, 1921) prethodi pokušaj pisanja povijesti književnih oblika. Naime, godine 1910. izlazi njegova *Hrvatska čitanka za prvi i drugi razred viših trgovačkih škola* (dvodijelno je komponirana: I. dio – »Članci iz trgovačke književnosti«; II. dio – »Uvod u književnost pjesničku«), u čijem se drugom dijelu nalazi i poglavlje »Povijest pjesničkih oblika«.

Zamisao je sama po sebi bila dobra, čak i originalna u njegovo vrijeme, ali to se isto ne bi moglo reći i za njezinu realizaciju. Tako na primjer Prohaskino promišljanje pojma *vrste* još i danas možemo prihvatiti kao održivo. On kaže: »Unutrašnji i izvanji oblici pjesništva, motivi, tipovi, pjesnički govor i tehnika mijenjaju se. S vremenom su se razvile cijele vrste; rasle su, dosegle su svoj vršak i propale, da opet u povoljnim prilikama uskrsnu.« (Prohaska, 1910: 258). Sličnu misao čitamo i u tekstu Pavla Pavličića iz 1983.: »Pretpostavlja se da jedna književna vrsta nastaje, razvija se i doseže neki stupanj savršenosti i da je taj proces moguće s manje ili više preciznosti pratiti. Takvo istraživanje obično uzima vrstu kao izoliran entitet koji povijesne mijene doživljava s obzirom na tematiku, stil, odnos prema tradiciji, popularnost i druge aspekte, dok odnos dotične vrste prema drugim vrstama u svakoj povijesnoj epohi najčešće ostaje po strani.« (Pavličić, 1983: 61)

Međutim, Prohaskina dosljednost i preciznost u primjeni genološke terminologije, pa tako i u promišljanju pojma *vrste*, uglavnom, izostaje. Pojam *vrste* on tako koristi najprije u značenju književnog roda (lirsko, epsko, dramsko), zatim u značenju vrste (tragedija, komedija), ali i u značenju žanra (roman).

Nadalje, u Prohaskinu razumijevanju povijesti određene vrste zamjetna je *četverodijelnost / četverodobnost*, koja je potvrđena, kako smo već pokazali (v. *Prilog 1.*), i u njegovim *Pregledima*. Ponudeni je model uočljiv, ali nije dosljedno proveden, jer se u periodizacijskom nazivlju jedanput koriste neutralni pojmovi (na primjer: prvo doba, drugo doba, treće doba), drugi puta iz područja umjetnosti (na primjer renesansna epika), treći se

puta uzimaju pojmovi iz šireg društvenog konteksta (na primjer građanska i narodna drama); zatim, četverodjelnost je jedanput načinjena u odnosu na predloške iz hrvatske književnosti (na primjer lirski vrsta), drugi puta u odnosu na predloške iz zapadnoeuropske književnosti (na primjer epska vrsta), a treći se puta u jedno doba stavljaju dva⁷ (na primjer dramska vrsta). O tome svjedoči i *Prilog 2*, izveden na temelju Prohaskine *Hrvatske čitanke* (1910).

Prilog 2. – Povijest pjesničkih oblika

LIRSKA VRSTA	EPSKA VRSTA	DRAMA KOD NAS
Prvo doba (do XIX. Stoljeća)	I. Narodna epika grčka i jugoslavenska	I. doba: sredovječna i renesansna drama od XV.–XIX. stoljeća
Drugo doba (XIX. Stoljeće)	II. Romanska i germanska viteška epika	II. doba: građanska i narodna drama (XIX. stoljeće)
Treće doba (ne kaže se od kada do kada traje, ali se govori o <i>realističnoj lirici</i>)	III. Renesansna epika	III. doba: moderna drama (realistično prikazivanje, naturalizam, lirski drama dojmova)
Četvrto doba («savremena ili moderna lirika»)	IV. Romantični ep	

Prohaska je, dakle, imao na svoj način napisanu povijest *vrste/vrsta* i pregled/povijest nacionalne književnosti, pa je šteta što nije načinio i korak dalje, pa doveo u svezu obje ideje (i povijest vrste i povijest književnosti), pri čemu bi vrsta mogla biti signal »koji omogućuje bolje povijesno smještanje djela« (Pavličić, 1983: 61), a ujedno je mogla biti i »znak njegove [to jest djela – op. Z. Š.] pripadnosti nekoj od epoha u povijesti nacionalne književnosti: za anonimnu i nedatiranu pastoralu na hrvatskome jeziku možemo s dosta sigurnosti pretpostaviti da je nastala u renesansi ili baroku.« (Pavličić, 1983: 62).

Takvo osmišljavanje *vrste* unutar povijesti književnosti u Prohaske ne nalazimo, jednim dijelom i stoga što su mu genološke označnice neujednačene. Na primjer, kada govori o Kanižličicevoj *Rožaliji* i o Đorđićevoj *Mandalijeni*, naziva ih *duhovnim romanima*, pri čemu, žanrovski gledano isti tekst Gundulićevih *Suza* ostaje po strani, a da pri tome sam pojam nije objašnjen ni u poglavlju »Razvitak našega romana« (Prohaska, 1910: 300), jer se u njemu govori o romanu tek od vremena hrvatskog preporoda.

Autor je pišući »Povijest pjesničkih oblika« predviđao moguće prigovore, pa se ogradio rečenicom: »Valja imati na umu, da tu nije ispisana potpuna i neprekinuta povijest vrste i struja.« (Prohaska, 1910: 258), jer je to, prema njegovu mišljenju, zadaća povijesti književnosti.

⁷ Kada Prohaska govori o povijesti »pjesničkog oblika« drame kod nas, onda umjesto *četverodjelnosti* navodi *trodjelnost*, jer u *treće doba* (moderna drama) stavlja realističko prikazivanje zajedno s naturalizmom i njemu suvremenom dramom (lirski drama dojmova), iako je u odnosu na povijest lirski vrste *treće doba* predstavljao samo realizam, a *četvrto doba* suvremena lirika (Prohaska, 1910: 331).

Ako je Prohaska, dakle, odlučio napisati povijest pjesničkih oblika, ali je *nije ispisao potpuno*, jer je to zadaća povijesti književnosti, a kako to nije načinio ni u svojim pregledima, zvanim povijesti književnosti u njegovo doba, onda iz svega proizlazi samo jedno: ideje su bile dobre ideje,⁸ a realizacije manje uspješne realizacije.

2.2. U potrazi za baroknim pjesnicima

Cjelokupnost povijesti hrvatske književnosti Prohaska je obuhvatio četerodijelnim modelom (Prohaska, 1919; Prohaska, 1921), i to tako da se dva doba odnose na staru (prvo doba – srednji vijek; drugo doba – renesansa), a dva na novu književnost (treće doba – književnost ilirizma; četvrto doba – od realizma do suvremenosti). Ostaje nejasno u kojem je značenju pojam *doba* korišten: u odnosu na *srednji vijek* i *renesansu* (prvo i drugo doba) mogao bi pokrivati značenje pojma *epoha* (koje znači »veće razdoblje kojim dominira stanovita stilska formacija« /Flaker, 1976: 25/), pri čemu su uočljive i one književne pojave koje naznačuju dezintegraciju dominantne stilske formacije i anticipaciju novih,⁹ ali uz napomenu da je to naznačeno *samo* periodizacijskim nazivljem (kao na primjer neka poglavlja u odnosu na renesansu: »Prijelaz k novom dobu«, »Zlatni vijek dubrovačke renesanse«, »Doba književnih epigona, društvo baštinika« /Prohaska, 1919: 13, 38, 48/), dok pisci i njihova djela to uvijek ne potvrđuju (vidjeti *Prilog 3*).

Međutim, u odnosu na *treće doba* (XIX. stoljeće, to jest književnost iz doba preporoda) pojam *doba* više pokriva značenje pojma *period* (koji »pokriva manji vremenski isječak za koji je karakteristična stanovita stilska grupacija« /Flaker, 1976: 25/). Ipak, i pored navedene neujednačenosti u korištenju istog pojma, ostaje činjenica da je autor ponudio određeni periodizacijski model, a nedvojbeno je da nam, generalno gledajući, periodizacijski modeli mogu pomoći i u interpretaciji, pa i u povijesnom vrednovanju književnih djela.

Ako znanost o književnosti kaže da je tomu tako, postavljamo si pitanje: gdje u Prohaskinoj periodizaciji pronaći hrvatske pisce baroka? Odgovor nije jednostavan, jer autor u svojim *Pregledima* ne poznaje periodizacijsku označnicu *barok*, pa se pisci ove stilske usmjerenosti moraju potražiti u okviru *Drugoga doba*, koje je naslovljeno kao »Renesansna, vlasteoska i pučka književnost«, koja obuhvaća vrijeme od XV. do XIX. stoljeća. Unutar ovako naslovljenog *Drugog doba* razvidna je sljedeća struktura (*Prilog 3*):

⁸ Napisati djelomičnu *teoriju književnosti* (jer je jedan njezin dio sadržan u poglavlju *Tehnika u Hrvatskoj čitanci* /Prohaska, 1910: 230–258/), zatim povijest *pjesničkih vrsta*, te na kraju i *povijest nacionalne književnosti* (Prohaska, 1919; 1921) metodološki je dobro zamišljeno.

⁹ »Stilska formacija mora biti izgrađena na stilskom zajedništvu niza srodnih djela, dok književna epoha samo može biti građena na takvom zajedništvu, ali uvijek uz uvjet da se u njoj iskazuju kako pojave dotrajalih stilskih formacija tako i anticipacije novih formacija i uzimaju u obzir pojave opozicija dominantnoj stilskoj formaciji.« (Flaker, 1976: 25)

**Prilog 3 – Drugo doba. Renesansna, vlasteoska i pučka književnost
(XV.–XIX. stoljeća)**

- I. **Prijelaz k novom dobu**
 1. VJERSKA RENESANSA
 2. SVJETOVNA RENESANSA
- II. **Hrvatski početnici renesanse**
Prvi nabožni »začinjavci« u Splitu: (P. Lučić, M. Marulić)
- III. **»Slatki novi stil« dubrovačke vlastele:** (Dž. Držić, Š. Menčetić)
- IV. **Hrvatska vlastela** (H. Lucić, P. Hektorović, M. Benetović)
- V. **Poezija »baščine« u sjevernoj Dalmaciji** (P. Zoranić)
- VI. **Drugi naraštaj dubrovačkih pjesnika. – Pučani**
(A. Čubranović, N. Nalješković, N. Jera Dimitrović, M. Vetranović, M. Držić)
- VII. **Povratak idealiziranom stilu. Nasljedovanje klasicizma** (D. Ranjina, D. Zlatarić)
- VIII. **Zlatni vijek dubrovačke renesanse** (I. Gundulić, J. Palmotić, I. Bunić Vučićević)
- IX. **Doba književnih epigona, društvo baštinka**
 1. U DALMACIJI (J. Baraković, B. Krmarutić, I. Tomko Mrnavić, J. Kavanjin)
 2. NA OTOCIMA (I. Ivanišević, A. Vitaljić, P. Kanavelić)
 3. U DUBROVNIKU (A. Gleđević, I. Đorđić)
- X. **Renesansa u Banovini** (P. Zrinski, F. Krsto Frankopan, K. Patačić)
- XI. **Pučka književnost renesanse**
 1. HRVATSKA PROTESTANTSKA KNJIŽEVNOST
 2. HRVATSKA KATOLIČKA REFORMACIJA
Dalmacija i Dubrovnik (J. Mikalja)
Hrvatska (N. Krajačević Sartorius, J. Habelić, I. Belostenec, M. Magdalenić, K. Zrinska, J. Malevac /Gregur Kapucin/) /
Bosna (M. Divković, S. Matijević, P. Posilović, T. Babić, ...)
Slavonija i Ugarska (N. Kesić, E. Pavić, M. Lanosović, S. Vilov, J. Lipovičić, A. Bačić, I. Velikanović, A. Josip Knezović, A. Kanižlić)
 3. Pučka prosvjeta po primjeru protestanata. Polihistorija (P. Ritter Vitezović)
- XII. **Srpska crkvena reformacija**
- XIII. **Prosvijećeni apsolutizam**
 1. KONAC DUBROVAČKE RENESANSE (Đ. Ferić, M. Bruerović, R. Josip Bošković)
 2. PSEUDONARODNA KNJIGA U DALMACIJI (A. Kačić Miošić)
 3. PROSVJEĆENJE U HRVATSKOJ (T. Brezovački, I. Krizmanić, T. Mikloušić)
 4. PROSVJEĆENJE U SLAVONIJI (M. Antun Reljković, V. Došen, A. Tadija Blagojević, J. Stjepan Reljković, M. Pustaić, A. Filipović, M. Petar Katančić, G. Čevapović)
- XIV. **Prosvjećenje u Srba**
- XV. **Drugi naraštaj srpskih prosvjetitelja**

Obuhvaćenih je četiristo godina hrvatske književnosti Prohaska, dakle, razdijelio u petnaest manjih cjelina, koje određuje: stilska usmjerenost književnih tekstova (III. i VII. cjelina), tematska preokupacija (V. i IX. cjelina), generacijska pripadnost pisaca (II. i VI. cjelina), regionalna pripadnost pisaca (VIII, IX, X. i XI. cjelina), socijalni status pisca (IV., VI. i XI. cjelina), a ponekad se navedeni kriteriji i kombiniraju (XI. cjelina naznačuje i socijalni status i regionalnu pripadnost pisca). Unutar ovakvih manjih cje-

lina smješteni su i pisci čija djela danas, pa i u Prohaskino vrijeme, imaju oznaku *barokno* (kao na primjer: I. Gundulić, J. Palmotić, I. Bunić Vučićević, A. Gleđević, I. Đorđić, / P. Zrinski, F. Krsto Frankopan, / K. Zrinska, / A. Kanižlić, / V. Došen), a ponuđena je i stanovita definicija baroka,¹⁰ te nabrojane neke njegove značajke.

Tako autor kaže: »Barok je neumjereno ukrašivanje pjesničkog govora.« (Prohaska, 1919: 41), što je sažeta i pojednostavljena misao profesora Antonija Bellonija.¹¹ Sam pojam *barok* ima u europskih naroda, kaže Prohaska, i svoje inačice: *gongorizam* (Španjolska), *marinizam* i *secentizam* (Italija), *precioznost* (Francuska), »*Schwulst*« (Njemačka), *eufuizam* (Engleska), ali ne precizira u kojem se značenju navedeni pojmovi koriste: u označivanju *stila* ili u označivanju određenog *razdoblja*.

Ista je nedoumica vezana i uz njegovo razumijevanje i korištenje pojma *barok* u hrvatskoj književnosti, jer će jedanput reći da *baroku* pripada XVII. odnosno XVIII. stoljeće,¹² a drugi će put reći »da je on poznati pojav hipertrofije u književnosti, kada ona pada u značaj epigonskoga preganjanja i nadimanja.« (Prohaska, 1909: 119–120) Iz navedenoga proizlazi da je Prohaska pojam *barok* nekada razumijevao kao tipološku (barok je stil), a nekada kao historijsku kategoriju (barok je određeno razdoblje). U takvu se kontekstu onda nazire i odgovor na pitanje – zašto u njegovim *Pregledima* nema *baroka* u značenju pokrivanja određenog odsječka unutar povijesti hrvatske književnosti.

Odgovor je sadržan u činjenici da je Prohaska skloniji razumijevanju pojma *baroka* kao tipološke kategorije, koja se javlja kao konstanta, i to onda kada je neka klasična epoha u krizi i na izmaku.¹³ Kako je u koriš-

¹⁰ Deset godina prije, u svojoj objavljenoj disertaciji, Prohaska je zapisao da tako nešto – definicija – gotovo i nije moguće: »Definicije o baroku gotovo i nema.« (Prohaska, 1909: 119).

¹¹ »Unatoč toj neodređenosti baroka ipak ću navesti jednu sintetičnu karakteristiku secentizma u talijanskoj književnosti od specialnoga poznavaoa prof. A. Bellonija: 'secentizam je zloraba figurativnoga govora; neumjerena strast za antiteze; čudnovato svodenje disparatnih termina i protivnosti, miješanje pravoga i bitnoga značenja riječi sa značenjem prenesenim (metaforičkim), pa odavle krivo stvaranje izvoda o tobožnjoj suvislosti; nedostatak razbora i srca; loše skriveno siromaštvo misli i čuvstva pod obiljem zvučnih i efektivnih epiteta i drugoga nakitnoga elementa; neprestano ponavljanje doskočica; igre riječi; neka raspojanost i dosjetljivost; groteskno preganjanje slika i bojâ; nametljiva raskoš, osobito prenavljanje u boli, tobože s nekom hitrinom; oskudica ideja; hinjena ganutljivost i mukotrpnost; a nigdje pravoga daška istinitoga života.« (Prohaska, 1909: 120–121).

¹² »Vrijeme baroka nije nam nepoznato. U literaturi i u umjetnostima vidimo barokne figure iz XVII. vijeka i njima stilom srodne iz rokooka XVIII. vijeka, (...).« (Prohaska, 1909: 115).

¹³ U ovom značenju, ali ne o baroku, nego o *manirizmu* kao o opreci prema *klasici* govori Ernst Robert Curtius u poglavlju *Klasika i manirizam* (Curtius, 21998: 291–292). Ovu je značajku Prohaskina promišljanja o baroku već primijećena u literaturi. Tako Zoran Kravar u *Analitici hrvatskoga književnog baroka* kaže: »Još je mnogo važnije što je on, uspostavljajući makar i nekritično paralelizam između baroka i moderne, krenuo onim putem kojim će se, nasuprot teoriji o ograničenosti baroka na sedamnaesto stoljeće, razvijati teorija manirizma kao 'konstante u evropskoj književnosti'.« (Kravar, 1975: 278).

tenju pojma *barok* upravo u navedenu značenju Prohaska doista bio dosljedan (od objelodanjene disertacije pa do *Pregleda* i polemika s Vodnikom¹⁴), to je logično da će se u njegovu periodizacijskom modelu barokni stil javiti tek u vremenu stagnacije književnosti renesanse, a to je prema njegovu mišljenju XVIII. stoljeće (v. *Prilog 1*), odnosno to su djela Ignjata Đorđića (1675.–1737.), Antuna Kanižlića (1699.–1777.), Jerolima Kavanjina (oko 1645.–1714.). Ovakvu misao nije zastupao samo u *Pregledu* (1919.), nego i u petnaestak godina mlađoj *Studiji o baroku u našoj književnosti*: »I doista – može se reći – ova karakteristika dekadence XVIII. vijeka razjašnjuje i veliki kult stila i forama u pjesnika kasne renesanse. Dekadencija uvijek se maskira poezijom dojmova i stilizovanosti.

Sva je dakle jakost i Đorđićeva u stilu; zato ćemo u bližnjem poglavlju napose pokušati, da mu odvojeno prikazemo stil.« (Prohaska, 1909: 149) ili: »S Palmotićem Đorđiću zajednički je slični opis Mandaljenine toalete, a

¹⁴ Kada je Branko Drechsler (Vodnik) 1907. objavio *Slavonsku književnost u XVIII. vijeku* (koja je zbog nedostatka sredstava najprije bila tiskana u *Obzoru*, a zatim pretiskana kao samostalna studija!), naveo je u popisu korištene literature i Prohaskinu disertaciju o baroku, jer čitamo: »*Dr. D. Prohaska: I. Gjordjić i A. Kanižlić, barokna studija. (Ova rasprava još nije izišla štampom, ali mi je bila poznata iz rukopisa.*« (Drechsler, 1907a: 103). Iste 1907. Prohaska je prikazao u *Savremeniku* Drechslerovu *Studiju*, naglašavajući u odnosu na barok sljedeće:

1. Drechsler zaobilazi bit samog predmeta istraživanja: »On se radije bavi umjetničkom stranom sv. Rožalije negoli nabožnim sadržajem njenim, (...)« (Prohaska, 1907: 698).
2. analiza Kanižlićeva baroknoga stila nije originalna, jer »to je 'studirano' iz jedne monografije« (Prohaska, 1907: 698), odnosno njegove disertacije.
3. Drechsler Kanižlićev barok karikaturalno proteže i na neke druge slavonske pisce: »Barok Kanižlićev nekritično je protegnut na druge pisce i nije shvaćen u svojoj suštini. Pisac je upravo načinio baroknu karikaturu iz slavonskih pisaca.« (Prohaska, 1907: 698).

Na recenzentov prikaz Drechsler je odgovorio tako da je u odnosu na prvu opasku naglasio da on pravi razliku između povijesti književnosti i crkvene povijesti; u odnosu na drugu opasku odgovorio je da on o stilu baroknoga djela govori iz njega samoga i da pri tome ne primjenjuje mehanički neke strane, njemačke, neprimjerene metode na naše tekstove, kao što to čini Prohaska; ni treći prigovor, kaže Drechsler, nije utemeljen, jer je on Kanižlićev barok protegnuo samo djelomice na Antuna Ivanošića, a ne i nekritično »na neke druge pisce«, kako kaže Prohaska. (Drechsler, 1907 b: 764).

Sljedeće 1908. godine uslijedio je novi Prohaskin prikaz Drechslerove *Studije*: »Ta je 'studija' izišta suviše barokna. Ona zaista vidi svagdje baroka. Vidi ga blizu i daleko: u Gundulića, u Gjorgjića, u Kanižlića i u nekih drugih slavonskih pisaca. Ona je dapače i koncepcijom svojom barokna, jer u jedan okvir trpa i slavonsku i dubrovačku književnost (ispoređivanje Kanižlića s Gundulićem!) ne razlikujući bitne njihove individualne crte.« (Prohaska, 1908 b: 296). Drechsler je odgovorio na Prohaskinu negativnu ocjenu knjige, i to tek jednom petinom duljine Prohaskina prikaza, jer: »Naučnoj radnji valjana nepovoljna ocjena ne može škoditi, dapače mora joj donesti pozitivnih koristi; zato negativnu ocjenu g. dr. Prohaske ne smatram uspjelom, jer mi nije koristila ni u čemu.« (Drechsler, 1908 a: 447).

I ovaj kratak prikaz polemike Drechsler (Vodnik) – Prohaska dade naslutiti da ona nije pripomogla rješavanju terminoloških, periodizacijskih, stilskih nedoumica. Upravo suprotno – svatko je ostao pri svome stajalištu, a umnožavala su se samo vrijeđanja. Zato Drechsler kaže: »U naučnu kritiku treba uvesti drugi ton – i onda će polemike iščeznuti, ili će biti stvarne i kratke.« (Drechsler, 1911 a: 204).

treba svesti na to, da je opisivanje ženskoga odijela u renesansnoj knjizi locus communis.« (Prohaska, 1909: 178).

Ako bismo spominjanu *dosljednost* doveli u svezu s činjenicom da periodizacija treba (mada je svaka ona nužno relativna) pomoći u razumijevanju i interpretaciji književnog djela, onda se to dobrim dijelom ne bi moglo odnositi i na Prohaskinu periodizaciju, jer ga je upravo *dosljednost* u korištenju pojma *barok* kao tipološke kategorije odvela u brojne nespretnosti i netočnosti. Donosimo nekoliko primjera:

- temeljne značajke renesanse u XVII. stoljeću su: »purizam u jeziku, učestalost u poeziji, sećentizam u stilu, duh baštinika i nasljedovatelja u društvu, epoha isusovačke umjetnosti i retorike u crkvi.« (Prohaska, 1919: 49)
- klasici dubrovačke renesanse su: Ivan Gundulić, Junije Palmotić, Ivan Bunić Vučićević.¹⁵
- vrhunac književnosti renesansnog doba jeste Ivan Gundulić.¹⁶
- stil Gundulićeva *Osmana* je po ukusu renesansnog pjesnika.¹⁷
- Ignjat Đorđić je posljednji renesansni pjesnik u Dubrovniku.¹⁸
- Kanižlić je renesansni pjesnik.¹⁹
- S Đurom Ferićem (1739.–1820.) i Markom Bruerovićem (1774.–1825.) zamire renesansa u Dubrovniku.²⁰

¹⁵ »Gundulić, Palmotić i Bunić obilježavaju najviši uspon dubrovačke renesanse, jer je svaki u svome radu stvorio nešto savršeno. Zovu ih zato klasicima dubrovačke knjige, a doba njihovo 'zlatnim'.« (Prohaska, 1919:48).

¹⁶ »Književnost renesansnog doba uspela se na najvišu umjetničku visinu u Dubrovniku, a njen je najbolji genije Ivan Gundulić.« (Prohaska, 1919: 103) I u sedam godina mladoj studiji – *Povijesna građa Gundulićeva Osmana u suvremenom izvještaju* – svrstao je Prohaska Gundulića u renesansne pjesnike: »Osman je mogao biti zamišljen najmanje na 24 pjevanja: *Renesansni pjesnik* [ist. Z. Š.] ponosio se veličinom svojega djela, bio je artista i smatrao je obilje stihova dokazom virtuoznosti.« (Prohaska, 1912–1913: 218).

¹⁷ »Stil je Osmanov književan, po ukusu renesansnoga pjesnika; on nije realan ni epski, već liričan i udešen po suvremenoj epskoj literaturi.« (Prohaska, 1919: 44).

¹⁸ »S Đorđićem je u Dubrovniku nestao posljednji renesansni čovjek velikoga stila.« (Prohaska, 1919: 58) Tri godine prije izrekao je Prohaska sličnu misao u predavanju *Ženska lica u hrvatskoj književnosti*: »Ta je prekrasna sinteza Mandaljena pokornica od isusovca kasnije benediktinca Dubrovčanina Ignjata Đorđića. Kao Slaven s romanskom kulturom stvorio je najljepši roman duhovne erotike, koji bismo trebali da uvrstavamo među najznačajnije proizvode renesansne kulture nemareći zato, što za nj neznaju najkulturniji narodi renesanse Talijani i Francuzi.« (Prohaska, 1916: 13–14).

¹⁹ »Značajno je za Kanižlića i svakoga renesansnoga pjesnika, koji poznaje epiteta ornantia narodne pjesme, da izim njih ne uzima nikakova druga ukrasa iz narodne poezije – a to je znak, da ti pjesnici u narodnom pridjevu ne vide ukrasno ili stilistično sredstvo.« (Prohaska, 1909: 205). I dalje: »Kanižlić je unatoč svojim narodnim odlikama pravi renesansni pjesnik.« (Prohaska, 1909: 208).

²⁰ »Ostala je literatura prigodna i panegirička. Pjesme u slavu Petru Velikome, Molièreove komedije, Ferićevi prijevodi narodnih pjesama i Bruerovićeve narodne maskerate dovoljno dokazuju, da je renesansa na umoru i da se čeka nešto novo, što još nije posve jasno određeno.« (Prohaska, 1919: 81).

- i »pseudoklasik« Matija Petar Katančić (1750.–1825.)²¹ i »pseudonarodni pjesnik« Grgur Čevapović (1780.–1830.)²² su renesansni ljudi.
- narodnom preporodu neposredno prethodi renesansa.²³
- pseudoklasicizam je kraj renesanse.²⁴

Navedene, blago rečeno, nespretne (tj. netočne) tvrdnje proizlaze iz loše postavljenog periodizacijskog modela, jer koliko periodizacija može pomoći u interpretaciji, toliko može i odmoći, ako nije izrasla iz samih književnih djela. Ova se činjenica obično zaboravljala, kada se govorilo o Prohaskinoj studiji *Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić*, pa se postavljalo pitanje – zašto Prohaska »govori o baroku kod nas tek počevši od Đorđića i slavonske književnosti« (Maraković, 1938: 66). Potaknut ovim pitanjem Zoran Kravar razmišlja ovako: »Teško je reći je li taj prigovor u potpunosti opravdan. Gundulića nije Prohaska izrijeком isključio iz kruga naših baroknih pjesnika, ali ga nije ni pribrojio tim pjesnicima. Isto se može reći i za Palmotića i Ivana Bunića. Uz tvrdnju o postojanju baroknih pjesnika u hrvatskoj književnosti Prohaska u uvodnom dijelu studije precizira: 'To su Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić.' Kasnije se u analitičkome dijelu izlaganja pojavljuju Gundulić, Palmotić i Ivan Bunić, i to kao uzori Đorđićevi. Ali o njihovoj pripadnosti baroku ne govori se ništa određeno. Prohaska je, dakle, bio nesiguran u pogledu određenja vremenskog raspona naše barokne tradicije. Pa čak ako bismo i naglasili da on Gundulićevu, Palmotićevu i Bunićevu pisanju nije poricao stanovita svojstva baroknosti, ostaju ipak izvan njegove vizure takvi pjesnici kao što su Đore Palmotić, Jaketa Palmotić, Stijepo Đurđević, Gleđević, a izvan Dubrovnika Ivanišević, Kanašević i Kavanjin.« (Kravar, 1975: 274).

Rasvjetljavanju ovog pitanja/prigovora pomaže, čini nam se, upravo dovođenje u svezu Prohaskine *Studije o baroku u našoj književnosti* i *Pregleda* iz 1919. Naime, iz *Studije* je razvidno da je za Prohasku barok tipološka kategorija, koji se javlja u vremenu dezintegracije određene stilske formacije, a iz *Pregleda* je opet razvidno da on, Prohaska, upravo pri zalazu, pri opadanju renesanse (koja prema njegovu viđenju traje od XV. do

²¹ »Nije protivnik prosvjećivanja, niti reakcionarac, što više cijenjen je kao naučenjak i suradnik suvremenih prosvjetitelja, ali on je po svome značaju aristokrat i renesansni čovjek, kojega boli gruba praktičnost savremenih pučkih stihotvoraca i prosvjetitelja.« (Prohaska, 1919: 93).

²² »Djelo mu ima značenje metričko. Čevapović ne pazi na 'članke' ili stope, kako bi htio Katančić, već pjeva narodnim desetercem. 'Mi za članke ne marimo, znajte.' Ali inače ima o poeziji predodžbe renesansnoga čovjeka. On je smjesa prosvijećenog i pseudoklasičnog pisca bez određene književne namjere.« (Prohaska, 1919: 93).

²³ »Devetnaesti vijek stoji u znaku narodnoga preporoda. Sada istom prestadoše u nas vrijediti norme i načela renesansne književnosti; ljepota se više ne traži u renesansnim i klasičnim uzorima, nego u oblicima narodnim.« (Prohaska, 1909: 221).

²⁴ »Pseudoklasicizmom prestaje drugo doba, renesansa, jer će pseudoklasicizam napraviti tlo za novi pravi nacionalizam i time otvoriti novo doba u književnosti.« (Prohaska, 1919: 94).

XIX. stoljeća) uočava barokni stil. Zato su barokisti Đorđić (1675.–1737.) i Kanižlić (1699.–1777.), ali izrijekom ne i Gundulić (1589.–1638.), Junije Palmotić (1607.–1657.), Jaketa Palmotić (1623.–1680.), Stijepo Đorđić (1579.–1632.), Jerolim Kavanjin (1641.–1714.), Petar Kanavelić (1637.–1719.), Ivan Ivanišević (1608.–1665?).

Ovdje još treba dodati da je Prohaska u *Pregledu* u nazivima razdoblja zaobišao stoljetnu periodizaciju i ponudio jednu drugačiju, čije je nazivlje već samo po sebi trebalo reći nešto o djelu. Pri tome je zanemario činjenicu da što se više približavamo našim, Prohaskinim danima, odnosno što se više udaljavamo od srednjega vijeka, da književna razdoblja traju sve kraće i da je sve teže jednim pojmom korektno obuhvatiti dulji književni period. Upravo je to načinio (tj. u tome je pogriješio) Prohaska s književnošću *Drugog doba* (XV.–XIX. stoljeća), nazvavši je jednim imenom – *renesansa*, a unutar nje, pogrešno, uočavajući barokni, prosvjetiteljski, pseudoklasicistički stil.

2.3 Značajke baroka

Na temelju onoga što je Prohaska napisao u *Pregledu* iz 1919. književnosti *Drugoga doba*, koju određuje kao *renesansnu*, moguće je izdvojiti i neke bitne odrednice baroka, ali koje kao takve vidimo mi danas, ne i sam autor. Na taj se način mogu iščitati lokacijske, tematske, žanrovske značajke hrvatskog baroka.

Danas, kada se u znanosti o književnosti govori o baroku u Hrvatskoj, naglašava se nejedinstvenost nacionalnog prostora i njegov utjecaj na književnu produkciju (Kravar, 1981),²⁵ odnosno govori se o njenom regionalnom karakteru. Određene kulturne sredine iznjedrile su u XVII. i u XVIII. stoljeću određenu inačicu književnosti, pa u skladu s tim govorimo o dubrovačko-dalmatinskoj, ozaljskoj, kajkavskoj i slavonskoj inačici književnosti baroka. O sličnu regionalizmu piše i Prohaska, jer govori o književnosti: u Dalmaciji, u Dubrovniku (predstavnicu potvrđuju dubrovačko-dalmatinski krug), u Banovini (čiji predstavnici potvrđuju ozaljski krug), u Hrvatskoj (čiji predstavnici potvrđuju kajkavsku književnost XVII. i XVIII. stoljeća), u Slavoniji i drugdje, ali u svemu tomu autor ne vidi baroknu, nego renesansnu književnost.

Slično se događa i pri određivanju tematskih preokupacija pisaca, čija djela danas smještamo u barok. Tako Prohaska, analizirajući Gundulićeva *Osmana* ispravno naglašava prolaznost kao bitnu odrednicu epa. Međutim, u tome ne vidi značajku baroka, jer je *Osman* ispjevan »po ukusu renesansnog pjesnika« (Prohaska, 1919: 43).

²⁵ »Hrvatski je književni barok nejedinstvena književnopovijesna pojava. Tome je uzrok postojanje samostalnih, po vrsnom sastavu, po društvenoj funkciji i po kulturnim vezama različitih regionalnih književnosti na hrvatskom etničkom prostoru u 17. i u 18. stoljeću.« (Kravar, 1981: 127).

Slično se događa i s ostalim izrazito baroknim temama – o njima doznajemo posredno. Tako autor govoreći o romantizmu i o tome što on preuzima iz baroka, posredno govori i o ostalim baroknim temama: »Romantike osvajala je romantička baroknih lirika: bujni stil, kićena mašta, pa ono tajanstveno snatrenje zaljubljene duše, mistično sjedinjene njezino s Bogom, i samotna divlja priroda, umjetničko raspoloženje u vjeri, sažimanje vjerskih ideja u umjetničke oblike, jako osjećanje i patos govornički, epigramatične doskočice, ritmika i muzikalnost stiha.« (Prohaska, 1909: 223).

Nadalje, Prohaska je napisao »Povijest pjesničkih oblika« u *Čitanici* iz 1910. godine, ali u određenim književnim vrstama, žanrovima nije uspio prepoznati najavu nekog novog vremena i novih poetičkih načela. Danas, naime, kada govorimo o primarnim žanrovima hrvatske književnosti baroka izdvajamo dva naslijeđena iz renesanse i modificirana (lirika, ep), a dva pripadaju upravo baroknome vremenu (poema, melodrama) (Pavličić, 1978). Neke ovdje navedene spominje i Prohaska: u odnosu na *Osmana* govori o epu, zatim o pjevanoj drami, u kojoj, vjerojatno, možemo prepoznati melodramu (i to u odnosu na Palmotićeve drame), o duhovnoj lirici – za koju vrlo pronicavo zamjećuje da je »bila prurušena lirika svjetska« (Prohaska, 1919: 44), odnosno kako na drugom mjestu kaže svjetska je erotika prešla u »erotiku duhovnu« (Prohaska, 1909: 152), zatim poemu kao žanr (u značenju religiozne poeme ili *plaća*, kako kaže Pavao Pavličić) zamjenjuje pojmom »duhovni roman« (Prohaska, 1919: 57, 72), dok komičnu poemu ne spominje, kako je to već 1919. primijetio i Branko Vodnik.²⁶

Dok o regionalnom karakteru hrvatske barokne književnosti, o njezinu vrsnu sastavu, kao i o tematskim preokupacijama pisaca dobivamo stano-vite informacije na temelju *Studije o baroku u našoj književnosti* i *Pregleda* iz 1919., i to više s našega motrišta, dotle o baroknome stilu doznajemo znatno više i pouzdanije. Razlog tomu je činjenica da Prohaska upravo u stilu vidi onu bitnu inovativnost baroka, o kojoj se i danas piše u našoj znanosti o književnosti (Pavličić, 1988).²⁷

²⁶ Branko Vodnik (Drechsler) u prikazu Prohaskina *Pregleda* iz 1919. godine kaže: »Ja se zato ograničujem samo na niz stvarnih ispravaka, i to samo nekih česti knjige, što sam ih čitajući mogao bez daljeg istraživanja zabilježiti.« (Drechsler, 1919:269) Nakon ove rečenice slijedi nizanje stvarnih ispravaka u 25 točaka, a ona pod rednim brojem 11 glasi: »Kolikogod tražim, ne mogu naći u 'Pregledu' dr. Prohaske Stijepa Đorđića ni njegove heroikomične pjesme 'Derviš', koji se u svom rodu može nazvati upravo klasičkim djelom zlatnoga vijeka dubrovačke književnosti, pa je to djelo kušao da imitira Ignjat Đorđić u 'Suzama Marunkovim', ali ga nikako nije dostigao.« (Drechsler, 1919: 272–273).

²⁷ Kada govori o hrvatskoj književnosti nakon renesanse, Pavao Pavličić spominje dvije postrenesanske generacije: *prva* je svojom tematskom i idejnom inovativnošću konstituirala poetiku manirizma, a *druga* je svojom stilskom inovativnošću konstituirala poetiku baroka (Pavličić, 1988).

Kod Prohaske čitamo: »Jedinstvenost stila, stroga stilizovanost, jedna je od glavnih odlika baroka: (...).«, odnosno: »Epigonski značaj i pravo biće baroka ne izbija toliko na vidjelo u kompoziciji i strukturi, koliko u ornamentici i ukrasnom detalju umjetnine.« (Prohaska, 1909: 149, 152–153).²⁸

Izrazito barokne mikrostrukture stila, prema Prohaski, su: metonimija, metafora,²⁹ opis, poredba, hiperbola, epitheton ornans, antiteza, glasovne figure (aliteracija, asonancija, anominacija, revokacija, anafora, epifora, »ponavljanje riječi svake vrste«).³⁰

Tako izdvojen repertoar retoričkih figura svojstven baroknome tekstu uvelike je podudaran s onim što i naša suvremena znanost o književnosti o tome kaže: »(...) kao tipično barokne figure mogu se izdvojiti: antiteza, ponavljanje, nabranje, paralelizam, hiperbola, usporedba, razne figurae per adjectionem kao što su paremenon, poliptoton i paronomazija, zatim amplifikacija ili 'inzistirajuće imenovanje', a kao kruna baroknog stilskog repertoara ističe se metafora, koja se u baroknim tekstovima javlja izuzetno često, i to u različitim oblicima. I na kraju svega slijedi concetto, koji je figura karakteristična za barok, ali i princip izgradnje baroknog teksta u cijelosti.« (Fališevac, 1987: 98).

Iz prethodno navedenoga proizlazi zanimljiva Prohaskina konstatacija da je barok kao stil (kao tipološka kategorija) nadređeni, nadnacionalni pojam: »Istina, barokni je stil nivelovao sve evropske književnosti u jednakom duhu, a narodnih motiva onda nije bilo u umjetnoj i literarnoj knjizi ni u jedne književnosti na zapadu.« (Prohaska, 1909: 191–192).

To je početkom 20. stoljeća bila znatna novina u našoj znanosti o književnosti: »To je za hrvatsku književnu znanost predstavljalo apsolutnu novost, jer klasicistički usmjerena estetička svijest našega devetnaestog sto-

²⁸ O baroku je Prohaska progovorio i u polemici s Vodnikom. O njegovoj studiji *Slavonska književnost u XVIII vijeku* (1907.) kaže: »Ova je studija i po svojem postanku barokna. Ona je pisana na temelju neke barokne studije o Gjorgjiću i Kanižliću u rukopisu. A u tome i stoji njezina baroknost: u epigonskom nadmašivanju.« (Prohaska, 1908 a: 296).

²⁹ Prohaska za metaforu kaže da je: usiljena (»čitalac treba da se na razumijevanje sili«), patvorena (»kada je sličnost između slike i poredenoga predmeta neistinita«), nerazmjerna (tj. »hiperbolična ili bombastična«), nepodesna (»trivijalizira pojmove«), neizvedena (»ne odaje sveze sa poredenim predmetom, nego je s njim vezana tek u daljem izvodu«), nagomilane (»kada gotovu metaforu rašire daljom slikom«), podvostručena ili nadbijena (»kad se jednu [metaforu] prikazuje drugom«). (Prohaska, 1909: 153–156).

³⁰ »Ponavljanje riječi svake vrste« Prohaska je potvrdio primjerima, za koje kaže da imaju svoj uzor u talijanskoj književnosti, ali ih nije pobliže terminološki odredio. A mogao je, jer je već tada bila tiskana knjiga Luke Zime – *Figure u našem narodnom pjesništvu* (1880.), prema kojoj bi na primjer slijedeći Prohaskin primjer iz Đorđičeve *Mandaljene* bio određen kao paremenon:

Ljubjah, ali još ne smijah
Ljubovnicom zvati mene,
Jerbo ljubećjoš ne smijah
Znat, da ljubimme ljubjenje.

(Uzdasi *Mandaljene pokornice*, 1, 27).

ljeća nije pokazivala osobit smisao za stilistički motivirane distinkcije.« (Kravar, 1975: 271).

Kada se, dakle, u literaturi govori o analiticima hrvatskog književnog baroka, onda je uočljivo da je Prohaskino ime nezaobilazno, i to iz nekoliko razloga: njegovom disertacijom započinje ozbiljnije proučavanje baroknih tekstova u našoj znanosti o književnosti; pri tome mu je vremensko određenje baroka u europskim okvirima jasno, ali ne jednako tako i u odnosu na hrvatsku književnost; barokne elemente nalazi i u likovnoj, i u glazbenoj umjetnosti, arhitekturi, načinu života; barok vezuje uz katoličku/isusovačku umjetnost; zatim barok bitno određuje nerealističnost i ponovljivost u smislu konstante europske književnosti.

2.4 »Nedužna cifrarija«

Barokni stil kao konstantu uočio je Prohaska i u hrvatskoj književnosti XVIII. stoljeća, i to kako na njenu jugu, tako i na njenu sjeveru. Pri tome je izdvojio kao »vrijedne i znatne pojave« (Prohaska, 1909: 220) Đorđića i Kanižlića, od kojih je prvi *Uzdasima* ostvario »čistu umjetninu«, a drugi *Rožalijom* tek »naivno djelo i prirode i kulture«.

Analizom unutarnje i vanjske forme Prohaska je to želio i dokazati, ali je ostalo nejasno – zašto se u stilističkoj analizi *Rožalije* govori samo o alegoriji, rječniku, deminutivima i pridjevima, a ne i o tropima (metafora, metonimija), opisu, hiperboli, antitezi i različitim glasovnim figurama, kao što je to slučaj s Đorđićevom *Mandaljenom*? Izdvojeni slojevi stilskog o *Rožaliji*, naime, govore dvojako: prvo – upućuju na ono što je baštinjeno iz prethodnih razdoblja, jer u dva alegorička dijela (trećem i četvrtom dijelu poeme) treba vidjeti trag srednjovjekovnih utjecaja (*peregrinatio*, *forma psihomahije*),³¹ i drugo – realizam Kanižličeva rječnika i deminutivi upućuju na anticipaciju novoga, čije ime i sâm Prohaska spominje, ali ne objašnjava pobliže, a to je rokoko.³²

Kada, naime, Matko Peić govori o djelima rokokoovskog »vanjskog oka« u *Svetoj Rožaliji*, onda nabraja sljedeće: portret čovjeka (prestanak alegorije), rokoko bestijarij, rokoko herbarij, rokoko lapidarij i rokoko pej-

³¹ »Dva alegorička dijela spjeva, treći i četvrti, srodni su upravo najtipičnijim uzorcima srednjovjekovne alegoričke književnosti. Dok je treći dio oblikovan kao svojevrсни peregrinatio, koji se započinje na raskršću pravoga i krivoga puta (II), a završava se u 'cvitnjaku nebeskom' (XII), četvrti (I–VI) ima formu psihomahije, prikazuje borbu duše s personificiranim porocima. Te alegoričke teme Kanižlić ipak neće biti prihvaćao izravno iz srednjovjekovnih autora. Vidjeli smo već na primjeru kajkavske književnosti 17. i 18. stoljeća da je srednji vijek u književnopovijesnom smislu relativna kategorija i da su se u slabije razvijenim europskim književnostima, kao i u sublitterarnim slojevima razvijenijih, mnoge njegove vrijednosti konzervirale i poživjele sve do druge polovice 18. stoljeća.« (Kravar, 1981: 144).

³² Prohaska kaže: »Od romantike nas dijeli realizam otprilike, kako je romantiku od baroka i rokoko dijelio racionalizam.« (Prohaska, 1909: 223).

zaž, pri čemu je bitna opservacija, prirodnost, deminutiv, ubrzan ritam (Peić, 1972).

Ako prihvatimo da Kanižličeve alegorije upućuju više na srednji vijek, a deminutivi i realističnost na rokokoovski stil, onda o baroknosti *Rožaliji*-noj doznajemo relativno malo. To ipak ne znači da u njoj nema i izrazito baroknih opisa (potvrđeni su opisi s tematskom jezgrom u funkciji priloške oznake vremena i priloške oznake mjesta /npr. *locus amoenus*, *locus horridus*, *descriptions urbium*/, opis s tematskom jezgrom u funkciji subjekta /ženske i muške prozopografije/), kao i izrazito baroknih mikrostruktura stila (potvrđene su: metafora, emblematska metonimija, antiteza, oksimoron, antimetabola, poliptoton, anadiploza, anafora, asindeton, polisindeton, paregmenon).³³

Ako navedenome dodamo i ponešto iz onoga što je u pjesmama razasutim po Kanižličevim molitvenicima prethodilo *Rožaliji*, onda onaj metaforički izrečeni vrijednosni sud, po kojemu *Sveta Rožalija* naspram *Mandaljeni* »stoji kao siromašna slavonska crkvice iz XVIII. stoljeća s baroknom stilizacijom prema velikoj i bogatoj isusovačkoj crkvi u Dubrovniku« (Prohaska, 1909: 216) – traži stanovito ublaženje. Naime, u nekim se Kanižličevim pjesmama iz molitvenika ostvaruje i izrazito barokna figura *conchetto* (na primjer u takozvanoj *Pripovijesti o mladiću Urbanu* /1760./), a do interiorizacije figuralnog izraza dolazi posebice u onim pjesmama iz molitvenika »u kojima se razrađuje motiv ekstatične ljubavi prema Kristu« (Kravar, 1992: 212), kao što su na primjer *Pisma od svetoga Alojzija* (1760.) ili *Uzdisanje ljubeznivo s. Saverije* (1766.), a ima i potvrda nadređivanja stila temi i preostanje određene retoričke figure u kompozicijski princip, što je bitna odrednica baroknoga stila.

Stoga baroknost u *Rožaliji* i u onome što joj je prethodilo u molitvenicima treba odrediti kao takvo; u onome što je drugačije ne treba gledati neumješnost pjesnikovu, nedotjeranost baroknu – »nedužnu cifrariju«, kako kaže Prohaska. Ono što je drugačije treba staviti u širi kontekst te sagledati u odnosu na ono što mu je prethodilo (na primjer vidjeti u alegoriji konotacije srednjovjekovlja), kao i u odnosu na ono što će tek uslijediti (vidjeti u pjesnikovoj ponesenosti prirodnom konotacije rokokoja), i na taj način vrednovati književno djelo što je moguće korektnije.

I Prohaska to naslućuje, ali u iznošenju generalnog suda kao da to zaboravlja: »Slavonska crkvice ima u unutrašnjosti nekoliko šarenih alegoričnih slika, papirnatoga pozlaćena cvijeća, narodne vrvce oko slika, narodnoga veziva na baroknome oltaru, ali sve nekuda osjećaš, da je jača ona svježja priroda, što se smije na rastvorenim vratima ove nedužne cifrarije i što te poziva, da se prošećeš zelenom i cvijetnom livadom i da se naslušaš slavujeva pjevanja, kada i crkva i priroda tone u sentimentalnoj mjesečini.

³³ Usp.: Šundalić, Zlata: 1990., »Kanižličeva *Sveta Rožalija* kao varijanta hrvatskoga književnog baroka«, *Revija*, god. XXX, br. 6.

Takova je Sv. Rožalija; ona je naivno djelo i prirode i kulture; i zato se po vrijednosti ne da mjeriti s Đorđićevom čistom umjetninom.« (Prohaska, 1909: 216).

3.

U zaključnom se dijelu ponovo vraćamo onom nepotpunom citatu iz naslova našega rada – *siromašna slavonska crkvice i bogata isusovačka crkva u Dubrovniku* – koji slikovito ali i rječito govori o Prohaskinu viđenju odnosa između baroka hrvatskoga sjevera i hrvatskoga juga.³⁴ Onaj tko se malo više bavio Kanižličevim djelima nakon ovakve usporedbe, bolje rečeno kontrasta (siromašna crkvice – bogata crkva), postane malo uznemiren, jer mu se čini da su kriteriji čudni ili barem nedovoljno objašnjeni. Čitatelj si stoga postavlja pitanje/pitanja, kao na primjer: zašto se u Đorđića govori o opisu kao o sastavnici njegova stila, a u Kanižlića tek kao o potvrđi mogućeg uzora, Friedricha Speea i njegova djela *Trutznachtigall* (Prohaska, 1909: 210)? Ili: zašto se Kanižličeve onomatopeje uzimaju kao primjer pogrješke (Prohaska, 1910: 209), a u Preradovića, na primjer, kao »ukrasno sredstvo« govora (Prohaska, 1910: 239).

Primjeri glase:

Antun Kanižlić, Sveta Rožalija

Što se čini? Čikću, klokoću i piskuću,
Kliče, čokću, klikuću, kreče i cvrkuću.

Petar Preradović, Jezik roda moga

Zuji, zveči, zvoni zvuči
Šumi, grmi, tutnji, hući –
To je jezik roda moga!

ali prvi je slučaj primjer pogrešne onomatopeje, a drugi nema takvu označnicu. Zašto je tomu tako, ne zna se!

I u Prohaskino su vrijeme neki čitatelji bili malo uznemireni, pa su upozoravali, kao Branko Vodnik,³⁵ na stanovite materijalne pogrješke, kojima treba dodati i one sadržajne naravi. Izdvajamo nekoliko primjera:

³⁴ O odnosu i razlici između književnosti hrvatskoga juga i hrvatskoga sjevera progovorio je Prohaska i u *Budimskim lekcionarima XVIII vijeka prema bosanskodalmatinskomu od B. [I.] Bandulavića*. Dodiri i sličnosti postoje, ali samo u pojedinačnostima, ne i u obliku preuzimanja književnih smjerova: »Ima tomu više tragova, da je koji dubrovački ili dalmatinski pisac na izmaku XVIII vijeka u Slavoniji poznat. Mnogi govore i o nekom utjecaju Dubrovčana na Slavonce, no ispravnije je ostati pri činjenicama, koje nam potvrđuju samo neko slabo dodirivanje. Ne prelaze u Slavoniju iz Dubrovnika, ni Dalmacije, smjerovi književni, nego samo pojedina mjesta, citati, reminiscencije. Zašto je tako, to dovoljno razjašnjuje velika razlika kulturna tamo i ovamo.« (Prohaska, 1908 b: 557).

³⁵ Na jedan od Prohaskinih prikaza svoje studije o književnosti u Slavoniji u XVIII. stoljeću Drechsler je odgovorio: »Njegova [Prohaskina] je radnja doktorska disertacija, ali baš s ovim dijelom, što sam ga ja tobože 'studirao', nije se mogao složiti ni g. V. Jagić, ni g. prof. Maretić, kome bijaše radnja uručena, da je odobri za 'Rad', te je i on radnju piscu povratio s prijedlogom, 'da je pisac ima dotjerati, prije nego li se može primiti za razredni 'Rad'. (Vidi: Izvj. akad. 1907., sv. 21, str. 22.). I ja sam, ne znajući sve to, rekao piscu, da me njegovi izvodi o baroknom stilu ne uvjeravaju.« (Drechsler, 1907 b: 764).

- za Gundulićeva *Osmana* kaže da je zamišljen kao »ep o propasti Osmanlija i oslobođenju Jugoslavena« (Prohaska, 1910: 42), a znamo da su sukobljeni Osman i njegova vojska s poljskim kraljevićem i njegovom vojskom.
- za Sokolicu iz *Osmana* kaže: »Sokolica bane među poljačke gospođe, koje se kupaju, te ih zarobi, ali ih oslobodi kraljević Vladislav.« – što je u epu, u njegovu *Devetu pjevanju* ipak malo drugačije, jer su gospođe plesale, a kupale su se Sokolica i njezine ratnice, te ih je tako i mogao zarobiti kralj Vladislav (Gundulić, 1962: 115–133).
- nastanak imena grada Zadra u Barakovićevoj *Vili Slovinki* Prohaska tumači ovako: »Prema gramatičarskoj mašti onoga vremena ima Zadar da znači 'za dar', jer ga darova Slavenima sam Bog Neptun.« – što je u spjevu opet malo drugačije, jer je Neptun dar za dar (za dar = rođenoga sina dao je dar, tj. grad) dao Plankiti, a ne Slavenima,³⁶ što potvrđuju i sljedeći stihovi:

»Tad otac najprvi dvignut ga poseže
 Zač narav od krvi u ljubav priteže,
 u skut ga svoj leže pak zazva Plankitu,
 prid svimi priseže ostavit čestitu:
 »Gdi prvi na svitu tvoj vidih porod mlad,
 onde sad obitu sagradit tebi grad,
 pokle si ovi dar donila do mene
 da primiš dar za dar rad vičnje spomene.«

(Baraković, 1964: 290).

Ipak, najveće nedoumice u odnosu na Prohaskino razumijevanje baroka unosi periodizacija, po kojoj se barokni stil, u vidu epigona, javlja tek u trenutku kada renesansa (a ona prema njegovu mišljenju traje od XV. do XIX. stoljeća) kreće prema svome kraju, a to je XVIII. stoljeće. Prema toj su periodizaciji, kao što smo već i naveli, središnji hrvatski barokni pisci – Gundulić, Bunić, Palmotić – vrhunac, *zlatni vijek* hrvatske renesanse, kako kaže Prohaska.

Kako je eksplicitnost ovakve periodizacije došla do izražaja tek u *Pregledu* iz 1919., a manje u njegovoj disertaciji o Đorđiću i Kanižliću iz 1909., to su čitljivost i stilistička interpretacija iz *Studije o baroku u našoj književnosti* prihvatljive nekim svojim dijelovima i danas; isto se ne bi moglo odnositi i na njegov *Pregled* iz godine 1919., koji svojim materijalnim, sadržajnim, a napose periodizacijskim nespretnostima stvara popriličnu zbrku.

³⁶ Ovaj je Prohaskin postupak stanovitog preinačavanja izvornika Drechsler, citirajući Matoša okarakterizirao sljedećim riječima: »Ovu je 'naučnu' savjesnost duhovito definirao A. G. Matoš u feljtonu 'Hrv. Slobode': 'Prohaska je pan, koji priznaje u *Savremeniku*, da grdi one pisce, kojih nije čitao. E, onda i mi možemo izgrditi toga Prochasku, a da ga ne čitamo. Odsele će se svaki, koji bude kod nas govorio o nepročitanim piscima, zvati Prochaska, doktor Prochaska.« (Drechsler, 1911b: 266).

Literatura:

- Bibliografija rasprava, članaka i književnih radova*, I, (L-Ž), Izdanje i naklada Leksikografskog zavoda FNRJ, Zagreb 1957.
- Baraković, Juraj (1964.): *Vila Slovinka*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, Zagreb.
- Curtius, Ernst Robert (²1998.): *Europska književnost i latinsko srednjovjekovlje*, S njemačkog preveo S. Markuš, Naprijed, Zagreb.
- Dr. B. D. (1911.a): »Nauka u znaku polemike«, *Savremenik*, VI, br. 3.
- Drechsler, Branko (1919.): »Dr. Dragutin Prohaska: Pregled hrvatske i srpske književnosti. Zagreb, 1918.«, *Nastavni vjesnik*, XXVIII, sv. 6, sv. 7.
- Drechsler, Branko (1908.a): »Na ocjenu Slavonske književnosti u XVIII. vijeku«, *Nastavni vjesnik*, knj. XVI, Zagreb.
- Drechsler, Branko (1911.b): »Naučna površnost«, *Savremenik*, VI, br. 4.
- Drechsler, Branko (1907.b): »Opaske na recenziju o mojoj knjizi«, *Savremenik*, II, br. 12.
- Drechsler, Branko (1907.a): »Slavonska književnost u XVIII. vijeku. Studija«, Naklada knjižare M. Breyera, Zagreb.
- Fališevac, Dunja (1987.): *Ivan Bunić Vučić*, Zavod za znanost o književnosti – Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.
- Flaker, Aleksandar (1967.): »Nacrt za periodizaciju novije hrvatske književnosti«, *Umjetnost riječi*, XI, br. 3.
- Grada za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835–1940*, knj. XVIII, (Pré-Rad), Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb 1992.
- Gundulić, Ivan (1962.): *Osman*, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. XIII, Zagreb.
- Kombol, Mihovil (1943.): *Hrvatska književnost do Narodnog preporoda. Hrvatska čitanka za više razrede srednjih škola*. Drugi dio, Izdanje nakladnog odjela Hrvatske državne tiskare, Zagreb.
- Kombol, Mihovil (²1961.): *Povijest hrvatske književnosti do Narodnog preporoda*, Matica hrvatska, Zagreb.
- Kravar, Zoran (1992.): »Barok u staroj slavonskoj književnosti«, *Revija*, br. 3/4/5/6.
- Kravar, Zoran (1975.): *Studije o hrvatskom književnom baroku*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.
- Kravar, Zoran (1981.): »Varijante hrvatskoga književnog baroka«, *Umjetnost riječi*, XXV, br. 2.
- Lunaček, Vladimir (1921.): »Opet jedna povijest naše književnosti«, *Obzor*, LXII, br. 231–260.
- Maraković, Ljubomir (1983.): »Gundulić u okviru baroka«, u: *Gundulićev zbornik*, Zagreb.
- Peić, Matko (1972.): »Barok i rokoko u djelu Antuna Kanižlića (1699.–1777.)«, *Rad JAZU*, knj. 365.
- Pavličić, Pavao (1983.): *Književna genologija*, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb.
- Pavličić, Pavao (1988.): *Poetika manirizma*, August Cesarec, Zagreb.
- Pavličić, Pavao (1978.): »Žanrovi hrvatske barokne književnosti«, u: *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu*, Zagreb.

- Prohaska, Dragutin (1908.b): »Budimski lekcioniari XVIII vijeka prema bosansko-dalmatinskomu od B. [I.!] Bandulavića«, u: *Zbornik u slavu Vatroslava Jagića*, Zagreb.
- Prohaska, Dragutin (1908.a): »Dr. Branko Drechsler: *Slavonska književnost u XVIII. vijeku. Studija*. Nakladom knjižare M. Breyera«, *Nastavni vjesnik*, knj. XVI, Zagreb.
- Prohaska, Dragutin (1907.): »Dr. Branko Drechsler: *Slavonska književnost u XVIII. vijeku, Studija, Savremenik*, II, br. 11.
- Prohaska, Dragutin (1910.): *Hrvatska čitanka za prvi i drugi razred viših trgovačkih škola*, Trošak i naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade, Zagreb.
- Prohaska, Dragutin (1909.): »Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti«, *Rad JAZU*, knj. 178, Zagreb.
- Prohaska, Dragutin (1912.–1913.): »Povijesna građa Gundulićeva *Osmana* u suvremenom izvještaju«, *Nastavni vjesnik*, knj. XXI, Zagreb.
- Prohaska, Dragutin (1919.): *Pregled hrvatske i srpske književnosti, I (Do realizma 1880.)*, Vlastita naklada, Zagreb.
- Prohaska, Dragutin (1921.): *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, Izvanredno izdanje Matice hrvatske, Zagreb.
- Prohaska, Dragutin (1916.): *Ženska lica u hrvatskoj književnosti*, Nakladom knjižare Mirka Breyera, Zagreb.
- Šicel, Miroslav (1975.): »Dragutin Prohaska (1881.–1964.)«, u: *Hrvatska moderna. Kritika i književna povijest*, priredio M. Šicel, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 71, Zagreb.
- Šundalić, Zlata (1990.): Kanižlićeva *Sveta Rožalija* kao varijanta hrvatskoga književnog baroka, *Revija*, XXX, br. 6.
- Šurmin, Đuro (1898.): *Povjest književnosti hrvatske i srpske*, Tisak i naklada knjižare Lav. Hartmana (Kugli i Deutsch), Zagreb.
- Tatarin, Milovan (1994.): »Usporedna razmišljanja o književnoj povijesti i književnoj suvremenosti. Dragutin Prohaska (1881.–1964.)«, pogovor u knjizi: Dragutin Prohaska, *Ilirizam u Osijeku*, Slavonica, knj. 40, Privlačica, Vinkovci 1994.
- Vodnik, Branko (1913.): *Povijest hrvatske književnosti, Knjiga I. Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća*, S uvodom Vatroslava Jagića o hrvatskoj glagolskoj književnosti, Matica hrvatska, Zagreb.
- Vodnik, Branko (³1923.): *Pregled hrvatsko-srpske književnosti u oglecima za više razrede srednjih škola, Knjiga I. Hrvatsko srpska književnost do kraja XVIII. vijeka*, Štampa i naklada Hrv. štamparskog zavoda, Zagreb.

SIROMAŠNA SLAVONSKA CRKVICA I BOGATA ISUSOVAČKA CRKVA U DUBROVNIKU (ILI PROHASKA O BAROKU)

Sažetak

Rad je trodijelno komponiran: od uvodnog i zaključnog, te središnjeg dijela. Pozornost je usmjerena samo na one radove Dragutina Prohaske u kojima on književnopovijesno, sintetski ili polemički govori o baroku. To posebice dolazi do izražaja u središnjem dijelu rada, u kojemu se želi odgovoriti na pitanja: kakvu periodizaciju hrvatske književnosti nalazimo u Prohaskinim radovima, koje pisce svrstava u barokne, te koje su značajke baroka. Pozornost privlači i pitanje kako Prohaska razumijeva odnos između stare hrvatske književnosti na njezinu jugu i na njezinu sjeveru. Odgovor je sadržan u metafori naslovne sintagme – *siromašna slavonska crkvice i bogata isusovačka crkva u Dubrovniku* – koja je preuzeta iz Prohaskine objavljene disertacije godine 1909. U radu se propituje održivost ovog slikovito izrečenog vrijednosnog suda.

THE POOR SLAVONIAN CHURCH AND THE RICH JESUIT CHURCH IN DUBROVNIK (OR PROHASKA ON BAROQUE)

Summary

This paper is structured in three parts: introduction, middle and conclusion. Attention is drawn only to those works of Dragutin Prohaska in which he addresses historical aspects, gives a synthesis of baroque or discusses it. This is especially noticeable in the mid-part of the article, where the researcher wants to give answers to the following questions: what kind of periodization of Croatian literature does Prohaska contribute in his works, which writers does he classify as baroque and what are the characteristics of baroque.

Another interesting question is how Prohaska understands the relation between old Croatian literatures in the North and in the South. The answer lies in the metaphor of the title – *The Poor Slavonian Church and the Rich Jesuit Church in Dubrovnik* – which has been taken from Prohaska's thesis, which was published in 1909. The paper challenges the truthfulness of this metaphorical value judgment.

Prohaskina *Studija o baroku u našoj književnosti*

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)
821.163.42.09

Većina se proučavatelja hrvatske književnosti XVII. i dijela XVIII. stoljeća, dakle onoga razdoblja koje obično obuhvaćamo terminom barok, u tekstovima kojima problematiziraju to razdoblje u povijesti hrvatske književnosti, poziva na studiju Dragutina Prohaske *Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti*.¹ Jer, osim što rabi termin barok za književno razdoblje – dotad neuobičajeno u našoj znanosti o književnosti i književnoj povijesti, on donosi iscrpnu analizu dvaju pisaca koji su prostorno pa i vremenski udaljeni, sasvim argumentirano ukazuje na različitosti između Đurđevića i Kanižlića uvjetovane upravo vremenskom i prostornom komponentom te na utjecaje iz različitih evropskih književnosti koji se posljedično manifestiraju i u njihovim književnim ostvarenjima.

S obzirom da je studija izazivala i još uvijek izaziva različite interpretacije, pa i polemičke tonove, nećemo se ovdje upuštati u vrednovanje ispravnosti pojedinih Prohaskinih stavova o baroku ili o Đurđeviću i Kanižliću, jer su povjesničari i teoretičari književnosti² često propitivali njegove postavke i podvrgavali ih kritici. Želimo podcrtati važnost te studije u vremenu kada se pojavila, sa, za to doba, sasvim novim pogledima u našoj književnosti, pri čemu ćemo nužno morati ponoviti neke već izrečene ocjene.

¹ Studija je objavljena u: *Rad JAZU*, knjiga 178. Zagreb 1909. To je Prohaskina doktorska disertacija iz godine 1905. (odobrena od prof. Jagića i prof. K. Jirečeka na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Beču, u originalu pisana njemačkim jezikom pod naslovom *Zwei Jesuiten in der serbokroatischen Literatur des XVIII Jahrhunderts*), koja je, upotpunjena paraleloma iz talijanske književnosti, za tisak predana 1906. Navodim godine, jer one upućuju da upravo Prohaska prvi analitički (usporedi bilješku br. 2 ovoga rada) govori o baroku u našoj književnosti utemeljujući svoju raspravu na brojnim književnopovijesnim studijama talijanskih i njemačkih književnih povjesničara. U nekim tekstovima o baroku u Slavoniji navodi se netočan podatak da je prvi u hrvatsku književnost pojam baroka unio Branko Vodnik do čega je došlo zbog godina objavljivanja. Naime, Vodnikova je studija *Slavonska književnost u XVIII. vijeku* tiskana 1907., dakle prije Prohaskine studije, no, Vodnik u popisu literature koju je koristio navodi da mu je Prohaskina rasprava bila poznata iz rukopisa. (Usporedi: Vodnik, 1907:103 – *Literatura*).

² Usporedi radove Matka Peića, Zorana Kravara, Pavla Pavličića, Dunje Fališevac, Zvonimira Bartolića, Ružice Pšihistal.

Prohaskino je mjesto kao proučavatelja hrvatskoga književnoga baroka pionirsko, jer Šrepel³ koji ga je prvi uporabio ne problematizira pojam baroka, već podrazumijeva da *Vitezovićeva pjesma nastaje za baroka*, dakle *pojam baroka shvaća tipološki* (Bartolić, 1985:117), pa je tek Prohaskina studija prva rasprava o baroku u hrvatskoj književnosti. Pregled barokologije u hrvatskoj književnoj znanosti sistematično i temeljito daje Z. Bartolić.⁴

Naime, utemeljujući svoju interpretaciju baroka i barokne književnosti na više talijanskih i njemačkih studija, Prohaska se trudi potkrijepiti svoje stavove tada aktualnim pogledima evropskih proučavatelja književnog baroka. Tako ističe paralelu između književnosti i drugih umjetnosti, posebice likovnih, te u objašnjavanju baroknoga stila dolazi do zaključka – da se radi o novome stilu kojim se želi nadmašiti renesansno razdoblje. U toj teorijskoj impostaciji svoje studije Prohaska se najviše oslanja na stavove talijanskog povjesničara književnosti Antonija Bellonija koji u *želji za novotarijom nalazi glavni uzrok barokizmu*. I dalje parafrazira Bellonija »(...) barokist je unatoč svojoj želji za novošću ostao epigon, koji umije samo potencirati stara i poznata stilistična sredstva; njegov je stil ornamentalan i natrpan (...)« (Prohaska, 1909: 116), pa između baroknoga i modernoga umjetnika primjećuje samo sadržajnu, a ne načelnu razliku.

Polazeći od takvih polaznih pretpostavki⁵ Prohaska upućuje na vlastito tipološko shvaćanje baroka koje se ogleda i u stavu o srodnosti baroka i moderne⁶ literature. Upravo u toj srodnosti Prohaska vidi razlog posto-

³ Zvonimir Bartolić navodi: »S terminom i pojmom prvi put se u hrvatskoj književnoj znanosti susrećemo 1900. kod Milivoja Šrepela u njegovoj studiji *Sigetski junak u povijesti hrvatskoga pjesništva*. (...) S obzirom na to što znamo kakav je put termin i pojam barok prošao u evropskoj znanosti, za hrvatsku znanost nije to niti prerano, a niti prekasno, dapače u proučavanju baroka slavenskih književnosti taj se Šrepelov rad može smatrati jednim od međaša. Termin barok Šrepel je upotrijebio analizirajući Vitezovićev spjev *Odiljenje sigetsko*. Zanimljivo je uočiti da Šrepel ovdje, i uza svu neodređenost, nagađa i terminološke i pojmovne vrednote vezane uz naziv barok. Nije preuzetno tvrditi da kod Šrepela naziremo i terminološko i tipološko literarnopovijesno određenje baroka.« (Bartolić, 1985: 117).

⁴ U knjizi *Sjevernohrvatske teme III.*, podnaslovljenom »Književno djelo Jurja Habdelića u svjetlu suvremene barokologije« Zvonimir Bartolić na stotinjak stranica u dva poglavlja (»III. Književnopovijesni i idejnofilozofski kontekst baroka« te »IV. Problem književnih rodova i vrsta u hrvatskoj baroknoj književnosti«) donosi vrlo iscrpan pregled proučavatelja baroka u hrvatskoj baroknoj znanosti od već spominjanog Šrepela do Kravara i Pavličića. On prati odnos naših relevantnih povjesničara književnosti spram baroka uočavajući dva osnovna pristupa – onaj koji je na tragu kroćeanske estetike što ga zastupaju starije generacije pa sukladno tome njihov stav o baroku ima više negativni predznak te onaj koji predstavlja otklon od kroćeanske estetike, a javlja se 50-ih godina XX. stoljeća s pripadnicima mlađe generacije proučavatelja koji barok sagledavaju kao kompleksnu pojavu.

⁵ Bartolić smatra da je Prohaska ipak mogao posegnuti za njemu aktualnim shvaćanjima, npr. Wölfflinovim, i to za ona pojmovna i teorijska određenja za koja nije našao uporište u talijanskim izvorima pa bi vjerojatno i izvođenje njegovih definicija bilo jasnije (Bartolić, 1985:118).

⁶ Navodi pisce: Hugo von Hofmannsthal, Maurice Maeterlinck, Gabriele D'Annunzio i Stanislaw Przybyszewski, zatim Iva Vojnovića, Milana Begovića i Dragutina Domjanića.

janja brojnih studija o baroku u talijanskoj, njemačkoj i francuskoj književnoj povijesti. Proučavanje barokne književnosti u Slavenu izostaje, pa su tako i tipološke studije o baroku vrlo rijetke, jer u većini slavenskih naroda i nije bilo barokne književnosti, stoga zaključuje »I tako između katoličkih Slavena ostajemo jedini još mi s većom umjetnom knjigom u XVII. i XVIII. vijeku, u vijeku baroka; blizu smo Italiji, pa se u našoj književnosti nalaze i pravi zastupnici baroka. To su Ignjat Đurđević i Antun Kanižlić. Značajno je za stil i poeziju obojice da su Isusovci.« (Prohaska, 1909: 117).

U literaturi je uvriježena interpretacija barokne književnosti kroz prizmu utjecaja isusovačkoga reda pa će Kravar o toj Prohaskinoj generalizaciji konstatirati: »Premda ponešto ograničeno, takvo je shvaćanje u prvim godinama našeg stoljeća bilo jedino moguće.« (Kravar, 1975:275). Sličan stav o Prohaskinu viđenju baroka kao isključivo katoličko-isusovačkoj umjetnosti donosi i Ružica Pšihistal te još dodaje da Prohaska »(...) izbjegava krajnji determinizam. U 'unutarnjoj formi' barokne umjetnine Prohaska uočava iracionalno, mistično shvaćanje vjere i ljubavi, 'prevlast dojmova i otajanstvenost očučivanja' kao posljedicu isusovačkog tipa religioznosti.« (Pšihistal, 1995:61). Sam Prohaska vrlo razložno objašnjava tipičnu i općeuropsku pojavu *galantnog abbéa* koji je »gotovo internacionalno književno lice, kao što je internacionalan i moćan u to doba red isusovački.« (Prohaska, 1909:119).

Činjenica je da su mnogi pisci prošli isusovačke škole, a mnogi su i sami bili pripadnici toga reda poput Đurđevića i Kanižlića pa *njihova djela i ne mogu drugo biti do li plod te škole* (Prohaska, 1909:119).⁷ Je li pripadnost istome redu glavni razlog zašto je odabrao upravo ta dva pisca za svoju analizu Prohaska ne objašnjava kao ni smatra li da su oni *jedini pravi* zastupnici baroka u našoj književnosti.

Jedna od najvećih zamjerki upućivana Prohaski svakako je ona vezana uz njegovu tvrdnju da *Definicije o baroku gotovo i nema* (Prohaska, 1909:119). On navodi da je barok nastao u Italiji ili pak u Španjolskoj pa je odatle prenijet u Italiju (što također preuzima od Bellonija)⁸ te ponavlja tipološku odrednicu da »barok nije samo određeni stil svojstven samo jednom vremenu, nego da je on poznat pojav hipertrofije u književnosti.« (Prohaska, 1909:119), da se različito realizira u pojedinim evropskim zemljama, ali svugdje proizlazi iz renesanse. Prohaska za analizu Đurđevića i Kanižlića koristi metodologiju Enrica Canevarija,⁹ jer hoće pokazati da su djela naših pisaca kao i *Adone* Giambattista Marina produkt vremena u kojem nastaju pa im odatle i ista stilaska obilježja. Iako ne daje vlastitu definiciju

⁷ Kravar o tome zaključuje: »Prohaska je tu proučavao pjesnička djela dvojice pjesnika isusovaca, pa mu se pomisao o uvjetovanosti baroknih idejnih i stilskih osobitosti tendencijama protureformacije nametnula sama od sebe.« (Kravar, 1980:52).

⁸ Usporedi: Belloni, str. 459–461.

⁹ Enrico Canevari sustavno je analizirao *Adonea* Giambattista Marina kao najreprezentativnije djelo talijanskog sećentizma.

baroka, između ostaloga i zato jer je neodređen, opredjeljuje se za Bello-nijevu¹⁰ karakterizaciju talijanske književnosti baroka.¹¹

Nakon tako impostiranog uvodnog dijela vrlo sistematično i metodo-loški dosljedno¹² analizira Đurđevićeve *Uzdahe Mandaljene pokornice*. Raspravljajući o formi uočava važan detalj karakterističan za barok, a to je izbor teme. Naime, za baroknoga je pjesnika pjesnički predmet *konvencionalno sredstvo*; taj je *predmet izvan pjesništva* pa je izbor teme *pitanje literarno* čime je Prohaska na tragu suvremenih pogleda na baroknu književnost.¹³

Upućuje i na pojavljivanje literarnih¹⁴ i likovnih djela kojima je Magdalena temom i zaključuje: »Tako veliko značenje Magdalene u umjetnosti i književnosti glavni je razlog, zašto ju je Đorđić odabrao za pjesnički predmet većemu djelu, jer se na obrađenome predmetu umjetnik baroknoga stila može takmiti s prethodnicima, može da dokaže svoju snagu u nadmašivanju i stilističnom potenciranju. Manje od ovoga razloga vrijedi činjenica, da su i neki Dubrovčani obrađivali istu temu (Tako Bunić Vučićević: *Mandaliena pokornica* i J. Palmotić epizodično u *Kristijadi*.)« (Prohaska, 1909:125–126). Tim objašnjenjem Prohaska potvrđuje ranije iznesenu tvrdnju da barokni umjetnik prvenstveno želi biti *artist*.¹⁵

¹⁰ S obzirom da je indikativna za Prohaskinu analizu naših književnika prenosimo je u cjelini: »Sećentizam je zloporaba figurativnoga govora; neumjerena strast za antiteze; čudnovato svodenje disparatnih termina i protivnosti, miješanje pravoga i bitnoga značenja riječi sa značenjem prenesenim (metaforičkim), pa odavle krivo stvaranje izvoda o tobožnjoj suvislosti; nedostatak razbora i srca; loše skriveno siromaštvo misli i čuvstava pod obiljem zvučnih i efektnih epiteta i drugoga nakitnoga elementa; neprestano ponavljanje doskočica; igre riječi; neka raspojasanost i dosjetljivost; groteskno preganjanje slika i boja; nametljiva raskoš, osobito prenavljanje u boli, tobože s nekom hitrinom; oskudica ideja; hinjena ganutljivost i mukotrpnost, a nigdje pravoga daška istinitoga života.« (Belloni, prema Prohaska, 1909:120–121).

¹¹ O tome Bartolić zaključuje: »U svojem shvaćanju baroka Prohaska je ostao, u biti, između onodobnog tipološkog poimanja i negativističkog De Sanctisova – i njegovih nasljedovatelja – shvaćanja talijanskog sećentizma, što je on, međutim, analizirajući Đurđićeve »Uzdahe Mandaljene pokornice« i Kanižličevu »Svetu Rožaliju«, velikim dijelom prevladao.« (Bartolić, 1985:119).

¹² Analizu je podijelio na četiri segmenta: 1. *Unutarnja forma*; 2. *Vanjska forma*: a) *Teorija*, b) *Stil*; 3. *Uzori*; 4. *Milieu*. Istu raščlambu primjenjuje i za analizu Kanižličeve *Svete Rožalije*.

¹³ O tome koliko je Prohaska na »dobrome putu« pri određivanju baroknosti analiziranih djela slaže se i Kravar: »U odnosu na taj oprezan i povijesno motiviran izbor kriterija, kasnije Halerovo i Kombolovo kritičko ukazivanje na nedostatak individualnih vrijednosti u hrvatskoj baroknoj književnosti znači ozbiljnu retardaciju. Prohaska, naprotiv, izbjegavši opasnost projekcije suvremenih mjerila u pjesnički svijet prošlosti, dolazi do posve logičnih i s obzirom na obrazloženje i danas još prihvatljivih sudova o dvojici pjesnika.« (Kravar, 1975:273).

¹⁴ Crkvena prikazanja u XV. stoljeću u Italiji; jedna talijanska komedija iz 1521.; *Le lagrime della S. Maddalena* Erasma da Valvasonea 1587.; tragedija Riccarda Riccardija 1609.; »Rappresentazione« Benedetta Cinquantea 1616., a 1617. »opera scenica« Maddalena Giambattiste Andreinija. (Prohaska, 1909:124)

¹⁵ Vidi: Prohaska, 1909:121.

Ono što u Đurđevića prethodi *Mandaljeni* – i mladenačke pjesme i psalmi – samo su svojevrсна studija i priprema za *Mandaljenu*, a upravo taj način spajanja protivnosti, spajanje *erotskog* i duhovnog, tipično je barokni postupak iz čega Prohaska zaključuje da je za pjesnika *književnost umjeće, vještina – ars* te dodaje: »Književnost ima svrhu konvencionalnu i društvenu, kao plemenita zabava u okolici. Ona poput svega u baroku postaje nakitom i uresom života (...)« (Prohaska, 1909:126).

Da bi se razumjela Đurđićeva ljubavna lirika (*erotika*, kako kaže Prohaska) on podsjeća na elegantnu i rafiniranu talijansku liriku pjesnika »Arkadije« te na cjelinu ljubavne lirike galantnoga 18. stoljeća, jer i naš pjesnik *konvencionalnom frazeologijom* priča ljubavne zgodice galantnoga ljubavnika. Uočava znatan utjecaj Ovidija, posebice u shvaćanju ljubavi te, posljedično, čestu temu nevjere i sentimentalnih razgovora rastužena srca s prirodom.

Prohaska raščlanjuje motive koji u kronološkome slijedu¹⁶ čine tipičnu ljubavnu priču onoga vremena upirući se najviše o primjere iz talijanske,¹⁷ a potom iz njemačke¹⁸ i francuske¹⁹ književnosti te ih primjenjuje na *Mandaljenu*.

Ističe da je upravo u tom Đurđeviću suvremenom, pomodnom duhu nastala i *Mandaljena*, a naglašava i piščevu želju da ona bude moralnim primjerom za *diklice* da se čuvaju grijeha. Usporednom analizom stihova Đurđevićevih ljubavnih pjesama i *Mandaljene* kroz preuzete stupnjeve ljubavi Prohaska donosi nekoliko relevantnih i utemeljenih zapažanja: u duhu onodobne estetike u *Mandaljeni* se zastupa stav »da je dobro, što je milo«, stvara se tipična slika galantne gospođe, oslikava se nagli preokret u kojem duhovna ljubav zamjenjuje svjetovnu, apostrofira se postavka da poezija treba slijediti prirodu sasvim po uzoru na *Arkadiju* pa Prohaska konstatira da se *svako raspoloženje Mandaljenino javlja i odrazuje u prirodi*.

Uspoređujući pak *Mandaljenu* i *Saltijer slovinski* pronalazi vrlo slična refleksivna razmatranja o Bogu, ali je u Đurđevića i *patos pokajnički literar-*

¹⁶ I. Stupanj ljubavi: Stidljivost djevojke i plašljivost mladića;

II. Stupanj ljubavi: Ljubavnici nalaze zapreku u roditeljima ili braći;

III. Stupanj ljubavi: Posredništvo – javlja se prijateljica »potajnica srca moga« u Đurđevića ili »la compagana« na primjer u Tassovom *Aminti*;

IV. Stupanj ljubavi: Ljubavna služba – do izražaja moraju doći misli, duh i govorničke vještine ljubavnika;

V. Stupanj ljubavi: Zgoda ili prilika da se ljubavnici sastanu – opisuju se tu draganina usta, ljubavni oganj i slast. Đurđeviću je *razbluda* najdraži izraz za to stanje, za koje Prohaska nalazi u talijanskoj lirici niz sinonima: *dolcezza*, *delizie*, *vaghezze*, *fraganza*.

¹⁷ Poznati pjesnici: Giambattista Marino, Torquato Tasso, Giambattista Guarini, Erasmo da Valvasone, slijede još: Francesco di Lemne, Giovan-Battista Richieri, Paolo Rolli, Girolamo Preti, Giovanbattista Felice Zappi, Faustina Maratti Zappi, Carlo Maria Maggi, Benedetto Menzini, Eustachio Manfredi, Girolamo Pompei.

¹⁸ Friedrich von Hagedorn, Gotthold Ephraim Lessing, Johann Wolfgang Goethe.

¹⁹ Clément Marot, Joachim Du Bellay, Jacques Tahureau.

noga porijekla pa cijelo poglavlje o unutarnjoj formi zaključuje tvrdnjom da *Mandaljena nije prirodna, ona je stilizovana i konvencionalna*, i da je sva *jakost Đorđićeva u stilu*. Upravo je isticanje literarnosti književnoga djela i njegovih stilskih obilježja ono što je najrelevantnije za cjelinu Prohaskine studije, iako razdvajajući formu od sadržaja ostaje u svojoj analizi pri naslijeđenim retoričkim shemama.

U poglavlju »Vanjska forma« Prohaska raspravlja o pitanjima estetike kojih se dotiče Đurđević u »Uvodu« svojih *Uzdaha Mandaljene pokornice* i tu vidi sukob između baroknoga idealizma i racionalizma te zaključuje da su Đurđevićeve postavke sasvim u skladu s baroknim stilom.²⁰ Analizom stila uočava pretežitost monologa koji kao lirska forma najviše i pogoduje poticanju dojma kakvog *Uzdasi* trebaju pobuditi, jer pisac namjerno izbjegava sve epsko i sve što bi moglo biti realistično. Govoreći o tropima, odnosno metafori i metonimiji, navodi osnovna obilježja barokne metafore – *neprirodnost i bujnost*, jer *ona ne razjašnjuje i ne ojačava zornosti, nego nas zabavlja neobičnom i nesuvislom slikovitošću*.

Preuzima Canevarijevu sedmočlanu tipologiju barokne metafore (po kojoj ona može biti: *usiljena, patvorena, nerazmjerna, nepodesna, neizvedena i nabrekla*; navodi još *nagomilavanje i podvostručenje* metafore i *metaforički opis*; Prohaska, 1909:153).²¹ U preuzimanju tog modela raščlambe metafora Kravar vidi i najveći nedostatak Prohaskine studije: »Recimo napokon da se toj metodi razumijevanja barokne metaforike najozbiljnija primjedba može staviti stoga što ona vrednuje prije nego što analizira« (Kravar, 1975:111). Naime, odlučivši se za određeni model Prohaska se dosljedno drži preuzete sheme ne dovodeći u pitanje njezinu ispravnost, a upravo na primjerima *definicije pojedinih metaforičkih oblika* zamjećuje se *nedostatak logične utemeljenosti Prohaskine klasifikacije* (Kravar, 1975:108).

Sistematičnim pobranjem vrsta pjesničkih figura²² Prohaska kontinuirano za svaku od njih nalazi primjere u Đurđevića te usporedo u talijanskoj književnosti (Ariosto, Marino, Parini, Valvasone), a u hrvatskoj se književnosti najčešće poziva na primjere iz Gundulića na kojeg se Đurđević oslanja i u metričkoj formi. Prohaska sumirajući stilske osobine *Uzdaha* još jednom ističe njihovu baroknost koja se manifestira upravo na razini stila: »Od glavne strukture pa sve do najsitnijega i najelementarnijega nakita stil je Đorđićev u sebi jedinstven, prožima ga jedan veliki sastavljen dojam, sklad dojmova, što se splinuše u jedno, u duhovnu erotiku Mandaljeninu, čitljivu, sentimentalnu, patetičnu i precioznu.« (Prohaska, 1909:170).

²⁰ Kravar smatra da je Prohaska iz bitne nerealističnosti izvodio njegovu iracionalističku komponentu te da je to posljedica katoličkoga religioznog doživljaja suprotstavljena protestantskom racionalizmu. Usporedi: Kravar, 1975:276.

²¹ Nedostatke, ali i neke pozitivne aspekte primjene toga modela u Prohaskinoj studiji detaljnije raščlanjuje Zoran Kravar u članku »Metaforika Đorđićevih *Uzdaha Mandaljene pokornice*«, usporedi Kravar, 1975:105–116.

²² *Hperbola, Epitheton omans, Antiteza, Glasovne figure, Izbor riječi* (Prohaska 1909:158–169).

U poglavlju o uzorima Prohaska tvrdi da se Đurđević najviše ugledao u Valvasoneove *Le lagrime di Santa Maddalena*, ali je »Đorđić ne samo opširniji, on je u stilu jedinstveniji i bogatiji« (Prohaska, 1909:171). No, postoje bitne razlike, i to upravo na razini stila – u Đurđevića je sve kičeno, slikovito, Mandaljena je uvijek savršena ljepotica i kao bludnica i kao mučenica; u Valvasonea su opisi podrobni i realni pa je takva i Magdalena. Gundulića Prohaska smatra drugim neposrednim uzorom Đurđevićevim, ali naglašava da im je samo zadaća ista – prikazati grješnika.

U Gundulića nema *duhovne erotike* pa odatle proizlazi i najveća razlika među piscima koja se manifestira i u načinima kako opisuju ženu – u *Suzama* je ona ružna, grješna bludnica, a u *Uzdasima* je Mandaljena u svakom trenutku savršena ljepotica. Bunić (*Mandaljena pokornica*) i Palmotić (dijelovi *Kristijade* i *Sveta Katarina od Siene*) još su manje utjecali na Đurđevića, pa iako je tema ista Prohaska ponovo naglašava razliku u obradi teme i stilu te smatra da ih Đurđević svih nadmašuje pokazujući izvrsno *vladanje nad cijelom »literaturom« predmeta*, dakle, ponovo potencira stilski kompleks kao ono što Đurđeviću *Mandaljenu* izdvaja od djela pisaca koja pretpostavlja za njegove uzore.

Analizom *Svete Rožalije* Prohaska upućuje na sličnosti i razlike između Kanižlića i Đurđevića – sličnosti pripisuje pripadnosti isusovačkom redu, pa odatle proizlazi *duhovna erotika*, a razlike potječu iz različitog obrazovanja i različite zemljopisne provenijencije. U Đurđevića su i obrazovanje i poticaji uglavnom talijanski, a u Kanižlića njemački. Isto kao što kod Đurđevića u *Mandaljeni* nalazi elemente njegovih ranijih književnih ostvarenja, tako i za Kanižlića u djelima²³ koja su prethodila *Rožaliji* uočava osnovne teme i motive koji se prenose u poemu.

O tome je pisao Kravar uočivši da je upravo u tim djelima moguće uočiti Kanižličjevo selektivno posezanje za dubrovačkim uzorima te da su *Pjesme iz molitvenika kulminacija Kanižličjeva baroka* (Kravar, 1992:319).²⁴ Istodobno te su teme poznate iz isusovačkih propovjedi,²⁵ a za njih je tipična alegorija i personifikacija kada se govori o ljubavi. Ono što uočava Prohaska, a bitno je za njegov stav o Kanižličju, svakako je činjenica *da su Pia desideria plod, koji ne stoji ni u kakvoj svezi s talijanskom duhovnom erotikom (...) slični zbornici odlikuju se više razmatranjem nego lirikom (...) zornošću u opisivanju prizora kakvu nalazimo kasnije u Kanižličjevoj Sv. Rožaliji* (Prohaska, 1909:194–195).²⁶

²³ *Primogući uzroci* (1760.) i *Utočište blaženoj Divici Mariji* (1759.).

²⁴ I Prohaska i Kravar navode za primjer pjesme: *Pripovjest o mladiću Urbanu, Pisma od svetog Alojzija*.

²⁵ Prohaska smatra da je glavni Kanižličjevi uzor mogao biti zbornik propovjedi i pjesama *Pia desideria animae sanctae* nizozemskog isusovca Huge Hermanna tiskano 1623. u Antwerpenu, ali i mnogo puta pretiskivano pod različitim naslovima te vrlo rasprostranjeno u isusovačkome redu. (Usporedi: Prohaska, 1909:194).

²⁶ Zornošću proizlazi iz grafičke opreme tih zbornika, naime, svaka je epizoda ilustrirana, a na ilustraciju se nadovezuje pjesma koja poprima oblik vrlo živoga monologa koji gotovo prelazi u oblik dijaloga, i to je tipna forma Kanižličjeva pjevanja.

Osim osnovnih sadržajnih, Prohaska zapaža niz formalno-stilskih razlika: »Kanižlić prikazuje i pripovijeda, a Đorđić čuvstvuje i govori. Doživljaji Rožalijini vidljivi su i spoljašnji, a Mandaljena živi životom unutarnjim; jedno je epsko, a drugo lirsko raspoloženje; – jedno na način sjeverne nje-mačke duhovne knjige a drugo u stilu visoko razvijene talijanske litera-ture.« (Prohaska, 1909:197). Različit je i doživljaj prirode u oba djela – u *Rožaliji* priroda je prijateljska,²⁷ u *Uzdasima* je Mandaljena u neprijatelj-skoj prirodi kao kazni za grijehe pa Prohaska zaključuje: »Unutarnjom for-mom *Sv. Rožalije* vladaju dakle duhovna erotika, idila, legendarno čudo, vi-zije, alegorije, anegdote i prizvuci anakreontike. Općeno je raspoloženje blaženstvo ljubavne osamljenosti i čistoga užitka prirode. Rožaliju veseli 'zlatna' spila, godi joj pjevanje slavujevo i 'zabavlja' je ljubav nebeska.« (Prohaska, 1909:199).

Raspravljajući o vanjskoj formi *Sv. Rožalije* Prohaska uočava da je *kompozicija nedosljedna i razvučena*, što pripisuje piščevoj *nedovoljnoj lite-rarnosti* te je šteta što je napustio prvotni oblik poslanice i opteretio Roža-lijinu ispovijest *pripovjedalačkim »prikazama«*. Glavno je njegovo stilsko sredstvo alegorija, i to ona klasičnoga porijekla koja po Prohaskinu sudu proizlazi iz isusovačke drame dominantne u Beču u 18. stoljeću, a takva zornost bliska je i razumljiva Kanižličevoj publici.

Figurativnost i metaforičnost nije u Kanižlića dominantna kao u Đur-đevića zbog realističnosti i epskih²⁸ osobina samoga djela, a od tipično ba-roknog leksičkog repertoara Prohaska zapaža *riječi precioznoga nakita* koje označavaju nešto *sjajno, slavno i dragocjeno*. Vrlo česta uporaba deminu-tiva obilježje je Kanižličeva stila čime podcrtava Rožalijina nježna raspo-loženja, ali smatra Prohaska ta je manira *općeno renesansna* i dodaje »Ta rekosmo da je pjesnik baroknoga smjera u svemu epigon.« (Prohaska, 1909:205).

Elementi stila koje još valja istaći u Kanižlića bili bi neki stalni *pridjevi duhovne erotike*: *sladak, vruć, užežen, žarki, gorući, rumen i slatko-vrući*. Ono što narušava umjetnički stil *Sv. Rožalije* elementi su narodnoga i pučkoga

²⁷ Po uzoru na Hermannovu *Pia desideria*, biblijske *Psalme Davidove* i *Besjede* Matije Divkovića.

²⁸ Relevantno je za ovaj Prohaskin stav mišljenje D. Fališevac: »(...) kompozicijska osnova *Svete Rožalije* daje joj nesumnjive osobine narativnog, epskog djela, a što se tiče pak monološkog tipa iskaza u djelu – Rožalijin monolog u tolikoj mjeri obuhvaća sve predmetno-tematske osobine djela, u toj mjeri je narativan i neindividualiziran da preuzima sve kompetencije epskog pripovjedača. Stoga je ta monologičnost samo vanjska oznaka djela te monološki tip iskaza nema nikakvih lirskih kompetencija – ili ih ima vrlo malo – u cjelini djela. Generički gledano, *Sveta Rožalija* je religiozni spjev, u kojem se kao sekundarna generička obilježja pojavljuju elementi barokne poeme, elementi svetačkih legendi i alegorijsko-reli-giozni žanrovi s elementima putovanja, vizija i fantastičnog, kojem porijeklo treba tražiti u evropskom srednjovjekovlju. Tako ona spaja baroknu komponentu, prisutnu na razini stila, te medieválnu koja se očitava iz sadržaja, a i renesansnu koja se može detektirati i iz nekih sadržajnih komponenata djela kao i iz kompozicije.« (Fališevac, 1991:172–173).

jezika uočljivi kao ukrasni pridjevi iz narodne pjesme te razina sintakse koja obiluje priprostim i realističnim elementima slavonskoga pučkoga govora. *Sv. Rožalija* pisana je u dvostrukoromovanim dvanaestercima, dakle stihom Marulićevim i starijih dubrovačkih pjesnika, kojemu Prohaska pretpostavlja latinsko porijeklo. Primjerenijom metričkom formom smatra šesterce u drugom izdanju *Rožalije* u koje ju je *razvezao* Miroslav Kraljević.

Zaključno o Kanižličevu stilu Prohaska konstatira: »Stil Kanižličev nehotice odaje niži kulturni nivo i veću udaljenost od pravih izvora baroka; tu se potvrđuje ona, da stil nije drugo no čovjek sam; Kanižličić je presadio umjetne književne forme na tlo slavonsko na kojem nije bilo ni razvijena umjetna jezika ni prave pjesničke književnosti, gdje je svježiji narodni govor i realizam pučkoga ukusa suzbijao baroknu kulturu. *Rožalija* je po stilu svojem naivna sinteza stila galantne Evrope 18. vijeka i sirovih masa narodnih naših (...)« (Prohaska, 1909:207–208).

Govoreći o Kanižličevim uzorima Prohaska uočava da su neupitni oni klasični poput Horacija, ali priznaje da nije mogao pronaći djela isusovačke literature o koja se pisac neposredno oslanjao. Smatra ipak da je to glavni predstavnik isusovačke lirike u Njemačkoj Friedrich Spee²⁹ čija je poezija nastavak spominjane *Pia desideria* pa usporedbom leksika i stila to nastoji dokazati. Izdvaja deset formalno-stilskih segmenata³⁰ na razini baroknoga retoričkog aparata sličnih u Kanižličića i Speea, ali i zajedničkim za određeni tip isusovačke lirike koja je Kanižličiću bila dobro poznata, jer je prevodio i tiskao slična djela.

Prohaska uspostavlja i relaciju između Kanižličića i Đurđevića, pozivajući se najprije na autore – Josip Forko i Ivan Scherzer – koji su već upozoravali na sličnosti među njima, no smatra da su primjeri koje oni navode samo poznata opća mjesta barokne poezije, jer: »Sve te obrate možemo čitati i u Gundulića i Palmotića i Đorđića, oni ih imaju iz talijanske knjige, odavle su ušli u sve evropske književnosti i postale zajedničkim fondom, iz kojega crpu svi barokni pjesnici u isto doba ne znajući tko je komu 'uzor'.« (Prohaska, 1909:214).

I to je zapravo temeljni Prohaskin stav po kojemu ga možemo i danas smatrati zanimljivim tumačem baroka. Uočavajući stilsko jedinstvo baroknih književnih tekstova on anticipira proučavanje stila hrvatskoga književnog baroka koje će se aktualizirati tek sedamdesetih godina XX. stoljeća. Njegov stav da je »Đorđić čist i savršen barokist, jedinstven i odličan u

²⁹ Speeova je zbirka *Trutznachtigall*, a njegov prijevod *Pia desideria* naslovljen je *Himmlische Nachtigall*.

³⁰ 1. Uporaba riječi ljubavna strjelica, srce, oganj i sladost; 2. Preciozni izrazi: zlato, srebro, biser, grimiz, sunce; 3. Opis zore kao početak pjesme; 4. Veselje u prirodi; 5. Slavuj; 6. Glasovne figure, onomatopoično podražavanje pićijim glasovima i titranje s jekom; 7. Deminutivi; 8. Razgovor zaljubljenih duša sa svojim srcem; 9. Hiperbola o ljepoti koja nad-sijeva istu zoru; 10. Metrička shema, kratak stih od 6–8 slogova s ukrštenim srokovima. (Prohaska, 1909:209–212).

stilu, a Kanižlić ima samo neke oznake baroka, neke pseudoklasicizma, a pun je pučkih narodnih elemenata; dakle u stilu i umijeću nije Đorđiću ravan.« (Prohaska, 1909:215), može izazvati neslaganje, no uzmemo li u obzir modele koje je primijenio i razvijenost ondašnjeg teorijskog proučavanja književnih tekstova, njegova je argumentacija uvjerljivo provedena i dosljedna.

Figurativna usporedba da *Mandaljena* i *Rožalija* stoje u suodnosu kao *bogata isusovačka crkva u Dubrovniku* i *siromašna slavonska crkvice* ne bi trebala biti shvaćena kao omalovažavanje slavonskoga pisca, već kao stav kritičara koji se u argumentaciji povodi za preuzetim shvaćanjem stila u baroknoj književnosti kojemu ostaje dosljedan, ali s kojim se ne moramo nužno složiti.

U zaključnom poglavlju »O historičkom značenju Đorđićeva i Kanižlićeva stila«, Prohaska iz svoga vremena, dakle iz razdoblja moderne nastoji sagledati 18. stoljeće u evropskoj književnosti te pronaći one odrednice koje imaju dodirnih točaka s Đurđevićem i Kanižlićem. Oba su pisca »vrijedne i znatne pojave u našoj književnosti, jer nas povodeći se svojim djelima umjetnički za visoko kultiviranim stilom i najtanjim dojmovima duševnim dovode u kolo inih zapadnih naroda.« (Prohaska, 1909:220), ali nažalost pojavili su se prekasno kada je barok bio sasvim na izmaku, a nastupalo je razdoblje racionalizma koje nije imalo razumijevanja za barokni ornat.

Sasvim ispravno Prohaska sagledava i odnos XIX. stoljeća spram »starih pisaca« čija djela za ilirce nisu drugo do spomenici kulture vrijedni zbog njihova jezika, a ne umjetnine koje se propituju estetskim načelima.

Sve do razdoblja moderne pisci se vrednuju neliterarnim kriterijima, pa zaključuje: »Dosad smo poznavali Đorđića i Kanižlića tek za 'nabožne' pisce, t. j. znali smo im za sadržaj, a nijesmo ih poznavali kao umjetnike.« (Prohaska, 1909:224).

Upravo je posezanje za književnim, estetskim mjerilima pri analizi Đurđevića i Kanižlića neosporna vrijednost Prohaskine studije. Biografije, društveno-politički kontekst i uvjetovanost za njega nisu od primarne važnosti. Važno je ozračje epohe koje se manifestira određenim stilom koji, po njemu, postaje jedinim mjerilom književne vrijednosti, a omjerena o barokni stil evropske književnosti djela naših dvaju pisca sadrže sve bitne odrednice toga stila. Osnovna je zamjerka Prohaskinoj studiji prihvaćanje stavova i metodologije raščlambe bez imalo kritičkoga odnosa. Jer, kao dobar poznavatelj onodobne njemačke i talijanske književno-kritičke literature preuzeo je modele koji su bili sukladni njegovim stavovima ne dovodeći u pitanje ispravnost tih modela.

Ipak, svojom je studijom Prohaska uspješno i anticipatorski analizirao Đurđevićev i Kanižlićev stil dokazujući kako se djela nastala u starijim stoljećima naše književnosti mogu podvrći i takvom tipu analize, a to je ujedno za ono doba i novo viđenje naše barokne književnosti koje će se aktualizirati tek sedamdesetih godina XX. stoljeća.

Literatura:

- Zvonimir Bartolić (1985.), *Sjevernohrvatske teme III.*, Zrinski, Čakovec.
- Antonio Belloni (s. a.), »Del secentismo e delle sue cause«, u: *Storia letteraria d'Italia. Il seicento*, Milano.
- Branko Drechsler (1907.), *Slavonska književnost u 18. st.*, Naklada knjižare M. Breyera, Zagreb.
- Ignjat Đurđević (1971.), *Pjesni razlike, Uzdas Mandaljene pokornice, Saltijer slovinški*, Zora i Matica hrvatska, Zagreb.
- Dunja Fališevac (1991.), »Hrvatska epika u doba baroka«, u: *Hrvatski književni barok*, Zbornik, uredila: Dunja Fališevac, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb.
- Antun Kanižlić (1990.), *Sveta Roxalia panormitanska divica nakichena i izpivana po Antunu Kanislichu Poxexaninu*, Pretisak, priredio Josip Bratulić, Kulturno-informativni centar Privlačica, Vinkovci.
- Antun Kanižlić (1994.), *Sveta Rožalija*, priredio Josip Bratulić, Vinkovci.
- Zoran Kravar (1975.), *Studije o hrvatskom književnom baroku*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb.
- Zoran Kravar (1980.), *Funkcija i struktura opisa u hrvatskom baroknom pjesništvu*, Liber, Zagreb.
- Zoran Kravar (1993.), *Nakon godine MDC*, Matica hrvatska, Dubrovnik.
- Zoran Kravar (1992.), »Liturgijska lirika Antuna Kanižlića«, u: *Isusovci u Hrvata*, Zbornik radova međunarodnog znanstvenog simpozija »Isusovci na vjerskom, znanstvenom i kulturnom području u Hrvata«, Filozofsko-teološki institut Družbe Isusove Zagreb i Hrvatski povijesni institut Beč, Zagreb 1992., str. 316–324.
- Manierismo, Barocco, Rococò: concetti e termini*, Accademia nazionale dei Lincei, Rim 1962.
- Pavao Pavličić (1979.), »Neke zajedničke crte baroknih plačeva«, u: *Rasprave o hrvatskoj baroknoj književnosti*, Čakavski sabor, Split.
- Matko Peić (1972.), »Barok i rokoko u djelu Antuna Kanižlića«, *Rad JAZU*, knj. 365, Zagreb.
- Dragutin Prohaska (1909.), »Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti.« *Rad JAZU*, knj. 178, Zagreb.
- Ružica Pšihistal (1995.), »Problem slavonskog baroka u hrvatskoj znanosti o književnosti«, u: *Gljučevi raja, Hrvatski književni barok i slavonska književnost 18. st.*, Zbornik radova, priredila: Julijana Matanović, Meandar, Zagreb, str. 49–71.
- Milovan Tatarin, »Dragutin Prohaska. Bibliografija.« u: Dragutin Prohaska (1994.), *Ilirizam u Osijeku*, Slavonska naklada »Privlačica«, Vinkovci.

PROHASKINA STUDIJA O BAROKU U NAŠOJ KNJIŽEVNOSTI

Sažetak

U radu se analizira studija Dragutina Prohaske *Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti*. Prohaska uvodi termin barok u hrvatsku književnu znanost, donosi niz zapažanja o općim stilskim obilježjima baroka te naglašava da se upravo na razini stila barok razlikuje od renesansnoga razdoblja.

Iznose se Prohaskini stavovi o baroknoj književnosti kao i zaključci do kojih dolazi analizom *Uzdaha Mandaljene pokornice* Ignajta Đurđevića i *Svete Rožalije* Antuna Kanižlića. Uz pozivanje na dosta opsežnu literaturu koja se odnosi na Prohaskinu studiju zaključuje se o anticipatorskome u Prohaske – on donosi novost u načinu analize literarnih tekstova baroka te upućuje na stilске karakteristike barokne književnosti. Međutim, Prohaskin osnovni nedostatak je nekritičko preuzimanja modela po kojima provodi analizu.

PROHASKA'S STUDY ON BAROQUE IN CROATIAN LITERATURE

Summary

This paper provides an analysis of Dragutin Prohaska's *Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti* (*Ignjat Đorđić and Antun Kanižlić. A study on baroque in our literature*).

He introduces the term baroque to Croatian literary science, and shares a series of reflections on the general characteristics of the baroque style, pointing out that it's just at the level of style that baroque differs from the renaissance period.

Prohaska's views of baroque literature, as well as the conclusions he draws in the analysis of *Uzdah Mandaljene pokornice* (*A sigh of penitential Magdalen*) by Ignjat Đorđić and *Sveta Rožalija* (*Saint Rosalie*) by Antun Kanižlić. Since the literature he uses for his study is quite voluminous, it can be concluded that Prohaska was a pathfinder – he used new ways of analysing baroque literature and pointed to the characteristics of baroque literary style.

However, his major weakness is his uncritical adopting of the models for performing his analysis.

Prohaska i Krleža

Nacrt za raspravu

Izlaganje (referat sa znanstvenoga skupa)
UDK 821.163.42 (091)

Polemika na koju ćemo se podsjetiti nije, po mom sudu, nimalo periferana za prosudbu cjelokupne Krležine ličnosti *sine ira et studio*, iako je bila samo jedna u nizu polemika, što ih je Krleža vodio u razdoblju između dva rata. Nije nimalo svejedno, hoće li naslovna sintagma ovog izlaganja biti *Prohaska i Krleža*, kako je i napisano u dnevnom redu, ili *Krleža i Prohaska*, iako bi se moglo misliti da ta inverzija ne znači nikakvu razliku. A znači! Iako će se govoriti samo o Krleži, u središtu našeg razmatranja je Prohaska, pa ćemo i polemiku između njih prosuđivati s Prohaskina stajališta. U toj polemici Prohaska je uzeo mjeru Krleži, premda je on, Prohaska, barem formalno, iz ove polemike izašao ako i ne baš poražen ali svakako obeshrabren i rezigniran, pa je već sljedeće godine trajno napustio Zagreb i otišao u Prag. Kao da su upravo ta polemika i njegovo iskustvo s njom bili izravni povod za tu njegovu odluku. Osjetio se poniženim, Krleža ga je i htio poniziti, ali se iz današnje perspektive slobodno može reći, da je ponizio jedino sama sebe.

Govorimo, dakako, o polemici koja se među njima zametnula 1919. zbog Krležina manifesta *Hrvatska književna laž*, tiskana u prvom broju njegovog i Cesarčeva *Plamena*. Na taj Krležin tekst reagirao je Prohaska u *Jugoslavenskoj knjivi*, osporavajući bitne Krležine teze.¹

Kad god raspravljamo o nekoj polemici, davnoj ili nedavnoj, obično nas ponajprije zanima, tko je što zastupao i kojim argumentima – znanstvenima, ako je tema znanstvena, ili estetskima, ako je tema umjetnička, pa prvenstveno prosuđujemo valjanost upotrijebljenih argumenata da bismo mogli s manje ili više sigurnosti zaključiti, tko je bio u pravu. Ali kad govorimo o polemici Prohaska – Krleža, gotovo da nam je posve nepotrebno i razmatrati argumente i prosuđivati tko je bio u pravu, jer je odgovor na to pitanje dao, implicite, sam Krleža. Iako poneki fanatizirani krležijanci i profesionalni krležolozi još uvijek brane svog idola, tvrdnjom koja Krleži

¹ Vidi bilješku: »Dr. D. P.: Među časopisima« u: *Jugoslavenska knjiva*, br. 4, str. 96, Zagreb 1919.

više škodi nego koristi, da on, Krleža, nije nikada korigirao svoja mišljenja, dakle ni ono o hrvatskom narodnom preporodu, izneseno tako apodiktički u *Plamenu*, činjenica je, da on svoje mišljenje o ovoj temi jest korigirao.²

Štoviše, može se reći da ga se i odrekao, ali postupno: najprije tako, što svoj tekst u njegovoj primarnoj, izvornoj varijanti nikada više nije pretiskao, a punih 35 godina kasnije objavio je, kao prilog svome referatu na Plenumu Saveza književnika Jugoslavije, pod istim naslovom tekstualno znatno izmijenjenu varijantu u retorički kudikamo pitomijoj ambalaži.

Ali ni tu, dobrono korigiranu i *umiveniju* varijantu, redigiranu navodno još 1924. a tiskanu u *Republici* 1954., također nigdje nikada više nije pretiskao. Umjesto toga pamfleta, u prvoj i drugoj varijanti, Krleža je 1965. za proslavu 130. obljetnice Hrvatskoga narodnog preporoda, o istoj temi napisao novi, posve novi tekst, u kojem nema traga nijednoj od bitnih teza, iznesenih i u prvoj i u drugoj verziji *Hrvatske književne laži*, onoj iz 1919. u *Plamenu* i onoj iz 1954. u *Republici*. Sve je u tom tekstu drukčije: od njegova naslova, njegove retorike i stilizacije, do kritičke prosudbe i argumentacije. Cinizam nadobudnog boljševičkog agitatora, mladoga i borbenog lenjinističkog jurišnika, koji s gnušanjem i mržnjom govori o društveno etabliranim veličinama građanskog društva, posve je ishlapio sada, kad je i Krleža postao društveno etablirana veličina, kao što su bili i oni, kojima se nekad, pa i u ovom tekstu, u svojoj dobrono već poodmakloj mladosti, s tako prizemnom, nedolično primitivnom optikom izrugivao.³

Čini se, međutim, da ni 1919. meritum polemike s Prohaskom nije bilo Krležino ekskluzivno, ustvari nastrano mišljenje o hrvatskom narodnom preporodu, hrvatskoj modernoj, niti njegova, Krležina, totalna negacija pisaca jednog i drugog razdoblja, nego tek način na koji je on ta svoje krajnje negativna mišljenja iznosio. Nije dakle bila, niti je sada, riječ o onome *što* nego onome *kako*. Sigurno je da ni Prohaska nije bio uvrijeđen Krležinim uvelike nakaradnim pogledima na ta važna razdoblja hrvatske književne prošlosti, nego je bio pozlijeđen isključivo njegovom bjesomučnom i nabusitom retorikom.

Da i nije knjige *Moj obračun s njima* (1932.), u kojoj će se također naći primjera za to, samo dva Krležina teksta kojima se 1919. okomio na Prohasku bila bi dovoljna da se uvjerimo, kako Krleža u polemici ne ide toliko *na stvar* nego više *na čovjeka*, njemu je do toga da uvrijedi i ponizi osobu s kojom polemizira, kako bi time, nadao se, obezvrijedio i njegovu misao, koju napada.

Osporiti nečiju misao ili nečije djelo osporavanjem njihova autora kao čovjeka, to je svakako metoda koja uvijek otkriva ne samo moralnu insufi-

² Konstatirao je to i Aleksandar Flaker. Vidi: *Krležijana*, sv. 1, A-LJ; Zagreb 1993., str. 343.

³ Vidi: »Uvodna riječ na znanstvenom savjetovanju u Zagrebu o 130-godišnjici Hrvatskog narodnog preporoda (29.-31. III. 1966.)«, *Forum*, V, knj. X, br. 3-4, Zagreb, mart-april 1966. *Isto* i u *Kolo*, br. 8/9/10, Zagreb, kolovoz-rujan-listopad 1966.

cijenciju nego i polemičku slabost. Za razliku od vatrometa neuljudnih riječi i pogrda, grubih diskvalifikacija ili po, njegovu mišljenju, humorno podrugljivih, a ustvari neuljudenih pridjevaka, kojih Krleži tada nije nedostajalo kad je govorio o svojim ideološkim protivnicima, često mu je znalo uzmanjkati valjanih činjenica, koje bi nas uvjerile u ispravnost njegova mišljenja. U ovom slučaju njih mu je imala nadoknaditi agresivna ideologija izražena furioznom retorikom i natopljena sad cinizmom, sad žučljivom (opet moramo reći: ideološkom) ograničenošću i zagrižljivošću. Prohaska je bio žrtva Krležine upornosti, da u tome ustraje.

Upravo je nevjerojatno s koliko je gnjeva pristupao Krleža svim temama hrvatske književne, a s njom u svezi i političke baštine XIX. (pa i XX.) stoljeća u onim davnim danima svoga »plamenskog« zanosu, obilno podgrijavanog znatnim iznosima iz promidžbenih fondova Bele Kuna, koji su mu za tiskanje *Plamena* dotjecali tajnim kanalima, kako to već i jest običaj sa svim subverzivnim publikacijama i aktivnostima do dana današnjeg. Kominternu je izdašno financirala svoje ideološke trabante.⁴

Znanstvenik i kritičar koji se već dokazao ne samo kritikama nego i većim, opsežnijim studijama i monografijama (na primjer o Vojnoviću), pa i u edicijama Jugoslavenske akademije (studija o Đorđiću i Kanižliću, na primjer), k tome još i autor koji je već napisao i više članaka o Krleži i u njima pokazao zavidnu kritičku objektivnost, shvativši vrlo točno da u tom Krležinu tekstu nije riječ o estetskoj revalorizaciji nego o jasnom i otvorenom, nemilosrdnom i beskompromisnom idejno-političkom obračunu s hrvatskom književnom tradicijom, koja ne mora biti i nije idealna, ali je bila izraz i našega vremena i našeg mentaliteta, Prohaska je prigovorio i usprotivio se ne toliko Krležinu mišljenju nego više njegovu načinu osporavanja (Preradovića, primjerice), njegovoj traljavoj argumentaciji i njegovoj civilizacijski sasvim nedoličnoj rečenici i njegovu stilu, formalno ekspresionističkom, a u biti zagrižljivo boljševičkom.

Sav verbalni instrumentarij, koji u Krležinu tekstu nipošto nije samo puka stilska dekoracija, nego je uistinu bitna sastavnica »tog i takvog« njegova mišljenja, svi pridjevi, atributi i asocijacije kojima se služio, imali su značiti potpunu negaciju i preporoda, koji »ništa nije preporodio«, i moderne, koja nije nikakva moderna nego netalentirano oponašanje tuđih građanskih uzora, a na kraju i cijele hrvatske književne i kulturne baštine, koja nije ništa drugo nego samo gnjilež i smrad. Bila je to jasna ideološka presuda ignorantске, boljševički nabusite svijesti, koja ima svoj stil i onda kad nema nikakvih činjenica, koje bi joj govorele u prilog; presuda, utemeljena i usklađena s onim ključnim, sablažnjivim stihom *Internacionale*, stiha najdrskijeg, najmračnijeg i najpogubnijeg, najnihilističnijeg i najneljudskijeg od svih, koje sam ikada čuo: *Prošlost svu zbrisimo za svagda.*

⁴ Krleža dugo nije priznavao tu činjenicu, a kad je više nije mogao negirati, svaljivao ju je na leđa Cesarcu i objašnjavao njegovim partijskim vezama. Vidi: *Krležijana*, sv. 2, M–Ž, Zagreb 1999., str. 165.

»I govoriti danas o tom preporodu znači pre svega govoriti o grobnici i o mrtvacima. Piramida tih hrvatskih literarnih mumija sniva svoj večni san, a po njihovom gnjilom mesu i belim generalskim dolamama i vengerkama riju crvi grobari i književni moljci.«

»O taj crvotoči svet gnjile gamadi što po lešini vonja! O ti kr. zemaljski crvi grobari u petom i šestom činovnom razredu, koji su pisali debele knjižurine, da dokažu, da nikada nije ni jednom pokojnom ocu preporoditelju ni u snu na um palo, da samo i u mislima strgne dvoglavog orla i potamni sjaj krune groznoga cara krvnika.«

»Jer što se nas tiču danas ti kosturi, ti leševi i te mumije? Što se nas tiče svet gamadi književne, koja se gnjilim mesom hrani i koja laže? Što su bili ti mrtvaci u generalskim dolamama i ilirskim surkama?«

»I svi ti leševi i sva gamad crva grobara treba da izgori jednom zauvek! Već je dosta tih genija i tih lučonoša i tih akademika i tih sarkofaga. Sami akademici, sami sarkofazi, mrtvaci voštani i ukočeni, mrtvilo, pustoš i opela.«

To su samo neki primjeri tadašnjih Krležinih furioznih misli i ocjena o Hrvatskom narodnom preporodu i njegovim prvacima. A evo nekih i o modernoj:

»Ta to danas, jedan je stari plesnivi magazin prenatrpan gnjilim voćem. Jabukama i šljivama i narančama, a sve je to ovamo u nesretni ovaj literarni magazin importirala ogavna germanska firma: 'Stillebenfabrik Comp. Co.'. Pa onda ovaj katolički rekvizit u tom magazinu! Što on traži ovde? Sve te molitve i litanije i Avemarie Angelusi i očenaši i samostani i kapele i katedrale i kapele barokne i gotske i stegovi i kandila i ministranti. Ta je li 'lepa naša domovina' doista zemlja nekog dekorativnog katolicizma? Ili smo mi varvarski balkanski narod, koji vodi u evropskoj statistici rubriku umorstava?«

»Što će nama te terase i te Lede i labudovi i homoseksualni kraljevići? Što će nama ti nordijski brakovi, paome i krinoline, vaze i ciklame, mar-kize i grimizne zavese? Vrije li u nama požuda balkanske rase, mlade i žedne napona neobretih, ili smo mi neka bagra u fraku, što je svu svoju snagu istrošila na bečku i berlinsku i peštansku duševnu prostituciju?«

»To su sve same dekoracije i čiope i lukijenari i reflex davno ugaslih reflexa i rezonanta davno zanemele rezonante. O, svi ti stihovi i rime i soneti i drame i sve to malo izrazito tuđe, a malo prekalupljeno, sve je to tako grozno i sve je to tako prazno i tako suvišno.« I tako dalje.

S malo zloradosti (koje se Krleža zacijelo ne bi odrekao!) moglo bi se primijetiti, da je ovaj Krležin tekst svojevrsna anticipacija bezdušne ideološke kritike u duhu socijalističkog realizma. Tako bi, siguran sam, isto tako zajapureno, s jednakom ideološkom zahuktalošću i mržnjom, pisao i Ždanov, da je samo pisao o književnosti hrvatskog narodnog preporoda i hrvatske moderne. Ždanov nije, ali o »dekadentnoj« književnosti hrvatske

moderne jest jedan od ona tri Krležina ovna, s kojima je on, primjerenom marksističkom umiljatošću, sređivao (stare) račune u svome *Dijalektičkom antibarbarusu* (1939.). Radovan Zogović – o njemu je riječ! – napisao je u beogradskoj direktivnoj *Borbi* (1947.) članak »Primjer kako ne treba praviti primjere iz književnosti«, napadajući netom izašlu čitanku Vice Zaninovića za VIII. razred gimnazije, gotovo istim »argumentima« i posve jednakim svjetonazorom, ali ni izdaleka tako pogrdom, nego ipak u cjelini pristojnijom retorikom.⁵ Krleža je dakle bio, u ono doba, ideološki arogantniji i od potonjega šefa Agitpropa CK KPJ!

»To su sve same dekoracije i čiope i lukijenari i reflex davno ugaslih reflexa« i »svi ti stihovi i rime i soneti i novele i drame i sve to malo izrazito tude, a malo prekalupljeno, sve je to...« Kad bi to bio ikakav relevantni vrijednosni kriterij, ne bi li se moglo izrugati i *Glembajeve*, jer, molim, ne bi li se i za njih moglo reći da su refleks tuđih pojava, da su dakle i oni pomalo tuđi i pomalo prekalupljeni, jer je činjenica da glembajevska stvarnost nije bila i hrvatska stvarnost. Nego tuda, ali malo »prekalupljena«. Taman toliko, a možda i više, nego vojnovićevski lukijenari.

Služio se dakle Krleža u ovom tekstu sasvim nesuvislim paralelama kao argumentima, koji svoju apsurdnost dokazuju upravo kad ih primijenimo na njegovo vlastito djelo. U polemici s Prohaskom, napadajući Prohaskino odbijanje njegovih tvrdnji, Krleža je otkrio i svoju kadikad neospornu i žalosnu kritičku nedomišljenost.

Valjalo bi citirati još mnoge izraze i sintagme, kojima je Krleža počastio Prohasku u ona dva svoja »plamenska« teksta o njemu. Prohaska mu prije svega i nije osoba, on ga degradira kao osobnost i pretvara u opći pojam (svoju poruku upućuje »i svim Prohaskama ovoga svijeta«), svodi ga na razinu »nepismenih kuharica i ogavnih lenivaca«, u pravoj književnosti, kaže Krleža, Prohaska bi sjedio »u jednom velikom košu« i ne bi mogao tiskati »ni jedan od vaših loših i nepismenih sastavaka, a da se ne izvrgnete ruglu ozbiljnih ljudi, koji književnost ipak ne smatraju besmislenom trkom nekih neukusnih ambicioznih srednjoškolskih profesora«, i tako dalje.

U pravoj književnosti on, Prohaska, ne bi mogao figurirati »niti kao profesor, niti kao doktor, niti kao tužni mrav koji mučno tegli po našem literarnom mravinjaku praznu slamu.« Prohaska ne shvaća da ništa ne shvaća i da ništa nije u stanju shvatiti; njega, Krležu, ponižava da uopće mora govoriti s njim, Prohaskom, »o svim tim stvarima«. I tako dalje, i tome slično, iako on »o svim tim stvarima« s Prohaskom uopće i ne razgovara, ni jednom jedinom riječju nije ih dodirnuo, on ih očito izbjegava, jer »o svim tim stvarima« on u ono vrijeme očito ne zna puno, a svakako kudikamo manje od Prohaske.

⁵ Članak je pretiskan u zasebnu brošuru pod istim naslovom; Kultura, Zagreb–Beograd 1947., i to u dva izdanja: ćirilicom i latinicom.

Taj halabučni stil unio je Krležu u našu književnu polemiku začimivši ga osobnim nesnošljivostima, nadmašivši tako i Matoša, koji (zna se) također nije bio baš previše uglađeni polemičar. Ali Matoš je znao nakon što je nekoga »ispijegao« u novinama navečer s tim svojim »protunošcem« sjediti za istim stolom u »Žagarici« i ispijati isto vino, što se za Krležu teško može i zamisliti. A naši su polemičari, nažalost, od tada pa sve do danas, više slijedili Krležu, nego Matoša. Polemiziraju s ljudima, a ne s nekim njihovim mislima. Krležu je time zarazio mnoge, pa danas tako polemiziraju i oni među nama, koji nikada nisu bili ni komunisti ni boljševici.

Prohaska se, u svojim odgovorima, nije služio takvom metodom. Umjesto Krležinih enervantnih osobnih uvreda, piše on smireno, drži se načelne razine, navodi doista korisna zapažanja i preporuke, po kojima se Krležu mora osloboditi navike da »udara u talambase i komponira cijele orkestre, da kaže tek jednu dvije misli«, a na kraju je lucidno zaključio: »On [Krležu – op. D. J.] još nije suvereni gospodar svoje duše.« Zato je bjelodano, da je on, Prohaska, u toj polemici bio moralni pobjednik. Priznao je to prešutno, puno godina kasnije, i sam Krleža.

Čitajući te i takve Krležine tekstove, *Hrvatsku književnu laž* ponajprije, ali i neke druge njegove programsko-polemičke spise iz tog razdoblja, ne mogu se oteti dojmu, da to nije onaj isti Krleža, koji je istodobno kad i taj tekst pisao *Legendu* ili *Hrvatsku rapsodiju*, a kasnije, poslije dvadesetak ili tridesetak godina, u galantnom *k.u.k.* stilu najkonvencionalnije austrougarske quasi-aristokratske manire svojstvene eliti, kojoj se uvijek tako srdačno izrugivao, svoju uljudnost i građansku ukorijenjenost pri svakom susretu s društveno etabliranim damama dokazivao štedrim rukoljubima, kao da je rođeni Glem baj.

Bio je to već tada neki drugi Krleža, koji se u mijenama tijekom godina iz jedne krajnosti našao na drugoj, isto toliko smiješnoj koliko je ona prva bila sramotna. Ipak, u toj transformaciji dogodilo se, srećom, i nešto bitno i pozitivno: nestalo je onoga nihilističkog galamdžije, a ostao je, ili bolje: nastao je, jedan drugi i drukčiji, bolji, respektabilni i konstruktivni stvaralac, koji je svojim umjetničkim djelom demantirao sam sebe, dokazavši da je umjetnik u njemu bio superiorniji od ideologa i lijevog agitatora.

Krležina je umjetnost neprolazne vrijednosti, a njegova ideologija, kojom je nažalost tako uspješno zarazio tadašnje naše mlade naraštaje, već je doživjela krah. Ona možda ne bi nikada ni imala toliko odjeka u Hrvatskoj, da ju nije širio pisac Krležina talenta i njegove umjetničke snage. Njegova *umjetnička sugestivnost* zavarala je mnoge njegove poštovatelje, koji su ga počeli ideološki slijediti zavedeni njegovom umjetnošću. I toliko su se zanjeli, da su ostali boljševici i nakon što se Krleža sam izliječio od te zablude. Neki to nisu primijetili ni do danas. Krležu bi možda dodao: nažalost!

U svakom slučaju, ne vjerujem da bi se on tom svojom »zaslugom« i danas ponosio! A još manje vjerujem, da se vrijednost i značenje većeg

dijela Krležina književnog (ponovno ističem: *književnog*) djela može ugroziti ili makar umanjiti uočavanjem, kritičkom prosudbom i odbacivanjem ovako rigidnih ideoloških tekstova. Upravo obratno!

PROHASKA I KRLEŽA

Sažetak

Godine 1919. zametnula se polemika među Dragutinom Prohaskom i Miroslavom Krležom. Prohaskinim osporavanjem bitnih teza iz Krležinog manifesta *Hrvatska književna laž*. Krleža u polemici ne ide toliko *na stvar* koliko *na čovjeka*, njemu je do toga da uvrijedi i ponizi osobu s kojom polemizira. Prohaska se i osjetio poniženim, ali iz današnje perspektive slobodno se može reći da je Krleža ponižio jedino sama sebe. Služio se nesuvislim paralelama kao argumentima, koji svoju apsurdnost dokazuju upravo kad ih primijenimo na njegovo vlastito djelo, za razliku od Prohaske koji se u svojim tekstovima držao načelne razine, te navodio doista valjane argumente.

Nasuprot njemu, Krleža je bjesomučnom i nabusitom retorikom otkrio i svoju kadikad kritičku nedomišljenost. Bjelodano je da je Dragutin Prohaska u toj polemici bio moralni pobjednik. Prešutno je to priznao, puno godina kasnije, i sam Miroslav Krleža.

PROHASKA AND KRLEŽA

Summary

In 1919 Dragutin Prohaska and Miroslav Krleža engaged in a heated debate, sparked off when Prohaska refuted important points from Krleža's manifesto *Hrvatska književna laž* (*Croatian literary lie*). Krleža does not attack the subject matter so much as he does the man. He wants to insult and humiliate the person he is debating with.

Prohaska did indeed feel humiliated, but from today's point of view we will make no mistake by saying the only person Krleža humiliated was himself.

The arguments Krleža used were incoherent parallels, which would show their absurdity the moment when they were to be applied to his own work. Prohaska, on the other hand, held on to principles and cited well-founded arguments.

Opposing him by using irate and vicious rhetoric, Krleža also revealed his sometimes disorderly ways and lack of creativity. It is no doubt that Dragutin Prohaska came out of this debate as a moral winner. Even Miroslav Krleža himself, many years later, tacitly agreed to this fact.

D^r. D. Prohaska :

Jugoslavenska Akademija

i

hrvatska drama.

Zagreb 1917.

Tisak kralj. zemaljske tiskare.

Dragutin Prohaska: *Jugoslavenska akademija i hrvatska drama*. Zagreb, 1917.
(Poseban otisak iz *Savremenika*, XI, br. 5, Zagreb, 1917.)

Dragutin Prohaska i Antun Gustav Matoš

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)

1.

Dragutin Prohaska spada među one hrvatske književne povjesničare čiji stvaralački opus odlikuju književnopovijesne sinteze, koje su premda obilježene neujednačenošću, idealističkim moraliziranjem i ne uvijek najsretnijim postupcima linernih osustavljenja, za hrvatsku književnu historiografiju značile zapažen prinos. Na prvom mjestu među Prohaskinim sintetičkim književnopovijesnim člancima svakako stoje njegove književnopovijesne studije: *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*,¹ književnopovijesna studija objavljena godine 1921. koja je tom znanstveniku priskrbila vidno mjesto među hrvatskim književnim povjesničarima, zatim manje poznata, ali po mišljenju nekih suvremenih proučavatelja zrelija književnopovijesna sinteza: *Srbocharvátská literatura*,² objavljena u Pragu godine 1928., te studija nezaobilazna za poznavanje dijela hrvatske književne baštine stvorene u Bosni i Hercegovini: *Das kroatisch-serbische Schriftum in Bosnien und der Herzegowina von den Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert*.³ Među ostalim tekstovima ističe se Prohaskin pokušaj analitičke kritike književnog rada Ive Vojnovića, te ambiciozna rasprava o Dostojevskom.

U hrvatskoj književnosti Dragutin Prohaska je djelovao desetak godina, tamo od 1906., odmah nakon povratka sa studija u Beču, pa do godine 1919. kada odlazi u Prag. Kroz to vrijeme razvio je i bogatu književnokritičku djelatnost prikazujući djela hrvatskih pisaca u književnoj periodici, najčešće u *Savremeniku* i *Hrvatskoj njivi*. Često su puta njegove književne kritike izazvale oštre reakcije pisaca o kojima je pisao, pa su se nakon njihova objavljivanja nerijetko razvile i polemike.

¹ Dragutin Prohaska, *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, Izvanredno izd. Matice hrvatske, Tiskara Kuzma Rožmanić, Zagreb 1921., str. 375.

² D. Prohaska, *Srbocharvátská literatura, I. Předválečná Moderna. II. Národní hnutí. III. Poválečná literatura*, Vytisk ze Slovanského přehledu, Praha 1928., str. 205.

³ D. Prohaska, *Das kroatisch-serbische Schriftum in Bosnien und der Herzegowina von den Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert*, Verlag der Buchhandlung Mirko Breyer, Dionička tiskara, Zagreb 1911., str. 202.

Razlog je najčešće bio osobne prirode budući je Prohaska iskazivao svoje osobne prosudbe o djelima pojedinog pisca, ne vodeći računa o već priznatim i u nekim osnovnim elementima neprijepornim obilježjima njegova književnog stvaralaštva, već je u pravilu svoje osobne prosudbe iznio direktno, ne ustručavajući se negativnih ocjena i strogih pokuda, i to u pravilu donošenih bez odgovarajuće metodologije i kritičarskog aparata, dakle bez valjane i uvjerljive analize. Među onima koji su javno iskazali protivljenje Prohaskinim kritičarskim ocjenama, uzvraćajući mu neutemeljene napade, nalaze se mnogi istaknuti hrvatski pisci: Ulderiko Donadini, August Cesarec, Vladimir Nazor, te ponajviše i možda ne slučajno dvojica najvećih pisaca svoga doba – Miroslav Krleža i Antun Gustav Matoš. Njima možemo pridružiti i one pisce o kojima Dragutin Prohaska i nije pisao ali su se nisu slagali s njegovim pogledima i stavovima o određenim literarnim pitanjima i idejnim postavkama.

Među Prohaskinim polemikama najoštrije su bile one s Krležom i Matošem. Krleža je u vatri polemičkog obračuna u knjizi *Moj obračun s njima* čak predložio termin *Prohaskoid* kao metaforu za mediokritetstvo,⁴ a Matoš je Prohasku nazivao *literarnim drotičkarom*.⁵ U članku »Platonski dijalozi« naziva ga »[...] pretenciozni i antipatični literarni drotičkar Prochazka [...]«.⁶ Polemika Prohaska-Matoš vodila se oko nekoliko Matoševih knjiga, pa i o ocjeni Matoševa ukupnog književnog, napose pjesničkog rada, te o nekim Prohaskinim člancima. Prohaska je Matošu recenzirao nekoliko knjiga, našavši njegovim tekstovima niz zamjerki, nakon kojih je Matoš, ne želeći prihvatiti kritiku, odgovorio kritičkim opaskama na Prohaskin kritičarski rad i to u brojnim napisima, višekratno ističući mnoge propuste u metodologiji njegova kritičarskog posla, svjesno želeći javno diskreditirati svoga kritičara.

Kao osnovno mjerilo vrijednosti književnog djela Matoš je uvijek na prvom mjestu isticao estetsku vrijednost literarnog ostvarenja, razumijevajući pod tim pojmom originalnost izražavanja, individualizirani stil, pa je tako, među prvima u nas, doživio književnost kao umjetnost u jeziku. Isto tako, uz estetsku dimenziju, Matoš je isticao važnost nacionalnog jezika i stila, naglašavajući da je važna »dužnost književnika dobro poznavanje onog jezika što ga kultiviraju i klasici: svog vlastitog« pa, dakle, »naša knjiga mora biti u čisto hrvatskom duhu, tj. u čisto hrvatskom slogu, a čisto hrvatskog stila nema bez čisto hrvatskog jezika«.⁷ Matoš nije priznavao tzv.

⁴ Usp. Miroslav Krleža, »Gospodinu Prohaski (i svim Prohaskama ove božje kugle)«, *Plamen*, I, br. 4; Zagreb 1919.; »Smrt gospodina Prohaske«, *Plamen*, I, br. 8., »Našem prijatelju Amicusu«, *Plamen*, I, br. 14; »Ispravak«, *Jugoslavenska njiva*, III, br. 11, Zagreb 1919.; *Pisma*, Sarajevo 1988., str. 245–246.

⁵ Antun Gustav Matoš, »Literarni drotičkar«, *Stekliš*, I, br. 2–3, str. 55–57, Zagreb 1911.

⁶ A[ntun] G[ustav] Matoš, »Platonski dijalozi«, *Hrvatska sloboda*, IV, br. 217, str. 1–2; Zagreb, 23. rujna 1911. (*Sabrana djela Antuna Gustava Matoša*, sv. XVI, Zagreb 1973., str. 31).

⁷ Usp. Miroslav Šicel, *Hrvatska moderna*, Zagreb 1978., str. 121–126.

autoritete i najčešće je izrugivao tzv. »akademska«, odnosno »profesorska« kritiku, a nije ni favorizirao pojedine stilske formacije, smatrajući da je umjetnički fenomen prije svega iskaz autorova talenta. Kod Matoša također nije posve lako odrediti što je među njegovim književnokritičkim napisima feljton, što kritika, a što polemika, jer je u svima njima moguće naći i polemičke i kritičarske postupke i osvrte na pojedine literarne teme, pa se tako npr. Matoš na Prohasku osvrće i onda kada se to, obzirom na naslovljeni članak i na njegovu formu, uglavnom i ne očekuje.

S druge strane, Prohaskine ocjene književnog djela kao takvog nisu, metodološki gledajući, bile konzistentne, niti je on imao neku jasnu kritičku koncepciju, budući da nije prihvatio niti jednu analitičku metodu. Njegovi književnokritički tekstovi pokazuju raznovrsnost i heterogenost pristupa fenomenu književnog djela i više su rezultat nepoznavanja teorije negoli umješnosti primjene neke od poznatih metoda kako bi se bolje osvijetlilo konkretno umjetničko ostvarenje. Prohaskin je pristup u pravilu ostao vanjski, idejno moralizatorski, premda je pokušao unijeti u svoje analize estetsko mjerilo. Često se u Prohaskinim književnim kritikama tako mogu pronaći natruhe svojevrstne dostojevštine, a sve to s pozicija nacionalno-romantičnog i naivno-idealističkog sveslavenskog opredjeljenja.

Kada je godine 1921. Prohaska u svom *Pregledu savremene hrvatsko-srpske književnosti*, sedam godina poslije Matoševе smrti, prikazao Matošev doprinos hrvatskoj književnosti, i pri tom u svoje ocjene unio ponešto od onih kritičarskih prosudbi koje su svojedobno žestoko ražestile Matoša, načinio je pogrešku interferiranja dva diskursa, onog književnokritičkog i književnopolemičkog s književnoznanstvenim koji se vrlo često ne mogu kritički povezati, budući da je jedan diskurs počesto osoban i afektivan, a upravo takav je bio Prohaskin o Matošu, a drugi, književnopovjesničarski, u pravilu bi imale određivati kvalitete objektivnosti, znanstvene akribičnosti i nepristranosti.

Neujednačenost shvaćanja književnosti, metodološku neprincipijelnost, odnosno izostanak odgovarajuće metodologije, te svojevrstno moraliziranje u invalidnim pokušajima analitičke kritike, Dragutinu Prohaski je zamjerila većina ocjenitelja njegova književnopovijesnoga pregleda. Na primjeru negativne prosudbe dijela Matoševa književnog opusa, donesene u književnopovijesnom okviru, taj književni povjesničar priskrbio je sebi ocjenu neujednačenosti pristupa; potvrdio je zapravo nedostatak odgovarajuće književnoznanstvene metodologije u radu čime je onda, dakako, i smanjio vrijednost svoje književnopovijesne sinteze.

2.

No, razmotrimo kronologiju književnih sveza Prohaske i Matoša. U siječnju 1909. Dragutin Prohaska u *Savremeniku* objavljuje prikaz Matoše-

vih *Umornih priča*.⁸ Uz brojne uopćene digresije autor raspravlja o Matoševom stilu, te ističe da riječ o piscu koji s destruktivnom tendencijom »ne gradi budućeg Hrvata i čovjeka, već razgrađuje današnjega, razgrađuje sebe, domovinu, vjeru, e da bismo dobili slobodniji prijelaz u budućnost«, završavajući riječima da Matoša ljubi »kao što se ljubi prva zabluda«⁹ stoga druge odvrća od njega jer drži da nam ovakva poezija neće, kako on kaže, otvoriti vrata u nove dane. U pismu književniku i uredniku *Savremenika* Branimiru Livadiću, neposredno nakon izlaska tog članka, Matoš komentira stavove svog kritičara: »[...] U kratko, g. dr. Prohaska, referišući o mojoj knjizi, govoraše o svemu i svačemu osim – o njima, o mojim pričama. Nadam se, da će taj kritičar to učiniti drugom prilikom, pišući o – *m e n i*. On je tu i onako govorio samo o – *s e b i*, t.j. o nekom gospodinu Prohaski, kojega je bez mog znanja našao u – *Umornim pričama*...

U ostalom, poštovani kritičar, meni poznat tek iz polemika, gdje je imao dobrotu drugima poklanjati – *p o b j e d u*, nije mi inače poznat kao književnik, a još manje kao 'artist' i 'stvaralac'. Tvrdnja, da je sebe našao u meni, u mojim 'destruktivnim' pričama, čudna je insinucija, to čudnija, što on publiku odvrća od mene t.j. od – dra Prohaske u mom modernizmu. Ako su *Umorne priče t a j n e*, nisu tajne g. Prohaske, nego tajne *z a g*. Prohasku.«¹⁰

U br. 3. *Savremenika* godine 1911. Prohaska objavljuje osvrt na Matoševu zbirku književnih kritika *Naši ljudi i krajevi*, ali i na prethodne dvije Matoševe knjige.¹¹ Citirajući pojedine pasuse autor ironično replicira želeći dokazati da Matošu ni jedna ideja ne vrijedi više od afekta koji se njome postiže, te da se u njegovim tekstovima osjeća jak artistski subjekt, ali »ništa individualno hrvatsko«. ¹² Za Matošev stil drži da je »neka sinteza Beograda, Zagreba i Pariza«, te da u njemu nema »otmjene čistoće«; to je tvrdi Prohaska »stil ulice«. ¹³

Nezadovoljan tim prikazom i kritikom i svoje knjige Matoš je u *Hrvatskoj slobodi*, 18. travnja 1911., napao Prohasku i drugog svog recenzenta Arsenā Wenzelidesa u članku »Nasmješljivi aršin«. Prohaski odgovara i u sljedećem broju *Savremenika*, te ističe: »Budući da ne mislim *o v d j e* polemizovati sa gosp. drom Prochaskom, molim da se zbog onih koji poznaju moju knjigu tek iz njegove recenzije, isprave ove krivo prikazane i izvrnute

⁸ Dragutin Prohaska, »Umorne priče«, *Savremenik*, IV, br. 1, str. 55–57; Zagreb, siječanj 1909.

⁹ Isto.

¹⁰ Navedeno Matoševo pismo Branimiru Livadiću nije datirano; po svoj je prilici upućeno iz Samobora, između 18. i 24. siječnja 1909. Objavljeno je u *Sabranim djelima Antuna Gustava Matoša*, sv. XIX, Zagreb 1973., str. 238–239.

¹¹ P[rohaska] D[ragutin], »Naši ljudi i krajevi«, *Savremenik*, VI, br. 3, str. 198–201, Zagreb, ožujak 1911.

¹² Isto.

¹³ Isto.

činjenice.«¹⁴ Slijedi po Matošu niz taksativno pobrojanih netočnosti Prohaskina članka da bi na kraju zaključio: »Kritičku metodu g. dra Prochaska najbolje osvjetljuje ovaj uvjerljivi i rijetki slučaj: U mojoj knjizi je štampano bez štamparske pogreške 'Osnovna *m i s a o* mog novinarenja bijaše...' Dr. Prochaska mi se ruga – razmaknutim slovima! 'On ima *m i s i j u*!' pa izvraća moj spomenuti tekst ovako u svom citatu: 'Osnovna *m i s i j a* mog novinarenja bijaše...' i tako postaju tuđe *m i s l i* u toj čudnovatoj i savjesnoj kritici *m i s i j o m*...«¹⁵

Matoš je zatim objavio u *Steklišu*, svibanj-lipanj, članak »Literarni drotičkar« koji donosi proširene iste postavke.¹⁶ Matoš tamo izražava žaljenje što nije mogao Prohasku »kao saradnik saradnika dolično prikazati u *Savremeniku*«¹⁷. U koseriji »Sa cigaretpapirića« objavljenoj u *Hrvatskoj slobodi* Matoš se pita navodeći Prohaskino prezime u originalnom češkom obliku: »- Tko je to Prochazka? – Ne onaj iz café-chantanta. Onaj iz Bržežina. Prochazka je pan koji priznaje u *Savremeniku* da grdi one pisce kojih nije čitao. – E, onda i mi možemo izgrditi toga Prochazku a da ga ne čitamo. Odsele će se svaki koji bude kod nas govorio o nepročitanim piscima, zvati prochazka, doctor prochazka.«¹⁸

Polemici između Prohaske i Matoša priključio se i književni povjesničar Branko Vodnik napadom na Prohasku, nastojeći dokazati da Prohaska napadajući Matošev feljton s površnosti, postaje još površniji, dodavši da »u jednu ruku ne razumije točno hrvatski, a u drugu – nema logike«. Navodi i neke površnosti iz Prohaskine knjige *Das Kroatisch-serbische Schriftum* u vezi s Ivanom Filipovićem-Grčićem, što je u stvari proširivanje napada, pa zaključuje da »Površnost ove ruke jest doista najteži prigovor naučnom radu: ona se protivi bivstvu nauke i stoji s njom u proturječju.«¹⁹

Matoš, dakako, ne ostaje dužan svom kritičaru, a obara se i na urednika *Savremenika* Branimira Livadića koji je objavio Vodnikovu kritiku, te piše: »Urednikovanju g. Livadića zamjerih [...] što se *Savremenik* pretvara u list za nesavjesnu reklamu a ne u najobjektivnije naše kritičko sudište; što se hvaljenjem loših i kuđenjem boljih pisaca i knjiga ne razabire kakav je upravo kritičarski *kriterij* lista i redakcije. Preciznim i jasnim, stvarnim i konkretnim ovim prigovorima odgovara g. Livadić tek to da iz mene

¹⁴ A[ntun] G[ustav] Matoš, [Od g. A.G. Matoša primamo ove retke.] *Savremenik*, VI, br. 4, str. 267; Zagreb, travanj 1911. (Uvršteno u: *Sabrana djela Antuna Gustava Matoša*, sv. XIV, Zagreb 1973., str. 135).

¹⁵ Isto.

¹⁶ Antun Gustav Matoš, »Literarni drotičkar«, *Stekliš*, I, br. 2–3, str. 55–57, Zagreb 1911.

¹⁷ Isto.

¹⁸ A[ntun] G[ustav] Matoš, »Sa cigaretpapirića«, *Hrvatska sloboda*, IV, br. 59, str. 1–2; Zagreb, 11. ožujka 1911. (Uvršteno u: *Sabrana djela Antuna Gustava Matoša*, sv. XIV, Zagreb 1973., str. 132–133).

¹⁹ Drechsler Vodnik, Branko: »Naučna površnost«, *Savremenik*, VI, br. 4, str. 266–267, Zagreb travanj 1911.

govori povrijeđena taština i osveta, da me naime ljuti Prohaskina 'kritika', jer »ne podnosim *konkurencije*, pogotovo ne 'ozbiljne' [...] Dr. Prohaska je međutim literarni historičar koji piše samo onda 'recenzije' kad se radi o knjigama njegovih protivnika, kada se dakle radi o dru B. Drechsleru i o meni... Kakav dakle može biti moj takmac taj gospodin, kad se zna da nisam literarni historičar, da ne špekuliram docenture i da ne recenziram samo mojih polemičkih protivnika? Kome vi to, g. Livadiću, prodajete rog za svijeću? [...]«.²⁰

Matoš Prohaski nije zaboravio negativne kritike što ih je napisao o njegovim književnim djelima, a i o njegovim političkim pogledima, te ga ubuduće redovito navodi u mnogim člancima vezanim uz druge pisce i teme. Tako, osvrćući se na hrvatsku književnu kritiku godine 1911. u članku »Literarni bilans« zaključuje da je suvremena generacija pisaca »svakako od starije umjetničkija i kritičnija [...] Od književnika se očekuje i traži mnogo više. [...] Postali smo kritičniji i strožiji, imamo više ukusa, a ako nemamo 'mjerodavnog' kritičara, tj. pisca koji se bavi samo literarnom kritikom, imamo pisca koji bi to sa mnogo većim pravom mogli biti od silom-kritičara kao što su mnogi novinari, pa gg. Lunaček Prochazka, Parmačević, Marjanović itd. [...]«.²¹

Matoš dalje rezimira: »Suvremena literarna kriza ne dolazi odatle što tobože nemamo zanimljivih pisaca nego što savremeni pisci nemaju kome pisati. Pošto prava kritika reprezentira najodabraniju čitalačku publiku, oskudica 'mjerodavne' kritike nije drugo no dokaz da mi nemamo čitalaca, inteligentnih i simpatičnih čitalaca [...] Književne pak kritike nećemo imati sve dotle dok je budu kultivirali oni što su kritičari, jer ne mogahu postati – piscima«.²²

U kritici Matoševih *Feljtona i eseja* objavljenoj u *Hrvatskoj njivi* 1917. Prohaska i dalje ne odustaje od prigovora Matošu na njegovu kritičku »metodu ili šablonu« iskazujući svoje ideološke poglede tvrdnjom da »novi čovjek rodoljub ima posve drugu dispoziciju nego li je u tih feljtona«.²³ Ocjenjujući, između brojnih kritika o Matošu i tu Prohaskinu kritiku, Ernest Bauer će godine 1935. utvrditi da su »literarna pitanja, koliko god su se žučno raspravljala između Matoša i njegovih neprijatelja, bila često samo zavjesom za politička, koja su se pod njima krila«.²⁴

²⁰ A[ntun] G[ustav] M[at]oš, *Legenda o lajavom srndaću*. *Hrvatska*, VIII, br. 573, str. 1–2; Zagreb, 1. listopada 1913. (Uvršteno u: *Sabrana djela Antuna Gustava Matoša*, sv. XIV, Zagreb 1973., str. 215).

²¹ A[ntun] G[ustav] Matoš, *Literarni bilans*. *Hrvatska sloboda*, IV, br. 77, str. 1–2; Zagreb, 3. travnja 1911. (Uvršteno u: *Sabrana djela Antuna Gustava Matoša*, sv. VII, Zagreb 1973., str. 127–130).

²² Isto.

²³ P[rohaska], D[ragutin]: »Matoševi feljtoni«, *Hrvatska njiva*, I, br. 27, str. 482–484, Zagreb, [početkom rujna] 1917.

²⁴ Bauer, Ernest: »O Matošu. Uz dvadesetogodišnjicu A. G. Matoša – 20 godina kritike«, *Hrvatska revija*, VIII, br. 1, str. 37–41, Zagreb, siječanj 1935.

Dakako, i sam Matoš nije imun od otvorenog zagovora vlastitih političkih pogleda i suprotstavljanja tuđim pa i onda kada je riječ o samo naizgled književnim temama. Tako je već 1909., u doba kada je s Prohaskom vodio polemiku nakon negativne ocjene njegovih *Umornih priča*, objavio osvrt o Prohaskinom tekstu o Ljudevitu Gaju tiskanom u *Savremeniku*. Matoš piše: »Prohaska ovako hvali Gajev duh: 'Gaj se služio parabolom, poredbom, basnom, da dokaže i protumači ljubav prema domovini: Slaveni su ovce, a njihovi silnici su vuci, a svijet promatra njihovo silništvo, ali napokon će uvidjeti korist od ovaca, a pogubnost od vukova' i najpotlam sve stvari klanjale su se ovcama.«²⁵

Matoš dalje nastavlja komentirati njegove prispodobe: »Prohaska želi da se 'minira' (digne u lagum) cijelo jedno pokoljenje koje se danas ruga ilercima i ilirizmu«, i satirički zaključuje: »Međutim oprostismo g. dru Prohaski taj ilirski žir, to šumovlje i te parabolske ovce budućnosti, jer je on, dr. Prohaska, znatniji kao njemački no kao hrvatski pisac. On naime piše u *Agramer Tagblattu*, izrazujući kao Gaj svoja hrvatska *č u v s t v a* mnogo pravilnije *n j e m a č k i* no hrvatski. Pišu li poštovani Herr Doctor i češki (kao Zofka Kveder), nije nam poznato.«²⁶

Godine 1911. ovako Matoš opisuje svoga kritičara: »Moja posljednja knjiga pade šaka nekom Prochasci, inače Trpinčevom elegantnom prevodiocu Sherlocka Holmesa i akademijском rivalu Drechslerovom. Zlo sam prošao (ali panu Prochasci nisam dužan ostao).«²⁷

S intencijom unitarizacije hrvatskoga i srpskog književnog stvaralaštva, Milan Ćurčin je u Beogradu godine 1911. latinicom objavio *Srpsko-hrvatski almanah za godinu 1911.* s oznakom »Beograd-Zagreb«, te isti almanah ćirilicom u inverziji *Hrvatsko-srpski almanah za godinu 1911.*, te »Zagreb-Beograd« (ćir.). U prikazu Ćurčinova književnog pregleda Matoš podvlači da priređivač ističe »da će ova knjiga i ovako dati zanimljivu savremenu skicu pevanja naših živih pesnika, uz nekoliko članke od vrednosti naših najuglednijih književnih kritičara«, ali da se to nije dogodilo jer »od Hrvata figuriraju kao kritičari Dragutin Prohaska, Branimir Livadić i gđa Adela Milčinović: kritičari koji dosele nisu kritikovali hrvatskih pjesama i pjesnika. [...] Prohaska je literarni historičar i tek pokadšto recenzent, napisavši dosele tek dvije-tri recenzije [...]«²⁸

²⁵ A[ntun] G[ustav] M[at]oš: »Iz hrvatskog Simplicissimusa (ili hrvatske fanfule)«, *Hrvatsko pravo*, XV, br. 4100, str. 1-2, Zagreb, 22. srpnja 1909. (Uvršteno u: *Sabrana djela Antuna Gustava Matoša*, sv. XIV, Zagreb 1973., str. 42-43).

²⁶ Isto.

²⁷ A[ntun] G[ustav] M[at]oš, *Savremenik. Riječki novi list*, VI, br. 75, str. 1-2, Rijeka 28. ožujka 1912. (Uvršteno u: *Sabrana djela Antuna Gustava Matoša*, sv. XIV, Zagreb 1973., str. 163).

²⁸ A[ntun] G[ustav] M[at]oš, »Srpsko-hrvatski almanah«. *Obzor*, LIII, br. 40, str. 1-2, Zagreb, 11. veljače 1912. (Uvršteno u: *Sabrana djela Antuna Gustava Matoša*, sv. VII, Zagreb 1973., str. 196-198).

Prohaskino, u navedenom almanahu zorno izneseno, političko srbohrvatstvo Matoš ocjenjuje ovako: »Traži [Prohaska – op. T. M.] malo beogradske reklamice i pomoći taj literarni invalid, kao svi kojima prestadoše u Zagrebu ružice cvasti.«²⁹

Da je pomnjev kritičar, unatoč svom satiričkom žalcu, analizirajući Prohaskin doprinos Čurčinovoj antologiji Matoš pokazuje navodeći kako Prohaska prikazuje »dva savremena pjesnika iz Bosne franjevca Ber. Markušića i druga mu Branka S. Škaricu« uz napomenu kako je riječ o pjesnicima koji neopaženi prodoše u književnoj javnosti, a Prohaska ih svejedno veliča i preporučuje.

On to, ističe Matoš, čini »da bi dokazao kako je to 'nova poezija, čista i nepatvorena' i kako je 'današnja umjetnost sa svojom nezasićenošću književnih forma i tema – pseudoumjetnost koja se njeguje za jedan vrlo mali minoritet ljudi, a narodu i puku ona je nerazumljiva' [...] Drugim riječima, savremena umjetnost je lažna umjetnost, a pravu umjetnost nalazi dr. Prohaska, dak Tolstojev, u savremenoj i narodnoj lirici dvojice franjevaca [...] Da nas sude po tom kritičarskom predstavniku«, zaključuje Matoš osvrst na Prohaskin neobičan literarni ukus, »braća Srbi bi dobili čudno mišljenje o načelima i o ukusu hrvatske pjesničke kritike«, a uz ostale manjkavosti i »Prohaskinim preporučivanjem nesavremenih franjevačkih pjesnika, može se reći da je prema srpskoj hrvatska lirika i hrvatska lirična kritika kvantitativno, a zbog toga i kvalitativno, odviše slabo zastupana« u Čurčinovoj antologiji.³⁰

Ipak Matoš nije uvijek tako kritičan da ne bi prepoznao i pohvalio one Prohaskine književnopovijesne prinose za koje je držao da su neupitni svojom kvalitetom i stručnošću. Tako godine 1913., prikazujući zasluge bosanskih franjevaca³¹ Matoš ne zaboravlja i Prohaskin prinos njihovu poznavanju i naglašava: »...kulturalna nastojanja bosanskih franjevaca urodiše posebnom literaturom, naravno nabožnom, u kojoj se ističe fra M. Divković i pobožni pisci, o kojima je nedavno napisao vrijednu i poučnu knjigu g. dr. Prohaska.« Matoš tu dakako misli na Prohaskinu knjigu: *Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Hercegovina*, Zagreb, 1911.³²

²⁹ A[ntun] G[ustav] Matoš, »Platonski dijalozi«, *Hrvatska sloboda*, IV, br. 217, str. 1–2, Zagreb, 23. rujna 1911. (Uvršteno u: *Sabrana djela Antuna Gustava Matoša*, sv. XVI, Zagreb 1973., str. 31).

³⁰ Isto.

³¹ A[ntun] G[ustav] M[at]oš, »Zasluge bosanskih franjevaca«, *Obzor*, LIV, br. 238, str. 1–2, Zagreb, 31. kolovoza 1913. (Uvršteno u: *Sabrana djela Antuna Gustava Matoša*, sv. XVI, Zagreb 1973., str. 133).

³² Matoševu točnu prosudbu o vrijednosti toga Prohaskina djela potvrđuje i prilog Radoslava Katičića u ovom zborniku.

3.

O Matošu posthumno Dragutin Prohaska piše u svom *Pregledu savremene hrvatsko-srpske književnosti*, ocjenjujući negativno njegov književni rad. Prohaska naime navodi da »Matoša nimalo ne zanima ljudska duša«, te da »Matoševi ljudi nemaju duše u današnjem smislu riječi, a kad je i imaju onda je vrlo papirnata«. ³³

Ne nalazeći nimalo životnosti u njegovoj prozi autor ističe: »Kako je Matoš čovjek vanjštine u svojoj poeziji, tako je on čovjek vanjštine i u kritici. Čovjek ukusa, neobičnog ukusa, ali slabog razumijevanja same poezije, same individualnosti, ličnosti« ³⁴ i dalje u nizu negativnih označnica iznosi tek jednu bivalentno pozitivnu: »Matoš je najveći u satiri i polemici. Majstor je ruganja, invektive, karikature.[...]« ³⁵

Predbacujući mu i političke poglede Prohaska tvrdi: »Matoš bijaše Hrvat, a ne Jugoslaven. U njegovom nacionalizmu bijaše više negacije nego afirmacije, i sve to u doba, kad je praktičan razum odobravao tu negaciju, a srce hrvatskoj inteligenciji stajalo s tim razumom u najvećoj borbi.« ³⁶ Završavajući svoj prikaz Prohaska rezignirano zaključuje: »Matoš je pretežito duh negativan«, on je prema njegovoj ocjeni »predstavnik onog amoralnog artizma, što ga je Marjanović nazvao 'beznačajnim', prestavlja 'mješavinu grdnih razrožnosti', pisac je kontrasta«. ³⁷

Prohaskini kontroverzni sudovi nisu ostali bez odjeka, pa i izvan hrvatske književnosti. Tako npr. godine 1953. Branko Peić u crnogorskom književnom časopisu *Stvaranje*, ³⁸ prikazujući projekt *Sabranih djela Antuna Gustava Matoša* što su se tada spremala u Zagrebu, ističe da će to izdanje pokazati da su »raznorazna nekritička izvrtanja očiglednih činjenica o Matoševom djelu bila brojna«, te kao ilustraciju navodi samo neke tvrdnje o Matošu Dragutina Prohaske iz njegova *Pregleda...*: »Kao grbavci, hromi ili dembeli, uopće ljudi 'obilježeni', nenormalni, on je i humorista. Ta ga crta udaljuje od Hrvata a približava Srbima« ³⁹ i potom ih komentira: »Tako je pravohodajući, vrijedni, normalni, neobilježeni, ozbiljni i negrbavi dr. Dragutin Prohaska 'naučno' sa 'savješću' pravog književnog povjesničara tretirao pojavu A. G. Matoša da bi dalje napisao ništa manje pažnje vrijedne 'mudrosti': »Beograd je dao Matošu ono što mu je tražila duševna dispozicija i obilati riječnik rugalica, palanačkih gesta, psovaka i invektiva (podvala)«. ⁴⁰

³³ Dragutin Prohaska, *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, Izvanredno izd. Matice hrvatske, Tiskara Kuzma Rožmanić, Zagreb 1921., str. 285.

³⁴ Isto, str. 287.

³⁵ Isto.

³⁶ Isto, str. 288.

³⁷ Isto, str. 289.

³⁸ Peić, B[ranko]: »O drugom izdanju celokupnog kritičkog dela A. G. Matoša«, *Stvaranje*, VIII, br. 4, str. 217–220; Cetinje, april 1953.

³⁹ Prohaska, n. dj., str. 288.

⁴⁰ Isto, str. 288–289.

Danas bi, dakako, bilo posve beznačajno pobijati Prohaskine tvrdnje jer je očigledna njihova promašenost, ali u doba kada su napisane značile su sigurno lažnu, iskrivljenu ocjenu Matoševa djela iznesenu u književno-povijesnoj sintezi, kakvih je u to doba bio mali broj. Nimalo dobronamjerna Prohaskina buncanja o Matošu pobio je sam Matoš svojim mnogobrojnim tekstovima, u kojima je znao tipično matoševski pretjerivati nazivajući (npr. u članku »Platonski dijalozi«) svog kritičara »[...] pretenciozni i anti-patični literarni drotičkar Prochazka [...]«. ⁴¹

Međutim, Prohaskin napad na Matoša iznesen poslije njegove smrti, iskače iz diskursa u kojem bi morao biti iskazom znanstvene utemeljenosti, a ne afektivnih ocjena autorovih koji su po svemu tek eho minulih polemika s Matošem. Bilo je naravno u doba kada Prohaska piše svoj *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti* i drugih umjerenijih, literarnijih i prikriivenijih prikaza koji su kritizirali Matoševe književne tekstove i njegovu ličnost, ali Prohaskin prikaz u nekorektnosti odskače ne služeći na čast svom autoru i njegovu moralu, premda upravo on proziva Matoša zbog tobožnje »nemoralnosti«.

Prohaskini su književnokritički tekstovi pisani s naglašenim osobnim stavom, i u skladu s njegovim kulturološkim motrištima, određenim njegovim sveslavenskim osjećajem i opredjeljivanjem, ⁴² te hrvatskosrpskom, odnosno južnoslavenskom političkom orijentacijom i pogledima za koje bismo mogli reći da su štrosmajerovskog usmjerenja, ili čak, kako to smatra Miroslav Šicel, da su bliski u ono doba preživjeloj i nerealnoj ilirskoj orijentaciji. Nije stoga čudno, da književni kritičar takvih političkih i nacionalnih pogleda nije želio biti hvalitelj i zagovornik starčevićanca, štoviše ljutog stekliša, Antuna Gustava Matoša, dopustivši da različitost političkih pogleda zamuti njegov kritičarski pogled na piščevo književno stvaralaštvo.

Upravo na primjeru Prohaskinih ocjena Matoševa književnog rada, te njihovih polemika, može se danas s pravom zaključiti da je u preplitanju Prohaskinih ideoloških motrišta s književnopovijesnim pristupom najprije ipak stradala znanstvenost njegovih historiografskih prinosa.

⁴¹ A. G. Matoš, Platonski dijalozi. *Hrvatska sloboda*, IV, br. 217, str. 1–2; Zagreb, 23. rujna 1911. (Uvršteno u: *Sabrana djela Antuna Gustava Matoša*, sv. XVI, str. 31, Zagreb, 1973.)

⁴² Usp. prilog Andree Sapunar »Prohaskina studija o problemu slavenske kulture« u ovom zborniku (str. 139–146).

DRAGUTIN PROHASKA I ANTUN GUSTAV MATOŠ

Sažetak

U hrvatskoj književnosti Dragutin Prohaska je djelovao desetak godina (1906.–1919.) i kroz to vrijeme razvio je bogatu književnokritičku djelatnost prikazujući djela hrvatskih pisaca u književnoj periodici, najčešće u *Savremeniku* i *Hrvatskoj njivi*. Često su puta njegove književne kritike izazvale oštre reakcije pisaca o kojima je pisao, pa su se nakon njihova objavljivanja nerijetko razvile i polemike. Razlog je najčešće bio osobne prirode budući je Prohaska iskazivao svoj osobne prosudbe o djelima pojedinog pisca, ne vodeći računa o već priznatim i u nekim osnovnim elementima neprijepornim obilježjima njihova književnog stvaralaštva, već je u pravilu svoje osobne prosudbe iznosio direktno, ne ustručavajući se negativnih ocjena i strogih pokuda, i to u pravilu donošenih bez odgovarajuće metodologije i kritičarskog aparata, dakle bez valjane i uvjerljive analize.

Među onima koji su javno iskazali protivljenje Prohaskinim kritičarskim ocjenama, uzvraćajući mu neutemeljene napade, nalaze se mnogi istaknuti hrvatski pisci: Ulderiko Donadini, August Cesarec, Vladimir Nazor, te ponajviše i možda ne slučajno dvojica najvećih pisaca svoga doba – Miroslav Krleža i Antun Gustav Matoš – pa su tako među Prohaskinim polemikama najoštrije bile one s Krležom i Matošem. Prohaskini su književnokritički i polemički tekstovi pisani s naglašenim osobnim stavom, i u skladu s ideološkim motrištima određenim njegovom hrvatskosrpskom, odnosno južnoslavenskom orijentacijom, stoga je i Prohaskin pristup književnom djelu, premda je pokušao unijeti u svoje analize i estetsko mjerilo, u pravilu ostao vanjski, idejno moralizatorski.

Nije stoga čudno, da književni kritičar takvih političkih i nacionalnih pogleda nije želio biti hvalitelj i zagovornik starčevićanca, štoviše ljutog stekliša, Antuna Gustava Matoša, dopustivši da različitost političkih pogleda zamuti njegov kritičarski pogled na piščevo književno stvaralaštvo. Upravo na primjeru Prohaskinih ocjena Matoševa književnog rada, te njihovih polemika, može se danas s pravom zaključiti da je u preplitanju Prohaskinih ideoloških motrišta s književnopovijesnim pristupom najprije ipak stradala znanstvenost njegovih historiografskih prinosa.

DRAGUTIN PROHASKA AND ANTUN GUSTAV MATOŠ

Summary

Dragutin Prohaska was active in Croatian literature for 10 years (1906 – 1919) and during this time he produced a substantial volume of literary criticism, reviewing the works of Croatian authors in literary magazines, mostly in *The Contemporary* (*Savremenik*) and *The Croatian Field* (*Hrvatska Njiva*).

Many times his literary reviews triggered strong writers' reactions, so after the reviews were published, heated discussions often sprang up. The reasons were mostly personal, since Prohaska voiced his own judgment of the individual author's books, disregarding the generally recognised and more or less universally accepted and indisputable characteristics of their work.

He would put down his personal judgments directly, not hesitating to give a bad review and readily find fault with a book, which generally stemmed from inappropriate methodology and tools, that is, lacked valid and convincing analysis.

Among those who publicly stated their disagreement with Prohaska's literary appraisals, reacting to his unfounded attacks, were many of the leading Croatian authors: Ulderiko Donadini, August Cesarec, Vladimir Nazor, and mostly and perhaps not accidentally two of the greatest Croatian authors of their time – Miroslav Krleža and Antun Gustav Matoš. It was with Krleža and Matoš that some of his most heated debates took place. Prohaska's reviews and polemics were all characterised by strong personal bias and were in agreement with his Croatian-Serbian or rather Southern-Slavic ideological orientation.

Therefore Prohaska's approach to a literary work, although he did try to include esthetic criteria in his analysis, stays more or less superficial, and on the level of moralising about ideals.

It's no wonder, then, that a literary critic of such a political and national viewpoint did not want to praise nor be a spokesman for Starchevichites, far less for the furious Antun Gustav Matoš, letting a variety of political views blur his critic's eye for the writer's literary work.

It's precisely these examples that lead us to a natural conclusion that in the intertwining of Prohaska's ideological views with his historical approach to literature the very thing that was left most wanting was the scientific quality of his articles on the history of literature.

Prohaska o Nazoru

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)
821.163.42.09

Dragutin Prohaska u književnoj znanosti slovi – uz Milana Marjanovića, Branka Vodnika i drugih – kao jedan od apologeta Nazorove umjetnosti, posebno njena vitalizma, borbenosti i aktivizma,¹ ali i kao kritičar koji je izazivao Nazorove polemičke reakcije – bilo javne (kao u *Jurišu*) bilo privatne (u pismu Branku Vodniku te u dnevničkim zapisima²). Nazor u nekoliko navrata iskazuje razočarenje Prohaskinim sudovima, koje je – rekla bih – najbolje sažeo u »večernjoj bilješci« od 17. lipnja 1936. Ta zabilješka nastala je povodom članka »K jubileju Vladimira Nazora« koji je iste godine objavljen u *Československo-jihoslovenskoj reviji*. U kratkome članku Prohaska je konvencionalno, prigodno, ali ipak s uvažavanjem, pisao o Nazoru. No sam Nazor osjećao se neshvaćenim:

»Metoda njegove poezije jest građenje sveta kakva nema. Nadvladavanje realizma iluzijom.' Tako moj stari znanac dr. D. Prohaska u 'Čehoslovačko-jugoslavenskoj reviji', Prag, br. 3–4, god. VI, 1936. *Ni sada me on ne razumije.* [istakla Z. R.] Ja bih kazao: 'Traženje realnosti iza (koprene) iluzije'. *U moje gledanje na svijet i u moje shvaćanje svijeta – ma i bila oba pogrešna – ne može dr. D. Prohaska nikako da uđe. Neki je zid i sada između nas.* [istakla Z. R.] A što pak znači: 'Metoda' neke 'poezije'? 'Nazorizam' – u čemu? Zar u 'paganizmu', 'gigantizmu' i 'energizmu' što mi ih dr. P. pripisuje, a ne veli da li su oni za mene sredstvo ili cilj, ljuska ili jezgra, podnožja ili bogovi?«³

U svom radu poći ću upravo tragom Nazorova nezadovoljstva Prohaskinim prosudbama. Prohaska Nazorov književni rad nije sustavno pratio; napisao je – koliko sam uspjela pronaći u njegovoj bibliografiji te u

¹ Nedjeljko Mihanović, vrsni poznavalac Nazorova stvaralaštva, svrstava Prohasku među najistaknutije apologete takvoga Nazora: »O nekoj dosljednoj Nazorovoj vitalističkoj, borbenoj i aktivističkoj stvaralačkoj putanji, kakvu su njegovi apologeti (Milan Marjanović, Dragutin Prohaska, Branko Vodnik, Vice Zaninović, Vladimir Popović) htjeli odrediti, ne može biti ni govora.« (Nedjeljko Mihanović, *Pjesničko djelo Vladimira Nazora*, Školska knjiga, Zagreb 1976., str. 58).

² Doduše i te su dnevničke zabilješke kasnije postajale javne, jer ih je Nazor objavljivao u nekoliko periodika a potom i u knjizi.

³ Vladimir Nazor, *Dnevnici*, Sabrana djela, knj. XIX, JAZU, Zagreb 1977., str. 141–142.

bibliografiji radova o Vladimiru Nazoru⁴ – tek sedam kraćih književnokritičkih tekstova o njemu: četiri u *Hrvatskoj knjivi / Jugoslavenskoj knjivi*: »Nazorovo priznanje« (1917.),⁵ »Bijeli vrtlar« (1917.),⁶ »Među časopisima« (1919.),⁷ »Veliki i mali Nazor« (1919.),⁸ jedan u *Omladini*: – »Nazorova *Stoimena*« (1918.)⁹ te u praško-beogradskoj *Československo-jihoslovanskoj reviji* o Nazorovoj 60. obljetnici života 1936. po jedan tekst na hrvatskom i na češkom jeziku.¹⁰ Naravno, treba tu dodati i *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti* (Zagreb, 1921.)¹¹ te njemu slična izdanja na češkom jeziku – »Srbohrvatska literatura poslednjega tricetlet (1895.–1925.)« (Prag, 1925.),¹² *Srbohrvatska literatura* (Prag, 1928.),¹³ u kojima je Prohaska dao sintetičku ocjenu dotadašnjeg Nazorova književnog rada.

Ako usporedimo Prohaskine prosudbe o Nazorovoj literaturi u njegovu književnopovijesnom pregledu hrvatske književnosti iz 1921. s onima koji su objavljivani po periodici, lako zapažamo da je u prvom Nazor daleko povoljnije, pa i objektivnije/ozbiljnije, ocijenjen nego u drugima. Godine 1921. Prohaska visoko vrednuje Nazorovu poeziju i njenu samosvojnost u odnosu prema drugim pjesnicima hrvatske moderne:

»U doba Kranjčevićeva pesimizma, Nikolićeve jesenske sjete, leskovarske rezignacije dojmio se nastup optimističke vedre poezije Nazorove kao začetak novoga doba u hrvatskoj lirici. Različna od Vidrićeve erotičke pustopašnosti, kao lirika zdravlja, himna suncu i snazi dala je hrvatskoj modernoj onu naturističku notu, što su je vani zastupali lirski ničeanci.«¹⁴

⁴ *Grada za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga 1835.–1940.*, knj. 18, Nacionalna i sveučilišna biblioteka, Zagreb 1992., str. 69–72.; Milovan Tatarin, »Dragutin Prohaska. Bibliografija«, u: Dragutin Prohaska, *Ilirizam u Osijeku*, Slavonica, Vinkovci 1994., str. 80–103. Nedjeljko Mihanović, »Literatura o Vladimiru Nazoru (1898–1969)«, *Croatica*, III, sv. 3, str. 289–376, Zagreb 1972.

⁵ Dragutin Prohaska, »Nazorovo priznanje«, *Hrvatska knjiva*, I, br. 14, str. 239–241, Zagreb 1917.

⁶ Isto, br. 35, str. 628–629.

⁷ Dragutin Prohaska, »Među časopisima«, *Jugoslavenska knjiva*, III, br. 9, str. 143–144, Zagreb 1919.

⁸ Isto, br. 15, str. 243–244.

⁹ Dragutin Prohaska, »Nazorova *Stoimena*«, *Omladina*, I, br. 1, str. 14–15, Zagreb 1918.

¹⁰ Dragutin Prohaska, »K jubileju Vladimira Nazora«, *Československo-jihoslovansk revue*, Prag–Beograd, br. 3–4, str. 64. – »Vladimir Nazor (K šedesetym narozeninm 30. kvetna 1936.)«, isto, str. 44–47.

¹¹ Dragutin Prohaska, *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, Izvanredno izdanje Matice hrvatske, Zagreb 1921.; o Nazoru str. 206–211.

¹² Ovaj rad nije mi bio dostupan. Tek prema Mihanovićevoj bibliografiji navodim podatke o njemu: Dragutin Prohaska, »Srbocharvátská literatura poslednjega tricetlet (1895.–1925.). Modernistička lyrika«, *Slovansky pehled*, XVII, br. 5–6, str. 405–415, Prag 1925.

¹³ Dragutin Prohaska, *Srbocharvátská literatura*, Vtiisk ze Slovanskho pehledu – Tiskem »Pokroku«, Prag 1928. Zahvaljujem prof. dr. Stanislavu Marijanoviću što mi je učinio dostupnim tekst o Nazoru koji se nalazi u toj knjizi (str. 18–29).

¹⁴ Dragutin Prohaska, *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, nav. dj., str. 207.

Nazor mu je »zdraviji, pozitivniji od bolesne dekadanse artista«,¹⁵ ističe »veliku snagu njegova ritma i fantazije«, cijeni Nazorov vitalizam i aktivizam, njegov epski talent, ili bolje: »epsku liriku«, a manje je sklon intimističkim preokupacijama te većim epskim ostvarenjima – kako onima u prozi tako i u stihu:

»Veći proizvodi Nazorovi nijesu imali širokog uspjeha, ali epska lirika osigurala je Nazoru u modernoj književnosti hrvatskoj *izuzetno i prvo mjesto* [istakla Z. R.]«. ¹⁶

Vredniji mu je Nazor »glasitelj energetike,..., koji je odbacio plač i tužaljku«, vredniji mu je pjesnik *Slavenskih legendi* i *Lirike* (pa i *Hrvatskih kraljeva*) od autora *Intime* koji kontemplativno ponire u vlastito »nutarnje more« ili zaneseno stremlje ka epifanijskim vrhuncima; *Nazora-Mistika* on nije razumio. Uz to, u *Pregledu savremene hrvatsko-srpske književnosti*, osvrćući se na Nazorov cjelokupni književni rad, Prohaska je vrlo nisko ocijenio njegovu prozu (*Istarske priče*, pa i *Stoimenu*, gotovo je prešutio),¹⁷ a isto tako i *Medvjeda Brunda* te *Utvu zlatokrilu* (usprkos tomu što je Nazora smatrao izrazito epskim talentom). Većih zamjerki tom dijelu njegova stvaralaštva ipak nije iznosio; tek se dobiva dojam da Prohaska nije zapravo dobro poznao Nazorov prozni opus, a svoje je sudove uglavnom donosio oslanjajući se na kritičke napise o pojedinim (ne svim) djelima.¹⁸

Prohaska je daleko kritičniji prema Nazoru u člancima u kojima se osvrće na njegova pojedinačna djela – prvo na pjesničku zbirku *Pabirci* (1917.) u članku »Nazorovo priznanje«, potom na knjigu priča *Stoimena* (1916.) u dva navrata – »Bijeli vrtlar«, 1917.; »Nazorova 'Stoimena'«, 1918. – te na pjesmu »Čovjek onkraj Vode«, objavljenu u *Savremeniku* 1919.

Prvi Prohaskin napis o Nazoru, književnokritički članak »Nazorovo priznanje« (*Hrvatska njiva*), svojevrsno je ironijsko, polemičko razračunavanje s pjesnikom koji u jubilarnoj zbirci pokazuje drugu stranu svoje prirode: »Pjesnik dakle 'optimizma', kako ga svi dotada označivahu, a i sam se rado nazivaše, obratio se u pesimistu, ljuto sjetan rastaje se sa svojim pjevanjem.« Izdvajajući pjesmu »Pravi glas« Prohaska, ne bez zloće, Nazora senzacionalistički parafrazira:

¹⁵ Koristeći Marjanovićevu sintagmu o Nazorovu »epskom nazoru na svijet«, ističe: »(...) Ali od artistske igre spašava Nazora 'epski nazor o svijetu', zdraviji pozitivniji od bolesne dekadanse artista.« (Dragutin Prohaska, *Pregled...*, nav. dj., str. 209) .

¹⁶ Dragutin Prohaska, *Pregled...*, nav. dj., str. 211.

¹⁷ Prvu od »istarskih priča« – »Velog Jožu« – negativno ocjenjuje, a o cijeloj zbirci tek u jednoj rečenici kazat će: »...Svoju simboliku izriče Nazor u pričama, u ranijim Istarskim pričama, u kojima igraju poznati motivi (iz Goethea, Ibsena, Wildea)* i u Stoimeni, pričama naročito s idejom očišćenja.« (Dragutin Prohaska, *Pregled...*, nav. dj., str. 210.)

¹⁸ Godine 1919. sam Prohaska kaže da Nazora nije dobro poznao; na postavljeno pitanje zašto ne piše o Nazoru, odgovara: »Istina je, o Nazoru još nijesam pisao osim nekih člančića u Hrv. Njivi o Nazorovim Pabircima i nešto u Omladini. Od onda ga nijesam čitao. Valjalo bi ga jedamput čitati cijeloga, a na to ne dospijevam...« (Dragutin Prohaska, »Veliki i mali Nazor«, nav. dj., str. 243.)

»Sav život mu je, sva pjesma I a ž, zvuk, 'što mnogo buči, ali malo kaže'. Ali 'nešto jest', 'što nije samo tudjih riječi jeka. I biti moje n a j b o l j a je čest, al neće da se makne'. Pjesnik još ne odaje, što očekuje, on čeka na inspiraciju, da ga 'prst božji' makne. 'Oh onda!... To, što sad me samo peče, jer p r i g u š e n o u srcu mi stoji, moj p o n o s bit će. Ono će da reče, što hoću, i što j e s a m; i to će stoprv biti zvuci m o j i i m o j e d u š e p j e s a n.«¹⁹

Nakon izrazito rugalačkog osvrta na knjigu koja – kako sam reče – »čini neobičan i gotovo neprijatan dojam auto-intervjewa pjesnikova« i sumnjičavog iščekivanja Nazorove »nove pjesničke riječi«, nakon sumnje u iskrenost njegova dotadašnjeg optimizma (naziva ga tek simboličkim), Prohaska iznenađuje visokim vrednovanjem onoga što je do 1917. »od Nazora već rečeno«. Posebno naglašava njegovo ugledanje na Dubrovčane i Talijane, ističe novost njegova ritma i ljepotu pjesničkog jezika:

»... I on odgajaše svoje uho muzikalnošću talijanskog jezika, a opet kao rodjeni čakavac (iz Postira na Braču) udaljavaše se od štokavskoga akcenta i smjelo udara putem vlastite akcentuacije i svojevolijnoga ritma. ...

I j e z i k je Nazorov odstupio od norme. Čakavsko porijeklo daje i jeziku Nazorovu osobit čar. U Nazora je razvijen, da tako kažem, etimološki osjećaj, on će fino razvoditi i izvoditi korjen jezika i tako mu dati veću raznolikost, slobodu, koja prelazi granice propisane književnom štokavštinom. On postupa s jezikom tako kao Ivan Mažuranić, donekle i tako, kako je Kurelac htio da obogati jezik. ...

Jezik je pod perom Nazorovim kao slikovita lepeza u nervnoj ruci duhovite gošpogje, širi i sažima se, iskazujući raširivanje i suzivanje duše, taj se jezik odmotava kao mornarsko jedro, obrće se, manevrira, obrće se. Nazor radi mnogo s varijantama, izvodeći iz jednog korijena glagol, imenicu, pridjev upredo, blizu sebe. Ali ono što su i stari naši Dubrovčani radili za volju muzikalnosti jezika ..., u Nazora ne biva od prazne zvonjave, već naročito da psihološki osmisli značenje, a ne tek jezik. ...«²⁰

Već u prvom kritičarskom osvrtu na Nazorovo književno djelo Prohaska ističe tezu – koju će kasnije (1928.) razraditi – da je Nazorova poezija »... izrasla na osnovi evolucije, prirodoslovnog gledanja na svijet, gotovo mu je protkana i oličena darvinizmom....«, te dovodi pod sumnju pjesnikov toliko isticani optimizam:

»Eto, iz ovoga se pogleda na svijet može razumjeti Nazorov 'optimizam', blijeda riječ, dobra da ga preporuči školskoj omladini. A ta vrlo ugladjena, počesljna riječ krije zgrčenu pijest i jed. Kakav optimizam! Sa pustoga optimizma ne odvraća se valjda pjesnik od sadašnjosti, kad pjeva o poganskoj, praslavenskoj, divskoj, ničeanskoj i kraljeskoj našoj eri sunca sunca i slobode. To je pjesma zanosa i slave po melodiji, a pjesma ogorčenja i očajanja po izvoru.

'On pjeva noću: al čar tmine
on ne slavi: – za suncem plače.' ...

U 'optimizmu' Nazorovu duboko sjedi trn, sakrivena bol, prkos nad sadašnjicom. S idealnim slikama prehistorijskih životinja i ljudi hoće pjesnik da izbacik prikor na

¹⁹ Dragutin Prohaska, »Nazorovo priznanje«, nav. dj., str. 240.

²⁰ Isto.

naše laži i polulaži. Pjesnik je to optimista za oko, na riječima, a pesimista smislom. Doista pogodbeni optimista.«²¹

Prohaskina tvrdnja o Nazoru kao lažnom, »pogodbenom optimistu« malo je neobično argumentirana. Zar pjevati u tuzi o radosti, u noći o suncu, u klonuću o snazi, u zlu o Dobru ... nije znak optimizma i nade, a ne tek puki (ma i modernistički!) bijeg od stvarnosti?! Prohaski je (a nije u tome usamljen!) vrijednost Nazorove poezije u velikoj mjeri uvjetovana pjesnikovim optimizmom; pitanje: optimizam ili ne? – kad je riječ o umjetničkoj vrijednosti tog pjesništva, kod Prohaske kao da dobiva hamletovsku težinu.²²

I to u tolikoj mjeri da onaj dio Nazorove lirike u kojoj je pjesnik okrenut sebi, svojim borbama, nutarnjoj boli i klonućima (*Intima* primjerice) uopće ne zamjećuje, a – uz određene ograde prepoznajući ipak u *Šikari* »pjesmu od nove vrste, od pravoga glasa« – Nazoru, koji se po njegovu shvaćanju u toj knjizi razračunava prvenstveno sa samim sobom, zamjera: »... nije li bio grijeh sav onaj simbolički optimizam, omotan u treptavi raznobojni plašt poezije, koja tek nakon 25 godina dozrijeva do samoprijekora i do komentara?«²³

Prikazujući Nazorovu drugu zbirku priča *Stoimena*, Prohaska i opet iznenađuje: nakon krajnje pojednostavljenog prepričavanja sadržaja pojedinih priča i doista kratkih ali dobro pogodjenih općih opaski o zbirci kao cjelini – »... Sva je Stoimena himna hyperborejskoj 'tyhe', o rajskoj tišini 'snjegopadnih dolina'. ...Hyperborejski ideal očišćenja, tišine, odricanja uzima u knjizi Nazorovoj različite likove, izriče se alegorijama i simboli- ma.« – slijedi visoka ocjena njegova jezika i stila: »... A 'bijeli vrtlar', pjesnik, čarobnim perom, bogatim kistom znade da vas zanese za svoje bijele vrtove, mjesečarske djevice, za svoje nadzemaljske šimere.«; potom opet ukazuje na nedostatke Nazorove proze:

»No dojam brzo prolazi. Jedna slika prekriva i briše drugu. Meni je kao da sam prošao galerijom majstorskih pejzaža. Dojam je posve okularan, slikovit. Detalji, scene doimaju se, a cjelina se zaboravlja. ... Interes za način Nazorova pričanja ostaje veći, negoli za tendenciju. U zamišljanju ciljeva, u psihološkoj analizi, Nazor je pisac neizvoran, on je samo velik u stilu i jeziku. On je južni majstor. Njegovi su sjeverni ideali, njegove su ideje zamagljenje, one ostaju nejasne. Preobrazba k tim idejama prikazana je izvana, slikovito. ... Ti junaci stradavaju, ali ne misle, ili ne da ne misle, ali im misli ne vidimo. Ljepota Nazorove poezije nije kao u dramskih pripovjedača u radnji, u događajima, nego kao u lirskih pripovjedača u panorami priče. ...«²⁴

²¹ Isto, str. 241.

²² Navedimo kao zanimljivost da su kritička kolebanja općenito, pa i Prohaskina, bila i dio duha vremena, i poimanja hamletizma: možda onako kako je to izložio Nehajev u svojoj poznatoj »Studiji o Hamletu« (*Savremenik*, 1915.).

²³ Isto.

²⁴ Dragutin Prohaska, »Bijeli vrtlar«, nav. dj., str. 629.

Bez obzira na zamijećene nedostatke Nazorovih priča (neoriginalnost ideja, nedostatak radnje i psihološke analize likova), priznaje: »... Majstor, kakav je Nazor, može da i u snijegu izradjuje najbogatiju slikovitost. Bijeli vrtlar izveo je u bijelome genre-u četiri remek-djelca svojega stila.«²⁵

Godinu dana kasnije Prohaska se još jedamput vraća zbirci *Stoimena*. U članku »Nazorova *Stoimena*« nastojao je produbiti shvaćanje cijele zbirke kao smislene cjeline; dok je u prethodnom radu četiri priče koje su bile uvrštene u prvo izdanje tumačio kao »četiri vrhovne ideje« – dobrote, pravde, istine i ljepote (koje su, svaka na svoj način, realizirane u pojedinačnim pričama a poveznicu im je »hyperborejski« ambijent – »... A sve četiri ideje ostvaruju se u zimskim, studenim, visokim sferama, 'visoko nad ljudima i stvarima'.«), sada će u prvi plan istaknuti njihovu zajedničku ideju, i to ideju moralnog pročišćenja koja je i inače karakteristična za ovoga kritičara:²⁶

»Mnogi je možda čitalac pročitao cijelu ovu knjigu s velikom nasladom, da nije ni opazio tendenciju, ideju, po kojoj ove četiri priče čine knjigu, to jest jednu umjetničku cjelinu. Ja sam sebi postavio pitanje, zašto su te četiri priče jedna priča, jedna knjiga. ... U prvoj se priči naglašuje ideja očišćenja. ... Ideja očišćenja, simbolički izrečena je u zimskim pejzažima i u zimskim asketičnim pothvatima ljudi, koje je spalilo ljeto njihove strasti. ... To je ideja i dvjema prvim pričama: očišćenje od grijeha, u hladnoći, bjelini, u zimi, u šutnji i radu, bestrasnosti, misaonosti. ... Eto, ovaj sadržaj tih četiriju priča hoće da kaže, da se tu radi o istoj ideji, koja može da ima sto imena, imena svih ideala, ali smisao im je svima isti, da ima u čovjeka jedan poziv, koji ga zove gore, u bjelinu, u zimske, čiste sfere. A naš pjesnik, tu se prikazuje u novoj snazi, prikazuje nam se kao 'bijeli vrtlar'.«²⁷

U prvim trima radovima o Nazoru Prohaskina kritičarska metoda vrlo je slična: uglavnom se svodi na idejno-tematsku analizu te ponešto na estetsko vrednovanje, odnosno ocjenu stila i jezika. Ukazujući i na dobre i na loše strane Nazorovih književnih ostvarenja te ocjenjujući ih s nekoliko aspekata, reklo bi se da u tim ocjenama nastoji biti objektivan.

No – kao što je to i sam Nazor kasnije primijetio – postoji neki nerazmjer u Prohaskinim tvrdnjama, koji navodi na sumnju da one njegove pohvale »velikom pjesniku«, »bijelom vrtlaru« mogu biti i tek konvencionalne fraze. U svojim člancima o Nazoru Prohaska ga je neuvijeno kritizirao ili omalovažavajući površno parafrazirao, prepričavao, a istovremeno isticao kao velikog pjesnika, pa stoga ne čudi da je takav stil, odnosno kontradiktorne opaske, nakon jednog Prohaskina doista kratkog osvrta na pjesmu »Čovjek onkraj Vode«, rezultirao Nazorovom poprilično nervoznom reak-

²⁵ Isto.

²⁶ Kao jednu od triju najvažnijih odrednica Prohaskina književnopovijesnog i književnokritičarskog rada Miroslav Sicec ističe svojevrsnu »dostojevštinu«, odnosno filozofsko-moralne premise o čovjekovoj slobodi »do koje se dolazi jedino moralnim unutarnjim očišćenjem, katarzom«.

²⁷ Dragutin Prohaska, »Nazorova *Stoimena*«, nav. dj., str. 14.

cijom u Šimićeve *Jurišu* («Jezik i kritika dra Prohaske»); odgovarajući uredniku – koji ga ni sam nije nimalo štedio²⁸ – što misli o svojim kritičarima, Nazor je odabrao baš Prohasku da pokaže čitateljima kako on nije »baš onakav kako bi htjeli moji – ‘kritičari’«, da pokaže »što to kritičar pravi od njegove/moje/ muke«, a uredništvo *Juriša* uz Nazorovo pismo u zagradi donosi kratak komentar: »Ovo pismo g. Nazora uredništvo rado štampa, jer pjesnik razotkriva Prohaskino lice i s ove naročite strane«; prigovarajući Prohaski da ga ne zna ili ne želi ispravno čitati, on slikovito progovara o njegovoj kritičarskoj metodi:

»Kad bi netko, koji je do iznad očiju zaljubljen, kazao svojoj dragoj: ‘Danice moja, oči su ti malko razroke i krmeljave, nos kriv, zubi žuti, prsluk prazan a bokovi ravni, ali si ti ipak lijepa i krasna’ – ja bih to lako shvatio i razumio; ali kada gosp. -h- veli mojoj pjesmi, od koje je dikcija prilično čedna, i rime ne baš najzvučnije, i ritam ne baš bez prigovora: – Eto, pjevaš Wilsonu a ‘nisi pogodila sliku te ličnosti’, i u tebi pre malo dolazi do priznanja Vilson ‘regenerator u etici’ i ti ne bi smjela govoriti tako o gosp. Predsjedniku, ali si ipak lijepa – e bogme, kad to čujem, ja više ne mogu da se snađem; i ne znam što da mislim, i ne znam što da rečem.«²⁹

Nazorova ujedljivost prema Prohaski (posebno prema njegovu jeziku i stilu) izazvala je još oštriji odgovor pod naslovom »Veliki i mali Nazor«, u kojem ga Prohaska ne štedi ni kao čovjeka ni kao književnika:

»Čim je došao u Zagreb, stadoše šaputati literati, kako su ga gledali iz bliza u Istri, da Nazor ima fizionomiju kao i svaki drugi čovjek, da je bio birokratičan austrijski ravnatelj, da je zbog toga i pjevao o stvarima iz ‘idealne daljine’, jer se bojao sukoba s vlašću, da Nazor izlazi iz starčevićanskog mentaliteta, da Nazor ... i koješta drugo.

... Gospodin Nazor pokazao je svoje naličje, svoju majušnost. Stekao je zagrebačku literarnu fizionomiju. Vilson će se možda vratiti velik preko velike Vode, a g. Nazor će se zacijelo vratiti malen k velikoj Vodi, od koje je došao velik. Učinio se smiješnim u društvu ozbiljnih ljudi. Vrlo smiješan.«³⁰

Prohaska je još oštriji prema urednicima, »nedoučenom dažetu Šimiću i kajkavcu Krklecu, jadnicima«, a usput će se »zakačiti« i za Krležu: »Neka g. Nazor malo ogleda u kakvom je društvu. Krleža piše ‘gledaoc’ mj. gledalac ...«.³¹

Izravna polemika između Nazora i Prohaske nije se nastavila; tek je kod Nazora ostao trajan osjećaj da je od ovog književnog povjesničara i kritičara neshvaćen i krivo interpretiran. Sama polemika imala je svoj tihi nastavak u njegovim dnevničkim zapisima iz 1934. i 1936. godine (nakon

²⁸ Podsjećam samo na Šimićeve članke »Naš najproduktivniji pjesnik« (*Obzor*, 1917.) i »Nazorova nova knjiga« (*Novine*, 1917.).

²⁹ Vladimir Nazor, »Jezik i kritika doktora Prohaske«, *Eseji, članci, polemike*, Sabrana djela, knj. XVIII, str. 335. – (*Juriš*, I, sv. 1, 1919.).

³⁰ Dragutin Prohaska, »Veliki i mali Nazor«, nav. dj., str. 243.

³¹ Isto, str. 244.

članka povodom Nazorove 60-te obljetnice života), a ponešto i u »književnoj bilješci« »Vidrićev Plakat i Notturmo«. ³²

Sudeći prema jednom pismu Vodniku, a donekle i prema Prohaskinu tekstu »Veliki i mali Nazor«, Nazor se bio ponadao da će u Prohaski – nakon njegova prikaza zbirke priča *Stoimena* (u *Hrvatskoj njivi*, 1917. te u *Omladini* 1918.) – dobiti kritičara koji ga razumije, ali njegova se očekivanja nisu ostvarila. Sigurno da mu je godila visoka ocjena njegova jezika i stila i vjerojatno je bio zadovoljan što je Prohaska – usprkos očigledno površnom čitanju i pojednostavljenom, zapravo banaliziranom prepričavanju sadržaja pojedinih priča ³³ – uočio bar nešto od onoga što je bitno i zajedničko svima njima: a to je proces duhovne preobrazbe, nutarnjeg pročišćenja koje vodi do uzvišenog mira u samoodreknuću, simboliziranu hladnom bjelinom snijega i leda. U siječnju 1918. iz Kastva piše Nazor Vodniku:

»Dr. Dragutin Prohaska ('Hrvatska njiva' i 'Omladina') približio se je jezgri 'Stoimene'; prilično je blizu, ali nije još stiguo. Opreke između junaka i gomile nije npr. još vidio. Vidjet ćemo hoće li razumjeti 'Gospu', tu sintezu svega (koja nije nikako već zbog toga smjela izaći kao I. knjiga 'Djela'). Hoće li prozreti da su u toj lirskoj pjesmi ne samo Stanko i Snejžana no čak i Ivica i baka auctor sam?« ³⁴

No, očigledno je da ga Prohaska nije želio »prozreti« i nije reagirao na »Gospu od snijega« (1918.) – dramatiziranu verziju »Snježane«, a godinu dana kasnije »zaskočio« ga je negativnom, političkom, reakcijom na pjesmu »Čovjek onkraj Vode«.

Koliko god je u *Pregledu savremene hrvatsko-srpske književnosti*, koji je objavljen dvije godine nakon žučljive svađe, izgledalo da javna prepirka s Nazorom nije bitno utjecala na Prohasku te ga nije omela da Nazorovo

³² U tom tekstu Nazor navodi (iz *Pregleda...*, 1921.) Prohaskin sud o Vidriću kao pjesniku radosti života te naglašava da je – usprkos takvoj legendi koja je bila stvorena u hrvatskoj javnosti – to samo površinska slika ovoga pjesnika:

»Jer sam i ja znao samo za Vidrića iz legende koja se o njemu bijaše stvorila. Valjalo je da netko dođe pa da pjesnika temeljito prouči i legendu razbije.

Uradio je to Antun Barac svojom studijom o Lacku, otvorio nam nove putove na pjesnikov rad.

I Vidrić mi dolazi sada drukčije pred oči: mnogo nesretniji ali također i veći od prvajnjega.«

(Vladimir Nazor, »Vidrićev Plakat i Notturmo«, Eseji, članci, polemike, nav. dj., str. 266).

³³ Primjerice: »U prvoj se priči naglašuje ideja očišćenja. Gubavac neki, okužio se nekad otimajući žene na Istoku kao gusar, pa evo ga sada ulvačena i izopćena na jedno mrtvo ostrvo. Uzalud mu dolazi redovnik, da ga očisti molitvama i pozivom na kajanje. Gubavac ne vidi u molitvama ni svojim ni redovničkim nikakva očišćenja, on mrzi to. I on pobjegne sa mjesta, na koje ga prognaše i kamo mu nošahu hranu sa drugih otoka, te se zaputi u nutranjost pustog prognaničkog ostrva. I nađje na cijeli jedan grad, mrtav, prazan; žitelji ostaviše taj grad zbog malarije, ubitačne žute groznice, od koje umirahu građani, otkad se u okolici potresom stvorila velika kužna baruština.« itd. itd. (Dragutin Prohaska, »Nazorova *Stoimena*«, op. cit., str. 14).

³⁴ Vladimir Nazor, *Pisma*, Sabrana djela Vladimira Nazora, knj. XXI, str. 249.

pjesništvo – kao što je već istaknuto – vrlo visoko rangira, ipak u kasnijim tekstovima (na češkom jeziku) Prohaskine ocjene – vjerojatno još pod dojmom polemičkog iskričenja s Nazorom, ali sigurno još više zbog kompleksnijeg i potpunijeg poznavanja stilske epohe moderne, a potaknute i samim Nazorom, odnosno njegovim djelima³⁵ – sadrže u sebi svojevrсно razračunavanje s ovim autorom i književnokritičkom recepcijom njegova djela. Dok je 1921. u *Pregledu...* Prohaska doista (složimo se s Mihanovićem) apologet Nazorova vitalizma i optimizma, pa i pjesničke samosvojnosti, 1928. – (pre)ocjenjujući isti modernistički period stvaralaštva (do 1917.) – on znatno mijenja sudove o Nazoru.³⁶

U svom češkom književnopovijesnom pregledu Prohaska posvećuje Nazoru znatnu pozornost (zapravo u toj je knjizi najopsežnije pisao o njemu) ističući ga zaključno kao pjesnika »prvoga reda« i književnika koji je dosta utjecao na mlađu generaciju (posebno na Krležu i Krkleca), no na desetak stranica svoje knjige on više razračunava s pojedinim »mitovima« o Nazoru (posebno o Nazoru kao pjesniku vedrine i optimizma te kao nacionalnom bardu) i ukazuje na književne poticaje negoli na ono što je originalno pjesnikovo; zapaža da se njegov književni profil oblikovao na poticajima iz djetinjstva, na talijanskom pjesništvu (posebno Carducciju) te na programu moderne, ali od ta tri poticaja u prvi plan ističe Nazorov modernizam; naglašenu pažnju posvećuje i utjecaju Carduccija, a one Nazorove samosvojne impulse ostavlja u drugom planu.

Ocjenjujući Nazora kao pjesnika kojemu je teško odrediti fizionomiju,³⁷ te osvrćući se na kontradiktorne, međusobno poništavajuće ocjene njegova stvaralaštva (izdvaja Simu Pandurovića, Milana Marjanovića i Antuna Barca), dolazi do zaključka da je – suprotno Barčevoj tvrdnji o Nazorovu dinamizmu (u studiji o Nazoru, 1918.) – Nazor pjesnik koji se zapravo ne mijenja. U njegovu pjesničkom postupku (do 1917.) Prohaska zapaža jednu stalnu metodu, koja je »navlas i svjesno išla za umjetničkim programom Moderne«, posebno u shvaćanju slobode umjetnikove imaginacije/fantazije i naglašenog individualizma:

»Metoda njegove poezije jest stvaranje svijeta kakvoga nema, prevladati realnost sanjanom stvarnošću, sunce u tami, vjera u snagu gdje opaža slabosti, sloboda u političkom ropstvu, uzvišenost osjećaja u običnosti zvanja.«³⁸

³⁵ Posebno pjesmom »Pravi glas« (1917.), koja ga je i ranije poticala da o Nazoru drugačije razmišlja, te *Pričama iz djetinjstva* (1924.).

³⁶ Vjerojatno je do te promjene došlo i zato što je do 1928. u književno-kritičkoj recepciji Nazorova djela došlo do velikih promjena u odnosu na vrijeme oko I. svjetskog rata, kada je Nazor bio miljenik velikog dijela hrvatske književne kritike.

³⁷ »Teško zachytne me profil slunečních protuberanci v jich výbušné promnlivosti oslující záři. Tento básnik dynamicky jako profil slunce jest bez profilu a proto je tžko podati jeho siluetu, již bychom pesn vystihli jeho charakteristiku charakteristiky.«

(Dragutin Prohaska, *Srbocharvátská literatura*, nav. dj., str. 18–19).

³⁸ Isto, str. 20. Ovaj navod, kao i sljedeće iz iste knjige, s češkog prevela sam sama.

Slijedeći taj svoj zaključak, on Nazorovo stvaralaštvo s pravom percipira sukladno kontekstu europske moderne i programu mladih: »Teorija moderne bila je kao stvorena za Nazorov razlaz s realnim svijetom.« Slične tvrdnje ponavlja u više navrata kroz cijeli tekst o Nazoru:

»Uzlet, kojim Nazor stvara svijet, kakvog nije bilo i nema ga – povijesti, Slavena, prirode – ima svoje porijeklo u Carducciju i isto tako i u Nazorovu djetinjstvu – i to je poezija koju su 'Mladi' manifestirali kao svoj novi nazor na svijet.«³⁹

»Nazorova lirika jest nedosljedna ako je promatrate kao 'sustav', npr. optimizam, dinamiku itd., ali jest dosljedna ako je shvatite kao protestnu manifestaciju Moderne protiv svih tradicionalnih 'grada' i metoda starih.

Glavna osnova te protestne lirike jest moderni individualizam. Svemu dati pečat svoga 'ja', sve rasvijetliti kao manifestaciju toga 'ja'.«⁴⁰

Zapaža da su Nazorove pjesme koje su nastajale oko smjene stoljeća vrlo bliske Nietzscheovu individualizmu po manifestaciji »uzmaha, uzleta, snage i ljepote«; primjerice za pjesmu »Konjanik« kaže da je to »poezija pobjedničkog jahača na divljem konju«, a »Pjesma oslobođenog Ja grmi iz svih pjesama toga doba, (...)«.⁴¹

Individualizam, kao bitnu Nazorovu modernističku crtu, zapaža u pjesmama s nacionalnom tematikom, u pjesmama s biblijskim motivima, u njegovim pejzažnim pjesmama i tako dalje. Polazeći od svoje početne teze da Nazor sve gradi snagom fantazije, kazat će da su i pejzažni motivi individualizirani prema ukusu pjesnika, pa je prema tome opravdana i pretrpanost detaljima iz prirode:

»To je impresionistička priroda moderne, koju Nazor vidi tako, kako je vidi suvremena omladina, okupljena oko 'Ver sacruma', 'Života', 'Mladosti' – samo s tom razlikom da je moderna bila gradska i zato diletantska, dok je Nazor bez ikakve iluzije stručnjak, prirodoslovac, koji zna ne samo opažati, nego i slutiti i najmanje nijanse u životu šume, luke, neba, mora.«⁴²

Iako Nazorov pejzaž naziva impresionističkim, ipak ga razlikuje od Barresova i Matoševa; on zapravo istim imenom (impresionističkim) naziva i secesionističku dekorativnu stilizaciju i impresionistički stil.⁴³ Prohaska je sigurno među prvima razradio tezu o uklapanju Nazorove poezije⁴⁴ u suvremene joj modernističke programe i treba priznati da je to uradio dobro; pri tom je, međutim, jasno da modernističke umjetnosti nije baš osobito cijenio.

³⁹ Isto, str. 21.

⁴⁰ Isto, str. 22.

⁴¹ Isto.

⁴² Isto, str. 25.

⁴³ »Priroda Nazorova jest simbolička, obredna, nabožna. Individualizirana je ideja, ne materija. Nazor nije htio razvijati prisni dojam kraja, niti ljudi toga kraja u Barresovu i Matoševu smislu, nije htio biti niti povjesničarom ni slikarom, nego je htio biti znalac i velikosvećenik u hramu Prirode.« (Isto, str. 26).

⁴⁴ Jer – u ovom književno-povijesnom pregledu Prohaska još manje pažnje posvećuje Nazorovoj prozi i epovima; gotovo ih ni ne spominje.

Želeći ostati dosljedan svojoj početnoj tvrdnji da je »glavna metoda Nazorove poezije – građenje svijeta kakvog nema«, Prohaska je pretjerao u poricanju bilo kakva iskrenijeg pjesnikova zanosa i nadahnuća. Naglašavajući njegov individualizam i uklapanje u moderna umjetnička strujanja, on će previdjeti Nazorovu osobnost, odnosno one najintimnije, izvorne poticaje u njegovoj umjetnosti.

Za razliku od Barca – koji mu je inače blizak po zapažanju pesimističke crte u Nazorovim književnim ostvarenjima – Prohaska iza vanjske dekoracije nije vidio umjetnikovu bol; vidio je tek modernistički artizam i slobodnu pjesnikovu fantaziju. Uz to, dovest će u pitanje i iskrenost njegove nacionalno angažirane poezije – »Nije istina da je pjesnik narodnoga oslobođenja, nego individualnoga.«⁴⁵

Jasno je da su takvi zaključci – koje je sažeto ponavljao i u dva kraća teksta na češkom jeziku – smetali Nazora (jer, u njima je bilo i dosta istine); još više su mu smetale političke procjene u kojima Prohaska pobija toliko puta isticanu (i prihvaćenu) Marjanovićevu i Čerininu tezu o »nazorizmu« i Nazoru kao pjesniku narodnog ujedinjenja:

»Nazorizam u smislu nacionalnom sumnjiva je dijagnoza njegove lirike. Vjeruje li Marjanović u svojoj studiji o Nazoru kao pjesniku narodnoga ujedinjenja, da on to jest post hoc, ili propter hoc. [...] Nazor je dočekao misao modernog nacionalizma kao moderni individualist. [...]«⁴⁶

Nazoru, kao političkom oportunistu, nije bila draga ni njegova ocjena da mu je poezija »izrasla iz krila pravaštva«.⁴⁷ No, bez obzira što se Prohaskina ocjena njegove lirike nije sviđala Nazoru, treba priznati da je ovaj književni povjesničar znao uočiti i njene dobre⁴⁸ i loše strane, smjestiti je u kontekst europske i hrvatske književnosti te odrediti joj značaj u razvoju hrvatske lirike i njenu stilsku zaokruženost u razdoblju moderne.

Slično kao i u književnopovijesnom pregledu hrvatske literature iz 1921. tako Prohaska i u ovom češkom izdanju iz 1928. zaokružuje prikaz Nazo-

⁴⁵ Dragutin Prohaska, *Srbocharvátská literatura*, nav. dj., str. 24.

⁴⁶ Isto, str. 27.

⁴⁷ U »večernjoj bilješci« od 29. studenog 1934. god. Nazor se ima potrebu opravdavati, odnosno ograditi od takva političkog svrstavanja, koje ga je moglo po njegovu mišljenju kompromitirati: »... Sin ondašnjeg narodnjaka, bijah uvijek, pa i u doba najžešćeg pravaštva, Hrvat štosmajerovac. ... – Sve to nije priječilo da mi kasnije, baš u jeku prilika godine 1918. ili 1919., u nekoj polemici, dr. Prohaska javno predbaci da potječem iz pravaških – a htio je time reći iz austrijskopravaških ili frankovačkih – redova, pa da zatim godine 1921., u svome *Pregledu savremene hrvatsko-srpske književnosti* između raznih netočnosti o meni iznova napiše: »Nazor izlazi iz krila pravaštva«, spominjući 'Il diritto croato«, kojemu 1894. ili 1895. poslaha prijevod Šenoine Propasti Venecije samo zato jer drugih naših talijanski pisanih novina nije bilo. – ...« (Vladimir Nazor, *Dnevnici*, nav. dj., str. 103).

⁴⁸ I u ovom književno-povijesnom pregledu Prohaska visoko ocjenjuje Nazorov jezik, pa i stil, njegov istančani osjećaj za nijanse u prirodi, uočava veliki pomak njegove poezije u odnosu na hrvatske pjesnike »elegičnog patriotizma osamdesetih godina u duhu pravaštva«, očito nije ravnodušan prema njegovu mesijanizmu i tako dalje.

rova stvaralaštva godinom 1917., odnosno *Šikarom*, koju naznačuje kao početak nove, »demokratske« faze njegove umjetnosti, u kojoj se Nazor udaljava od onog smjera što ga je naznačila moderna kao stilska formacija. Najavu nove faze vidi i u pjesmi »Pravi glas« (o kojoj je – kao što je već navedeno – i ranije pisao) te u noveli »Čovjek koji izgubi dugme« iz zbirke *Priče iz djetinjstva*.

Nazorova programatska priča »Čovjek koji izgubi dugme«, pa i čitava zbirka, posebno novela »Štap«, poslužile su mu kao ključ za interpretaciju Nazorove lirike iz razdoblja moderne i kao potkrepa tvrdnji da je ovaj pjesnik uvijek maštom, fantazijom nadograđivao ono čega u stvarnosti nije imao. Unutar knjige *Srbocharvátská literatura* Prohaska je dao zaokruženu sliku Nazora kao modernističkog pjesnika,⁴⁹ ali je i njegova ocjena – poput brojnih drugih, pa i onih opsežnijih: Barčeve, Marjanovićeve na primjer – ostala tek fragmentarna.

Promatramo li u cjelini Prohaskine prosudbe o Nazorovu stvaralaštvu, lako zapažamo da ovaj književni kritičar i književni povjesničar ne pripada među oduševljene poklonike njegove umjetnosti, kao što su to bili Milan Marjanović, Branko Vodnik, Antun Barac i brojni drugi njegovi suvremenici. Rekla bih da njegove književnokritičke ocjene o Nazoru – koje počinje pisati u vremenu kad jugonacionalistički orijentirana omladina glorificira ovog pjesnika kao nacionalnog barda – nastaju više kao reakcija na tadašnju recepciju Nazora kao »glasitelja energetike i snage«, »vedrine i optimizma«.

Već od svog prvog napisa o Nazoru (»Priznanje«) on polemički razrađunava s takvim ocjenama te razotkriva i drugu, »neiskrenu« stranu njegove poezije. Dobiva se dojam da je na neki način bio zatečen Nazorovim »priznanjem« i kao da mu nije mogao oprostiti njegovu »književnu laž«; jer – i sam je cijenio Nazorovu »epsku liriku« te visoko estetski vrednovao pjesnikov jezik i stil; uz to ovaj mu je pjesnik bio blizak i po slavenstvu i mesijanizmu.

Dok je po »epskoj lirici« Nazoru davao prvo mjesto u hrvatskoj poeziji moderne, pri vrednovanju većih epskih kompozicija bio je vrlo kritičan, a Nazora samotnika, pjesnika »kule bjelokosne«, nije prihvaćao ni razumio. Možda dovoljno nije ni poznavao taj dio njegove poezije, kao ni prozu. U svojim tekstovima o Nazoru (posebno u onim književnopovijesnim) Prohaska je obično polazio od već poznatih stavova i zapažanja drugih kritičara (često navodeći izvore, a ponekad i ne), ali ih je uvijek »propuštao kroz svoj filter« te donosio i vlastita zapažanja.

Tako je primjerice pišući o *Stoimenoj* zapazio važnost poetike »leda i bjeline« te ideje pročišćenja koja smisljeno povezuje sve priče zbirke, a nje-

⁴⁹ Po tom je on blizak samom Nazoru, koji će kasnije govoriti o dvadesetogodišnjim fazama u svome stvaralaštvu, a za takvo određenje prve, modernističke faze Nazorova stvaralaštva odlučuje se i Miroslav Šicel u *Književnosti moderne (Povijesti hrvatske književnosti, knj. 5, Liber – Mladost, Zagreb 1978.)*.

gov najznačajniji doprinos književnokritičkoj i književnopovijesnoj recepciji Nazora jest tekst u djelu *Srbocharvátská literatura*, u kojem, uz poneka pretjerivanja i terminološku nepreciznost, vrlo argumentirano percipira Nazora kao izrazito modernističkog pjesnika. Modernističkim stilskim obilježjima u Nazorovu stvaralaštvu i njegovu uklapanju u suvremene mu tijekomove moderne književnosti oko smjene stoljeća, tek nakon više desetljeća, znatniju pažnju posvetit će Vida Flaker, Viktor Žmegač, Ljiljana Gjurgjan i Zoran Kravar.⁵⁰

Izvori i literatura:

a)

- Vladimir Nazor, *Dnevници*, Sabrana Djela, knj. XIX, JAZU, Zagreb 1977.
- Vladimir Nazor, »Jezik i kritika doktora Prohaske«, *Eseji, članci, polemike*, Sabrana djela, knj. XVIII, JAZU, Zagreb 1977., str. 333–337.
- Vladimir Nazor, *Pisma*, Sabrana djela, knj. XXI, JAZU, Zagreb 1977.
- Vladimir Nazor, »Vidrićev Plakat i Notturmo«, *Eseji, članci, polemike*, Sabrana djela, knj. XVIII, JAZU, Zagreb 1977., str. 259–266.
- Dragutin Prohaska, »Bijeli vrtlar«, *Hrvatska njiva*, I, br. 35, 1917., str. 628–629.
- Dragutin Prohaska /D. P./, »K jubileju Vladimira Nazora«, *Československo-jihoslovenská revue*, VI, br. 3–4, Beograd – Prag 1936., str. 64.
- Dragutin Prohaska /-h-/ , »Među časopisima«, *Jugoslavenska njiva*, III, br. 9, 1919., str. 143–144.
- Dragutin Prohaska, »Nazorovo priznanje«, *Hrvatska njiva*, I, br. 14., 1917., str. 239–241.
- Dragutin Prohaska, »Nazorova Stoimena«, *Omladina*, I, br. 1, 1918., str. 14–15.
- Dragutin Prohaska, *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, Izvanredno izdanje Matice hrvatske, Zagreb 1921.
- Dragutin Prohaska, *Srbocharvátská literatura*, Vtisk ze Slovanského pehlodu – Tiskem »Polkroku«, Prag 1928.

⁵⁰ Vidi: Vida Flaker, »Vladimir Nazor i hrvatska moderna«, u knjizi: *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu* (ur. Krunoslav Pranjić i Aleksandar Flaker), Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Liber, Zagreb 1978., str. 451–459; Ljiljana Gjurgjan, »Mit, nacija i književnost 'kraja stoljeća'«, u knjizi: *Vladimir Nazor i William Butler Yeats*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1995.;

Zoran Kravar, »Ideologem nacionalnoga srednjovjekovlja u Nazorovim *Hrvatskim kraljevima*«, u knjizi: Nikola Batušić, Zoran Kravar, Viktor Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb 2001., str. 163–167;

Zoran Kravar, »Ovostrana eshatologija« u: Isto, str. 205–220;

Viktor Žmegač, »Mitski secesionizam« u: Isto, str. 275–279;

Viktor Žmegač, »Secesijski stil i hrvatska moderna«, u knjizi: *Duh impresionizma i secesije*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1993., str. 91–132.

Dragutin Prohaska /-h-/, »Veliki i mali Nazor«, *Jugoslavenska njiva*, III, br. 15, 1919., str. 243–244.

b)

Antun Barac, »Vladimir Nazor«, *Vidici i putovi*, sv. III, Zagreb 1918., str. 5–70.

Ljiljana Gjurgjan, *Mit, nacija i književnost 'kraja stoljeća': Vladimir Nazor i William Butler Yeats*, Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb 1995.

Vida Flaker, »Vladimir Nazor i hrvatska moderna«, u knjizi: *Hrvatska književnost u evropskom kontekstu* (ur. Krunoslav Pranjić i Aleksandar Flaker), Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu – Liber, Zagreb 1978., str. 451–459.

Zoran Kravar, »Ideologem nacionalnoga srednjovjekovlja u Nazorovim *Hrvatskim kraljevima*«, u knjizi: Nikola Batušić, Zoran Kravar, Viktor Žmegač: *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb 2001., str. 163–167.

Zoran Kravar, »Ovostrana eshatologija«, isto, str. 205–220.

Milan Marjanović, *Vladimir Nazor kao nacionalni pjesnik*, Hrvatski štamparski zavod d. d., Zagreb 1923.

Nedjeljko Mihanović, *Pjesničko djelo Vladimira Nazora*, Školska knjiga, Zagreb 1976.

Miroslav Šicel, »Dragutin Prohaska (1881.–1964.)«, PSHK, knj. 71, Matica hrvatska, Zagreb 1975., str. 473–477.

Miroslav Šicel, *Književnost moderne*. (Povijest hrvatske književnosti, knj. 5), Liber – Mladost, Zagreb 1978.

Miroslav Šicel, »Književnopovijesni rad Dragutina Prohaske«, *Književni Osijek* (Zbornik), Pedagoški fakultet, Osijek 1996., str. 291–296.

Miroslav Šicel, »Književna povijest u doba hrvatske moderne«, PSHK, knj. 71, Matica hrvatska, Zagreb 1975., str. 375–386.

Milovan Tatarin, »Usporedna razmišljanja o književnoj povijesti i književnoj suvremenosti«, u knjizi: Dragutin Prohaska, *Ilirizam u Osijeku*, Slavonica, Vinkovci 1994.

Viktor Žmegač, »Secesijski stil i hrvatska moderna«, u: *Duh impresionizma i secesije*, Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 1993., str. 91–132.

Viktor Žmegač, »Mitski secesionizam«, u: Nikola Batušić, Zoran Kravar, Viktor Žmegač, *Književni protusvjetovi*, Matica hrvatska, Zagreb 2001., str. 275–279.

PROHASKA O NAZORU

Sažetak

U svojim književnopovijesnim pregledima hrvatske književnosti, Dragutin Prohaska posvetio je znatnu pažnju pjesništvu Vladimira Nazora u razdoblju hrvatske moderne (do 1917.), ocjenjujući ga pri tom dvojako: prvo, kao samosvojnu pjesničku pojavu unutar tadašnje hrvatske lirike, koja se svojim vitalizmom i aktivizmom – kao »lirika zdravlja i himna suncu« – odvaja »od bolesne dekadanse artista« (*Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, 1921.); te drugo, kao pjesnika koji je svjesno slijedio umjetnički program mladih i modernističke stilske matrice (*Srbocharvátská literatura*, 1928.); bez obzira na to što sâm Prohaska nije simpatizirao modernistički artizam, ipak je on vrlo argumentirano uklopio Nazorovo pjesništvo u suvremene mu tijekove oko smjene stoljeća. U svom književno-kritičarskom radu Prohaska se nije sustavno bavio književnim stvaralaštvom Vladimira Nazora; objavio je tek sedam kraćih tekstova o njemu – »Nazorovo priznanje« (1917.), »Bijeli vrtlar« (1917.), »Nazorova *Stoimena*« (1918.), »Među časopisima« (1919.), »Veliki i mali Nazor« (1919.), »K jubileju Vladimira Nazora« i »Vladimir Nazor« (1936.). Njegove književnokritičke ocjene – uza sve pohvale Nazoru i njegovu pjesničkom jeziku i stilu te zapažanje nekih bitnih odrednica Nazorove poetike u *Stoimenoj* – već od početka nose u sebi i polemičke tonove, što će 1919. prerasti u pravu polemiku, koja se uglavnom svodi na otkrivanje »pravog« Nazora – pjesnika lažnog optimizma i političkog oportunistu.

PROHASKA ON NAZOR

Summary

In his historical overviews of Croatian literature, Dragutin Prohaska gave much attention to poetry of Vladimir Nazor, who wrote in the period of Croatian modernism (up to 1917), appraising him in two ways : first, as an independent poetic figure at the Croatian poetic scene of the early 1900s, whose vitality and activity stand out from the »sick decadence of the 'artism' followers« (*An Overview of Contemporary Croatian-Serbian Literature*, 1921).

Secondly, he praised Nazor as a poet who consciously followed the artistic program of young writers and modernist style patterns (*Srbocharvátská literatura*, 1928.); regardless of the fact that Prohaska himself disliked the modernist artism, he nevertheless used clever arguments to fit Nazor's poetry inside the contemporary streams at the turn of the century.

Prohaska did not develop any extensive systematic studies of Nazor's work: he published 7 short articles about him – *Nazor's recognition* (1917), *The white gardener* (1917), *Nazor's Stoimena* (1918), *Among journals* (1919), *Great and Small Nazor* (1919), *Approaching the anniversary of Vladimir Nazor* and *Vladimir Nazor* (1936). His critical assessment – beside praise he gives to Nazor and his poetic style and the recognition of some important elements of his work *Stoimena* – from the very beginning carries elements of controversy which is exactly what it will become by 1919, mostly boiling down to revealing the »real« Nazor – a poet of fake optimism and political opportunism.

DR. DRAGUTIN PROHASKA

O PJESNIKU
SLOBODE

STUDIJE O KNJIŽEVNOM RADU
IVE VOJNOVIĆA
POVODOM NJEGOVE ŠESTDESETGODIŠNICE

NAKLADA RADOŠLAVA BAČIĆA-OSIJEK.

HRV. ŠTAMPARSKI ZAVOD D. D. PODRUŽNICA U OSIJEKU.

Dragutin Prohaska: *O pjesniku slobode. Studije o književnom radu Ive Vojnovića povodom njegove šestdesetgodišnjice.* Naklada Radoslava Bačića – Osijek, Osijek, 1918.

Proljetni salon 1916. i Prohaskina *Ženska lica* u hrvatskoj književnosti

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)

1.

Pojava Proljetnog salona godine 1916. u Zagrebu i krilatica programa *Ne nastupamo ni s kakvim lozinkama ... ali naš pogled gleda u budućnost* svjedoči o kritičkoj samosvijesti i traži potpuniji znanstveni odgovor unutar ozračja i rekonstrukcije prethodnih – poviješću oslikanih kulturnih zbivanja na prijelazu stoljeća. Rasap između institucionalizirane umjetničke djelatnosti i inicirane kritičke i teorijske djelatnosti vodio je prožimanju književnog i umjetničkog stvaralaštva. Potonje ukazuje na dvoznačnost u užem estetskom smislu između ukorijenjenosti u tradiciji i moderne¹ kao činu društvene samosvijesti umjetnika – poglavito u programskim deklaracijama i umjetničkim htijenjima.

Proljetnom salonu 1916. prethodi osamnaest godina ranije Hrvatski salon 1898. godine! Iako je Dragutin Prohaska rođen godine 1881., ozračje polemičnih naboja oko Hrvatskog salona moralo je biti poznato povjesničaru književnosti kao prethodna literatura.

Prva izložba Društva hrvatskih umjetnika 15. prosinca 1898., nazvana od samih umjetnika Hrvatski salon (koji je zapravo i naziv likovno-literarne revije), može se smatrati činom društvene samosvijesti umjetnika. Kritička se samosvijest mogla javiti tek na osnovi okvirne društvene utemeljenosti likovnih umjetnosti. Ona je poput svih modernih pokreta nastala s projektivnom ideologijom, koju Ivanov (Milivoj Dežman) iskazuje u članku »Naše težnje« (*Hrvatski salon*, sv. 1, str. 1–2, Zagreb 1989.).

A da je stvarno riječ o činu društvene samosvijesti umjetnika Hrvatskog salona, književnici i likovni umjetnici organiziraju predavanja u izložbenim prostorijama i to od strane najžešćih protivnika. Isidor Kršnjavi

¹ Usp. Branka Brlenić-Vujić, »Pitanje secesije u hrvatskoj modernici«, u: *Hodočašća izvorima*, GTO, Osijek 1994., str. 39–67.

započinje serijom napisa u Narodnim novinama naslovljenih *Hrvatski salon* 1898.²

Ante Tresić Pavičić već u polemičnoj raspravi »Rane otačbine«,³ poput Kuhača, mlade književnike naziva »secesionističkim herezom«, a na Konferenciji »... o izložbi hrvatskih umjetnika«⁴ predavanju u Umjetničkom paviljonu, osuđuje »kosmopolitsku notu izložbe«, zahtijevajući da se na njoj »odražuje hrvatski duh, hrvatski stil, hrvatski predmeti i motivi«. Upozoravajući na likovnu opremu Hrvatskog salona, ukazuje na izravni utjecaj bečkog Ver Sacruma. Ukorijenjenost u tradiciji osnovna je oznaka Tresićeva predavanja nasuprot programskim deklaracijama secesije. U Umjetničkom paviljonu 12. veljače 1899. i Franjo Marković drži »Predavanje o izložbi Društva hrvatskih umjetnika«,⁵ tražeći »sklad iliti jedinstvo u mnoštvu«, priziva u »obćem zakonu ljepote« norme tradicijskog akademizma.

Identična situacija javlja se osamnaest godina kasnije. Proljetni salon godine 1916. nezapamćeni je kulturni događaj (o tome govore podatci: prvu je izložbu vidjelo 4.328 posjetitelja, prodano je radova za 5.560 kruna). Tom je prigodom upriličeno i niz predavanja: Milutin Cihlar – Nehajev »Rat i umjetnost«, Andrija Milčinić »Narod kao umjetnik«, Antun Dobrović »Za našu umjetničku kulturu«, Kosta Strajnić »Umjetnost i žena«, Dragutin Prohaska, »Ženska lica hrvatske književnosti«. Većina je predavanja održana u novootvorenom kinu Apollo, Ilica br. 31.⁶ Prohaskino je predavanje otisnuto na 48 stranica i naslovljeno *Ženska lica u hrvatskoj književnosti. Predavanje u izložbi Ive Simonovićeve i Zdenke Pexider – Siegerove dne 26. lipnja 1916.*, Zagreb 1916. (naklada knjižare Mirka Breyera).

Izložba je pokrenula polemične napise, kako spram zatečena stanja, tako i spram žena umjetnica. O tome svjedoči i paradigmatički pregled napisa na stranicama tadašnjih časopisa: Anonimno: »Proljetni hrvatski salon«, *Obzor*, br. 84, str. 2–3; br. 87, str. 2–3; br. 90, str. 2, Zagreb 1916.; Anonimno: »Kosta Strajnić, *Umjetnost i žena*«, *Obzor*, br. 246, str. 2, Zagreb 1916.; Anonimno: »Predavanje u Proljetnom salonu«, *Novosti*, br. 92, str. 3; br. 98, str. 2; br. 111, str. 3; br. 176, str. 3, Zagreb 1916.; Vinko Jurković, »Hrvatski proljetni salon«, *Hrvatska prosvjeta*, str. 35–37, Zagreb

² Isidor Kršnjavi, »Hrvatski salon 1899. – I šta je secesija«, *Narodne novine*, god. LXIV, br. 295, str. 1, Zagreb, 24. prosinca 1899. Usp. od istog autora: Isidor Kršnjavi, »Društvo umjetnosti«, *Narodne novine*, god. LXIV, br. 155, str. 3, Zagreb, 11. srpnja 1898.; Isidor Kršnjavi, »Pogled na razvoj hrvatske umjetnosti u svoje doba«, *Kolo*, knjiga I, str. 282, Zagreb 1905.

³ Ante Tresić Pavičić, »Rane otačbine«, *Novi vjek*, tečaj IV, br. 2, str. 105–112; br. 3, str. 174–181; br. 5, str. 288–292; br. 6, str. 338–344; br. 8, str. 438–443, Zagreb 1899.

⁴ Ante Tresić Pavičić, »Konferencija... O izložbi hrvatskih umjetnika«, *Novi vjek*, tečaj IV, br. 8, str. 428, Zagreb, 15. travnja 1899.

⁵ Franjo Marković, »Predavanje o izložbi Društva hrvatskih umjetnika«, *Vienac*, tečaj XXXI, br. 7, str. 104–106, Zagreb, 18. veljače 1899.; br. 8, str. 121–123, Zagreb, 25. veljače 1899.; br. 9, str. 137–138, Zagreb, 4. ožujka 1899.

⁶ Usp. Jasna Galjer, *Likovna kritika u Hrvatskoj: 1868.–1951.*, Meandar, Zagreb 2000.

1916.; Dr. Iso Kršnjavi, »Hrvatski proljetni salon«, *Narodne novine*, br. 77, str. 1–2; br. 78, str. 1–2; br. 79, str. 1, Zagreb 1916.; Vladimir Lunaček (nepotpisani tekst), »Iva Simonović – Zdenka Pexider«, *Savremenik*, god. XI, br. 5/8, str. 217–221, Zagreb 1916.

Ulderiko Donadini javlja se s naslovom »Umjetnost i žena« u *Kokotu* god. I, br. 3, str. 42–43, Zagreb 1916.; da bi prethodno objelodanio – također u *Kokotu*, god. I, br. 2, Zagreb 1916. na str. 25 – pamfletski napis protiv Dragutina Prohaske – »Profesorski instinkti«.

Andrija će Milčinović u članku »Kosta Strajnić: Umjetnost i žena« u *Savremeniku*, god. XII, br. 2, str. 84–85, Zagreb 1917., zamjeriti Strajniću podcjenjivanje ženskih sposobnosti u umjetničkom stvaralaštvu. Andriji Milčinoviću pridružiti će se Dušan Plavšić – pod pseudonimom Discobolo – s naslovom »Strajnićeve predavanja« u *Njivi*, br. 2, str. 31–32, Zagreb 1918., upozorit na Strajnićeve *isključivost*. Gustav će Krklec u članku »Studije Koste Strajnića« u *Savremeniku*, br. 4, str. 200–202, Zagreb 1919., proglasiti Strajnića »marljivim mediokritetom, koji je daleko od umjetnosti«.

I u Prohaskinu Osijeku Kosta će Strajnić održati predavanje o izložbi Proljetnog salona 1918. Izvorni tekst (anonimni) u *Jugu*, god. I, br. 4, Osijek, 4. siječnja 1918., donosi prikaz – »Hrvatski proljetni salon. Predavanje Koste Strajnića« – koji može poslužiti kao ilustracija, kako je autor mijenjao svoj odnos prema ženama umjetnicama. Dakako, potonje je uslijedilo poslije polemičnih napisa o njegovu predavanju »Umjetnost i žena«. Iz članka bjelodano proizlazi, kako je autor predavanja posvetio malu pozornost umjetnicama.

Oglasit će se i Antun Branko Šimić u nepotpisanom tekstu »Proljetni salon. Epilog doktoru Kršnjavom« u *Vijavici*, br. 2, Zagreb, januar 1918. Odgovarajući na negativnu kritiku Proljetnog salona dr. Ise Kršnjavog iz *Narodnih novina* s nadnevkom Zagreb, 11. prosinca 1917., ismijati će povjesničara umjetnosti: »Jedan stari gospodin ne bi trebao da bude tako famozan i senzacionalan... Razumem kad ostareo čovek ne shvaća duh novih stvari; razumem kad često ne shvaća više ni duh starih stvari; ali ne razumem kako to da G. Kršnjavi, univerzitetski profesor, čovek koji bi trebao da bude od ljudstva i od otmenosti ili barem od kulture ima želju da pod svoju starost pravi skandale.«

Članak Antuna Branka Šimića nije samo »Epilog doktoru Kršnjavom« između Hrvatskog salona i Proljetnog salona; nego i *Predavanjima* o Proljetnom salonu:

»Tragika G. Koste Strajnića je tragika mnogih naših ljudi. Tragika mediokriteta... On je tobože nekakav stručni kritik... Ako ćemo išta dopustiti G. Strajniću, dopustićemo mu da drži baš predavanja. Za zagrebačku publiku. U Apolu... Samo treba da naši predavači budu skromni; to će reći da nipošto ne misle da drže kakva umetnička predavanja, pored svega toga što govore o umetnosti.«

Potonje polemike oko Proljetnog salona 1916. valja zaokružiti studijom dr. Dragutina Prohaske naslovljenom »Nove ideje u francuskoj es-

tetici« u *Savremeniku*, XIV, br. 4, str. 181–185, br. 11, str. 81–83, Zagreb 1919., s osvrtom na noviju povijest hrvatske likovne kritike i upozorenjem na tadašnju situaciju u kojoj »publika nema ni elementarno estetsko obrazovanje, a teorija umjetnosti zaostaje za svojim zapadnim uzorima – ostajući na artistskoj kritici [Antun Gustav Matoš! – op. B. B.–V.] lišenoj teorijskih referentnih mjesta.«

Pri tome je upozorio na »filozofsku utemeljenu kritiku – formalističku estetiku Franje Markovića«. Valja se prisjetiti njegova predavanja »Reforma poetike. Predavanje govoreno na glavnoj skupštini Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora dne 8. srpnja 1907.« iz *Nastavnog vjesnika*, 16, sv. 3, str. 161–168, Zagreb 1907., u kojem ustaje protiv normativne poetike i traži »uvođenje psihološke poetike« – koja prodire do »duševna zametka« pjesničkoga procesa. Navedeni članci iz 1907. i 1919. temeljne su odrednice unutar kojih iščitavam Prohaskino predavanje iz godine 1916.

2.

Dragutin će Prohaska u predavanju *Ženska lica u hrvatskoj književnosti* – s nadnevkom Zagreb, 26. lipnja 1916. – upozoriti: »Pregledamo li unatrag svih pet izloženih portreta žena – I. Judita i Suzana čista., II. Barokna gospođa., III. Romantička duša., IV. Realistička žena., V. Moderna žena. – u hrvatskoj književnosti opaziti ćemo, da je u njima markirana naša kultura tako silno, tako odlučno, da se bez njih ne mogu razumjeti ni duh ni smjer naše književnosti. Pokazao sam Vam ženske tipove na osnovi velikih svojih vlastitih studija iz povijesti naše književnosti.«

Pojedine će cjeline varirati u člancima, studijama i predavanjima.⁷

Autor će u širokim potezima portretirati veliki nekolikostoljetni pleter ženskih likova hrvatskoga Juga i Sjevera, prinoseći preko originalnoga tjelesnog oblika originalni psihički oblik ženskih tipova, koje su videne kroz posebnu crtu – po osobinama koje pripadaju isključivo njima.

Polazeći od oca hrvatske književnosti Marka Marulića, ispisat će ishodišnu točku svojega nekolikostoljetnoga luka, u – kako navodi – »adoraciji žene«. U isto je vrijeme ishodišna točka u označnici pomirbe dva suprotstavljena svjetogleda srednjovjekovne askeze i renesansnog kršćanstva. Potonje će Prohaska iščitati preko Lucićeva pjesničkog zbornika *Vrtal – Ovčinja vrtal pun slasti duhovne*, pridružujući ga *Fioretti* Franje Asiškog.

Izbor vrta kao osnovne slike Prohaski će poslužiti kao načelo *raznoликosti* i kao načelo *uređenosti*, što je i autorova odrednica u razumijevanju naslovljena predavanja strukturirana u tekstu knjige koji podastire ženske

⁷ Usp. »Bibliografiju« u: Dragutin Prohaska, *Ilirizam u Osijeku*, priredio i pogovor napisao Milovan Tatarin, Slavonska, Vinkovci 1994., str. 80–109; također: Miroslav Šicel, »Dragutin Prohaska« u: *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knj. 71, Matica hrvatska, Zagreb 1975., str. 473–477.

likove hrvatske književnosti. Načelo je ljepote u visokom etičkom zahtjevu u raznolikosti ženskih originalnih portreta.

Legenda o svetom Franji Asiškom – poglavito njegova himna *Bratu Suncu*, posvećena svim *Stvorenjima* – u ljubavi za cjelokupnu prirodu *prinosi novu nauku kršćanske sreće*, koju će Dragutin Prohaska prisposobiti Marku Maruliću: »Raduj se, ne plaći človiče, ne bud lin boga hvaleć, graći, imaš liplji žardin.«

Krijepost koju vidi u Marulićevoj *Juditi i Suzani čistoj* koja je u *ljepoti, jakosti i mudrosti*, slika je za Prohasku pobjede života. »Svojim starim čakavskim narječjem i lomnim dvanaestercem isklešao je Marko Marulić dvije gorostasne žene, kakove sebi zamišljam u hrvatskom primorju, Hrvatice u doba renesanse. Dvije žene velika duha, smijeje i srčane u navali i obrani, dva prava starohrvatska ženska tipa«, zaključuje autor.

Prinoseći moralne djelatne i imitabilne vrline⁸ Marulićeve Judite i Suzane, Dragutin je Prohaska preko legende o svetom Franji Asiškom podastro sudbine onih ženskih likova čiju sudbinu uzima kao poseban primjer izuzetnog ljudskog karaktera i izuzetnog životnog iskustva. Potonje će slijediti u savršeno izraženoj osobitosti – u Đorđićevim *Uzdasima Mandaljene pokornice*.

Baroknu gospoju slijedit će iz dubrovačke trubadurske lirike: »Trubaduri pjevahu dakle pro domo sua, za sebe i za gospoju, uz leut, pod oknom, za toplih južnih noći.«

Dragutin će Prohaska upozorit na barokni platonizam u dubrovačkoj književnosti i dualizam kao antitetičko načelo »pogansko-kršćanske sinteze, čiji se smisao cijele njene lirike iscrpljuje u formalnome ukrašavanju jednog života ...; nazivati gospoju preslatkim srdašcem, sunašcem, cvitom, giljom, ružicom, perivojem radosti i gorjeti od ljubavnoga ognja, padati ranjen od ljubavne strijele, gasnuti, blijediti, venuti, ginuti, treba vječno kontrastirati oganj i led, led kamena srca njena, mramornih grudiju.«

Prohaska je riječju oslikao galantne svečanosti Dubrovčana »uz leut, pod oknom u čast gospoje« – raskrilivši pozornicu grada Dubrovnika »za toplih južnih noći« u *Theatrum Mundi* s Dubrovčanima kao glumcima, Fortunom kao redateljem i Nebom kao gledateljstvom. Oslikao je baroknu pozornicu! Pri tom valja upozoriti – barokni strastveni uzvik *ljuvene ekstaze* suprotstaviti će kićenom jeziku, uprizorujući život nasmijsano.

Sintezu baroknoga platonizma Dragutin će Prohaska vidjeti u duhovnoj erotici Đorđićeve *Mandaljene pokornice*, u kojemu je autor »stilizirao griješni život Mandaljene iz Svetog pisma tako, da je Mandaljena izašla kao modna diklica baroka, s erotičkom dušom savremene galantne lirike.«

⁸ Usp. André Jolles, »Legenda« u: *Jednostavni oblici*. Preveo Vladimir Biti. *Pogovor* Milivoj Solar, Matica hrvatska, Zagreb 2000., str. 25–59.

Preko Đorđićeve *Mandaljene pokornice* Dragutin je Prohaska upozorio na baroknu sliku svijeta kao privida i prave zbilje iz njega, na pravu i lažnu ljubav i preobrazbu Mandaljene posredstvom nad-osjetilne, meta-fizičke ljubavi, koja vodi do ekstaze duše. »Dakle lice Jezusovo, ljepota njegova upališe je novim ljubavnim ognjem.«

Ako je čovjek slika boga, i to u smislu platonističke sjene, da bi se ljubav kao grijeh udaljila, ona se ustupa Bogu. Prohaska će upozoriti na misterij ljubavi iz kojeg se nadaje djelatnost vrline Marulićeve *Suzane čiste*. Uspostavivši u Đorđićevoj *Mandaljeni pokornici* mistiku erotizma i osjećaj ljubavi koji je prije svega žudnja za ljubavlju, u nabujalom Đorđićevom stiliziranom erotizmu preobrazit će poetiku erotike u erotiku poetike u mističnoj uzvišenosti ljepote ljubavi.

Kao i u Kanižlićevoj *Svetoj Rožaliji* alegorija nebeske ljubavi u Đorđićevim *Uzdasima Mandaljene pokornice* ne uzrokuje gubitak ljudske slike!⁹ (I sam autor *Ženskih lica u hrvatskoj književnosti* pozvat će se u »Baroknoj gospoји« na svoju doktorsku disertaciju: »Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić, studija o baroku u našoj književnosti«, *Rad JAZU*, knj. 178, Zagreb 1909.).

»I današnji čitalac ostaje uprepašćen pred sjajnom blještavom duhovnom erotikom... To uzdisanje ljubavno prema Kristu jedinstveno je u svih literatura svijeta. Takova strast riječi, takova raskoš duhovitosti, esprita, epigramatičkih obrata, jedna rijeka figura, metafora, vodoskok slatkoga nazivlja, epiteta ljubljenome Kristu, neiscrpljiv, beskrajn«, – upozorava Prohaska.

Povezujući hrvatski Jug s ishodišnom postajom grada Dubrovnika preko Đorđićeve *Mandaljene pokornice* u *Baroknoj gospoји*, iza koje se nadaje i Kanižlićeva *Sveta Rožalija* hrvatskoga Sjevera, u duhu concetta Prohaska će završiti II. poglavlje; sljedeći europski duh galantnog stoljeća: »... Trubadurska je erotika u našoj književnosti nastala za volju gospoји na oknu, sada stoji gospoја grofica [Katarina Patačić – op. B. B.-V.] pod oknom i uzdiše za šurjakom na nadbiskupskom balkonu!«

Dragutin Prohaska je u potrazi za čistoćom identiteta ženskih lica u intertekstualnom dijalogu s tkivom ne samo hrvatske nego i europske kulturne baštine. Duhovna Prohaskina plovidba je vertikalna plovidba nošena erosom ideala – preobraženim i ozrcaljenim u ženskom liku koji se preobražava u mitsku sliku žene, – ali koja je u njegovim *Ženskim licima u hrvatskoj književnosti* stilska rehabilitacija uzoru – Marku Maruliću. Prohaskina naslovljena »Romantička duša« jest Pucićeve Cvijeta; koja po navodu autora »ide u galeriju rehabilitiranih grješnica, jer ženu čini poetičnom jedna velika duševna strast. Kako tu ljubav veže duševno suglasje, to je ona nevezana na tijelo i tjelesni život.«

⁹ Usp. Branka Brlenić-Vujić, »Model pučkog smijeha u Kanižlićevoj *Svetoj Rožaliji* i književnost u Slavoniji u 18. stoljeću«, u: *Hodočašća izvorima*, GTO, Osijek 1994., str. 11–38.

Dragutin će Prohaska u »Romantičkoj duši« Pucićeve Cvijete zaustaviti i europski (Goethe, Schiller, Schlegel, Byron, Hugo, Dumas, Puškin, Mickiewicz), i hrvatski (Vraz, Preradović) *Weltschmerz* ili *mal de siècle*.

Portretirajući paradigmatska *Ženska lica u hrvatskoj književnosti*, autor pronalazi u licu i tijelu ženskih likova onu vizualnu originalnost kojom se jedna ličnost razlikuje od drugih – a to je pokret duha u njima. Dakle, Dragutin Prohaska je težio u prostoru verbalne slike zaustaviti one česti koji izgled čine psihički originalnim; – ali uvijek slijedeći moralne djelatne vrline portretiranih ženskih likova. U tradiciji ruske književnosti od Puškinove *Tatjane* preko Dostojevskog i Tolstoja, u prisposobi Turgenjev – Đalski do Kozarčeve *Anke*, ali i *Tene* i *Biser Kate*, to je nit ispisana u Puškinovom *Evgeniju Onjeginu*, a glasi: »Supružestvo nam budetć mukoi«; u moralnoj djelatnoj vrlini ruske riječi *prelest*. »Prelest je dražest ne tjelesna već duševna, ona slast što dolazi od duhovnoga lica ženina.«

Potonje će pronaći kao duhovni portret u Đalskovoj *Jeleni* – »Njena prelest otkriva se u radu, ona strastveno voli rad«, potom u Kozarčevoj *Anki* – »obasjanoj poezijom rada, suprežestvom«, ali i u preobraženoj *Teni* – »u uskrснуću na rad, na savjest, na sreću duhovnu koja se ostvaruje u braku«. Prohaska ispisuje u kratkim naznakama obiteljsku sagu.¹⁰

Otuda i njegovo nerazumijevanje Kumičićevih ženskih likova: »I zato Kumičić zaostaje u prikazivanju našega života za Gjalskim i Kozarcem. Njegovi su romani posve izmišljeni, a svoju veliku realističku snagu imaju od vještine književne, od tehnike, što ju je Kumičić naučio od Francuza (Zola, Flaubert). Zato ću ja da mimoidem i njegova ženska lica, da ostavim Olgu i Linu, Teodoru i Gospođu Sabinu na polici.«

Svoje predavanje *Ženska lica u hrvatskoj književnosti* Dragutin Prohaska zaključuje u V. poglavlju, slikom – portretom »Moderne žene«, u kojoj pronalazi dva tipa: »jedna nad – žena, Androgyne, bizarna, perverzna, uokvirena u artistički i kulturni ambijent, a druga, žena šume, prirode s potrebom da bude majka, da se pokori crnoj sili svojega ženstva, seoska junica i šumska medvjedica, rasna i zdrava.«

Autor portreta »Moderne žene« je ispred sebe imao paradigmatsku sliku »kulture obitelji koja progovara u velikom času ljubavi, u saobraćaju žene i muža«. Otuda portreti Androgyne Przybyszewskoga – »žene dekadanse, koja hoće da prekorači granice svojega ženskoga prirodnog određenja, spoj božanskoga i đavoljskoga; žene grješnice, koja ljubi svetinju« u Wildeovoj *Salomi*; ali i »žena demonska inkarnacija« u slikarstvu Feliciana Ropsa, kojeg stavlja u (intermedijalni) odnos s pjesništvom Baudelairea i Edgara Allana Poea.

Dragutin Prohaska će upozorit na neka pitanja (umjetnost velegrada, kozmopolitski tip žene, spoj života i smrti) i odrednice dekadanse u raz-

¹⁰ Usp. André Jolles, »Predaja« u: *Jednostavni oblici*. Preveo Vladimir Biti. Pogovor Milivoj Solar, Matica hrvatska, Zagreb 2000., str. 60–86.

doblju moderne. Potonja pitanja iz današnje recepcije jesu *pitanja secesije u moderni*: esteticizam, manirizam s amblematicom i ikonografijom secesijske dekorativnosti prepoznatljivoj i ozrcaljenoj u stiliziranim ženskim likovima hrvatske moderne – zbiljskih jedino u povijesnom smislu. Na primjer, u *Gospodi sa suncokretom* Ivo Vojnović »gleda na svoju gospođu artistički, kao nekada renesansa, barokno, cjeluje radije svilu, koja obavlja žensku put, nego li put samu«. Vojnovićevu sliku ljubavi *kao umjeće, artizam*, koja se izjednačava s umjetnošću, Prohaska će preobraziti u (secesijsko!) sjedinjene Erosa i Thanatosa. Kult ljepote otjelovljen u ženi Prohaska ispisuje u dekorativnom i ilustrativnom odnosu spram uzora – utkanih u tkivo europske kulturne baštine, ali posredno i u hrvatsku kulturnu tradiciju – u kojima dominira stilizacija i estetizacija nekog umjetničkog djela i katalogizacija estetskih asocijacija. »S Vladimirom Vidrićem (ljubav i žena) je ušla u naš jezik u okviru antiknom, egipatskom, palestinskom, rimskom i viteškom španjolskom, nastavlja se u Domjanića i u Begovića u renesansnom i pastoralnom kostimu, i u Matoša u stilu Versaillesa i Fonteneblau-a. Taj bijeg u prošlost nije čežnja za prošlosti kao u romantika, već ljubav za stil, ljubav prema stilizovanoj ženi.«

Dragutin će Prohaska ispisati u manirističkoj stilizaciji pjesništva hrvatske moderne *fin de siècle*ovsko višeglasje – pluralizam stilova! – unutar kojega ima »i jedan drugi tip žene: južne, naše, rasne, zdrave s jakim prirodnim instinktima«, s uporištem u podlozi zavičajne Slavonije oslikanoj u Kosorovim ženskim likovima.

3.

Bjelodano je da Prohaskina projekcija *Ženskih lica u hrvatskoj književnosti* osvjetljava i onoga – dakle autora – koji projicira. Portreti ženskih lica oslikavaju i autoportret autora koji iskazuje i svoj stav prema umjetnosti i životu. Prohaskini intertekstualni izbori upućuju na vrijednosni model u kojem nalazi ishodište – metaforu knjige kao vrta, *žardina*, koji slijedi iz Lucićeva *Vartala*,¹¹ učenja svetog Franje Asiškog i književna djela Marka Marulića. Potonje govori i o autorovoj usporedbi vlastita lica s knjigom – vrtom u kojemu se mikrosvjetovi *Ženskih lica u hrvatskoj književnosti* međusobno postavljaju u određene smislaone i estetske odnose.

Odnos spram tradicije u Prohaske je odredben za razumijevanje svoje suvremenosti. Nebeskome vrtu suprotstaviti će zemaljski vrt, ali uvijek u slici dvostrukosti između grijeha i krjeposti, putenosti i duhovnosti, zla i dobra u čudesnoj preobrazbi duhovne čistoće (čak i u Kozarčevoj *Teni i Biser Kati*) u pomirbi etičkih vrijednosti ljubavi (ljubav prema ženi i prema braku; »III. Romantička duša«, »IV. Realistička žena«, »V. Moderna žena«).

¹¹ Usp. Petar Lucić, *Vartal*. Priredio, uvodom i bilješkama popratio, te Rječnik sastavio Nikica Kolumbić. Književni krug, Split 1990.

U isto vrijeme polazeći od Marka Marulića, Dragutin će Prohaska slijediti i čudesnu preobrazbu iz srednjovjekovlja – u kojemu su »blud, požuda i pohota«¹² označnice kršćanskoga grijeha – u samosvijet humanizma i renesanse – u slobodi izbora i odgovornosti izbora. Otisnuto predavanje u nakladi ugledne knjižare Mirka Breyera vezano je uz Prolijetni salon godine 1916. i polemične naboje oko izložbe koje su izazvale i sudionice, žene umjetnice, ali i pojava ekspresionističkog likovnog izraza o čemu svjedoči likovna kritika.¹³

Prohaskina *Ženska lica u hrvatskoj književnosti* povezuju hrvatsku književnost Juga i Sjevera u cjelovitu sliku. Autor je u naznakama ispisao i svoju povijest hrvatske književnosti, slijedeći temeljne odrednice zapadnoeuropskoga kršćanskoga svjetogleda. Semantika tog znakovnog sustava ne izražava samo izvanjski oblik nazočne kulture, nego i one životvorne sile koje omogućuju nacionalnu – hrvatsku duhovnu kulturu i književnu povijest. Ukorijenjenost u tradiciji osnovna je oznaka Prohaskina svjetogleda. Iz današnje recepcije Prohaskina *Ženska lica u hrvatskoj književnosti* zahtijevaju iznovljenu interpretaciju i tumačenje.

Matko Peić će u svome radu, koji je ishodište u proučavanju likovnoga i književnoga baroka u hrvatskoj književnosti, »Barok i rokoko u djelu Antuna Kanižlića«, upozoriti na povjesničara književnosti: »Prohaska je želio naći porijeklo Kanižličeve umjetnosti u svjetskoj književnosti. Prohaska vjeruje da je našao utjecaj na Kanižličevu Rožaliju osim u Đorđiću također u dvojici njemačkih baroknih pjesnika, u Speeu i Angelusu Silesiusu.«

Potonje svjedoči zašto je u fragmentarnom povijesnom slijedu *Ženskih lica u hrvatskoj književnosti* u slici »II. Barokna gospoja« Đorđićeva Mandaljena dobila svoj portret. Također, Matko će Peić upozoriti na činjenicu koja se provlači u cijelom Prohaskinom predavanju, a to je hrvatska književnost i europska književnost. Razvidno je Prohaskino znanje europske književnosti¹⁴ – ali uvijek u kontekstu temeljnih vrijednosti kršćanskog svjetogleda. U skladu s potonjim čitam i njegov odnos prema francuskoj književnosti (»IV. Realistička žena«, »V. Moderna žena«); a u isto vrijeme paradigmatiku slika pruža mu ruska književnost (»III. Romantička duša«, »IV. Realistička žena«), koju će interpretirati u člancima na stranicama tadašnjih časopisa.

Zapadnoeuropskom kršćanskom svjetogledu pridružiti će »sveslavenstvo«¹⁵ koje pronalazi u ruskoj literaturi (habilitacija u Pragu godine 1919. studijom o Fjodoru Mihajloviču Dostojevskom),¹⁶ ali i u »spiritualnom zna-

¹² Jacques Le Goff, *Srednjovjekovni imaginarij*, Antibarbarus, Zagreb 1993., str. 144–145.

¹³ Usp. Jasna Galjer, *Likovna kritika u Hrvatskoj: 1868.–1951.*, Meandar, Zagreb 2000.

¹⁴ Usp. »Bibliografiju« u: *Dragutin Prohaska, Ilirizam u Osijeku*, priredio i pogovor napisao Milovan Tatarin, Slavonica, Vinkovci 1994. str. 80–109.

¹⁵ Usp. Miroslav Šicel, *Književnost moderne. Povijest hrvatske književnosti*, knj. 5, Liber–Mladost, Zagreb 1978., str. 146–149.

¹⁶ Usp. Dr. Dragutin Prohaska, *Fjodor Mihajlovič Dostojevski, Studija o sveslavenstvu i čovjeku*. Naslovni list izradio Maksimilijan Vanka. HŠZ, Zagreb 1921.

čaju Preradovićeve ljubavi« koja izrasta u »duhoborstvo u službi Slavjanstva«, te u prisposobi Pucićeve Cvijete i Mickiewiczeva Dziada («III. Romantička žena») – pozivajući se na svoju studiju »Adam Mickiewicz i Medo Pucić (Revizija o cijeni i književnoj značajki Pucićeve Cvijete)« u *Nastavnom vjesniku*, knj. XXIV, sv. 5, str. 340–353, Zagreb 1916.

Ostaje zapanjujuća činjenica – ali razumljiva iz Prohaskina idejno-povijesna, sinkrona i dijakrona okruženja: iako je povjesničar književnosti poznao i hrvatsku modernu – vremenski mu najbližu, i literaturu o polemikama oko Hrvatskog salona 1898. – odbacuje francusku i englesku dekadansu: »ženski modeli modernim piscima ne nalaze se u hrvatskom životu već u zapadnoj dekadansi.«

Za Prohasku, koji ostaje ukorijenjen u tradicionalizam, demonizam u Przybyszewskog, njegova Androgyna, je portret »žene dekadanse koja hoće da prekorači granice svojega ženskog prirodnoga određenja« («V. Moderna žena»).

U isto vrijeme je fragmentarno dao odrednicu hrvatskoga fin de siècle u višeglasju stilova u suvremenom znanstvenom promišljanju »Pitanja secesije u moderni«. ¹⁷

Dragutin Prohaska je u *Ženskim licima u hrvatskoj književnosti* iz godine 1916. utkao i dio svoga književno-povijesnog promišljanja. S jedne strane, kako navodi, upozorit će »na samoodređivanje prema ženi – adoraciju žene u hrvatskoj književnosti«; a s druge strane, njegova ukorijenjenost u tradiciji uvjetuje drugačiji odnos prema ženskim licima («IV. Realistička žena«, »V. Moderna žena«), što je razumljivo iz Prohaskina svjetogleda.

¹⁷ Usp. Ante Stamać, »Pitanje secesije u moderni« u: *Pasim*, Logos, Split 1989., str. 84–94; Također: Branka Brlenić-Vujić, »Pitanje secesije u hrvatskoj moderni«, *Croatica*, god. XXII, sv. 35–36, Zagreb 1991., str. 59–79. Vidi i: Nikola Batušić, Zoran Kravar, Viktor Žmegač, *Književni protusvjetovi, Poglavlja iz hrvatske moderne*, Matica hrvatska, Zagreb 2001.

PROLJETNI SALON 1916. I PROHASKINA ŽENSKA LICA
U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI*Sažetak*

U tekstu se interpretira Prohaskino predavanje *Ženska lica u hrvatskoj književnosti* iz godine 1916., posebno njegova razmišljanja o pojedinim razdobljima povijesti hrvatske književnosti. Kronološki put vodi od humanizma i renesanse do moderne. Prohaskina idejno-povijesna ukorijenjenost u tradiciji dana je u sinkronom i dijakronom čitanju povijesti književnosti, kao i u okruženju polemika oko Proljetnog salona iz godine 1916.

SPRING SALON 1916 AND PROHASKA'S FEMALE CHARACTERS
IN THE CROATIAN LITERATURE*Summary*

The paper interprets Prohaska's lecture from 1916, *Female characters in Croatian literature*, especially his study of individual periods of the history of Croatian literature. The chronological way leads from Humanism and Renaissance to Modernism.

Prohaska's historical and ideological roots are deeply set in the tradition and are presented throughout his synchronic and diachronic reading of literary history, as well as in the discussion of the Spring Salon from 1916.

DR. D. PROHASKA
ŽENSKA LICA U HRVATSKOJ
KNJIŽEVNOSTI

1158

ZAGREB
916

NAKLADA KNJIŽARE MIRKA BREYERA

Dragutin Prohaska: *Ženska lica u hrvatskoj književnosti*. Naklada knjižare Mirka Breyera, Zagreb, 1916. (Predavanje održano na izložbi Ive Simonovićeve i Zdenke Pexidr-Siegerove u Zagrebu 26. lipnja 1916.)

Dragutin Prohaska – pisac svojega života

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)

UVOD U REPERTORIJ. Dragutin Prohaska,¹ *vitam suam auctor*, ne piše o sebi samo autobiografski, životopisno nego i djelatno: o svome životu, osobnom i profesijskom, javnom i kulturacijskom, ali i o književnom djelu i djelovanju, kritičarskom, književnopovijesnom, dramatičarskom, uredničkom, prevodilačkom i posredničkom, i to s obzirom na dvosmjernu uzajamnost, upućenost u veze hrvatske s češkom književnosti i kulturom. O sebi i životnoj sredini oko sebe on piše i izvješćuje u korespondenciji i autoreferencijalnim tekstovima: u separatno tiskanim javnim predavanjima i slavnosnim govorima, što je njegov specifikum (od 1911. do 1919. održao je i objavio samo o književnosnoj i kazališnoj tematici jedanaest predavanja), u predgovorima svojih zasebnih knjiga (za života, od 1910. do 1947. tiskao ih je petnaest) i u brojnim prinosima objavljenim u časopisima *Savremenik*, *Hrvatska njiva* i *Jugoslavenska njiva*, njemu najkarakterističnijima.²

On se jednako tako ogleda u sudovima i kritikama o drugima i drugih o njemu, u polemikama s njima i u golemoj korespondenciji s drugima o svome i njihovome stručnom i profesijskom, kritičarskom i književnopovijesnom, prevodilačkom i promicateljskom radu, o okolnostima, obilježju, razini i primljivosti toga rada od stručnjaka i čitatelja.³

¹ Rođen u Osijeku 7. svibnja 1881. u mnogobrojnoj obitelji stolara Dragutina i majke Terezije, u roditeljskom domu u Dubrovačkoj ulici, a odrastao i živio u Županijskoj ulici 26. Njegova sestra, Rezica Merk bila je vlasnica Pogrebnog zavoda Prohaska i trgovine pokućstvom. Njezina je kćerka Zora Đurđević r. Merk (1926.–2002.) bila srednjoškolska profesorica engleskoga i francuskoga jezika, potom voditeljica knjižnice Pedagoškog fakulteta u Osijeku. Njezina je kćerka prof. Jasmina Lovrinčević r. Đurđević (1951.), magistra informatičkih znanosti i voditeljica knjižnice u Graditeljsko-geodetskoj školi u Osijeku, pozdravila 16. svibnja 2002. osječki znanstveni skup u ime obitelji Prohaska, kao unuka Dragutina Prohaske.

² Dosad je najobuhvatniju bibliografiju Dragutina Prohaske sačinio Milovan Tatarin (u 40. knj. biblioteke »Slavonica« u Vinkovcima iz 1994.: Dragutin Prohaska, *Ilirizam u Osijeku*, str. 80–110).

³ Ovom je prinosu komplementarno prethodno moje priopćenje »Dragutin Prohaska o hrvatskoj drami i kazalištu«, v. *Dani hvarskog kazališta*, knj. XXIX, HAZU, Zagreb–Split 2003.

Glavno vrelo u kojem se njegov život zrcali i može do u potankosti pratiti, uspostaviti i istraživati, njegova je rukopisna ostavština, *Korespondencija dr. Dragutina Prohaske (1881.–1964.)*, otkupljena 1959. i pohranjena u Zavodu za povijest hrvatske književnosti HAZU u Zagrebu.

Popisao ju je na 96 tipkanih stranica sâm Prohaska, a sadrži 1202 obrojčane jedinice njegove korespondencije; pisama i dopisa, razvrstanih abecedno i kronološki po pošiljateljima (njih 84) i popraćenih s potrebnim opaskama, tako od pisama pojedinih nacionalnih akademija, Ive Andrića, Antuna Barca, Julija Benešića, Vatroslava Jagića i Miroslava Krleže do Milana Rešetara, Ise Velikanovića, Branka Vodnika, Ive Vojnovića i Marije Jurić Zagorke njemu, a njegovih njima i drugima. Među tima su i pismovni upiti, traženja, prijedlozi, priznanja ili odzivi stranih uglednih književnika, slavista, filologa i državnika: Eduarda Beneša, Miloša Crnjanskog, Artura Cronie, Gerharda Gesemanna, Tadeusza Grabowskog, Konstantina Jirečeka, Jana Máchala, Tomaša G. Masaryka, Giovannija Mavera, Matije Murka, Jiří Polívke, Bogdana i Pavla Popovića, Jovana Skerlića, André Vaillanta, Maxa Vasmera, Viktora V. Vinogradova, Václava Vondračka, Franka Wollmana i Otona Župančića.

Pisma su pisana u vremenskom rasponu od 1902. i njegova studija slavistike i germanistike u Beču, sve do 1958. kada šalje Zdenki Marković podatke o češkim prijevodima S. S. Kranjčevića i kada konačno odustaje od uzaludnih nastojanja da mu JAZU tiska venetolirsku etimološko-toponomastičku raspravu o Jadranu na njegovu temu – miljenicu *Bdinj i Gdinj*, sadržanih i u pismima Akademiji, akademikima Stjepanu Ivšiću i Musulinu, Mati Hrasti, Josipu Hammu i potpredsjedniku Akademije Miroslavu Krleži. Zanosio se i iluzijom da će mu Akademija SSSR-a, odnosno časopisi, *Вопросы языкознания* i *Известия*, objaviti raspravu »Gdańsk i Volga«. Prvo je nastojanje, a njegovo posljednje, tematizirala docentica Vlasta Rišner. Drugo je završilo tako da mu je uredništvo *Водросоа* zajedno s raspravom poslalo i zbornik *Против вулгаризации и извращения* (izoparčivanja) *марксизма в языкознании* (1954.), da na temelju njega ispravi svoj nemarksistički smjer pisanja.

A pisati je otpočeo 1897. kao nadobudni književni kritičar u HŃKD »Javor« osječke gimnazije i nastavio kao bečki student prikazom studije Branka Drechlera (Vodnika) o Petru Preradoviću godine 1904. u Jagićevu *Archivu*, a završio, eto, kao odbačeni jezikoslovac, baveći se sve do smrti 1964. i leksikografijom, ustrajno izrađujući nedovršeni srpskohrvatski rječnik, narastao na 30.000 riječi, ali mu smrt kod nas nije bila ni zabilježena.⁴

⁴ Prema smrtnici (»Úmrtní list«) Kotarskog narodnog komiteta u Pragu 1 (Nové Město) umro je 16. rujna 1964. u bolnici (Malá Strana, Vlášská 36) od upale moždanih ovojnice i pluća, a kremiran je 21. rujna u krematoriju Motol. Do smrti je boravio na adresi Praha 6 Dejvice, Na Kodymce 4/965.– Naknadno će dr. Ivan Esih upozoriti novinska uredništva i javnost na njegovu smrt »Nekrolozi zaslužnim pokojnicima« (*Naše more*, XII, br. 7, 1965.). Napomenut će i njemu poznato: da je Prohaska »u jesen 1963. bio u Zagrebu i Hvaru (kao gost tamošnjeg Historijskog arhiva pod upravom dra Nike Dubokovića) gdje je vršio toponomastička istraživanja.«

Drugo je važno vrelo novih spoznaja o Prohaski obuhvaćeno sa 77 njegovih pisama, dopisnica i razglednica upućenih Juliju Benešiću iz Beča, Osijeka, Zagreba, Pariza, Krakowa, Petrograda i Praga od 1902. do 1952. Treće je vrelo o Prohaski sadržano u njegovima 53 pisma i dopisnice upućene svomu bečkom profesoru i usmjeritelju Vatroslavu Jagiću od 1905. sve do Jagićeve smrti.⁵ Naposljetku, to je i *Ljetopis Društva hrvatskih književnika 1900.–1919.*, pohranjen u pismohrani Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU u Zagrebu. U tim se fondovima ogleda sav njegov život i rad.

OSJEČKO-BEČKO RAZDOBLJE (1897.–1905.). U njemu se Prohaska u Osijeku pripravlja za bavljenje kritičarskim umijećem, a u Beču ulazi u hrvatski, slavenski i germanski književnopovijesni svijet. Razdoblje otvara njegov izbor 1897. za djelatnog člana Hrvatskoga dačkog književnog društva *Javor* u osječkoj klasičnoj gimnaziji, tj. za oficijelnog cenzora ili kritičara javorske lirike i književne produkcije, kritikom otklonjene ili izabrane za unos u društvenu spomen-knjigu («spomenicu»).

U tom je književnom predvorju tražilo svoje uporište i »književno društvanje« okupljeno oko mlađega Julija Benešića, javorskog pjesnika već obuzetog književnim modernizmom i polonofilstvom: prozaici Iso Cepelić, Prohaskin suškolarac, i Ljudevit Prohaska, mlađi brat, pjesnik Dragan Fran Rösler (ps. Mahores) pa još mlađi javoraši: Ivan Rengjeo, Stjepan Musulin i Slavko Vodvačka. Prohaski kao cenzoru poznati su iz javorskih spomenica i njihovi živi prethodnici: August Harambašić, Josip Florschütz, Živko Bertić, Janko Koharić, Gustav Šamšalović. Uz njih i braću Antu i Nikolu Andrića, Antu, Franju i Julija Benešića, Prohaske su najpoznatiji javoraši: stariji je Franjo vrstan deklamator hrvatskih pjesnika, Ljudevit je i Julijev suborac protiv zaplijena prinosa i tutorstva nad *Javorom*, s kojim on 1901. surađuje i u *Novoj zvijezdi* javorskom novelom *Eryna* (ps. Manfred), pa i najmlađi Vladimir, potonji internist – dijagnostičar obljubljen u građanstvu i pisac romana *Kolođvarska djeвица* (ps. Promir).

Svi su oni kultivirani književnošću i kazalištem, glazbom i slikarstvom, a podrazumijeva se: obuhvaćeni, upravo, i dvjema velikim akvizicijama: korespondencijom D. Prohaske i J. Benešića (u prepisci s Prohaskama, J. Koharićem i drugima). Prohaska im pridodaje i svoje osječke profesore: hrvatskoga i latinskoga jezika i književnosti Gabru Lucarića, javorskog nadzornika, francuskoga Vladoja Dukata i njemačkoga Đuru Szaba, pa knjižara i nakladnika modernih pisaca Radoslava Bačića, nakladnika i prevoditelja Andriju Krbavca i druge Osječane. O njima je Prohaska ostavio traga u korespondenciji, o njima pisao u svome *Pregledu savremene hrvatsko-srpske književnosti* i (ili) zasebno, a o Anti Benešiću, o svakoj njegovoj

⁵ Rukopisna ostavština Julija Benešića: Korespondencija, Zavod za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU – Zagreb; Fond Vatroslava Jagića, Nacionalna i sveučilišna knjižnica u Zagrebu; Rijetkosti R 4610b.

knjizi – samo on. Ali je i Ante Benešić zasnovao svoju komediju *Ilirizam u Osijeku* na građi Prohaskina osječkog predavanja.⁶

Prohaskino je i njihovo ishodište u Osijeku i u HDKD-u »Javor«. On ga za sebe potkrepljuje komentarom uz pismo svoga bivšega gimnazijskog profesora Đure Szaba, u kojem ističe da je ostvarivao na njega »veliki uticaj... kao veoma živi i temperamentni predavač njemačke klasične literature«, da je upravo on »moj prvi literarnohistorijski odgojitelj«. ⁷ U Beču su to bili filolozi iz slavenskoga i germanskoga seminara, od slavista najveći: Vatroslav Jagić i Konstantin Jireček, pa Matija Murko i njihov student i povjesničar slavenskih književnosti Josef Karásek, a od germanista Jakob Minor, kojega su prije Prohaske slušali i okončali studij s doktoratom iz estetike Stjepan pl. Miletić i Branimir Livadić.

Prohaskine bečko-studijske godine slavistike i germanistike (1900.–1905.) ne obiluju autoreferencijama, ali su za posljedicu imale po njega najvrednija postignuća: da je ušao u Jagićev *Archiv für slavische Philologie* znanstvenom kritikom (1904.–1907.); da je postao njegov i Jirečekov doktorand u izradi i obrani disertacije *Zwei Jesuiten...* o I. Đurđeviću i A. Kanižliću (obojuca su je prihvatila i odobrila 19. svibnja 1905.), koja će zadobiti u suvremenoj znanosti značenje prve moderne studije o baroku u hrvatskoj književnosti, što već Prohaskina korespondencija s Jagićem posvjedočuje kao neprijepornu činjenicu;⁸ da je od Jagića bio pozvan i uključen u izdavački projekt *Enciklopedija slavenske filologije*, za koji je priređivao bibliografsku građu o bosansko-slavonskim piscima i pisao poznati *Schriftum* (1911.); da je Jagić podsticao, pratio i podržavao njegov književno-znanstveni rad do kraja svog života, što je rezultiralo i Prohaskinim višekratnim pisanjem o Jagiću, a i sačuvanom korespondencijom.

U njoj su sadržane i Prohaskine izjave o bečkim studijskim danima, profesorima i studentima. Jagić mu »bijaše uvijek u nauci nedostignutim uzorom«, ali se njihova međusobna korespondencija odvija, na Jagićev poticaj, od zagrebačkog razdoblja; prof. Minorova je »predavanja o njemačkoj književnosti mnogo slušao«; od Jirečeka je »primao nauke i savjete« i poprimio, čini mi se, i njegovu kritičku i povijesnoznanstvenu metodu:

⁶ Vida Flaker, »Komedijska Ante Benešića *Ilirizam u Osijeku*«, *Književni Osijek*, Pedagoški fakultet, Osijek 1996., str. 264–265.

⁷ Prof. Szabo upućuje Prohaski pismo 19. srpnja 1923. iz Zagreba u Prag, potaknut njegovim prikazom »O srpskom tipu« u *Jugoslavenskoj knjizi*. Prohaska je suglasan sa Szabom da je za srpsko-jugoslavensku značajku tipično: »velika strast za rušenjem, a mala amplituda, mala briga za uzdržavanjem toga što smo tu i tamo počeli da gradimo.« (Prohaska, Popis, br. 1025)

⁸ Prerađenu disertaciju o hrvatskom baroku i barokistima Prohaska je predao Akademiji pod naslovom »Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti« u konačnom tekstu potkraj svibnja 1906.; primljena je za *Rad JAZU* na prijedlog Tome Maretića 7. srpnja 1906., a objavljena tek 1909.– Potankosti o tome, zlorabi svoje disertacije i polemici s Brankom Vodnikom vidi u pismima Prohaske Jagiću od 20. svibnja 1906. i 3. studenoga 1907., Zagreb, NSK, R 4610 b.

... pored prof. Jagića bio je mojim najzanimljivijim profesorom u Beču i privučen samo njegovim skroz naučnim metodom proučavanja historije balkanskih naroda, metodom mozaika, koja daje živu sliku zato što je svaki kamenčić njene sinteze jedan historijski dokument ili detalj iz njega, a nijedna crta nije iz glave izmišljena, iz fantazije dopunjena, ja sam njim bio fasciniran. Nije pokazao nikakva patetičnog zanosa, bio je neumoljiv realista, ali oštar kritički duh. (Popis, br. 357).

Profesora Murka, tada docenta, živo će se sjećati po rečenici: »Lako je biti učenjak, ali teško čovjekom«, kao i po njegovu sporu u seminaru s Jagićem i stalnoj međusobnoj napetosti Prohaska – Murko u praškom razdoblju, izraženoj i u njihovoj korespondenciji. A za novo izdanje Karásekove povijesti *История славянских литератур* (Санктпетербург, 1911.), nakon kritike prvoga izdanja (1907.), napisao je Prohaska poglavlje *Молодые (1900.–1908.)*, prvi svoj pregled ovoga hrvatskoga književnog razdoblja.

Prohaska nas upućuje i na svoja dva u Beču uspostavljena poznanstva: s bečkim Židovom Norbertom Joklom, tajnikom Sveučilišne knjižnice i jezikoslovcem, potonjim sveučilišnim profesorom albanologije, s kojim je počeo objavljivati u Jagićevu *Archivu* i na nedjeljnim šetnjama Wienerwaldom razmjenjivati svoje književnopovijesne planove za njegove etimološke zamisli: Prohaska će poslije (1922.) isticati da njegovi članci »Albaner«, »Illyrier« i »Thraker« u *Eberts Lexikonu* »imaju trajnu naučnu cijenu«, a Jokl će skrbiti da Prohaskine knjige *Dostojevski* i *Pregled* uđu u sveučilišni fond vrijednih knjiga kao »djela istaknuta u naučnoj kritici«, ali se ne će moći izbaviti – zapisuje Prohaska – od židovskog stratišta u Auschwitzu. I drugo poznanstvo, koje će potrajati na obostranu korist: s bečkim studentom romanistike Petrom Skokom. Njihova tijekom studija uspostavljena skoro svakodnevna kontaktnost, povezivat će ih suradnički i nepomućenim prijateljstvom kroz naredna razdoblja.

Prohaskin prvi *Pregled hrvatske i srpske književnosti do realizma* (Zagreb, 1918.) i *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, napisan i odobren za Matičino izdanje 1920. od predsjednika Dragutina Domjanića na temelju recenzija Josipa Pasarića i Julija Benešića, tajnika Društva hrvatskih književnika i njezina redaktora, prvi su i zapravo jedini pokušaj književnopovijesne panorame i sinteze cjelovite hrvatske i srpske tzv. starije i suvremene ili najnovije književnosti od XI. do XX. stoljeća. One stoje pod intersubjektivnim prosudbama u brojnim pismima i odzivima na odvojuku njegove životne putanje, označuju prekretnicu i razmeđuju dva odvojena Prohaskina stvaralačka razdoblja: zagrebačko i praško.

ZAGREBAČKO RAZDOBLJE (1905.–1920.). Otpočinje njegovim dolaskom u Zagreb (1905.), izborom za pravog člana Društva hrvatskih književnika (1906.) i suradnjom u *Savremeniku* i zagrebačkoj periodici. U njemu je on od 1905. do 1920. profesor Kraljevske realne gimnazije, od 1916. i s njom spojene Kraljevske trgovačke akademije, imenovan i za lektora Visoke škole za ekonomiju u Zagrebu. Istodobno, on se predstavio ne samo kao plodan, svestran i priznat kritičar (bio je i suutemeljitelj, književni urednik i najistaknutiji kritičar časopisa *Hrvatska/Jugoslavenska njiva*)

nego i kao filolog iz Jagićeve škole zasebnim knjigama – uspješnicama i radnjama sa znanstvenim pretenzijama u posebnim otiscima o kojima je već govoreno i bit će saopćavano. Među njima su: *Das kroatisch-serbische Schriftum in Bosnien und der Herzegowina* (1911.), rasprave »Jana Husa spis *O svetokupectvi*«, »Das slawische Kulturproblem«, »Husitstvi a bogomilstvo« (Praha, 1915.), zasebno tiskana predavanja *Ilirizam u Osijeku* (1913.), *Ženska lica u hrvatskoj književnosti* i *Naraštaji najnovije hrvatske književnosti* (1916.), kao i jedine za onda Prohaskine analitičke studije o Ivi Vojnoviću, sabrane u jubilarnu knjigu *O pjesniku slobode* (Osijek, 1918.). U to doba Prohaska u rukopisu čita i prikazuje sve što mladi Miroslav Krleža objavljuje (*Pan, Tri simfonije, Hrvatska rapsodija*), oduševljava se njegovim pjesničkim i dramskim talentom (*Cristoval Colon, Kraljevo*) i stavlja ga »u isti genre s Ivom Vojnovićem«, svojim favoritom, kao »prvoga jakog nasljedovatelja«. Pridodamo li tomu Prohaskine kritike i polemike s istim Krležom povodom njegovih teza iznesenih u avangardističkom manifestu *Hrvatska književna laž*, ali i polemike s Cesarcem i Nikom Bartulovićem o njegovoj prvoj drami *Kuga*, koje su oni vodili s polemičkom žestinom i »revolucionarnom« ostrašćenošću, kao i Prohaskino otvaranje kulta Dostojevskog, dostojevštine i sveslavenskog duhoborstva, onda upućujemo na solidnu kritičarsku, književnopovijesnu i kulturalnu popudbinu zagrebačkog razdoblja koju će on sa svojom suradnjom u *Hrvatskoj / Jugoslavenskoj njivi* i monografijama *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti* i *Fjodor Mihajlovič Dostojevski* (Zagreb, 1921.) prenijeti u praško razdoblje.

PRAŠKO RAZDOBLJE (1920.–1958.). U njemu je Prohaska kao prosvjetni inspektor u jugoslavenskom veleposlanstvu u Pragu i lektor do umirovljenja 1933. pa docent Visoke škole za trgovinu u Pragu pogubio izravnu kontaktnost s hrvatskom sredinom, ali su mu uzornici s kojima povezuje oba razdoblja i u Pragu bili i ostali: Vatroslav Jagić, Josip Juraj Strossmayer i Tomaš G. Masaryk, s njima Dostojevski i Vojnović. U posljednjem pismu Jagiću, pisanom potkraj njegova života, 15. svibnja 1923., Prohaska se s gorčinom osvrće na oba svoja razdoblja:

*Velebenjeni gospodine profesore!*⁹

Hvala Vam velika na vašim lepim rečima o mojoj knjizi o Dostojevskom. Doista sam svaku reč vašega pisma gutao s nasladom, jer radost moja bijaše tim veća što je Vaše priznanje bilo čisto i srdačno. (...) Najviše sam polaskan time što ste izdržali da pročitate celu knjigu. (...) Mišljenje se o meni t. j. o ceni mojega rada u Zagrebu znatno popravilo od kada su se pročule strane kritike o knjizi. Ali što to meni danas koristi. Ja sam u najbolje svoje vreme bio odbačen od ljudi koji nisu dali ni to što sam dao i možda mogao još dati da sam imao uslove rada. Ja danas

⁹ Glavna je skupština Društva hrvatskih književnika 7. lipnja 1919. odlučila (u novoj Kraljevini SHS) da bi Hrvati trebali u ime narodnog jedinstva sa Srbima primiti ekavštinu, dok bi Srbi primili latinicu u javni život, što su hrvatski književnici (Krleža, Ujević, Barac i dr.) u početku prihvatili, a među njima i Prohaska.

moram u Pragu da tratim svoje vreme na administrativni posao u službi ministarstva i u službi socijalne skrbi za naše studente u Pragu.¹⁰

Njegov se rad okreće čehoslovačko-jugoslavenskoj kulturnoj uzajamnosti, praškoj Ligi, Studentskom domu i standardu, jezičnom lektoratu u novoutemeljenom Odsjeku za jugoslavenske jezike i književnosti praškoga Karlova sveučilišta, suradnji u periodici *Slovanský přehled*, *Illustrovány sborník*, *Prager Presse*, *Československá Republika*, *Lidové noviny*, *Země* i dr. U tom duhu on piše i enciklopedijske članke o jugoslavenskim književnostima, kazališne osvrti i prikaze čeških dramatičara i prevoditelja hrvatskih pisaca Jaroslava Karáseka, Alojza Jiráseka, Jana Hudeca, a od hrvatskih, piše o dramama *Vučina* Milana Ogrizovića, uvod u Vojnovićevu dramu *Maškarate ispod kuplja* u češkom prijevodu, o drami *Syn* Bože Lovrića i knjizi Franka Wollmana *Srbohorvatské drama*, oslonjenoj na njegov *Pregled*. Od značenja su i njegovi pregledni članci *Srbocharvátská literatura za posledních 30 let (1895. do 1925.)* i *Hlavní proudy literatury srbocharvátské*, koje je oblikovao u knjigu *Srbocharvátská literatura*.

O svemu tome iz praškog razdoblja obavještavamo se iz Prohaskine pismovne ostavštine. Ona sadrži zapise i samoočitovanja o ukupnome kritičkom i književnopovijesnom radu i vlastita mjerila za preispitivanje i ocjenu njegova djela i doprinosa promoviranju vrijednosti nacionalne književnosti i kulture u okviru europske. Sve to do danas nije proučeno, ali je zapisano kao njegovo upozorenje, poruka i poziv nepoznatom istraživaču:

Sa toga gledišta treba jedanput ispitati moje nastojanje da podignem našu kritiku i literarnu historiju na evropejski nivo, ispitati da li mi je to i uspjelo. Sa toga gledišta se moraju takodje ozbiljno uzimati naši književnici, kad se naročito kao početnici obraćaju meni s molbama za ocjenu i mišljenje. A o tome je moja kolekcija prepiske prebogata dokumentima. Dokumentima, koji čine čast ne toliko meni koliko autokritičnosti naše literarne generacije, koja je umjela da prepoznava obrazloženu kritiku od frazovite, nestručnjačke, diletantske nazovi – kritike. A takova je zaglušivala u moje vrijeme i čak uspjela da u intelektualno slabe čitače publike izazove prema meni nepovjerenje. Moje je sunce kratko vrijeme ogrijavalo redove naših književnika, moj dan je davno utonuo na dalekom tuđem obzoru. Bila je to moja sudbina. Ali raduje me osjećaj, da će odsjev iz ovih pisama, uvijek buditi neku radoznalost i neku simpatiju za čovjeka koji je volio književnost i kričio joj puteve u čitalačku masu, recimo, jednog decenija jugoslavenske literature.¹¹

Svoje ću izlaganje začiniti s dvije Prohaskine ilustracije o sebi, koje su našoj suvremenoj znanosti nepoznate i za nas književnosni novum, nova spoznaja o Dragutinu Prohaski, popraćena i s jednim otkrićem. Prohaska nam se otkriva kao dramski pisac, ujedno i kao pisac svoje posljednje i te-

¹⁰ Vidi bilješku 3.

¹¹ Prohaskine opaske o svom *Pregledu*, njegovoj nakladi, predloženom 2. izdanju i navedeni zapis čita se na poleđini pisma Č. Mlinarića Prohaski (Zagreb, 5. prosinca 1922.) u Prohaskinoj ostavštini: Zavod za povijest hrvatske književnosti HAZU u Zagrebu (v. Popis, br. 615).

meljne književnopovijesne sinteze *Srbocharvátská literatura*, objavljene u Pragu u zasebnoj knjizi 1928. na 205 stranica, o kojoj bilježi i prosudbe Petra Skoka i drugih kritičara, a naši se priređivači izbora iz Prohaske na nju i ne obaziru, nego su njegov prinos uglavnom smjestili u njegovu najpoznatiju i kritici najizloženiju knjigu: *Pregled iz 1921.*, iako su previdjeli i njezin odjek u slavističkom svijetu.

Kuriozum, bolje neočekivanost – Prohaska dramski pisac, otkrivena je u njegovoj kontaktnosti s Camillom Lucernom, umnom i svestranom hrvatskom spisateljicom na njemačkom jeziku, zagrebačkom Vilmom Vukelić. Ona je 1918. u tiskanu zbirku svojih prijevoda iz hrvatske književnosti od Marka Marulića do Jagode Truhelke i Leskovara *Südslavishe Dichtungen* (Zagreb) uvrstila i ulomak dramske scene u stihu Dragutina Prohaske *Božićnica* (Ein Weihnachtsspiel). Scena je bila izvođena o Božiću u Prohaskinu osječkom roditeljskom domu kao *Narodenje Isusovo*, a u obitelji njegove nećakinje Zore sačuvana je do danas fotografija aktera te izvedbe.

Iz ustupljenog rukopisa Lucerna je već 1907. prevela poklonstvenu scenu triju istočnih mudraca koji blagonaklono i sebi svojstvenim biranim i uzvisnim riječima upućenima Josipu i Mariji prinose svoje darove božjem Djetetu: Baltazar zlatne dragocjenosti, Gašpar dragomasnu mirhu, a Melkior miomirisna kadiva. Baltazar je odjeven papinski (grimizni plašt, krzno i tijara) i zastupnik je romanskog naroda; Gašpar kao njemački car (sablja i bojni pršnjak), a Melkior kao zastupnik Slavena poput Tolstoja (ruska rubaška). Prohaska je tu scenu, kako je izjavio, napisao u obliku starohrvatskih prikazanijskih tekstova. S Lucerninom zbirkom ona je dospjela i do Huga von Hofmannsthala, koji je u pismu Lucerni izjavio da mu se iz zbirke upravo ona najviše svidjela. (Popis, br. 511)

U praškom razdoblju i 1930-im godinama združen je Prohaska s vlastitom dramom osiguravanja egzistencije i napisanim dramama koje nudi osječkom, banjalučkom i zagrebačkom kazalištu. Jedna se od njih, tročinska drama *Kralj Petar i junaci bez zakletve*, s vjerodostojnom epizodom iz Prvoga svjetskog rata, pokazala za diktature kralja Aleksandra, njegova sina, politički nepoćudnom, jer u ovoj psihološkoj drami kralj Petar I. nije i kazališno skinut s ratne pozornice, nego njome vlada kroz sva tri čina. Druga mu je onodobna drama politički manje zazorna jer je »čisto slavonski komad« – *Tamburaši ilirski*, s Pajom Kolarićem, Strossmayerom i Runjaninom, skladateljem himne, kao dramskim licima, bila ođaslana upravniku osječkoga Narodnog kazališta Ranku Mladenoviću i redatelju Aleksandru Gavriloviću (1936.). O obje drame Prohaska potanko pismovno obavještava godine 1937. Isu Cepelića, osječkog pisca i leksikografa, ali su mi njihovi tekstovi zasad nepoznati.¹² Posredne su nam i spoznaje iz godine 1947. iz obiteljskog kruga i o njegovoj drami *Klementina*, odnosno *Crvena princeza*, o skladateljici grofici Dori Pejačević.

¹² Pismo upućeno 12. veljače 1937. iz Praga u Osijek, u mojem posjedu.

S dramom je u svezi i Prohaskina iz hrvatskog obzora »pozadinska« književnopovijesna knjiga pisana na češkom jeziku, već spomenuta *Srbocharvátská literatura*. (Praha, 1928.). Njezina je koncepcija i obradba unutar periodizacijske trodjelne političko-pragmatičke strukture: I. predratna Moderna, II. Nacionalni pokreti i III. Poslijeratna književnost, neopravdano ostala sve do danas, kako sam već rekao, izvan interesne i spoznajne sfere hrvatske znanosti o književnosti i prosudbi književnih povjesničara i teatrologa, pa su i njegove sinteze o vodećim piscima ostale izvan bibliografske registracije.

U središtu su knjige hrvatska i srpska književnost i pisci Moderne i modernizma u desetljeću 1918.–1928., to jest avangardna misaonost, smjerovi i stilovi do zamiranja ekspresionizma. Metodološki je pažnja usmjerena na generičke odrednice: lirika – novelistika – drama i kritika, kazališna scena i prevoditeljstvo, a unutar ove vrstovnosti na naraštajne skupine pisaca, razvojni smjer i postignuća reprezentanata.

Zamjetno je dozirana pažnja i prostor piscima s kojima je Prohaska bio u polemičkom sučeljavanju. U svim je žanrovima Krleža neprijeporno mjerilo (tumačen na 17 stranica!), a potom u svojim i drugim žanrovima: Vojnović, Vidrić, Matoš, Nazor, Šimić, Kosor, Ivo Andrić, Krklec i drugi, a nadasve Tin Ujević! Krleža i Ujević središnje su osobnosti ove knjige. Po prosudbama s estetske razine, potrebi da književno djelo rasuđuje iznutra i intuitivno, kolebanju između artističke i ideološko-sinestezijske kritike, koja ga pobliže određuje, Prohaska je napisao moderno književnopovijesno djelo, posvema novo i različito od svojih *Pregleda* iz godine 1918. i 1921. Takvim ga je primila češka i ostala slavistička kritika, kao primarno vrelo iz kojega je i stručna i kulturna javnost crpila spoznaje o suvremenoj (»najnovijoj«) više hrvatskoj nego srpskoj književnosti. To je prva i jedina književna povijest do one Slavka Ježića u koju su ušli i najveći hrvatski pisci novijeg vremena. Prosudbe o tome kako su ušli, odnosno bili vrednovani, predmet je zasebne rasprave. I za nju je podlogu dao on sâm, svojom korespondencijom.

DRAGUTIN PROHASKA – PISAC SVOJEGA ŽIVOTA

Sažetak

Dragutin Prohaska pobuđuje pozornost samoopisivanjem sebe sama iz svoga autorskoga motrišta, kao *vitam suam auctor*, to jest kao sam svoj životopisac i svjedok, tumač i pojašnjivač svojega opusa, promotivne prakse i proizvodnje, književne, filološke i kulturalne. Ona se cijelosno ogleda u njegovome jedinstvenom opusu pridruženom autoreferencijalnom vrelu koje je ostavio za sobom: Korespondenciji dr. Dragutina Prohaske (1881.–1964.), akviziciji pohranjenoj u depozitnom fondu Hrvatske akademije. Ta je kolekcija Prohaskine korespondencije prebogata autorefleksijama i dokumentima o njemu, suvremenicima i drugim instancama u komunikaciji i rekonstruiranim zbivanjima. Jedinstvena je po tome što ju je sâm arhivistički obradio, sistematizirao po naslovnici u abecednom slijedu s kronotaksom i napisao analitički inventar za svaku od 1202 obrojčane pismovne jedinice.

U »odsjevu iz ovih pisama« ogleda se i autokritičnost Prohaskine književne generacije prema sebi i njemu kao kritičaru, književnom povjesničaru i komparatistu, a u predočenoj komunikacijskoj praksi razvidna je i njegova težnja za učvršćivanje konsenzusa s njom. Zamjetno je i njegovo samopodastiranje »očevidnih činjenica« nama nedovoljno poznate recepcije njegova unutar tekstnog opusa, a one omogućuju i zahtijevaju revalorizaciju i njegova osobnog doprinosa hrvatskoj književnosti i kulturi.

Prohaskin opus proširen opisom i komentarima vlastite korespondencije, otkriva mnogostruki i raznoliki njegov život, udio i status u njoj. Na to naponsko autoreferencijalno polje suodnosa između autora i pridruženog komentatora upućujemo kroz tri razdoblja: *osječko-bečko* ili pripravno (1897.–1905.), *zagrebačko*, kao književno eksponirano (1906.–1920.) i *praško razdoblje*, kao komparatističko i filološko (1920.–1958.). Korespondencija s Julijem Benešićem, Vatroslavom Jagićem, Petrom Skokom, Camillom Lucernom, Đurom Szabom, Isom Cepelićem i drugima, kao i sačuvana registraturna životopisna građa jesu instrument koji ih povezuje. Ustrojena samopromatranjem s vremenske distance, ona omogućuje njezinu tvorcu opetovani povratak k sebi samome, ali dopušta i pregled nad cjelinom života i ostvarenog opusa, otkrivajući širinu njegove rezonancije, stručne i čitateljske primljivosti pojedinih knjiga i tekstova, kao i nepoznati bio-bibliografski repertorij te Prohasku kao dramatičara.

DRAGUTIN PROHASKA – EIN SCHREIBER SEINES LEBENS

Zusammenfassung

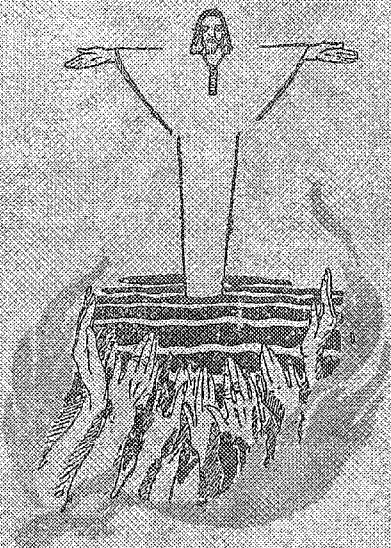
Dragutin Prohaska erregt Aufsehen durch eine Selbstbeschreibung von seinem Standpunkt, als ein *vitam suam auctor*, d. h. als ein Autobiograph und Selbstzeuge, als ein Interpret und Erklärer seines Opus, der promotiven Praxis und literarischen, philologischen und kulturellen Produktion. Sie wird im ganzen in seiner einzigartigen und dem Opus angeschlossenen autoreferenziellen Quelle, die er nachließ, reflektiert: in der *Korrespondenz von Dr. Dragutin Prohaska* (1881.–1964.), einer Aquisition, die im Depositionsfonds der Kroatischen Akademie verwahrt wurde. Diese Kollektion Prohaskas Briefwechsel ist überreich an Autoreflexionen und

Dokumente über ihn, Zeitgenossen und andere Instanzen in Kommunikation und in den rekonstruierten Geschehnissen. Sie ist einzigartig nach der Tatsache, dass sie von ihm selbst archivistisch erarbeitet und den Korrespondenten nach alphabetisch mit einer Chronotaxe systematisiert wurde, wobei er ein analytisches Inventar für jede von 1.202 nummerierten Briefeinheiten schrieb.

In einem »Reflex aus diesen Briefen« wird auch eine Kritik Prohaskas literarischer Generation zu sich selbst und zu ihm als ein Kritiker, Historiker und Komparativist reflektiert, weil in der repräsentierten Kommunikationspraxis seine Neigung zur Befestigung eines Konsensus mit ihr scheinbar wird. Bemerkbar ist auch seine Unterbreitung der »offenbaren Tatsachen« der uns ungenügend bekannten Rezeption seines innertextualischen Opus, die eine auch eine Revalorisierung seines Beitrags zur kroatischen Literatur und Kultur ermögen und erfordern.

Prohaskas Opus, das durch eine Beschreibung und Kommentare seines eigenen Briefwechsels verbreitet wird, entdeckt sein vielflächiges und verschiedenes Leben, Zuteil und Status darin. Auf dieses vollkräftigen autoreferenziellen Feld der Interrelationen zwischen dem Autor und dem zugeteilten Kommentator wird in drei Periode verweist: die *Osijsker-wienerische* oder die vorbereitende Periode (1897.–1905.), *Agramer* oder die literarisch exponierte Periode (1905.–1920.) und die *Prager* Periode, als eine komparativistische und philologische Etappe (1920.–1958.). Ein Briefwechsel mit Julije Benašić, Vatroslav Jagić, Petar Skok, Camilla Lucerna, Đuro Szabo, Iso Cepelić und anderen wie auch die aufbewahrten registrierten biographischen Materialien sind ein Konnektionsinstrument. Durch eine Selbstbetrachtung von zeitlicher Distanz organisiert, er wiederermöglicht seinen Autor eine Selbstrückkehr, aber er erlaubt auch einen Überblick des ganzen Lebens und des realisierten Opus, wobei die Breite seiner Resonanz, der expertischen und leserlichen Zunahme einzelner Texte, wie auch ein unbekanntes bibliographisches Repetitorium und Prohaska als ein Dramatiker entdeckt wird.

DE DRAGUTIN PROHASKA
FJODOR MIHAJLOVIČ
DOSTOJEVSKI
STUDIJA O SVESLAVENSKOM
ČOVJEKU

М С М К К И

Dragutin Prohaska: *Fjodor Mihajlovič Dostojevski.*
Studija o sveslavenskom čovjeku. Zagreb, 1921.

Prohaskina studija o problemu slavenske kulture

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)
930.85 (497.5)

Jedna od bitnih, izrazito naglašenih odrednica Prohaskinih književno-povijesnih rasprava i analiza, njegovo je sveslavensko osjećanje i opredjeljivanje, vidljivo i iz njegovog interesa koji je pokazivao za slavensku književnost, a posebice za rusku književnost, što je rezultiralo njegovom opsežnom i iscrpnom monografijom o Dostojevskom.¹ Studij djela tog značajnog ruskog pisca doveo ga je i do određenih filozofsko-moralnih premisa, kao i značajnih odrednica njegovog shvaćanja smisla i zadaća književnosti.² Svoj osobit interes za problem slavenske kulture tumači na sljedeći način: »Kultura latinska i germanska odskočila je, izrađena je, slavenska je u jednom kaotičnom nastojanju, i mi ne možemo drugo, no da je shvatimo problemom, čijemu je razrađivanju vrijedno žrtvovati – sve.«³

Prohaskina studija o problemu slavenske kulture objelodanjena je godine 1914. u Berlinu i Zagrebu. U berlinskom časopisu *Die Grenzboten* objavljena je na gotici pod naslovom *Das slawische Kulturproblem* 28. siječnja 1914.⁴ Iste se godine pod naslovom *Problem slavenske kulture* u nastavcima pojavljuje u prvih šest brojeva zagrebačkoga *Savremenika*.⁵ U oba izdanja

¹ Dragutin Prohaska, Fjodor Mihajlovič Dostojevski. Studija o sveslavenskom čovjeku, Zagreb, 1921.

² »Prohaska na književnom opusu Iva Vojnovića (i zato ga je i smatrao jednim od temeljnih stupova hrvatske književnosti) istražuje i pronalazi prvenstveno problem moralnih komponenti čovjeka, otkrivajući u njegovu djelu smisao onog što bismo mogli nazvati svojevrsnom 'dostojevštinom': težnju čovjeka za specifičnom ljudskom slobodom do koje se dolazi jedino moralnim unutarnjim očišćenjem, katarzom.« Miroslav Šicel, »Književnopovijesni rad Dragutina Prohaske«, u: Književni Osijek. Književnost u Osijeku i o Osijeku od početaka do danas, Osijek 1996., str. 295.

³ D. Prohaska, *Savremenik*, IX, br. 6., str. 315, Zagreb 1914.

⁴ *Die Grenzboten. Zeitschrift für Politik, Literatur und Kunst*, herausgegeben von George Cleinow, 73. Jahrgang, Nr. 4, Berlin, 28. siječnja 1914. U istom broju nalazi se i Prohaskin članak »Russische Eindrücke eines Kroaten«, str. 157–161.

⁵ *Savremenik*, IX, br. 1, str. 8–10; br. 2, str. 65–67; br. 3, str. 136–139; br. 4, str. 181–185; br. 5, str. 267–271; br. 6, str. 312–315, Zagreb 1914.

podijeljena je u šest zasebnih poglavlja: I. Uvodni članak, II. Češki narodni značaj, III. Značaj poljskoga naroda, IV. Značaj ruskoga naroda, V. Značaj Jugoslavena i VI. Rješavanje problema.⁶

U svom pristupu problemu slavenske kulture Dragutin Prohaska polazi od određenja pojma kulture i kulturnih granica. Smatra da »karakteristika jedne kulture nije isto što i enciklopedija o njoj« jer se ona ne zasniva na znanju i znanosti jednoga naroda, nego je sinteza njegovih mnogo dubljih sila. Tumači da su »veliki tvorci kulture bili prosti ljudi, Krist, Muhamed, Budha cijenili su neukost i naivnost i nijesu mogli da svojom kulturom oduševu učene i prosvijetljene svoga vremena jer znanje je oholo, a skromna je samo mudrost, 'scientia profana' – 'hagija sofija'. Mudrost je sveta, a nauka je ulična.«⁷ Kultura jednog naroda je njegova mudrost, a ne znanje i prosvijećenost. Zato je pitanje slavenske kulture za Prohasku prije svega pitanje slavenskog načina života. Živjeti se može samo svojim životom, a ne tuđim, iako se može znati i tuđe znanje. Cijelu ritmiku života, shvaćanje dužnosti, odgovornosti, ljubavi, milosti uredit će svaki pojedinac više prema doživljajima svojim i svojih predaka, nego li prema svom znanju. Zato se, zaključuje Prohaska, dva naroda različite prošlosti ne mogu lako smatrati jednom kulturnom cjelinom. Slavenskim narodima, dakle, ne stoji nasuprot Europa, nego mnoge Europe, odnosno više europskih naroda sa jakim kulturnim razlikama.⁸

Problem slavenske kulture Prohaska nastoji odrediti njezinim odnosom prema dvama kulturnim tipovima, romanskom i germanskom. O tome kaže: »Talijani i Francuzi mrze Nijemce, a mi ih se politički bojimo i zbog toga ponavljamo romansko mnijenje o Germanima i upadamo u pogrešku, da sebe smatramo duševnim Romanima. Tu nauku ponavljaju najradije Poljaci, Srbi, Bugari, učenici Francuza, i mi Hrvati, naročito dalmatinski Hrvati, učenici Talijana.«⁹ Ideju Adama Mickiewicza o slavensko-romanskom srodstvu o kojem govori u svojim pariškim Predavanjima o slavenskoj književnosti, Prohaska naziva ustupkom politici, za volju Napoleonu, »izbavitelju Poljske«, a ne znanstvenom spoznajom. »Jedino Česi nisu pali u tu bludnju, da u romanskom uzoru traže okrepu za svoju narodnu individualnost.«¹⁰

⁶ U časopisu *Die Grenzboten*: I. Das slawische Kulturproblem, II. Der tschechische Nationalcharakter, III. Der polnische Nationalcharakter, IV. Der russische Nationalcharakter, V. Der südslawische Nationalcharakter, VI. Die Lösung des Problems.

⁷ D. Prohaska, *Savremenik*, str. 312.

⁸ Isto.

⁹ Isto, str. 9.; Nadalje: »(...) Francuzi nikada ne drže nas nečim sebi bliskim, a miješaju nas s Nijemcima. Ja ne govorim o francuskoj politici, nego o francuskom rasnom osjećaju. (...) Nijedan se Francuz nije obradovao čuvši da sam Slaven, to mu je isto što Nijemac, protivno i nepoznato. (...) Ima samo jedan tuđi narod, kojega Francuz može štovati i katkad ljubiti, a to je engleski. (...) Englezi i Francuzi drže sebe svijetom odijeljenim od njemačko-slavenskog. Tako se grupiraju u kupalištima, diplomatskim poslovima, u kolonijalnoj politici, u nauci, estetici, u umjetnosti i svemu. I u tome je odvajanju velika historijska pravda.« Isto, str. 10.

¹⁰ Isto, str. 9.

Nasuprot tome, Dragutin Prohaska jasno izražava svoje uvjerenje o bliskoj vezi slavenske i germanske kulture: «Komparativna lingvistika nedvojbeno dokazuje jedinstvenu osnovu njemačkog i slavenskog idioma, pored-bena folkloristika nalazi analogne motive u običajima, ornamentici, narodnoj poeziji, a slavenski nacionalni preporod nije drugo nego odjek na njemačku romantiku. (Murko, *Deutsche Einflüsse auf die böhmische Romantik*). Ali politička borba razbija svako trijezno međusobno proučavanje! Ona je štoviše odgojila misao, da je Slaven po duši srodan Francuzu ...!»¹¹ Glavna prepreka međusobnom proučavanju i razumijevanju Slavena i Nijemaca njihova je velika politička mržnja.

Dragutina Prohasku osobito zaokuplja problem recepcije slavenske kulture u drugim europskim kulturama. Upozorava da Nijemci i Francuzi ocjenjuju rusku (slavensku) kulturu po mjeri koliko se ona približila zapadnim oblicima i načelima, a ne vide, da velikani ruskog duha poput Dostojevskog, Solovjeva, Tolstoja i brojnih drugih, ta mjerila posve i ne priznaju, tražeći svoje putove, »mimo evropejštine«. Prema ruskoj (slavenskoj) se kulturi i »najoprezniji zapadnjak« odnosi lakoumno, kad je mjeri o svoju kulturu i smatra da slavenska inteligencija traži ono isto, što je zapadna već postigla. Zapadnjak se uzvisuje nad najvišim pojavama slavenske kulture.¹² »On se nije naučio uvažavati osebnosti slavenske, šta više on je smatra nazadovanjem. Francuz i Nijemac misli da je Rusija primjer retrogradnosti i društvene nepravde.«¹³ Prohaska govori o dva protivnička raspoloženja, slavenskom koje traži više, nego li daje europska kultura, i europskom, koje misli, da slavensku kulturu treba k sebi podignuti.¹⁴

Zasebno poglavlje studije Prohaska posvećuje tzv. »jugoslavenskoj kulturi«. Ona se prema Prohaskinom uvjerenju temelji na »lažnoj« kulturnoj osnovi. Jugoslaveni su kroz stoljeća, drži on, stajali »pod pokroviteljstvom oboružanog neba i sva im je kultura bila u tome, što su načinili od Propetoga Spasitelja – Oca i vojvodu, kraljeva Ilirskih, odnosno iz križa, bojovni stijeg političke slobode«. ¹⁵ Ova »lažna« kulturna osnova, nametnuta od »neprijatelja Turčina koji je vojevao u ime religije i načinio od proroka vojvodu«, snažno se ucijepila u narodnu dušu, te je u prvom trenutku »preporoda« slavljena kao nešto izvorno narodno. Tako u Mažuranićevom epu *Smrt Smail-age Čengića* Prohaska nalazi »svu baštinu feudalnoga kršćanstva

¹¹ Isto, str. 10.

¹² »Neki francuski kritik (Henri Bidou) govorio je nedavno u Petrogradu predavanje o utjecaju ruske literature na francuske pisce. I on ne zna šta bi počeo s tim utjecajem, pa veli napokon: Stradavanje, opjevano ruskim piscima prerodilo se u francuskih autora u stoicizam, jer latinjanin je odviše ohol, a da strada, pa je shvatio stradanje, ne kao očišćenje, nego kao osilenje.« Isto, str. 315.

¹³ Isto.

¹⁴ Isto.

¹⁵ Isto, str. 267.

obnovljenoga i proslavljenoga; kršćanstvo osvete, kršćanstvo Kosova, Osmanske, Razgovora ugodnoga – krvavoga, kršćanstvo Kraljevića Marka«. ¹⁶

Ovoj »lažnoj« kulturnoj osnovi Prohaska suprotstavlja ideju bogumilstva s temeljnim načelima duhovnosti i pravednosti, jer se prema njegovom uvjerenju »prava« kultura ne razvija iz križarskih vojni, nego iz kršćanske humanističke kontemplacije anonimnih propovjednika.

Bosanskim bogumilima i njihovoj književnosti Prohaska posvećuje zasebno poglavlje u knjizi *Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina* (Zagreb, 1911.), ¹⁷ nastavljajući put Vatroslava Jagića koji je vjerojatno prvi zamijetio osobito značenje bogumilstva za povijest hrvatske kulture, te nastojao objasniti »u čemu je bogumilstvo našem narodu toliko prijalo, kojimi li se svojstvi toliko podudaralo s naravi slovjenkom, da se je mnogo vjekova snažno održalo ne samo među prostim pukom, već čak kod boljara, knezova i kraljeva bugarskih, srpskih i bosanskih«. ¹⁸ Dakako, njegovi su pogledi na bogumilstvo oblikovani na temelju tadašnjih znanstvenih spoznaja o posljedica su Prohaskine zanesenosti za južnoslavensku ideju i njegovih sveslavenskih pogleda općenito, a suvremena znanost o problemu bogumilstva danas ima posvema drugačije spoznaje. ¹⁹

Čini se da je Jagićev članak o bogumilstvu objelodanjen u *Historiji književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga* (Zagreb, 1867.), bio i jedan od povoda za nastajanje djela *Bogomili i Patareni* Franje Račkog (Zagreb, 1869.–1870.). ²⁰ Prohaskin rad o bogumilstvu imao je značajan utjecaj na Ivo Pilara koji je 10. veljače i 10. ožujka 1927. održao dva predavanja u Sociološkom društvu u Zagrebu pod naslovom *Bogumilstvo kao religijozno-povjestni te kao socijalni i politički problem*. Pilar o tome kaže: »U smislu Jagićeva rada napisao je prof. Dragutin Prohaska u svom djelu 'Das kroatisch-serbische Schrifttum in B. u. H.' izvrsno poglavlje o bosanskim Bogumilima i o njihovoj literaturi, te mi je znatno pomogao do spoznaje o ogromnom socijalnom, kulturnom i političkom znamenovanju Bogumilstva, koje je moje proučavanje toga pitanja na licu mjesta u Bosni još produbilo i proširilo«. ²¹

Prohaska smatra da ideja bogumilstva ima osobito značenje za budućnost te, kako ju on naziva, jugoslavenske kulture: »Nastane li moralni obrat u krilu jugoslavenstva smjerom bogumilizma (...) jugoslavenstvo će

¹⁶ Isto.

¹⁷ III. Kap. Die bosnischen Bogumilen, str. 18–55.

¹⁸ Vatroslav Jagić, *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga*. Knjiga prva. Staro doba, Zagreb 1867., str. 80.

¹⁹ Usp. raspravu Radoslava Katičića: »Književni povjesničar Dragutin Prohaska u svjetlu svojega prikaza starije pismenosti u Bosni i Hercegovini« u ovom zborniku.

²⁰ Franjo Rački, »Bogomili i Patareni«, *Rad JAZU*, knj. 7 i 8 (1869.), knj. 10 (1870.)

²¹ Ivo Pilar, *Bogumilstvo kao religijozno-povjestni te kao socijalni i politički problem*. Dva predavanja dra Ive Pilara što ih je na 10. veljače i 10. ožujka 1927. održao u Sociološkom društvu u Zagrebu, Zagreb 1927., str. 59.

se opet konsolidirati u jednu, kulturnu cjelinu i šta više ono će opet u historiji davati jedan svoj novi obol od svojega talenta. Ode li naprotiv naša težnja za polukulturnim ralom i perom i na rendez-vous za Kraljevićem Markom, razdrobit ćemo se na Bregalnicama i Kosovima.«²²

Uzor Prohaskinom modelu budućeg razvoja tzv. jugoslavenske kulture je dubrovačka kultura izgrađena na bogumilskim zasadama jer Dubrovčani između sebe propovijedaju »ideju slobode na osnovi pravednosti, a ne na osnovi vojničke sile. Njihov Bog bijaše u pravdi, a ne u sili.«²³ Prema djelu *Della mercatura* (1458.) Benka Kotruljića Dubrovčanina navodi: »Bog je ondje, gdje je vita filosofica.« Dubrovnik je »vita filosofica«. Za Prohasku je to jedini pravi put razvoja takozvane jugoslavenske kulture, a time i njezina vraćanja u okrilje slavenstva.²⁴

Isto tako, Prohaska naglašava važnost bogumilstva za razvoj slavenske kulture uopće: »Bogumilizam bijaše slavenskom osjećaju tako svet i velik, da je pred njim blijedio svaki drugi interes. (...) Pravo i dužnosti ostavile su ovaj rod ljudi svagda hladnim. Ali taknuti u njihove predodžbe o pravdi (ne o pravu), o ličnome poštenju, zasegnuti u savjest, bilo je svagda od kobnih posljedica.«²⁵ »Vjera bez dogmi i pravila, vjera spontanosti i osobnog savršenstva«, kako je Prohaska naziva, javlja se nanovo u husitizmu. Češku reformaciju Prohaska ne naziva pravom reformacijom jer kako navodi, Jan Hus nije reformirao crkve, ostao je u duši pokoran katolicizmu kojeg nije htio zamijeniti uredbama nego ljudima. »To nije mogao da postigne nikakvom naukom, nikakvim znanjem, nego jedino ličnim primjerom. I zato je sebe prinesao za žrtvu. (...) Češki narod, kad se odlučio poći za Husom, nije mogao ni do čega drugoga doći nego li na Bijelu Goru, na lomaču svoju. Na Bijeloj se Gori svršava tragedija husitizma. Time je iscrpljen smisao češkoj 'reformaciji'«.²⁶

Rješenje problema slavenske kulture Prohaska nalazi u tadašnjoj Rusiji u kojoj se razvijao isti proces borbe između osobnosti i države, osobnosti i crkve, koja je bila presudna za južno slavenske narode, te za češki i poljski narod. Zato postavlja dva ključna pitanja: Hoće li Rusi provesti tu borbu drukčije nego li zapadni i južni Slaveni? Hoće li ta borba vratiti povijesni smisao onim prethodnim slavenskim sukobima s Europom u ime pravde? Prema njegovom mišljenju kroz tu borbu Rusija bi trebala ko-

²² D. Prohaska, *Savremenik*, str. 270.

²³ Isto.

²⁴ »Jugosloven je duševno vrlo bogat. Jedno granato stablo. Strastven i sentimentaln. Nestalan. Ali svagda, kad je on sebe sam stao obrezivati, savladavati – ne čekajući da to s njime drugi učine – udarila mu je sva snaga pravcem duhovnim, proizvodnim, stvaralačkim. I plodovi toga samoodređivanja, bijahu svagda najbolji i najljepši, i što je najvrednije – bijahu izvorni.« (...) »Kad su raj u pitali, koliko daje agi godišnje, ona odgovori: Mi nemamo vremena da Ti nabrojimo sve što dajemo, ali možemo ti reći čega ne dajemo – Što dakle ne daje? – Duše – rekoše. Nadimo je ...« Isto, str. 271.

²⁵ Isto, str. 314.

²⁶ Isto.

načno srasti s ostalim slavenstvom u jednu kulturnu cjelinu, a cijelo slavenstvo odskočiti kao svijet za sebe, sa svojom mudrošću života i svojom kulturom. Glavna obilježja te kulture bila bi »oslobođenje života od nepravde romanskoga društva i od 'feudalne' vezanosti germanskoga, vrativši mu više spontanosti i ličnog samoodređenja.«²⁷

Kao što je u uvodnom poglavlju zacrtao ciljeve svog istraživanja, između ostalog »izvesti zaključke o zajedničkim ciljevima, o smislu panslavizma i njegovom odnošaju prema njemačkom svijetu«,²⁸ razbistriti pogled na stvari i naći pravi put kojim treba ići slavenska politika, Dragutin Prohaska, u okvirima svog znanstvenog sustava, jasno ukazuje na probleme i nudi njihova moguća rješenja. Ipak, u završnom poglavlju studije, u kojem izlaže konačno rješenje problema, zamjetne su neke nedosljednosti, pa i stanovitava proturječnosti u odnosu na prethodna poglavlja.

Primjerice, dok u prvim poglavljima naglašava razlike i suprotnosti između slavenstva i europskog zapada, u završnom poglavlju autor će se naći »zatečen proturječnostima sa samim sobom«, i zaključiti da »samo vidik s daljine može pregledati duboke razlike što dijele slavenske narode«. Proturječnosti u svojem djelu uviđa i sam, te ih pokušava objasniti: »Mnogomu čitaocu, koji poznaje ovo ili ono bliže nego li ja, bit će teško primati moje karakteristike Slavena za valjane i obvezatne, ali valja da znade da je još teže meni ostati kod tih karakteristika, kad opazim da ih potiskuje mnoštvo novih činjenica. Od protivština je dakle slobodan samo onaj, koji radi na gotovoj shemi, a onaj koji je nema – stoji vječno u borbi i protivštini sa samim sobom. Eto takova je sudbina i ovoga pokušaja.«²⁹

Prohaskine nedoumice proizlaze djelomice iz složenosti problema, ali čini se da su ponajviše posljedica znanstveno nedostatno protumačenih problema i metodološki neizgrađenog sustavnog pristupa problemu, te konkretne analitičke metode. Osim toga, određene nedosljednosti i nedorečenosti u rješavanju problema rezultat su heterogenosti njegova pristupa bez određenije kritičke koncepcije.

Usprkos tome, Prohaskina studija o problemu slavenske kulture predstavlja zapažen doprinos slavenskoj kulturologiji kao jedno od onih djela koja su u svoje doba, ukazujući na probleme i nudeći moguća rješenja, zacrtala razvoj budućim istraživanjima slavenske kulture, te izgrađivala neke od pretpostavki na kojima počiva suvremena znanost o slavenskoj kulturi.

²⁷ Isto, str. 315.

²⁸ Isto, str. 10.

²⁹ Isto, str. 312.

Izvori i literatura:

- Jagić, Vatroslav: *Historija književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga. Knjiga prva. Staro doba*, Zagreb 1867.
- Pilar, Ivo: *Bogumilstvo kao religijozno-povjestni te kao socijalni i politički problem*. Dva predavanja dra Ive Pilara što ih je na 10. veljače i 10. ožujka 1927. održao u Sociološkom društvu u Zagrebu, Zagreb 1927.
- Prohaska, Dragutin: *Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina von den Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert*, Zagreb 1911.
- Prohaska, Dragutin: *Das slawische Kulturproblem, Die Grenzboten. Zeitschrift für Politik, Literatur und Kunst*, herausgegeben von George Cleinow, 73. Jahrgang, Nr. 4, Berlin 1914.
- Prohaska, Dragutin: *Fjodor Mihajlovič Dostojevski. Studija o sveslavenskom čovjeku*, Zagreb 1921.
- Prohaska, Dragutin: »Problem slavenske kulture«, *Savremenik*, god. IX, br. 1, str. 8–10; br. 2, str. 65–67; br. 3, str. 136–139; br. 4, str. 181–185; br. 5, str. 267–271; br. 6, str. 312–315, Zagreb 1914.
- Rački, Franjo: »Bogomili i Patareni«, *Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 7, 8, 10, Zagreb 1869.–1870.
- Šicel, Miroslav: »Književnopovijesni rad Dragutina Prohaske«, u: *Književni Osijek. Književnost u Osijeku i o Osijeku od početaka do danas*, Osijek 1996., str. 291–298.
- Šidak, Jaroslav: *Studije o »Crkvi bosanskoj« i bogumilstvu*, Zagreb 1975.

PROHASKINA STUDIJA O PROBLEMU SLAVENSKE KULTURE

Sažetak

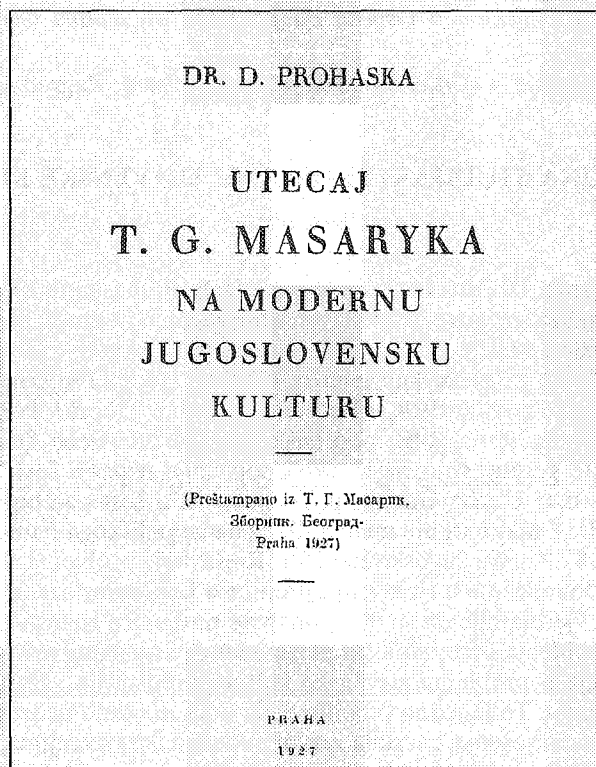
Jedna od bitnih, izrazito naglašenih odrednica Prohaskinih književnopovijesnih rasprava i analiza, njegovo je sveslavensko osjećanje i opredjeljivanje, vidljivo i iz njegovog interesa koji je pokazivao za problem slavenske kulture i slavensku književnost, posebice za rusku književnost. Njegova studija *Problem slavenske kulture* objelodanjena je godine 1914. u Berlinu i Zagrebu. U berlinskom časopisu *Die Grenzboten* objavljena je na gotici pod naslovom *Das slawische Kulturproblem* 28. siječnja 1914. Iste godine se u nastavcima pojavljuje u prvih šest brojeva zagrebačkog *Savremenika*. U oba izdanja podijeljena je u šest zasebnih poglavlja: I. Uvodni članak, II. Češki narodni značaj, III. Značaj poljskoga naroda, IV. Značaj ruskoga naroda, V. Značaj Jugoslavena i VI. Rješavanje problema. Usprkos nekim Prohaskinim nedoumicama u rješavanju problema koje proizlaze iz njegove složenosti, premda je vjerojatnije da su one ponajviše posljedica znanstveno nedostatno protumačenih problema i metodološki neizgrađenog sustavnog pristupa problemu, Prohaskina studija o problemu slavenske kulture predstavlja važan doprinos slavenskoj kulturologiji. To je jedno od onih djela koja su, jasno ukazujući na probleme i nudeći moguća rješenja, zacrtala razvoj budućim istraživanjima slavenske kulture, te izgrađivala neke od pretpostavki na kojima počiva suvremena znanost o slavenskoj kulturi.

PROHASKA'S STUDY ON THE ISSUE OF SLAVIC CULTURE

Summary

One of the key, extremely highlighted elements of Prohaska's literary-historical essays and analysis is his Pan-Slavic feeling and orientation, evident also in the interest he showed for the issue of Slavic culture and Slavic literature, especially for Russian literature. His Study on the issue of Slavic culture was published in 1914 in Berlin and Zagreb. The Berlin journal *Die Grenzboten* published it in gothic alphabet, with the title *Das Slawische Kulturproblem* on 28th January 1914. In the same year the first 6 issues of *The Contemporary* were published in Zagreb. Both journals divide Prohaska's study into 6 chapters: 1 – Introduction, 2 – Czech national characteristics, 3 – Characteristics of Polish people, 4 – Russian national characteristics, 5 – Yugoslavian people characteristics and 6 – Resolving issues.

In spite of some of Prohaska's dilemmas in resolving the issues, springing from the complexity of the issues (although it seems that his dilemmas come as a consequence of inadequate scientific analysis of the issues and methodologically unstructured approach to them) Prohaska's study of the Slavic culture is an important contribution to the Slavic cultural sciences, as one of the works which have, by pointing to the problems and offering solutions, set the scene for the development of future research of the Slavic culture and put forth some of the hypotheses which serve as a basis for today's Slavic cultural studies.

Dragutin Prohaska: *Utečaj T. G. Masaryka na modernu jugoslovensku kulturu*. Praha, 1927. (Pretiskano iz: T. G. Masaryk: *Zbornik*, Beograd-Praha, 1927.)

Interpretacija ženskih likova u raspravi Dragutina Prohaske

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)
316.66 – 055.2

I. Uvod

Tematiziranje žene u prostoru obitelji i šire zajednice stalno je mjesto literature koje vrlo često predstavlja odraz sociokulturnih izvanjskih prilika u kojemu je djelo objelodanjeno.¹ Naše istraživanje usmjereno je na raspravu Dragutina Prohaske iz godine 1916. naslovljenu *Ženska lica u hrvatskoj književnosti*.² Riječ je tipološkom pristupu u kojemu autor kronološkim slijedom opisuje najrelevantnije ženske likove prepoznate u književnim djelima renesanse, baroka, romantizma, realizma i moderne. Prohaska je, dakle prema vlastitoj prosudbi prikazao samo one ženske likove iz hrvatske književnosti koji su u povijesnim pregledima ovjereni kao poetički amblemi pojedinoga razdoblja i komparirao ih sa ženskim likovima iz literature širega konteksta. Deskriptivnom metodom kontekstualizirao je sličnosti i razlike u opisivanju ženskih likova hrvatske prema europskoj književnosti određenoga vremena. Takav način čitanja hrvatske književnosti na početku dvadesetoga stoljeća vrijedan je prilog ukazivanja na tradicijsku pripadnost i korespondentnost hrvatske s drugim književnostima.

Za razliku od Prohasquine rasprave kritičarka Adela Milčinović u nekoliko je brojeva *Domaćeg ognjišta* iz godine 1902. pisala isključivo o ženskim likovima u Kozarčevim djelima. Vrlo detaljno je pojasnila tip žene koje nisu *idealizirane* poput mnogih u našoj literaturi nego »stvarne žene svoga kraja čiji problemi, nadanja i težnje postaju oličenje sveženskog i sveljudskog«. ³ Zadržavajući se na površinskom čitanju Kozarčevih novela Milčino-

¹ Upravo tim postupkom Dunja Fališevac u tekstu »Lik i shvaćanje žene u Begovićevu romanu Giga Barićeva« u zborniku radova: *Milan Begović i njegovo djelo*, Vrlika-Sinj 1997., str. 179. tumači poziciju Gige Barićeve želeći »preko analize književnopovijesnih i literarnih prezentacija ženskog bića« osvijetliti Begovićevu poetičku koncepciju i svjetonazor kako bi se »na neki način pripomoglo u utvrđivanju njegove pripadnosti određenoj stilskoj formaciji«.

² Dragutin Prohaska, *Ženska lica u hrvatskoj književnosti*, Zagreb 1916.

³ Adela Milčinović, »Žena u Kozarčevom radu«, *Domaće ognjište*, II, br. 2–10, Zagreb 1902.–1903.

više naglašava kako je naklonošću prema dilemama i frustracijama *običnih* žena autor učinio značajan odmak od egzistencijalnog prostora i svjetonazora. Naglašava kako Josipa Kozarca primarno zanimaju *potisnute* žene (Mira Kodolićeva, Jelena). Čini se kako Milčinovićeva ipak ne prepoznaje Kozarčevu strategiju oblikovanja psiholoških dilema kao najavu modernističkog pristupa liku. Vidljivo je, dakle, da tema *žena u književnosti*, plijeni pozornost kritičara i povjesničara i na početku dvadesetoga stoljeća.

U nastavku nastojat ćemo uočiti na koji način Prohaska interpretira ženska lica iz hrvatske književnosti te ukazati na nekoliko suvremenih teorija lika.

Prohaska je ženskim likovima pristupio primarno s obzirom na kategoriju realizirane osobnosti. Zanimala ga je ženska individualnost kroz povijesna razdoblja odnosno refleksi poetike na prostor realiziranja zadane funkcije. Način iskazivanja individualnosti žene u određenom razdoblju promatrana je preko razine njezina iskazivanja ljubavi (duhovna, tjelesna) i ukazivanja na njezin smjer (prema Bogu, muškarcu, ideologiji). Žena kao glavni nositelj radnje u pojedinom književnom djelu koje je i samo često puta indikator razdoblja kojemu pripada, na različite je načine očitovala i konzumirala emotivnost. Ona se kreće amplitudom od duhovnog zadovoljstva i duhovne erotike, preko tjelesne marginaliziranosti i otkrivanja smisla ljubavi u duhovnom jedinstvu do ljubavi kao samilosti i dobroti koja oslobađa odnosno eksplicitnog iskazivanja putene želje, strasti i ljubavi zbog ljubavi. Prohasku su u raspravi *Ženska lica u hrvatskoj književnosti* zanimale uglavnom površinske, konačne manifestacije pojedinoga lika dok se dubinskim analizama uzročnosti i kontekstom ideološko-socijalne motiviranosti bavio u nekim drugim raspravama.⁴

Na tome tragu možemo razlikovati dva osnovna tipa ženskih likova: *Mitske tipove*: 1. arhetip žene, majke, udovice; 2. arhetip ljubavnice i *Individualne tipove* ženskoga lika.

Prohaska je, dakle, kroz predloženu tipologiju određivanja likova razlikovao obavijesti dobivene eksplicitno u smislu izravne kvalifikacije pojedinoga lika da bi potom argumentirano implicitno izvodio zaključke o njima u smislu posredne (neizravne) kvalifikacije onim što lik čini unutar pripovjednog iskaza.

Jedan od novijih pristupa liku u književnom djelu za određivanje mjesta i uloge lika jest semiološki. Taj pristup razradio je Phillipe Hamon u svom tekstu *Za semiološki status lika*.⁵ S aspekta semiologije lik se u tekstu smatra znakom i dodjeljuje mu se označitelj, ime po kojem se prepoznaje. Označenost lika »za razliku od lingvističkog morfema, koji sugovornik otprije prepoznaje to jest semantička etiketa lika nije *a priori* određena i

⁴ Usp. Dragutin Prohaska, *Ilirizam u Ostijeku*, priredio Milovan Tatarin, Vinkovci 1994., posebno dojmjljiva je iscrpna bibliografija.

⁵ Phillipe Hamon, »Za semiološki status lika« u zborniku radova: *Autor, pripovjedač, lik*, priredio Cvjetko Milanja, Osijek 2000.

stabilna datost koja bi se naprosto trebala prepoznati, nego konstrukcija koja se postupno ostvaruje kroz vrijeme čitanja, kroz jednu fiktivnu avanturu, prazna forma koja ispunjava različite predikate (glagole ili attribute). Lik je, dakle, uvijek suradnja učinka konteksta (osobito semantičkih i intertekstualnih odnosa) i memorizacije i rekonstrukcije koju izvodi čitatelj. Priznamo li da smisao znaka u iskazu određuje sav prethodni kontekst koji bira i aktualizira jedno značenje između nekoliko teorijsku mogućih, možda možemo proširiti pojam konteksta na sav tekst *Povijesti i Kulture*«.

Prema Hamonu razlikuju se tri tipa likova: *referencijalni likovi* – povijesni, mitski – naučeni su i prepoznatljivi, imaju čvrst smisao, stvaraju učinak realnog, uloga u priči im je predvidljiva na osnovu već napisane *Povijesti*; *likovi spojnice* – mogu biti teže prepoznatljivi, maskirani su, važno je poznavati pretpostavke konteksta da bi se takvi likovi otkrili. *Likovi anafore*: mnemotehnički su znakovi čitatelju- san, uspomena, flash-back.

Vratimo se navedenoj Prohaskinoj studiji. Dragutin Prohaska je, kako smo već ranije istakli, likovima pristupio tipološki izdvojuvši pet dominantnih tipova, od renesanse do moderne, iz konteksta hrvatske književnosti: *Judita i Suzana čista*; *Barokna gospođa*; *Romantička duša*; *realistična duša*; *Moderna žena*.

Pri tome je izabrao isključivo, kako je definirao Hamon, referencijalne likove prepoznate i ovjerene od književne kritike i povijesti kao one koje mogu biti indikatorima književnoga razdoblja.

II. *Judita i Suzana čista*

Inicijalna rečenice Prohaskine rasprave glasi: »Hrvatska književnost počinje adoracijom žene«.⁶ Štovanje žene pokretačka je gesta i autora koji su ženu stavili u fokus vlastitih književnih djela, a i Prohaske koji je primijetio kroz svoju raspravu nekoliko zanimljivih funkcija žene u odnosu na širi kulturološki i literarni kontekst, a i na samo djelo. U istraživanju je krenuo od pjesničkog zbornika *Vrtal* kojeg je Kukuljević našao u samostanu sv. Benedikta u Trogiru. U njemu Prohaska prepoznaje eksplicitno iskazivanje franjevačke osjećajnosti koja je recepcijski ponajviše godila ženskom vjerovanju. Takvom strategijom eksplicitnog iskazivanja osjećajnosti Marulić oblikuje Juditu koja svoju tjelesnu snagu i ljepotu koristi za opće dobro i Suzanu koja sve svoje uspjehe postiže snažnim razborom. Osnovna karakteristika renesansnog tipa ženskoga lika stavljanje je naglasaka u djelima na opisivanje njezine ljepote, jakosti i mudrosti, pa one uz snagu duha mogu biti »Hrvatice...smjele i srčane u navali i obrani«.⁷ Žena renesanse mitski je simbol prirode, obnavljanja, cikličnosti i majčinstva, a svojom duhovnom snagom nadvladava moralnu iskrivljenost šire društvene zajednice.

⁶ D. Prohaska, n. dj., str. 7.

⁷ Isto, str. 9.

III. Barokna gospoja

Pišući o tipu žene u razdoblju baroka, Prohaska posebnu pozornost upućuje kategoriji putenosti kao indikatoru arhetipa ljubavnice. Putenost problematiziraju gotovi svi barokni autori, a posebice Ignjat Đorđić u *Uzdasima Mandalijene pokornice*, što je i prepoznato u većini književnopo- vijesnih rasprava i kritičkih čitanja.

Međutim, u baroknoj poetici nije riječ o liku žene ljubavnice oslobođe- noga *Erosa* koja sebe i svoju *osobnost* realizira tjelesnim užiticima. Njezina je tjelesna ljepota upotpunjena duhovnom erotikom koju Mandalijena sli- jedi. »To uzdisanje ljubavno prema Kristu jedinstveno je u svih literatura svijeta. Takova strast riječi, takova raskoš duhovitosti, esprita, epigrama- tičkih obrata, jedna rijeka figura, metafora, vodoskok slatkoga nazivlja, epiteta ljubljenome Kristu, neiscrpan, beskrajan«. ⁸

Mandalijenina ljubav prema Kristu⁹ dovodi je do smrti u kojoj će pronaći vječni spokoj i vječnu pripadnost Svevišnjem. Stilizaciju grješnoga Mandalijenog života Dubrovčanina Ignjata Đorđića, Prohaska komparira s vrhunskim francuskim i talijanskim pjesnicima duhovne erotike.

IV. Romantička duša

Ženske likove iz razdoblja romantizma označava ljubav. Riječ je o lju- bavi koja svoju materijalizaciju pronalazi u duhovnom jedinstvu s osobom suprotnoga spola. »Čista« ljubav onu »tjelesnu i materijalističku« naziva bonvivanskom i zamjenjuje je »svetim čuvstvom obožavanja jedne velike poetičke ženske duše«. ¹⁰

U romantizmu žena je pasivna i svrha joj je suzama pokazivati ljubav. Takve žene Prohaska prepoznaje u Vrazovim *Đulabijama*,¹¹ prvom ljubav- nom romanu u stihovima, a Preradovića¹² određuje čistim idealistom koji piše samo o duši ljubljene žene, a tjelesne njezine čari ga ne zanimaju. Kao posebnu romantičarsku ženu, Prohaska izdvaja Pucićevu Cvijetu koja je »junakinja ispred ovih, ljubavnica, koja prezire konvencionalne oblike društvene, žena velikog srca, koja stavlja na kocku svoj glas i svoj opsta- nak«. ¹³ Ona daje sve za svoju veliku i Jedinu ljubav.

Kao kontekstualnu ilustraciju navedenoga komparirao je Cvjetin lik s ženskom idolima romantičke poezije prepoznatim u Gjulnari Byronovoj, Lucindi Schlegelovoj te u *Gospođi s kamelijama* Alexandera Dumasa.

⁸ Isto, str. 15.

⁹ Usp: »Dakle lice Jezusovo, ljepota njegova ne nauka njegova, ne djela njegova upališe ju novim ljubavnim ognjem.« Isto, str. 15.

¹⁰ Isto, str. 19.

¹¹ Prohaska je više o poetici Stanka Vraza pisao u raspravi *Vrazove Đulabije*, Zagreb 1910.

¹² Usp. D. Prohaska, »O pjesniku Petru Preradoviću« (povodom stote obljetnice nje- gova rođenja dne 19. ožujka 1918.), *Hrvatska njiva*, II, br. 11, str. 182, Zagreb 1918.

¹³ D. Prohaska, *Ženska lica u hrvatskoj književnosti*, Zagreb 1916., str. 24.

Upravo takav aktivan tip žene koja prekida s konvencionalnim načinima života i posvećuje se nekom višem cilju, višoj moralnosti i požrtvovnosti otvara prostor *famme fatale* hrvatske književnosti realizma.

V. Realistična žena

Lik žene na prijelazu devetnaestoga u dvadeseto stoljeće oblikovan je dvjema strategijama: realističkom i modernističkom. Realističko oblikovanje usmjereno je primarno opisivanju prostora u kojemu žena egzistira i ukazivanju na funkciju koju ona u njemu ima dok modernistička strategija nastoji ukazati na dubinsku strukturu lika tematiziranjem njezinih dilema, frustracija i želja.

Prohaska tip realistične žene interpretira preko novela Josipa Kozarca, *Tena* i *Biser Kata*. »To su žene koje su nakon grijeha pune samilosti i dobrote, a slabi se muž u ljubavi za tu ženu preporada duševno.«¹⁴

Tijelo je primarna njezina ovjera naglašena opisima vanjskog izgleda. Bez obzira na socijalne i privatne norme žena-ljubavnica lako se prepusta tjelesnim užicima.

Ona je također simbol *slabosti, nagona* i *žudnje* koja podliježe vlastitim »slabostima«,¹⁵ iako je dugoročno sklona kompromisima s društvenim normama. Zadovoljavanje potreba u primarnoj egzistenciji kodovi su koji određuju njezino mjesto i ulogu, koji joj osiguravaju toliko potrebnu sigurnost. Arhetipski je žena ostvarena pozicijom majke i ljubavnice. Binarna opozicija majka-ljubavnica, stalno je mjesto realističke koncepcije tematiziranja žene. Pasivna pozicija u kojoj je žena najčešće objekt pripadajućeg prostora odraz je patrijarhalnoga stanja društva krajem devetnaestoga stoljeća. Ono ženu promatra iz pozicije drugog, nalazeći i iscrpljujući njezinu ulogu u majčinstvu i kućanstvu.

Prohaska je posebno oštar prema romanu *Sabina* i inzistiranju na elementima naturalizma u njemu jer Kumičić zaostaje za Gjalskim i Kozarcem u prikazivanju socijalnoga konteksta. Međutim, Kumičićevi romani čitateljski su zanimljivi i stilski prohodni što je posljedica autorovog poznavanja francuske naturalističke literature.

VI. Moderna žena

Oštrom kritikom šireg socijalnoga konteksta Prohaska smatra kako moderne žene u hrvatskom životu nema jer »moderna žena je proizvod velegrada, a hrvatska je žena jedna ladanjka i malogradanka. Pa ne samo žena već i naš muškarac nije nikakav moderni čovjek; njegova je nutarnjost

¹⁴ Isto, str. 33.

¹⁵ Julija Kristeva, *Moći užasa, ogled o zazornosti*, Zagreb 1989.

vrlo primitivna, surova i tupa«. ¹⁶ Tim povodom Prohaska opisujući modernu ženu uzima kao primjere neke europske slikare (Felicien Rops) i književnike (Oskar Wild).

Kategorija spolne žudnje provlači se kao stalno mjesto onih djela u kojima aktersku poziciju drži tip žene-ljubavnice. Njezinu genitalnu, uživalačku moć, konzervativna zajednica nastoji pokoriti kako bi ista (žena!) postala zajednici podnošljiva. Tjelesno emancipirana žena u društvenoj praksi ruralnoga, ali i urbanoga hrvatskog građanskog društva s početka stoljeća nije priznata dok u literaturi obično završava, potpuno ili djelomično, tragično.

Žena dekadanse je ona koja hoće prekoračiti granice svojega ženskog prirodnog određenja – Androgyne – kozmopolitska žena, nad-žena.

Arhetip žene-ljubavnice u literaturi s prijelaza stoljeća prostor je preko kojega se ženska osobnost sve više naglašava. Preko kategorije tjelesnoga udovoljena požudi bez obzira na posljedice one ukazuju na spremnost preuzimanja posljedice koje će takav moralni prijestup projicirati. Aktivna pozicija ženskom liku priskrbljuje etiketu različitosti kao i moguću odbačenost od pripadajućega konteksta. Takvu ženu metaforično je u obliku cvijeta – suncokreta, prikazao Ivo Vojnović. ¹⁷ Njegova se poetska dama iskreno zaljubila i puna strasti izabrala smrt. ¹⁸ Tjelesnu ljubav i strast pri opisivanju ženskoga lika nastavlja Dragutin Domjanić.

Preko arhetipa žene-ljubavnice kod spomenutih autora dolazi do *zgušnjavanja* pozicije i funkcije ženskoga lika u tekstu. Individualni tip žene ukazuje na likove koji su nakon prepoznatog tjelesnoga *drugoga* krenule i u realizaciju duhovno *drugog* koje ih etiketira kao pojedince čija izražena suptilnost ne odustaje od potrebe za punom spoznajom koja relativizira mogućnost prebivanja smisla jedino u socijalnom prostoru.

Individualne tipove, pojednostavljeno rečeno, promatra se kao one koji samostalno odlučuju o svojoj egzistenciji bez obzira na vladajuće društvene norme. Međutim, društvo na takve pojedince, a kako bi to rekao suvremeni istraživač Hans Mayer, ¹⁹ gleda kao na socijalne autsajdere. Mayer predlaže dvije skupine autsajdera: 1. *egzistencijalni* autsajderi koji zbog svojih fizičkih, etičkih ili psiholoških predispozicija ne mogu biti, ali ni postati većina 2. *intencionalni* autsajderi koji na osnovi intelektualne opredijeljenosti prekoračuju norme društva.

Iz poetike pojedinih hrvatskih književnika Prohaska izdvaja nekoliko ženskih likova koji samostalno odlučuju o načinu svoje egzistencije, bez

¹⁶ D. Prohaska, n. dj., str. 37.

¹⁷ Usp. D. Prohaska, »Vojnovićevi ženski likovi«, *Ženski svijet*, I, str. 148–155, 1917.

¹⁸ »Jest to je! To znači, jest to je tajna i smisao mogega života, ja sam žena, ja sam kao onaj cvijet, mene su raspalile strasti, a sada gdje se skupiše u jednu i jedinu strast u ljubav, sada mi donose spoznaju novu: ljubav nije uživanje već žrtva, dragovoljan smrt.« D. Prohaska, *Ženska lica ...*, str. 42.

¹⁹ Hans Mayer, *Autsajderi*, Zagreb 1981.

obzira na vladajuće norme društva koje su ih i dovele do autsajderske pozicije. Njihov izbor posljedica je potrebe za ovjerenošću ne nužno od društvene zajednice već pred sobom. Ovaj posljednji tip ženskih likova ovjeravatelj je modernističke strategije oblikovanja ženskoga lika kojega ne zanima afirmacija u društvu nego pitanje vlastite sreće i udovoljenje vlastitim životnim principima. Androgyna je dakle »bizarna, nadžena perverzna, uokvirena u artistički i kulturni ambijent« živi u velegradu i često je ljubavnica nekoga umjetnika. To je za Prohasku presudna odlika moderne žene – ljubav zbog ljubavi, a ne zbog nekakve svrhe izvan nje.

Drugi tip moderne žene Prohaska naziva južnim, našim, rasnim zdravim s jakim prirodnim instinktom. To je »žena šume, prirode, s potrebom da bude majka, da se pokori crnoj sili svojega ženstva, seoska junica i šumska medvjedica, rasna i zdrava«. ²⁰

Prohaskina rasprava o *Ženskim licima u hrvatskoj književnosti* završava metatekstualnom opaskom s naglašenom nacionalno-didaktičko apelativnom pripomenom: »Mogu smjelo da kažem, da su tek te studije i da je tek takav način prikazivanja naše književnosti podesan, da Vas učini bogatim baštinicama nagomilanog kulturnog fonda od vjekova. Držim da jedna suvremena Hrvatica, ma ona i bila bez ikakve tradicije kulturne od kuće, mora ovim putem da naslijedi bogatstvo oblika, osjećaja, ideja svojih najodličnijih prednjačica, i da joj nije od potrebe, da vječno poseže za tuđom knjigom, u koje nema suzvučja s njenom dušom.... Ovakva sveska mogla bi da bude najmilija knjižica u budoiru otmjene hrvatske gospođe. Ona bi joj dala snagu, da samosvjesno i uzdignute glave prolazi ispred naprcene i prazne tuđinke, koju je u naš Zagreb doplovila merkantilna ili bogzna kakova napast«. ²¹

VII. Zaključak

Prohaskina rasprava u tematskom središtu ima ženske likove u hrvatskoj književnosti pokazujući pri tome osjetljivost ovog književnog povjesničara prema različitim načinima realiziranja ženske osobnosti u odnosu na udovoljavanje moralnim, duhovnim, socijalnim, tjelesnim i intimnim stanjima kako unutar samoga lika tako i u odnosu na širi književno-kulturološki hrvatski i europski kontekst. Prohaska temeljnu razliku između *mitskih* i *individualnih* tipova prepoznaje u činjenici da se likovi prve skupine primarno ostvaruju u duhovnom i sociološkom prostoru (renesansi, barokni, romantični i realistični tip) dok se likovi individualnoga tipa samorealiziraju u dubinskoj strukturi koja punim intimnim *zgsnućem* projicira izrazitu individualnu razliku (tip moderne žene).

²⁰ D. Prohaska, nav. dj., str. 46.

²¹ Isto, str. 48.

INTERPRETACIJA ŽENSKIH LIKOVA U RASPRAVI DRAGUTINA PROHASKE

Sažetak

Tematiziranje žene u prostoru obitelji i šire zajednice stalno je mjesto literature koje vrlo često predstavlja odraz sociokulturnih izvanjskih prilika u kojemu je djelo objelodanjeno. Naše istraživanje usmjereno je na raspravu Dragutina Prohaske iz godine 1916. naslovljenu *Ženska lica u hrvatskoj književnosti*. Riječ je tipološkom pristupu koji kronološkim slijedom opisuje najrelevantnije ženske likove prepoznate u književnim djelima renesanse, baroka, romantizma, realizma i moderne. Prohaska je kao primjere izabrao likove iz reprezentativnih djela određene književnoga razdoblja u odnosu na širi literarno-kulturološki europski kontekst. Dominantnom deskriptivnom metodom kontekstualizirao je sličnosti i razlike u opisivanju ženskih likova hrvatske prema europskim književnostima.

INTERPRETATION OF FEMALE CHARACTERS IN DRAGUTIN PROHASKA'S ESSAY

Summary

Thematization of women in family environment and wider community has had a constant place in literature, often expressing a reflection of socio-cultural external circumstances under which the piece was published. Our research has been aimed at Dragutin Prohaska's 1916 essay entitled *Female Faces in Croatian Literature*. A typological approach which describes chronologically the most significant female characters as recognized in literary works of Renaissance, Baroque, romanticism, realism and modernism has been used. Prohaska's examples are characters chosen from representative literary works from a specific literary epoch in relation to a wider European context. In using a dominant descriptive method, he contextualized similarities and differences in describing female characters in Croatian and European literature.

Polemika Prohaska – Vodnik

Pregledni članak
UDK 821.163.42 (091)
82-94

Uvod

Iako je Dragutin Prohaska (Osijek, 7. svibnja 1881. – Prag, 16. rujna 1964.) gotovo dvostruko nadživio Branka Drechslera Vodnika (Varaždin, 26. veljače 1879. – Zagreb, 14. lipnja 1926.) – oba su ova istaknuta hrvatska književna povjesničara i kritičara u prvom desetljeću XX. stoljeća, tj. u vrijeme vođenja međusobnih književnih polemika – bili ne samo suvremenici, već i vrlo aktivni sudionici književnoga života u Hrvatskoj. Štoviše, sve do godine 1920., kada Prohaska napušta Zagreb i odlazi (trajno) u Prag, čak su im se profesionalne karijere u dobroj mjeri poklapale: obojica su studirali slavistiku, iste su godine (1905.) i doktorirali, te započeli službovanje kao gimnazijski profesori. Doduše, Vodnik je već godine 1911. bio izabran za privatnog docenta na Filozofskom fakultetu u Zagrebu, dok je Prohaska tek 1920. postao lektor za hrvatski jezik na Praškom sveučilištu. Međutim, upravo u razdoblju najžešćih međusobnih književnokritičkih i književnopovijesnih osporavanja – od 1907. do 1911. godine – kada su obojica (još) imali status srednjoškolskih nastavnika, svakako im nije bio podjednak znanstveni opus u onodobnoj hrvatskoj znanosti o književnosti, niti pak su tada imali jednak ugled u recentnoj književnoj kritici.

Naime, do godine 1911. Vodnik je već imao objavljenih *desetak* vrlo značajnih i opsežnih monografija i književnopovijesnih studija – o Petru Preradoviću (1903.), Franji Markoviću (1906.), Slavonskoj književnosti u XVIII. vijeku (1907.), zatim o Stanku Vrazu, Hanibalu Luciću i Gjivi Buniću Vučićeviću (1909.), Antunu Mihanoviću (1910.) i dr. A tri godine kasnije tiskao je i svoje najveće, kapitalno djelo – *Povijest hrvatske književnosti. Knjiga I. Od humanizma do potkraj XVIII. stoljeća* (1913.). Istodobno, Prohaska je u svojoj bibliografiji, osim doktorske disertacije *Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti* (1909.), imao tiskana tek četiri zasebna izdanja – *Vrazove Đulabije* (1910.), *Hrvatsku čitanku za prvi i drugi razred viših trgovačkih škola* (1910.), te svoje izdanje *Ivan Mažuranić. Smrt Smail-age Čengića* (1911.) i književnopovijesnu raspravu *Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina von den*

Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert (1911.). Međutim, do konca 1911., kada praktično završava 5-godišnja Prohaskina polemika s Vodnikom, Dragutin Prohaska je imao tiskanih čak sedamdesetak (!) književnih kritika i recenzija, te kraćih stručnih tekstova i članaka u ondašnjim dnevnim novinama, tjednicima i književnim časopisima (kronološki ih navodi u dosad najcjelovitijoj Prohaskinoj *Bibliografiji* dr. Milovan Tatarin, u prilogu novog izdanja knjige – Dragutin Prohaska: *Ilirizam u Osijeku*).¹

Osporavani književni kritičar

Čemu ovi usporedni bio-bibliografski podaci o našim književnim polemikařima? Zato što na određen naćin ocrtavaju i književnopovijesni kontekst i njihove ipak nejednake književnokritićke »startne pozicije« u toj višegodišnjoj polemici. Jer, kako istiće akademik Miroslav Šicel, »kao rijetko koji književni kritićar Prohaska se u desetak godina svoga javljanja neprestano nalazio pod oštrom unakrsnom vatrom i teškim napadajima gotovo svih onih pisaca o kojima je pisao, pa čak i onih o kojima i nije pisao, ali se nisu slagali s njegovim pogledima i stavovima o određenim literarnim pitanjima ili idejnim postavkama. Od Matoša, koji ga je nazvao 'literarnim drotićkarom'², preko Janka Leskovara, Mihovila Nikolića, Nike Bartulovića i Ulderika Donadinija, do Vladimira Nazora, Antuna Barca, Miroslava Krleže i Augusta Cesarca – svi su se oni nesmiljeno, i ne birajući mnogo rijeći, *obarali na Prohaskin kritićarski rad*. Razlog je, najćešće, bio *osobne prirode: direktni naćin kojim je sudio djela pojedinih pisaca, rezultirao je obićno i nervoznom reakcijom onih koji su se osjetili izravno pogodjenima ili povrijeđenima*«³ (isticanja E. F.).

Sudeći, dakle, prema citiranoj *Bibliografiji* i iznesenim opservacijama, Prohaska je bio jedan od najproduktivnijih, ali i jedan od najćešće osporavanih hrvatskih književnih kritićara svoga doba. O takvoj »kompliciranosti Prohaskina djelovanja« Milovan Tatarin, primjerice, istiće: »(...) da mu je život bio odista *složen* svjedoći niz podataka: *poćeste polemike* koje je vodio s ondašnjim spisateljima i povjesnicima koji nisu odobraval i njegove sudove, *spor s Brankom Vodnikom* (sic!), nesporazumi oko preuzimanja katedre na Filozofskom fakultetu, *afera* oko monografije o Dostojevskom...«⁴

Istini za volju treba odmah reći i to da je za »kompliciranost Prohaskina djelovanja« i »teške napadaje gotovo svih onih pisaca o kojima je pisao« ponajprije i najviše »zaslužen« – sam autor. Jer, Prohaska je svoje

¹ Vidi: Milovan Tatarin, »Dragutin Prohaska«, »Bibliografija«, u knjizi: Dragutin Prohaska, *Ilirizam u Osijeku*, Privlaćica, Vinkovci 1994., str. 80–109.

² O polemikama Prohaska–Matoš na Znanstvenom skupu o Dragutinu Prohaski (Osijek, 2002.) podrobnije je izvijestio Tihomil Maštrović.

³ Miroslav Šicel, »Dragutin Prohaska«, u: *Hrvatska moderna. Kritika i književna povijest*, PSHK, Zora-Matica hrvatska, Zagreb 1975., str. 147.

⁴ Usp. Milovan Tatarin, »Usporedna razmišljanja o književnoj povijesti i književnoj suvremenosti«; u knjizi: Dragutin Prohaska, *Ilirizam u Osijeku*, Privlaćica, Vinkovci 1994., str. 69.

brojne književne prikaze i recenzije ne samo u znatnoj mjeri polemički intonirao, nego gotovo u pravilu unosio u njih i polemičku isključivost, iako za rezolutnost svoga književnokritičkog prosuđivanja nije uvijek imao i vjerodostojnih argumenata. Razloge za takvu Prohaskinu književnokritičku praksu detektirao je akademik Šicel poglavito u autorovu tradicionalističkom, *konzervativnom* i *eklektičkom* pristupu književnom djelu, u kojem nedostaju estetski kriteriji ili su posve »u drugom planu«:

»Prohaska u biti nije izgradio neku jasniju kritičku koncepciju, niti se opredijelio za konkretnu analitičku metodu. Raznovrsnost i heterogenost njegova pristupa fenomenu književnog djela više je rezultat nepoznavanja teorije i literarne metodologije negoli umješnosti primjene raznih metoda kako bi što dublje pronikao u određeno djelo. Premda je *pokušavao unijeti u svoje analize estetsko mjerilo*, u biti je njegov pristup ostao ipak vanjski, idejno moralizatorski, s pokušajima unošenja nekih filozofskih razmatranja u smislu svojevrstne *dostojevištine*, a sve to s pozicija nacionalno-romantičnog i naivno-idealističkoga svojeg opredjeljenja.«⁵

Sporenje o baroknoj književnosti

Prijeđimo sada s teorijske na praktičnu razinu, odnosno na primjere. Tijekom svoje višegodišnje književne polemike Prohaska i Vodnik (koji se u to doba još potpisuje i izvornim prezimenom *Drechsler*) – obojica su autora objavila ukupno deset tekstova, od kojih Prohaska šest, a Vodnik četiri; pri tome u polemiku ubrajamo i Prohaskin »inicijalni« polemički tekst, tj. kritičko-polemički prikaz Drechslerove studije *Slavonska književnost u XVIII. vijeku*, ali ne i Vodnikovu iscrpnu, premda polemički intoniranu, kasniju književnu kritiku o Prohaskinom *Pregledu hrvatske i srpske književnosti*, koju je u dva dijela tiskao 1919. u časopisu *Savremenik*. Naime, na tu Vodnikovu podosta nepovoljnu (ali argumentiranu) recenziju Prohaska već nije reagirao, moguće i zato što je upravo 1919. vodio žestoku polemiku s mladim (i bespoštudnim!) Miroslavom Krležom na stranicama časopisa *Jugoslavenska njiva*. Ova poznata polemika za Prohasku je završila uistinu zastrašujućom, tipično krležijanskom »polemičkom sahranom« u časopisu *Plamen* i napokon – Prohaskinim trajnim egzilom u Prag, od godine 1920.⁶

⁵ M. Šicel, *ibidem*, str. 147.

⁶ Nakon što je Prohaska u svojoj recenziji objavljenoj časopisu *Jugoslavenska njiva* (br. 6, str. 95, Zagreb 1919.) oštro napao Miroslava Krležu zbog njegovih negativnih stavova o Hrvatskom narodnom preporodu i »starima« u književnosti, Krleža mu je replicirao s dvije *razorne* polemike tiskane u njegovu časopisu *Plamen*. Već i sami njihovi naslovi dovoljno uvjerljivo svjedoče kako je ta polemika za Prohasku završila porazno: »Gospodinu Prohaski (i svim Prohaskama ove božje kugle)« i »Smrt gospodina Prohaske« (vidi: *Plamen* br. 4 i 8, Zagreb, 1919.). Očito je poslije ovakvih Krležinih bespoštudnih polemičkih napada za Prohasku daljnji profesionalni život u Zagrebu postao – neizdrživ. (O svemu tome je na Znanstvenom skupu o Dragutinu Prohaski – iscrpno referirao akademik Dubravko Jelčić.)

U navedenim polemičkim tekstovima Prohaska i Vodnik polemiziraju o pojedinim književnokritičkim i književnopovijesnim prosudbama i stavovima objavljenim u Vodnikovim zasebnim izdanjima: u studiji *Slavonska književnost u XVIII. vijeku* (1907.) i školskom izdanju knjige *Probrane pjesme Petra Preradovića* (također 1907.). O čemu su se, konkretno, sporili u vezi s prvim naslovljenim izdanjem, Vodnikovom studijom *Slavonska književnost u XVIII. vijeku*? Evo tek nekoliko tipičnih primjera Prohaskinih osporavanja.

Već u prvim rečenicama svoga polemičkog prikaza, pod (nad)naslovom »Književne obznane« (!), Dragutin Prohaska istupa rezolutno osporavateljski, kad s omalovažavanjem označuje Vodnikovu preglednu studiju – »studijom«. Pogledajmo: »Ta je 'studija' izišla suviše *barokna*. Ona zaista vidi svagdje baroka. Vidi ga i blizu i daleko: u Gundulića, u Gjurdjića, u Kanižlića i u nekih drugih slavonskih pisaca. Ona je dapače i koncepcijom svojom barokna, jer u jedan okvir trpa i slavonsku i dubrovačku književnost (ispoređivanje Kanižlića s Gundulićem!), ne razlikujući *bitne* njihove *individualne* crte...«⁷

U nastavku recenzije Prohaska iznosi Vodniku i sljedeće konkretne zamjerke:

- 1) »Zato mi se čini da pisac prevršuje s barokom mikroskopično otkrivenim u Kanižlića, kad one slavonske pisce, koji se povode za Kanižlićem ma u kojoj osobini njegovoj, također ubraja u barokiste [...] Da je pisac bar u ovome [Ivanošićevu, op. E. F.] rasipanju zlata i bisera vidio što barokno, još bi išlo – no u 'narodnoj dikciji' otkrivati barok, to je posve *ново*, jer *narodna dikcija* i *barok* su isto takove opreke kao *naravno* i *umjetno*... «⁸
- 2) »Pisac gleda i na *spor* između Reljkovića i njegovih protivnika suviše principiarno, t.j. on ovdje vidi spor naprednjačtva s reakcionarstvom. No to nije prema historiji [...] Pisac uopće sasma *nehistorično osjeća* čim je riječ o nabožnoj knjizi; on izgovara i izričaj 'sredovječni' nekim nehajem, ne naslućujući mu dubine i historičkog značenja. Tako se on drži prema Isusovcima, koje krivi s nenarodne tendencije...«⁹ I tako dalje i tomu slično.

Dr. Branko Vodnik je promptno reagirao na Prohaskinu negativnu recenziju svoje studije *Slavonska književnost u XVIII. vijeku*. U poduljem odgovoru tiskanom u časopisu *Savremenik*, pod naslovom »Opaske na recenziju o mojoj knjizi«, on s nemalom dozom ironije, ali i uvjerljivo, oponira Prohaskinim osporavanjima. Pogledajmo:

⁷ Usp. Dragutin Prohaska, »Dr. Branko Drechsler: Slavonska književnost u XVIII. vijeku«, *Nastavni vjesnik*, sv. 4, str. 296, Zagreb 1908.

⁸ D. Prohaska, *ibidem*, str. 297.

⁹ D. Prohaska, *ibidem*, str. 298.

- 1) »Ova kritika, ma da je negativna, nije mi podala ništa novo, ništa sigurno. Prebacuje mi, da sam barok Kanižlićev protegnuo 'nekritično na druge pisce', premda ga nijesam protegnuo ni na jednog pisca, već samo djelomice na Ivanošića, koji je imitirao Kanižlića, što sam i dokazao. Veli, da je novo, što sam iznio, samo: racionalizam Reljkovićev i stil Kanižlićev, dakle prešućuje čitavu struju Kačićevih nastavljača u Slavoniji, a što sam je prvi prikazao...«¹⁰
- 2) »Recenzent se gotovo čudi, što se ja ne bavim 'nabožnim sadržajem' sv. Rožalije Kanižlićeve, kako su radili naši književni povjesničari prije pedeset godina, već se bavim *umjetničkom stranom djela*. Kako se iz mojih dosadašnjih radova vidjelo, ja sam od početaka tako radio, jer znam, što ide u povijest književnosti, a što u povijest crkvenu.«¹¹
- 3) »Ja sam prikazao pjesničku dikciju Kanižlićevu i Gjordjićevu samo po njihovim djelima, a g. P.(rohaska) primijenio je metodu i shvaćanje nekog njemačkog pisca o talijanskom pjesniku Gravini na ove naše pjesnike, pa su i naši rezultati različiti.«¹²
- 4) »Nije nadalje istina, da je 'izuzevši Reljkovića' za mene 'ostali književni rad Slavonaca sredovječan', jer ga tako nijesam prikazao.« I zaključak: »Ja mislim, da je svaka protivureformatorska književnost *po svom duhu sredovječna*, ali u Slavonaca nema takove književnosti, jer ako danas napiše tko knjigu protiv protestanata, to ipak nije protivureformatorska, a to vrijedi i za drugu polovinu XVIII. vijeka«¹³ (isticanja E. F.).

Kao što je iz citiranih rečenica vidljivo, Prohaska je nastojao osporiti Vodnikove stavove o nekojim bitnim značajkama hrvatske barokne književnosti, rekli bismo – s polovičnim uspjehom. Stoga se o krajnjem rezultatu osporavanja dvojice naših polemičara na temu književnog baroka čini korisnim citirati i Vodnikov zaključni komentar o (također bitnom) pitanju njihove polemike, a to je – *znanstvena razina i svrsishodnost* takve Prohaskine književne kritike:

»Naučnoj radnji valjana nepovoljna ocjena ne može škoditi, dapače mora joj donositi pozitivnih koristi; zato negativnu ocjenu g. dr. Prohaske ne smatram uspjelom, jer mi nije koristila ni u čemu. Recenzent se je do duše dobro ispričao, da je pisao 'letimice' i da nije mogao sve pobijati, 'jer to stoji opet novoga truda i vremena'. Ali *ja sam proučavao slavonsku književnost duže vremena i s mnogo truda*, premda nisam još rekao o njoj svoju posljednju, pa mogu tražiti da i recenzent, kome nije na srcu ništa

¹⁰ Dr. Branko Drechsler, »Opaske na recenziju o mojoj knjizi«, *Savremenik*, br. 12, str. 764–765, Zagreb 1907.

¹¹ B. Drechsler, *ibidem*, str. 764.

¹² B. Drechsler, *ibidem*.

¹³ B. Drechsler, *ibidem*, str. 765.

drugo nego književnost, ne žali truda i vremena i da raspravlja o pojedinim neriješenim pitanjima bar toliko naučno, koliko sam ja mogao u podlisku 'Obzora', odakle je radnja preštampana. *Ovako je naučna diskusija isključena*, budući da ne bi vodila do nikakva cilja...«¹⁴ (isticanja E. F.).

Polemika o Preradovićevoj poeziji

Iako polemika o prijepornim pitanjima hrvatskoga književnog baroka za Prohasku, kako se može razabrati, nije baš povoljno završila, još iste (1908.) godine zametnuo je on s Vodnikom novo javno sporenje – ovaj put o Preradovićevoj poeziji. Naime, u *Nastavnom vjesniku* br. 9 (u rubrici »Književne obznanе«) recenzirao je Prohaska školsko izdanje Vodnikovih *Probranih pjesama Petra Preradovića*,¹⁵ ponovo u svom osporavateljskom stilu, iznoseći o autorovu priređivačkom poslu na tom izdanju nekoliko ozbiljnih zamjerki. Evo što, konkretno, Prohaska prigovara Vodniku:

- 1) »Ograničio se da uvodom obilježi Preradovića tek pjesnikom pretežno patriotskim, dok je pjesnika *mislioca* skrio pod neodređeni terminus *uzvišenosti*. Slično je postupao sa filozofijom pjesnikovom, mimoišavši njegov filozofski spiritizam riječima: 'U njegovoj poeziji izbija sada velikom silom *religiozno čuvstvo*.«¹⁶
- 2) »*Spiritizam* Preradovićev vrlo je značajna pojava ne samo za njega nego i za cijeli narod; Pr.[eradović] je *po njemu* upravo najistinitiji predstavnik *malenoga* naroda. Malen narod nema velike fizičke snage u borbi za opstanak. To je Preradović dobro osjećao i zato je tražio oslonu u spiritizmu...« I još eksplicitnije: »... spiritizam, optimizam i duh napretka čini individualnu i *glavnu* crtu Preradovićeve pjesništva – pa kako se to moglo u uvodu 'za školu' tako temeljito propustiti?!«¹⁷
- 3) Iz ostalog dijela recenzije vrijedi izdvojiti još dvije Prohaskine bitne zamjerke Vodniku. Prvu je formulirao ovako: »Čini se da je *tekst* priređen prema dosadašnjim *nekritičkim* izdanjima (*Djela i izabrane pjesme* – Šrepeš, 1907.). Mimo njih izdavač je i sam *svojevoljno mijenjao* i bit će zanimljivo isporođivati ovo najmlađe izdanje sa rukopisnom ostavštinom pjesnikovom...« I druga zamjerka: »Niti *poredak* pjesama (u knjizi) nije proveden prema principu izdavačevu. Pore-

¹⁴ Branko Drechsler, »Na ocjenu 'Slavonske književnosti u XVIII. vijeku'. *Nastavni vjesnik*, sv. 6, str. 447, Zagreb 1908.

¹⁵ Branko Vodnik je nedvojbeno bio vrstan poznavatelj Preradovićeve pjesništva, budući da je već 1903. o njemu objavio monografsku studiju u časopisu *Savremenik*. Stoga je bilo sasvim logično da upravo on bude i priređivač školskog izdanja – popraćenog svojim Uvodom – *Probranih pjesama Petra Preradovića*, tiskanog u Zagrebu 1907.

¹⁶ Dragutin Prohaska, »Dr. Branko Drechsler: Probrane pjesme Petra Preradovića«. – *Nastavni vjesnik*, sv. 9, str. 698, Zagreb 1908.

¹⁷ D. Prohaska, *ibidem*, str. 698.

dak treba da je kronološki. No tko zna, da izdavač svojim poredanjem misli *nutarnju* kronologiju?»¹⁸

Pogledamo li samo posljednje dvije citirane Prohaskine zamjerke Vodniku, može se zaključiti koliko su one, zapravo, proizvoljne. Naime, upravo zbog činjenice što se radi o *školskom* – a ne *kritičkom* – izdanju i »*probranim pjesmama*« Preradovićevim, *priređivač* (Vodnik) je imao legitimno pravo (i potrebu!) pjesnikove tekstove *jezično osuvremeniti*, kako bi ih daci lakše i bolje »usvojili« (umjesto da ih tiska *izvorno*, tj. u skladu s jezičnom normom Preradovićeve doba i njegove rukopisne ostavštine). Iz istih je didaktičkih razloga priređivač uvrštene (odabrane) pjesme u knjizi »poređao« *po tematskom* (»nutarnjem«) a ne *kronološkom* načelu. Što se pak tiče opravdanosti preostalih Prohaskinih osporavanja i njihovoj stručno-znanstvenoj utemeljenosti, bit će najbolje citirati samog Vodnika:

»U ocjeni 'Probranih pjesama' g. Prohaska opet me poučava o onome, što je iz jedne moje radnje¹⁹ naučio, a jednako mi prebacuje, da u toj radnji nema onoga, što upravo iz nje vadi [...] Ističem, da sam i ja davno prije g. P.[rohasko] označio spiritizam kao uzrok Preradovićeve optimizma [...], ali sam upozorio i na druga pjesnikova duševna nagnuća i na potpuno optimistički preporodni milieu...« Potom Vodnik svoj odgovor poentira ovako: »Dr. Prohaska uopće pretjerava Preradovićev spiritizam, a on nije tako neobično važan ni za njegovu poeziju, a nekmoli za hrvatski narod. Dok je spiritizam snažan element u romantici golemoga njemačkog naroda, u poeziji malenoga hrvatskog naroda on se javio osamljeno samo u Preradovića. On sam nije time utjecao ni na koga«.²⁰

Budući da je Vodnik još godine 1903. objelodanio monografsku studiju o Petru Preradoviću,²¹ a kako je po mišljenju akademika Miroslava Šicela upravo ta »njegova monografija o Preradoviću i *do danas je najbolje pisana književno-povijesna studija* o tom piscu«²² (istaknuo E. F.) – itekako nam je razumljiva i Vodnikova ljutnja zbog Prohaskina nedovoljno argumentiranog recenzentskog »dociranja« u tumačenju (u to doba) još fluidnih književnokritičkih pojmova (*spiritizam, mesijanizam, sečentizam, optimi-*

¹⁸ D. Prohaska, *ibidem*, str. 699.

¹⁹ Riječ je o već spomenutoj Vodnikovoj monografskoj studiji o Petru Preradoviću iz godine 1903.

²⁰ Branko Drechsler, »O ocjeni 'Probranih pjesama Petra Preradovića' od dra. Prohasko«, *Nastavni vjesnik*, sv. 1, str. 53, Zagreb 1909.

²¹ U svom instruktivnom prikazu Vodnikova *modernoga* književnokritičkog pristupa književnom djelu, akademik Miroslav Šicel upravo posebno ističe njegovu monografsku studiju o Preradoviću: »U tom nastojanju da dade što cjelovitiji pjesnički i duhovni portret pjesnikov, Vodnik se služi i biografskom, i filološkom i filozofskom i genetičkom metodom, kao i komparativnim proučavanjem, jednom riječi, uvodi sav poznati mu metodološki instrumentarij kako bi što svestranije i obuhvatnije osvijetlio pjesnikov lik«. (Vidi: M. Šicel, »Branko Vodnik /1879–1926/«, u: *Hrvatska moderna. Kritika i književna povijest*, PSHK, Zora-Matica hrvatska, Zagreb 1975., str. 433.)

²² M. Šicel, *ibidem*, str. 433.

zam i dr.). Međutim, oštro je polemički reagirao tek nakon Prohaskine negativne recenzije školskoga izdanja svojih *Probranih pjesama Petra Preradovića* iz godine 1907.:

»Na njegovu ocjenu studije 'Petar Preradović' nijesam odgovorio, držeći se jedne narodne riječi, jer to bijaše njegov književni prvenac, a nije mi bilo ni na kraju pameti, da će g. P[rohaska] danas sutra reći, da su se moji pogledi nakon ove ocjene 'morali znatno izmijeniti'!« A nezadovoljstvo Prohaskinom recenzentskom isključivošću Vodnik je ovako prokomentirao: »Velik dio hrvatskih pisaca izdaje knjige, a da nitko o njima ne progovori, pa tako im bar mir ostaje kao poticaj za dalji rad. Ja nijesam ni tako sretan. Iza svake moje radnje, jednako kao iza svake knjige pjesnika A. Benešića, javlja se dr. D. Prohaska, tek što ovoga uvijek *hvali* a mnome se *podruguje*, obadvojicu pak vazda – *poučava*«. ²³

Polemika kao sudbina

Dakako, ovim Vodnikovim odgovorom Prohaski polemika između njih dvojice nije prestala. Prohaska je replicirao Vodniku tekstom pod indikativnim naslovom »Polemika – prilog njezinoj metodi i ujedno odgovor g. dru. Branku Drechsleru«. ²⁴ U njemu vrlo široko (čak na šest stranica *Nastavnog vjesnika!*) još jednom elaborira sve svoje bitne zamjerke, na osnovi kojih izvlači slijedeće zaključke:

»1. G. dr. B. D. pretvara pitanje stvarno u pitanje osobno. 2. Spirituoznošću podnosi protuslovnu terminologiju. 3. Traži po staroj metodi polemike *nesporazumka*. 4. Slijedi metodu osobne samobrane zatvarajući oči pred nepovoljnim činjenicama rukopisa. 5. Mijenja stajalište, ako to traži kakovo – precrtano slovo! 6. Domišlja se jezičnim tančinama u Preradovića bez temelja. 7. Priređuje sebi tekst protivnikov tako, kako će ga najjeftinije pobiti – s pravopisom u ruci...« A nakon ovakvih načelnih optužbi na račun same Vodnikove metode polemiziranja, Prohaska mu – u svom polemičkom stilu – ironično »opršta«: »Ja ovakovu metodu g. dr. B. D-a. ispričavam neminom, s kojim je pisao polemiku. Da ju je posve mirno progledao, bogzna da li bi je štampao bio?« ²⁵ Komentar je ovome suvišan.

Premda Vodnik više nije nastavljao polemiku s Prohaskom o navedenim temama, potonjem je piscu, čini se, književna polemika postala ne samo metodom pisanja, nego i profesionalna sudbina, kojoj više nije mogao ni znao izbjeći. Tako se i posljednje njihovo javno sporenje dogodilo se

²³ Branko Drechsler, »O ocjeni...«, str. 52.

²⁴ Vidi: D. Prohaska, »Polemika – prilog njezinoj metodi i ujedno odgovor g. dru. Branku Drechsleru«, *Nastavni vjesnik*, sv. 4, str. 294–299, Zagreb 1909.

²⁵ D. Prohaska, *ibidem*, str. 298. – Pažljivijim iščitavanjem Prohaskinih polemičkih tekstova, moglo bi se jednostavno zaključiti kako bi se pojedini njegovi prigovori Vodniku mogli pripisati i – Prohaski!

na stranicama časopisa *Savremenik* (1910.–1911.),²⁶ i to – na *neizravan* Vodnikov poticaj. Naime, ovaj put je Vodnik u *Savremeniku* objavio svoju pretežito negativnu recenziju Prohaskine opsežne studije o Ignjatu Đorđiću i Antunu Kanižliću.²⁷ On mu posebice argumentirano prigovara što je »na-prosto sve dodirne točke između Gjordjića i Kanižlića sveo na 'općene oznake cijele ove književne struje, za kojom se i jedan i drugi povodi', a tendenciozno je prešutio neke zajedničke crte kao i činjenicu, da Kanižlić sam priznaje u *Kamenu smutnje*, da se povodi za Gjordjićem«.²⁸

Međutim, umjesto odgovora na citirane bitne Vodnikove zamjedbe, Prohaska čak u dva svoja odgovora u *Savremeniku* (pod istim naslovom: »Naučna površnost«)²⁹ podosta neuvjerljivo razglaba o jednoj posve nebitnoj osporenoj činjenici iz Vodnikove recenzije (konkretno: je li stanoviti »Filipović oder Grčić« – Bošnjak ili nije?). Tim pak odgovorima, na koje se Vodnik više nije javno osvrtao, ujedno završava njihova višegodišnja književna polemika. S kakvim sve praktičnim rezultatima i posljedicama?

Prvu od tih praktičnih konzekvenci proizašlih iz analizirane polemike već priznaje i sam Dragutin Prohaska: »Jedno samo priznajem, ima dr. D.[rechsler] pravo što me kori s naučne površnosti. Ali što ćemo! Nijedna radnja ne rješava sva pitanja odjedanput do dna. Zato je tu kritika, koju valja podnijeti. A ja najljepše zahvaljujem na svakoj čestitoj kritici«. No, odmah zatim svoje priznanje zaključuje i »neizbježnom« ironijskim bodljom: »Dakako o načinu, kojim dr. D. polemizira, dalo bi se s mnogo humora pisati. Ali to ostavljamo našim zajedničkim sudijama, ako će ih kad biti...«³⁰

Na žalost, takvih se »zajedničkih sudija« našao povelik broj još u doba Prohaskina književnog djelovanja u Hrvatskoj, tj. prije njegova trajnog odlaska u Prag. Kako ističe M. Tatarin, »Prohasku se prozivalo, vrijeđalo, osporavala mu se stručnost i kompetencija [...] Prvi s kojim je ušao u dijalog bio je Branko Vodnik. Poslije njega uslijedili su još mnogi: Antun Gustav Matoš, Ulderiko Donadini, Mihovil Nikolić, Janko Leskovar, Miroslav Krleža, Vladimir Nazor, Niko Bartulović, August Cesarec, Gustav Krklec, Branimir Livadić, Krešimir Kovačić, Vladimir Lunaček... Raspon razgovo-

²⁶ Vidi: Branko Drechsler, »Gjordjić i Kanižlić«, *Savremenik*, br. 6, str. 454–456, Zagreb 1910.

²⁷ Vidi: Dragutin Prohaska, »Ignjat Gjordjić i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti«, *Rad JAZU*, br. 178, Zagreb 1909., str. 115–224. – Riječ je o doktorskoj disertaciji Dragutina Prohaske, koja mu je pod naslovom »Zwei Jesuiten in der serbokroatischen Literatur des XVIII. Jahrhunderts« (dakle, izvorno pisana na njemačkom jeziku) – odobrena 19. svibnja 1905. na Filozofskom fakultetu Cesarskoga kraljevskog sveučilišta u Beču.

²⁸ Branko Drechsler, »Gjordjić i Kanižlić«, *Savremenik*, br. 6, str. 456, Zagreb 1910.

²⁹ Vidi časopis *Savremenik*, br. 5, str. 328 i br. 7, str. 439–440, Zagreb 1911.

³⁰ Dragutin Prohaska, »Naučna površnost (Drugi odgovor dr. B. D. i k jednu autokritiku)«, *Savremenik*, br. 7, str. 440, Zagreb 1911.

ra bio je širok: od Drechslerovih *znanstvenih obrazloženja* pa do Matoševih *neskrivenih izrugivanja*...³¹

Nekoji od ključnih razloga tako brojnih (i bespoštednih) polemičkih osporavanja književnokritičkih tekstova Dragutina Prohaske (ali i samog autora!) već su dosad isticani. Sažeto ih se može svrstati u šest kategorija: a) autorova konzervativnost i/ili eklektičnost u kritičkim prosudbama pojedinih književnih djela; b) preizravan, polemičko-moralizatorski i podrugljiv način pisanja književnih prikaza i recenzija; c) nedovoljna stručno-znanstvena argumentiranost osobnih književnokritičkih pogleda i mišljenja; d) heterogenost u pristupu fenomenu književnog djela; e) nedefiniranost vlastite metode u analizi književnih tekstova; f) izostanak estetskih mjerila pri prosudbama umjetničkih vrednota književnih djela.

Zaključno, međutim, valja ustvrditi i paradoksalnu činjenicu da je Dragutin Prohaska, upravo zahvaljujući mnogobrojnim, permanentnim i žestokim polemičkim osporavanjima svoga opsežnoga književnokritičkog rada od strane suvremenika – postao ne samo jedan od najproduktivnijih književnih kritičara svoga doba, nego i nedvojbeno najuporniji hrvatski književni polemičar u prva dva desetljeća XX. stoljeća. Štoviše, baš tijekom višegodišnjega književnog sporenja s Brankom Drechslerom Vodnikom – i bez obzira na svoj nerijetko podređen položaj u tom sporenju – Prohaska je i književnoj polemici kao žanru dao znatan vlastiti doprinos. Ponajprije, detektirao je polemiku kao književnu metodu i afirmirao je kao zasebnu književnu disciplinu, i to praktično jednakovrijednu tradicionalnoj književnoj kritici. Napokon, književna je polemika Dragutinu Prohaski postala i – sudbinom, kada ga je na (dakako, imaginarnom) hrvatskom polemičarskom tronu zamijenio znatno mlađi, ali i bespoštedniji i elokventniji Miroslav Krleža.³²

³¹ Milovan Tatarin, »Usporedna razmišljanja o književnoj povijesti i književnoj suvremenosti – Dragutin Prohaska (1881.–1964.)«, u knjizi: Dragutin Prohaska, *Ilirizam u Osijeku*, Vinkovci 1994., str. 72–73.

³² Vidi bilješku br. 6.

Građa i literatura:

- Dr. Dragutin Prohaska, »Dr. Branko Drechsler, 'Slavonska književnost u XVIII. vijeku. Studija.' Nakladom knjižare M. Breyera«, *Savremenik*, br. 11, Zagreb 1907.
- Dr. Branko Drechsler, »Opaske na recenziju o mojoj knjizi«, *Savremenik*, br. 12, str. 763–765, Zagreb 1907.
- Dr. D. Prohaska, »Dr. Branko Drechsler, 'Slavonska književnost u XVIII. vijeku. Studija.' Nakladom knjižare M. Breyera«, *Nastavni vjesnik*, sv. 4, str. 296–300, Zagreb 1908.
- Dr. Branko Drechsler, »Na ocjenu 'Slavonske književnosti u XVIII. vijeku'«, *Nastavni vjesnik*, sv. 6, str. 447–448, Zagreb 1908.
- Dr. D. Prohaska, »Dr. Branko Drechsler, 'Probrane pjesme Petra Preradovića. Za školu priredio i uvodom popratio', Zagreb, 1907.«, *Nastavni vjesnik*, sv. 9, str. 698–699, Zagreb 1908.
- Dr. Branko Drechsler, »O ocjeni 'Probranih pjesama Petra Preradovića' od dra. Prohaske«, *Nastavni vjesnik*, sv. 1, str. 52–55, Zagreb 1909.
- Dr. D. Prohaska, »Polemika – prilog njezinoj metodi i ujedno odgovor g. dru. Branku Drechsleru«, *Nastavni vjesnik*, sv. 4, str. 294–299, Zagreb 1909.
- Dr. Branko Drechsler, »Gjordjić i Kanižlić (D. Prohaska: Ignjat Gjorđić i Antun Kanižlić. Rad, knj. 178.)«, *Savremenik*, br. 6, str. 454–456, Zagreb 1910.
- Dr. D. Prohaska, »Naučna površnost (Odgovor g. dru. B. Drechsleru)«, *Savremenik*, br. 5, str. 328, Zagreb 1911.
- Dr. Dragutin Prohaska, »Naučna površnost (Drugi odgovor dr. B. D. i k jednu autokritika)«, *Savremenik*, br. 7, str. 439–440, Zagreb 1911.
- Branko Drechsler, »Dr. Dragutin Prohaska: 'Pregled hrvatske i srpske književnosti', Zagreb, 1918.«, *Nastavni vjesnik*, sv. 6, str. 268–272, Zagreb 1919.
- Branko Drechsler, »Dr. Dragutin Prohaska: Pregled hrvatske i srpske književnosti. Zagreb, 1918. (Svršetak)«, *Nastavni vjesnik*, sv. 7, str. 329–332, Zagreb 1919.–1920.
- Miroslav Šicel, »Dragutin Prohaska«, *Hrvatska moderna (kritika i književna povijest)*, Pet stoljeća hrvatske književnosti (PSHK), Zora-Matica hrvatska, str. 473–476, Zagreb 1975.
- Miroslav Šicel, »Dragutin Prohaska«, *Povijest hrvatske književnosti*, knj. 5, Liber–Mladost, str. 146–149, Zagreb 1978.
- Milovan Tatarin, »Usporedna razmišljanja o književnoj povijesti i književnoj suvremenosti – Dragutin Prohaska (1881.–1964.)«, u knjizi: Dragutin Prohaska, *Ilirizam u Osijeku*, Privlačica, Vinkovci 1994., str. 69–79.
- Miroslav Šicel, »Književnopovijesni rad Dragutina Prohaske«, u zborniku: *Književni Osijek*, Osijek 1996.
- M[iroslav] Š[icel], »Prohaska, Dragutin«, *Leksikon hrvatskih pisaca*, Školska knjiga, Zagreb 2000., str. 596.

POLEMIKA PROHASKA – VODNIK

Sažetak

Prateći čak petnaestak godina (od 1906. do 1920.) recentnu hrvatsku književnost svoga doba, književni kritičar i povjesničar Dragutin Prohaska (1881.–1964.) vrlo je često nailazio na polemička osporavanja pa i teške napadaje onih pisaca o čijim je djelima pisao. Razlozi su tomu bili višestruki: a) autorova konzervativnost i/ili eklektičnost u kritičkim prosudbama pojedinih književnih djela; b) preizravan i polemičko-moralizatorski način pisanja književnih prikaza i recenzija; c) nedovoljna stručno-znanstvena argumentiranost osobnih književnokritičkih pogleda i mišljenja; d) heterogenost u pristupu fenomenu književnoga djela; e) nedefiniranost vlastite metode u analizi književnih tekstova; f) izostanak estetskih mjerila pri ocjeni književnoumjetničkih vrednota književnih djela.

Između brojnih svojih osporavatelja, Prohaska je najdužu (5-godišnju) književnu polemiku vodio s uglednim hrvatskim književnim povjesničarom Brankom Drechslerom Vodnikom (1879.–1926.). Nakon iznošenja oprečnih stavova dvojice polemičara (npr. o značajkama hrvatskoga književnog baroka, književno-jezičnim obilježjima Preradovićeve poezije i dr.), zaključno se u tekstu iznosi mišljenje kako je u cjelokupnome tome sporenju većinu svojih teza argumentima obranio – Vodnik, što se dodatno potvrđuje i relevantnim izvodima iz tekstova suvremenih hrvatskih književnih povjesničara.

THE PROHASKA – VODNIK DEBATE

Summary

In following modern Croatian literature of his time for the 15 years or so (1906 to 1920), literary critic and historian Dragutin Prohaska (1881 – 1964) very often had to endure harsh denuncements, and even attacks from writers whose works Prohaska wrote about. The reasons for this were manifold: a) authors' conservative and/or eclectic views of critical assessment of literary works; b) literary assessments and reviews which were too forward and went too far in polemics and moralizing; c) unsatisfactory level of expertise and scientific argumentation while expressing personal opinions and critical insights into literary works; d) heterogeneous approach to the phenomenon of literary work; e) own method of analysis of literary texts not defined; and f) non-existence of aesthetic parameters when assessing literary artistic value of literary works.

Among many nay-sayers, the most notable was a prominent Croatian literary historian Branko Drechsler Vodnik (1879 – 1926), with whom Prohaska had the longest running debate (which went on for 5 years). After voicing their confronting views (among other things, on the characteristics of Croatian literary baroque, literary and linguistic traits of poetry by Preradović, etc.), it was concluded in the text that the majority of views concerning the entire debate were successfully defended with arguments by – Vodnik. This was later confirmed by relevant excerpts from various texts by modern Croatian literary historians.

»Zasluživanje baštinjenoga«:
Prohaskina Hrvatsko-srpska književnost u Bosni i
Hercegovini od početaka u XI. do narodnoga
preporoda u XIX. stoljeću

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)

I.

Objavljena u Zagrebu 1911. u tiskari Mirka Breyera, *Hrvatsko-srpska književnost u Bosni i Hercegovini od početaka u XI. do narodnoga preporoda u XIX. stoljeću*¹ Dragutina Prohaske vremenski se poklapa s predavačkom djelatnošću ovoga književnog povjesnika, ocjenjivača, predavača i – što se ponekad ispušta – pjesnika i pisca igrokaza² na zagrebačkoj Kraljevskoj

¹ *Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina von den Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert.*

² Usp. ulomak Božićnice (Weihnachtsspiel), praižvedene 1907. u domu Prohaskina oca, osječkoga stolara, zakupnika i vlasnika pogrebnoga zavoda, te prevedene prema rukopisu, u djelu *Iz južnoslavenskoga pjesništva (Aus südslavischen Dichtungen)* književnice i odgojiteljice Camille Lucerne, tiskanome u Zagrebu u iličkoj knjižari Lavoslava Hartmana (Stjepana Kuglija) 1918. Zanimljivost je ovoga Prohaskina igrokaza da se sveta tri kralja – Baltazar, Gašpar i Melkior – ovdje pojavljuju kao predstavnici triju naroda: romanskoga (papa), germanskoga (njemački car) i slavenskoga (ruski seljak). Kako svjedoče pisma pohranjena u Zavodu za književnost i teatrologiju HAZU, Prohaska je korespondirao s Lucernom, kao i s mnogim drugim suvremenicima. Drugi je znani Prohaskin igrokazni pokušaj povijesna »osječko-slavonska« tročinka iz 1936. *Tamburaši ilirski*, koja govori o povijesnim previranjima od studenoga 1848. do veljače 1849. i (vojnome!) pohodu Madara na Osijek, te držanju njegovoga Županijskog i Gradskog poglavarstva, kao i oporbenjački nastrojenih mađarona i narodnjaka. Prema Prohaskinu pismu Isi Cepeliću, svome osječkome prijatelju iz ocjenjivačkih »javoraških« dana (uz Julija Benešića), poslanom iz Praga 12. veljače 1937., u igrokazu se pojavljuju i osječki poglavarstveni pisar i glazbenik Pajo Kolarić, biskup Josip Juraj Strossmayer i skladatelj Josip Runjanin, čija se *Lijepa naša* provlači i kao glazbena međuprizorska poveznica. Tamburaše ilirske su ipak, unatoč povoljnim ocjenama osječkoga glumca i kazališnoga ravnatelja Aleksandra Gavrilovića i glazbenoga ravnatelja Frimla Antunovića Valere, vlasti smatrale »prenapadnim«; igrokaz nije izveden, niti je pronađen njegov rukopis. Inače, naslov ovoga Prohaskina igrokaza uporabio je već ranije (1841.) Mato Topalović kao ime zbirke »poučnih naših narodnih ilirskih pjesama«. Opširnije o tome: Stanislav Marijanović, *Književnost ilirizma u Osijeku, Od turskog do suvremenog Osijeka*, priir. Ive

realnoj gimnaziji (1905.–1920.), slijedi nakon obrane njegova doktorskog rada o Ignjatu Đorđiću i Antunu Kanižliću, naslovljenog *Dva isusovca u srpskohrvatskoj književnosti XVIII. stoljeća*,³ na Filozofskome fakultetu bečkoga Carskog kraljevskog sveučilišta (prihvaćen je 19. svibnja 1905.), a pretходи njegovome stručnom usavršavanju u Češkoj, Francuskoj, Poljskoj i Rusiji 1912./13.⁴

Hrvatsko-srpska književnost u Bosni i Hercegovini, kao zasebno izdanje, spada u red ukupno 13 Prohaskinih radova (mahom časopisnih članaka, ponajviše u *Zagrebačkome dnevniku*) objavljenih od 1905. do 1925. na njemačkome jeziku, kojega, prema dostupnim podatcima iz *Bibliografije rasprava, članaka i književnih radova*⁵ i *Grade za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga*,⁶ čine: rasprava »Predložak za veseloigru Katarine II. O čudnih li vremena!«;⁷ prikaz rada Morrisa Rosenfelda, otisnut goticom u *Zagrebačkom dnevniku*;⁸ prikaz djela Camille Lucerne »Južnoslavenska pjesan o Hasanaginici i njezino Goetheovo nasljedovanje«;⁹ prikaz knjige Milana Čurčina *Srpska narodna pjesma u njemačkoj književnosti*;¹⁰ »O Vojnovićevu žalobnome igrokazu«, prikaz igrokaza *Smrt majke Jugovića Ive Vojnovića*;¹¹ prikaz I. i II. dijela *Slavenske književne povijesti* Josefa Karáseka;¹² »Što čita naša mladež?«;¹³ prigodnica povodom 70. rođendana Vatroslava

Mažuran i dr., 2 sv., Osijek – Zagreb: Zavod za znanstveni rad HAZU Osijek, Gradsko poglavarstvo Osijek, Školska knjiga, 1996., str. 115; isti, »Hrvatske književne, koncertne i kazališne manifestacije u Osijeku (1847.–1907.)«, u zborniku Krležinih dana u Osijeku 1996. *Osijek i Slavonija – hrvatska dramska književnost i kazalište*, prir. Branko Hećimović, Osijek – Zagreb: HNK i Pedagoški fakultet Osijek, Odjek za povijest hrvatskog kazališta HAZU [Zagreb], 1997., str. 13.

³ Zwei Jesuiten in der serbokroatischen Literatur des XVIII. Jahrhunderts. Prohaska ju je kasnije izmijenio, preveo, naslovio »Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti« i 1909. objavio u Hrvatskoj (*Rad JAZU* 178).

⁴ V. opširnije pogovor priređivača Milovana Tatarina u knjizi Dragutin Prohaska, *Ilirizam u Osijeku*, Vinkovci: Privlačica, 1994., str. 69–110.

⁵ U radu je korišten I. svezak *Nauka o književnosti: 1/2 Historija jugoslavenskih književnosti*, Zagreb: Leksikografski zavod FNRJ, 1957.

⁶ Korištena je 18. knjiga, koja obrađuje razdoblje od 1835. do 1940. Gradu je 1992. u Zagrebu tiskala Nacionalna i sveučilišna biblioteka.

⁷ »Die Vorlage zur Komödie O vremena! von Katharina II.«, *Archiv für slavische Philologie*, XXVII/1905., 4, 563–77. Izv. ruski *O время!*; usp. glasovitu Ciceronovu latinsku izreku »O tempora, o mores!« (»O čudnih li vremena, čudnih li običaj!«) iz prvoga govora protiv Katiline.

⁸ *Agramer Tagblatt*, XXI, 223, 17, Agram 1906.

⁹ »Camilla Lucerna: Die südslawische Ballade von Asan Agas Gattin und ihre Nachbildung durch Goethe«, *Savremenik*, I, 1, 307–309, Zagreb 1906.

¹⁰ Das serbische Volkslied in der deutschen Literatur, tiskano kod Leipziškoga Focka 1905., objavljeno kasnije u *Nastavnome vjesniku* XIV, 535–539, Zagreb 1906.

¹¹ »Zu Vojnovićs Trauerspiel«, otisnuto goticom u: *Agramer Tagblatt*, XXII, 74, 9 i d., Agram 1906.

¹² Slavische Literaturgeschichte, objavljeno u zbirci Göschen br. 277/78, u Jagićevu berlinskom časopisu *Archiv für slavische Philologie*, 1907., XXIX/I, 143–148. Prikaz istoga djela Prohaska objavljuje i u *Nastavnome vjesniku*, XV, 7, 533–536, Zagreb 1907.

¹³ »Was lesen unsere Kleinen?«, *Zagrebački dnevnik*, XXII, 296, 11 i d., Zagreb 1907.

Jagića;¹⁴ »Naše prosvjetno pravo na Bosnu i Hercegovinu s književno-povijesnih stanovišta«;¹⁵ prigodnica povodom stogodišnjice rođenja Ljudevita Gaja otisnuta goticom;¹⁶ osvrt na izvedbu igrokaza *Grof Paližna* Stjepana pl. Miletića u zagrebačkome HNK, tiskan goticom u odjeljku »Kazalište, umjetnost i književnost: Narodno kazalište« *Zagrebačkoga dnevnika*;¹⁷ »Elektra Huga von Hofmannsthala: povodom današnje praiizvedbe u Zemaljskom kazalištu«;¹⁸ »Nova knjiga za našu mladež«, goticom otisnuti prikaz povijesne pripovijetke Marije Horvat *Andrija Medulić*;¹⁹ te »Borba južnih Slavena za slobodu i jedinstvo«.²⁰

Pritom se, kao svojevrsni uvod u *Hrvatsko-srpsku književnost u Bosni i Hercegovini* te kao zaključak Prohaskinih dvadesetoljetnih razmatranja o toj tematici pokazuje njegov članak »Naše prosvjetno pravo na Bosnu i Hercegovinu s književno-povijesnih stanovišta«, tiskan u *Zagrebačkome dnevniku* 1908., te njegov prilog »Borba južnih Slavena za slobodu i jedinstvo« iz osječke *Drave* iz 1925.

II.

Kako Prohaska navodi u svome »Predgovoru« (»Vorwort«), poticaj za pisanje *Hrvatsko-srpske književnosti u Bosni i Hercegovini od početaka u XI. do narodnoga preporoda u XIX. stoljeću* dao mu je iz Beča oko 1906. sam Vatroslav Jagić, potaknut namjerom ruskih carskih vlasti da na ruskom jeziku otisnu svojevrsni »sveznadar slavenskoga jezikoslovlja«, za kojega je Prohaska trebao obraditi »bosanski« i »slavonski« dio »hrvatsko-srpske književne povijesti«.²¹

Ipak, prava je pobuda, prema odrješitim piščevim riječima, zapravo želja da se potkraj 1910., dakle u doba sveopćega zanimanja za tu predmetnost, o Bosni i Hercegovini nepristrano progovori i drukčijim, književnopovijesnim jezikom *slavenske* znanosti, a ne samo državnopravnim jezikom presizanjâ i (pred)austrougarskih (tj. starorimskih i turskih) »prirodnih

¹⁴ »Vatroslav Jagić: zu seinem 70. Geburtstag – 6. Juli 1908«, otisnuto goticom u *Zagrebačkome dnevniku*, XXIII, 152, 2–4, Zagreb 1908.

¹⁵ »Unser Kulturrecht auf Bosnien und Hercegovina vom literarisch-historischen Standpunkte«, *Zagrebački dnevnik*, XXIII, 270, 1 i d., Zagreb 1908.

¹⁶ *Zagrebački dnevnik*, XXIV, 153, 1, Zagreb 1909.

¹⁷ »Theater, Kunst und Literatur: Nationaltheater«, *Zagrebački dnevnik*, XXV, 77, 6 i d., Zagreb 1910.

¹⁸ »Hugo von Hofmannsthals Elektra: zur heutigen Erstaufführung im Landestheater«, *Zagrebački dnevnik*, XXV, 37, 6, Zagreb 1910.

¹⁹ »Ein neues Buch für unsere Jungen«, *Zagrebački dnevnik*, XXX, 301, 9, Zagreb 1915.

²⁰ »Der Kampf der Südslaven um Freiheit und Einheit«, *Drava (Die Frau)*, LVIII, 277, 2, Osijek 1925.

²¹ Ispraviteljski je rad na knjizi pak obavio Stephan Tropsch, poznat po svome proučavanju njemačkoga pjesništva; usp. njegovu raspravu o Paulu Flemmingu iz 1895. Flemmingov odnos prema rimskome pjesništvu (Flemmings Verhältnis zur römischen Dichtung).

prava«. Vođen krilaticom »Zasluži ono što si baštiniš od otaca kako bi to mogao i posjedovati«,²² Prohaska se pritom posebno osvrće na (prečesto!) zanemarivano žilavo preživljavanje hrvatsko-srpske pismenosti i u doba bosanskohercegovačkoga otomanskog srednjovjekovlja, koje poglavito podrobno obrađuje u IV. glavi, naslovljenoj »Zapadni utjecaji i turska vladavina« (»Westliche Einflüsse und die türkische Herrschaft«), i VII. glavi, naslovljenoj »Raja i njezino pjesništvo« (»Die Raja und ihre Poesie«), s podnaslovima o tzv. »ženskome pjesništvu«, junačkim spjevovima, ljubavnome pjesništvu (*sevdalinkama*) i pučkim bajkama.

Pritom valja iščitati (va)ti koliku važnost, pozivajući se na oporuku bosanske kraljice Katarine II. i prepuštanje kraljevstva Svetoj stolici »ako se njezina djeca Žigmund i Katarina ne vrate iz turskoga zatočeništva i ako se ne budu mogla vratiti na kršćanstvo«²³ [jer je Žigmunda »oskrvritelj dječakâ«,²⁴ turski vladar Mehmed II. Osvajač, odveo u Carigrad, a i kćerčica Katarina završila je u turskim rukama – op. T. Ž.], Prohaska pridaje prvenstveno utjecaju Vatikana i Siksta IV. (Svetoga oca pape od 1471.) na opći državno-prosvjetni život Bosne i Hercegovine, napose njezinoga katoličkog pučanstva.

Osvrćući se na *Hrvatsko-srpsku književnost u Bosni i Hercegovini*,²⁵ Georgije Jakšić u strojopisu prve knjige svoga doktorskoga rada²⁶ pak Prohaski zamjera izjednačavanje pojmova *narodni* i *pučki* i ograničeni stav o usmenoj narodnoj književnosti u Bosni i Hercegovini, prema kojem »Prohaska potpuno negira samosvojnost i izvornost našeg usmenog narodnog stvaralaštva, zaključuje da pjesme koje je zapisao Vuk Karadžić nisu izvorne« (str. 44) već umjetno izmijenjene, podupire postavku o vlastelinskome podrijetlu junačkoga pjesništva, što je vidljivo i u njegovoj »skućenosti« napose u srpskoj književnosti (str. 45) i nedostatku starijih kraljevskih pjesama u hrvatskome narodnom junačkom pjesništvu, jer hrvatsko odnarođeno plemstvo već od XIII. stoljeća većinom »misli ugarski«, te označuje jedino tzv. »žensko narodno pjesništvo« uistinu narodnim (str. 46).

U I. glavi, naslovljenoj »Jezik i narodnost« (»Sprache und Nationalität«), Prohaska postanak »zajedničkoga [hrvatsko-srpskoga] književnog jezika« smješta »istom u XIX. stoljeće«, pozivajući se na opće Jagićeve

²² Prohaska donosi njezin njemački prijevod: »Was du ererbt von deinen Vätern hast, erwirb es, um es zu besitzen«.

²³ Na str. 57 Prohaskine knjige nalazi se prijevod dijela Katarinine oporuke prema djelu Stari spomenici južnih Slavena (*Vetera monumenta Slavorum meridionalium*) Augustina Theinera, tiskane u Rimu 1863. (sv. I, str. 509). Katarina II., koju Prohaska opisuje kao »lijepu, plemenitu ženu« i »pobožnu kraljicu«, boravila je u blizini rimskoga franjevačkog samostana Žrtvenik nebeski (*Ara coli*) 1466.–78. Oporuka je nastala 25. listopada 1478.

²⁴ Prohaska ga lutherovski opisuje njemačkom riječju *Knabenschänder* (str. 56).

²⁵ Str. 147–76 Prohaskina izvornika.

²⁶ Odnosi, susreti i prožimanja usmenog narodnog stvaralaštva i hrvatske pisane književnosti na tlu Slavonije (1710.–1890.) (Osijek: PF, 1980.).

stavove o »hrvatsko-srpskome jeziku«,²⁷ uspoređujući dotadašnju hrvatsko-srpsku književnojezičnu razjedinjenost s onom njemačkoga književnog srednjovjekovlja i navodeći kako su–razlog stvaranja hrvatsko-srpskoga književnojezičnog jedinstva »nastojanja glede narodnosnoga ujedinjenja«.

Zanimljivo je razmotriti Prohaskino tumačenje latinskoga pojma *lingua illyrica*, kojim se inače kačićevski »sloviniski narod« koristio pri ophođenju sa strancima, te njegovo opovrgnuće postavke ruskoga jezikoslovca Josifa Pervoljfa o »narodnosnome odrazu srodstva slavenskih naroda« i, u skladu s time, njihovih jezika prije XIX. stoljeća.²⁸

Služeći se navodima »oca hrvatske slovnice« Bartola Kašića, Prohaska pokazuje da i rani bosanski nepravoslavni pisci svoj jezik, »istom narječje ilirskoga ili slavenskoga«, gotovo isključivo nazivaju jednostavno »bosanskim«; naziv »hrvatski« se za nj pojavljuje iznimno rijetko, a »srpski« zamalo nikada. Svoje opaske Prohaska potvrđuje i naizgled »neujednačenim« nazivljem Matije Divkovića u njegovu *Nauku krstjanskom za narod sloviniski*, tiskanom u Mletcima 1611.: jezik djela Divković naziva »bosanskim«, no njegovo ćirilčno pismo »srpskim« [sic]. Prohaska stoga osuđuje nesuvislo nabranje spominjanja hrvatskoga ili srpskoga imena kao razloga svojatanja Bosne i Hercegovine, navodeći (pretežito srpske) stvaraocce koji, u državno-osvajачke svrhe, upravo to i čine: Vasu Čerića i njegovo djelo *O srpskom imenu po zapadnijem krajevima našega naroda*, objavljeno u Beogradu 1901., Vlatka Bogičevića (što je očiti zakrivak) i njegov napis *Bosna i Hercegovina srpske su zemlje po krvi i po jeziku*, za kojega napominje kako je u Mostaru 1908. prikupio »istorijske podatke«,²⁹ te Ferdu pl. Šišića s knjigom *Herceg-Bosna prigodom aneksije*, objavljenom iste godine u Zagrebu. Zaključak je, navodi dalje Prohaska (str. 5), kako »bosanski« zapravo tvori »skup štokavskih narječja hrvatsko-srpskoga jezika te je današnjemu književnom jeziku Hrvata i Srba toliko blizak koliko je i firentinski talijanskome ili meissničko-saski njemačkome književnom jeziku«, a to je osobito slučaj s južnohercegovačkim, koji je pak »materinsko narječje hrvatsko-srpskoga književnog jezika«, pa »upravo stoga i hrvatsko-srpski narod u Bosni i Hercegovini vidi svoju maticu«.

U svrhu izgovorne podjele bosanskoga podnarječja, Prohaska navodi prijepor između beogradskoga profesora Aleksandra Belića, koji navodi

²⁷ Pisac se izrijekom osvrće na IX. poglavlje, str. 22–26, I. dijela Jagićeva priloga »Srpsko-hrvatski jezik« (»Serbo-kroatische Sprache«) u zborniku *Istočnoeuropske književnosti i slavenski jezici (Die osteuropäischen Literaturen und die slavischen Sprachen)*, kojega je u Berlinu i Leipzigu 1908. izdao Paul Hinneberg u kolu Uljudba današnjice (Die Kultur der Gegenwart). Kasnije je predmet Prohaskine rasprave i Jagićev članak »Iz prošlosti hrvatskog jezika«, *Književnik* I, 347–58.

²⁸ Usp. Josif Pervolj (Юсиф Первольфъ), »Slaveni, njihovi uzajamni odnosi i sveze« (»Славяне, ихъ взаимныя отношенія и связи«), u *Slavenska misao u književnosti do XVIII. stoljeća (Славянская идея въ литературѣ до XVIII. вѣка)*, sv. II (Томъ II) (Varšava: 1888.).

²⁹ Izvorno: Vaso Ђерић, *O srpskom imenu po zapadnijem krajevima našega naroda: Vlatko Bogičević, Bosna u Hercegovina srpske su zemlje po krvi i po jeziku*.

jekavsko (za koje tvrdi da ga u istočnoj Bosni govore sve tri vjeroispovijesti, a u srednjoj Bosni pravoslavci) i *ikavsko* (kojim u srednjoj Bosni govore muslimani i katolici, dok upravo ono prevladava u zapadnoj Bosni),³⁰ i bečkoga profesora Milana Rešetara, koji tvrdi sljedeće: »Uzima li se podjela većinom prema glasu *ě*, kako to zapravo čini Belić, uopće se ne može shvatiti zašto bi pored srednjega dijela, u kojem pravoslavci govore jekavskim a muslimani ikavskim, valjalo razlikovati i zapadni dio, u kojem se pretežito govori ikavski, budući da između oba dijela ne postoji načelna razlika glede izgovora glasa *ě*; u oba su, dakle ne samo u srednjemu, pravoslavci – jekavci, a muslimani i katolici naprotiv u pravilu ikavci, no u oba dijela nije rijetkost da i muslimani i katolici govore jekavicu« [sic].

Zauzimajući se za krajnji oprez i umjerenost pri svakoj pa i narječnoj podjeli, Prohaska navodi kako se, pod utjecajem snažnih čimbenika poput izobrazbe, državnih službi i dostupnoga štiva, »tijekom posljednjih desetljeća [dakle, otprilike od 1890. nadalje – op. T. Ž.] kod velikoga dijela pravoslavaca zamjećuju prijelazi s jekavice na ekavicu, primjerice u Mostaru« (str. 6), ne zaboravljajući pritom, služeći se Rešetarovim priložima iz bogate Jagićeve »pismohrane slavenskoga jezikoslovlja«,³¹ napomenuti kako bi valjalo podrobnije istražiti i utjecaj čakavskoga, danas ograničenoga na Dalmaciju i otoke, i na zapadnobosanski (hercegovački) dio, budući da su njime govorili i starodrevni vladari tih krajeva – hrvatski kraljevi.

U svojoj knjizi, namijenjenoj poglavito njemačkome čitateljstvu,³² Prohaska stoga ponavlja (poduže!) Rešetarovo povijesno pojašnjenje (str. 8 i d.), ali i znane opaske o »bosanskome jeziku« kao najljepšem od svih narječja »ilirskoga jezika« iz djela *Thesaurus lingue illyricae* hrvatsko-talijanskoga rječničara Jakova Mikalje (Micaglije) (Lavreti, 1649.), težnju vrsnoga dubrovačkog pjesnika Junija Palmotića da se što bolje upozna sa čistoćom toga narječja, koju je prisposobljivao s onom Petrarčinih kitica, te napslijetku i slavonsko usvojenje »bosanskoga« kao književnoga jezika, što, prema Prohaskinim riječima, još više oživljuje buđenje preporodnih zamisli i državnoga (jezičnog i izvanjezičnog) jedinstva u hrvatskoj prijestolnici 1835., kada se najviše poseže upravo za dubrovačkim i slavonskim piscima, dakle za »bosanskim jezikom«.³³

³⁰ Usp. Aleksandar Belić (Александар Белѣћ), *Dialekti istočne i južne Srbije (Диалекти источне и јужне Србије)* i njegov osvrt na Rešetarovo djelo o štokavštini u beogradskome časopisu *Prosvjetni glasnik (Просветни гласник)* iz lipnja 1909.

³¹ »Čakavština i njezine nekadašnje i današnje granice« (»Die Čakavština und deren einstige und jetzige Grenzen«), *Archiv für slavische Philologie*, XIII, 188.

³² Vidljivo je to i iz posebnoga bosanskohercegovačkog zemljovida Antuna Jirouška, kojega Prohaska preslikava iz knjige o »povijesti srpskoga naroda« [sic] Stanoja Stanojevića (izv. Stanoje Stanojević), *Историја српскога народа*, tiskane u Beogradu 1910.

³³ U dorječnome prijevodu s njemačkoga, ono u cijelosti glasi: »Otkad su Turci 1463. zaposjeli Bosnu i kad im je uspjelo preobratiti velik dio pučanstva (kako se vjeruje, većinom bogumila) na islam, stremili su tome da, većinom uz potporu bosanskih muslimana, zauzmu i

Služeći se izvorima Pavela Josefa Šafařika iz II. sveska *Povijesti južno-slavenske knjiŹevnosti* (str. 76; 206), Prohaska u zakljućku svoga »Predgovora« (str. 9) ispisuje ove Kašićeve rijeći kao potvrdu izbora bosanskoga narječja: »Bila mi je namjera, nakon višegodišnjega rada, s obzirom na gotovo beskrajne nedostatke ilirskoga jezika, istaknuti jedno zajednićko narječje, onako kako je Latinima propisan latinski jezik«. Slične stavove pisac će ponoviti i u V. glavi, »Srpsko-pravoslavna Crkva i njezino pismo« (»Die serbisch-orthodoxe Kirche und ihr Schrifttum«, str. 69–92).

O ćirilici, »najomiljenijemu pismu u Bosni od ranoga srednjovjekovlja«, kojim su se i nepravoslavci i pravoslavci i bogumili služili dapaće i u službenoj prepisci s Dubrovnikom,³⁴ Prohaska progovara u kraćoj II. glavi (»Das cyrillische Schrift«, str. 11–17), dijeleći to pismo na *bosanćicu*,³⁵ odnosno bosansku katolićku (prema Divkovićevu *Nauku krstjanskome iz 1611.*),³⁶ i srpsku pravoslavnu inaćicu (prema rimskome *Azbukividariumu* Rafaela Levakovića iz 1629.).

Ipak, III. glava, koja govori o knjiŹevnosti bosanskih bogumila (»Die bosnischen Bogumilen«, str. 18–55), i (vrlo obavijesna i opseŹna!) VI. glava

priobalje koje Bosnu razdvaja od mora, dakle staru Hrvatsku izmeću rijeke Kupe i gorja Velebita, kao i mletaćku Dalmaciju i Albaniju. Stoga je započela ogorćena bitka, u kojoj su Turci (bosanski muslimani, dakle štokavski Srbohrvati [sic!]) postupno ali postojano napredovali. Koliko god su mogli, Hrvati i Dalmatinci su se odupirali, no morali su se pred premoći povući ili naći svoju propast u nejednakoj borbi; zaposjednute su krajeve zauzeli pobjedonosni bosanski muslimani ili kršćanski kmetovi koji su ih slijedili. Budući da su jedino oni na uzмку bili starohrvatski ćakavci (jer je i mletaćka Dalmacija nekoć pripadala staroj Hrvatskoj), a prodirući pak bosanski štokavci, na taj je naćin veći dio izvorne ćakavštine poštokavljen. Na sličan su naćin, ali brŹe zbog građe tla, Turci prodrli i u ravnu Slavoniju, pri ćemu su i ondje potisnuli izvorno, vjerojatno kajkavsko, pućanstvo. Tako je zapadna granica štokavskih podrućja pomaknuta na nekoć ćakavsko, odnosno kajkavsko podrućje, pri ćemu se većinom podudara s granicom turske vladavine. No štokavski zbjeđ sezao je i dalje: mnogi su bosanski kršćani, koji nisu mogli podnijeti tursku vladavinu, prešli na mletaćka ili hrvatsko-slavonska (austrijska) podrućja, da bi pod zastrašujućom oznaćnicom uskoka većinom na granici straŹarili protiv Turaka, a to je osobito vrijedilo kad je u prvoj polovici XVI. stoljeća uspostavljena austrijska 'vojna krajina', ćiji su smioni seljaci-vojnici većinom vojaćeni iz takvih bosanskih uskoka; za odredbu zapadne granice štokavskih podrućja to je jednako vaŹan trenutak kao i prodor Turaka«. O odnosu Slavonaca naspram »slavnoilirskoga jezika bosanskoga narječja«, v. Matija Petar Katanćić, *Sveto pismo Staroga zavjeta*, tiskano u Budimu 1831.

³⁴ Prohaska izrijekom kao najstariji navodi trgovaćki ugovor bana Kulina s Dubrovnikom iz 1189.

³⁵ I Prohaska ovdje zamjećuje kako je naziv »bosanćica« novijega nadnevka: u svome prilogu za sarajevski *Glasnik Zemaljskog muzeja* spominje ga 1889. Ćiro Truhelka, dok se Franjo Jukić 1850. i Ivan Berćić 1862. još koriste nazivom »azbuk(v)a«.

³⁶ Pritom je nikoljski blagovjesni rukopisni listinski ulomak iz pera bogumila »Hvala Krstjanina« (pisan za splitskoga vojvodu Hrvoja, kneza »Donjih krajeva«, 1404.) naveden kao najstariji spis s otklonom od srpske crkvene ćirilice, a ćirilicu kao pismo poznaju, prema Prohaski, i Poljićani ali i Slavonci, o ćemu svjedoći i Matija Antun Reljković u svome *Satiru* (IV, str. 18).

»Katolička književnost« (»Die katholische Literatur«, str. 93–146), koja u potpoglavljima govori o najstarijim knjigama (»Die ältesten Bücher«),³⁷ bosansko-ćirilickim tiskopisima (»Die bosnisch-cyrrillischen Drucke«), iseljeničkoj književnosti (»Die Emigrantenliteratur«), Duvnjaku o. Ivanu Anđiću (Johannesu Anitiusu) kao svojevrsnom Ciceronovu i Vergilijevu nasljedniku (»Ein Humanist?«), piscima XVIII. stoljeća (»Die Schriftsteller des XVIII. Jahrhunderts«), pučkome u književnosti (»Die Volkstümlichen«) te prosvjetiteljstvu i povijesnome domoljublju (»Aufklärung und historischer Patriotismus«), pobudile su i još pobuđuju najviše zanimanja ocjenjivača Prohaskina djela. Ivo Pilar, zagrebački »mladostaš« i suradnik osječke *Mladosti* kao i sam Prohaska.³⁸

Tako se tijekom svoga predavanja 10. ožujka 1927. u Sociološkom društvu u Zagrebu na nj osvrće ovim riječima: »No da se vratimo na političko znamenovanje bogumilstva. Ne moram vam ponoviti da je socijalno djelovanje bogumilstva vrlo veliko i duboko. To političko znamenovanje prvi je zamijetio nitko manji nego glasoviti naš Vatroslav Jagić. Čini se da je njegov članak o bogumilstvu, objelodanjen u *Historiji književnosti naroda hrvatskoga i srpskoga* od godine 1869., bio također jedan od povoda da se je naš Rački dao na pisanje svoga djela o bogumilima i patarenima. U smislu Jagićeva rada, napisao je Dragutin Prohaska u svom djelu *Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina* izvrsno poglavlje o bosanskim bogumilima i o njihovoj literaturi, te mi je znatno pomogao doći do spoznaje o ogromnom socijalnom, kulturnom i političkom znamenovanju bogumilstva, koje je moje proučavanje toga pitanja na licu mjesta u Bosni još produbilo i proširilo.«³⁹

Pilar nadalje upravo Prohaski odaje priznanje za otkrivanje bogumilskog stupnja dugovječnosti, istinoljubivosti (koja je, u svojoj mržnji prema bilo kakvoj prijevari, zazirala i od trgovine!), (svetopisamske i opće) načitanosti, pismenosti, umjerenosti (dapače, i odreknuća od svih, pa i hranidbenih, užitaka) i ustrajnosti, znatno višeg od onoga njihovih (ne)pravoslavnih suvremenika i/ili prosjeka dvanaestoljetne Europe; štoviše, pozivajući se na Prohasku (36), Pilar tvrdi »da se po djelovanju bogumila i njihovih poslamljenih potomaka, bosanskih begova, može razabrati kako je energičan bio bogumilski živalj u Bosni«. Drugi pak, poput fra Ante Slavka Kovačića, Prohaski zamjeraju što »u svom pregledu hrvatsko-srpske književnosti u

³⁷ Na str. 95 Prohaskine knjige čitamo i ovo: »Najstarija meni poznata bosanska knjiga jest prijevod zbirke u Bogorodičinu čast pod dvojnim naslovom: *Hortus animæ – Raj duše*. Ta je knjiga isposnička zbirka u kojoj do izražaja dolazi zamalo sve što je u katoličkoj Crkvi od književnoga značenja«.

³⁸ Usp. Stanislav Marijanović, *Fin de siècle hrvatske Moderne: (Generacije »mladih« i časopis Mladost)*, (Osijek: *Revija*, 1990.), str. 21, 29, 3, 86, 88 i d., 129, 146 i d.

³⁹ Usp. Pilarevo predavanje na stranici <http://www.geocities.com/Athens/Troy/9892/bhpilar2.html>. Internetskoj stranici pristupljeno je 2. svibnja 2002.

Bosni i Hercegovini *neke spisatelje Bosne Srebrene tek spominje* [potc. T. Ž.], a za druge donosi nešto opširnije biobibliografske podatke.⁴⁰

U zaključnoj, VIII. glavi, »U predvečerje narodnoga preporoda« (»Am Vorabend der nationalen Wiedergeburt«, str. 176–90), koja se bavi muslimanskim protuturskim ustancima, pokušajima oslobođenja Neturaka i prosvjetnim radom, Prohaska pojašnjuje i zašto se bosanskohercegovačko nepravoslavno pučanstvo nije pokušalo osloboditi turske vlasti ustaničkim (: oružanim) putem već isključivo osloncem na zapadnjačku uljudbu: »Katolici Bosne i Hercegovine već od početka XVII. stoljeća rade na oslobođenju Bosne preko Austrije, koju su franjevci nazivali 'Cesarovinom'. Katolici u Bosni čine manjinu i stoga nisu nikad mogli dignuti ustanak poput pravoslavaca. Bijahu raspršeni u male naseobine. No njihov je udio u pokretu unatoč tome značajan, mada se ne izražava toliko nasiljem [*sic*] koliko državničkim uspjesima u Beču i Carigradu« (str. 183 i d.). Kasnije će Prohaska, govoreći o *Cvitu razgovora* Tome Babića (1726.), navesti (u njemačkome prijevodu) piščeve riječi kako to djelo nastaje »za duhovno dobro naroda i slavnoga hrvatskog jezika«.

Znakovit je stoga svršetak Prohaskinog djela (str. 189 i d.): »Sve tri vjeroispovijesti zapale su u odsudni čas, a svaka je doživjela i prevratničke pokrete: muslimani dižu ustanke protiv Carigrada ne bi li obranili neovisnost svoje zemlje. Pravoslavna *raja* združuje se na granici neovisne Crne Gore u hajdučke postrojbe, koje održavaju odnošaje sa Srbijom i Crnom Gorom, a pravoslavno se svećenstvo trudi osloboditi *raju*. Katolici rade bez nasilnih sredstava, naobraženi su branitelji pučkoga prosvjetiteljstva i igraju važnu ulogu u državnim odnosima Austrije i Turske. S idućim naraštajem, snažno privučenim zagrebačkim ilirštvom nakon 1835., prestaje pokrajinska 'bosanska' književnost. Bošnjaci pristaju uz opće narodne pokrete južnih Slavena, pravoslavci se sve više pridružuju vodećoj Srbiji, a katolici prednjačećoj Hrvatskoj. Nastaje potpuno nov duhovni narodni život, koji i u književnosti otvara novo razdoblje. Mnogo prije nego li se i pomislilo na zauzeće Bosne, južnoslavenska je narodnosna zamisao iz Zagreba i Beograda već osvojila Bosnu i Hercegovinu. Stoga njezina književna povijest od 1835. pripada drugome okviru.«

III.

Najčešća zamjerka Prohaskinoj *Hrvatsko-srpskoj književnost u Bosni i Hercegovini*, kao i drugim njegovim uradcima, odnosi se na iznenađujući i (pre)veliki oslonac na neosobnu i nesuvremenu, zamalo devetnaestoljetnu »jezikoslovnu raščlambu« ondje gdje je mjesto osobnome književnopovijes-

⁴⁰ Bibliografija franjevaca Bosne Srebrene: prilog povijesti hrvatske književnosti i kulture, Sarajevo: *Svjetlost* – Narodna i univerzitetska biblioteka BiH – Franjevački provincijalat Bosne Srebrene, 1991., str. 7–17.

nom ogledu, i to iz pera onoga koji je, kako to zamjećuje akademik Miroslav Šicel,⁴¹ počeo upravo kao »javoraš« i književni ocjenjivač.⁴²

Činjenica je, međutim, kako u svome prilogu u *Enciklopediji Jugoslavije* tvrdi i Tomislav Ladan,⁴³ da je upravo Dragutin Prohaska unatoč tome nerijetko jedini koji u to doba, nakon pripojenja Bosne i Hercegovine Austro-Ugarskoj 7. listopada 1908., objediniteljski progovara o bogumilskoj i franjevačkoj književnosti, trudeći se ponuditi što sustavniji prikaz hrvatskoga i srpskoga pisma na tim prostorima, iako se, prema mišljenju ocjenjivača, svojom pristupnom raznorodnošću još uvijek ne može nositi s ozbiljnošću i istodobnom svježinom književnopovijesnoga pristupa Branka Drechslera (Vodnika) ili njegova nasljednika Antuna Barca.⁴⁴

Iako u *Hrvatsko-srpskoj književnosti u Bosni i Hercegovini* često nalazimo i piščevu raspravljačku ocjenu sveukupnih društvenih odnosa i zamisli bošnjačke, hrvatske i srpske sastavnice susjedne nam države, zamijetiti je da su Prohaskini njemački odlomci doista obimni, ponekad vrlo kićenoga sloga i u neku ruku »prepovijesni«, pače i ako su prvenstveno namijenjeni manje obaviještenom njemačkome čitatelju, te da se gotovo uvijek zadržavaju samo na dostojevskijevskom »vjernom opisu datosti«, bez velikoga nastojanja oblikovanja manje ili više čvrstih piščevih pretpostavki, kako se time ne bi narušila »nutarnja ljepota« predmetnoga književnog djela.

Bilo da su Prohaskinu *Hrvatsko-srpsku književnost u Bosni i Hercegovini* gotovo odmah po objavljivanju ocjenjivali neimenovani⁴⁵ ili oni vrlo poznati, bilo da se na nju osvrtao Vladimir Ćorović,⁴⁶ Fran Ilesić⁴⁷, Mavro

⁴¹ Usp. *Književna povijest u doba hrvatske Moderne* i »Dragutin Prohaska (1881.–1964.)«, Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 71, Zagreb: MH, 1975., str. 384 i d.; 473–77. Šicel se na Prohaskino djelo osvrće i u prilogu »Književnost Moderne« u 5. knjizi *Povijesti hrvatske književnosti*, Zagreb: Liber/Mladost, 1978., str. 146–49.

⁴² Prohaska je bio članom osječkoga *Javora* od 1895. do 1906. (: Hrvatsko dačko književno društvo *Javor* djelovalo je na osječkoj Gimnaziji od 1865. do 1925.), nasljeđujući tako i neke od ocjenjivača svojih radova, npr. Mavra Spitzera, »javoraša« od 1865.–76. Nastavljajući svoje južnoslavensko književno određenje, Prohaska s Dušanom Nikolajevim Plavšićem (koji s osječkim bečkim sveučilištarcima Guidom Jenyjem i Vladojem Schmidtom Jugovićem 1896. osniva *Mladost*) pokreće 1917. i *Hrvatsku njivu*, koju je kasnije preimenovao u *Jugoslavensku njivu* te joj od 1920. bio i glavnim urednikom. U njoj i drugdje sam Prohaska obrađuje i djelatnost književno-umjetničke smotre *Mladost*. Usp. Marijanović, nav. dj., str. 128.

⁴³ Prilog je objavljen na str. 624 u 6. knjizi, koju je JLZ tiskao u Zagrebu 1965.

⁴⁴ Uglavnom oštru ocjenu Prohaskina rada dao je 1928. Antun Barac u III. knjizi *Narodne enciklopedije srpsko-hrvatsko-slovenačke zagrebačkoga Bibliografskog zavoda pod uredništvom Stanoja Stanojevića* (str. 703).

⁴⁵ Usp.: Dr. Dragutin Prohaska: »Hrvatsko-srpska književnost u Bosni i Hercegovini«, *Delo*, 16, 1911., LIX/2, 315 i d. i »Hrvatsko-srpska književnost u Bosni i Hercegovini: od početaka u XI. do narodnoga preporoda u XIX. vijeku. Napisao dr. D. Prohaska«, *Obzor*, LII, 104, 1, Zagreb 1911.

⁴⁶ Dr. Dragutin Prohaska: »Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina«, *Bosanska vila* 26, 7 i d.; 116 i d.; Zagreb 1911. Dr. Dragutin Prohaska: »Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina«, Dr. Dragutin Prohaska:

Spitzer (Špicar, 1862. – 1936.), rođeni Našičanin, bečki sveučilištarac i potom Zagrepčanin, koji je i sam pisao podliste o povijesti hrvatske književnosti, književne ocjene i pošalice te prevodio na esperanto, mađarski i njemački jezik, ili pak sam Milan Rešetar godinu dana kasnije u svome članku za *Archiv für slavische Philologie*,⁴⁸ ta je rasprava, kao i piščev europski građanski svjetonazor, »strossmayerovsko hrvatstvo« ili »ilirsko sveslavenstvo«⁴⁹ i mnogo toga još nedovoljno istraženoga u njegovu radu, iznovice podijelila i književnopovijesno-ocjenjivačku i (opće)čitateljsku javnost na vatrene zagovornike (koji su, prema Prohaskinom svjedočenju, nerijetko upravo njega pitali za savjet i poticaj pri prvim koracima na svome književnom putu) i nemali broj osporavatelja.

No jedno biva sve sigurnijim: Prohaskinu književnoznanstvenu ličnost jednostavno ni jedni ni drugi nisu mogli tako lako zaobići, kao ni njegovu *Hrvatsko-srpsku književnost u Bosni i Hercegovini* u iole cjelovitom sugledu ranije pismenosti te države. Kakva god bila naša osobna ocjena Prohaskina djela i doprinosa ove njegove rasprave rasvjetljivanju povijesti i dometâ hrvatske i srpske književnosti u Bosni i Hercegovini, vrijedno je prisjetiti se upravo njegovih uvodnih riječi u *Pregledu savremene hrvatsko-srpske književnosti* (str. V i d.), zapisanih gotovo u obliku opće sažimajuće opaske o vlastitome književnopovijesnome radu desetljeće nakon tiskanja *Hrvatsko-srpske književnost u Bosni i Hercegovini*: »(...) Pošao sam kao kakav prosti pješak, kao prost infanterista nauke. A generalima ostavljam, da me sada pouče, osuđuju i kazne zbog preuzetnosti, smjelosti, nediscipliniranosti i nedoraslosti ovomu velikomu zadatku. Ipak držim da sam prokrcio put mnogima, koji će lakše raditi, naročito ako se umiju poslužiti obilnim mostovima i putokazima, koje sam ostavio iza sebe, jer sam dao za svaku riječ izvore«. I ovaj je kratki znanstveni prilog stoga samo odsjev toga zanimanja za Dragutina Prohasku, »čovjeka koji je volio književnost i krčio joj putove u čitalačku masu, recimo, jednog decenija jugoslavenske literature«.⁵⁰

»Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina: von den Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert«, *Srpski književni glasnik*, 1911., XXVI/10, 790–95.

⁴⁷ V. njegov prilog u 9. br. *Slovana* iz 1911., str. 351 i d.

⁴⁸ V. *Archiv* XXXIII/1 – 2, 257–60. Članak je objavljen 1912.

⁴⁹ O tome će Prohaska u vlastitome pismu od 28. veljače 1928., pohranjenome u njegovoj ostavštini u Zavodu za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU u Zagrebu, zapisati i ovu znakovitu rečenicu: »U Pragu sam nadoplacivao na svoje hrvatstvo a u Zagrebu na svoje srbofilstvo a u Beogradu na jedno i drugo«.

⁵⁰ Ovim se riječima jednoga od Prohaskinih pisama koristi i Milovan Tatarin na 79 str. svoga navedenog djela.

Izvori

I. Prohaskini članci, rasprave i rukopisi

- Prohaska, Dragutin: »Die Vorlage zur Komödie *O vremena!* von Katharina II.«, *Archiv für slavische Philologie*, XXVII/1905., 4, 563–77, Berlin.
- Isti: prikaz rada Morrissa Rosenfelda, *Agramer Tagblatt*, 21/1906., 223, 17, Zagreb.
- Isti: »Camilla Lucerna: Die südslavische Ballade von Asan Agas Gattin und ihre Nachbildung durch Goethe«, *Suvremenik*, 1/1906., I, 307–309, Zagreb.
- Isti: prikaz knj. Milana Ćurčina *Das serbische Volkslied in der deutschen Literatur*, (Leipzig: Fock, 1905.), *Nastavni vjesnik*, 14/1906., 7, 535–39, Zagreb.
- Isti: »Zu Vojnovićs Trauerspiel«, prikaz igrokaza *Smrt majke Jugovića* Ive Vojnovića, isto, 22/1907., 74, 9 i d.
- Isti: Josef Karásek, *Slavische Literaturgeschichte*, prikaz I. i II. dijela, obj. u zbirci *Göschen* br. 277/78, *Archiv für slavische Philologie*, 1907., XXIX/I, 143–48, Berlin; *Nastavni vjesnik*, 15/1907., 7, 533–36, Zagreb.
- Isti: »Was lesen unsere Kleinen?«, *Agramer Tagblatt*, 22/1907., 296, 11 i d., Zagreb.
- Isti: »Vatroslav Jagić: zu seinem 70. Geburtstag – 6. Juli 1908.«, isto, 23/1908., 152, 2–4.
- Isti: »Unser Kulturrecht auf Bosnien und Hercegovina vom literarisch-historischen Standpunkte«, isto, 23/1908., 270, 1.
- Isti: Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti, *RAD* 178, 1909.
- Isti: prigodnica povodom stogodišnjice rođenja Ljudevita Gaja, *Agramer Tagblatt*, 24/1909., 153, 1. Zagreb.
- Isti: osvrt na izvedbu igrokaza Grof Paližna Stjepana pl. Miletića u zagrebačkome HNK, »Theater, Kunst und Literatur: Nationaltheater«, isto, 25/1910., 77, 6 i d.
- Isti: »Hugo von Hofmannsthals *Elektra*: zur heutigen Erstaufführung im Landestheater«, isto, 25/1910., 37, 6.
- Isti: »Ein neues Buch für unsere Jungen«, prikaz povijesne pripovijetke Marije Horvat *Andrija Medulić*, isto, 30/1915., 301, 9.
- Isti: »Der Kampf der Südslaven um Freiheit und Einheit«, *Die Frau*, 58/1925., 277, 2, Osijek.
- Isti: pismo od 28. veljače 1928., ostavština (Zagreb, Zavod za književnost i teatrologiju HAZU).
- Isti: pismo Isi Cepeliću, Prag, 12. veljače 1937. (u posjedu dr. Stanislava Marijanovića).

II.) Pojedinačna građa o Dragutinu Prohaski

a) Tiskopisi

- ?, »Dr. Dragutin Prohaska: Hrvatsko-srpska književnost u Bosni i Hercegovini«, *Delo*, 16, 1911., LIX/2, 315 i d.
- ?, »Hrvatsko-srpska književnost u Bosni i Hercegovini: od početaka u XI. do narodnoga preporoda u XIX. vijeku. Napisao dr. D. Prohaska«, *Obzor*, 52, 1911., 104, 1.
- Barac, Antun: »Prohaska, Dragutin, dr.«, Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka (ur. Stanoje Stanojević), knj. III, Bibliografski zavod d.d., 1928., str. 703, Zagreb.
- Ćorović, Vladimir: »Dr. Dragutin Prohaska: Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina«, *Bosanska vila*, 26, 1911., 7 i d.; 116 i d., Zagreb.
- Ćorović, Vladimir: »Dr. Dragutin Prohaska: Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina: von den Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert«, *Srpski književni glasnik*, 1911., XXVI/10, 790–95.
- Ilešić, Fran, prilog o Dragutinu Prohaski, *Slovan*, 9, 1911., str. 351 i d.
- Jakšić, Georgije: Odnosi, susreti i prožimanja usmenog narodnog stvaralaštva i hrvatske pisane književnosti na tlu Slavonije (1710.–1890.), doktorski rad PF, 1980., str. 44–46, Osijek.
- Ladan, Tomislav: »Prohaska, Dragutin«, *Enciklopedija Jugoslavije*, knj. 6, JLZ, 1965., str. 624, Zagreb.
- Lucerna, Camilla, Aus südslavischen Dichtungen, Zagreb, Kugli, 1918.
- Rešetar, Milan: čl. o Dragutinu Prohaski, *Archiv für slavische Philologie*, XXVIII/1912., 1–2, 257–60, Berlin.
- Šicel, Miroslav: »Književna povijest u doba hrvatske Moderne«; »Dragutin Prohaska (1881. 1964.)«, *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knj. 71. Zagreb, MH, 1975.), str. 384 i d.; 473–77.
- Šicel, Miroslav: »Književnost Moderne«, *Povijest hrvatske književnosti*, 5. sv., Zagreb, *Liber/Mladost*, 1978., str. 146–49.
- Tatarin, Milovan (priredio): »Pogovor« u knj. Dragutin Prohaska, *Ilirizam u Osijeku*, Vinkovci: *Privalčica*, 1994., str. 69–110.

b) Internetske stranice

- Ivo Pilar, predavanje o bogumilstvu 10. ožujka 1927., Zagreb, Sociološko društvo, <http://www.geocities.com/Athens/Troy/9892/bhpilar2.html> (pristupljeno 2. svibnja 2002.).

III. Opća književnopovijesna građa

- Bibliografija franjevac Bosne Srebrene: prilog povijesti hrvatske književnosti i kulture, *Svjatost* – Narodna i univerzitetska biblioteka BiH – Franjevački provincijalat *Bosne Srebrene*, 1991., str. 7–17, Sarajevo.

- Grada za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju knjiga, 18. knj. (1835.–1940.), Zagreb, NSB, 1992.
- Marijanović, Stanislav: *Fin de siecle hrvatske Moderne: (Generacije »mladih« i časopis Mladost)*, *Revija*, 1990.), str. 21, 29, 3, 86, 88 i d., 129, 146 i d., Osijek.
- Marijanović, Stanislav: »Književnost ilirizma u Osijeku«, *Od turskog do suvremenog Osijeka*, prir. Ive Mažuran i dr., 2 sv. (Osijek – Zagreb: Zavod za znanstveni rad HAZU Osijek, Gradsko poglavarstvo Osijek, ŠK, 1996.), str. 115.
- Marijanović, Stanislav: »Hrvatske književne, koncertne i kazališne manifestacije u Osijeku (1847.–1907.)«, u zborniku Krležinih dana u Osijeku 1996. *Osijek i Slavonija – hrvatska dramska književnost i kazalište*, prir. Branko Hećimović (Osijek – Zagreb.: HNK i PF Osijek., Odjek za povijest hrvatskog kazališta HAZU [Zagreb]), 1997., str. 13.
- Nauka o književnosti: 1/2 Historija jugoslavenskih književnosti*, I. sv., 2 sv., Zagreb: LZFNJR, 1957.

»ZASLUŽIVANJE BAŠTINJENOGA«:
 PROHASKINA HRVATSKO-SRPSKA KNJIŽEVNOST U BOSNI I
 HERCEGOVINI OD POČETAKA U XI. DO NARODNOGA PREPORODA
 U XIX. STOLJEĆU

Sažetak

Objavljena u Zagrebu 1911. u tiskari Mirka Breyera, *Hrvatsko-srpska književnost u Bosni i Hercegovini od početaka u XI. do narodnoga preporoda u XIX. stoljeću* (*Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina von den Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert*) Dragutina Prohaske razdobački se poklapa s predavačkom djelatnošću ovoga književnog povjesnika, ocjenjivača, predavača i – što se ponekad ispušta – igrokaznoga pisca i pjesnika na zagrebačkoj Kraljevskoj realnoj gimnaziji (1905.–20.), slijedi nakon obrane njegova doktorskog rada o Ignjatu Đorđiću i Antunu Kanižliću, naslovljenog *Dva isusovca u srpskohrvatskoj književnosti XVIII. stoljeća* (*Zwei Jesuiten in der serbokroatischen Literatur des XVIII. Jahrhunderts*), na Filozofskome fakultetu bečkoga Carskog kraljevskog sveučilišta (prihvaćen je 19. svibnja 1905.), a prethodi njegovome stručnom usavršavanju u Češkoj, Francuskoj, Poljskoj i Rusiji 1912./13.

Bilo da su Prohaskinu *Hrvatsko-srpsku književnost u Bosni i Hercegovini* gotovo odmah po objavljivanju ocjenjivali neimenovani ili oni vrlo poznati, ta je rasprava, kao i piščev europski građanski svjetonazor, »strossmayerovsko hrvatstvo« ili »ilirsko sveslavenstvo« i mnogo toga još nedovoljno istraženoga u njegovu radu, iznovice podijelila i književnopovijesno-ocjenjivačku i (opće)čitateljsku javnost na vatrene zagovornike i nemali broj osporavatelja. No jedno biva sve sigurnijim: Prohaskinu književnoznanstvenu ličnost jednostavno ni jedni ni drugi nisu mogli tako lako zaobići, kao ni njegovu *Hrvatsko-srpsku književnost u Bosni i Hercegovini* u iole cjelovitom sughledu ranije pismenosti te države.

»EARNING THE HERITAGE«:
PROHASKA'S CROATO-SERBIAN LITERATURE IN BOSNIA AND
HERZEGOVINA FROM THE INCEPTIONS IN THE 11TH TO THE
NATIONAL RENAISSANCE IN THE 19TH CENTURY

Summary

Published in Zagreb in 1911 in Mirko Breyer's printing office, Dragutin Prohaska's *Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina von den Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert (Croato-Serbian Literature in Bosnia and Herzegovina from the Inceptions in the 11th to the National Renaissance in the 19th Century)* periodically coincides with the instructorship of this literary historian, critic, lecturer, playwright and poet at the Zagreb Royal High School (1905–20), follows the defense of his doctoral thesis on Ignjat Đorđić and Antun Kanižlić, titled *Zwei Jesuiten in der serbokroatischen Literatur des XVIII. Jahrhunderts (Two Jesuits in the Serbo-Croatian Literature of the 18th Century)*, at the Liberal Arts College of the Viennese Imperial and Royal University (approved on May 19, 1905), and precedes his expert qualifications in Bohemia, France, Poland and Russia in 1912/13.

Irrespective of the fact who has compiled a critique on Prohaska's *Croato-Serbian Literature in Bosnia and Herzegovina* immediately following its publication, i.e., the anonymous or distinguished critics, this treatise, as well as the author's European civic *Weltanschauung*, »Strossmayerianesque Croatianism« or »Illyrian Pan-Slavism,« and many other still insufficiently explored aspects in his work, have repeatedly divided the historicoliterary, critic, and (general) reading public in ardent intercessors and a considerable number of consumers. Nevertheless, one fact becomes ever so certain: none of them could easily avoid either Prohaska's literary-scientific personage or his *Croato-Serbian Literature in Bosnia and Herzegovina* in a more complete consideration of literacy in that state.

SRBOCHARVÁTSKÁ LITERATURA

- I. PŘEDVÁLEČNÁ MODERNA
- II. NACIONÁLNÍ HNUTÍ
- III. POVÁLEČNÁ LITERATURA

Napsal

DRAGUTIN PROHASKA

(S 33 OBRAZY)

1928

Výtisk ze Slovanského přehledu. — Tiskem „Pokroku“, Praha II.

Dragutin Prohaska: *Srbocharvátská literatura. I. Předválečná Moderna; II. Nacionální hnutí; III. Poválečná literatura.* Praha, 1928.

Dragutin Prohaska između književne povijesti i jezikoslovlja

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)
811.163.42 (091)

Uvod

Dragutin Prohaska pisao je mnogo. Među njegovim su ispisanim stranicama znanstvene rasprave, čitanke, književne povijesti, ali i niz manjih, po časopisima razasutih članaka. Uz poznate i mnogo puta navođene rasprave, u osvjetljavanju će Dragutina Prohaske kao književnoga kritičara i žestokoga polemičara, kao znanstvenika, ali i kao osobe, pomoći sadržaji njegovih pisama koji se čuvaju u Zavodu za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU.¹ Pri tom ću pokušati osvjetliti okolnosti vezane uz neobjavljivanje Prohaskine etimologijske rasprave naslovljene »*Bdinj i Gdinj*, druga venetoilirski studija o onomastici glagola *bdjeti*«,² zbog koje je u razdoblju od pedesetih do šezdesetih godina ovoga stoljeća, potkraj Prohaskina života, potrošeno mnogo snage i napisana brojna pisma.

O etimologijskoj raspravi *Bdinj i Gdinj*

Prve podatke o raspravi donosi sam Prohaska bilježeći (po godinama) događaje i ljude značajne u njegovu životu. Tako uz godinu 1952. zapisuje ime Armatysa dr. Lodža, opisujući ga kao asistenta Medicinskoga fakulteta zainteresiranoga za objavljivanje etimologije imena Gdanjsk. Već tada Prohaska počinje brinuti o objavljivanju (u ono vrijeme još nedovršene) studije, što potvrđuje bilješka koju navodi uz spomenutoga Lodža: »...savjetuje mi neka se obratim na poljske revije u pitanju štampanja etimologije Gdansk...«.³

¹ Misli se na *Korespondenciju Dragutina Prohaske* koja se čuva u Zavodu za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU u Zagrebu.

² Podatci se o toj raspravi pronalaze u spomenutoj korespondenciji, ali same rasprave nema, iako se 1994., za vrijeme objelodanivanja knjige o Prohaski (*Ilirizam u Osijeku*), prema riječima autora pogovora Milovana Tatarina, ondje nalazila, na što upućuje i puni naslov studije koju Tatarin navodi. (Tatarin 1994: 70).

³ Prohaska je uz navedeno zabilježio mjesto i vrijeme: Prag, 26. svibnja 1952.

Prohaska je svoj rad izuzetno cijenio, držeći ga »važnim otvaranjem sasvim novih metoda u toponomastici«,⁴ a obraćajući se jezikoslovcima – akademikima i osobama koje su imale veze s Akademijom – redovito ističe vlastito, vrlo visoko mišljenje o raspravi, čak uvjerenost u njezino značenje i visoku znanstvenu razinu.

Tako je u obraćanju M. Hrasti s molbom za požurivanje objavljivanja spomenute rasprave Prohaska napisao: (...) »meni se čini moj nalazak vanredan u onomastici Slavena i vrijedan da se objavi.«⁵

I pri obraćanju drugima, za koje je mislio da mu mogu pomoći pri objavljivanju, Prohaska ističe *širinu* svoje rasprave, ali i *kritičnost* kojom pristupa etimologijskim radovima svojih prethodnika: »Moja rasprava obasiže oko 150 stranica strojopisa (...) Rasprava se mnogo ne razlikuje od djela Petra Skoka Slavenstvo i Romanstvo, šta više ona je po sadržaju *produženje, kritika i nova obradba te iste teme, samo na širem osnovu* (...)«⁶ [istaknula V. R.].

U pismima opisuje temeljne postavke rasprave, u koje se u ovom radu neće ulaziti,⁷ bit će navedeno tek da autor pokušava dokazati kako su Iliri bili u dodiru s Baltoslavenima. Ta se postavka temelji na Prohaskinoj tezi o jednakosti imena s početnim *Gd-* i *Bd-* od *bděti* prema davnoj ilirskoj zamjeni *bd* : *gd*.

Čini se da je Prohaskina nestrpljivost odmagala objavljivanju spomenute rasprave, a i ambicije su mu bile (pre)velike. Potvrđuju to i riječi iz još jednoga pisma M. Hrasteu: »Poslije rasprave Bdyn – Gdinj slijediti će niz drugih, koje će razviti cijeli problem, u širinu i dubinu.«⁸ U svjetlu drukčijem od spominjane širine i dubine pokazuje se Prohaska opaskom o nužnosti dotjerivanja jezika njegove rasprave: »Pošto bi se kod mene radilo i o dotjerivanju hrv. jezika, ja mislim na kolegu Musulina, kao podesnog koreferenta.«⁹

O razini se »jezičnoga dotjerivanja« koje se očekuje od akademika Stjepana Musulina ne saznaje ništa, ali se, nakon negativne ocjene rukopisa koju je Prohaska primio 8. veljače 1957., pokazuje drugo: njegova (Prohaskina) nestrpljivost i sklonost polemici. Nakon što doznaje da su ocjenjivači – akademici negativno ocijenili raspravu, a sadržaj ocjene ne

⁴ Navod se prenosi iz pisma napisanog u Pragu 19. veljače 1956.

⁵ Pismo je napisano u Pragu 1. ožujka 1956.

⁶ Navodi se prenose iz pisma upućenom Ivi Mihoviloviću iz Jadranskog instituta, kojem Prohaska piše 26. srpnja 1956., nakon što je od Stjepana Musulina primio izvještaj o zakašnjenju rukopisa te o tome kako će njegova rasprava od Akademije biti ocijenjena tek na jesen.

⁷ Budući da je rasprava etimologijska, ozbiljnije bi je mogli proučiti i ocijeniti, nakon što se točno utvrdi gdje se nalazi, tek etimolozi. U ovom se radu samo pokušava upozoriti na situaciju nastalu oko nje, te veze s ostalim Prohaskinim jezikoslovnim promišljanjima.

⁸ Pismo nije datirano, ali pretpostavljam da je napisano prije primanja rasprave u Akademiju, dakle prije kraja lipnja 1956.

⁹ Tako Prohaska piše Mati Hrasti u spomenutom pismu 1. ožujka 1956.

može mu se pripočiti jer jedan od dvaju recenzenata na to ne pristaje, Prohaska želi (prema vlastitim riječima)¹⁰ svratiti na sebe pozornost Akademijina predsjedništva, a osobito Miroslava Krleže, kako bi članovi Petoga odjela JAZU obrazložili vrijednost njegove odbijene radnje.

Prohaskin odnos s Hammom, Krležom i Ivšićem

Dragutin Prohaska se, u vezi s ocjenom i ocjenjivačima, pismima obraćao za pomoć academicima i osobama koje su imale veze s Akademijom. Tako piše i Josipu Hammu, obraćajući mu se kao »stručnjaku za komparativnu slavensku lingvistiku«,¹¹ i još jednom potvrđuje visoko mišljenje koje je imao o svojoj raspravi: »*Kako si nisam svjestan naročitih krupnih zabluda u stvarnom razlaganju*, ja sam slobodan, da Vas molim da budete nazočan na idućoj sjednici, koja će biti vjerojatno sazvana na poticaj Predsjedništva akademije u cilju da mi peti odjel dade stvarnu kritiku.« [istaknula V. R.].¹²

Tražeci razloge za negativnu ocjenu, Prohaska ne sumnja u vlastito znanstveno prosuđivanje. Potvrđuje to i riječi iz Prohaskina pisma dr. Niki Dubokoviću (naslovljenu »direktoru Historijskog arhiva kotara Hvar«) 19. veljače 1956.: »Možete si zamisliti s kakvim nestrpljenjem očekujem vaš odgovor. Gubitak svakoga dana mi je užasan gubitak. Strepim da neću doživjeti izdanje mojeg rada 'Bdinj – Gdinj' oko kojega sam se namučio, priznajem nekoliko godina *smatrajući ga važnim otvaranjem sasvim novih metoda u toponomastici*.« [istaknula V. R.].

U pismu upućenom 14. travnja 1957. Josipu Hammu Prohaska razloge neobjavlivanja svoje rasprave pronalazi u svojoj prevelikoj kritičnosti spram ostalih, inozemnih etimologa: »Možda je bilo neumjesno i nezgodno uvući jugoslavensku akademiju mojim ispadima protiv drugih etimologa u kontroverziju (sa bugarskim, poljačkim, češkim i možda i ruskim drugovima), ali ja nisam na to uzimao mnogo obzira. (...) Zbog toga [misleći na nemogućnost polemika s inozemstvom, napomena V. R.] sam trebao da izostavim kritiku loših etimologija, i dati odmah što kraćim oblikom svoje.«

Dva mjeseca ranije, Prohaska je pisao Krleži, na što je dobio srdačan odgovor, pozdrav »...s poštovanjem Vaš M. Krleža« i obećanje da će nakon povratka s puta učiniti sve kako bi mu »mogao poslati sve potrebne informacije« o rukopisu.¹³ Nestrpljivi Prohaska nije dočekaao Krležin povra-

¹⁰ Tako piše u pismu akademiku Stjepanu Musulinu iz Praga, 20. ožujka 1957.

¹¹ Navod je iz pisma upućenoga Josipu Hammu iz Praga 16. travnja 1957.

¹² Preuzima se iz istoga pisma Josipu Hammu s nadnevkom 16. travnja 1957.

¹³ O odnosu Dragutina Prohaske i Miroslava Krleže koji se iščitava iz pisama (pronađenih u spomenutoj *Korespondenciji Dragutina Prohaske*) piše Stanko Lasić (1982: 376–377) te se dalji navodi preuzimaju iz toga, Lasićeva teksta. Prvo je Prohaskino pismo napisano 13. veljače 1957., a na nj Krleža odgovara brzo te moli Prohasku za strpljenje zbog odlaska na put.

tak s puta, nego je sam slao dopis Akademiji¹⁴ što je razljutilo Krležu,¹⁵ u čijem početnom obraćanju više nema *dragi*, nego samo *poštovani gospodine doktore*. U završnom je pozdravu izostavljena posvojna zamjenica *Vaš*; umjesto dužega i prisnijega *Srdačno Vas pozdravlja s poštovanjem Vaš M. Krleža* iz prvoga pisma, u drugom je samo hladno i kratko *S poštovanjem M. Krleža*, nakon čega njih dvojica više ne komuniciraju.

Snažna veza Miroslava Krleže i Dragutina Prohaske starijega je datuma, seže u dvadesete godine, i obilježena je polemikom dviju osoba sklonih snažnoj obrani vlastitih stavova i napadu na tuđe. Početak je njihova odnosa obilježen s manje polemike, a više prijateljstva; mladi je Krleža donosio poznatijemu i starijemu Prohaski na procjenu svoja djela, kako s ironijom, ali i bijesom piše sam Prohaska u jednom od polemičnih odgovora Krleži. Pripominjući da ga Krleža napada jer mu se kritikom zamjerio, Prohaska kaže: »(...) gospodin Krleža. Hodočastio na Istarsku ulicu, dok sam imao toliko duhovitosti te u njega vidio talent, koji su mu tada poricali. A sad, kad sam po svojoj savjesti ocijenio njegovu neukusnu viku na sav hrvatski preporod, gosp. Krleža (zaboravivši u zabuni svoj dosadašnji odnošaj prema meni) dreči kao u histeriji (...).« (Prohaska 1919c: 159).

Čitatelj bi polemičnih članaka koje je Krleža uputio Prohaski (»upamtite dobro ovo, gosp. Prohaska! Glupost je jedna neugodna bolest i nitko na globusu nije kriv, da je glup.«)¹⁶ i Prohaska Krleži (»Obojica njih [Krleža i Cesarec] natkriljuju se u 'stvaranju' koje se u nas veli – laž...«), Prohaska 1919d : 229, mogao zaključiti kako između Prohaske i Krleže neće biti više nikakvoga odnosa, ni profesionalnoga ni privatnoga.

Međutim, već se iz istih članaka da iščitati proturječnost obojice; Krleža je ranije dolazio Prohaski (»Tek Vi, naročito Vi, nemate prava da drečite i da poričete: prvo, da ste me u vrijeme svog razvitka posjećivali i sa mnom raspravljali o književnosti (i samo o njoj), i drugo, da ste »nešto« od svega toga baš od mene i stekli.«, poručuje Prohaska; 1919c: 159), a sam Pro-

¹⁴ Sam Prohaska o tom obraćanju Petom odjelu Akademije piše 20. ožujka 1957. Stjepanu Musulinu kojemu objašnjava kako bi želio da Predsjedništvo traži od Petog odjela mišljenje o njegovoj raspravi. Pri tom piše: »Da opet stvar nebude izgledala kao pritužba s moje strane, dao sam joj karakter molbe da mi se pruži mogućnost obrazložiti izravno sjednicu Petoga odjela o vrijednosti moje odbijene radnje, tim da se pred njom pročita moj autoreferat o radnji.«

¹⁵ Iako ne zna o kojem je Prohaskinu rukopisu riječ (»Krleži se pismom obratio profesor Dragutin Prohaska iz Praga. Radilo se o nekom Prohaskinom rukopisu.«), Stanko Lasić (na temelju pisama) točno pretpostavlja dalji razvoj događaja između Krleže i Prohaske: »Međutim, između 23. veljače i 28. ožujka mora da je Prohaska uvrijedio Krležu nedelikatnim slanjem nekog dopisa Predsjedništvu Akademije i zato je imao priliku da primi ovaj reski odgovor (...)« (Lasić 1982: 376). Sam je Prohaska u međuvremenu doista potvrdio slanje dopisa Predsjedništvu Akademije.

¹⁶ Navodi ih sam Prohaska u svom odgovoru Krleži (Prohaska 1919c: 159).

haska priznaje da mu je Krležino pjesništvo priraslo srcu. Zamjera mu pak glasnost, gomilanje riječi, upravo ono što je nerijetko imao i sam.¹⁷

Nakon trideset osam godina kao da su obojica zaboravili sve loše što su jedan o drugome napisali, Prohaska moli Krležu za pomoć pri recenziji spomenute rasprave te Krleža šalje Prohaski pismo naslovljeno toplim i srdačnim »Poštovani i dragi gospodine doktore...« Nastavak je njihova odnosa, koji taj, posljednji put, nije pratila javnost, u ovom radu opisan – Krležino je drugo pismo pokazivalo naglo zahlađenje odnosa bez želje za komunikacijom.

Treća osoba kojoj je Dragutin Prohaska pisao u vezi s raspravom, a u ovom će radu biti spomenuta, poznati je jezikoslovac Stjepan Ivšić. On obavještava Prohasku (u pismu iz 1957.) da zbog bolesnih očiju ne može preuzeti redakciju ili korekturu rukopisa, a nije recenzent njegova rukopisa¹⁸ jer nije član Akademije.

Stjepan Ivšić u raspravi se oko jezikoslovnih promišljanja Dragutina Prohaske ne izdvaja samo zbog toga kratkoga negativnoga odgovora. Njegova je uloga veća, i upravo će on u ovom radu biti poveznica između autorove etimologijske, neobjavljene, i drugih, objavljenih, jezikoslovnih sitnica i krupnica. Prohaska jezikoslovcima ne posvećuje osobitu pozornost ni u jednom od svojih pregleda, a kada ih navodi čini to opisujući različite vrste djelatnosti kojima su se bavili spominjući jezikoslovna djela tek usputno. Ponekad se čini da ga više zanimaju ljudi nego djela.

Prohaskin odnos prema jezikoslovlju i jezikoslovcima i njegov »Pregled hrvatske i srpske književnosti«

Jezikoslovci koje je, po svemu sudeći, cijenio više od ostalih jesu Vatroslav Jagić i Tomo Maretić. Osobito Jagić, kojega Prohaska zove svojim nedostignutim znanstvenim uzorom (Prohaska 1909a: 115), dok Maretića spominje u više radova, a zahvaljuje mu na pomoći pri izdavanju hrvatske prerade njegove (Prohasquine) disertacije, studije o Ignjatu Đorđiću i Antunu Kanižliću.¹⁹

¹⁷ Prohaska piše: »Krleža mi je bio najdraži pjesnik, prije nego sam upoznao Ivu Andrića. Danas mi je ljubav i štovanje prema obojici razdijeljeno. Obojica su veliki talenti, ali s velikom razlikom: što Andrić mrzi viku i suvišno gomilanje riječi, dok Krleža udara u talambase i komponira cijele orkestre, da kaže tek jednu dvije misli.« (Prohaska 1919b: 95).

¹⁸ Po upitima koje je Prohaska u više navrata u pismima postavljao vidi se da nije znao tko su bili recenzenti njegova rada.

¹⁹ Dragutin Prohaska, 1909: »Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić, Studija o baroku u našoj književnosti«, *Rad JAZU*, knj. 178, Knjižara Jugoslavenske akademije, Zagreb, str. 115–224. U uvodu Prohaska kaže: »Kod ove hrvatske preradbe disertacije rado sam uvažavao neke metodične i formalne zahtjeve prof. T. Maretića i V. Dukata, stručnih referenata Jugoslavenske akademije; i njima najljepše zahvaljujem.« (1909a: 115).

U drugom dijelu svoga *Pregleda* smješta ga među puriste koji pročišćavaju hrvatski jezik po ugledu na Karadžićevu hercegovačku štokavštinu. (Prohaska 1921: 149), a u četiri godine ranijem radu *Critice o rječniku naše akademije* o Maretiću Prohaska piše suprotno: »Kad ne bi bilo našega akademijskoga rječnika, veli Maretić, on bi predložio plan, koji bi se u koječemu razlikovao od Daničićeva... U ovaj rječnik starijega jezika uzeo bi Maretić sva tri narječja, dakle i kajkavsko.« (Prohaska 1917: 138). Prohaskina se prosudba Maretićeva odnosa prema narječjima mora uzeti s rezervom, jer sam Maretić piše i djeluje usuprot tomu: u svome *Hrvatskom ili srpskom jezičnom savjetniku* iz 1924. protjeruje dijalektizme, osobito kajkavizme.

Svoj odnos prema narječjima Maretić otkriva i ranije, prije Prohaskina članka, u *Gramatici i stilistici*, i to u *Pristupu u stilistiku* te (konkretno) u *Dodatku stilistici* poznatom kao *Antibarbarus*. Ondje kaže: »Pored neslavenskih i slavenskih tuđica ima u hrvatskom književnom jeziku još i treća vrsta riječi, koje ne sačinjavaju pravoga njegova blaga [istaknula V. R.], premda se ne može u pravom smislu reći, da su tuđe. To su riječi iz narječja kajkavskoga. I ovdje vrijedi pravilo: neka se uzimaju samo one kajkavske riječi, za koje književni jezik nema dobrih zamjena (...).« (Maretić 1899/1982: 680).

Zanimljivo je da Maretić gotovo za sve kajkavske riječi pronalazi štokavske zamjene, čak i onda kada su kajkavske riječi funkcionalnije, te se umjesto jedne kajkavske upotrebljavaju dvije ili više štokavskih riječi. Tako umjesto kajkavske riječi *krstitke* predlaže štokavsku *krsnu čast*, umjesto pridjeva *prhak* štokavske riječi *buhav* ili *buhavan*.

Iako odobrava književni jezik utemeljen na narodnom govoru i Karadžićevim i Daničićevim djelima, četiri godine poslije *Critica o rječniku naše akademije* Prohaska točnije procjenjuje Maretićev rad: »Maretićeva nastojanja u purizmu išla su često predaleko, jer književni jezik ne može da se ograniči na Vukov i Daničićev.« (Prohaska 1921: 150).

Natuknice o slovnicařima ilirizma i druge polovice devetnaestoga stoljeća još jednom potvrđuju kako Prohaska nije pridavao osobito značenje jezikoslovnim proučavanjima; Vjekoslav Babukić i Ivan Mažuranić smješteni su među *urednike, novinare i naučnjake* ilirizma, dok se Adolfo Veber Tkalčević nalazi među *porodično domoljubnim pripovjedačima* u periodizacijski neobičnom *predlistopadskom dobu* (1850.–1860.). Babukićevu slovnicu, objelodanjenu 1836. u *Danici*, Prohaska naziva *Slovnicom ilirskog jezika* umjesto *Osnovom slovnice slavjanske narečja ilirskoga*, dok se uz Vebera u Prohaske spominje samo *Skladnja hrvatskoga!* (umjesto *ilirskoga*) jezika, ali ne i *Slovnica hrvatska*, objelodanjena kasnije, godine 1871.

Uz ime se Bogoslava Šuleka donosi samo obavijest o izdanim rječnicima, bez ikakvoga komentara. Komentar se nalazi među »književnim značajkama« i odnosi se na Šuleka kao na osobu: »Jedini je Ilir, koji nije nikada pjevao i jedini, koji je svagda prkosio većoj sili, ako je bila nepravedna.« (Prohaska 1919a: 135).

Usporedba je dvaju ilirskih slovničara, Vjekoslava Babukića i Antuna Mažuranića, također subjektivna, bez znanstvene raščlambe njihovih djela. Za Mažuranića Prohaska kaže: »Bijaše prava protivnost Babukiću i s njime se takmio kao gramatičar. Čovjek tih, tvrdoga značaja, Primorac, dok je Babukić slatkorjek, otvoren Slavonac. Mažuranić je kao rođeni čakavac imao jače razvijen historijski osjećaj za jezik, a Babukić više tvorne snage u njemu. Osobito je vrijedan izdavački rad Antuna Mažuranića i velika njegova odgojna skrb za mladoga brata Ivana pjesnika. Pod njegovim utjecajem izdaje Ivan s Jakovom Užarevićem Nemačko – ilirski slovar 1842.« (Prohaska 1919a: 132).

Pogrješno je i svrstavanje Adolfa Vebera Tkalčevića među porodično-domoljubne pripovjedače predlistopadskoga doba, određenoga 1850. kao početnom i 1860. kao završnom godinom razdoblja, jer je tako zanemarena Veberova *Slovnica* iz 1871., što potvrđuje Prohaskin manji interes, pa i manju upućenost, u jezične teme.

Iako je Adolfo Veber izraziti jezikoslovac, u *Pregledu* je predstavljen kao pisac novela, prevoditelj, kritičar i polemičar, te čitatelj umjesto o slovnica saznaje o Veberovim književnim značajkama, slijedeći zacrtanu shemu opisa svih u Pregled uvrštenih književnika i znanstvenika. Ipak, ne mogavši izdvojiti Veberove književne značajke, Prohaska zaključuje: »Njegovo književno značenje nije u novelama, nego u kritici i filologiji.« (Prohaska 1919a: 158).

Adolfa Vebera kao pripovjedača, i to *čudnoga pripovjedača*, spominje već u predavanju o »naraštajima najnovije hrvatske književnosti od 1850. do 1915. godine« održanom nekoliko godina ranije, 1916.²⁰

Ivšić o Prohaskinu kritičkom izdanju Mažuranićeve epa

Jezikom se, izravno ili neizravno, Prohaska pozabavio u još trima radovima. Jedan je od njih kritičko izdanje Mažuranićeve *Smrti Smail-age Čengića*, a drugi spomenuta »studija o baroku u hrvatskoj književnosti«, gdje se uspoređuje formalna savršenost Đorđićeve *Mandaljene* s nesavršenošću Kanižlićeve *Svete Rožalije*.

Prohaskino je kritičko izdanje Mažuranićeve *Smrti Smail-age Čengića* Stjepan Ivšić preporučio učenicima jer je »najzgodnije za školu« zbog osvjetljavanja *različitih strana pjesme* (Ivšić 1912: 533), iako se prema Ivšićevu mišljenju to izdanje ne može ubrojiti među »uzorna« školska izdanja. (Ivšić 1912: 533) Tu »neuzornost« iscrpno potvrđuje Stjepan Ivšić, a pri-

²⁰ Pripovijesti se A. Vebera opisuju u istoj skupini s pripovijestima Dragojle Jarnević (kao pripovijetke s temama iz građanskoga života), a o njima Prohaska kaže: »Situacija je u njihovim pripovijestima obično ta, da se dva mladića natječu o ruku dobre djevojke, jedan loši, i taj je obično tudjinac, i jedan plemeniti, a taj je domorodac: nije teško pogoditi finis.« (Prohaska 1916: 162).

mjedba kojom vrjednuje Prohaskino jezično prosuđivanje potvrđuje u ovom radu rečeno; Ivšić piše: »U Rječniku sam opazio podosta pogrješaka i nedostataka (*kao da Prohaska nije mnogo mario za nj...*)« (Ivšić 1912: 540) [istaknula V. R.].

Pogrješke se ne odnose samo na leksičku, nego i na gramatičku razinu: Prohaska primjerice određuje dativ množine umjesto instrumentala množine u primjeru 'ne bi zato *barbarim*²¹ ve zvali', a Ivšić navodi čitav niz »popravaka«, riječi koje se u Prohaske pogrješno tumače ili su neprotumačene, a prema njegovu (Ivšićevu) mišljenju treba ih protumačiti. (Ivšić 1912: 540–544).

Prohaska o Kanižliću

Uz ime Dragutina Prohaske najčešće je spominjana njegova (dijelom prerađena) disertacija *Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti*. Jezikoslovne će se misli koje Prohaska iznosi u toj raspravi u ovom radu prikazati u suodnosu s raspravom *Budimski lekcionari XVIII vijeka prema bosanskodalmatinskomu od B. [I.] Bandulavića*.

Dvije su rasprave povezane Prohaskinim problematiziranjem odnosa dubrovačkih i slavonskih pisaca. Umjesto o *utjecaju* Dubrovčana na Slavonce, kaže Prohaska, treba govoriti samo o *dodirivanju*. Pri tom, već uvodnom rečenicom ranije nastale rasprave, izjednačuje dubrovačku i dalmatinsku književnost: »Ima tomu više tragova, da je koji *dubrovački ili dalmatinski pisac* [istaknula V. R.] na izmaku XVIII vijeka u Slavoniji poznat. (Prohaska 1908: 557). Izjednačenje dviju književnosti Prohasku vodi drugoj, još većoj zabludi: izjednačenju dubrovačkoga i dalmatinskoga »narječja« (Prohaska 1908: 557) koje naziva čakavštinom i zajednički stavlja nasuprot slavonskoj štokavštini.

Pri tom zaboravlja da dubrovački govor pripada štokavskom narječju te je prema tom, jezičnom a ne zemljopisnom, kriteriju bliži slavonskom, također štokavskom, nego dalmatinskom, čakavskom narječju. U daljem tekstu rasprave Prohaska govori o utjecajima, ali ne na umjetničkoj razini, nego na razini korisnih, crkvi potrebnih knjiga.²²

U disertaciji, drugoj, opsežnijoj raspravi, Prohaska također kreće od postavke o neprožimanju dubrovačkih i slavonskih književnika. Čak i onda kada ga interpretacija dviju poema, Đorđićevih *Uzdaha Mandaljene* i Kanižlićeve *Svete Rožalije*, vodi zaključku o sličnosti i Kanižlićevu nasljedovanju od Dubrovčana, Prohaska ističe razlike: »Književna srodnost Kanižli-

²¹ Riječ je o starim, nesinkretiziranim padežnim nastavcima; dativ, lokativ i instrumental množine razlikovali su se sve do pobjede vukovsko – maretićevske norme.

²² »O nekom utjecaju, prem ne umjetničkom, ipak možemo govoriti, ondje, gdje se slavonski pisac pomaže razvijenijim jezikom starije knjige dalmatinske za crkvenu svoju potrebu.« (Prohaska 1908: 557).

ća s Đorđićem osniva se na činjenici, da su obojica Isusovci 18. vijeka; budući to, oba njeguju duhovnu erotiku. No razlika je njihova gotovo tolika, kolika je ova srodnost: svaki od njih ima posve druge književne uzore; obrazovanost Đorđićeva je talijanska, a Kanižlićeva je njemačka.« (Prohaska 1909: 192).

Interpretacijom tih dviju poema, *Mandaljene* i *Svete Rožalije*, Prohaska donosi i svoj odnos prema širem: prema dvjema književnostima, dubrovačko-dalmatinskoj (kako je on naziva!) i slavonskoj. Prosudba je na štetu Slavonaca; Kanižlićeva je poema u pogledu forme i jezika za Prohasku nedovoljno »literarna«,²³ bez odgovarajućih stilskih sredstava, s previše elemenata narodnoga i pučkoga govora. Pri tom treba imati na umu da Prohaska izjednačuje barokne pjesnike s renesansnima (barok naziva i kasnom renesansom) te kao njihovo zajedničko obilježje ističe udaljenost od zbilje; »(...) renesansni a osobito barokni umjetnik drži pjesnički predmet odabranom temom ili objektom izvan sebe, konvencionalnim sredstvom, kojim može pokazivati, što znade i umije.« (Prohaska 1909a: 121).

Između renesanse i baroka ne može se staviti znak jednakosti, osobito ne u odnosu književnosti prema zbilji, potvrđuju suvremeni književni teoretičari. Dok se renesansni pisci brinu prije svega za formalnu stranu svoga djela, barokni se okreću primatelju.²⁴ Upravo se potreba, ali i želja za djelovanjem u zbilji izdvaja kao jedno od bitnih obilježja barokne književnosti koja više nije dostatna sama sebi i kao takva savršena, kakva je bila renesansna književnost; tekstovi baroknih pisaca »prestaju biti stvarima po sebi i postaju stvarima za nekoga.« (Pavličić 1995: 13).

Odnos prema zbilji u baroknih se pisaca može promatrati s dviju strana i kao takav pokazuje se paradoksalnim. S jedne strane onodobnu književnost obilježuje odvojenost od zbilje, a s druge je strane »poetički zahtjev da ona upravo u toj životnoj zbilji što efikasnije djeluje«, i to ne samo ideološki, nego i poetički.²⁵

Za razliku od takvoga tumačenja baroka i barokne književnosti, Prohaskin je doživljaj, pa tako i opis, Kanižlićeve *Svete Rožalije* utemeljen na starijoj, u renesansnoj poetici prisutnoj, težnji k formalnom savršenstvu. U takvo se formalno savršenstvo ne uklapaju, kako Prohaska kaže, »isprekidane žive interjekcije« iz narodnoga govora. Interjekcijama drži sva umećanja, sve riječi kojima Kanižlić kao pripovjedač na jezičnoj razini narušava ustrojstvo *Svete Rožalije*. Đorđićevu formalnu i jezičnu zatvorenost Prohaska uzima kao savršenstvo postignuto biranim jezičnim sredstvima, a Ka-

²³ Pavao Pavličić o tom kaže: »Ako je renesansnim autorima pred očima poetički zakon po kojem se djelo može načiniti, barokni više brinu o retoričkom cilju svoga teksta.« (Pavličić 1995: 14).

²⁴ »Vidi se po toj kompoziciji, da pjesnik nije bio dovoljno 'literaran', da nije znao tehnike umjetnosti svojoj.« (Prohaska 1909a: 200).

²⁵ Opširnije o tom u radu Pavla Pavličića *Hrvatski barokni stih kao društvena pojava* (1995: 11–29).

nižličjevo unošenje govornih sastavnica²⁶ opisuje kao *priprostu i realističnu sintaksu*. (Prohaska 1909a: 206) Svaka je veza sa zbiljom, pa tako i narodnim jezikom, slabljenje stila:

»Pjesnik, koji stilizira, bira riječi. Vulgarne riječi, idiotizme u govoru, anakolute i otrgnute rečenice označuju stil realistični ili naturalistični; no izbor pjesnika, koji stilizira s namjerom ukrasnom i retoričnom, bit će posve drugi. *On se uklanja svemu, što bi ga moglo sniziti do zbilje i proze*; [istaknula V. R.] zato se dogodi, da često poseže za opisivanjem ondje, gdje mu se podesna vidi riječ zaboravljena i stara. A uz to će se najčešće naći nagomilavanju riječi, živom upotrebljavanju sinonima, kojim jezik dobiva veću dojmovnu snagu.« (Prohaska 1909a: 164).

Često umetanje aorista glagola *reći* kojim Rožalija oživljuje svoje pripovijedanje, primjerice »Blago tebi, *rekoh*, ja ga znadem, tko je« (883) i »Znam, *ću* će razjedit, *rekoh*, srića moja.« (898), smeta Prohaski, jer ne želi prihvatiti promijenjen odnos Kanižlića-pripovjedača prema zbilji. Taj novi odnos uključuje i dimenziju korisnoga – djelo nije napisano zbog sebe sama, nego zbog primatelja, čitatelja. Utilitarnost u *Sv. Rožaliji* nije onakva kakva je u molitvenicima – izravna – te su stoga na početku molitvenika uvodna obraćanja *bogoljubnom štiocu*, ali je i u *Sv. Rožaliji* Kanižliću značajna poruka i njezino prenošenje čitatelju (koji ne mora biti jednak čitatelju molitvenika).²⁷

Riječima s pragmatičnom ulogom²⁸ pridonosi se većoj ili manjoj vjerodostojnosti iskaza, a ne umanjuje se razina Kanižličjeve sintakse. Stoga se ne možemo složiti s Prohaskinom tvrdnjom o *priprostoj i realističnoj Kanižličjevoj sintaksi* koja počiva na rečenicama s *neizrađenom suvislošću*. (Prohaska 1909a: 206) Osim toga, jezik Kanižličjevih djela svjedoči i suprotno od druge Prohaskine postavke: u Kanižlića je niz potvrda za izravan dodir, pa i prožimanje, s dubrovačkim književnicima i, osobito, leksikografima: Kanižlić je crpio iz »južnih« vrela, od kojih Della Bellin rječnik u jednom od svojih djela i izrijekom spominje. U *Kamenu pravom smutnje velike* Kanižlić piše: »(...) kako bilježi Della Bella u svomu ričniku...« (Kanižlić 1780: 181).

²⁶ Prohaska govori o *oznakama pučkoga slavnskoga govora*, kakve su po njegovu mišljenju rečenice koje nisu stroge cjeline, nego se u njima prepoznaju umetanja.

²⁷ *Svrha* koju barokno djelo treba postići za Pavla Pavličića je presudna pri određivanju žanra: »Medutim, žanrovi su u baroku – zbog već spomenute utilitarnosti – definirani (...) prije svega svrhom koju treba da postignu, te su stoga uglavnom jednoznačni (...)« (Pavličić 1978: 244).

²⁸ Pragmatika podrazumijeva proučavanje jezika u suodnosu s izvanjezičnom stvarnošću; jezik je sredstvo kojim govornik izriče poruke upućene *sugovorniku*. Kako bi se privukla pozornost sugovornika, u poruke se »ubacaju« riječi kojima se slušatelja tjera na aktivnost. To su najčešće vokativi i imperativi, ali i drugi oblici za privlačenje pozornosti i »priključivanje« izvanjezične stvarnosti jeziku samom.

Zaključak

Proučavanje bogatoga Prohaskina djela, s posebnim osvrtom na stranice posvećene jezikoslovlju i jezikoslovcima, koje je bilo predmet ovoga rada, vodi zaključku o Prohaskinoj brzini i žestini. Sklon polemici, reagirao je burno na sve što se oko njega događalo, pa tako i na negativnu ocjenu koju su izrekli recenzenti o njegovoj potkraj života napisanoj etimologijskoj raspravi »*Bdinj i Gdinj*, druga venetolirska studija o onomastici glagola *bdjeti*«. Razloga za negativnu ocjenu moglo je biti više i mogli su biti različiti, znanstveni i neznanstveni.

Sam Prohaska najznačajnijim razlogom neobjavlivanja rasprave drži svoju preveliku kritičnost, osobito spram inozemnih etimologa. S takvom kritičnošću pak ne pristupa djelima jezikoslovaca – slovničara i leksikografa – iz doba hrvatskoga narodnoga preporoda, odnosno druge polovice devetnaestoga stoljeća u svom *Pregledu hrvatske i srpske književnosti I (do realizma 1880.)*. Ustroj njegova *Pregleda*, prema kojem se uz odgovarajuće ime navodi životopis, djela i »književne značajke«, ne ostavlja prostora za prikaz jezikoslovnih djela.

Zbog snažne želje za opisom svih osoba i situacija prisutnih u književnosti i kulturi, Dragutin Prohaska često zanemaruje sama djela, osobito kada je o jezikoslovcima riječ. Stoga ne iznenađuje pripomena jednoga od onodobnih uvaženih jezikoslovaca Stjepana Ivšića da jezične pogreške u rječniku kritičkoga izdanja Mažuranićeve *Smrti Smail-age Čengića* koji je Prohaska priredio pokazuju kako on, Dragutin Prohaska, za jezik nije mnogo mario.

Literatura:

- Ivšić, Stjepan (1911–12.): »*Smrt Smail-age Čengića*. Spremio i protumačio Dragutin Prohaska, profesor u Kraljevskoj realnoj gimnaziji u Zagrebu, Beograd, 1911.«, *Nastavni vjesnik*, XX, br. 7, str. 533–544.
- Kanižlić, Antun (1780.): *Kamen pravi smutnye velike*, Osijek.
- Kanižlić, Antun (1780.): *Sveta Roxalia, panormitanska divica*, Beč. Pretisak: Vinkovci, 1990.
- Lasić, Stanko (1982.): *Kronologija života i rada*, Grafički zavod Hrvatske.
- Maretić, Tomo (1899.): *Gramatika i stilistika hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika*. Pretisak dijelova »Pristup u stilistiku« i »Dodatak stilistici« u knjizi: *Polemike u hrvatskoj književnosti*, III., Mladost, Zagreb 1982., str. 651–715.
- Maretić, Tomo (1924.): *Hrvatski ili srpski jezični savjetnik za sve one koji žele dobro govoriti i pisati književnim jezikom*. *Dopuna Broz-Ivekovićevu »Rječniku hrvatskoga jezika«*, JAZU, Zagreb.
- Pavličić, Pavao (1978.): »Žanrovi hrvatske barokne književnosti«, u zborniku: *Hrvatska književnost u europskom kontekstu*, Zavod za znanost o književnosti, Zagreb, str. 243–259.
- Pavličić, Pavao (1995.): »Hrvatski barokni stih kao društvena pojava«, u zborniku: *Ključevi raja, hrvatski književni barok i slavonska književnost 18. stoljeća*, Zagreb, str. 11–29.

- Prohaska, Dragutin (1906.): »Slavonština u našoj književnosti«, *Narodna obrana*, V, br. 181.
- Prohaska, Dragutin (1908): »Budimski lekcioniari XVIII vijeka prema bosanskodal-matinskomu od B [I.] Bandulavića«, *Zbornik u slavu Vatroslava Jagića*, Berlin, str. 556–575.
- Prohaska, Dragutin (1909.a): »Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti«, *Rad JAZU*, knj. 178, Zagreb, str. 115–224.
- Prohaska, Dragutin (1909.b): »Dr. Ljudevit Gaj«, *Savremenik*, IV, br. 7, str. 353–357.
- Prohaska, Dragutin (1913.): *Ilirizam u Osijeku (1835.-1849.)*, Predavanje držano u Osijeku dne 4. i 7. listopada 1911. (Otisak iz *Savremenika* 1912.). Dionička tis-kara u Zagrebu.
- Prohaska, Dragutin (1916.): »Naraštaji najnovije hrvatske književnosti od 1850.–1915.«, Predavanje, dne 18. IV. 1916. na izložbi »Proljetnog salona«, *Savremenik*, XI, br. 5–8, str. 161–171.
- Prohaska, Dragutin (1917.): »Crtice o rječniku naše akademije«, *Hrvatska njiva*, I, br. 8, str. 138–139.
- Prohaska, Dragutin (1918.a): »Vatroslav Jagić«, *Hrvatska njiva*, br. 26, str. 433–438; »Naučni rad Vatroslava Jagića«, str. 448–449.
- Prohaska, Dragutin (1918.b): »O pitanju našega književnoga jedinstva«, *Hrvatska njiva*, br. 9, str. 154–155.
- Prohaska, Dragutin (1919.a): *Pregled hrvatske i srpske književnosti I. (Do realizma 1880.)*, Vlastita naklada, Zagreb.
- Prohaska, Dragutin (1919.b): »O stavu Miroslava Krleže prema ilirskom preporodu i 'starima' u književnosti iznesenom u članku 'Hrvatska književna laž', 'Plamen', I, br. 1, 1919., str. 32–40«, *Jugoslavenska njiva*, III, br. 6, str. 95.
- Prohaska, Dragutin (1919.c): »Odgovor na nepotpisani članak M. Krleže: Gospo-dinu Prohaski (i svim Prohaskama ove božje kugle) na nečuvveno plitki napada-j na 'Plamen', štampan u 'Njivi' od 8. veljače 1919.«, *Jugoslavenska njiva*, III, br. 10, str. 159–160.
- Prohaska, Dragutin (1919.d): »O oprečnim stavovima Miroslava Krleže i Augusta Cesarca prema političkoj orijentaciji D. Prohaske«, *Jugoslavenska njiva*, III, br. 14, str. 228.
- Prohaska Dragutin (1919.e): »Odgovor na članak M. Krleže 'Smrt gospodina Prohaske'. 'Plamen', I, 1919., br. 8, str. 74–76«, *Jugoslavenska njiva*, III, br. 16, str. 275–276.
- Prohaska, Dragutin (1921.): *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*. Izvan-redno izdanje Matice hrvatske, Zagreb.
- Tatarin, Milovan (1994.): »Usporedna razmišljanja o književnoj povijesti i književnoj suvremenosti«, »Dragutin Prohaska (1881.-1964.)«, pogovor i bibliografija u knjizi: Dragutin Prohaska, *Ilirizam u Osijeku*, Vinkovci 1994., str. 69–110.
- Vončina, Josip (1975.): »Jezik Antuna Kanižlića«, *Rad JAZU*, knj. 368, Zagreb, str. 5–172.

Osobito zahvaljujem Zavodu za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU zbog mogućnosti uvida u *Korespondenciju dr. Dragutina Prohaske*. Podatci vezani uz pisma koja se nalaze u *Korespondenciji* navode se u bilješkama.

DRAGUTIN PROHASKA IZMEĐU KNJIŽEVNE POVIJESTI
I JEZIKOSLOVLJA*Sažetak*

U radu se opisuju okolnosti vezane uz neobjavljenu jezikoslovnu raspravu *Bdinj i Gdinj, druga venetoiirska studija o onomastici glagola 'bdjeti'*, a na osnovi podataka iz Korespondencije Dragutina Prohaske.

Raspravlja se i o odnosu Dragutina Prohaske prema jezikoslovcima iz druge polovice XIX. i s početka XX. stoljeća te slovniciarima iz doba hrvatskoga narodnoga preporoda koji se iščitavaju iz njegovih (Prohaskinih) radova i/ili pisama.

Tematizira se i Prohaskin odnos prema drugim osobama vezanim uz rasvjetljavanje jezikoslovnih pitanja (Stjepan Ivšić, Miroslav Krleža).

DRAGUTIN PROHASKA BETWEEN LITERARY HISTORY
AND PHILOLOGY*Summary*

This paper describes the circumstances related to the unpublished philological essay *Bdinj i Gdinj, druga venetoiirska studija o onomastici glagola 'bdjeti'* (*Bdinj and Gdinj, the Second Venetian-Ilyric Study on the Origin of Verb To Keep Vigil*) on the basis of Dragutin Prohaska's Correspondence. The paper discusses Dragutin Prohaska's relations and attitudes to philologists from the 2nd half of 19th century and early 20th century and to those from the period of Croatian national renaissance, which can be read from his articles and letters.

Another subject matter is Prohaska's relation to other people in connection with linguistic questions (Stjepan Ivšić, Miroslav Krleža).

Uoc. Dragutin Prohaska
Prag br.

1155

Dr. Dragutin Prohaska

Vrazove Djulabije.

(Preštampano iz „Savremenika“ V. br. 7.)

DIONIČKA TISKARA U ZAGREBU
1910.

Dragutin Prohaska: *Vrazove Djulabije*. Zagreb, 1910.
(Pretiskano iz *Savremenika*, V, br. 7, Zagreb, svibanj 1910.)

Ljiljana Kolenić

Frazeologija u Prohaskinu *Ilirizmu u Osijeku*

Izvorni znanstveni članak
UDK 811.163.42 (091)

Dragutin Prohaska održao je u Osijeku 4. i 7. listopada 1911. godine predavanje pod naslovom *Ilirizam u Osijeku (1835.–1849.)*. To je predavanje objelodanjeno u *Savremeniku* iz 1912., a doživjelo je i poseban otisak godine 1913. u Dioničkoj tiskari u Zagrebu. Otisak ima 42 stranice, što znači da predavanje nije bilo kratko, ako je održano u cijelosti. Kao što se vidi, devedesetak je godina prošlo od nadahnutoga Prohaskina predavanja kojemu je moto Strossmayerova rečenica: »Polag drugih idealnih svrha ima se u Osijeku s osobitom pomnjom njegovati narodni značaj, jerbo ga inače što njemački grad, što merkantilni položaj osječki utamaniše.«

U tom je duhu i sam početak Prohaskinoga govora: »Danas Osijek više nije zadnji izmedju hrvatskih gradova. Pomalo gubi svoj tuđinski značaj i stupa u red općina, koje rješavaju osim svojih lokalnih pitanja i opće narodna.« Prohaski je u Osijeku smetala »tuđinjština«, pa izgovara i danas aktualnu rečenicu: »Sve zemljoradničke i obrtničke organizacije morale bi izvirati u hrvatskoj volji, svi novčani zavodi morali bi stajati pod utjecajem Hrvata i ako nijesu u njihovim rukama.« Dakle, u svom osječkom govoru Prohaska govori o početcima ilirizma u Osijeku i s tim u vezi borbi Hrvata protiv njemačke i mađarske vlasti. Nastoji Osječanima vratiti samopouzdanje i podsjetiti ih na vrijeme borbe za »općenarodna« pitanja«. Potaknut je mišlju da se i godine 1911., kada je govor održan, priprema »jedan narodni preporod«, pa je on odlučio podsjetiti građane svojega rodnoga grada na hrvatski narodni preporod, koji on zove samo *ilirizmom*.

Hrvatski narodni preporod razdoblje je u hrvatskoj povijesti koje po svojem stvaralaštvu i uspjesima u izgradnji moderne hrvatske nacije nadmašuje sva ostala razdoblja hrvatske povijesti (v. Moguš 1995., str. 166). Doba je to kada hrvatski jezik ulazi na sveučilište (Matija Smodek održao je svoje prvo predavanje na najvišem tada hrvatskom učilištu 6. studenoga 1832. – v. Moguš 1996.), a prvi je politički govor na hrvatskom jeziku u Hrvatskom saboru održao saborski zastupnik Ivan Kukuljević Sakcinski 2.

svibnja 1843. (v. Moguš 1996.)¹ Upravo je o tom razdoblju, ni malo slučajno, odlučio progovoriti Dragutin Prohaska u Osijeku.

Premda je Dragutin Prohaska poznat kao književni povjesničar i književni kritičar, a manje kao jezikoslovac, navedeni govor ponajviše se odnosi na borbu Osječana za hrvatski jezik »kao diplomatski«. Sam pridjev *hrvatski* u uvodnom se dijelu često javlja: *hrvatski grad, hrvatska ideja, hrvatska civilizacija, hrvatska volja, hrvatski historički značaj*. Ove su sveze riječi u prvom dijelu prve stranice govora, upravo na samu početku, pa i prema njima možemo zaključiti koja je njegova svrha. Dodajmo tim svezama i jednu gdje se Hrvat javlja kao imenički atribut u genitivu – *utjecaj Hrvata* – pa ćemo dobiti potpunu sliku značenja Prohaskina osječkoga govora.

U uvodu Prohaska kritizira gradsku vlast što nije obilježila stogodišnjicu »slobodnoga kraljevskoga grada« (1809.–1909.). Svjestan je da će se gradska vlast opravdavati nedostatkom novca, ali drži da je to loše opravdanje jer je dužnost bila održati »manifestaciju u spomen svoje gradske slobode«. Često u govoru uspoređuje Osijek i Zagreb, pa i uz navedenu kritiku gradske vlasti dodaje rečenicu: »Imade Osijek svoje slavne narodne uspomena, kao i naš ponosni Zagreb!« Da bi ispravio zanemarivanje prošlosti grada Osijeka, Prohaska je odlučio iznijeti »sličice« iz osječkoga ilirizma, nastojeći tako upoznati Osječane s prošlosti njihova grada. O ilirizmu u Osijeku počinje govoriti rabeći riječi »upaljiva iskra«, »oganj«, »vatra«, »usplamte«, »plamno«, »zanosno«.

Takav odabir leksika vezan uz vatru čest je iz *Narodnih novina* u doba ilirizma prema kojima i piše svoj govor. Tako u *Narodnim novinama* toga vremena čitamo izričaje »domorodna vatra«, »ognjište slavstva« i sl. Tako je Marijan Jaić, franjevac, gimnazijski upravitelj franjevačke gimnazije, napisao hrvatski govor koji je na kraju školske godine učenik Mihoil Tkalčević »svečano besjedio, pun *vatre* omladinske«. Tim je govorom učenik »zapalio ljubav domorodnu«. Prohaska kaže da je navedenim govorom Marijan Jaić *užgao* ljubav prema »ilirskom narodnom jeziku«. Natpisi na kućama prigodom dolaska nadvojvode Stjepana također su puni svjetla i vatre: »Obćih pravah *svijetlom* branitelju sja svečani plamen u veselju.« Bana Josipa Jelačića dočekuje narod pjesmom »Il u *vatru* il u boj«.

I sam Prohaska kaže da ilirizam »imade u sebi još i za nas ljude nero-mantične neke upaljive iskrene«, da se njegov »oganj još nije *razgorio*, a kamo li da je ugasnuo« i da piše govor zato da se njegovi Osječani »*ogriju* na onoj *vatri* i da *usplamte* za djela narodna«. Pogledamo li odabir leksema, možemo reći da Prohaska govorom nastoji »zapaliti« Osječane u ljubavi prema tom gradu i to upravo kao hrvatskom gradu.

¹ U Hrvatskom je saboru prvi progovorio hrvatskim jezikom Juraj Rukavina 1832. godine, koji je, »postavši potkapetanom kraljevstva, svoju zahvalu Hrvatskomu saboru izrazio, potpuno izvan običaja, hrvatskim jezikom« (Moguš 1996., str. 283).

Međutim, Dragutin Prohaska ipak upozorava da će njegovo slikanje biti »triježno, »realno«, »istinito«, premda mu se, govoreći o ilirizmu, prvo nameću riječi iz značenjskoga polja vatre.

Kao podloga opisu ilirizma u Osijeku poslužile su mu Gajeve *Ilirske narodne novine* od 1835. do 1849. Kaže da oni koji žele znati više mogu još listati po njemačkim novinama kao *Agramer Zeitungu* i *Pesther Zeitungu*. O ilirizmu naš govornik kaže da nije najsjajnije razdoblje osječkoga života, ali da je »svakako najzanimljivije«.

Prvo poglavlje njegova izlaganja nosi naslov »Borba za materinsku riječ (1835.–1847.)«. U njemu govori o tome kako su se Slavonci školovali u mađarskim gimnazijama, akademijama i sveučilištima.« I dodaje: »U tim školama nije se omladina njihova učila ljubavi prema Hrvatskoj ni najmanje.« Cijeli Prohaskin članak, zapravo, nastoji biti upravo to: učenje ljubavi prema Hrvatskoj. Budući da je Slavonija u vrijeme ilirizma bila pod direktnom upravom Ugarske, novine iz Zagreba stizale su u Osijek nakon mjesec dana jer je »poštovna veza bila vrlo slaba«. Čak i Gajeve *Novine Hrvatske* donose slavonske službene vijesti pod rubrikom »Vugerska«. I na taj je način omogućeno odnarođivanje osječkih Hrvata.

U govoru se spominju mnoga ugledna imena Osijeka s kraja druge polovice XIX. stoljeća, između inih spominje se i Josip Krmpotić, za kojega kaže da je »jedan od glavnih osječkih iliraca«, kasnije »predsjednik ilirske čitaonice«.

Prohaska tvrdi da je prva »iskra« ilirizma iz Osijeka osvanula u *Narodnim novinama* kada je kraljevski komornik i komisar Mirko Inkej Palinski na poziv magistrata došao u »varošku kuću«, gdje ga je dočekaio senator Josip Krmpotić govorom. Palinski je odgovorio na hrvatskom i na njemačkom jeziku, a u gimnaziji je pozdravljen na latinskom i hrvatskom jeziku. Bitno je za Prohasku da je zabilježena vijest da se i u »varoškoj kući« progovorilo hrvatskim jezikom.

Dragutin Prohaska misli da su »novi duh nacionalizma i romantike« začeli u Osijeku literati »školovani jedini historički i filološki«. Ovdje bih odmah upozorila na frazem *novi duh*. Taj frazem čest je ne samo u Prohaske, nego i u Branka Vodnika, Prohaskina suvremenika, također književnoga povjesničara, koji imenicu *duh* osim u frazemu *novi duh* rabi i u drugim svezama riječi, poput: *duh vremena*, *narodni duh*, *duh priproste narodne pjesme*, *isti duh*, *sloboda duha*, *kršćanski duh*, *duh jednostavnosti*, *sredovječni duh*, *Božji duh*, *duh suvremenog prosvjeđivanja*. (v. Kolenić 2001., str. 201).

Ove su sveze riječi u kojim se javlja imenica *duh* ispisane iz Vodnikove *Slavonske književnosti u XVIII. vijeku* (Drechler, Zagreb 1907.) Dragutin Prohaska također rabi imenicu *duh* u različitim svezama u *Ilirizmu u Osijeku: biti u duhu*, *buditi duhove*, *narodni duh*, *novi duh*. Nabrojene smo sveze riječi iz Prohaskina *Ilirizma u Osijeku* u ovom radu uvrstili u frazeme, a istaknuti je da je imenica *duh* u naših povjesničara književnosti na po-

četku XX. stoljeća bila česta u njihovim izalaganjima, radovima i knjigama. Gotovo da sve ono što bismo danas zvali ozračje, nastojanje, utjecaj, stil, pogled, razmišljanje, osjećaj – u povjesničara se književnosti s početka XX. stoljeća izražava s *duh*. Tako Prohaska ima *feudalni duh*, *domorodni duh*, *duh latinski i klasični*, *stari duh*, *duh jednakosti i slobode*, *hrvatski duh*, *duh novoga njemačkoga kurza*. Dva nabrojena frazema, novi duh i narodni duh zabilježila sam i u Vodnika i u Prohaske.

Dalje Dragutin Prohaska govori o ulozi Mate Topalovića u ilirizmu, »mladoga svećenika« i »vatrenoga ilirca.« Mato Topalović je namjeravao u Osijeku izdati zabavnik *Jeka od Osijeka*, za koji Prohaska tvrdi da nikada nije izašao, ali je Mato Topalović pobudio književni interes za ilirizam u Osijeku. Važnu su ulogu u ilirizmu u Osijeku imali uz »literate« i gimnazijalci, »s vrijednim svojim profesorima franjevcima«, tvrdi Dragutin Prohaska. Među njima posebno ističe Marijana Jaića. Prema franjevcima ima Prohaska posebno poštovanje i njihovu ulogu u ilirizmu osobito cijeni: »Franjevci su svagda njegovali domaće narječje i smjeli su se ponositi nekom književnom spremom. Imali su jednoga Katančića. Njegovu tradiciju čuva u Osijeku Marijan Jaić, najbolji iza Kanižlića pjesnik duhovnih pjesama za puk.« Marijan Jaić napisao je govor i podučio učenika Mihoila Tkalčevića da ga na kraju školske godine, 1842., »svečano besjedi« na hrvatskom jeziku, kao što je već rečeno. Nakon uobičajenih govora latinskih i mađarskih, učenik se ispričao što govori pred »mudroučnom skupštinom priprostim ilirskim govorenjem« ali je ono »koliko god se čini priprostije«, toliko i »milije«, »uzveličanije« i »većma dragocjeno«.

Nakon učenikova govora na hrvatskom jeziku, »sa svih se strana« »zaorio gromoviti 'Živio!'« Nakon Mihoila Tkalčevića govorio je jedan učenik na mađarskom jeziku, »no njega je malo tko slušao«. U navedenom govoru Marijana Jaića što ga je besjedio učenik, poziva se na velike hrvatske pjesnike Kanižlića i Katančića kako bi se podsjetilo na ljepotu, i kako Prohaska kaže, »kulturu« hrvatskoga jezika. Dragutin Prohaska uspoređuje Matiju Petra Katančića i Ljudevita Gaja: »Katančić se od Gaja razlikuje samo klasičnom obrazovanošću svojom. Nije poznavao sredstva nove romantičke i nacionalne literature. Prevodio je Sv. pismo da osnuje jedan narodni književni jezik, pa nije uspio. Gaj nije prevodio Sv. pisma, nego izdavao – novine i časopis, pa je uspio.« S tim je u vezi i komentar Dragutina Prohaske na Marijana Jaića, koji nasljeduje na rad Matije Petra Katančića: »Jaićev ilirizam je, mogli bismo reći, autohtone slavonske vrste.« Nije slučajno da Prohaska u osječkom ilirskom pokretu posebno izdvaja ulogu franjevca Marijana Jaića (1795.-1858.) Jaić je imao širok krug zanimanja: skupljao je crkvene popijevke, pisao teološke, pastoralne i moralne tekstove, moralno-didaktičke spise, bio je prevoditelj, a posebno valja istaknuti njegovo nastojanje za obnovom vjerskoga života u Hrvata kao jedne od zadaća hrvatskoga narodnoga preporoda. (v. Hoško 1996.)

Dalje Prohaska tvrdi da su se uz »literate«, gimnazijalce i franjevačke profesore u ilirski pokret uključili i staleži i redovi. Među njima ističe Ljudevita Vukotinovića, »jednoga od prvih glava zagrebačkoga ilirizma« koji se 1845. pojavio u Osijeku. Za njega Prohaska kaže da se vješto služi »osječkim lozinkama« »opće dobro« i »blagostanje«. Naime, već ranije autor govori da su te riječi u ono doba u Osijeku bile česte i da se više mislilo na gospodarstvo nego na narodne pokrete. Prohaska kaže: »*Blagostanje* lozinka je predromantičke i prednarodne epohe. Tomu starom idolu iz vremena Josipa II. pokoravali su se Osječani u svako doba, a nekmo li u vrijeme racionalizma i materijalizma. Osječanima je glavna briga ekonomski napredak; oni na primjer rade oko toga kako će spojiti jednim kanalom od Osijeka do Broda Dravu i Savu, jer bi tako navrnuli sav izvoz ugarskoga žita, koje je plovilo oko Zemuna u Sisak, na svoj grad.«

Iz *Narodnih novina* zapisuje Prohaska i neke zanimljivosti o »puku i građanstvu osječkom«. Tako kaže da je jedan ilirac iz Zagreba, putujući kroz Slavoniju primijetio da su ulice slavonskih sela urednije nego zagrebačke, da su djevojke ljepše nego u zagrebačkoj okolici, ali se »same čine gadne jer se malaju«, ženska je nošnja lijepa i na nju bi se imali ugledati drugi hrvatski krajevi – jedino ga srde njemački natpisi na trgovinama, zapazio je i dva mađarska, a samo jedan hrvatski. U *Narodnim je novinama* iz toga vremena također pročitao da je grad podijeljen na tri dijela »koja stoje na daleko jedan od drugoga«, pa zato dolazi »separatizam jednih protiv drugih: gornjovarošana, varošana i donjovarošana«. Od zanimljivosti istaknula bio još događaj iz 1845. kada je bila »reštauracija županije virovičke«, pa Prohaska citira iz novina dopisnikov opis ulaska plemića u grad: »Nu što je ono, što se tamo po zraku svjetlošću sunčanom obasjato vije? Nije li trobojna zastava? Da, da, trobojna se zastava pred kortešima vija! Gle! Gle! Crvena, bijela i modra sa srebrnim obrubom i rojtama. Narodna je, dakle zastava! E, hvala Bogu!«

Prohaska spominje kako je Ivan Kukuljević Sakcinski postao 18. ožujka 1848. počasnim građaninom grada Osijeka i da se u *Narodnim novinama* iz 1848. godine potpisuje »građanin varoših Zagreba i Osijeka«. Ivan Kukuljević Sakcinski održao je u Saboru 2. svibnja 1843. prvi politički govor na hrvatskom jeziku. Dubravko Jelčić nabraja njegova brojna područja zanimanja: »Političar i pisac, a kao pisac i pjesnik i pripovjedač i putopisac i dramatičar, znanstvenik i organizator s bogatom lepezom djelovanja, ostavio je vidne tragove i stekao neprolazne zasluge na svim ovim područjima.« (Jelčić 1997., str. 110). Podatak da se ovaj ugledni ilirac potpisivao i kao građanin Osijeka vrijedan je spomena.

»Uzvišenju materinskoga jezika na čast diplomatsku« posvećuje Prohaska dosta prostora. Kaže da je to »bio onaj čin koji je doista duhove u Osijeku trgnuo iz provincijalnoga sna«. Najviše se taj događaj slavio u osječkom kazalištu. Upraviteljica kazališta, gđa Uhink, Poljakinja, pjevala je u društvu dvojice »mladih domorodaca«, Ilije Penjića i Pavla Kolarića,

uz pratnju tambura i u narodnoj nošnji. Tada je kazalište bilo posjećenije nego ikada, došli su i oni koji ranije nikada nisu. A pjevale su se dvije omiljene ilirske pjesme: »Djevo mila, djevo krasna« i »Na lijevoj strani kraj srca«.

Dalje Prohaska govori kako su 19. rujna 1847. Osječani slavili jer ih je pohodio nadvojvoda Stjepan, ugarski palatin, sin Josipa II. Prohaska upozorava da je nadvojvoda Stjepan »sin onoga Habsburgovca koji je Slavoniji bio ono što je Napoleon bio Dalmaciji, sin Josipa II., cara opjevana od Krmpotića i dugih slavonskih pjesnika«. Pred nadvojvodu su izišla gospoda »s onu stranu Drave pred mostom osječkim, svi u sjajnim opremama, u zlatu i dragom kamenju, u baršunu i svi na prekrasnim hatovima«. Među njima su bili uglednici: barun Kulmer, župan srijemski Šišković, virovitički podžupan, podžupan srijemski Žitvaj, vojvoda Odeschalchi, knezovi Eltz, Kempenić, Petar Pejačević, župan križevački i Ladislav Pejačević, »prisjednik stola«, baron Prandau, zapovjednik Varadina Hrabovsky. Nadvojvodu su pozdravili »u narodnom jeziku«, a pozdrave su složili Mato Topalović i Juraj Tordinac. Jedan je mađarski gost rekao da »svud sve hrvatskim duhom diše«.

U Prohaskinu govoru saznajemo i o lošoj prometnoj povezanosti između Osijeka i Zagreba u ono vrijeme. Zapisao je jednu rečenicu iz 1847. koja kaže: »Drukčije će biti sa željeznicom, onda će se moći za jedan dan iz Zagreba u Osijek«. Kada dođe željeznica, mudruje kroničar, i »prodavanje će knjiga bolje napredovati«. Komentar je Prohaskin u bilješci da je Zagreb spojen željeznicom s Osijekom tek 1888. godine, te da je Osijek bio 20 godina prije spojen s Budimpeštom nego li sa Zagrebom. I kada smo već kod željeznice, slijedi još jedna rečenica iz toga vremena: »Isto tako prikučit ćemo se i trećoj sestri Dalmaciji kad bude željeznica do mora sagrađena i ponovit ćemo raskinute od vijekova sveze«.

Prijelomnoj godini u povijesti Hrvata, 1848.-oj, u Prohaskinu je *Ilirizmu u Osijeku* posvećeno dosta prostora. Prohaska govori o pojedinim »društvenim razredima« koji stoje »jedan prema drugome uoči borbe«. Prohaskinim bi se opisom društvenih prilika mogli pozabaviti povjesničari. Nas više zanima borba za hrvatski jezik. U Osijeku je 23. ožujka 1848. sazvalo gradsko vijeće glavnu sjednicu »kod otvorenih vrati«. Drugoga dana čitao se zapisnik na latinskom jeziku, ali nakon prigovora Stanko Ovničević »namjestnik duhovni unutarnje osječke župe« predlaže »shodnim govorom ilirskim uvedenje narodnog našeg jezika u sve poslove građanskog vijeća po primjeru svih gradova gornje braće naše Hrvata«. Prohaska kaže da mu je »skupština klicala i odobravalala«, ali su gradski vijećnici ostali »ledena srca«. Slavonci donose svoje zahtjeve koje Prohaska nabraja u 12 točaka. Nas zanima 3. točka, koja se odnosi na jezik: »Ne dademo se ni pomadžariti ni ponijemčiti, nego hoćemo slatki naš materinski jezik sačuvati i u sve javne poslove uvesti.« A 4. točka glasi: »Ostat ćemo uvijek braća vjerna Hrvatu i Dalmatincu i nadalje, poradi srodstva krvi i jezika«.

Cijeli je Osijek bio rasvijetljen 9. travnja 1848. u čast novoizabranoga bana baruna Josipa Jelačića. Prohaskin je komentar da su Osječani tek 9. travnja proslavljali banovo imenovanje, a Zagrepčani već 27. ožujka. I kaže: »Eto do njih je ovaj važni glas dopro gotovo za 14 dana kasnije!«. U gradu su bile »bakljade«, a u banovu je slavu govorio Pavao Kolarić, »pučki govornik«, »u narodnom jeziku«.

Već 10. travnja u Osijek dolaze petorica »gospode iz Pešte s jednim narodnim mađžarskim gardistom« kao »pomiritelji« Osječana i Mađžara. Oni su rodom iz Slavonije, ali više godina žive u Pešti. Prohaskin je komentar: »Dakle ne Mađžari, već mađžaroni.« Ti su izaslanici otišli iz Osijeka »neobavljena posla«.

Osječko gradsko vijeće na sjednici od 29. travnja 1848. donosi odluku »da će se svi zapisnici i ostali poslovi isključivo u narodnom jeziku voditi i na sve strane svijeta š njim, kad uztreba, dopisivati«. Za njemačke sugrađane dopuštalo se da govore i pišu njemački ako nisu »vješti narodnom jeziku«, s čim su se osječki Nijemci zadovoljili.

Mađžari su na različite načine nastojali pridobiti ljude, a jedan je od njih bio i ekonomski pritisak. Prohaska kaže da su u svojim rukama Mađžari imali pošte i solane. Stoga su zabranili primati u poštama pretplatu na zagrebačke novine, a solane u Brodu, Gradiški i Osijeku davale su »prostomu puku« soli uz pogodbu »da se mađžarskom ministeriju podvrgne«.

Premda je naglasak ovoga izlaganja na borbi za hrvatski jezik kao službeni, izdvojila bih ipak neke sličice iz burnoga osječkoga života 1848. Kako su borbe između domoljuba i tuđinaca bile vrlo oštre, tako su izbijali i fizički obračuni. Njemačko-mađžarski gardisti »izlupali su u noći od 9. srpnja« »vjerne domovine sinove«: Kolarića, Kuglera, Šipraka, Janošića, Bužaka »jer su pjevali narodne pjesme i klicali 'Živio ban'«. Kada su Nijemci izabrali Freunda »za poklisara varoškog u Peštu«, »jedan čestiti doljnovarošac g. Goretić« protestirao je, a »razjareni Nijemci« su na njega navalili, tukli su ga i »izubijali«. Novoizabranom je Freundu priredena bakljada, a župnik »nutarnje varoši« nije htio rasvijetliti prozore pa su mu »šegrti njemački« razlupali prozore.

Kako su Nijemci istiskivali sve više ilirsku ideju iz Osijeka i Slavonije, slavonski su zastupnici u Saboru tražili od bana da pošalje vojsku. Ban Josip Jelačić pristaje voditi rat, kaže da ima i pripravnu vojsku, ali mu treba novaca. Stoga traži da svatko na »oltar domovine« prinese koliko može. Prvi je Bužan dao 300 forinti srebra, potom Vuković 200 forinti, a ostali koliko su mogli. Na »žrtvenik domovine« tada su »gospoje s galerije lance s vrata skidale« i darovale, a gospoda ure i prstenje. Tako je ban »za čas« skupio 15.536 forinti u »gotovu novcu« i 5.230 forinti u dragocjenostima.

Prohaska kaže da su se Zagrepčani natjecali tko će »na oltar domovine« više položiti zlatnoga i srebrnoga nakita, posuđa i pribora za jelo. Slavonski su saborski zastupnici nagovorili bana da se osobno pojavi u Slavoniji. On je tom prigodom pohodio mnoga slavonska mjesta: »Dne 14.

srpnja stigao je ban u Novu Gradišku, Cernik i Požegu... Preko Pleternice krene 16. srpnja u Brod, odavle preko Vrpolja u Vinkovce, pa u Vukovar i držao je skupštinu srijemske županije, koja se oduševljeno izjavi za bana. Iz Srijema se zaputi Jelačić u virovitičku županiju – ali ne u Osijek. Dne 22. srpnja stigne u Đakovo. Obiđe mnoga sela u Đakovštini, vrati se preko Našica, Vočina, Virovitice i Bjelovara u Zagreb. Ovim putovanjem Jelačić je uvjerio cijelu Slavoniju o svojoj banskoj časti, koju su Madžari poricali.«

Ovaj me detaljan opis puta podsjeća na Reljkovićev opis puta Josipa II. po Slavoniji, što ga on crta u *Satiru*, a koji se dogodio 80 godina prije Jelačićeva: »Kada li pak Njiovo Veličanstvo Josip, ovoga imena drugi rimski cesar, godine 1768. dostoja se iz Beča Slavoniju pohoditi i, pošavši od Zemuna pokraj Save, vidi Raču i u njoj prinoći. Sutradan na Morović, Nemce i Orolić, Vrpolje, Čajkovce, Andrijevice, Sapcu, Garčin, Trnjane, Vranovce, Bukovje u Brod; odonuda na Sibinj i Gornje Andrijevice u gradišku regimentu priko Slatinika, Stupnika, Radovanja, Oriovca, Kujnika, Malina Lužana, Batrine, Kapele, Bilog Briga, Vrbove, Petrova Sela, Godinjaka pokraj Zapolja u Novo Gradiško; odonud u staro pak vrativši se opet na Novo Gradiško, ode na Cernik, Požegu i Našice u Osik.« Razlika je u opisu u tome što je Reljković mnogo detaljniji, a u sadržaju – Josip II. ipak je bio u Osijeku, a ban Josip Jelačić nije na putu koji Prohaska opisuje. Kako je Prohaska poznao hrvatsku književnost, pa i Reljkovićev pjesmotvor *Satir*, moguće je da je ovaj opis posjeta bana Josipa Jelačića Slavoniji, po značenju važan, ako ne i važniji od posjeta Josipa II. u prethodnom stoljeću, bio inspiriran upravo ovim ulomkom iz *Satira*. Već je ranije rečeno kako Prohaska ima visoko mišljenje o Josipu II. kao caru.

Započinju poznati burni događaji. Dok je ban Jelačić okrenuo »svoju silu« prema Beču da »uguši bečku revoluciju«, »uznapredovali su opet Madžari«. Barun Jović, zapovjednik tvrđave, primio je 8. listopada 1848. naredbu od Košuta da se »zakune na madžarski barjak«. Prohaska kaže da se u Tvrđi istodobno vila »narodna zastava na magistratu, a crno-žuta, carska zastava, na tornju župne crkve«. Madžari su ostali u Osijeku do 14. veljače 1849. General Trebersburg zauzima Osijek, a njemačka vojska nije više »razlikovala madžarone od iliraca«, oni su samo provodili »svoje vojničke mjere«. Prohaskin je komentar na to: »Ilirizam, dakle, definitivno pokosaše – Nijemci, a ne Madžari«.

Na kraju doznajemo što se dogodilo s osječkim ilircima: podžupan Janković ostavio je Osijek, Bunjik se povukao u Požegu, Adam Sukić, »gornjovaroški župnik« pobjegao je sa svojim »duhovnim pomoćnikom« Jurjem Tordincem. »Na svom mjestu« ostao je župni pomoćnik »u nutarnjem gradu« Vladisavljević koji je njemačkim građanima u crkvi govorio da su »hrđe i zločinci« koji su »s puta Božjega odstupili«. Na to su ga uhitili pa je bio na tri dana zatvoren. Prohaska posebno ističe Jakoba Vorgića, kapelana »nutarnje župe«, koji nije htio blagosloviti madžarsku zastavu. Kako ga nisu uspjeli prisiliti na posvećenje, zatvorili su ga u kapucinski sa-

mostan u Gornjem Gradu, »iz kojega će ga istom graničari po zauzeću Osijeka osloboditi«. Zatvoreni su još doktor Janson, Bužak, Knežević, Fleic na neko vrijeme.

Na kraju kaže Prohaska da je tragičan svršetak ilirizma u Osijeku služio mladima na pouku. U tom se razdoblju vidjela slabost našega naroda: neobrazovanost, osamljenost i financijska nemoć. No, Osijek nije zamro. U njemu se, kaže Prohaska, rodio genij Josip Juraj Strossmayer čiji se program zasniva na »iskustvu stečenom na ilirizmu rodnoga mu grada«.

Budući da Dragutin Prohaska daje mnoge navode iz tadašnjih novina, koji obiluju frazemima, ja sam izdvojila za ovaj rad samo one koje rabi sam autor, premda valja primijetiti da je on dosta pod utjecajem svoje literature. Kako su u tekstu česti navodi iz različitih govora, onda ne treba čuditi što je imenica *riječ* najčešća u Prohaskinim frazemima. Jer u Osijeku u doba ilirizma mnogi su se uglednici *javili za riječ, uzeli su riječ, povelili su riječ, predali su riječ*, a neki su tek *izustili riječ*. Neki su *bili u riječi* kada im je tko oduzeo riječ. Ovi su frazemi i danas česti na različitim sjednicama i sastancima. Navodim nekoliko primjera rečenica s navedenim frazemima: »Iza njegova govora protiv toga uvođenja, *javlja se za riječ* Adam Sukić.«, »A što se tiče pitanja o katolicima, neka se ovo spravište sjeti svojega prijašnjega zaključka po kojemu se odlučilo ne povesti prvo o *tome riječ*...«, »Mjesto razmišljanja vrhu ilirizma u Osijeku, *predajem riječ* savremenom domorocu...«

Druga po čestotnosti imenica u frazemima jest već navedena, *duh*, koja je česta u naših povjesničara književnosti.

Kako autor opisuje burno razdoblje osječke i hrvatske povijesti, nije neobično da se u njegovu govoru javljaju frazemi iz značenjskoga polja rata, oružja. Tako se Hrvatima prijeti da će se i *oružana sila* upotrijebiti »ako urebta«, »donjovarošani«, tj. stanovnici Donjega Grada u obranu svojih interesa spremni su i *ustati na oružje*, a siromašan seljački puk zbog svoje neupućenosti zna *ostati slijepo oružje u tuđinskim rukama*. Ban Jelačić morao je *ugušiti bečku revoluciju*, neki ljudi moraju *preuzeti komandu* i sl.

Buđenje je nacionalne svijesti također moguće izreći frazemima. Tako je u ilirizmu najviše pjesma *budila duhove*, u Osijeku se začimlje *novi duh, tinja iskra* ilirizma, duhovi su se u Osijeku zbog mogućnosti »uzvišenja materinskoga jezika na čast diplomatsku« *trgnuli iz sna*, Osječani se *hvataju u kolo* ilirizma. Ilirizam je u Osijeku pobudio nacionalne osjećaje, svijest da hrvatski jezik može i mora postati službenim. Osjećaji se često u književnosti izražavaju frazemima koji kao sastavnicu imaju riječ *srce*, pa tako nalazimo i u Prohaskinu *Ilirizmu u Osijeku* da su Osječani, »domorodci«, bili zbog lijepa govora svojega podžupana Joze Jankovića *dirnuti u srce*, a jedan kmet, silno ushićen, *tronut u srcu*, održao je govor povodom uvođenja hrvatskoga jezika kao službenoga. Duhovništvo »*od sveg srca* podupire i brani trsenja novog narodnog preporodjenja«. Ilirizam prihvaća nakon lite-

rata, gimnazijalaca i tamburaša i plemstvo (stališi), odnosno, ilirizam je stao *osvajati* i *srca* plemenitaša, »stališa i redova«.

Dakako, važnu ulogu u ilirskom pokretu imade i *javno mnijenje* («Gradani pozdravljahu jedan drugoga narodnim jezikom, a *javno mnijenje* tražilo je da i gradsko poglavarstvo po primjeru Karlovca, odmah u svoje poslove uvede narodni jezik.») i *prve glave* («U srpnju te godine pojavio se u Osijeku Ljudevit Vukotinović, jedan od *prvih glava* zagrebačkoga ilirizma.»). Od »političkih« se frazema javljaju još *provoditi mjere* («Njemački oficiri po zauzeću Osijeka nijesu više razlikovali madžarone od iliraca, oni su samo *provodili* svoje *vojničke mjere*.»), *najšira masa* («Osijek je nedavno propustio jednu lijepu zgodu da razvije pred *najširim masama* doseljenoga svijeta svoj hrvatski historički značaj.»), *dati ostavku* («Madžarsko ministarstvo protestiralo je protiv imenovanja Jelačićeva i *dade ostavku*.»), ali i *ostati na svom mjestu* («*Na svome mjestu ostao* je župni pomoćnik u nutarnjem gradu Vladislavljević»), *nova situacija* («Srbi u osječkom magistratu prvi se dosjetiše *novoj situaciji*.»).

Kako Prohaska piše o borbi Osječana za hrvatski jezik kao »diploma-tički« te o hrvatskom narodnom preporodu, razumljivo je da mu je stil pomalo patetičan, više nego znanstveni. Od frazema koji bi ušli u stručnu literaturu možemo izdvojiti tek nekoliko, poput latinskih *de facto* i *de iure*: »Vladao je u njemu *de iure* latinski jezik, a *de facto* njemački.« U frazeme koji su bili česti u stručnim tekstovima onoga vremena idu i oni čija je jedna od sastavnica *duh*: »*Narodni duh* zahvaćao je već i ladanje.«, »*Taj novi duh* nacionalizma i romantike začeli su i u Osijeku, kao svagdje, literati...«, »Nastavna osnova *bila* je posve u *duhu* latinskom i klasičnom«.

Ne može se tvrditi da je Prohaska, slikajući burne prilike u Osijeku za vrijeme hrvatskoga narodnoga preporoda pribjegavao u većem broju razgovornim frazemima. Kao što je već rečeno, nastojao je u Osječanima pobuditi samouvjerenje i prisjetiti ih na staru slavu, pa je njegov govor svečan. To se vidi i u frazeologiji. Prisegnuti na vjernost državi izriče se svezom riječi *zakleti se na barjak*: »Tim se postiglo da su se svi vojnici, osim Talijana, *zakleli na* madžarski *barjak*.« Kada ban Josip Jelačić zatraži novac za vojsku, »Zagrepcani se upravo natjecahu tko će na *oltar domovine* više položiti zlatnih i srebrnih nakita, posuda, pribora za jelo«. Uz oltar domovine javlja se i inačica istoga frazema, *žrtvenik domovine*: »Gospoje su sa galerije lance s vrata skidale i na *žrtvenik domovine* svoje urese poklanjale.« Prevlast madžarskoga jezika nad hrvatskim moralo je »*bolno dirnuti* naše domaće pisce slavonske, franjevske.«

Budući da se Dragutin Prohaska obraća puku, nastoji se i pokojim razgovornim frazemom približiti slušateljstvu. Tako rabi frazem *kud i kamo* u značenju mnogo više («Valja priznati da su oni *kud i kamo* kulturniji od našega naroda»), *skočiti na noge lagane* u značenju žurno što učiniti («Čim su donjovarošani u Osijeku čuli za ove krasne riječi, *skočiše na noge lagane* pa staviše u ime jednakosti gornjovarošanima neugodne prijedloge»), ba-

citi oko u značenju pogledati, osvrnuti se («Ali nama valja *baciti oko* i na onu rajnu koja kmetuje vlasteli slavonskoj izvan Osijeka, u okolici»), *imati šta i vidjeti* u značenju neugodno se iznenaditi («Ali kad naši sutradan dođoše, *imaše šta i vidjeti*«).

Dragutin je Prohaska *Ilirizam u Osijeku* posvetio građanima svojega rodnoga grada. Ponajviše govori o borbi Osječana za hrvatski književni jezik kao »diplomatički«. Njegove crtice iz ilirskoga života donose nam zanimljive podatke o Osijeku toga vremena, ali i autorovo odnos prema tim činjenicama. Predavanje je Dragutina Prohaske u Osijeku baš te godine kada je održano zacijelo bilo ciljano zbog prilika u tadanjoj Hrvatskoj i Slavoniji. Kako je Prohaska htio u građana svojega rodnoga grada pobuditi domoljubni duh, frazeologija mu uglavnom nije razgovorna, ali ni znanstvena. Rabi frazeme iz političkoga rječnika i svečanoga stila. Razdoblje o kojemu piše zove *ilirizmom* (ne i *hrvatskim narodnim preporodom*), a leksemi su mu iz toga vremena često iz značenjskoga polja vatre.

Sam autor u uvodu *Ilirizma u Osijeku* kaže: »Prikazujući dakle ilirizam osječki, ja sam htio da se današnji domoroci ogriju na onoj vatri i da usplamte za djela narodna«. Ili, konkretnije, na samu početku, Prohaska kaže da želi da u Osijeku »hrvatska ideja« »iznese pobjedu«. Svojim govorom Prohaska nastoji »upaliti iskru« novoga hrvatskoga narodnoga preporoda u Osijeku godine 1911.

Neke Prohaskine misli i danas su aktualne. Sjetimo se samo kako je Zagrepčanin uz pohvalne primjedbe o Osijeku, dao i ozbiljne prigovore zbog tuđinskih natpisa na trgovinama. Onda su to bili njemački i mađarski natpisi. Danas bismo mogli dati takve primjedbe i mi zbog engleskih natpisa koji gotovo prevladavaju u Osijeku, ali i po cijeloj Hrvatskoj. Razlika između vremena ilirizma i današnjega je, na žalost, u tome što Osječanima danas Zagrepčani ne bi imali pravo prigovoriti jer engleski su natpisi preplavili i zagrebačke trgovine. Kada već govorimo o jeziku, riječima, onda podsjetimo da je u Prohaskinim frazemima u *Ilirizmu* najčešća imenica *riječ*. Odabirom riječi i frazema dao je Prohaska svom govoru svečan stil. Riječ *duh*, koja se pojavljuje u našim književnim kritikama, i u Prohaskinu je govoru česta. A iz cijela Prohaskina *Ilirizma* progovara osječki hrvatski duh.

Literatura:

- Branko Drechler, *Slavonska književnost u 18. vijeku*, Zagreb 1907.
- Franjo Emanuel Hoško, *Marijan Jaić obnovitelj među preporoditeljima*, Biblioteka Orijentacije, knj. 12, Katehetski salezijanski centar, Zagreb 1996.
- Dubravko Jelčić, *Povijest hrvatske književnosti*, Naklada Pavičić, Zagreb 1997.
- Ljiljana Kolenić, »Leksik i frazeologija u Vodnikovoj Slavonskoj književnosti«, *Zbornik o Branku Vodniku*, ur. Tihomil Maštrović, Hrvatski književni povjesničari, sv. 6., Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2001., str. 197–205.
- Milan Moguš, *Povijest hrvatskoga književnoga jezika*, Globus, Zagreb 1995.
- Milan Moguš, »O početku visokoškolske nastave hrvatskoga jezika«, *Jezik*, br. 4, Zagreb 1996., str. 121–129.
- Milan Moguš, »O govoru Ivana Kukuljevića Sakcinskoga na hrvatskom jeziku u Hrvatskom saboru«, *Croatica*, Zagreb 1996., str. 281–287.
- Matija Antun Reljković, *Satir iliti divji čovik*, Dresden 1762., drugo izdanje Osijek 1779. (Prema knjizi: *Andrija Kačić Miošić Razgovor ugodni naroda slovinskoga i Matija Antun Reljković Satir iliti divji čovik*, priredio Josip Vončina, Biblioteka Temelji, knjiga četvrta, Sveučilišna naklada Liber, Zagreb 1988.)
- Dragutin Prohaska, *Slavonske književnosti u XVIII. vijeku*, Zagreb 1907.

DODATAK

FRAZEMI U PROHASKINU ILIRIZMU U OSIJEKU

BOLNO: *bolno dirnuti* (=uznemiriti, dirnuti)

Ovo odlikovanje madžarskoga jezika nad hrvatskim moralo je *bolno dirnuti* naše domaće pisce slavonske, franjevce.

BARJAK: *zakleti se na barjak* (=prisegnuti državi na vjernost)

Tim se postiglo da su se svi vojnici, osim Talijana, *zakleli na madžarski barjak*.

ČAŠICA: *čašica se ispila* (=popilo se za zdravicu)

Mnoga *čašica se ispila* i mnoga pjesmica u to ime ispjevala.

DE FACTO: *de facto* (=doista, stvarno)

Vladao je u njemu *de iure* latinski jezik, a *de facto* njemački.

DE IURE: *de iure* (=pravno, s pravnoga gledišta)

Vladao je u njemu *de iure* latinski jezik, a *de facto* njemački.

DJELO: *dobro djelo* (=dobročinstvo)

Prečasni arhimandrit sa suzama izjavi da je do sada smatrao onaj sveti krst kao opomenu svoje svete dužnosti, kao ostan i potaknuće svakome *dobrom djelu*

DUH: *biti u duhu* (=biti pod utjecajem, biti povezan s čime)

Nastavna osnova *bila je posve u duhu* latinskom i klasičnom.

buditi duhove (=poticati, djelovati na koga)

No najviše je pjesma *budila duhove*.

narodni duh (=utjecaj narodnoga stvaralaštva)

Narodni duh zahvaćao je već i ladanje.

novi duh (=novi odnos, novi pogled)

Taj *novi duh* nacionalizma i romantike začeli su i u Osijeku, kao svagdje, literati...

GLAS: *puknuti glas* (=pročuti se)

Sutradan *puče glas* da će stignuti još 900 Petrovaradinaca...

GLAVA: *niknuti u glavi* (=začeti se misao, dosjetiti se, zamisliti)

Dakako, sve što su osječki Nijemci imali da svijetu kažu nije *niklo u njihovim glavama*, šta više, oni zapravo nijesu ništa zamislili, nego su samo importirali i imitirali što su od svojih sunarodnjaka u Beču i zapadnije vidjeli.

prva glava (=predvodnik)

U srpnju te godine pojavio se u Osijeku Ljudevit Vukotinović, jedan od *prvih glava* zagrebačkoga ilirizma.

GRIJEH: *upisati u grijeh* (=zamjeriti)

Neka mu tu »omladinsku vatru« ne *upisuju u grijeh* i nek se sjete riječi mudroga Nazona...

GROHOT: *grohotom se nasmijati* (=glasno se nasmijati, ismijati se)

Naš Hrvat *se morao grohotom nasmijati* jer mu pade jedna slična na pamet:

ISKRA: *tinja iskra* (=nagovješćuje se)

Prvi dopis, u kojemu *tinja iskra* ilirizma, ušao je u *N. Novine* iz Osijeka prigodom pohoda kr. Komornika i komisara g. Mirka Inkeja Palatinskoga...

ISTINA: *istini za volju* (=ipak)

Istini za volju priznaje ipak, da se pri obnovi dijelila jedna »pjesan ...

JEDAN: *jedan jedini* (=jedini)

Jednu jedinu imali smo silu narodnu, uzdiše...

KAMEN: *položiti temelj-kamen* (=simbolično polaganjem temeljnoga kamena započeti izgradnju)

U proljeće 1842. *položili su* staleži *temelj-kamen* novoj velikoj vermedjskoj kući.

KOLO: *hvatati se u kolo* (=pristupiti, pridružiti se)

Samo Osječani još se *ne hvataju u kolo* ilirsko.

KOMANO: *preuzeti komando* (=zavladati)

Wantzel preuzimlje komando, Jović se »bolesti radi« povlači.

KORAK: *odlučiti se na korak* (=započeti s čim)

I on se *odlučio na jedan korak*.

KRINKA: *skinuti krinku* (=razotkriti se)

Sada su i gospoda županijska u Osijeku *skinula krinku* te javno u skupštini stali uz Mađzare.

KUD: *kud i kamo* (=mnogo, više)

Valja priznati da su oni bili i *kud i kamo* kulturniji od našega naroda.

LICE: *pomoliti lice* (=pojaviti se)

Otkada je Danica *pomolila lice*, on je njen revni suradnik.

MASA: *najšire mase* (=mnoštvo ljudi)

Osijek je nedavno propustio jednu lijepu zgodu da razvije pred *najširim masama* doseljenoga svijeta svoj hrvatski historički značaj.

MJERA: *provoditi mjere* (=raditi po naredbi)

Njemački oficiri po zauzeću Osijeka nijesu više razlikovali mađzarone od Iliraca, oni su samo *provodili* svoje *vojničke mjere*.

MJESTO: *ostati na svom mjestu* (=ne mijenjati mjesto, položaj)

Na svome mjestu ostao je župni pomoćnik u nutarnjem gradu Vladislavljević

MNIJENJE: *javno mnijenje* (=javnost)

Građani pozdravljahu jedan drugoga narodnim jezikom, a *javno mnijenje* tražilo je da i gradsko poglavarstvo po primjeru Karlovca, odmah u svoje poslove uvede narodni jezik.

NOGA: *skočiti na noge lagane* (=učiniti što žurno)

Čim su donjovarošani u Osijeku čuli za ove krasne riječi, *skočiše na noge lagane* pa staviše u ime jednakosti gornjovarošanima neugodne prijedloge.

NOVAC: *gotov novac* (=gotovina)

Za čas bijaše pred banom 15.356 forinti u *gotovu novcu*.

OKO: *baciti oko* (=pogledati, osvrnuti se)

Ali nama valja *baciti oko* i na onu rajnu koja kmetuje vlasteli slavonskoj izvan Osijeka, u okolici.

gledati istini u oči (=prihvatiti istinu)

Nijesmo rado *gledali istini u oči*.

OLTAR: *oltar/žrtvenik domovine* (=žrtva za domovinu, svetište)

Zagrepečani se upravo natjecahu tko će na *oltar domovine* više položiti zlatnih i srebrnih nakita, posuda i pribora za jelo.

Gospoje su sa galerije lance s vrata skidale i na *žrtvenik domovine* svoje urese poklanjale.

ORUŽJE: *ustati na oružje* (=pobuniti se borbom)

Sutradan puče glas da će stignuti još 900 Petrovaradinaca, našto svi donjovarošani *ustanu na oružje* i postave predstraže između tvrđave i Donjega Grada. *ostati slijepo oružje u rukama* (=ostati ovisan, raditi u tuđem interesu)

Kad je ovomu narodu došla sloboda, kad mu se reklo da je slobodan od tlake, ali da je domovina u pogibelji, da je dužan nositi terete državne, on nije ništa razumio i *ostao je slijepo oružje u rukama* vlastele i političkih agenata mađarskih.

OSTAVKA: *dati ostavku* (=odstupiti s dužnosti)

Mađarsko ministarstvo protestiralo je protiv imenovanja Jelačićeva i *dade ostavku*.

PAMET: *pasti na pamet*

Naš Hrvat se morao grohotom nasmijati jer mu *pade* jedna slična *na pamet*:

PJESMA: *ore se pjesme* (=glasno se pjeva)

Kudgod dojdeš, veli dopisnik, svuda *se ore*, svuda se pjevaju domorodne naše *pjesme*.

POGLED: *uprti pogled* (=pozorno gledati)

Sakupljeni slušaoci najvećom su pozornošću *uprti pogled* u govornika, a kada posljednju riječ izusti, zaori se sa svih strana gromoviti »Živio«.

POSAO: *otići neobavljena posla* (=ništa ne postići)

I taku su ovaj put *otišli* emisari *neobavljena posla*.

RANA: *smrtna rana* (=teška rana)

Ali naši nisu uzimali do Nijemcima ne teše tri puške, a petorica ih dopadoše *smrtnih rana*.

REVOLUCIJA: *ugušiti revoluciju* (=onemogućiti ustanak)

Ban Jelačić morao je naglo baciti svoju silu prema Beču da *uguši* bečku *revoluciju*.

RIJEČ: *biti u riječi* (=govoriti)

Dok je dopisnik još *u riječi*, mora da se javlja da je ovaj čas stigla štafeta na županiju od zapovjedajućega generala...

izustiti riječ (=izgovoriti)

Sakupljeni slušaoci najvećom su pozornošću *uprti pogled* u govornika, a kada posljednju *riječ izusti*, zaori se sa svih strana gromoviti »Živio!«.

javiti se za riječ (=javiti se za raspravu)

Iza njegova govora protiv toga uvođenja, *javlja se za riječ* Adam Sukić.

povesti riječ (=govoriti o čemu)

A što se tiče pitanja o katolicima, neka se ovo spravište sjeti svojega prijašnjega zaključka po kojemu se odlučilo ne *povesti* prvo *o tome riječ*...

predati riječ (=dopustiti komu da govori)

Mjesto razmišljanja vrhu ilirizma u Osijeku, predajem riječ savremenom domorocu...

uzeti riječ (=početi govoriti)

Nakon ovih govora *uzima riječ* predsjednik Vladislav Janković Bribirski ...

RUKA: *biti u rukama* (=biti pod čijom vlasti)

Sve zemljoradničke i obrtničke organizacije morale bi izvirati u hrvatskoj volji, svi novčani zavodi morali bi stajati pod utjecajem Hrvata i ako *nijesu u njihovim rukama*.

imati u rukama (=imati u vlasti)

Imali su u rukama pošte i solane.

ispod ruke (=krišom)

Salopek videći da bi ipak mogao u manjini ostati, posla *ispod ruke* po dvije sat-nije talijanske iz tvrđave...

SAN: *trgnuti iz sna* (=osvijestiti)

»Uzvišenje materinskoga jezika na čast diplomatsku« bio je onaj čin koji je doista duhove u Osijeku *trgnuo iz provincijalnoga sna*.

SILA: *oružana sila* (=vojska, oružje)

A Bunjih počinje djelovati javljajući virovitičkoj županiji da će *oružanu silu* upotrijebiti ako ustreba

SITUACIJA: *nova situacija* (=promjena stanja)

Srbi u osječkom magistratu prvi se dosjetiše *novoj situaciji*.

SNAGA: *ostati na snazi* (= održati se)

Sumnjam da bi financijalni razlozi *ostali na snazi* kad bi se bile javile kakove dobre ideje

SRCE: *dirati u srce* (=pobuditi osjećaje)

Prvi podžupan, Jozo Janković »od granice«, otvori skupštinu osobito lijepim govorom »pravo slavonskim«, koji je domorodce *u srce dirao*.

od sveg srca (=iskreno)

Duhovništvo *od sveg srca* podupire i brani »trsenja novog narodnog preporodjenja«.

osvajati srce (=privlačiti)

Ilirizam više nije ostao jedino na literatima, gimnazijalcima i tamburašima, nego je stao *osvajati i srca* plemenitaša, »stališa i redova«.

tronut u srcu (=ushićen, uzbuđen)

Tronut u srcu svome »uskliknu glasom radostnim i poče jasno uzveličavati i blagosivati našega kralja, našega bana i svu pritomnu gospodu dosta dugim govorom, svima za čudo«.

STRANA: *sa svih strana* (=odsvakud)

Sakupljeni slušaoci najvećom su pozornošću uprli pogled u govornika, a kada posljednju riječ izusti, zaori se *sa svih strana* gromoviti »Živio!«.

TLO: *izmaknuti se tlo* (=oslabiti, postati nestabilan, nestati)

No čim je borba primila revolucionarno lice, *izmaklo se* ilirizmu *tlo*.

VIDJETI: *imati što i vidjeti* (=neugodno se iznenaditi)

Ali kad naši sutradan dođoše, *imaše šta i vidjeti*.

VOLJA: *ostaviti na volju* (=prepustiti odluku)

Njemačkim sugradjanima *ostavilo se na volju* da govore u skupštinama njemački i da pišu molbenice i konte njemački.

ŽIVAC: *pogoditi živac* (=pronaći slabu stranu)

Tima je riječima dopisnik *pogodio* glavni živac Osječana: materijalnu brigu.

FRAZEOLOGIJA U PROHASKINU ILIRIZMU U OSIJEKU

Sažetak

Prohaskino predavanje *Ilirizam u Osijeku* govori o političkim prilikama u Osijeku od 1835. do 1849., te o borbi Osječana za podizanje hrvatskoga jezika na razinu 'diplomatičkoga'.

Autor opisuje događaje toga razdoblja osječke prošlosti. Rabi riječi iz značenjskoga polja vatre, a frazeologija mu je prilagođena svečanom stilu i političkim govorima.

Svojim govorom Dragutin Prohaska nastoji godine 1911. 'upaliti iskru' novoga hrvatskoga narodnoga preporoda u Osijeku.

PHRASEOLOGY IN PROHASKA'S ILYRISM IN OSIJEK

Summary

Prohaska's lecture *Ilyrism* he gave in Osijek speaks about the political circumstances in Osijek between 1835 and 1849 and about the struggle of the citizens of Osijek to bring Croatian to the level of a language of diplomacy.

The author describes the events in this period of Osijek history. He uses a lot of words related to fire and his phrases are adjusted to ceremonial style and the style of political speeches.

Dragutin Prohaska tries to make his speech in 1911 a spark to light a new Croatian national renaissance in Osijek.

DR. DRAGUTIN PROHASKA:
ILIRIZAM U OSIJEKU
(1835.—1849.)

PREDAVANJE, DRŽANO U OSIJEKU DNE 4. I 7. LISTOPADA 1911.

„Polag drugih idealnih svrha ima se u Osijeku s osobitom pomnolom njegovati narodni značaj, jerbo ga inače što njemački grad, što merkantilni položaj osječki utamaniše.“

(Strossmayer g. 1875.)

(OTISAK IZ „SAVREMENIKA“ 1912.)

DIONIČKA TISKARA U ZAGREBU
1913.

Dragutin Prohaska: *Ilirizam u Osijeku (1835.—1849.). Predavanje, držano u Osijeku dne 4. i 7. listopada 1911.* Zagreb, 1913. (Pretiskano iz *Savremenika*, VII, br. 1–7, te br. 10–12, Zagreb, 1912.)

Prohaskin *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti* u hrvatskoj i srpskoj kritici

Izlaganje (referat sa znanstvenoga skupa)
UDK 821.163.42 (091)

Prohaskin *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti* (1921.) imao je različiti odjek kod suvremenika, a potonji književni kritičari i povjesničari bili su prema njemu realniji i manje zlovoljni.

Na objavljen *Pregled* tiskano je petnaestak osvrta i kritika. Većina je kritika bila nepovoljna. A što su o knjizi mislili ondašnji suvremenici i čitatelji? *Pregled* je tiskan u nakladi od 2.500 primjeraka¹ i knjiga se »unatoč svemu, dobro prodavala.«² Kako nemamo podataka o nakladi nekih drugih književnih povijesti i pregleda (na primjer o Šurminovoj ili Ujevićevoj knjizi) te o njihovoj prodaji, teško je stvarati neke analogije ili čak zaključke.

Za Petra Skoka *Pregled* je »vrijedan prinos«, dok Ljubomir Maraković nije našao u knjizi ništa vrijedno. Većina kritičara pisala je o knjizi »na nedostojan način«. Sam izraz (»nedostojan način«) upotrijebio je Petar Skok kad je u svojem osvrtu spomenuo kritičara *Obzora* (nije mu naveo ime i prezime) koji nad Prohaskom »prekida štap« (Skok, str. 63).

Nije samo Vladimir Lunaček u *Obzoru* u 23 nastavka »prekidao štap« nad Dragutinom Prohaskom i njegovim *Pregledom*. Na isti način, »na nedostojan način«, pisali su Ljubomir Maraković i Milan Bogdanović, da ne navodimo druga imena, kao na primjer Nikolu Polića koji je završio svoj članak rečenicom: »Dosta je, gospodine profesore, sjednite!« (Polić, str. 384).

Ti članci više govore o Lunačeku, Marakoviću, Bogdanoviću i Poliću nego o Prohaski i njegovu *Pregledu*. Vojslav M. Jovanović tvrdi da Prohaska »i kao vulgarizator nije uvek valjao«, on je »pedant i pseudo-pedant« (Jovanović, str. 4).

¹ Prof. dr. Stanislavu Marijanoviću (Osijek), proučavatelju ostavštine Dragutina Prohaske zahvaljujem se na dvama zanimljivim podatcima: Prohaskin pregled su redigirali i odobrili Josip Pasarić i Julije Benešić, a tiskan je u nakladi od 2.500 primjeraka.

² Milovan Tatarin: »Usporedna razmišljanja o književnoj povijesti i književnoj suvremenosti«. Pogovor knjizi: Dragutin Prohaska, *Ilirizam u Osijeku*. Vinkovci 1994., str. 76.

Petar Skok razlikuje povijest književnosti, književnu povijest, od pregleda književnosti. Izrijekom kaže da pregled »ne može biti skup feljtona o raznim autorima« (Skok, str. 65). Književna povijest nastaje tek »nakon strpljivih studija« i predradnja (Skok, str. 63). Glavnu vrijednost Prohaskina pregleda Skok je vidio u piščevu zalaganju da hrvatsku i srpsku književnost »doveđe u vezu s pokretima u većim literaturama« (Skok, str. 63), da pokaže sličnosti i razlike među književnostima, na strane veze i uzore.

Iako Skok hvali Prohaskinu zamisao o »evropskoj pozadini« (Skok, str. 63) naše književnosti, veoma je rezerviran kad se konkretno utvrđuju utjecaji. U novije je doba, kaže, »teško dokazati direktne imitacije« zbog mode koju stvara »moderna žurnalistika. Naš literarni historičar najpametnije će učiniti, ako se ograniči na tačnu analizu milieu-a, koji naš realizam crta, na sujete, koje obrađuje, i na sredstva, kojima se naš realista u crtanju i tehnici služi. Iz svega toga će se dobiti stanovita karakteristika, koja će označiti baš naš realizam« (Skok, str. 64).

O »evropskoj pozadini« Prohaskine knjige pisao je i Ljubomir Maraković koji traži »prikazivanje svih struja naslonjeno uz dobar i tačan pregled glavnih pojava u inozemstvu« (Maraković, str. 338). Ispred hrvatskog realizma je poglavlje o realizmu u svjetskoj književnosti, Takvog poglavlja nema ispred naturalizma, moderne i ondašnje književnosti. Ibsen je spomenut na jednom mjestu (u indeksu ga nema), »Strindbergu nema ni spomena«, a oni su »jednako tako znameniti za stvaranje drame kao Balzac, Dickens i drugi za stvaranje romana. Kako da bez toga govorite o Vojnoviću, i kako da tome bude jasna njegova veličina?« (Maraković, str. 338).

Milan Bogdanović misli da u Prohaskinu pregledu ima »prepuno pozivanja na evropske književne momente«. Ne prihvaća Prohaskinu tvrdnju o utjecaju francuske književnosti na hrvatsku jer je hrvatska književnost »najviše, ako ne jedino, bila pod uticajem nemačkim« (Bogdanović, str. 615). Velimir Massuka Živojinović je oštro prigovorio Prohaski što ne razlikuje realizam kao pojam od »realističke škole« (Živojinović, str. 152).

Među vrijednosti Prohaskina *Pregleda* Petar Skok ubraja piščevu brigu i poštivanje književnog ukusa drugih i zato navodi druge kritičare i drugačija mišljenja. Većini Prohaskinih kritičara to je smetalo jer valjda idu od pretpostavke da postoji jedna i jedina književna istina, jedan i jedini književni ukus.

Skok je posebno cijenio u pregledu biografske i bibliografske podatke, jer je dobar dio biografskih podataka dobiven na vrelu. Za Nikolu Polića knjiga je »tek jedan netočni leksikon – i ništa više« (Polić, str. 384). Velimir Massuka Živojinović je konstatirao: »Biografija i bibliografija je, ipak, najbolje zastupljena« (Živojinović, str. 151). Za Mibu (Milostislava Bartulicu) knjiga je »neke vrsti naš literarni leksikon« (Bartulica, str. 2).

Među desetak osvrtâ na Prohaskin pregled osvrt Petra Skoka razlikuje se, možda bitno, od ostalih. Oni koji vole konkretno naći će da je Petar Skok u pregledu pronašao barem šest vrlina te knjige, ali nije bježao od nedostataka i pogrešaka u knjizi:

- »sijaset štamparskih griješaka« (Skok, str. 65),
- »lakovjerne tvrdnje«, na primjer: 'eksperimentalni roman je Taineov pronalazak', 'Taine je teoretičar naturalizma' i druge (Skok, str. 65),
- nije točna Prohaskina tvrdnja o snažnom utjecaju Balzaca i Zole na naš realizam,
- Prohaska nije dao razliku između, hrvatskog i srpskog realizma,
- »čak je zaboravio« Svetolika Rankovića (Skok, str. 64),
- »najnepotpuniji dio njegova pregleda« jest prikaz erudicije (povijest književnosti i filologije) i njega Prohaska može izostaviti (Skok, str. 65).

Petar Skok, očito francuski duh, isto tako je jasan kad navodi zašto knjigu cijeni i smatra je »vrijednim prinosom« (Skok, str. 66) proučavanju hrvatske i srpske književnosti, Njegovi su argumenti:

- knjiga daje »evropsku pozadinu«,
- »nema priručnika koji bi mogao Prohaskin zamijeniti« (Skok, str. 65),
- pisac poštuje književni ukus drugih i zato navodi druge kritičare,
- dao je biografske i bibliografske podatke, mnogi su bili nepoznati ili nedostupni,
- Prohaska smatra da su hrvatska i srpska književnost jedna književnost. »To je pohvalno« (Skok, str. 63).

Beogradski kritičari rado su navodili koji sve srpski književnici nisu prikazani u pregledu. Vojislav Jovanović navodi imena (Svetislav Vulović, Radoje M. Domanović, Ljubomir Nedić) koja su ipak prikazana u Prohaskinu pregledu. Tako je Prohaska dao 36 redaka Svetislavu Vuloviću (na str. 171–172). Isti Jovanović je u pravu kad spočitava Prohaskino nespominjanje Ljubomira Nenadovića: »dok bude ovog našeg jezika čitat će se Nenadovićeve politička pisma.« (Jovanović, str. 4) te nespominjanje Sv. Rankovića, autora romana *Seoska učiteljica* i *Porušeni ideali*.

Popisu nenavedenih srpskih književnika Velimir Massuka Živojinović je dodao ime Vojislava Ilića. Međutim tog pjesnika Prohaska je obradio u svojoj knjizi *Pregled hrvatske i srpske književnosti*, zato ga nema u *Pregledu savremene hrvatsko-srpske književnosti*.

Dok su beogradski kritičari Prohaski zamjerali zbog Skerlića, zagrebački su ga kudili zbog Milana Marjanovića. Milan Bogdanović je bio najradikalniji: prema njegovu mišljenju Prohaska »prepisuje čitave stavove« iz

Škerlićevih knjiga (Bogdanović, str. 619). U svojoj polemici s Prohaskom, Bogdanović će nešto ublažiti svoju tvrdnju o prepisivanju iz Škerlićevih knjiga.

Prohaska nije krio svoje poštovanje prema Škerliću i njegovoj *Istoriji nove srpske književnosti*. Nije krio ni svoje pozivanje na Škerlića u svojem pregledu, što je naveo u uvodu. »Nije se nikada prije moje knjige izdala povijest ili pregled o našoj književnosti u kojima bi bila na licu mjesta prikazana i vrela za svaku misao, za svaki materijalni detalj« (Prohaska: *Na kritiku g. Milana Bogdanovića*, str. 107).

Prohaska nije uvijek slijedio Škerlića, kao u slučaju Laze Lazarevića i Ljubomira Nedića, »U mojoj knjizi obrađen je Nedić kao kritičar, nezavisno od Škerlića, jer sam čitao Nedića i jer sam imao pri ruci i druge pisce osim Škerlića o Nediću. – Jedini sam ja do sada upozorio na njegovu sličnost s naučnom kritikom (la critique scientifique od Nennequina)«. (Prohaska: *Na kritiku g. M. Bogdanovića*, str. 109).

Neki su vrlo oštro zamjerali Prohaski što »ide tragom Marjanovića« (Polić, str. 382). Nikola Polić je odlučno osudio Marjanovićevu studiju *Iza Senoe* jer je »potpuno neuspjela i po Matošu i po Vladimiru Lunačeku« (Polić, str. 382). A taj Vladimir Lunaček u svojem feljtonu o Prohaskinom *Pregledu* (u 23. nastavku u dnevniku *Obzor*, 8. rujna 1921., str. 3) našao je ipak i neke vrijednosti u knjizi jer je »vrlo dobro prikazao« hrvatsku katoličku književnost.

Kao da Velimiru M. Živojinoviću smeta što je Prohaska »političke odnose« prikazao prema knjizi Milana Marjanovića *Savremena Hrvatska*. Zapravo tom kritičaru nije drago što je Prohaska izlagao »mnogo više političke no književne odnose« (Živojinović, str. 152). U tim »političkim odnosima« zacijelo je važnu ulogu igrao i odigrao ban Khuen-Hedervary koji je banovao u Hrvatskoj dvadeset godina (1883.–1903.). Prema indeksu knjige *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti* spomenuti ban nije spomenut ni jednom.

Već je spomenuto i spominjano da je Petar Skok upozorio da književni pregled ne može biti »skup feljtona o raznim književnicima«. Možda bi netko dodao: skup feljtona ili eseja o raznim autorima. Nema dvojbe da je Prohaskina knjiga pregled, i taj je termin u naslovu. Tko je pažljivije čitao Skokov članak lako bi (ili olako?) mogao zaključiti da je književna povijest »skup feljtona o raznim autorima«. Tako ne misli na primjer Krešimir Nemeć kad govori o Frangešovoj *Povijesti hrvatske književnosti* (1987.) koja je »zbirka esejistički intoniranih portreta naglašene subjektivne vizure« a ne književna povijest.³

Mnogi noviji kritičari bili su realniji u ocjeni Prohaskina *Pregleda* od jednog Lunačeka ili Marakovića. Antun Barac u svojoj *Hrvatskoj književnoj*

³ Krešimir Nemeć, »Ivo Frangeš«, *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 4, Bibliografski zbornik Miroslav Krleža, Zagreb 1998., str. 364.

kritici poziva se na Dragutina Prohasku, na str. 105 i 107 oslanja se na *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*. Taj pregled nije prezirao ni Miroslav Šicel, a u najnovije doba (1994.) ni Milovan Tatarin.⁴ Slavko Ježić bio je izričit: Prohaskin *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti* »uza sve mjestimične netočnosti« je do danas [1944.] »jedini priručnik za to doba«.⁵

Literatura:

- B. A., *H.–S. književnost (Dr. D. Prohaska: Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti.) Nova Evropa*, IV, br. 5–6, str. 186–191, Zagreb 1922.
- Milostislav Martulica (Miba), »Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti. Napisao Dr. D. Prohaska«, *Novo doba*, IV, br. 251, str. 2, Split 5. studenoga 1921.
- Milan Bogdanović, »Dr Dragutin Prohaska kao istoričar savremene srpsko-hrvatske književnosti«, *Prosvetni glasnik*, br. 10, str. 610–619, Beograd 1921. /Ćir./.
- Milan Bogdanović, »Povodom odgovora g. d-r Prohaske«, *Prosvetni glasnik*, br. 2, str. 113–114, Beograd 1922. /Ćir./.
- Vojislav M. Jovanović, »G. prof. D. Prohaska. Dr. D. Prohaska: Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti. Zagreb, Izdanje Matice hrvatske, 1921. – Od istog pisca: Pregled hrvatske i srpske književnosti. (Hrvatska čitanka za 3. i 4. razred Trgovačke akademije), Zagreb, 1918.«, *Politika*, br. 4931, str. 3–4, Beograd 1922. /Ćir./.
- Vladimir Lunaček, »Opet jedna povijest naše književnosti«, *Obzor*, od br. 231 do 260., u 23 nastavka, Zagreb, od 27. kolovoza do 25. studenoga 1921.
- Ljubomir Maraković, »Pregled književnosti«, *Hrvatska prosvjeta*, II, br. 1, str. 337–342, Zagreb 1921.
- Nikola Polić, »Prohaskin Pregled hrvatsko-srpske književnosti«, *Kritika*, II, br. 9–10, str. 380–384, Zagreb 1921.
- Dragutin Prohaska, »Povodom jedne istorije književnosti. (Odgovor na kritiku V. Živojinovića Massuke)«, *Misao*, IV, br. 63–64, str. 1226–1228. i br. 65, str. 1309–1310, Beograd 1922. /Ćir./.
- Dragutin Prohaska, »Na kritiku g. Milana Bogdanovića«, *Prosvetni glasnik*, br. 2, str. 107–113, Beograd 1922. /Ćir./.
- Petar Skok, »Dr. D. Prohaska: Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti«, *Jugoslavenska njiva*, VI, br. 1, str. 63–66, Zagreb 1922.
- Velimir Massuka Živojinović, »Jedna istorija književnosti«, *Misao*, III, br. 42, str. 150–154 i br. 43, str. 234–236, Beograd 1921. /Ćir./.

⁴ Miroslav Šicel je o Prohaski pisao u predgovoru izbora *Hrvatska Moderna. Kritika i književna povijest*. Zagreb, Matica hrvatska i Zora, edicija Pet stoljeća hrvatske književnosti, 1975. Za *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti* je na str. 475 zabilježio da »u krajnjoj liniji predstavlja više sistematizaciju prikupljene građe negoli težnju za iznošenjem estetskih vrijednosnih sudova«. Isto ili slično je zapisao Milovan Tatarin (v. bilješku 2): Ona je »životni leksikon bez jasnog vrijednosnog suda« (str. 76).

⁵ Slavko Ježić, *Hrvatska književnost od početka do danas. 1100.–1941.*, 2 izdanje. Zagreb 1993., str. 363.

PROHASKIN PREGLED SAVREMENE HRVATSKO-SRPSKE KNJIŽEV-
NOSTI U HRVATSKOJ I SRPSKOJ KRITICI

Sažetak

Kad je objavljena knjiga Dragutina Prohaske *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti* (Zagreb 1921.) tiskano je petnaestak, uglavnom negativnih, osvrti i kritika na tu knjigu. Kasniji kritičari, mahom književni povjesničari (na primjer: Antun Barac, Slavko Ježić, Miroslav Šicel i drugi) bili su realniji u ocjeni Prohaskina *Pregleda* koji smatraju korisnim priručnikom.

PROHASKA'S AN OVERVIEW OF THE CONTEMPORARY
CROATIAN-SERBIAN LITERATURE IN CROATIAN
AND SERBIAN CRITICISM

Summary

When Dragutin Prohaska's *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti* (*An Overview of the Contemporary Croatian-Serbian Literature*) was published in 1921, around 15 essays and reviews appeared, which were mostly unfavourable. The more recent critics (e.g. Antun Barac, Slavko Ježić, Miroslav Šicel etc.) were more realistic in their appraisal of Prohaska's *Overview*, which they found to be a useful reference book.

Budimski lekcionari Dragutina Prohaske – prilog hrvatskoj glazbenoj historiografiji

Izvorni znanstveni članak
UDK 78 (497.5) (091)
78.072

Dragutin Prohaska objavio je raspravu »Budimski lekcionari osamnaestoga vijeka prema bosanskodalmatinskomu od Ivana Bandulavića« u *Zborniku u slavu Vatroslava Jagića*, godine 1908.¹ Najstariji tiskani lekcionar je onaj Bernardina Splićanina iz 1495. (u Veneciji),² kasnije pretiskan više puta, ujedno prva hrvatska knjiga tiskana latiničkim slovima, također, slobodnije rečeno, prvi »šćavet«. Taj je lekcionar u temelju kasnijih izdanja, među njima najvažnijih, znamenitih, više puta pretiskivanih, Ivana Bandulavića (1613. i dalje, 1626., 1639., 1640., 1665., 1682., 1699., 1718., 1739., 1773.).³ »Bandulavić je očividno postignuo svoj cilj, njegove Pištole raširiše se više nego ikoje u našoj crkvenoj književnosti« ... piše već tada Prohaska i uočava raskošno opremljeno izdanje iz 1699., mnoge raširene i rado pjevane crkvene pjesme, kao i domaće svece u kalendaru.⁴

Suvremena historiografija ocjenjuje početke izrade lekcionara »dalmatinskima« no već tada s regionalnim obilježjima zadarske, splitske, dubro-

¹ Dragutin Prohaska, *Budimski lekcionari XVIII vijeka prema bosanskodalmatinskomu od I. Bandulavića, Jagić-Festschrift / Zbornik u slavu Vatroslava Jagića* (Vatroslavu Jagiću k 6. VII 1908., drugovi i učenici za spomen / Vatroslav Jagić zum 6. July 1908, gewidmet von seinen Freunden und Schülern), Weidmannsche Buchhandlung, Berlin 1908., str. 557–575.

² Bernardin Spljetski, *Njeka Evangelja i Štivenja s predglasji i blagoslivanji horvatskim jezikom iztumačena ...*, Mljetcih 1495. (prema rekonstrukciji Jakova Marenčića, u: Jerko Fučak, *Šest stoljeća hrvatskoga lekcionara*, Zagreb 1975., str. 204). Kod Jerka Fučaka vidi sve kompletne podatke o izdanjima, prvim primjercima, rekonstrukcijama, punim naslovima, i sl. Danas najčešće korišteno izdanje je Josip Bratulić, *Lekcionarij Bernardina Splićanina* po prvom izdanju od god. 1495. Priredio i predgovor napisao Tomo Maretić. Pretisak priredio i pogovor napisao Josip Bratulić, Split 1995., str. 211–220.

³ *Pisctole i Evangelja Priko suega Godiscta novo istomacena po razlogu Missala Dvora Rimskoga. Dosadascgnya od mnozijekh pomagnkanyh očiscena: i sasuijmi, koya dosad ù Slouin-sky yezik magnkahu s' vellikom pomgnyom istomacena, i virmo prinessena.*

⁴ D. Prohaska, *ibid.*, str. 561. Godine izdanja navedene su ovdje prema Prohaski, a Prohaska se oslonio na Ivana Kukuljevića (Bibliografija hrvatska, I, 1860.) i ne slažu se u svemu s ostalim popisima no to nije predmet ovoga teksta (u: N. Kol. [Nikica Kolumbić], *Bandulavić, Ivan (Bandulović)*, HBL, A-Bi, Zagreb 1983., str. 415–417; Jerko Fučak, *ibid.*, str. 8–9).

vačke redakcije.⁵ Među lekcionarima koji se nazivaju budimskima, jer svi su nastali i tiskani u Budimu, franjevca Nikole Kesića, 1740.,⁶ franjevca Emerika Pavića, 1764.⁷ i franjevca Marijana Lanosovića, 1794.,⁸ Kesić ima namjeru posve drugu nego Bandulavić, piše Prohaska: »on [Kesić] ne izdaje svojih Epistola za crkvenu potrebu, kako Bandulavić, nego za potrebu domaću, za narod.«⁹

U Kesićevom predgovoru stoji: »... kako kod drugi Kerstianski Naroda, skoro kod svakoga domachjna, derxise Sveto Evangelie, dà i oni i, mlagi njovi joff iz mladofti fftijuchjga i cfujuchjga razumnji, bogoljubnji, i u fvetoj Viri temeljti oftanu; ...«¹⁰ Navedeni lekcionari postaju važni liturgijski priručnici nakon oslobođenja od osmanlijske vlasti (1699. godine). *Epistole i Evangelja ... Kesića, zatim Pavića (1764.)* kao i *Evangelistar iliricki ... Lanosovića (1794.)*, tri su važna izvora, sva tri naslonjena na lekcionar Ivana Bandulavića. Suvremena historiografija i danas slijedi Prohaskine ocjene, na primjer onu o Lanosovićevu lekcionaru koji je »nešto tješnje priljubljen uz Bandulavića nego što su Kesićev i Pavićev, ali je po uzoru na svoj njemački izgovor u prijevodu slobodniji i moderniji od njih: prevodi u duhu hrvatskog jezika i neovisan je o tuđoj riječi i sintaksi.«¹¹

Lanosovićev lekcionar donosi mnoga tumačenja u obliku bilješki.¹² »Razrješuje zamršena mjesta, čisti rječnik, prevodi tuđe termine ...« te Fućak još ističe crkvenoslavenske elemente koji su »upravo značajni za Lanosovićev lekcionar.«¹³ »I u istome budimskom samostanu završava i P. Katančić svoje veliko djelo prijevode sv. pisma« – nastavlja Prohaska. »Dok je pisao predgovor njemu je klonula ruka, a pero mrtvoga druga i učitelja digne Grgur Čevapović, te izda djelo. Bijaše to doba, kada je već nastajao preokret u shvaćanju jezika i pravopisa, kada je na mjesto mrtvog autoriteta latinštine stupio na snagu autoritet živi – narodni jezik. I zato sav rad Katančićev spada u XVIII vijek, spada u kolo budimskih lekcionara, što su izrasli iz uzora dalmatinsko-bosanskog – Bandulavića.«¹⁴

Pogledajmo koje gradivo iz fonda podataka korisnih glazbenoj znatnosti podastire Prohaska u ovome članku. Prvi uočeni podatci su na razini

⁵ J. Fućak, *ibid.*, osobito str. 352–355.

⁶ *Epistole i Evangelja priko sviju nedilja i blagi dneva svetih godissnji. I Muka Gospodina nass. Isukersta po Mattii, Marku, Luki, i Ivanu, ...*

⁷ *Epistole i evangelja priko sviu godišnji nediljah i svetkovinah, s-dvima mukama, po Matheu i Ivanu ispisanima, ...* (čitanje Dragutina Prohaske, *ibid.*, str. 566).

⁸ *Evangelistar Illiricki za sve nedilje i svetkovine priko godine s csetirima Gospodina nashega Isusa Kersta Mukami. ...*

⁹ D. Prohaska, *ibid.*, str. 561.

¹⁰ Nikola Kesić, 4r.

¹¹ J. Fućak, *ibid.*, str. 247.; Dragutin Prohaska, *ibid.*, str. 567–569.

¹² Prema Jerku Fućaku, takva se tumačenja uz čitanja ne nalaze ni u jednom drugom lekcionaru. *Ibid.*

¹³ J. Fućak, *ibid.*, 246.; Dragutin Prohaska, *ibid.*, str. 567.

¹⁴ D. Prohaska, *ibid.*, str. 573.

glazbenih termina.¹⁵ »Pav. Kor. I¹³ *aes* sonans aut *cymbalum* tiniens; B.: mido zučeće i cimbal tutnjeći, K: mido zučeće i cimbal tutnjeći (L.: mido zučeće i poudrica tutnjeća, Kat.: zvono zvečeće i cimbal zvekujući, Vuk: zvono koje zvoni, ili praporac, koji zvuči). Pav. I, Kor. XIII¹ *cymbalum*; B. i K.: cimbal, L.: poudrica.«¹⁶

Druga skupina podataka korisnih glazbenoj znanosti iste je ili slične terminološke pripadnosti no s drugom funkcijom. Dok su gore navedeni termini odnosni nekom glazbenom predmetu ili pojmu isključivo iz aspekta terminologije, sljedeći govore o mjestu glazbe u crkvenim obredima. Ne navodi ih Prohaska, nego se nalaze u izvorima koje Prohaska izdvaja i analizira. Prohaskin prilog jest u ondašnjem ocjenjivanju (pretežno jezičnom ali i povijesnom) izvora samih i konteksta u kojem se razvijaju. Različito nazivlje, kako sam navela, određuje način i mjesto glazbene izvedbe, a tako se izravno pokazuje sudjelovanje glazbe. Dakako, ono je navedeno u rubrikama.¹⁷

Bandulavić u prvom izdanju, 1613. ima: *PISSANCA Naboxich / V see vríme godifçta*¹⁸ (slijedi 21 kitica teksta); /za rubriku/ *NA OSMINV VODOKARFÇT piççtola koya, i na dan vulaftiti. V ftani, i profciijliffe Ieruzolime. Zgora mallo viçce na. 22. kako, i nadan vodokrfct. Nasli. Sue. Eua. po Iuannu.* (v. i rubriku na str. 22); rubrika ... *Ofskropijffe mene Gofpo. Brez kanta, i brez Pomiluy me Boxe ... poftauiga fam febi naglauu niççta negouorechi: a u koru kantayu Antiphone ...; ... A Misnik dokle fe oua zgora kantayu, alli gouore ...; ... Kadafe pouratij proceffion: duaa, alli çettiri kantura ... I potij puut fuarfcee duaa parua verfa, kantayucchi a misnik s' oftalimi vanka priuzmu ifta dua verfa koya fu rekli kanturi ... Potum toga, koyifu unutra kantayu druga dua verfa, koya flijde, alli fue dofuarhe: a koyifu vanka na fuako dua, alli na fue vyedno odgovarayu parua duaa verfa. Slauati dika poççela. Kanturi unutra. Verafc. Slauati, dika, çast Karfte fpafitegliu ... – slijedi Muka; Pvçe moy...; *Piffança na Duhoue Zapifçtolom. Prijdi Dufce priufeti, ... PISSANCZA,**

¹⁵ Kratice. B=Bandulavić; K=Kesić; L=Lanosović.

¹⁶ D. Prohaska, *ibid.*, 562; 570.

¹⁷ Pjevanje je svakako sastavni dio lektionara o čemu nedvojbeno govore brojni navodi u rubrikama. Neki su lektionari znatno siromašniji takvim uputama, ali se može pretpostaviti pjevanje prema praksi (što je slučaj i s onima u kojima ima više uputa). Premda nema notnih zapisa u ovdje navedenim knjigama, a ima ih u praksi nekih drugih latinskih ili hrvatskih priručnika, valja se određivati u svakome posebnom slučaju. Svakako, od pomoći su notni zapisi kada su poznati, kao u slučaju, npr., rukopisnog lektionara s notnim zapisima iz 1761. Sačuvan je u Baču (Popis muzikalija Franjevačkog samostana u Baču, Sastavio L. Šaban u Slavonском Brodu 1983, sign. C-R5). V. i Marijan Jaić, Napivi bogoljubnih crkvenih pisamah, u poznatoj pismarici, Vinac ..., 1851. V. i kod Franje Ksavera Kuhača u rukopisu; Gorana Doliner, »Rukopisna zbirka crkvenih napjeva Franje Kuhača«, *Zbornik radova sa znanstvenog skupa održanog u povodu 150. obljetnice rođenja Franje Ks. Kuhača (1834.–1911.)*, JAZU, Zagreb 1984., str. 233–263.

¹⁸ Na str. 11 prvog izdanja iz 1613. Jerko Fućak veli da je ona novost u Bandulavićevom lektionaru (i dalje u svim izdanjima) te se zatim preuzima kod Kneževića, Ježića, Jukića. J. Fućak, *ibid.*, str. 224.

ALLITI Naflidouanye ouoga dneua. Hvali Syone Spafiteglya ...; i tako dalje.¹⁹

Epistole i Evangjelja Kesića..., donose, između ostaloga: na str. 219. na Veliki Petak, rubriku: *U Jutru na Sluxbi Boxjoj, po obicfaju pjeva se Muka Isukarstova...*; na str. 281. *Pisma S. Duha, koa se piva za Epi stolom. Dojdi, dojdi Duf se Sveti*, i tako dalje.

Epistole i Evangjelja... Emerika Pavića nemaju note niti stihove (koji obično sami po sebi indiciraju pjevanje) ili upute. No to ne znači da se po njemu nije pjevalo.

Evangelistar illiricki za sve nedilje ... po O. F. Marianu Lanossovichu ... 1794., donosi dosta bogatu građu: *Predpifnica I. Koja illi ifti Mifnik re-kne: illi ako ima pivacfah, oni pjevaju / Kerftife Kerft ...; Pridpifnica II. Kerfti vojnik Kralja ...; iza oškropi. Pifan. Smillufje ... Pak zapiva, illi moli Te Deum ...; Pridgovor, ... i Opomena Pricfastnomu i Primudromu Shtiocu*, kako je uzeo riječ Poslanica, ali on nema ništa protiv da se kod pjevanja kaže: *Shtijenje Pishtole, illi Epistole b. Pavla ... illi Shtijenje Poslanice &c.*²⁰

Kako vidimo, Lanosovićeve lekcionare pokazuje kako se pjevanje spominje u jednom od predgovora (Pridgovor; Opomena), a u rubrikama manje nego drugdje. Njegova je posebnost objašnjavanje jezičnih pitanja. Jednobojan je. Drugdje se glazbeni element također ne nalazi obilno, ali ga ima na sličan način, na primjer u popratnim tekstovima, te, dakako u rubrikama, kako je to učinjeno u posebno bogatim riječkim lekcionarima, gotovo misalima.

Kod Ježića, 1824. (crveno i crno u originalnoj dvoboji) iz predgovora, latinskog i hrvatskog, ističe se pripadništvo: ... *Volumen Illyricum, Schiavet nuncupatum, nihil contra fidem, ac bonos mores ... Dabamus Novi in Vinodol hac die 10 Augusti 1819. Joannes Baptista m.p. ...; Opaza glede Pravopifa ili Ortographia. Profiti, i posve lahki Pravopif ove knjige, kako i njezino izgovaranje, i prinosenje u pogledu fveudiljne nefloge flovinsfkih knjigopifaocaa u pifanju najbolje flaxefe Glagoljfkim Miffalom, koi jedini u ovomu flavnomu jeziku od Carkve fvete za narod flovinsfki potvardjen, i za očituu fluxbu Boxju dopustan jeft; ... Slijede mnoge upute za čitanje ..., slijedi kalendar ..., Tabula ..; sadržaj i navođenje Kvatri i Postova ove biskupije ... Blagdani; ... upute u rubrici, npr. *fšlidnica Martvačka. Dan on gnjiva ...; Druga fšlidnica Martvačka. Sudac gnjivan ...; Blagoslov vode na Nadveč., ili ifti Dan Vodok. Mifnik obučen u fvete Haljine f-Pluvijalom, i Djakon, i Pod-Djakon u odichi fvoga Reda, hodechi prid njima ... i iduchi fpjavaju flidechi odgovor, počamsiga pivaoci, i flidechi fve Redovništvo, i Kor ...; fvarsivsfise Odgovor prid vodom Pivaoc flidi.; Opetfe piva Antif. Glaf Gospod.*²¹*

¹⁹ Ivan Bandulavić, 1613., str. 22, 24, 35, 36, 98, 129, 182, 192.

²⁰ Str. 503, 504, 511 i »Predgovor«.

²¹ Str. XXXX, XXXXVII, LV, LVII, i drugo.

Ovi su lekcioniari također povezani s Kneževićem i drugim priređivačima koji stvaraju sponne sa slavonskim lekcioniarima. Neke upute pokazuju način: *glaspodixuchi; pivajuchi govori; glaom svetčanim; fridnjim glaom; glaom molitve; glaom Priglafja; glaom ferijalfkim*, (kod Ježića) ili *glasom od priglasja, glasom štenja, blagdano pivati, slavno pivati...* (kod Kneževića). Na kraju Kneževićevog Lekcionara je originalno djelo (tekst): *Pisma od sadascgnega prinositeglja sastavgljena, i na Boxich pod Signem vecchiekrät pivana; a ovdzi za duhovni razgovor kogagodir stavgljena* koje je incipit teksta *O Brez slikkè slavnà Nocchi*, nakon koje slijedi samo kazalo dodatka i završna riječ Kneževića.²²

Razvidno je, nije nas Prohaska upozorio na ove primjere u rubrikama (njemu je taj korpus najvjerojatnije običan i prirodan i ne postavlja problem daljnjeg tumačenja). Nama pak, to je pokazatelj glazbenog udjela – posredstvom Prohaske. Nisu svi lekcioniari jednako opremljeni terminima u rubrikama pa ni rubrikama samim. Upravo zato su ovi primjeri dragocjeni jer upozoravaju na iste postupke valjane i za one izvore koji ne sadrže upute ili termine u uputama.²³

U paralelnom, ali doista istovrsnom životu glazbenoga repertoara franjevačkog reda, sačuvan je materijal koji pokazuje njegovanje tipizirane glazbe. Dok repertoar uključuje i latinske crkvene popijevke pored popijevki na narodnom jeziku, lekcioniari i njima kompatibilni notni zapisi iz spo-

²² Pistole i Evangelja ..., F. Petar Knexevich iz Knina Reda S. Francescka Obsl. Prov. Prisv. Odk., U Mletczih, 1773. (posthumno), 270–272.

²³ Prohaskin je prinos objasnio on sam u zaključku svoje analize:

»I. 1. Bandulavićeve Pištole (I izd. god 1613.) osnivaju se na Zborovčićevom izdanju Bernardina Splječanina (III izd.).

2. Bandulavić teži za nekim zajedničkim i općenitijim jezikom, u njega je to smjesa štokavštine i čakavštine (kakova nigdje nije u živom govoru postojala)

3. Štokavština Bandulavićeva ispočetka je pritažena, a ojačava tijekom Pištola sve više.

II. 1. Nikola Kesić i drugovi spremaju novo izdanje lekcionara u obliku evangelistara za puk (god. 1740.), a zavise u tome poslu o Bandulaviću: a) u biblijskom terminima, b) kovanicama i obratima latinskima, c) u apstraktnim imenicama, d) u sintaksi, e) u shvaćanju pojedinih mjesta.

2. Razlika prema Bandulaviću stoji u provincialnom štokavskom njihovu blagu riječi.

3. E. Pavić (god. 1764.) posve je ovisan o Kesićevim epistolama.

4. M. Lanosović (god. 1794.) prvi se oteo dosadanjim uzorima, ali uzima zato u pomoć *njemački* prijevod. Svezu sa Bandulavićem i »crkvenim knjigama« čuva ipak *arhaiziranjem* svojega tječnika.

5. Njegov prijevod odlikuje se a) jasnoćom, b) modernizovanjem riječi (purizam), c) narodnom sintaksom.

6. S ovima (Bandulavićem, Pavićem, Kesićem i Lanosovićem) suvisi i P. Katančić svojim prijevodom sv. pisma (g. 1831.).

III. Izvan te sveze stoji dubrovački lekcionar B. Kašića. Sa Bandulavićem dodiruje se Kašić svojim štokavštinom.

Držim, da ova leksikalna sveza budimskih lekcionara sa dalmatinsko-bosanskim nije tek slučajna i osamljena i da će se naći takovih prijelaza iz dalmatinske književnosti u 'slavonsku' mnogo više.« D. Prohaska, *ibid.*, str 573–574.

menutih priručnika pokazuju pjevanje na hrvatskom jeziku i to ne samo lekcije, evanđelja, nego i druge prozne oblike pored stihovanih koji se razlikuju od lekcionara do lekcionara. Pjevaju se antifone, molitve i sve što je naznačeno može biti pjevano, ovisno o važećim odlukama u određenom povijesnom vremenu, premda se ponavljaju najtipičniji oblici. U lekcionarima redoviti su oblici *'Dan od gnjeva'* i *'Sudac gnjevan hoće priti'* kao varijante prepjeva *'Dies irae'* (kod Kašića, Lazzarija, Ježića), *'Dodi Duše Sveti'* ili *'Pridi Duše Sveti'* (kod Bandulavića, Kesića), *'Kersti se Kerst'* i *'Tebe Boga hvalimo'* (kod Lanosovića), *'O Sione pjesni stvari'* (Kašić), *'Hvali Sion Stvoritelja'* (Bandulavić), *'U Sve (!) vrime'* (Lazzari), *'U se vrime'* (Bandulavić) i drugi, da spomenem samo neke od njih.

U kantualima s notama to su, od 1735. dalje, *Dies irae* i litanije na hrvatskom jeziku. Posebnost zbirke Franjevačkog samostana u Slavonskom Brodu je u tome što nema popijevki na njemačkom jeziku premda je vojna komanda u Slavonskom Brodu bila njemačka, njemačko školstvo i njemački uredovni jezik.²⁴ Franjevci ustrajno čuvaju tradiciju blisku potrebama puka i razumljivost jezika i glazbe. Našička zbirka Franjevačkog samostana posjeduje vrijedne raritete, rukopisne kantuale samostana u Gradiški, samostana u Slavonskom Brodu, Velikoj, iz sredine 18. stoljeća, zatim »Liber / Cantus o. Filipa Vlahovića-Kapošvarca /p. Philippi a Capusvar/« iz 1737., i druge.²⁵

U Prohaskinu izlaganju teza nisu od manje važnosti niti opća mjesta. Tako, već na početku teksta daje važnu opasku u vezi glazbe kao usputnu rezonancu općih razmišljanja. Razmatrajući moguće »utjecaje Dubrovčana na Slavonce«,²⁶ odnosno slabe dodire, zatim utjecajnost Kačićeva ... koja će se razviti doista tek »u osvitku narodnog preporoda«, on ističe »značajnije pjevanja na narodnu.«²⁷ Prohaska nastavlja: »Bandulavić umetao je i mnoge obljubljene crkvene pjesme, a u kalendar uvrstio je domaće svece.«²⁸

I drugi izvori ističu spominjanje pjesama poput *Poslan anđel Gabriel*, pjevanja po običaju Blagdana gdje nema orgulja, pjevanja pjesama da bi se ispunila šutnja (*Da ne ostane mukla sveta Služba*), i druge slične napomene.²⁹ »Da su Bandulavićeve Pištrole bile namijenjene bosanskim svećenicima, razabire se iz marginalne primjedbe: 'potomtoga poddijak iliti subdijakon štapom križa, ali petom istoga, kada nebi bio na štapu za koji uzrok, kako u Bosni zaradi Turak: pokuca u vrata ... (Nedilja cvitna, Pištrole str.

²⁴ Ladislav Šaban, rukopis u Odsjeku za povijest hrvatske glazbe HAZU; (Šaban 1983., SBf).

²⁵ Našička zbirka sadrži, uostalom poput drugih zbirki, još dosta druge građe, osobito novijih crkvenih pučkih pjesama.

²⁶ D. Prohaska, *ibid.*, str. 557.

²⁷ D. Prohaska, *ibid.*, str. 557.

²⁸ D. Prohaska, *ibid.*, str. 561.

²⁹ J. Fućak, *ibid.*, str. 256, 257.

67).«³⁰ Bandulavić meće u Kalendar i mnoge svece, kojih nema u Zborovčića, Dalmatinca, valja da opet – radi obzira na Bosnu.«³¹

Navedeni podatci sami po sebi govore o važnosti i mjestu glazbe u redovitoj praksi crkvenih obreda, osobito lekcijuskog pjevanja, odnosno pjevanja koje je u različitom stupnju prisutnosti naznačeno u lekcionarima, odnosno evanđelistarima. Već po njima spoznaje se jedan glazbeni sloj koji inače ostaje nezamijećen ili slabije zamijećen u studijama o glazbenim pojavama. Stoga nije čudno da onodobna, a isto tako i suvremena hrvatska glazbena historiografija ne prikazuje raspravu Dragutina Prohaske niti raspravlja o pojedinim pitanjima koja su sadržana u njoj. Prilog Dragutina Prohaske neovisan je o toj neostvorenoj recepciji, a isto tako, neizravno i o Prohaskinu radu neovisno, posebne teme nalaze odjeka u muzikološkoj struci, poput spomenutog glazbenog nazivlja.³²

U vrijeme kada je rasprava tiskana, godine 1908., Dragutin Prohaska ima 27 godina, a slavjenik Vatroslav Jagić koga Prohaska honorira ovim tekstom, 70 godina. Hrvatski glazbeni historiografi javljaju se svojim studijama u prvim glazbenim časopisima krajem 19. stoljeća (*Sv. Cecilija*, 1877.–1878.; 1883.–1884.; 1907. i dalje; *Gusle*, 1892.; *Glazba*, 1893.).

Miroslav Cugšvert u prvom broju *Sv. Cecilije*, godine 1877. piše da će taj časopis »donašati članke, razprave, raznice, oglase i viesti domaće i strane o obretih i književnosti glasbe i pjevanja u obće, a osobito pjevanja crkvenoga«. Međutim, 1883. s »trećim tečajem« urednik Cugšvert ostvaruje, kako vele, praktičniji smjer, odnosno mnogo više glazbenih primjera. Glazbeni časopisi *Gusle* (urednici Vjekoslav Klaić i Vjenceslav Novak) i *Glazba*, »List za crkvenu i svjetsku glazbu i dramatsku umjetnost« (urednik Vjenceslav Novak) premalo pišu o liturgijskoj glazbi. U posebnim djelima poput *Povijesti glazbe* Vjenceslava Novaka (ca 1900, rkp.; tiskano 1994. u *Croatici*, 40–41; priredila Sanja Majer-Bobetko) ili *Kajdopisa u Slavena* Franje Ks. Kuhača (rukopis u Hrvatskom državnom arhivu) ozbiljnije se obraća pažnja na pitanja koralnih pjevanja.

Potpuniji prinosi ostvaruju se u radu liturgičara i povjesničara a događaju se istovremeno, no polako ulaze u razmatranja glazbenih pisaca (radovi Ivana Tkalčića, Franje Račkog, Franje Fanceva, Ivana Milčetića, Josipa Vajsa, Dragutina Kniewalda i drugih, te stranih istraživača). Dionica crkvene glazbe unutar hrvatske glazbene historiografije pokazuje posebne odlike. Razmatranje spomenutih prinosi s obzirom na ovdje naznačeni Prohaskin prilog i njegov interes za Bandulavićev lekcionar i dalje izvedenice drugih franjevačkih pisaca, još je uvijek aktualno i u odnosu na pregled stanja istraživanja glazbene crkvene povijesti.

³⁰ D. Prohaska, *ibid.*, str. 575; U izdanju, Bandulavić, 1613. navedeno mjesto je na str. 98.

³¹ D. Prohaska, *ibid.*, str. 575.

³² Vidjeti odgovarajuće radove Stanislava Tuksara, na prvom mjestu knjigu *Hrvatska glazbena terminologija u razdoblju baroka*, Zagreb 1992.

BUDIMSKI LEKCIONARI DRAGUTINA PROHASKE
 – PRILOG HRVATSKOJ GLAZBENOJ HISTORIOGRAFIJI

Sažetak

U raspravi *Budimski lektionari XVIII vijeka prema bosanskodalmatinskomu od I. Bandulavića* Dragutin Prohaska je ostvario prilog području hrvatske glazbene historiografije. Navedeni Prohaskini podatci upozorili su na one druge koje Prohaska ne citira, a koji izravno prikazuju ulogu glazbe u leksijskom pjevanju. Oni govore o važnosti i mjestu glazbe u redovitoj praksi crkvenih obreda, u pjevanju koje je u različitom stupnju prisutnosti naznačeno u lektionarima, odnosno evanđelistarima. Već po njima spoznaje se jedan glazbeni sloj koji inače ostaje nezamijećen ili slabije zamijećen u studijama o glazbenim pojavama.

Stoga nije čudno da onodobna, a isto tako i suvremena hrvatska glazbena historiografija ne prikazuje raspravu Dragutina Prohaske. Njegov je prilog međutim neovisan o toj neostvarenoj recepciji, a isto tako, neizravno i o Prohaskinu radu neovisno, posebne teme nalaze odjeka u muzikološkoj struci, poput spomenutog glazbenog nazivlja. U članku se prikazuje mali, pojedini ali dragocjen prilog Dragutina Prohaske koji može upotpuniti ondašnje pokazatelje i današnje spoznaje u raspravljanju historiografskih pitanja liturgijske glazbe, napose leksijskog pjevanja.

BUDIM LECTIONARIES BY DRAGUTIN PROHASKA
 – A CONTRIBUTION TO CROATIAN MUSICAL HISTORY

Summary

Dragutin Prohaska made a contribution to the Croatian musical history research in his essay *Budimski lektionari XVIII vijeka prema bosanskodalmatinskomu od I. Bandulavića* (*Budim lectionaries of the 18th century, according to Bosnian-Dalmatian of I. Bandulavić*). The data Prohaska gives draws attention to the other, not directly cited, which point to the role of music in lectionary singing.

It speaks about the importance of music in the regular practice of church rituals and about the singing which was more or less present in lectionaries. A musical type which is generally an unexplored area in musical studies is unveiled here. Therefore it's no wonder that neither the Croatian musicology of that time, nor that of today, acclaim Dragutin Prohaska's essay.

His contribution, however, is not dependent on this oversight, as much as it, independently from the rest of Prohaska's work, finds its way to musical science, e.g. through the terminology it introduces.

This article presents a small, but valuable contribution of Prohaska, which may complement the insights we have of the history of liturgical music, especially lectionary singing.

Milorad Nikčević

Prohaskine metodološke koncepcije književnosti u udžbenicima srednjoškolske izobrazbe

Izvorni znanstveni članak
UDK 821.163.42 (091)
371.2 : 821.163.42

Stvarajući u procesu duge vremenske kristalizacije, predano, ustrajno i brižljivo modelirajući svoje književnopovijesne teme, prateći aktualnu književnoteorijsku, književnopovijesnu i književnokulturnu produkciju svoga vremena, Dragutin Prohaska (1881.–1964.)¹ nije mogao kao profesor na Kraljevskoj realnoj gimnaziji u Zagrebu od 1905. do 1920. mimoići i praćenje prosvjetne i školske problematike u svom okruženju. Kao rezultat toga marljivoga prosvjetnoga rada u Prohaskinom su se stvaralačkom opusu našle i veoma zapažene čitanke: *Hrvatska čitanka za prvi i drugi razred viših trgovačkih škola* i *Hrvatska čitanka za treći i četvrti razred trgovačkih akademija*.² Priredio je i jedan *Pregled hrvatske i srpske književnosti. I. Ogladi za treći razred trgovačke akademije*.³

Brojne rasprave, poglede, polemike i refleksije o prosvjeti, prije svega o školstvu i nastavi književnosti na razini srednjoškolske i visokoškolske izobrazbe, Prohaska je iznio u raznovrsnim člancima u *Nastavnom vjesniku* (1906.–1916.), a sporadično i u *Jugoslavenskoj knjizi* (1919.–1924.).

Takvim svojim radom Dragutin Prohaska našao se je na putovima onih hrvatskih prosvjetnih i kulturnih djelatnika, počevši od Antuna Mažuranića, Mateja Mesića, Adolfa Vebera-Tkalčevića, Franje Markovića, Tadije Smičiklase, Huga Badalića, Ivana Broza, Ivana Šarića, Tome Matića, Vladimira Nazora, Antuna Barca, Vice Zaninovića, Miroslava Šicela, Ive Frangeša, Dragutina Rosandića, Dubravka Jelčića i mnogih drugih, koji su nastojali metodički i metodološki usustaviti i transformirati književne sadržaje i uvesti mlade ljude u prostore književne riječi, bolje reći u sveobuhvatnije slojeve umjetnosti, s presudnom željom za izgrađivanjem njihova

¹ Do sada najpotpuniju bio-bibliografiju o Dragutinu Prohaski donio je Milovan Tatarin u: Dragutin Prohaska, *Ilirizam u Osijeku*, Vinkovci 1994., str. 69–110.

² Obadviije su čitanke izdane o trošku i u nakladi Hrvatsko-slavenske-dalmatinske zemaljske vlade, prva 1910., a druga godine 1918.

³ Zagreb, 1929.

odnosa prema općoj kulturi i šire prema životu, ljudima i njihovim nazorima i pogledima na život i svijet.

U naslovu ovoga rada namjerno nismo fiksirali metodičku koncepciju jer ona zaista kod Prohaske u njegovim koncipiranim čitankama i ne postoji kao cjelovit i osmišljen sustav. Odabrana građa i odabrani primjeri iz beletrističkih književnih djela svjetske, hrvatske i drugih južnoslavenskih literatura u Prohaskinoj *Hrvatskoj čitanci za prvi i drugi razred viših trgovačkih škola* nisu za recipijente samo tek neka od primjerenih i pripremljenih metodičko-didaktičkih književnih ostvarenja, nego često autonomno i jedino štivo s autorovim inventivnim interpretacijama, objašnjenjima i raščlanjivanjima s kojima se učenici strukovnih usmjerenja susreću. Gotovo svakodnevno, i možda u najznačajnijem razdoblju za razvoj ličnosti, mladi se suočavaju, prema Prohaski, sa svijetom knjige. Otuda pročitana knjiga i približeni umjetnički tekst u školi nikada ne iščezavaju i nikada se sasvim ne gube, već određuju u bitnome i njihov kasniji pristup knjizi i svijetu učenikove kulture.

O kakvom se, dakle, metodološkom i stvaralačkom procédéu književnosti radi u Prohaskinim udžbenicima srednjoškolske izobrazbe, pokazat će nam nešto više zadržavanje na *Hrvatskoj čitanci za prvi i drugi razred viših trgovačkih škola*.⁴

Čitanka je, kao uostalom i ona druga, koncipirana na 363 stranice b5 formata, a kompozicijski je ustrojena iz uvodnoga »Predgovora« i dva, na prvi pogled po sadržajnoj tematici, sasvim oprečna dijela. U prvom dijelu *Čitanke* nalaze se raznovrsni »Članci iz trgovačke književnosti«, a u drugom je dijelu dan »Uvod u književnost pjesničku«.

Već samom takvom strukturom i koncepcijom *Čitanke* vidljivo je da se radi o hrestomatičnom udžbeniku⁵ koji je namijenjen, prije svega, kako to i sâm naslov sugerira, strukovnom trgovačko-obrazovnom usmjerenju učenika. U svojoj prolegomeni, to jest *Predgovoru*, sâm je Prohaska naznačio osnovne ciljeve i metodološke pravce svoje *Čitanke*. Između ostaloga on ističe da je drugi dio *Čitanke*, kao uostalom i prvi, namijenjen isključivo čitanju.

»Vještina u hrvatskom jeziku, koliko je potrebna obrazovanom trgovcu, i općenita književna obrazovanost učevna je svrha, koju za hrvatski jezik propisuje naučna osnova za četvororazredne više trgovačke škole. Prema toj naučnoj osnovi u ovoj se knjizi nalaze dva dijela. Prvi dio donosi članke trgovačkoga sadržaja, a drugi uvod

⁴ U daljnjim navođenjima umjesto punoga naslova upotrebljavat ćemo samo: *Čitanka. Hrvatska čitanka za treći i četvrti razred trgovačkih akademija* sačinjena je donekle prema istom sadržajnom principu i metodološkoj aparaturi, pa se na njezinoj analizi nećemo na ovom mjestu zadržavati.

⁵ Pod hrestomatičnim se udžbenikom u ovom slučaju podrazumijeva zbirka izabranih zanimljivih poučnih ili jezičnih štiva, obično u prozi i/ili poeziji književnih ili znanstvenih djela. Usp. *Rječnik književnih termina* Instituta za književnost i umetnost; Nolit, Beograd 1985., str. 250.

u književnost s pjesničkim primjerima. Ovaj se drugi dio ima smatrati kao i prvi za dio čitanke; on je tek za čitanje. Ne traži se od učenika drugo, nego da pročitavši u školi s učiteljem koji članak, pokuša reproducirati čitano, i da se o tome porazgovori. Takvo čitanje u školi treba da bude poticanje na dalje čitanje kod kuće iz drugih knjiga, koje stoje u svezi s ovim školskim poslom. Zato su prvome i drugom dijelu ove Čitanke dodane Bilješke, koje upućuju učenika i učitelja na izvore člancima i na dalju književnost. Samo tako – ako se čitanje ne ograniči na samu Čitanku, nego ako se ona bude smatrala za kažiprst lektiri učenikovo – postignuće se svrha, koju ističe naučena osnova.

Tako stečeno znanje jezično i književno učenik će osobito pokazati pismenim sastavcima o svojoj školskoj i privatnoj lektiri.⁶

Polazeći od ondašnjih proklamiranih načela nastave odgoja i obrazovanja, Dragutin je Prohaska u korpusu prvoga dijela *Čitanke*, koji nosi naslov »Clanci iz trgovačke književnosti«, smjestio brojne tekstove autorâ koji govore o svijetu aktualne trgovine, o bogatstvu neiskorištenih »mrtvih kapitala« različitih zemalja, o gospodarskoj perspektivi i viziji njezina napretka; o svjetskom jeziku i svjetskom umijeću i znanju kojim bi se ostvario »bolji profit na tržištu« i slično. Nadalje, uvršteni su izvanredni kraći tekstovi iz pojedinih područja ljudskoga rada: »Industrije«, »Trgovine«, »Iz trgovačkog zemljopisa«, »Iz trgovačke povijesti«, »Mora« kao »neiscrpnog resursnog ljudskog kapitala«, da bi na koncu toga korpusa dodao i nekoliko izvornih (edukativnih) tekstova pod naslovnim sintagmama: »Uzori rada«, »Uzoran narod slavenski« i slično.

Uopćeno gledano svi su naznačeni tekstovi u ovom korpusu brižno odabrani, funkcionalno uklopljeni i sadržajno odmjereni. Primjereni su određenom uzrastu trgovačke srednjoškolske izobrazbe učenika. Autor je obuhvatio i zasebno obradio brojne i raznovrsne tekstove. U većini slučajeva to su tekstovi sasvim nepoznatih autora (nekada »popularnih imena u svijetu ekonomike«!) u našoj ekonomskoj i kulturnoj historiografiji. A i oni autori i njihovi tekstovi koji su nešto poznatiji u ekonomskoj struci ostali su skoro sasvim nepribliženi i neproučeni u školske svrhe. O svakom tekstu i njegovu autoru Prohaska nije davao osnovne podatke u kontekstu integralnog dijela *Čitanke*, već je izložio osnovna tipološka obilježja njihova rada u člancima iz trgovačke književnosti. Tek u »Dodatku« svoje *Čitanke* uspješno je komparirao i analizirao pojedinačna njihova ostvarenja u tom žanru.⁷

Usprkos tako velikom broju imena, prvi dio Prohaskine *Čitanke* nije pak ostao samo zbirkom potreba, katalog autorâ, nego široko postavljena stručna i temeljito metodološki fundirana hrestomatija tekstova u kojoj je izvršena neophodna sistematizacija, razvrstavanje opsežnoga materijala po analognim skupinama i podskupinama. Upravo taj dio *Čitanke* Dragutina Prohaske predstavlja i danas izvanredno vrijedan prilog udžbeničke litera-

⁶ »Predgovor« u *Čitanci*, str. III.

⁷ Istina, u pridodanim »Bilješkama o člancima i piscima članaka«, str. 351–353, Prohaska je navodio relevantne podatke o vrelima i njihovim autorima. Usp. »Literaturu« u ovom radu.

ture. Njegovi sadržaji iz toga dijela *Čitanke*, kao i metodološki postupci oblikovanja tih sadržaja, mogli bi se i danas koristiti, u daljnjem bi se proučavanju na njih trebalo nezaobilazno pozivati, a napose oni autori koji se bave književnom literaturom za strukovne škole.

Daleko je zanimljiviji za filološku struku⁸ drugi korpus Prohaskine *Čitanke*. On je naslovljen: »Uvod u književnost pjesničku«. Dosljedan svojim književnoteorijskim, književnopovijesnim i metodološkim koncepcijama koje je ostvario i izložio u svojim ranijim i opsežnijim radovima o znanosti o književnosti, Dragutin je Prohaska i ovaj dio svoje *Čitanke* usustavio *bez ikakvih unaprijed određenih metodičkih i didaktičkih pravila i shema* (istaknuo M. N.). Naime, svi udžbenici novijih datuma, pa donekle i oni u Prohaskino vrijeme, zasnivali su se na strogo propisanim i oficijelnim programskim koncepcijama srednjoškolske strukovne izobrazbe.⁹

Polazeći od tih koncepcija u čitankama se najčešće pri odabiru građe »uvažavao« nacionalni kriterij, a potom kriterij reprezentativnosti, što će reći antologijskih i estetskih tekstova, te na koncu princip primjerenosti tekstova školskom recipijentu i slično.¹⁰

Od svih tih naznačenih principa Dragutin Prohaska nije pošao u svom metodološkom razvrstavanju književne građe u svojoj *Čitanci*. On je, zapravo, pošao od sasvim drugačijega unutarnjeg sagledavanja književnih i estetskih pojava na razini učeničke školske trgovačke izobrazbe. Zato Prohaska već u uvodnom »Pristupu« ove tematike metaforički i impresivno iznosi svoje zamisli udžbenika i svoju viziju djela. Tom su svrhom objašnjene i »*Bilješke k pjesničkim primjerima*« koje su dodane drugome dijelu *Čitanke*, a kojima upućuje na izvore i dalju literaturu.¹¹

»Ova nauka o pjesništvu hoće samo to, da vas [to jest recipijente¹² – op. M. N.] upozna sa svim ulaznim vratima i glavnim putovima, što vode u onaj svijet krasota, pokraj kojega premnogi prođu ne okusivši nigda s dopuštenoga drveta najugodnijega spoznanja.

⁸ Namjerno ističemo filološku komponentu Prohaskine *Čitanke* jer je u njoj autor ponajviše izlagao književnu teoriju i stvaralački procedé; govorio je o stvaralačkoj poetici i pjesništvu, a manje se oslanjao na metodičke i didaktičke postupke i zakonitosti.

⁹ Usp. dr. Dragutin Rosandić, »Programsko određenje književnosti kao nastavnog predmeta« u: *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*, Školska knjiga, Zagreb 1986., str. 61–68.

¹⁰ Usp. tekstove: Zdenka Škrebica »Pitanje nastave književnosti«, Milivoja Solara »Kako učiti jezik književnosti«, Miroslava Bekera »O nastavi i teoriji književnosti«, Gaje Peleša »Književnost i obrazovanje«, Svetozara Petrovića »Svrha nastave književnosti«, Zorana Konstatinovića »O vrednostima i senzibilitetu« i drugih u: *Kako predavati književnost* (teorijske osnove nastave), Zavod za udžbenike i nastavna sredstva, Beograd 1984.

¹¹ *Čitanka*, str. 457–462.

¹² Pojmovi recepcije i recipijenta (lat. *receptio* – primanje), kako se iz konteksta Prohaskine *Čitanke* može iščitati, upotrebljavaju se u širem značenju: kao primanje i povijest djelovanja nekoga teksta, nekoga autora ili nekoga strujanja u književnosti na čitaoca, na društvenu, historijsku ili po uzrastu određenu skupinu čitatelja (profesori, svećenici, učenici), čitalačke publike i slično. Dakle, i mi smatramo da učenik nije samo konzument beletrističkoga

Tko pođe ovim putem, otkrit će sam u sebi vrelo neizmernih dobara, većih i trajnih od svakog spoljašnjeg blaga u svijetu, pa će upoznavajući se s mislima i osjećanjima genija pjesnika pogledati novim očima; njega će obuzeti čežnja i naslada onakova, kakvu je osjetio Shakespeareom sijedi Carnegie veleći: *I s čežnjom se radujem mnogome času, što ću ga na samotnoj pučini proboraviti u tvomem društvu.*¹³

Dosljedan takvoj uvodnoj *ars poetici*, Prohaska je svoj udžbenik koncipirao tako da je u posebnom uvodnom poglavlju nastojao približiti trgovačkom recipijentu neka, kako sam pisac kaže, »društvena svojstva pjesnikova«. A pod tim poetskim svojstvima Prohaska smatra sve ono što je minuciozno raščlanio u daljnjih osam tematskih poglavlja:

1. Što je pjesništvo
2. Pjesništvo kao čista umjetnost (artizam)
3. Pjesništvo prema drugim umjetnostima
4. Maštanje
5. Dar primanja
6. Osjećajnost
7. Pjesnički govor
8. Granice pjesničkog govora i slično.

Dakle, iz samih tematskih naznaka vidljivo je da je Prohaska želio postupno uvesti (mladog) recipijenta / učenika u delikatne probleme procesa nastanka umjetničkoga djela i estetičko-umjetničkoga stvaranja. Poblize, govorio je o shvaćanju umjetničkoga fenomena, o umjetničkom činu, o procesima umjetničke kristalizacije i stvaranja, o psihologiji i daru stvaralačko-umjetničke osobnosti, o korelacijskim odnosima umjetnosti, odnosno o porivima i izvorištima umjetničkoga nadahnuća.

štiva, već svaki čovjek-čitalac, ili određena populacija na koju umjetničko djelo receptivno djeluje. Šire informacije iz estetike recepcije donosi brojna literatura usporedne (komparativne) književnosti, a ponajviše osnovne instrukcije daje vrijedno djelo H. R. Jaussa, *Literaturgeschichte als Provokation*, 1972. (drugo izdanje), prevedeno na srpski jezik kao Hans-Robert Jauss, *Estetika recepcije*, Nolit, Beograd 1978.

¹³ *Čitanka*, str. 198. Na 196. stranici piše da se ubogi Andrew Carnegie rodio u siromaštvu, odrastao u upornom i tegobnom radu, osijedio u svijetu industrije i novca, ali čovjek kojemu »ne bijaše srce zatvoreno za ljepotu«, pa je na dugu plovidbu po Tihom oceanu sa sobom ponio omiljeno Shakespeareovo štivo uzvikujući: »Dodi, dakle moj Shakespeare, ti jedini od sve moje prošlosti, i budi mi drugom na putu! Ne želim, da mi je itko do ti blizu. Nema osjećanja, u kojem se ne bih tebi radovao. Ti si zaista čitava biblioteka i s čežnjom se radujem mnogome času što ću ga na samotnoj pučini proboraviti u tvomem društvu.« (isticanja D. P.).

A iz prve »Bilješke o člancima i piscima članaka« (str. 351) saznajemo i potpuni životopis Andrewa Carnegia. Između ostaloga, o njemu piše da je bio milijarder i da su ga zvali »kraljem ocala« jer je bio najveći gospodar industrijskoga pothvata za proizvodnju željeza i ocala. »Popeo se do toga stepena ustrajnim radom, počeo je u tkaonici kao prosti radnik, a nastavio kao radnik kod telegrafa [...]«, da bi se na koncu popeo u hijerarhiji najbogatijih industrijskih ljudi. No, ubrzo je došao do spoznaje »da je za dolarima nedostojan starosti«. Zato se i odao umjetnosti, i »davao je milijarde dolara za osnivanje prosvjetnih zavoda: pučkih knjižnica, sveučilišta i škola [...]«, pisao putopise, držao predavanja o trgovini, politici, o religiji i o svome »ljubljenom narodu engleskome«. Ostavio je djela »Carstvo poslova«, »Moj put oko svijeta« i »Evangelje bogatstva« s osnovnom porukom da novac treba trošiti na korisna i umjetnička djela.

Odgonetku na pitanja: Što je pjesništvo?, Što je umjetničko-književno djelo?, Kako nastaje estetička (poetološka) tvorevina?, Zašto umjetnici uopće stvaraju i čemu služe njihova književno-estetička i estetska ostvarenja?, U čemu je jedinstvo i distinkcija pjesnika i znanstvenika?, Što je pjesnički jezik?, Kako definirati pjesnika-stvaraoca kao genija?, i slično – naći ćemo logičke i veoma funkcionalno oprimgjerene »odgovore« u uvjerljivim interpretacijama Prohaskine *Čitanke*.

Servirajući unaprijed tezu da su novac i poezija »vrlo protivne vrijednosti«, Prohaska je nastojao svoju premisu detaljnije obrazložiti recipijentima (učenicima i trgovcima) strukovne izobrazbe, pa nastavlja:

»Poezija se ne može kupovati ni za sav novac na svijetu, jer je ona *unutrašnje stanje čovječe duše*, nezavisno od količine materijalnih dobara. Novac je tek nužno sporedno sredstvo, da se čovjek može predati tome stanju riješivši se na čas briga i rada za svoj svakidašnji kruh. Ali u koga ima poezije, u toga će je biti i dok radi, jer je nalazi svuda, – i u radu. Onaj, tko je jedanput osjetio njezin blagi utjecaj, nikada više neće nalaziti u novcu druge cijene, nego što je ima po tom, da mu može dati *priliku* za umjetničko i pjesničko spoznavanje. Ali dubljina i obilje spoznavanja i uživanja svagda zavisi od čovjeka samog bez obzira na novac, što ga je zato dao.« (isticanja D. P.).¹⁴

Istina, tek ako pomno, znatiželjno i bez ograda učenik trgovačke škole, uz pomoć svog nastavnika, uroni u Prohaskine zgusnuto-sadržajne temate i motivske refleksije, odnosno u slojevitosti pojedinih odabranih tekstova (naših i stranih) koji se logično nameću, moći će senzibilni učenik brojne meditacije, iskustva, reminiscencije, refleksije i bezgranične zapitanosti o čovjekovu duhu, o umjetnosti, o glazbi, religiji, geniju, esteticu, psihologiji stvaranja i uopće o funkciji umjetnosti, percipirati i ponijeti u svoj emocionalni i racionalni mladenački duh i senzibilitet.

Polazeći, donekle, od intuitivnosti *Estetike* Benedetto Crocea¹⁵ i dijelom od teorijskih postavki Emila Steigera (*Vrijeme kao pjesnikova fantazija*, 1939.; *Umijeće kao interpretacija*, 1955.),¹⁶ Dragutin je Prohaska pošao od unutrašnjih zakonitosti strukture djela. A uz to, u interpretaciju je ugradio *neposredni dojam* što ga djelo ostavlja na recipijenta (učenika).

Za Prohasku je književno djelo (šire gledano umjetnička tvorevina) potpuno autonomno i treba ga promatrati neovisno i koliko je god to moguće izvan sociološke književnopovijesne i društvene sredine.¹⁷

¹⁴ *Čitanka*, str. 195.

¹⁵ Usp. poglavlja: »Intuicija i izraz«, »Intuicija i umjetnost«, »Intuicija i filozofija« u: Benedetto Croce, *Estetika* (kao nauka o izrazu i opća lingvistika. Teorija i historija), Naprijed, Zagreb 1960., str. 17–26, 27–35, 36–50.

¹⁶ Emil, Steiger, *Die Kunst der Interpretation*, Atlantis, Zürich 1955.

¹⁷ Takvim svojim stavom Dragutin Prohaska se udaljio od književnopolitivističkih načela u tumačenju književnog teksta. O tome smo detaljnije pisali u studiji »Funkcija primarnog teksta i korespondirajućeg metateksta kao inovativnih modela u stvaranju problemskih situacija« u knjizi *Na civilizacijskim ishodištima* (Književni suodnosi i interferencije), CKD »M-M«, Osijek 1999., str. 159–181.

Istina, dosljedan svojoj filološkoj metodi, Prohaska samo uzgredno, to jest usputno i marginalno, proširuje interes znanosti o književnosti i na povijesne i filološko- pozitivističke komponente. U Prohaskinim interpretacijama (oprимjeruju se pojedinačni tekstovi iz njegove *Čitanke*) polazi se najčešće od *dojma*. Zapravo, interpretacija prema Prohaski i ima zadaću da dojam o umjetničkom djelu pročisti, da ga dovede do razumske spoznaje. To je ujedno jedno od bitnih pitanja komunikacije čitalac (recipijent / učenik) – književno djelo na čijoj je kompetentnosti kasnije inzistirala i Zagrebačka filološka škola, napose u brojnim radovima Zdenka Škreb¹⁸ i poznatim stilističkim analizama Ive Frangeša.¹⁹

To je uostalom Dragutin Prohaska eksplicitno naglasio i u »Pristupu Uvodu u književnost pjesničku« u svojoj *Čitanci*, pa kaže:

»(...) Čovjek mora da sobom donosi neki *smisao za lijepo* osjećanje i za razumijevanje umjetnosti. Istina je, da se od pokoljenja na pokoljenje može taj *smisao* prenositi i sve više *razvijati*. Kao što za svaku tjelesnu radnju može čovjek razviti sposobnosti, na pr. noge, ako hoće da bude dobar trkač, mišice ruku, da bude rvač; tako može da njeguje svoj duh i svoju maštu, ako hoće da razvije ukus i *smisao za umjetnosti*. Najbolje je, da počne u ranoj mladosti, jer je mladić najposobniji, da steče *smisao za lijepo shvaćanje života*.« (isticanja D. P.).²⁰

Dosljedan takvim estetičkim koncepcijama, Prohaska je nastojao da na brojnim primjerima ilustrira svoja teorijska razmatranja koja je naznačio u osam citiranih cjelina. Obrazlažući, primjera radi, u poglavlju »Što je pjesništvo«, Prohaska nastoji predočiti svojim recipijentima pjesništvo kao intuiciju (emociju), a znanost svodi na egzaktnost i razum (racio). Primjer ujedinjenja pjesnika i znanstvenika zorno interpretira na Ezopovoj basni »Lisica i jarac«. Ova basna, kao i svaka druga »didaktička tvorevina«, sadrži u sebi poučnu priču koja se odnosi na pjesništvo i na znanost (pouku). Mitologiju ističe kao primjer vjerske misli i istine izrečene pjesničkim jezikom i slikovno. Oprimjerio je sve to babilonskom mitološkom pjesmom »Uzašašće Ištarino nad pakao«.

Prohaska na ovom mjestu upozorava i na grčku mitologiju kao najviše rasprostranjenu i poznatu literaturu, navodeći iz nje prepoznatljive mitološke junake. Naglasak je i u ovoj cjelini stavljen na utvrđivanje razlika između pjesnika i znanstvenika, ali i uskoće koje »povezuju« i distingviraju ova dva pojma. U svome se tumačenju Prohaska poziva na tekstove reprezentativnih predstavnika umjetnosti književnosti, odabirući njihova temeljna djela poput: Dantea Alighijeria, Vergilija, Shakespearea, Goethea i slično. Njegovo tumačenje je u funkciji interpretiranja i pojašnjenja dviju čovjekovih sposobnosti, njegove intuitivne i intelektualne, kognitivne sfere. Pro-

¹⁸ Usp. Zdenko Škreb, *Studij književnosti*, Školska knjiga, Zagreb 1981.; *Književnost i povijesni svijet*, Školska knjiga, Zagreb 1981.; Zdenko Škreb – Ante Stamać, *Uvod u književnost*, Liber, Zagreb 1983.

¹⁹ Ivo Frangeš, *Stilističke studije*, Naprijed, Zagreb 1959.

²⁰ *Čitanka*, str. 197.

haska upozorava na postojanje obje te sposobnosti u čovjeku i na njihovo duhovno ispreplitanje u umjetnosti. Ali prevaga jedne, odnosno druge sposobnosti, tumači se sklonošću pjesnika i njegove senzibilnosti, odnosno mišaočnosti i znanstvenoga rada. Ipak, autor na ovom mjestu nije uvjerljivo dao konačan odgovor na pitanje koje je postavio u naslovu ove cjeline.

»Pjesništvo kao čista umjetnost (artizam)« druga je tematska cjelina prvoga poglavlja *Čitanke*. Čistom umjetnošću riječi Prohaska naziva pjesništvo koje se »odreklo funkcije znanosti« i krenulo vlastitim intuitivnim, to jest emocionalnim smjerom. Kao načelo čiste umjetnosti ističe »umjetnost radi umjetnosti« (*l'art pour l'art*). Ovakvom definicijom umjetnosti Prohaska upozorava na slobodu stvaranja. A pod slobodom podrazumijeva: originalnost, maštovitost, nespontanost, raznovrsnost »forme i jezika« i tako dalje. Za odnos lirskoga i pojam pjesnika Prohaska je s pravom ustvrdio da je to sublimacija pjesničkoga *JA*, poblize da je u toj sublimaciji emanirana čista umjetnost i ona može da se »obraća svijetu nevidljivih doživljaja, unutrašnjem životu« i slično. Upravo od svih vrsta umjetnosti pjesništvo prikazuje najdublje »ljudsku dušu«.

»Ona [poezija] pjeva tako, da i najlicnije doživljaje može iskazati. Glazba i slikarstvo to ne mogu, jer tonova i boja ne dostaje za sve ono što se osjeća. Samo riječi, koje inače obuhvataju sav naš duševni svijet, mogu da nadoknađavaju i glazbu i slikarstvo.«²¹

A u narednom poglavlju – »Razvitak pjesničkog govora u I. Mažuranića«, Dragutin je Prohaska nastojao razotkriti stvaralačku poetiku, genotipni rast pjesnikova izričaja koji će u djelu *Smrt Smail-age Čengića* doseći svoj najveći »poetski amalgam« i estetičku ljepotu. Evo kako na jednom mjestu objašnjava Prohaska svojim učenicima to Mažuranićevo djelo:

»Smail aga nije samo najbolje djelo Mažuranićevo nego jedno od prvih djela naše književnosti. Pa u što se razvio pjesnički govor Mažuranićev u Čengić-agi? U posve jednostavan i zoran govor o najobičnijim prizorima iz života narodnoga. Ali taj je govor tako bogat izrazima za opisivanje prirode, ljudi, događaja, tako lagan i prirodan u redu riječi i slobodan u stilu, da se smatra za savršenu pjesničku formu.«²²

No da učenici ne shvate Prohaskine servirane sudove kao autoritativne dogme, on u produžetku svoga citiranoga inserta navodi stihove Ivana Mažuranića iz »pjesničke slike«, to jest pjevanja »Četa«:

»Habra četa dan danovat / Na Morači hladnoj sjela. / Tko se snizi rosnoj travi / Sankom kr'jepit snagu t'jela, / Tko ljut oganj puški ogleda / I fišeke smrtne broji, / Il' oštricu pouzdanu / Vjernu nožu gladilicom gladi; / Tko izvabiv iskru iz kamena / Tvrd'jem nadom, ter u sušanj laki / Zapretav je pak navaliv granja / Za čas malen dahom junačkim / Plamen piri, a tko darak / Stada krotka, četvrticu ovna / na ljeskovu veseo vrtu ražnju / Il' b'jela krišku sira / Uz utrobe vjernoj torbi vadi. / Ožedni li? – Morača je blizu; / Treba l' kupe? – Ima dvije ruke.«²³

²¹ Isto, str. 207.

²² Isto, str. 226.

²³ Isto.

Zanimljivo je da Prohaska ne donosi nikakve metodičke upite i servirane zaključke o tekstu, već dosljedno analitički minuciozno raščlanjuje Mažuranićev izričaj u citiranom ulomku kako bi tu »savršenu pjesničku formu« učenici strukovnih škola emocionalno doživjeli i senzibilno osjetili. Tako Prohaska, poput suvremenog teoretičara i jezikoslovca, poučava i upućuje indirektno učenike na »krasnorječje« Ivana Mažuranića i njegova »pjesničkog govora«. ²⁴

U Mažuranićevu kontekstu citiranoga ulomka, nastavlja Prohaska, »riječ daje riječ, kao i da ne može drugačije da bude, prirodno i stvarno. A opet kakve je mašte, kakva primanja i osjećanja trebalo, da se pjesnik usavrši do takva tankoga i živoga promatrača i pripovjedača. Tu ima govora iz narodne poezije: »dan danovat, Morač hladnu, sušanj laki« i tako dalje, a ima i oplemenjenih obrata iz umjetničkog govora ranijega Mažuranića, koji je oduhovljivao prirodu: »Tko *izvabi* iskru iz kamena«, »dahom *junačkijem*«, »stada *krotka*«; ima napokon težnja, da se izriče neki *dojam*, dojam mira i junačke duše narodne: ponavlja se pridjev *vjeran*: *vjernu* nožu, *vjernoj* torbici i oštricu *pouzdanu*; između toga stoje pridjevi: *fiškeke smrtne*, *tvrdijem* nadom, dahom *junačkijem*.

Sve to zajedno čini »*jedinstven dojam* na čitaoca«: Tu se očituje ono, što smo naprijed saznali: »pjesnik teži za *cjelinom života*.« (isticanja D. P.). ²⁵

Zanimljivo je i to da Prohaska ni u jednom dijelu svoje *Čitanke* nije nastojao uvesti svog recipijenta /učenika u sustavnu povijesnu dijakroniju. ²⁶ Zapravo, on na njoj, kao što smo ranije rekli, i ne inzistira. Taj princip povijesne periodizacije za njegov konceptijski i metodološki pristup *Čitanke* nije primaran i relevantan. To se može eksplicite iščitati posebno u okviru dvaju daljnjih poglavlja koje autor naziva pjesničkom »Tehnikom« i »Povijesnim prikazom pjesničkih oblika«.

Usvojivši, dakle, princip da učeniku ne treba servirati književnopovijesne i književno teorijske pojmove, Prohaska je pošao od induktivnoga procesa usvajanja pojmova kako iz teorije književnosti (»Ukrasna sredstva pjesnikova govora«), tako i iz književne metrike, kompozicije, organizacije i kulture pjesnikove. Drugim riječima, recipijentu / učeniku kao estetskom subjektu ne smije se nametati volja da uči napamet definicije stilskih figura, vrste stihova i strofa, kompozicijsko-stvaralačke postupke i klasifikacijsku metričku organizaciju stiha. Prohaska se implicite zalaže za slobodniji i kreativniji rad u školi, pa se može smatrati među prvim pobornicima

²⁴ Prohaska je imao svoje omiljene pjesnike. Među njima su svakako bili Petar Preradović i Ivan Mažuranić. Još kao profesor u Kraljevskoj realnoj gimnaziji Prohaska je pripremio i protumačio *Smrt Smail-age Čengića* (1846.). Knjiga je izdana u Beogradu 1911., a Stjepan Ivšić je kritički sudio o tom izdanju. Usp. *Nastavni vjesnik*, knj. XX, Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora, str. 535–544, Zagreb 1912.

²⁵ *Čitanka*, str. 227.

²⁶ Pod pojmom povijesne dijakronije podrazumijevamo praćenje promjena izazvanih procesom povijesnoga razvoja.

nastave književnosti koji je utirao kreativnije književne metode, induktivne putove u pristupu proučavanja književnoteorijskih i književnopovijesnih pojmova u školi. Naime, on je polazio obrnutim putem od mnogih svojih suvremenika. Preferirao je induktivni način usvajanja teorije književnosti u školi, s ciljem da se takvom književnom metodom rada osiguraju bolji postupci u razumijevanju i doživljavanju umjetničkoga (književnoga) teksta.

U nemogućnosti da na ovom mjestu obrazložimo većinu Prohaskinih interpretativnih modela, evo kako izgleda njegov pristup obradi balade i romanse. Kako bi učenici pouzdano saznali što je balada, neophodno je da prethodno pročitaju ponuđenu pjesmu balade, posebno je analiziraju sa sadržajne strane kako bi saznali da takva pjesnička vrsta ima tipološke i sadržajne odlike balade. Pri toj analizi posebno se raščlanjuju i uočavaju lirska mjesta i uzroci smrti baladičnoga junaka. Tako se prvenstveno na reprezentativnom primjeru otkrivaju i raščlanjuju glavna svojstva balade, pa se tek na osnovi njih sintetiziraju teorijska uopćavanja; dolazi se do definiranja balade kao epsko-lirskoga žanra s tragičnim završetkom.

Ukoliko bi se definicija balade priopćila prije čitanja i interpretiranja, onda učenik ne bi imao oslonca u umjetničkom i estetskom doživljaju baladičnoga teksta. Učenik bi djelovao kao »prazan« subjekt, nemotiviran za recepciju teksta, a priopćeni iskaz o baladi djelovao bi upravo kao apodiktički »nametnuti« i servirani sud koji se mora poslušno usvojiti, bez emocionalnoga i racionalnoga poimanja i razmišljanja o ponuđenom tekstu. Upravo takvo početno i tek začeto saznanje o baladi u daljnjem postupku će se provjeravati, utvrđivati i bogatiti obavijesnim načinom, što se naravno postiže čitanjem, raščlanjivanjem i proučavanjem drugih baladičnih tekstova.

Objašnjavajući i pomno razlažući književnoteorijske pojmove, stavljajući ih u fokus emotivnoga interesa, učenici će potpunije stjecati znanja iz lijepe književnosti, poimat će značenje pjesme, njezine motivske i tematske slojevitosti, ali i estetske »formalne« karakteristike i slično. Zato Prohaska polazi od književnoga teksta i osobnoga komentara u raščlanjivanju pojedinih »formalnih« teorijskih pojmova, poput:

1. Ukrasna sredstva pjesničkog govora
2. Metrika
3. Kompozicija
4. Organizacija pjesnikova
5. Kultura pjesnikova i slično.

Iskusni književni teoretičar Dragutin Prohaska objasnio je važnost tehnike i organizacije stiha, naglašavajući da se ovladanom tehnikom u određenoj mjeri može »pritajiti nedostatak« ranije rastumačenih pjesničkih sposobnosti: mašte, dara primanja, osjećajnosti i dara govora. Upozorio je i na dogmatsko-pozitivističku i »filološko tehničku« poetiku u XIX. stoljeću koja je propisivala zakone i pravila pjesniku. Bliža je Prohaskinim shvaćanjima novija znanost o pjesništvu koja se više bavi razumijevanjem pjes-

ničkih duševnih sposobnosti, koju naziva »psihologijskom poetikom«. U nastavku tog inserta daje i kratki nacrt Aristotelove poetike i upozorava na njega kao »osnivača tehničke poetike«.

»Ukrasna sredstva pjesničkog govora« cjelina je koja upozorava na prikazivanje ružnoga s istom umjetničkom ozbiljnošću s kojom se prikazuje lijepo. Prohaska ističe važnost ukrasnih poetskih sredstava²⁷ u starijoj poetici, posebno se zadržavajući na ukrasnom pridjevu (atributu) koji je veoma funkcionalan i estetski učinkovit u usmenoj poeziji. Napose ističe i trope i figure koje naziva »obratima i poredbama«.

U njih svrstava pjesničku poredbu koju oprimjeruje tekstem iz *Ilijade*. Govori o osobitom obliku poredbe u našoj narodnoj pjesmi u čijim se stihovima zrcali i »ukras« antiteze. Metafora je također uvrštena u trope, a oprimjerena je stihovima P. Preradovića i Đorđića. U trope još ubraja i metonimiju, sinegdohu, hiperbolu i ironiju – figure pretočene u stihove. Sve ove književnoteorijske pojmove Prohaska oprimjeruje jednostavnim i prepoznatljivim književnim tekstovima. Navedeni primjeri omogućuju svakako bolje razumijevanje umjetnosti i potvrđuju čvrste teorijske pojmove. I pojam metrike (u istoimenom poglavlju) Prohaska je zorno prezentirao. Tu cjelinu je započeo s pjesmom *Potok* kako bi njome približio Aristotelovo poznavanje »umjetnosti mira« – likovne umjetnosti i »umjetnosti gibanja«, pod čijom se sintagmom krije glazbena umjetnost. Pjesma *Potok* odaje dojam muzikalnosti.

Nadalje, govori o stopi, stihu, kitici i strofi. Govori se i o trohejskom i jambskom ritmu uz objašnjenje njihova značenja. Predočava trohej i jamb metričkim znakovima, a donosi se poredbeno i trohejski ritam narodne pjesme. Upozorava Prohaska i na stope koje se nazivaju »daktilima«. U ovoj se cjelini Prohaska bavi tumačenjem ritma, dočaravajući njegovu sveprisutnost u životu, a time apostrofira i veliku važnost koju poprima ritam u umjetnosti. Ističe se i pojam slobodnoga ritma ili »polimetra« i njegova sličnost s ritmičkom prozom. Prohaska je sve to oprimjerio s »Kraljevim oranjem« Vladimira Nazora. Kroz primjere »muških pjesama« starih Grka, »ženskih pjesama« i Preradovićeve junačke pjesme Prohaska dolazi do zaključka da je ritam i »razmjer« (raspon) uvijek vjeran glazbenom odrazu unutrašnjega značenja pjesme. Dubrovački osmerac Prohaska oprimjeruje Gundulićevim djelima: *Osmanom*, *Dubravkom* i *Suzama sina razmetnoga*.

Tematizirajući u ovom kontekstu i književnoteorijski pojam kompozicije djela (u istoimenom poglavlju), Prohaska je naglasio njezine četiri osnovne zakonitosti: jedinstvo, kontrast (»protivštinu«), gradaciju (»stupnjevanje«) i finale (»završetak«). Za zakon jedinstva daje primjer Preradovićeve »Oluje« koju potom kratko raščlanjuje i teorijski komentira. Za

²⁷ Radi terminološke preciznosti »ukrasna sredstva« bi prema Prohaski bilo bolje nazvati »estetičkim, to jest umjetničkim sredstvima«, ali uvažavajući stariju poetiku upotrijebio je ipak termin »ukrasna sredstva«.

kontrast navodi i primjer pjesme Heinricha Heinea »Bor i palma«, a za gradaciju uzima primjer »Putnika na uranku« Branka Radičevića. Finale ovoga poglavlja oprimjeruje pjesmom Petra Preradovića »Moja lađa« dajući joj, kao i svakom drugom primjeru, svoj neobični lucidni književnoteorijski komentar.

»Organizacija pjesnikova« cjelina je, dakle, koja se bavi problemom središta stjecanja svih do sada navedenih duševnih svojstava pjesnika. A posljednji temat ovoga drugog poglavlja naslovljen je »Kultura pjesnikova«, u kojem se raspravlja o tipovima stvaralaca koji su se razvijali tijekom umjetničkoga hoda, u rasponu mnogih naraštaja i stilskih formacija.

I u trećem, po opsegu najvećem korpusu dugoga dijela svoje *Čitanke*, Prohaska govori o povijesti pjesničkih oblika (vrstama pjesništva), osnovnim razlikama među vrstama, lirskoj vrsti, epskoj vrsti, razvoju našega romana, dramskoj vrsti, razvoju tragedije, komedije, hrvatske i srpske drame, o umjetnom stilu, geniju poezije i slično, i to u istoimenim poglavljima. I ovdje se Prohaska služi indukcijom, uspostavljajući samo prividnu povijesnu dijakroniju, dajući joj okvir svoga metodoškog postupka, s tim što uvijek eksponira književni tekst na sinkronijskoj razini panoramskoga pregleda, raščlanjujući tako pojedine književne teme i naprijed navedene žanrovske probleme. Da bismo zorno pokazali Prohaskin metodološki postupak, bolje reći njegov stvaralački procedé, možda je i u ovom dijelu njegova rada (»O povijesti pjesničkih oblika«) najuputnije iz cjelokupne problematike pokazati samo ono poglavlje o »Lirskim vrstama i njihovu razvitku u našoj književnosti«.

Na samom početku toga dijela nalaze se tekstovi iz starije hrvatske književnosti: Marka Marulića »Divi Mariji«, Šiška Menčetića »Uzmi me za vjerna sluga«, Dživa Bunića »Ko je ruža?«. Ovo zato što je u rasponu raznovrsnih tema i motiva, i ne tako reprezentativnih tekstova, Prohaska nastojao učenicima približiti poglavito ljubavne zanose i tekstove vjerskih osjećaja i to na način, kako kaže autor, »kojim pjevahu romanski pjevačivitezovi i talijanski pjesnici«.²⁸

No daleko prije, cilj mu je bio da učenici strukovnih škola uoče primjere srednjovjekovne »marijanske lirike« koja je u tom razdoblju, kako kaže Prohaska, »cvala po svoj Evropi«. Pjesnik »uzdiše« i »cvili«, a naziva Mariju najljepšim imenima čiji su se motivi dalje transponirali u poeziju petrarkista i trubadura, poeziju koja slikovito izdiže glavna obilježja žene, slavi njezinu fizičku i duhovnu ljepotu i izriče ljubavnu bol. Na tu ljubavnu liriku, koju je uznosila književnost Zapadne Europe, nadovezala se pastirska poezija, u kojoj »pjesnik pjeva ljepotici kao pastir pastirci služeći se slikama i poredbama iz pastirskog života: »Čim gledam ja ružicu, / Koja tio

²⁸ *Čitanka*, str. 265.

zene u licu / I onu, Rakle mila, / Kojom si se uresila / Ne umijem razabrati;
/ Ali si ti ruža, ali je ruža ti.« (Dživo Bunić).²⁹

I naravno, Prohaska je iz svoje profesorske karijere i empirije znao da se recipijentima ne trebaju servirati brojni teorijski pojmovi. On naglašava da se oni stječu, kako oni tematski i motivski, tako i oni koji se tiču stiha, strofe, strukture pjesme i poetskog izričaja, samo na književnim primjerima. Međutim, Prohaska je isto tako znao i to da svojim studentima i učenicima kao estetskim primateljima poezije, treba i kroz obavijesnu i sintetičku stranu davati dodatne određene pojmove i nadopune te tako stjecati spoznaje o pojedinoj vrsti i tipu poezije, pa nastavlja:

»Sva stara naša lirika do 19. vijeka ima neke zajedničke oznake s lirikom istoga vremena na zapadu. Ona je konvencionalna, tj. njezini su izrazi takovi, da se vežu stalnim društvenim propisima i osjećajima. Sve su pjesme među sobom slične i po sadržaju: ljepota je gotovo u svakoj istim riječima prikazana: obrazi su kao ruže, čelo kao sunce, i t. d., a osjećaji su oganj i led u srcu ljubavnika. Konvencionalni značaj te lirike stoji i u tome, što ona malo govori o duševnim svojstvima ljepotice. I priroda je svagda ista: cvijeće, dubrave, zora, proljeće. Kako ova lirika stoji pod velikim utjecajem starijih književnosti, grčke i latinske, i novije talijanske, koja se preporodila na tim književnostima, zove se renesansna lirika. I duhovna lirika renesansna odaje istu konvencionalnu formu. Ona se povodi za svjetskom lirikom, za crkvenom i za psalmima Davidovim.«³⁰

Naravno, sve je ovo bilo potrebno objasniti učenicima strukovnih škola, kako bi se lakše mogla situirati lirika suvremenijeg doba (XIX. stoljeća) koja se sve više bogatila i na tematskom, motivskom, to jest žanrovskom, ali i na jezičnom planu. Na primjerima ne tako antologijskih i malo poznatih pjesama i oda pjesnikâ Petra Preradovića (»Djed i unuk«, »Bogu«), narodnih pjesama iz »Đulabija« Stanka Vraza, Branka Radičevića (»Gusle«), Franje Markovića (»Oj pjesmo naša«), Vojislava Ilića (»Večita harmonija«) te usmenih pjesama ljubavne, domoljubne i socijalne tematike i sevdalinske tematike muslimanskoga miljea i bosanskoga areala te drugih nešto više i nešto manje poznatih pjesnika srpske književnosti,³¹ Prohaska je nastojao prezentirati učenicima najraznovrsnije tematske, žanrovske raspona, kako pisane (beletrističke) umjetničke književnosti, tako i one koju je stvarao »genij« usmenoga pjesnika.

I u zaključku ovoga dijela Prohaska je istaknuo osnovna tipološka obilježja te poezije:

²⁹ Isto, str. 267.

³⁰ Isto.

³¹ Kao istaknuti eksponent sveslavenske kulture, Dragutin je Prohaska i u svojoj *Čitanci* naveo veći broj poetskih tekstova srpskih pjesnika: Đure Jakšića, Alekse Šantića, Jovana Dučića, Svetozara Čorovića, ali i onih manje poznatih kulturnoj javnosti: Đure Jankovića, Koste Arsenijevića, Joše Tomića, Nikole Đorića, Vlade Jovanovića, Riste Odovića, M. Mitrovića i drugih. Pravac ovih posljednjih pjesnika označava u srpskoj lirici pojmom »idealizma« i poezijom »prekinutog naraštaja«, koji je »pjevao materijalistički i socijalistički«. Sve to govori o Prohaskinoj izvanrednoj obaviještenosti ne samo o srpskoj literaturi, već i o književnosti drugih južnoslavenskih naroda.

»Takva je lirika razvila najrazličniji sadržaj i nove oblike. Ona se odlikuje većom slobodom u izricanju ličnih osjećaja, a ta sloboda prelazi u religiozni sadržaj, koji se miješa s filozofijskim. Umnomu spoznanju pjesnik više ne zagrađuje put, 'misao misli, a želja želje daje' pjeva Petar Preradović. Uz obilje novoga sadržaja ta se lirika odlikuje i većom snagom osjećaja. Njezin je govor muževan, strastven i svečan. Razvila se nova forma lirike: poglavito lirika uzbuđenosti i veličanja, hvaleospjev ili oda. Preradović pjeva ode: Smrti, Bogu, Ljubavi, Slavjanstvu, Rodu o jeziku, i dr.«³²

Možda je na ovom mjestu potrebno prozboriti i o pojmu genija koji Prohaska obrazlaže u svojoj konačnici pod istoimenim naslovom poglavlja svoje *Čitanke*. Iako Prohaska eksplicite ne objašnjava taj pojam, iz konteksta se saznaje da je on njemu sinoniman za nadahnuće. Naročito su ti pojmovi oprečni i distingvirani u poetici romantičara. Oni su stvarali mit o nadahnuću kao nekom bogodanom daru genija, koji »oslobađa pisca, tako reći potpuno, od napora, truda, rada«. Genijalnom pjesniku (i piscu uopće), po njihovu mišljenju, priteče uvijek u pomoć »Muza«, i bez te »izabranice neba« svaki njegov trud bio bi uzalud: on bez nje ne može stvoriti ništa valjano i vrijedno.

Pjesnik treba samo da se njoj obrati, preda i poda, ako hoće da stvori djelo trajne vrijednosti. »Alfred de Vinji«, navodi Midhad Šamić, »je neobično duševno stanje svoga nadahnuća upoređivao u isti mah sa srećom, delirijem, sladostrašćem i ekstazom, i smatrao da ono prevazilazi sva ova duševna stanja: 'meni ima (veli on) ... nešto moćnije što me podstiče na pisanje – sreća nadahnuća, delirij, koji znatno prevazilazi fizički delirij koji nas opija u naručje jedne žene. Duševno sladostrašće traje duže [...] Duševna ekstaza prevazilazi fizičku' [...]«³³

U duhu ovakvih refleksija o geniju – stvaraocu Prohaska zaokružuje svoje djelo i osjeća potrebu potaknuti pitanje besmrtnosti genija. Kao osnovnu različitost genija od ostatka svijeta navodi izvrsnu organizaciju njegove duše. O ovome pojmu, koji se teško definira, donosi Prohaska nekoliko svojih lucidnih misli, potičući svoje čitatelje na razmišljanje o vječnom pitanju umjetnosti, koje otvara raznostrane »putove ljudskom umu«.

Dosljedan svojoj koncepciji književnoga teoretičara i književnoga povjesničara, Prohaska je *Čitanke* opremio, metodološki zaokružio i usustavio s još dva značajna dodatna poglavlja: »Bilješkama o člancima« s kratkim anotacijama o piscima članaka (odnose se na prvi dio *Čitanke*, to jest na one članke iz trgovačke književnosti), i »Bilješkama k pjesničkim primjerima« koje su daleko zanimljivije i odnose se na drugi dio, to jest na »Uvod u književnost« njegove *Čitanke*.

³² *Čitanke* 1, str. 269.

³³ Usp. poglavlja dr. Midhata Šamića, »Nekoliko refleksija o stvaralačkom procesu i stvaraocu« i »Kako su stvarali i šta su o stvaralačkom procesu mislili neki istaknuti francuski pisci« u: *Kako nastaje naučno djelo*, drugo izdanje, Sarajevo 1969., str. 198.

I u sitenizi ovoga rada nužno je reći: Koncipirajući svoju *Čitanku* Dragutin Prohaska se našao na putovima onih hrvatskih prosvjetnih i kulturnih poslenika koji su nastojali metodološkim i stvaralačkim procedéom usustaviti kreativno i sustavno uvođenje mladih ljudi u svijet književnosti, bolje reći u sveobuhvatne slojeve umjetnosti, s presudnom željom za izgrađivanje njihova odnosa prema općoj kulturi i šire prema životu, ljudima i njihovim nazorima na život i svijet.

Dragutin je Prohaska u oblikovanju *Čitanke* primijenio estetičku, a samo donekle povijesnu metodu, i to u poglavlju o pjesničkim oblicima.³⁴ Komparirajući današnje udžbenike iz književnosti koji se koriste za strukovnu izobrazbu, ili bilo koje druge udžbenike koji se koriste u suvremenoj izobrazbi za nastavu književnosti, uočili smo velike razlike u odnosu na Prohaskin metodološki i stvaralačko-književni procedé. Najuočljiviji su oni o zadacima i uputama o radu na umjetničkom / književnom tekstu.

Kod Dragutina Prohaske nema nikakvih minucioznih metodičkih i didaktičkih raščlanjivanja. Tek u drugom poglavlju njegove *Čitanke* (pod naslovom *Tehnika*) nalazimo poneku formulaciju u vidu zadatka ili naputka o radu njegovih recipijenata / učenika. Međutim, Dragutin je Prohaska u *Čitanci* veoma često i jasno inkorporirao svoja razmišljanja, stavove i refleksije o napisanom, a što nije osobina današnjih autora udžbenika iz nastave književnosti. Tim se postupkom Dragutin Prohaska otkriva kao zanimljiva prosvjetna, a daleko više kao književna, metodološka i stvaralačka osobnost. Predstavlja se profesorom stvaralačkoga književnog procedéa, akribičnim »preispitivačem« školske tradicije i njene suvremenosti. Sagledavajući, raščlanjujući i promišljajući književne tekstove Prohaskine *Čitanke*, dolazi se do jasnog zaključka da je on zaista kao metodolog i prosvjetni djelatnik bio profesorom modernih umjetničkih pogleda i neokoštalih shema u nastavi književnosti.

I na koncu: iz koncepcije njegova rada na *Čitanci* ponajviše se iščitava autorova neobičnost, »kompliciranost« Prohaskina stvaralačkog postupka, djelovanja i rada te kreativnost i složenost njegova književnoga i sveučilišnoga života i rada.

³⁴ Sâm je Prohaska u *Čitanci* 1 na stranici 258 zapisao: »U ovom djelu poetike upoznat ćemo se kratko s glavnim vrstama i strujama pjesničkim sve do najnovijeg vremena«.

Literatura:

1. Predmetna i teorijska literatura

- Dragutin Prohaska, *Hrvatska čitanka za prvi i drugi razred viših trgovačkih škola*, Zagreb 1910.
- Dragutin Prohaska, *Hrvatska čitanka za treći i četvrti razred trgovačke akademije*, Zagreb 1918.
- Dragutin Prohaska, »Nacrt 'Hrvatske čitanke' za III. i IV. tečaj viših trgovačkih škola«, *Nastavni vjesnik*, XX., sv. 8, str. 637–640.
- Fran Ilešić, »Dr. Drag. Prohaska: Pregled hrvatske i srpske književnosti i ogledi (Hrvatska čitanka za treći i četvrti razred trgovačke akademije. Zagreb, 1918.)«, *Ljubljanski zvon*, XXXIX., 3, 1919., str. 189–190.
- Emil Steiger, *Die Kunst der Interpretation*, Atlantis, Zürich 1955.
- Ivo Frangeš, *Stilističke studije*, Naprijed, Zagreb 1959.
- Benedetto Croce, *Estetika (kao nauka o izrazu i opća lingvistika, Teorija i historija)*, Naprijed, Zagreb 1960. str. 17–26, 27–34, 36–50.
- Miroslav Šicel, *Hrvatska moderna (kritika i književna povijest)*, Edicija: Pet stoljeća hrvatske književnosti, knj. 71, Zora i Matica hrvatska, Zagreb 1975., str. 473–479, kao i 5. knjiga *Povijest hrvatske književnosti (književnost moderne)*, Liber i Mladost, Zagreb 1978.
- Milovan Tatarin, »Usporedna razmišljanja o književnoj povijesti i književnoj suvremenosti«, u: Dragutin Prohaska, *Ilirizam u Osijeku*, Vinkovci 1994.
- Miroslav Šicel, »Književnopovijesni rad Dragutina Prohaske«, u zborniku *Književni Osijek*, Osijek 1996., str. 291–296.
- Milorad Nikčević, »Funkcija primarnog teksta i korespondirajućeg metateksta kao inovativnih modela u stvaranju problemskih situacija« u: *Na civilizacijskim ishodištima (Književni suodnosi i interferencije)*, CKD »M-M«, Osijek 1999.

2. Studije, članci, izvori Dragutina Prohaske

- Dragutin Prohaska, *Vrazove Džulabije*. DFF dionička tiskara, Zagreb 1910.
- Dragutin Prohaska, »Dr. Branko Drechsler: Probrane pjesme Petra Preradovića. Za školu.« Priredio i uvodom popratio, *Nastavni vjesnik*, XVI., sv. 9, str. 698–699, Zagreb 1907.
- Dragutin Prohaska, »Kako da se uči njemački u hrvatskim trgovačkim školama«, *Nastavni vjesnik*, XXVII, sv. 3, str. 131–139.
- Dragutin Prohaska, »Polemika-prilog njezinoj metodi i ujedno odgovor g. dru Brancku Drechsleru«, *Nastavni vjesnik*, XVII, sv. 4, str. 294–299.
- Dragutin Prohaska, »Revizije iz povijesti književnosti«, *Školski vjesnik*, XVI, br. 5, str. 204–209; br. 6, str. 295–300; br. 7, str. 427–431; br. 8/10, str. 561–567.
- Dragutin Prohaska, »Odjeci mojega školskoga predavanja o Petru Preradoviću«, *Hrvatska njiva*, II, br. 24, str. 399–402.
- Dragutin Prohaska, »O klerikalizmu u školi«, *Jugoslavenska obnova*, IV, br. 17, 369–371.

- Dragutin Prohaska, »Njemački jezik na Visokoj trgovačkoj školi«, *Jugoslavenska obnova – Njiva*, IV, br. 13, str. 28–282.
- Dragutin Prohaska, »Visoka trgovačka škola«, *Jugoslavenska obnova – Njiva*, IV, br. 25, str. 563.
- Dragutin Prohaska, »Kome pripada odgoj mladeži?«, *Jugoslavenska obnova – Njiva*, IV, br. 30, str. 640.
- Dragutin Prohaska, *Pregled hrvatske i srpske književnosti. I. Oglеди za treći i četvrti razred Trgovačkih akademija*, Zagreb 1929.

Osim brojne literature koju je Prohaska naveo u »Bilješkama k pjesničkim primjerima« svoje *Čitanke*, naveo je i »Izdanja pjesničkih zbirki i djela za omladinu« kojima se služio, pa nije na odmet da se i na ovom mjestu donesu prema njegovu navodu:

- *Primjeri iz grčke književnosti u hrvatskom prijevodu*, priredio Koloman Rac. (Svjetska književnost u hrvatskim prijevodima), što je izdaje kr. hrv.-slav.-dalm. zemaljska vlada, odio za bogoštovlje i nastavu, svezak I.), Zagreb 1909.
- *Primjeri iz rimske književnosti u hrvatskom prijevodu*, priredio Koloman Rac (Svjetska književnost, svezak II.), Zagreb 1910.
- *Čitanka iz slovenske i mađarske književnosti*, složio i uredio dr. T. Maretić. (Svjetska književnost u prijevodima, svezak III.), Zagreb 1896.
- *Čitanka iz slovenske i mađarske književnosti*, složio i uredio Vladoje Dukat (Svjetska književnost, svezak IV.), Zagreb 1903.
- *Hrvatski pripovjedači*, priredio Milan Ogrizović. (Književna izdanja društva hrvatskih srednjoškolskih profesora, knjiga I. August Šenoa – Josip Eugen Tomić – Ante Kovačić – Evgenij Kumičić – Janko Jurković – Vilim Korajac – Juraj Tordinac – Josip Kozarac – Vjenceslav Novak – Ksaver Šandor Gjalski – Đuro Turić – Fran Mažuranić – Josip Draženović – Janko Leskovar). S četrnaest slika. U Zagrebu 1907.
- *Izabrane narodne pjesme I. junačke*, priredio dr. Branko Drechsler. (Književna izdanja društva hrvatskih srednjoškolskih profesora, knjiga II.), U Zagrebu 1908.
- *Satir ili divji čovik* M. A. Reljkovića, priredio dr. David Bogdanović (Književno izdanje društva hrvatskih srednjoškolskih profesora, knjiga III.), U Zagrebu 1909.

3. Sekundarna literatura

- Midhat Šamić, *Kako nastaje naučno djelo* (Uvođenje u metodologiju i tehniku naučnoistraživačkog rada), drugo izdanje, Sarajevo 1969.
- Hans-Robert Jauss, *Estetika recepcije*, Nolit, Beograd 1978.
- Zdenko Škreb – Ante Stamać, *Uvod u književnost*, Liber, Zagreb 1983.
- Rječnik književnih termina* Instituta za književnost i umetnost, Nolit, Beograd 1985.
- Dragutin Rosandić, »Programsko određenje književnosti kao nastavnog predmeta« u: *Metodika književnog odgoja i obrazovanja*, Školska knjiga, Zagreb 1986.

PROHASKINE METODOLOŠKE KONCEPCIJE KNJIŽEVNOSTI U UDŽBENICIMA SREDNJOŠKOLSKE IZOBRAZBE

Sažetak

Dragutin Prohaska je kao profesor na Kraljevskoj realnoj gimnaziji u Zagrebu (od 1905. do 1920.) pratio *prosvjetnu i školsku problematiku*. Kao rezultat toga rada u Prohaskinu stvaralačkom opusu našle su se veoma zapažene čitanke: *Hrvatska čitanka za prvi i drugi razred viših trgovačkih škola* i *Hrvatska čitanka za treći i četvrti razred trgovačkih akademija*. Priredio je i *Pregled hrvatske i srpske književnosti. I. Oglеди za treći razred trgovačke akademije*. Brojne rasprave, poglede, polemike i refleksije o prosvjeti, školstvu i nastavi književnosti na razini srednjoškolske i visokoškolske izobrazbe Prohaska je iznio u raznovrsnim člancima u *Nastavnom vjesniku* (1906.–1916.), a sporadično i u *Jugoslavenskoj knjizi* (1919.–1924).

U *Hrvatskoj čitanki za prvi i drugi razred viših trgovačkih škola* Prohaska je ekspanzirao metodološki i stvaralački *procédé* književnopovijesnih, književnoteorijskih zasada i problema. Oni se odnose prvenstveno na stvaralačka i »društvena« svojstva pjesnika, na zanimljivost, začudnost i veličanstvenost pjesništva. Cilj mu je bio, prije svega, upoznati postojanje raznovrsnih vidova umjetnosti i aktivnosti čovjekove stvaralačke energije. Psihologija stvaralaštva i umjetnosti prisutna je u cjelinama koje problematiziraju maštanje, dar primanja, recepciju i osjećajnost. Riječju, Prohaska je nastojao u prvom dijelu svoje *Čitanke* objasniti procese i okolnosti nastajanja umjetničkoga djela, tumačeći ga kao emanaciju stvaralačkoga senzibiliteta »srca i uma«.

U korpusu Prohaskine *Čitanke* pod naslovom »Tehnika« uočava se autorovo oslanjanje na teoriju književnosti. On raščlanjuje, tumači i interpretira osnovne pojmove književnoteorijske znanosti, potvrđujući njihovu primjenu u umjetničkim djelima iz južnoslavenskih i zapadnoeuropskih literatura. U istom se poglavlju osvrće i na kulturu i organizaciju pjesnikovu, naglašavajući kompleksnost i svestranost unutarnjeg bića i osobenost umjetnika (stvaraoca).

U najsloženijem, trećem poglavlju *Čitanke*, Dragutin Prohaska se je samo prividno oslonio na književnu dijakroniju. Primarno ističe žanrove i vrste po manjim cjelinama od kojih svaku posebno problematizira. Za primjere uzima temeljne predstavnike različitih stilskih formacija s posebnim kultiviranjem stihova iz poezije nekada omiljenoga školskoga pjesnika Petra Preradovića. Samo je usputno i marginalno »tumačio« društvene okolnosti u kojima su pojedine književne vrste stvarane. U odnosu na pretposljednju cjelinu Dragutin Prohaska je progovorio o stilu književnoumjetničkoga stvaranja. U sklopu te tematske cjeline ističe osnovne značajke pojedinih stilskih razdoblja, suprotnosti koje uvjetuju nijanse i razlikovanja stilskih komponenata.

Čitanka završava cjelinom o pjesničkom geniju te tako početak i kraj svoje knjige kreativno povezuje konotirajući bezvremensku tajnovitost ljudskoga stvaralaštva i uma.

I na koncu: Za nas su pojedina poglavlja Prohaskine *Čitanke* bila ugodna kreativna, akribična iznenađenja, a nadasve njegov metodološki i stvaralački odnos prema književnosti, njezinoj recepciji i stvaralačkom *procédeu*.

PROHASKA'S METHODOLOGICAL CONCEPTIONS OF LITERATURE IN TEXTBOOKS FOR SECONDARY SCHOOLS

Summary

Dragutin Prohaska, as a teacher at the Royal Gymnasium in Zagreb (between 1905 and 1920) was well-informed about educational and school issues. As a result of this, Prohaska wrote several notable readers: *A Croatian Reader for First And Second Grade Of Higher Schools For Trade* and *A Croatian Reader For Third And Fourth Grade Of Trade Academies*. He also wrote *An Overview Of Croatian And Serbian Literature and Essays For Third Grade Of Trade Academy*. His numerous essays, reviews, comments and reflections on education, schools and literature classes can be found in journals *Nastavni vjesnik (Teacher's herald)* (1906 – 1916), and some of them in *Južnoslavenska njiva (Southern-Slavic Field)* (1919 – 1924).

In *A Croatian Reader for First And Second Grade Of Higher Schools For Trade*, Prohaska exposed the methodological and creative process of historical and theoretical literary issues. They refer primarily to the creative and social features of a poet, to how interesting, miraculous and magnificent poetry is. His aim was, first of all, to speak about the variety of the existing artistic forms and the ways in which man's creative energy comes out. The psychology of artistic creativity is present in the forms which materialise imagination, the gift of reception and the field of emotions. To sum up, in the first part of his *Reader*, Prohaska tried to explain the processes and circumstances of creating a work of art, interpreting it as a product of creative sensibility of »heart and mind«.

In Prohaska's *Reader*, the chapter »Technique« presents the author's reliance on the theory of literature. He systematises, interprets and explains the basic elements of literary theory, giving examples of their use in Southern-Slavic and European literature.

The same chapter describes a poet in a cultural and organisational sense, pointing to the complexity and diversity of a poet as creator.

The most complex, third chapter of his *Reader* only apparently addresses literary history. He primarily highlights genres and forms, dividing them into smaller units, in which each of them is separately discussed. He gives examples of the main representatives of various styles, giving special attention to poetry of Petar Preradović, who was then among favorites for school reading. He only marginally touches the social circumstances in which the individual literary forms were created. In his last but one part, Prohaska discusses styles of writing. Here he lists the main characteristics of literary periods and contradictions that create nuances and differences of the style elements.

The *Reader* ends with a chapter about the poet, and this is how the beginning and the end of his book are connected, hinting at the timeless wonder of man's creative mind.

And finally: we found some chapters of Prohaska's Reading book to be pleasant, creative and surprisingly precise, and even more so is his methodological attitude to literature, our perception of it and the creative procédé.

Dr. Dragutin Prohaska

Doc. Dragutin Prohaska
Prag br. —

Kr. realna škola u Zagrebu

1722

HRVATSKA ČITANKA

ZA

PRVI I DRUGI RAZRED VIŠIH TRGOVAČKIH ŠKOLA.

SLOŽIO I UREDIO

DR. DRAGUTIN PROHASKA,

PROFESOR U KR. REALNOJ GIMNAZIJI ZAGREBAČKOJ.

UKORIČENA STOJI 4 K.

U ZAGREBU.

TROŠAK I NAKLADA KR. HRV.-SLAV.-DALM. ZEM. VLADE.

1910.

Hrvatska čitanka za prvi i drugi razred viših trgovačkih škola. Složio i uredio dr. Dragutin Prohaska, profesor u Kr. realnoj gimnaziji zagrebačkoj. Trošak i naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade. U Zagrebu, 1910.

Robert Bacalja

Pisma Arsena Wenzelidesa Dragutinu Prohaski

Pregledni članak
UDK 821.163.42 (091)
821.163.42-6

Premda ideolozi moderne u svojim deklarativnim istupima ponekad odbacuju književno nasljeđe, tijekom razdoblja hrvatske moderne pišu se i pregledi novije hrvatske književnosti u kojima se iznosi građa iz prethodnih razdoblja. Izdvajam Wenzelidesov »Pregled novije hrvatske književnosti« objavljen u *Srđu* 1903. u kojem obuhvaća pisce i djela iz novije hrvatske književnosti.¹ No i u svojim *Književnim studijama* Wenzelides dotiče sadržaje iz hrvatske književne povijesti (na primjer studija o Juliju Roraueru, ili o dubrovačkim pripovjedačima – Vodopiću).² Dragutin Prohaska kao književni kritičar i književni povjesničar tijekom moderne ne daje obuhvatne književno-povijesne preglede hrvatske književnosti no u svom radu, uz recentnu književnu kritiku, piše o djelima iz starije hrvatske književnosti i o piscima i djelima od Gaja do suvremene književnosti.³

¹ Arsen Wenzelides (Ignotus), »Pregled savremene hrvatske književnosti«, *Srd*, II, br. 2, str. 79–84, Dubrovnik 1903.

² Usp. Arsen Wenzelides, *Književne studije*, Sarajevo, 1918. (Arsen Wenzelides rođen je u Hvaru 1883. godine a umro u Zagrebu 1940. godine. Književne tekstove počeo je objavljivati 1900. u zadarskom *Narodnom listu*. Kao književni kritičar i aktivni sudionik borbe starijih i mladih zalagao se za uspostavu čvrstih kriterija u vrednovanju, a kao glavni kriterij kritičarske prosudbe književnih djela – smatrao je umjetnički kriterij. Ušavši u književnu kritiku kao zagovaratelj *Životovog* programa (zalažući se za potpunu slobodu stvaranja) i ne uvidjevši u tom pristupu dovoljno smjernica za razvoj hrvatske književnosti, priklanja se programu praške skupine (pod utjecajem Milana Marjanovića s kim je surađivao u *Crvenoj Hrvatskoj*). No nije potpuno napustio »Bečane« jer je od njih zadržao kriterij umjetničkog kao glavni kriterij, a od »Pražana« stav da književnost mora biti angažirana u rješavanju društvenih pitanja, odnosno da mora imati nacionalni pečat te da se tematika mora crpiti iz domaće sredine. Pratio je recentnu književnu produkciju i objavljivao u vodećim onodobnim književnim periodcima i u podliscima političkog tiska (*U Viencu, Savremeniku, Narodnom listu, Novom Listu, Obzoru, Crvenoj Hrvatskoj* i dr.) Značajan je tijekom razdoblja Hrvatske moderne i kao prevoditelj osobito talijanske književnosti. Bavio se novinarstvom, a objavio je u podliscima novina i nekoliko romana.)

³ Pored tekstova o starijoj hrvatskoj književnosti Prohaska piše o nizu književnika iz novije hrvatske književnosti (o Gaju, Vrazu, Kukuljeviću, Markoviću, Preradoviću, Jagiću, Kranjčeviću, Leskovaru, Gjalskom i drugima) te o recentnoj književnosti. Svojevrsni pregled dao je u tekstu *Najnoviji naraštaji u hrvatskoj književnosti 1850.–1915.*, Zagreb, 1916.

Prohaskino i Wenzelidesovo dopisivanje vezuje se za godine izlaska njihovih glavnih djela: Wenzelidesove studije o Ivi Vojnoviću i *Književnih studija* 1917. i 1918. i Prohaskinog *Pregleda savremene hrvatsko-srpske književnosti* godine 1921. U Wenzelidesovim pismima koja su sačuvana u ostavi Dragutina Prohaske vidi se da je i Prohaska njemu otpisivao (na primjer u pismu od 5. siječnja 1921.),⁴ pa čak u svojoj *Korespondenciji* navodi da je njemu Wenzelides pisao vlastoručno, a on njemu strojem. Za svako Wenzelidesovo pismo Prohaska je dao komentar (*Korespondencija* – jedinice br. 1109–1117, Pismohrana Odsjeka za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU u Zagrebu), no rad se bavi samo Wenzelidesovim pismima i to s pet Wenzelidesovih pisama koja su, kako sam naveo, vezana za izlaske *Književnih studija* i *Pregleda savremene hrvatsko-srpske književnosti*.

Korespondencija Prohaske i Wenzelidesa započela je 1917. kada je Arsen Wenzelides 3. siječnja iz Sarajeva uputio pismo Dragutinu Prohaski.⁵ Povod mu je molba da mu ocijeni studiju *Ivo Vojnović* koju je upravo bio objelodanio. Nepovoljna ocjena kritičara Vladimira Ćorovića u *Književnom jugu* ponukala je Wenzelidesa da se obrati Prohaski: »Nadao sam se da ću nešto povoljno ili nepovoljno, samo nek je objektivno naći u H. njivi, ali eto ni u njoj ništa. Nerado vam ovo pišem, [...] ali upravo uslijed Ćorovićeve nepravedne recenzije, koju ne smatram ni književnom, usugljujem se obratiti Vama prem nepoznat, sa molbom da biste imali dobrotu kazati mi ili ovako privatno, ili preko kakvoga god lista, svoje mišljenje o mojoj knjižici. [...]

Ako Vi i pokudite moju radnju, ali tako da iz vaše motivacije izvučem pouku i korist, Vama ne bih mogao zamjeriti, ne samo jer vas držim kompetentnim, nego jer ste Hrvat i jer imate ljubavi za sve što je hrvatsko.«⁶

Vladimir Ćorović je u svojoj kritici »Arsen Wenzelides: Ivo Vojnović Užički«⁷ istaknuo da je Wenzelides skupio podatke »bez ikakva sistema« te da studija nema nikakve književne vrijednosti: »Koncipirana u mentalitetu jednog gimnaziste, a pisana stilom novinara bez lepše rutine, čitava studija gospodina Arsena Wenzelidesa nema apsolutno nikakve književne vrednosti i najmanje je zgodna, da bude kao neka jubilarna pažnja prema jednom umetniku najčišće krvi.«⁸ Ovo je pretjerivanje najvjerojatnije potak-

⁴ Na primjer: »Štovani g. Doktore, Primio sam Vaše pismo od 17. 12. Odgovor B. je dosta dobar (...). Zašto se redovno ne javljate u našim revijama sa prikazima češkog prosvjetnog, političkog i društvenog života?« Pismo Arsena Wenzelidesa Dragutinu Prohaski, Sarajevo, 5. I. 1921., Pismohrana Odsjeka za povijest književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU u Zagrebu (dalje: Pismohrana).

⁵ Pismo Arsena Wenzelidesa Dragutinu Prohaski, Sarajevo, 3. I. 1917., Pismohrana.

⁶ A. Wenzelides, nav. dj.

⁷ Vladimir Ćorović, »Arsen Wenzelides: Ivo Vojnović Užički«, *Književni jug*, I, br. 1, str. 46, Zagreb 1918.

⁸ Isto.

nuto Wenzelidesovim izdvajanjem skupine sadržaja »Iz srpske povijesti« kao najslabijeg dijela književnog opusa Ive Vojnovića.⁹

I Ćorovićev prigovor da nije istaknuo jak motiv materinstva koji je prisutan u nizu Vojnovićevih djela ne stoji, jer je upravo to više puta Wenzelides eksplicitno naveo u studiji.

Prohaskina kritika »A. Wenzelides, Ivo Vojnović Užički« u *Hrvatskoj knjivi*¹⁰ uglavnom je pozitivna i napisana je nakon primljenog pisma od 3. siječnja 1917. i Wenzelidesove zamolbe. Zasižno je Wenzelides pogrešno napisao godinu jer je to pismo moglo biti upućeno Prohaski samo 3. siječnja 1918. U tekstu ću ga navoditi kako stoji u pismu. Prohaska pronalazi vrijednost u činjenici da su Wenzelides i Vojnović bili povezani, piše o njihovoj suradnji na hrvatskoj pozornici, posebice u razdoblju kada Vojnović radi kao dramaturg u Zagrebu (pri tom mu Wenzelides pomaže u prevodenju suvremenih talijanskih dramatičara za hrvatsku pozornicu). Upravo ta bliskost, ističe Prohaska pomogla mu je da uđe u studij Vojnovićevog djela.¹¹

Prohaskin je glavni prigovor studiji što je u njoj isticao Vojnovićeve nedostatke:

»Tek je odviše istakao neke nedostatke, kao da im se ne zna uzroka i povoda. Wenzelides na pr. nepovoljno sudi o kozmopolitskim radovima Vojnovićevima i zamjera što u novelama, koje donose svijet sa sredinom Rima i Beča, nije ta sredina izrađena.«¹²

Upravo je Wenzelides u ocjeni Vojnovićevih tekstova krenuo u studiji od »Dubrovačkih sadržaja« koje je smatrao najuspjelijim do onih »iz srpske povijesti« koje je ocijenio najslabijim dijelom Vojnovićevog opusa. Za kozmopolitske radove Wenzelides navodi kako »zaostaju za radovima du-

⁹ »Njegovi su dubrovački radovi [misli se na I. Vojnovića, u čijem je književnom opusu Wenzelides izdvojio sljedeće sadržaje: I. Dubrovačke novele i dramate., II. Kozmopolitske radove., III. Iz srpske povijesti. – op. R. B.] od kozmopolitskih mu i srpskih uspjeliji i vrijedniji ne samo s literarno estetskoga, nego i sa narodno (hrvatsko) utilitarnog gledišta. Autoru se prigovara da u njegovim radovima nema ništa hrvatsko. Opisavši i opjevavši Dubrovnik, on je opisao dio hrvatskog svijeta i opjevao komad Hrvatske.« A. Wenzelides, *Ivo Vojnović Užički*, Sarajevo, Hrvatska knjižarnica, 1917., str. 57–58.

¹⁰ Dragutin Prohaska, »A. Wenzelides, Ivo Vojnović Užički«, *Hrvatska knjiva*, II, br. 5, str. 80–81, Zagreb 1918.

¹¹ »Nekada je Wenzelides imao zgrade, da radi uz Ivu Vojnovića u »Hrv. Pozornici« pa se dogodilo, da je jedan člančić Wenzelidesov (O Sem Benelliju) prešao u Vojnovićeve *Ak-orde*. Premda se stilom silno odvaja od Vojnovićevih članaka, ipak sam se prevario, te ga smatrao Vojnovićevim (*Njiva* I. 661.) jer Sem Benelli ide u red takovih neoromantika kao Ro-stand, pa se moglo uzeti da je Vojnović mogao da izriče za nj ono, što veli Wenzelides. Ne spominjem to zbog svoje isprike, već zbog toga, što hoću ujedno da uglavim, kako je Wenzelides bio u bliskom književnom odnosu te je mogao da pronikne u Vojnovićeve umjetničke simpatije. Taj povoljni položaj olakšao mu je zadatak i upravo ga odredio za pisca književne studije o Ivi Vojnoviću.« D. Prohaska, nav. dj. str. 80.

¹² Isto.

brovačke skupine«¹³ ali i sljedeće: »Ako kozmopolitska skupina po vrijednosti zaostaje za dubrovačko-hrvatskom, ona nadilazi srpsku, jer su motivi i svijetovi iz *Gospogje sa suncokretom, Perom i olovkom* i *Psyhe* autoru srodniji i više poznati nego li srpska sredovječna (*Majka Jugovića*) i donedavna (*Lazarevo vaskrsenje*) prošlost.«¹⁴

Prohaski nije prihvatljiva ni metoda Wenzelidesovih sadržajno-žanrovskih klasifikacija koju je rabio i u studiji *O Milanu Begoviću* (*Savremenik*, 1912.) »Ne sviđa mi se sama metoda, kojom je sebi Wenzelides rasporedio rad Vojnovićev na neke odjele, po nekim kriterijima koji se ne obziru na unutarnju povijest pjesnikova razvitka.«¹⁵ Međutim danas se ne možemo složiti sa Prohaskinim primjedbama jer je upravo Wenzelides tematsko-analitičkim putem došao do bitnih odrednica Vojnovićeva djela, a s druge strane Vojnovićev je književni opus sadržajno i žanrovski bogat i raznolik. Stoga ne stoji ocjena Dragutina Prohaske da »Takovim prikazivanjem izlazi Vojnovićev rad nesustavan, nejedinstven, neorganičan«,¹⁶ već je na taj način Wenzelides pregledno dao sve razvojne faze I. Vojnovića.

S druge strane Prohaska ističe kako je s interesom pročitao knjigu, te da Wenzelidesova studija o Vojnoviću nije kompilacija već izvorna studija. Pogotovo vrednuje Wenzelidesovu ocjenu Vojnovićevog doprinosa novijoj hrvatskoj književnosti. Dobrom stranom studije smatra i Wenzelidesove zaključke o *Smrti Majke Jugovića*, upravo ono što je Ćorović naveo kao nedostatak, a i ono što je u studiji rečeno o Vojnovićevim ženskim likovima.¹⁷

Drugi povod razmjeni pisama Prohaske i Wenzelidesa je izlazak *Književnih studija* godine 1918. Nosi nadnevak 31. srpnja 1918. i u njemu Wenzelides moli Prohasku da mu ocijeni netom izišlu knjigu i to za *Savremenik* jer da mu je Julije Benešić, posve »zaignorirao« studiju o Ivi Vojnoviću. I ovdje Wenzelides na skroman i otvoren način moli da objektivno i bez ustezanja dade pravi sud o *Književnim studijama*: »Ako što napišete, izvolite napisati kao da se ni ne poznamo. Ima dosta vremena što dosagujem javnosti sa svojim radovima, a još uvijek ne znam, da li radim nešto korisno ili nešto suvišno. Osim Matoševih i Ćorovićevih napadaja (...) ja još uvijek nijesam čuo miran, stvaran i nepristran sud o sebi. S druge strane, bez kakve potrebe se prosguje moj rad sa političko-strančarske strane što dovodi do pravih magareština.«¹⁸ No Prohaska nije pisao o *Književnim studijama*.

¹³ »Razredišvi ih u tri skupine, naime na skupinu dubrovačku, kozmopolitsku i srpsku, držim da sam tim ustanovio i stepenice njihove vrijednosti.« A. Wenzelides, *Ivo Vojnović Užički*, Hrvatska knjižarnica, Sarajevo 1917., str. 57.

¹⁴ A. Wenzelides, nav. dj. str. 60.

¹⁵ D. Prohaska, »A. Wenzelides: Ivo Vojnović Užički«, *Hrvatska njiva*, II, br. 5, str. 80, Zagreb 1918.

¹⁶ »Vjerno je i ono, što je rečeno o ženskim licima Vojnovićevim. A osobito je vrijedan detalj (objavljen već ranije u *Narodnim novinama*) razgovor Wenzelidesov s Vojnovićem o *Gospođi sa suncokretom*.« D. Prohaska, nav. dj. str. 81.

¹⁷ Isto.

¹⁸ Pismo Arsena Wenzelidesa Dragutinu Prohaski, Sarajevo, 31. VII. 1918., Pismohrana.

Korespondencija Arsena Wenzelidesa i Dragutina Prohaske nastavljena je 1921. Dragutin Prohaska u svom *Pregledu savremene hrvatsko-srpske književnosti* (1921.) koristi Wenzelidesove tekstove u poglavljima o pojedinim autorima hrvatske moderne, ali i o autorima prethodnog razdoblja. Pozivao se na Wenzelidesove članke u poglavljima o Mati Vodopiću, Juliju Roraueru, Josipu Draženoviću, Gjenu Vojnović (Kristijani Solvejgs), Marinu Begu, Rikardu Nikoliću, Boži Lovriću, Ivi Čipiku, Dragutinu Domjaniću, Milanu Begoviću, Vladimiru Nazoru, Mati Lisičaru i Dinku Šimunoviću. Dio tih tekstova rabi kao odziv književne povijesti (npr. o Vodopiću, Draženoviću i Roraueru), a druge navodi kao ocjene suvremene književne kritike (o Nazoru, Begoviću, Domjaniću i Šimunoviću). Dakle Prohaska ga uvažava kao predstavnika suvremene književne kritike, no i Wenzelidesove književno-povijesne studije koristi u svom radu.

Premda je Wenzelides u *Pregledu* dosta navođen, u pismima koja je uputio Dragutinu Prohaski nakon izlaska knjige izražava nezadovoljstvo svojim prisustvom u knjizi. U privatnim pismima koja je uputio iz Sarajeva s nadnevcima 29. IX. 1921., 17. XII. 1921., i 6. I. 1922. iščitava se oštra kritika na značenje koje mu je Prohaska dao u *Pregledu*, te na samu metodologiju rada. Wenzelides mu zamjera da unatoč činjenici što je koristio njegove studije i kritike o suvremenoj hrvatskoj književnosti (ukupno trinaest bilježaka) nije mu u knjizi dao primjereni prostor i značenje kao književnom kritičaru »najnovijeg naraštaja« u hrvatskoj književnoj kritici. Takva zamjerka dobiva još više na značenju i zbog Wenzelidesove tvrdnje kako je u knjizi i više puta korišten, ali to nije naznačeno: »Za 'Pregled h. i s. knjiž.' budite uvjereni da je vrlo loš, površan i zlo nacrtan. To mogu da prosudim i po sebi. O meni nema u njem govora (to je vaše pravo), a u registru dolazim preko 11 puta, i što radi moje ime ispod crte? Tamo figurira, a na par mjesta gdje ste mene odista upotreбили, to se nipošto ne vidi.«¹⁹

Prohaskin *Pregled* je u hrvatskoj književnoj kritici poprilično nepovoljno ocijenjen. Između ostalih i Maraković, i Lunaček i Vodnik nalaze mu zamjerke. To u privatnom pismu iznosi i Wenzelides koji je pratio recentnu hrvatsku književnu kritiku. S druge strane upućuje mu zamjerke na stil i veliku netočnost u tekstu *Pregleda*.²⁰

¹⁹ Pismo Arsena Wenzelidesa Dragutinu Prohaski, Sarajevo, 17. XII. 1921., Pismohrana.

²⁰ »Ne treba se obazirati na neke pretenciozne zagrebačke kritičare (Možda je Wenzelides ovdje mislio na Marakovićevu kritiku koja donosi sljedeće ocjene: »Pisac ne umije omediti gradivo, ne zna pokazati vlasti nad njim. [...] A sve dolazi odatle što je g. Prohaska neoprostivo površan u svome radu i mišljenju. Lj. Maraković, Pregled književnosti, *Hrvatska prosvjeta*, 8/1921., II/I, str. 338–339. – op. R. B.), ali vidjeli ste kritiku u »Prosvjetnom Glasniku« Ministarstva prosvjete. Ne može se reći da ima krivo. [...] Vi uglavnom trpite od prevelike širine poslova koje hoćete da gajite, i od strašne stilističke netačnosti, od koje trpi i knjiga o Dostojevskom. Ja Vam ovo govorim, jer želim da se oslobodite te brzine u pisanju, pošto bi bez nje Vaši spisi izgledali mnogo bolji. Ja sam se također spremao da pišem protiv »Pregleda«, ali sam odustao kad je izašlo toliko nepovoljnih ocjena. [...] Bilo bi dobro da se priviknete na tačnost izražavanja, na jasnoću i na tačnost citata.« A. Wenzelides, nav. dj.

Wenzelides iznosi u pismima i konkretne zamjerke na metodologiju provedenu u *Pregledu*. Čini mu se nespretnim i neuvjerljivim praktički započeti pregled novije hrvatske književnosti s Milkom Pogačić. Wenzelidesovi pregledi razdoblja realizma (predrealizma) počinju s Vodopićem koji je snažnija književna pojava od pjesnika iz osamdesetih s kojima počinje *Pregled* (Hugom Badalićem, Milkom Pogačić, Jovanom Hranilovićem). Kako je Wenzelides u nekoliko kritika ocijenio poeziju Bože Lovrića,²¹ smatra da ga se ne može stavljati uz bok Begoviću, jer poezija Bože Lovrića daleko zaostaje za Begovićevom poezijom na razmeđu stoljeća. Prohaski zamjera i to što je uspoređivao hrvatski realizam s europskim književnim zbivanjima, zbog nedovoljne akribičnosti i nedostatka znanja o europskim književnim gibanjima.²²

Oštru kritiku Prohaski uputio je i na oblikovanje građe. Drži da nije dobro postupio što je autore dijelio na »gomilu rubrika« te da je metodološki drukčije trebao riješiti raspored relevantne građe: »Naše pisce ne bi trebalo dijeliti na gomilu rubrika, nego ih navesti po kronološkom redu početka njihova rada (prvoga dijela) i podijeliti svu knjigu u dva glavna dijela 1880.–1900. i 1900.–1920., odnosno po vrstama (roman, pozorište, kritika itd.)«²³

Ovakav je raspored pisaca i kritičara Wenzelides proveo u kratkom »Pregledu savremene književnosti« kojeg je objavio u *Srđu*, 1903. Naime Wenzelidesov članak sadrži žanrovski pregled novije hrvatske književnosti, od pisaca hrvatskog književnog realizma do 1903. U tekstu kao prvi daje pregled kritike, zatim poezije, proze i drame.

Prvi književni kritičar mu je Jakša Čedomil, a navodi Šegvića, Sabića, Šrepela i Politea te »pristaše moderne struje« Marjanovića i Dežman-Ivanova. U poeziji mu je Kranjčević, »prvi savremeni hrvatski lirik«. Prozu započinje s Kumičićem, a završava s Matošem i Zyr Xapulom (Zvonimirom Vukelićem), a dramu sa Stjepanom Miletićem, odnosno zaslugama Stjepana Miletića za razvoj hrvatskog glumišta. Značajniji hrvatski dramski pisci su mu Vojnović, Tresić-Pavičić, te navodi i Dežman-Ivanova, Cara-Emina, Kumičića, M. Šenou i Ogrizovića.²⁴ Takav metodološki pristup zasigurno bi unio više preglednosti u Prohaskin *Pregled* i omogućio lakši pristup glavnim

²¹ To su sljedeći tekstovi: A. Wenzelides, »Božo Lovrić, *Hrizanteme*«, *Narodni list*, XLIII, br. 43, str. 1, Zadar 1904.; A. Wenzelides, »Božo Lovrić«, *Narodni list*, XLIV, br. 51, str. 1, Zadar 1905.

²² »Nije trebalo početi skoro sa Milkom Pogačić, ni stavljati (...) Božu Lovrića u isti red iza Begovića, ni katolike među muslimane, ni povlačiti paralele između našeg realizma i ostalih naših pokretića sa tuđim pokretima. tim manje što Vam nedostaje golemo poznavanje cijele Europe ovog i prošlog stoljeća, da lakom gestom poznavao istaknete neke poznate i nepoznate stvari.« Pismo Arsena Wenzelidesa Dragutinu Prohaski, Sarajevo, 5. I. 1921., Pis-mohrana.

²³ Arsen Wenzelides, nav. dj.

²⁴ Usp. A. Wenzelides (Ignotus), »Pregled savremene hrvatske književnosti«, *Srđ*, II, br. 2, str. 79–83, Dubrovnik 1903.

književnim pojavama pojedinih razdoblja. Wenzelides u pismu sugerira i periodizaciju 1880.–1900. te 1900.–1920., no književnim pojavama tijekom zadnjih dvadeset godina devetnaestog stoljeća bolje odgovara periodizacija koju daje Prohaska (1880.–1890.; 1890.–1895. – realizam i između realizma i moderne i suvremena književnost od 1895.)

Wenzelides ističe u pismu kako upućena kritika nije osobne naravi, već da mu je cilj bio uputiti smjernice kako »napraviti bolji *Pregled hrvatske književnosti*, bez ponovnog traženja materijala.«²⁵ Jedna od bitnijih Wenzelidesovih smjernica za drugo izdanje je da se ispusti srpska književnost: »Najprije trebalo bi se ograničiti na hrvatsku književnost i izbaciti srpsku (...).«²⁶

Prohaska je uvidio vlastite propuste, te kako je i inače pojava knjige izazvala negativnu kritiku, uzeo u obzir Wenzelidesove primjedbe i pomišljao o preradbi svoga *Pregleda*. Za drugo izdanje, koje je počeo pripremati, Wenzelides mu je poslao u pismu s nadnevkom 29. rujna 1921. biografsko-bibliografske podatke, ali do realizacije drugog izdanja hrvatskog *Pregleda* nije došlo.²⁷ Pisma Arsena Wenzelidesa Dragutinu Prohaski koja su potaknuta objavljivanjem njihovih glavnih djela svjedoči o nastojanjima i težnji ovih dvaju književnih kritičara i književnih povjesničara²⁸ ka obuhvatnom i sadržajnom radu na nacionalnom književnom korpusu i razvoju hrvatske književne historiografije.²⁹

Pisma nas nadalje upućuju i na uvažavanje i bliskost književnih pogleda te na stručnu i znanstvenu suradnju Prohaske i Wenzelidesa što svjedoče i kritike koje su pisali jedan o drugom, i pri tom dosljedno prihvaćali objektivne i promišljene prosudbe.

²⁵ Pismo Arsena Wenzelidesa Dragutinu Prohaski, Sarajevo, 5. I. 1921., Pismohrana.

²⁶ Arsen Wenzelides, nav. dj.

²⁷ Prohaski su ti podatci trebali za češko izdanje *Pregleda*.

²⁸ Zajedničko im je i da su u svojim najzrelijim kritičarskim godinama napustili Hrvatsku, te stajali podalje od glavnih književnih zbivanja. Wenzelides je otišao u Bosnu, a Prohaska u Češku. I jedan i drugi su doživjeli u hrvatskoj književnoj kritici dosta negativnih ocjena uz izlaske svojih glavnih djela. Wenzelides u prigodi izlaska studije Ivo Vojnović *Uzički i Književnih studija*, te Prohaska uz navedeni *Pregled*. S druge strane i jednog i drugog tijekom razdoblja hrvatske moderne zbog književnih pogleda napadao je Antun Gustav Matoš. No svakako da bavljenja književnom poviješću daleko više nalazimo kod Dragutina Prohaske, nego li kod Wenzelidesa koji je više okrenut suvremenim temama, a tek se sporadično i povremeno dotiče književne povijesti.

²⁹ U Ježićevoj *Hrvatskoj književnosti* stoji da je Prohaska »u svom *Pregledu savremene hrvatsko-srpske književnosti* (1921.), koji obuhvaća razdoblje od realizma pa do konca svjetskoga rata (1880.–1920.), i uza sve mjestimične netočnosti ostaje do danas jedini priručnik za to doba.« Slavko Ježić, *Hrvatska književnost*, Naklada A. Velzek, Zagreb 1944., str. 393.

PISMA ARSENA WENZELIDESA DRAGUTINU PROHASKI

Sažetak

U tekstu autor otkriva građu iz pisama koja je Prohaski od 3. siječnja 1917. (3. siječnja 1918.) do 17. prosinca 1921. uputio književni kritičar, prevoditelj, pisac i književni povjesničar Arsen Wenzelides. Povod dopisivanju je izlaženje glavnih djela Arseno Wenzelidesa (studije *Ivo Vojnović Užički*, 1917., i knjige *Književne studije*, 1918.) te Prohaskina *Pregleda savremene hrvatsko-srpske književnosti* 1921. Pisma donose nove spoznaje o bliskim književnim vezama ovih dvaju književnih kritičara i književnih povjesničara te o njihovim promišljanjima i radu na nacionalnom književnom korpusu i razvoju hrvatske književne historiografije.

LETTERS OF ARSEN WENZELIDES TO DRAGUTIN PROHASKA

Summary

The author reveals the material from the letters that a literary critic, translator, writer and literary historian Arsen Wenzelides sent to Prohaska in the period between 3rd January 1917 (or 1918) and 17 December 1921. The purpose of this correspondence was the imminent publishing of major Wenzelides' works (the study *Ivo Vojnović Užički* in 1917 and the book *Literary studies* in 1918, as well as Prohaska's *Overview of the Contemporary Croatian-Serbian literature* in 1921.

The letters lead us to new insights on the close literary ties between these two literary critics and literary historians and their contribution to the national literature and the development of the Croatian literary historiography.

Alojz Jembrih

Epistolarni Prohaskini planovi i ostvarenja (ili očitovanja Vatroslavu Jagiću 1905.–1923.)

Izlaganje (referat sa znanstvenoga skupa)

UDK 821.163.42 (091)

821.163.42 – 6

U vezi sa znanstvenoistraživačkim radom Dragutina Prohaske (1881.–1964.) kojemu je posvećen ovaj Znanstveni simpozij (16.–17. svibnja u Osijeku 2002.), ponovit ću što sam već istaknuo, kad je riječ o korespondenciji znamenitih kroatista i slavista s Vatroslavom Jagićem (1838.–1923.). Naime i Prohaskina pisma, što ih je upućivao svojem učitelju Vatroslavu Jagiću u Beč, »pravo su zrcalo njegova duha i marljiva istraživačkoga rada«. Ona su izvor svjetla koje obasjava stvaralaštvo čovjeka i znanstvenika, koji je svoj život posvetio izučavanju hrvatske književnosti.

Ona su i dragulj u mozaiku povijesti hrvatske i slavenske filologije prve polovice XX. stoljeća. Kao što se iz pisama razabire, Prohaska je u njima artikulirao svoje ideje, namjere, planove i ostvarenja, učitelju u čijem je seminaru (kao student bečke slavistike) dobio temelje za svoj budući rad, kao što su to isto dobili i drugi studenti, kao na primjer Franjo Fancev, Tomo Matić, France Kidrič, Karel Štrekelj i mnogi drugi čija se pisma nalaze u Jagićevoj ostavštini u NSK u Zagrebu.¹ Da je doista tako, pokazao sam u dosadašnjim svojim radovima, a to potvrđuje i ovaj prilog.

Prohaskina 53 pisma nalaze se u rukopisnom Odjelu NSK u Zagrebu, *sign. R 4610 b*, među Jagićevim pismima, i obuhvaćaju razdoblje od 18 godina (1905.–1923.).²

¹ O korespondenciji Franje Fanceva s Vatroslavom Jagićem piše Alojz Jembrih u *Zborniku o Franji Fancevu*, Zagreb–Zadar 1998., str. 261–335; o Vodnikovoj korespondenciji u *Zborniku o Branku Vodniku*, Zagreb 2001., str. 265–281; o Kidričevoj v. *Kidričev zbornik*, Maribor 2002., str. 90–98 i 182–202; o Štrekljevoj korespondenciji s Vatroslavom Jagićem u *Obdobja 18 – Historizem v raziskovanju slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana 2002., str. 73–90.

² Među pismima se nalazi i pokoja razglednica i čestitka. Prigodom razvrstavanja Prohaskinih pisama u NSK, svrstana su u tri razdoblja: I. (1905.–1909. = 21 pismo), II. (1910.–1912. = 20 pisama), III. (1913.–1923. = 12 pisama). Objavljujući Prohaskina (u cijelosti samo neka) pisma, autor ovih redaka nije dirao njihov jezik, stil niti pravopis. Radi boljeg razumijevanja konteksta vremena u kojem su pisma nastala, gdje je bilo moguće (i potrebno), u pismima su dodane bilješke.

Sva ta pisma govore, uz ostalo, o Prohaskinom znanstveno-istraživačkom interesu kao profesoru Realne gimnazije u Zagrebu, a ne krije niti svojih opservacija o društvenopolitičkim prilikama u Zagrebu; uz to će Prohaska Vatroslavu Jagiću, ukratko, ocrtati kulturna i književna zbivanja kao i svoje pokoje nezadovoljstvo s nekim od svojih suradnika.

Iz predočenih pisama, razabire se, da je Dragutin Prohaska svoju knjigu na njemačkom jeziku iz godine 1911. *Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina*, uspio napisati i objaviti, zahvaljujući Jagićevim kritičkim primjedbama što ih je Prohaski dobronamjerno upućivao, čitajući njegov rukopis. Budući da se većina pisama odnosi upravo na nastajanje spomenute knjige, kao i nekih drugih Prohaskinih radova, ovdje ću predočiti, u cijelosti ili dijelovima, pisma u kojima se razabire sve ono što ga je vodilo i poticalo u realizaciji njegovih namjera. Dragutin Prohaska, svojeg učitelja Vatroslava Jagića, u pismima oslovljava: *Veleučeni gosp. Professore!*; *Presvijetli g. Professore!*; *Presvijetli i veleučeni gospodine!*; *Velecijenjeni gosp. Professore!*; *Presvijetli g. dvorski savjetniče!*; *Presvijetli gospodine savjetniče!*; *Presvijetli gospodine!*

U prvom sačuvanom Prohaskinom pismu (Zagreb, 2. XI. 1905.), uz ostalo, možemo pročitati kako je već tada želio biti poznat u slavističkom svijetu, jer Vatroslavu Jagiću javlja:

»Ovim šaljem svoju recenziju o poljskoj knjizi T. Grabowskoga.³ Knjigu ću Vam povratiti iza eventualne korekture recenzije.«

I u sljedećem pismu (4. VI. 1906.), Prohaska se osvrće na recenziju što ju je napisao o knjizi Josefa Karáseka, *Slavische Literaturgeschichte, Teil, I.–II.* (Berlin–Leipzig 1906.):

»Ja sam i onako spremao posebnu recenziju on detail o Karásekovoj knjižici za ovdj. *Nastavni vjesnik*, no milije će mi biti, ako ona izide u *Archivu*. Bio sam u onoj recenziji, što je u Vas, hotimice blag, jer sam htio njemačku publiku zainteresirati za stvar, a ne za knjigu – ali i vaš razlog stoji. – Postupajte s njom, kako vam se sviđa, a ako je se želite riješiti, to mi je jednostavno povratite.«⁴

Nadalje, Prohaska spominje Jagiću:

»Češće čujem od Dr. Drechslera želju, kad bi ste Vi, presvijetli, štogod u *Savremeniku*⁵ pisali (...). A sad bih se usudio da Vam dapače predložim temu za *Savremenik*. Kad biste npr. pisali o razvitku našeg književnog jezika u opće, misao bi bila moja pri tome, da se u njem opaža zastoj uslijed filološkog purizma na osnovi Vukovog jezika (Maretić glavni predstavnik), misao koja je i od vas izre-

³ Ta je recenzija tiskana u *Archivu für slavische Philologie*, Bd. 28, str. 142–145, Berlin 1906. Osim toga treba reći da je Prohaska prvi svoj rad objavio u istom *Archivu*, Bd. 27, str. 563–577, Berlin 1905., s naslovom: *Die Vorlage zur Komödie O vremena von Kitharina II.*

⁴ Objavljeno je u *Archivu für slavische Philologie*, Bd. 29, str. 143–148, Berlin 1907.

⁵ Bio je to časopis koji je pokrenut u Zagrebu (prvi broj je tiskan u siječnju 1906.) kao *Ljetopis Društva hrvatskih književnika*. Urednik je od lipnja do konca 1906. bio Branko Drechsler (1879.–1926.). O Vodniku više v. *Zbornik o Branku Vodniku*, Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb 2001.

čena u recenziji na Ivekovičev rječnik,⁶ a koja je ovdje općenito mnijenje. Vi biste joj dali samo kritični oblik, znanstveni temelj. – Sada se u nas mnogo piše i o nastavnoj osnovi srednjih škola, a pri tome osobito o tome, ima li se u njoj učiti *staroslovenski* jezik. Vaše mnijenje bi se u ovoj stvari vrlo uvažavalo, a ja mislim da bi ono glasilo negativno. Mene bi silno radovalo, kad bi ste mjesto *staroslovenskoga* predložili učenje slavenskih književnosti, a u okviru ovih učio bi se i odnošaj crkvenoslavenskoga prema hrvatskome i drugim slavenskim jezicima.«⁷

I na početku pisma (20. V. 1906.), Prohaska još govori o svojoj recenziji Karásekove knjige:

»Napisao sam ovdje recenziju na Karásekovu *Slavische Literatur-geschichte* za kakov njemački list, ja sam pomišljao pri sastavu na *Allgemeine Zeitung – Beilage*. Prema tomu sam uredio svoje riječi. Za *Archiv*, koji traži stvarniju i učeniju kritiku, nijesam se usudio pisati. Iz privrženosti prema vama, g. profesore, smatram podesnim, da stvar pređe preko vaših ruku i izlazi ili ne izlazi prema vašemu sudu i ukusu. Znadem, da Vas na taj način samo opterećujem suvišnim poslom, no ja drukčije nemogoh, a zadovoljavati ću se posvema sa vašim postupkom.«⁸

Prohaska u istome pismo spominje kako će napisati štogod o onoj knjizi I. I. Zamotina, koja je u njega već preko godinu dana.⁹ U tom istom pismu, Prohaska se očituje o svojim planovima koje želi ostvariti kao i o duhovnoj (društvenoj) klimi u kojoj se on nalazi u Zagrebu:

»Slijedeće nedelje predajem prerađenu svoju dizertaciju jugoslavenskoj akademiji u nadi (da) će ju za 2–3 godine, ako odmah bude bila primljena – štampati. Osobito dio o stilu, koji Vam se nije svidao, bitno sam promijenio, a na kraju sam pridao prilog varijanata, koje dolaze u Dellabellinom rječniku prema izd. *Uzdasima*.¹⁰ U slavonskoj i bosanskoj literaturi slabo napredujem jer mi je vrijeme za takav posao vrlo reducirano, a pristup u ovdašnju sveuč. biblioteku nepovoljan. Namjeravam o tome živo na praznike raditi. – Rado bih znao kako, presvijetli, sudite o momu čarkanju, kao estetičaru, ili literarnom kritičaru u *Savremeniku*. Ja sam gledam na to sa nekim stidom sa diletantizma i *Vielschreiberaja*, no zapao sam u tu zabavu posvema prema prilikama, u kojima živim. U siromaštvu, u kojem se nalazimo, ovakav se rad još može smatrati umjesnim i upravo potrebnim. Osobito sada – kada je *cvijet* naše inteligencije preuzeo faktično aktivno vodstvo naroda, kada je politika istisnula svaki drugi interes. Uzrujanost je obuzela sve duhove; treba vidjeti, kako se na ulici čitaju novine, kako se u našem učiteljskom zboru sluša svaka riječ, koja proizlazi iz ustiju novoizabranog saborskog zastupnika, nekog prof. Purića. – Dr. Drechsler je posvema uzeo u svoje ruke *Savremenik*, jer prof. Šurmin ima važnijega posla.«

⁶ Ta je kritika objavljena u *Archiv für slavische Philologie*, Bd. 23, str. 521–529, Berlin 1901., a odgovor Franje Ivekovića na tu kritiku v. u časopisu *Vienac*, XXXIV, br. 4 i 5, str. 58–60 i 75–77.

⁷ Nisam uspio saznati je li Jagić udovoljio Prohaskinoj želji u vezi s prijedlogom.

⁸ Kao što je spomenuto recenzija je tiskana u 1907. u 29. svesku Jagićeva *Archiva*.

⁹ Recenzija je doista objavljena u časopisu *Archiv für slavische Philologie*, Bd. 27, str. 409–416, Berlin 1905. Riječ je o Zamotinovoj knjizi: *Literaturnyje epochi XIX-go stoletja. Očerki po istorii ruskoj literatury, I–IV*. Prohaska je o istoj knjizi napisao kratak osvrt u časopisu *Savremenik*, br. VI.

¹⁰ *Uzdasi Mandeljene pokornice* (1728.) Ignacija Đurđevića.

U pismu Vatroslavu Jagiću (1. IV. 1907.), nalazimo nekoliko važnih Prohaskinih artikulacija o njegovom znanstvenoistraživačkom interesu iz hrvatske književnosti. Tako, uz ostalo, čitamo:

»Vašim prijaznim upitima na koncu lista ljubazno me sjećate, da se jednako za moju osobu zanimete. Još sam u Zagrebu i još neženjen, jedno i drugo ostat ću još nedogledno vrijeme. Ne javljam Vam se, prem radim neprekidno na slavonskoj i bosanskoj književnosti. Napređujem u stvari vrlo polagano (...). Do sada mi je jasan razvitak prijevoda sv. pisma počevši od Kesicevih epistola (1740)¹¹ do Katančićevog prijevoda sv. pisma (1831).¹² Konstatirao sam, da su Slavonci (ako ovamo ubrajamo i ugarske štokavce) prerađivali Bandulavićeve *Pištrole*,¹³ a kako ove suviše direktno sa Zborovčićem¹⁴ siže ta ovisnost čak do Bernardina Splječanina, do prvih štamapanih lekcionara. Tek Lanosović (1794)¹⁵ se oslobodio tog utjecaja, on je prvi odstupio od latinski-ropskog prevođenja. Zato je imao neuspjeh, i Katančić opet prevodi riječ po riječ (on je i leksikalno mislio latinski, kad veli za *firamentum* /svod nebeski/ – *tvrdina!*) (...). Uza sve to, vjerujte mi gosp. profesore, upravo sam nesretan, što mi se interes pribio uz takav ograničen predmet; meni je ova slavonska zadaća od svih, koje sam kao *slavista* mogao prihvatiti najneugodnija – skranji provincijalizam u radu! Da bar nisam Slavonac! Imam još uvijek kod sebe neke vaše knjige. Divim se zato vašoj, i čudim se mojoj ustrpljivosti. No teško se š njima rastajem, jer su mi mile kao vanjski znakovi neke veze s vama i jer mi je teško vratiti Vam štogod neobavivši posla. Na vaš zahtjev ih odmah imate, no ja svakako molim produženje.«

Koliko je Vatroslav Jagić držao do znanstvenostručnih recenzija što ih je Prohaska pisao o odabranim knjigama, svjedoče riječi u pismu (22. XI. 1907):

¹¹ Riječ je evanđelistaru na štokavskoikavskom jeziku iz 1740. što je u Budimu tiskan u redakciji fra Antuna Kesica (1709.–1739.); v. Tomo Matić, »Prosvjetni i književni rad u Slavoniji prije preporoda«, *Djela*, HAZU, knj. XLI, Zagreb 1945., str. 51 i 151–152; Jerko Fučak, *Šest stoljeća hrvatskog lekcionara*, str. 240–243, Zagreb 1975.

¹² To je prvi cjeloviti prijevod *Biblije* na hrvatskom jeziku fra Matije Petra Katančića (1750.–1825.) što ga je posthumno za tisak priredio njegov subrat fra Grga Čevapović (1786.–1830.).

¹³ Riječ je o franjevcu Franjevačke provincije Bosne Srebrene fra Ivanu Bandulaviću i njegovom djelu *Pištrole i Evangelja priko svega godišća novo istumačena po razlogu Misala Dvora Rimskoga* (...), Venecija 1613.; slijede izdanja: 1626., 1639., 1640., 1665., 1682., 1687., 1699., 1718., 1739., 1773. Bila je to knjiga koja se rabila u Bosni, Dalmaciji i Slavoniji. Više o tome v. Fučak, *nav. dj.*, Zagreb 1975., str. 219–226, 240–259.

¹⁴ Riječ je o šibenčaninu Benediktu Zborovčiću (umro 1. rujna 1566.). Priredio je 2. izd. (1543.) *Lekcionara* Bernardina Splječanina iz 1495. v. Krsto Stošić, *Benedikt Zborovčić, prireditelj evanđelistara*, Bogoslovska smotra, XXII, Zagreb, 1934., 279–283. Tomo Maretić je u izdanju JAZU u Zagrebu 1885. objelodanio kritičko izdanje *Lekcionara* Bernardina Splječanina. Godine 1991. Književni krug Split i HAZU, objavili su pretisak istog *Lekcionara* (1495.) s predgovorm Josipa Bratulića.

¹⁵ Fra Marijan Lanosović (1742.–1814.) u Budimu te je godine objavio *Evanđelistar ilirički za sve Nedilje i Svetkovine priko godine* (...), v. Fučak, *nav. dj.*, str. 245–247; isti: *Lanosovićev Lekcionar*, u Zborniku o Marijanu Lanosoviću, JAZU, Zavod za znanstveni rad Osijek, posebna izdanja, knj. VI, Osijek 1985., str. 137–142.

»(...) Prilažem ovome pismu recenziju o Ostojićevoj knjizi *Dositej Obradović u Hovovu*. Ako Vam se sviđa molim da ju primite u vaš *Archiv*.«¹⁶

Zatim, u slijedu toga pisma, saznajemo za mogući razlog Prohaskina nezadovoljstva s jednim postupkom koji se razabire iz sljedećeg:

»Moja dizertacija istom za godinu dana ili moguće još kasnije dolazi na red u *Radu* jugosl. akad.¹⁷ Međutim ja sam u nekoj revnosti i bezazlenosti još prije godinu i pol¹⁸ dao moj rukopis g. dr. Drechsleru na čitanje, molio sam ga, da vidi nema li kakovih krivih jezičnih obrata, jer znadem da hrvatski zlo pišem.¹⁹ Korist mi je bila od g. Drechslera slaba, jer prof. Maretić je još uvijek nalazio, da je jezik pogrješan. Nego dogodilo mi se još i to, da je g. Drechsler žurno napisao neku studiju *Slavonska književnost u XVIII. vijeku*,²⁰ u kojoj sam prepoznao u razvedenoj i diletantski nakaženoj formi cijelu moju dizertaciju izrabljenu. Kolikogod me to osobno dira, ja ću nastojati napisati čisto stvarnu kritiku, i ako vam se bude svidila, molim, da ju primite, kao što ste i dosad moje stvari ljubezno primili. Tu ćete i vidjeti koliko sam do sad radio na slavonskoj književnosti i u kojem ju smislu obrađujem za *Grundriss*.«²¹

Prohaska je u pismu (22. XI. 1907.) zadovoljno, uz ostalo, Jagiću priopćio:

»Sad sam svršio jedan mali posao o slavonskim evangelistarima. Zapeo sam u njem kod Lanosovića, koji je (prema vlastitim riječima) uzimao izraze iz naših crkvenih knjiga. A jer on govori: *blгодарим* mjesto *hvalu dajem* (...).«²²

Koliko je Vatroslav Jagić imao strpljenja i volje oko redigiranja Prohaskinih recenzija namijenjenih *Archivu*, svjedoče njegove riječi u pismu (31. III. 1908.):

Velecijenjeni gosp. profesore i presvijetli g. savjetniče!

Zahvaljujem srdačno na priposlanoj knjizi, a još toplije na objektivnom redigiranju moje recenzije o Ostojićevoj knjizi. Bila forma vašega dodatka kakova mu drago,

¹⁶ Jagić je doista recenziju objavio u *Archivu*, svez. 29 (1907., 610–613). Treba reći da je Prohaska u Jagićevu *Archivu* objavio devet recenzija različitih knjiga. Vidi: *Gesamthaltverzeichnis – Archiv für slavische Philologie*. Bearbeitet von Kurt Günther, Deutsche Akademie der Wissenschaft zu Berlin, Berlin 1962., str. 28, Nr. 88, zatim Nr. 1303, 1311, 1365, 1375, 1472, 1501, 1667, 1903.

¹⁷ Riječ je ediciji *Rad JAZU* što izlazi od 1867. godine. Vidi *Popis izdanja JAZU 1867.–1950.*, Zagreb 1951., str. 9–110.

¹⁸ Dakle godine 1905.

¹⁹ *zlo pišem* = loše pišem.

²⁰ Time je Prohaska još jednom samo potvrdio da je zapravo on bio prvi koji je *analički progovorio o baroku u hrvatskoj književnosti* a ne Vodnik, kako su to neki pretpostavljali oslanjajući se na Vodnikovu studiju o *Slavonskoj književnosti u XVIII. vijeku* (1907.) za koju je uvelike koristio Prohaskin rukopis. Usp. rad Ines Srndoč-Konestra ovdje u Zborniku.

²¹ Što se *Grundrissa* tiče, koji spominje Prohaska, radi se o *Nacrtu osnova slavenske filologije* što ga je Vatroslav Jagić izradio i razaslao slavistima u svrhu izradbe *Enciklopedije slavenske filologije* koju je Jagić započeo 1904. Više o tome v. Alojz Jembrih, *Karel Štrekelj u zrcalu svojih pisama Vatroslavu Jagiću*, u zborniku, *Obdobja 18 – Historizem v raziskovanju slovenskega jezika, literature in kulture*, Ljubljana, 2002., str. 73–90, odnosno str. 79–82.

²² Usp. Stjepan Sekereš, »Jezik Marijana Lanosovića u *Evangelistaru iliričkom*«, *Zbornik o Marijanu Lanosoviću*, Osijek 1985., str. 199–210.

ja je se neću stidjeti, jer dapače smatram odlikovanjem kad učitelj posiže za perom, da ispravlja pogreške učenikove.²³ A učiteljem svojim uvijek ću Vas smatrati, prem sam se i mišljenjem i zanimanjem češće Vama otuđivao. Već moja dizertacija /koja još uvijek nije štampana/ bila je neko malo pronevjerjenje i uskočica u metodu, kakovom se vi ne služite. – Unatoč tomu uvijek osjećam, da me uz Vas mnogo toga veže, što neću da preuzetno ističem.

Mislio sam vam o Uskrsu predložiti moju bosansku književnost, za kojom bi onda ljeti bila slijedila slavonska, no uslijed zatvorenja univerziteta opet su mi se pomrsili računi, jer nemogu da redovito ulazim u biblioteku, koja je sada samo prije podne otvorena. Akademskom knjižnicom gotovo se nikao nemogu služiti, jer su svi stariji pisci kod kuže kod prof. Maretića, koji radi na *Rječniku*. Dok su bile još u prof. Budmanija,²⁴ ipak sam se usuđivao smetati, no sada se ne usuđujem.

Prof. Maretić čitao je na svečanoj sjednici akademije (21. ov. mj.) iz svoje rasprave *O jeziku slavonskih pisaca*.²⁵ Konstatirao je najprije da je taj jezik mješavina umjetnoga i narodnoga i to zašto? Jer je on književan i zato umjetan, a narodni je jezik prirodan. Izim ovoga idem per idem – a ostalo mi je još u pameti, da je ova rasprava prinos *historičkoj* gramatici. Zatim su slijedile značajne osobine slavonskog jezika za razliku prema današnjem po prilici onako (samo potpunije) kako sam ja to u svoje vrijeme kod Vas u seminaru činio.(...) – Od *historije* nijesam inače ništa razabrao, a dvojim da će šta i biti. A mogli bi se lijepo prikazivati utjecaj bosanskih dijalekata na slavonski književni jezik, a i iz dalmatinskih pisaca prelaze crkvene riječi k Slavoncima, što sam ja već opažao u mojem dosadanjem poslu.

Moja bibliografija bosanskih pisaca nije još posve potpuna, a mislim, da će se još naći knjiga najviše u dalmatinskim franjevačkim samostanima. Razmišljam češće o tome kako bih došao do njih ili do popisa njihovih knjiga. Ne bi li se u tome smislu štogod dalo učiniti kakvom okružnicom? Da putujem, zato nemam dakako dovoljnih preduvjeta u vremenu i novcu, tim najmanje mogu na to misliti, što sam *koaliciono* glasovao,²⁶ te se nemam nadati nikakovih blagodatí odozgor. O knjizi Zamotina rado obećajem prikaz za *Archiv*, jer me stvarno zanima.

Ono, što Vas, g. savjetniče, pišu u Balkanu, neka vam nimalo ne kvari dobre časove života, nakon toga svega, što ste od nas već doživjeli. Ja stvari nijesam čitao, ali si mislim, kakova će biti. Naš narod u zlobi je takav, kao što su bili Grci. Svaku svoju veličinu povlače u kal, jer ne trpe nad sobom gospodara (vrijedi u politici kao i u nauci). K tomu dolazi općenito međusobno *neštovanje*, a ovo ima svoj razlog u našoj narodnoj bijedi i tlačenju odozgor. Neki misle, da je bolje biti postolar a član velikog kulturnog naroda, nego li sudac kod nas.

Lijepo se zahvaljujem na prijaznom pismu i želim svako zdravlje

Dr. D. Prohaska«

Kao što je iz Jagićeva životopisa poznato, on je 1908. završio svoju profesorsku sveučilišnu karijeru odlaskom u mirovinu, pa je te godine ob-

²³ Jagić je Prohaskinu ocjenu Ostojićeva knjige o Dositeju Obradoviću objavio u 29. svesku *Archiva* 1907., str. 610–613 dodavši svoju bilješku-primjedbu na koju aludira Prohaska.

²⁴ Nakon Petra Budmanija (1835.–1914.), redakciju Akademijina rječnika (Arj) povjerenica je Tomi Maretiću (1854.–1938.), koji je redakcijski posao obavljao 31. godinu.

²⁵ Vidi: Tomislav Maretić, »Jezik slavonskih pisaca. Prilog istorijskoj gramatici hrvatskoj ili srpskoj«, *Rad JAZU*, knj. 180, Zagreb 1910., str. 146–233.

²⁶ Riječ je o izborima od 27. i 28. veljače 1908. što ih je proveo barun Pavao Rauch, na kojima je izborima dobila većinu Hrvatsko-srpska koalicija. O tome v. Josip Horvat, *Politička povijest Hrvatske I.*, Zagreb 1989., str. 289–301.

javljen i *Zbornik u slavu Vatroslava Jagića* (Berlin 1908.) koji je svojim prilogom obogatio i Dragutin Prohaska s naslovom: *Budimski lekcionari XVIII. vijeka prema bosansko-dalmatinskom od Ivana Bandulavića*. Stoga će Prohaska u pismu (5. XII. 1908.), Jagiću, uz ostalo, spomenuti:

»(...) ovdje sam priložio moju skromnu raspravicu o budimskim lekcionarima, posebni otisak iz *Zbornika*. Ne zamjerite mi što sam vam posvetio ovako provincijalnu stvar, ali Vi ćete najbolje moći da prosudite koliko me i ona truda stajala i s kolikom je ozbiljnošću u ovaj *Zbornik* metnuta. Ona nije ni sjenka vašim radovima oko teksta sv. pisma, ona se odnosi prema njima kao *slavonština* prema *slavenstvu*. Primite tu *slavonštinu* s istom dobrohotnošću s kojom ste i Slavonca primili; on vas nikad nemože zaboraviti. Ali ipak Vas zato neću da riješim od obećanja, kojim ste mi obećali jednu svoju sliku. Od srca ću se veseliti ovakovome daru.«

Doista, Jagić je svoju sliku poslao Prohaski, jer mu se u pismu (15. XII. 1908.) zahvaljuje:

»(...) najljepša hvala na slici. Ona mi doziva mnogo toga u glavu što je ipak već kroz ovo tri godine, što vas ne vidjeh, izčezlo.«

Kao da se posebno veseli što će uskoro božićni blagdani pa će ih Prohaska iskoristiti da što god Jagiću pošalje za *Archiv*, te nastavlja:

»Ovdje se teško radi. Ja se doduše ne bavim politikom, dapače ni novina ne čitam, ali moderna srednja škola reformovana na austrijsku za nas jezikoslovce vrlo je naporna. Ako se hoću s filologijom baviti onda ovdje radim doista preko svojih sila. A ja to činim dnevno i Bog će moguće dati, da će moj posao izići i drugima pred oči. Što sam u Beču kao đak mogao da napišem za 14 dana ovdje treba nekoliko mjeseca. Tako se vrijeme u svemu razvlači.«

U istome pismu, Prohaska je ukratko ocrtao i situaciju na Zagrebačkom sveučilištu – Filozofskom fakultetu:

»Na univerzi su naše prilike dešperatne. Vi ćete ih poznavati moguće iz dopisivanja sa ex-profesorom Šurminom.²⁷ Maretić radi na akad. *Rječniku*,²⁸ a za lektora ruskog jezika načiniše zaslužna Madžarona i čovjeka bez naučne vrsnosti. Jedino čujem da je Florschütz-ovo predavanje,²⁹ nakon što je bio godinu dana u Njemačkoj, zanimivo.«

Prohaska je već tada razmišljao i o svojoj habilitaciji pa će i o tome Jagiću:

²⁷ Đuro Šurmin (1867.–1937.) prisilno umirovljen za vrijeme baruna Raucha. Šurmin je bio od 1906. zastupnik u Hrvatskom saboru te je imao važnu ulogu u hrvatskom političkom životu; bio je ministar socijalne skrbi, ministar trgovine i industrije, a to mu je donijelo privremeno umirovljenje u suspenzije. Usp. Josip Horvat, *Politička povijest Hrvatske*, I., Zagreb 1989., str. 291, (ur. Dragutin Pavličević); monografija: *Filozofski fakultet Sveučilišta u Zagrebu*, ur. Stjepan Damjanović, Zagreb 1998. str. 41.

²⁸ To je onaj *Rječnik* kojega je posljednji svezak tiskan 1974.: *Rječnik hrvatskoga ili srpskoga jezika* u 23 knjige.

²⁹ Josip Florschütz (1864.–1916.), hrvatski germanist i indoeuropeist. O njemu v. *Hrvatski biografski leksikon*, knj. 4, Zagreb 1998., str. 305–306. (HBL).

»Ja bih imao prilike da se habilitiram iz estetike, jer su moje kritike i recenzije te jedno predavanje estetičko u velike osvojile prof. Markovića, ali to bi značilo poći istim putem, kojim su se mnogi prije mene pokvarili – mijenjajući struku.«³⁰

No, budući da je prof. Franjo Marković otišao u mirovinu, Prohaska svoj naum, nije ostvario. U pismu (18. IV. 1909.), Prohaska ocrtava Jagiću namjeru o pisanju posebne knjige o bosansko-hercegovačkoj književnosti, koju sam naprijed već spomenuo. Naime, javlja mu da je ono putovanje u Beč za Uskrs odgodio, jer su biblioteke tada zatvorene pa će zato doći u svibnju mjesecu.

»Svrha će mojemu dolasku biti da vam predložim nacrt jednoga dijela onoga svojega posla kojim se bavim ovdje već tri godine. Imam u rukopisu skoro gotov *Grundriss* za bosansku književnost. / Kao jedan dio slavonske t.j. štokavske književnosti 17–18 vijeka, za koju sam se zanimao već bivši đakom kod Vas /. Rukopis nije još za tisak gotov i to će me još mnogo truda i vremena stajati, ali ja bih stvar požurio, da znadem, da će se štampati.

Dok ona dođe na red u *slavenskoj enciklopediji* trajati će još nekoliko godina. I u tome slučaju ja bih svoje vrijeme mogao i u druge preče poslove uložiti. Al kad bih mogao vašim posredovanjem naći nakladnika, koji bi još ove godine djelce štampao, ja bih se bacio većom energijom na nj, da ga dovedem kraju. A mislim, da bi ovakova knjiga sada došla u horu.

Zamislilo sam ju na šire tako da obuhvaća srpsku (pravoslavnu) i hrvatsku (kатоličku) knjigu bosansku sa nacrtom kulturne pozadine, biografijâ i bibliografije. Povijest bi ova tekla do narodnoga pokreta u Srba i Hrvata. Noviji dio t.j. 19. vijek ja sam također proučavao i mogao bih čim izide I. dio, ovo objaviti kao II. dio bosanske književnosti. Dakako na njemačkom jeziku.

Ja držim, da bi ovakovo djelo sada i pod vašim pokroviteljstvom imalo i naučan i moralan uspjeh. Stoga molim da mi budete na pomoći, Vi to jedini možete. Ako dobijem u tome smislu povoljan odgovor ja ću zmjesta doći da stvar pobliže referiram i da ju u Beču upotpunim. Inače ja sam upravo vezan na druge poslove. Pozvan sam od vlade da napišem za trgovačku akademiju hrvatsku čitanku do narednoga školskog poljeća.

Bavim se i književnom kritikom domaćom, te kazalištem, a pripravljam jednu raspravu iz savremene estetike. Sve me to tako zaokupilo da upravo trebam vaše moralne pomoći da ono, u što sam toliko truda uložio ne ostane besplodno. Slobodan sam, da uz ovaj list priložim jednu vrlo uspjelu karakteristiku Zagreba od C[amille] Lucerne i jednu moju o Osijeku. Ako nam posvetite čas dokolice, da ovo čitate, cjenit ću se počašćenim.«

Nakon toga, slijede ostala pisma u kojima će Prohaska izvješćivati Jagića o svom napredovanju u radu na *bosanskoj književnosti*. Tako u pismu Jagiću (27. IV. 1909.) čitamo:

»Na vaš ljubezan odgovor ja sam se ohrabrio da vam jedan dio mojega djelca o *bosanskoj književnosti* predočim, jer cijelo još nije gotovo. Donijet ću izvadke i nacрте mislim u tu svrhu javiti Vam se osobno u Beču još tijekom ove nedelje.«

³⁰ Franjo Marković (1845.–1914.) bio je profesor na Filozofskom (Mudroslovnom) fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. Njegovo najvažnije djelo jest *Razvoj i sustav obćenite estetike*, Zagreb 1903.

Je li do susreta Prohaska – Jagić došlo, iz pisama se ne da razabrati. Ali u pismu (19. IX. 1909.) uz ostalo, javlja Jagiću:

»Moja bosanska knjiga još nije gotova, no nadam se da ću je za mjesec dva moći izvesti na čisto.«

Konačno, Prohaska javlja Jagiću u pismu (20. XII. 1909.):

»Koncem ovoga mjeseca poslati ću Vam moju knjigu o *bosanskoj književnosti*. Ona je gotova, te se prepisuje. Ja sam se nešto dotaknuo i narodnog pjesništva, a obazro sam se i na crkvenu književnost srpsku u Bosni. Cijela knjiga iznositi će nešto 10 araka (oko 160 stranica). Nijesam se ni na koga od onda obratio radi naklade, jer sam iskusio, da se bez gotova djela ne može o tome, kako valja govoriti. Sada ću najprije da čujem vaš sud i vaš savjet. (...) Ja se nadam, da ću zajedno sa mojom bosanskom knjigom moći da pošaljem i moju dizertaciju u prerađenom hrvatskom izdanju (u *Radu akademije*).«

Kao što se razabire iz sljedećega pisma (5. I. 1910.), Prohaska je javio Jagiću:

»Moja je dizertacija u prerađenom obliku u *Radu akademije* doštampavana i ja ću posebne primjerke uvezati te Vam jedan naredne nedelje poslati.³¹ (...) vi ste, presvijetli, sigurno primili moju *bosansku književnost*. Ja sam onaj predgovor napisao, jer sam osjećao za to potrebu; prem znamem, da on posvema ne pristaje uz značaj knjige. U *VI.* poglavlju o epskoj pjesmi mislio sam, da sam s mojom teorijom osamljen, ali nije tako. Naknadno sam opazio, da nešto slično ali u drugom savezu i prof. Murko³² u svojoj *Südslavische Literatur* str. 203. govori.³³ To moram u vrelima da spomenem. O nakladi nijesam izim profesoru Minoru nikome govorio. Ja ću čekati na vaš sud i savjet, a onda ću istom, ako se ne nađe u vašoj okolini nakladnik, pokušati da ga na svoju ruku gdje drugdje potražim. Kad bih mogao kod ovoga izdanja toliko dobiti, da priredim u vlastitoj nakladi hrvatsko izdanje, vrlo bih bio – i preko očekivanja – zadovoljan.«

Prohaska nije dugo čekao na Jagićev sud i savjet u vezi s njegovom *bosanskom knjigom*. Naime u pismu Jagiću (20. I. 1910.), Prohaska, uz izraze zahvale, piše:

»Lijepo zahvaljujem na zadnjemu pismu, u kojem ste imali dobrotu, da me upozorite na neke nedostatke moje *bosanske knjige*. Ja ću to s vašom dozvolom upotrijebiti. O *Bogumilima* govorim prigodice i sporedno još u kasnijim dijelovima moje ga prikazivanja, ali im nijesam namijenio posebnoga poglavlja zbog toga, što oni ne idu u okvir, koji sam si obilježio. Ja mislim da iza turske invazije više nijesu bili *Bogumili* kulturni faktor, oni su prešli na islam.

Nego ako mi sreća dade ja ću proučavati i srednji vijek, a onda im obratiti svu pažnju.«

Pismo Prohaska završava riječima:

³¹ Naslov Prohaskine disertacije, koju je napisao i obranio kod Vatroslava Jagića 1905. u Beču, glasi: *Zwei Jesuiten in der serbokroatischen Literatur des 18. Jahrhunderts*. Naslov iste u prerađenom obliku na hrvatskome jeziku glasi: *Ignjat Đorđević i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti*; objelodanjeno u *Radu JAZU*, knj. 175, Zagreb 1909., str. 115–224.

³² Matija Murko (1861.–1952.) slovenist i slavist.

³³ Naslov glasi: *Geschichte der älteren südslawischen Literaturen*, Leipzig 1908.

»Čekam pun nestrpljenja kakav će biti vaš konačni dojam kad pročitate cijelu moju bosansku stvar.«

Da je Jagić, čitajući spomenuti rukopis Prohaskine *bosanske knjige*, imao konstruktivnih primjedaba na nj, potvrđuje to u pismu (5. II. 1910.) sam Prohaska riječima:

»Vi imate pravo. Jedno poglavje o *Bogumilima* mora da stoji u povijesti *bosanske književnosti*. Ja sam mislio da bi se o njima moralo napose govoriti ali u zajednici sa srednjim vijekom Bosne. U to toba ja nijesam zašao, jer se ne osjećam dovoljno siguran u njemu. Tu treba poznavati još i crkvenoslavensku književnost s kojom sam se ja vrlo malo bavio. Međutim ja ću vašoj želji i potrebi čitalaca udovoljiti. Već sam se dao na posao. Neznam hoću li iznijeti štogod samostalnoga. Nedavno je napisan i jedan roman iz bogumilskoga života na njemačkom jeziku, no ja ga nijesam pribilježio. Čini se, da se ljudi zanimaju za ovakove stvari, kao neki za Tolstoja. U istinu Bogumili su vrlo moderna tema. Dobro ste istaknuli, da imaju jaku osnovu u socijalnim pitanjima, da je ta strana u njih i važnija, mislim, izlazi i iz Holečekove umne prem partaične studije o Bosni i Hercegovini.³⁴ On je bogumilsku konfesiju promatrao kao organičku religiju naroda pastirskoga i planinskoga. On je to vrlo vjerojatno konstruirao. A danas baš čitam da su se Bogumili uzdržavali od mesa, i svega što daje stado, od mlijeka i sira i.t.d. Dakle eminentno pastirska vjera to ne će biti. Ona je prije vjera ratarska, seljačka, vjera zadrugarska, jer u zadrugi se čini kao da nitko ne posjeduje ništa za sebe, a to su bogumili i zahtjevali. Kršćanski seljački komunizam. Ovome društvenome principu nasuprot se razvija feudalizam pod protektoratom katoličke crkve a kod nas posebno u obliku ugarske državne politike srednjega vijeka. Ugarski kraljevi polaze s blagoslovom rimskih papa protiv Bošnjaka bogumila na krstaške vojne.

Žao mi je što neću moći podrobnije isporučivati njihovu apokrifnu knjigu s onim što o legendama ima kod Veselovskoga, dijelom od Vas i mnogo toga još drugo. Jer s druge strane me tište obveze što ih imam prema školskoj knjizi, što ju pišem. (...) Gotovo sam zaboravio. Zahvaljujem na priposlanoj mi recenziji vašoj o Gruborovoj kritici Mareticeve gramatike.³⁵ Sretan slučaj hoće, da je isti g. Grubor prije dva tri mjeseca k nama na Realnu gimnaziju premješten. Ja sam mu dakle mogao osobno izručiti vaš darak. Njega je to vrlo ugodno dirnulo, on još nije ništa o tome znao. Čedan i skroman gospodin, u njega će vaše riječi, nadam se, samo pobudivati volju za solidan daljnji posao. Srdačno se zahvaljuje. Ja ću u kratko o tome referirati u *Savremeniku*, najbolje bi bilo u *Nastvanom Vjesniku*, ali ja sam tom listu okrenuo leđa, budući je nelijepo popratio jednu moju naručenu recenziju o Reljkovićevom *Satiru*.«

Dragutinu Prohaski je bilo doista stalo do što bolje prezentacije *bosanske književnosti*, zato mu svaka Jagićeva primjedba itekako u tome pomaže, to više što se njegov rad na rukopisu bliži završetku i trebat će ga predati u tisak. O tome se može razabrati i iz pisma (2. III. 1910.):

»Otkako ste mi povratili moj rukopis o *bosanskoj književnosti*, ja se nijesam Vama odazvao, jedno zato jer ste isti dan dobili pismo u kojem pristadoh, da još napišem poglavje o *Bogumilima*, a drugo se nijesam javljao jer sam mislio što brže izvršiti moje obećanje o *Bogumilima*. Sada stoji stvar drukčije, ja sam se kod gospodina Breyera upitao za nakladnika Cajona u Sarajevu na što mi je gospodin Breyer³⁶

³⁴ Josif Holoček, *Bosna i Hercegovina za vrijeme okupacije*, Beograd 1903. (ćirilica).

³⁵ Dane Grubor (1869.–1950.); o njemu v. HBL, knj. 5, Zagreb 2002., str. 260.

sam ponudio nakladu ove moje stvari. Ja sam u načelu na to pristao, no osjećam se moralno obvezanim, da u toj stvari pitam za vaše cijanjeno mnijenje dapače za vašu privolu, jer sam Vas najprvoga molio, da mi glede nakladnika budete od pomoći. Bez vaše privole ja se ne smatram slobodan u toj stvari odlučivati. Molim dakle da, ili gospodinu Breyeru ili meni podijelite *veniam*. Još vam imam zahvaliti i na dobroti, te ste moju stvar spomenuli uredniku od *Bosnische Correspondenz*. On me pozvao da mu što za njegove publikacije napišem.

Ponuda gospodina Breyera nije mi u cijelosti poznata, ali ja znam, da o honoraru gotovo ni govora neće biti, jer mi reče, da ću primiti udjela od čistoga dobitka. Ja sam radio na ovome poslu više od tri godine i to s prekidanjem radi školskih i drugih poslova. No meni nije unatoč tome do materijalnoga dobitka, ako će samo moralni biti solidan. Dakako ja sam i sam upozorio i g. Breyera, da tu još manjka jedno *poglavlje o Bogomilima* i da ću mu ga napisati. Tako će biti vašoj opravdanoj želji zadovoljeno.«

Budući da je Prohaska, kao srednjoškolski profesor u Realnoj gimnaziji i višoj trgovačkoj školi u Zagrebu, pripremao školski udžbenik u isto vrijeme kad i svoju knjigu o bosanskoj književnosti, on će i dalje Jagiću javljati kako tekst rukopisa o Bogomilima nije završio. Razvidno je to iz pisma (7. IV. 1910.) u kojem Jagiću priopćava:

»Od onda, kada sam se s g. Breyerom dogovarao ja nijesam ništa dalje radio na *bosanskoj knjizi*, nego odgodio posao do lipnja. A to zato, jer mi je 1. travnja istekao rok za trgovačku čitanku.³⁷ Sada sam uzeo produženje roka do 1. svibnja. Ja dakle ne znam hoću li moći, da Vam što doskora pošaljem o Bogomilima. (...) Međutim ja ću pokušati, da što uradim i pored mojega posla oko škole i školske knjige, te ću Vam čim što svršim, saopćiti.«

U pismu (11. VI. 1910.) što ga piše Jagiću, Prohaska će mu priopćiti sljedeće:

»(...) Bio sam zaposlen i s drugim stvarima i tako zaostao u svojem radu o Bogomilima. U mene ima toliko taštine, da ne mogu pripovijedati o jednoj stvari, koju poznajem iz treće ruke, koja mi se šta više čini katkada nepouzdana. Za slobodne svoje časove ja sam u posljednje vrijeme hodio u akademsku biblioteku pa listao po moskovskim *Čtenjima* nadajući se kakovim apokrifnim i bogomilskim tekstovima. Sada sam dopro do godine 1780. tih *Čtenja*. (...) Toliko Vam samo javljam, da vidite presvijetli g. savjetniče, da nijesam odložio posao. (...) Zahvaljujem srdačno na lijepom daru vašemu, na *Historiji slavj. filologije*.³⁸ Ovdje se čude, kako ste mogli u vašim godinama (tako je govorio prof. Musić)³⁹ napisati tako golemo djelo. I

³⁶ Mirko Breyer (1863.–1946.); o njemu v. HBL, knj. 2, Zagreb 1998., str. 302–303.

³⁷ Prohaska je pripremao *Hrvatsku čitanku za prvi i drugi razred viših trgovačkih škola* koja je tiskana u Zagrebu 1910. Nakon te knjige još je objavio: *Trgovačka čitanka za treći i četvrti razred trgovačke akademije* (1917.) i *Hrvatska čitanka za treći i četvrti razred viših trgovačkih škola* (1918.).

³⁸ Jagićeva *Istorija slavjanske filologije* (Povijest slavenske filologije, 1910.) bila je tiskana na ruskom jeziku (VIII + 962 str.). Iako je bio ponosan na to djelo, ipak je sam kazao da to djelo nije odigralo ulogu koju je moglo. Razlog je tome Jagić vidio u činjenici što je knjiga bila tiskana na ruskom, a ne na njemačkom jeziku.

³⁹ August Musić (1856.–1938.) najznačajniji hrvatski grecist.

zaista vaš trud zadivljuje svakoga, koji ga uzima u ruke. To će biti brevijar za slaviste od sada pa moguće za svagda.«⁴⁰

Sljedeća tri Prohaskina pisma još su uvijek u vezi s genezom njegove bosanske književnosti, s konačnim oblikovanjem poglavlja o Bogumilima koje je, kao što vidjesmo, na prijedlog Vatroslava Jagića, uvrstio u knjigu. Tako će Prohaska u pismu (3. VII. 1910.) Jagiću opet reći:

»Moj posao oko Bogumila vrlo se rastezao i odgađao, sve do danas. Ali evo sada sam ga dovršio i sutra ću Vam ga poslati. Primit ćete jedan prilog iz one dobe naše književnosti, koja nam je uza sva dobra predavanja najtamnija. Ono za čim sam ja išao nije bilo pribiranje nove građe (to nije bila, isprva namjera), nego sam gledao da što jedinstveniju i jasniju sliku dadem o poznatome. Također mi je bilo stalo do toga, da onomu, koji će se dalje baviti s tim pitanjem podadem što bolji prijedlog o literaturi predmeta. Inače, da se hoće ovaj studij temeljito uzeti pa čitati sve izvore i podvrći kritici sva zazročna mnijenja trebalo bi i više vremena. Za ovaj moj posao ja sam dospio, tako rekavši, po narudžbi i sve sam se žurio, da Vam što prije udovoljim želji.

Kako ja imadem prijepis od ovoga poglavlja, možete ovu pošiljku zadržati i onomu gospodinu dati koji se u Vas u Beču zanima za Bogumile. Knjiga će izaći u oktobru. Stoga Vas lijepo molim, presvijetli, da biste mi izvolili što prije i o ovome odlomku reći svoje mnijenje.«

Nakon pročitana rukopisa – poglavlja o Bogumilima, Jagić je i tu imao svojih primjedaba. Vidljivo je to iz pisma (23. VIII. 1910.) u kojem, uz ostalo, Prohaska piše:

»Najljepše zahvaljujem, što ste pročitali i sudu podvrgli moje prikazivanje Bogumila. Ja se povoljnijem dojmu mojega posla kod vas nijesam nadao, jer ovo što sam ja radio puki je dilentantizam. I meni samomu su se nadavala pitanja, koja nijesam znao, kako da ih riješim. Najviše me iznenadila rasprava onoga Koroleva u *Periodičeskom spisanju* od 1780.⁴¹ u kojemu se govori o vezi maniheizma s nekim starijim istočnim sektama, a prema spomenutoj studiji Schmidta⁴² i drugih zapadnih historičara, na koje, kako velite, i Rački sjeća. Ta bugarska rasprava nije nikome, čini se, od naših bila poznata, kao što i Rački nije bio poznat Korolevu i njegovom kritičaru u *Periodičeskom spisanju*.

Obratio sam se na Dragutina Ilijća, srpskoga pjesnika, za kojega veli Šurmin u svojoj *pov. književnosti*,⁴³ da je također pisao o Bogumilima, i odgovorio mi je da je gledao objasniti Bogumile kao slavensku demokratsku partiju s političkom prisno-

⁴⁰ Prohaski je to djelo odmah koristilo kod pisanja priloga u časopisu *Savremenik*, V., br. 6, str. 450–451, 1910. O Stanku Vrazu. Jagiću je i pisao: *Primio sam vašu Historiju slavenske filologije i već sam u najnovijem broju Savremenika iznio ono što se u njoj govori o Stanku Vrazu, jer Vraz nam je sada zbog 100. godišnjice nejegova rođenja aktuelna tema.* (pismo, 11. VI. 1910.).

⁴¹ R. Korolev, *Za bogomilstvoto*, Periodičesko spisanie, I, knj. 9.

⁴² Kod Franje Račkoga je naveden: Schmidt, *Historie et doctrine de la secte de Cathares ou Albigeois*, Paris 1849.; v. Dragutin Prohaska, *Das Kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina*, Zagreb 1911., str. 21, bilj. 2; Herta Kuna napisala je recenziju Prohaskine knjige v. Posebna izdanja XXXV. Odjeljenje za književnost i umjetnost, knj. 5, ANUBiH, Sarajevo 1978., str. 9–25.

⁴³ Đuro Šurmin, *Povijest književnosti hrvatske i srpske*, Zagreb 1898., str. 291.

vom protiv Bizanta i Rima. Nadalje veli Ilijć, da se godine 1888. sastao s Račkijem u Zagrebu i da mu je Rački rekao, da se potpuno š njim slaže i da je Račkijeva studija⁴⁴ Ilijćeveom *potpuno rasvetljena*. (Ta Ilijćeva studija treba da je u *Letopisu matice srpske* od 1887/1888. – Kako su mi sada biblioteke zatvorene moram taj *Letopis* nabaviti izvana).«

Prohaska u pismu navodi još neke autore latinskih rasprava o Bogumilima kao npr. Christiana Wolffa: *Historia Bogomilorum*, Wittenberg, 1712.

Prohaska pismo završava:

»Knjiga ide ovih dana u štampu. Poteškoće imam ovdje samo za slova bosanske ćirilice. Danas ću pisati Ć.[iri] Truhelki u Sarajevo, da mi ondje štampa starobosanski ćirilski alfabet, kao prilog onome, što govorim o pismu.⁴⁵ Još jednom najljepša hvala na vašim zanimljivim opaskama o Bogumilima.«⁴⁶

Kao što je iz pisma (3. VII. 1910.) razvidno, za Prohaskin se je rad o Bogumilima zanimao i neki gospodin u Beču (neimenovani) kojemu je preko Jagića poslao spomenuto poglavlje o Bogumilima. Izgleda da je Prohaska, prema uputama Vatroslava Jagića to poglavlje iznova redigirao, jer u pismu (23. VIII. 1910.), čitamo:

»Evo Vam šaljem ponovo moj pokušaj, o Bogumilima, za onoga gospodina, bit će mi drago, ako će mu bilo u čemu služiti. A lijepo ga molim, da mi, ako što nađe, osobito netočnosti i nepotpunosti, koje ste opazili u *literaturi*, ispravi. Neka ostane u njega, koliko mu treba, jer ja imam prijepise.«

U pismu pak (18. IX. 1910.) Prohaska zahvaljuje Jagiću za odgovor *gospodina*:

»Zahvaljujem na poslanom mi odgovoru onoga gospodina o bogumilima. Po vašem savjetu ispravio sam i nadopunio neka mjesta, koja su zbog nezgodne stilizacije i nastala onakova.«

U odgovoru je *gospodin* Prohaski uputio i neke svoje prigovore o kojima javlja Jagiću. Zbog zanimljivosti Prohaskina komentara na prigovore, valja ih pročitati.

»Gospodin mi prigovara, što stavljam u jedan red (gleich hochstehend) bogumilstvo i protestantizam i traži tome dokaze. Ovomu prigovoru ugnut ću se istak-

⁴⁴ Franjo Rački, »Bogumili i Patareni«, *Rad JAZU*, knj. 7, str. 84–179, 1869., knj. 8, str. 121–187, 1869., knj. 10, str. 160–263, 1870.; isti, »Dva nova priloga za povijest bosanskih Patarena«, *Starine JAZU*, knj. 14, str. 1–29, Zagreb 1882. Usp. Ferdo Šišić, »Patareni ili Bogumili«, u autorovoj knjizi: *Povijest Hrvata za kraljeva iz doma Arpadovića (1102.–1301.)*, *Djela HAZU*, knj. 37, Zagreb 1944., str. 128–156. Vidi još: Franjo Šanjek, *Bosansko-humski krstjani u povijesnim vrelima (13.–15. st.)*, Zagreb 2003. Također vidi poglavlje »Crkva bosanska« u: F. Šanjek, *Crkva i kršćanstvo u Hrvata*, knj. 1, Srednji vijek, Zagreb 1988., str. 204–247. Vidi još: F. Šanjek, »Bosansko-humski krstjani i katarsko-dualistički pokret u srednjem vijeku«, *Analecta croatica christiana*, VI, Zagreb 1985.

⁴⁵ O takozvanoj *Bosančici* pisao je Ćiro Truhelka u časopisu: *Glasnik zemaljskoga muzeja Bosne i Hercegovine*, I, br. 4, str. 63 i dalje, Sarajevo 1889. Osim toga, Truhelka je autor rada »Bosanska narodna (patarenska) crkva, *Povijest hrvatskih zemalja Bosne i Hercegovine*, Sarajevo 1942., str. 167–793.

⁴⁶ U Prohaskinoj knjizi je to III. Poglavlje s naslovom: *Die bosnische Bogumilen*, str. 18–55.

nuvši,⁴⁷ da je značenje protestantizma već za to bilo drugo, jer se mogao služiti tečevinom, koja je njemu najviše pomogla do raširenja – knjigotiskom. Inače mi se taj prigovor i ne čini naučan.

Drugi prigovor gospodina N. stoji u tome što nijesam razjasnio vezu između bogumilstva i gnostičko manihejskih sekata. – Mislim da za ono što on pita nemamo dovoljnih dokumenata. Znade se doduše da je bogumilstvo odvjetak tih istočnih nauka, ali se ne zna u čemu se odvojilo od njih, a to je stoga, što nemamo bogumilskih spomenika o bogumilskoj nauci, već same protivničke. Protivnicima, učenim teolozima vrlo je otprije poznat gnosticizam i čim su oni našli neku sličnost s ovim u Bogumila oni su svu bogumilsku hereziju svrstali u maniheizam. Oni, koji su naglasili, da ima dualističkih i prema tome manihejskih osnova i u samome slavenskom poganstvu imaju pravo.

Ali opet to nije ono, što se traži, dualizam nije specialna ispovijest ni po koju hereziju, nego naprosto niži stepen svjetskoga nazora,⁴⁸ koji se gotovo u svih naroda javlja prije monizma. Ja sam radoznao u kojem smjeru onaj gospodin riješava odnošaj između bogumila i njegovih istočnih ugleda.«

Kao što se iz Prohaskinih obrazloženja može razabrati, on je doista, tragajući za literaturom o bosanskim Bogumilima, ušao u samu bit problema, želeći ga riješiti svojim znanstvenim pristupom. Drugo je pitanje je li u tome uspio; svakako je bio na, relativno dobrome putu koji mu je trasirao Vatroslav Jagić svojim napomenama u vezi s rukopisom knjige u nastajanju, a koje je napomene Prohaska, s pravom, usvajao popravljajući rukopis. Spomenuto pismo (18. IX. 1910.), Prohaska završava:

»Moja knjiga je u štampi, za mjesec dana nadam se, da će biti u vašim rukama. Mnogo Vam zahvaljujem, i onome gospodinu, zahvaljujem na pobudama. Još nijesam dospio, da proučim vašu *Historiju filologije*, zahvaljujem na otisku iz *Archiva* onim dvjema ruskim recenzijama. Srdačno pozdravljam i ostajem s dubokim štovanjem vaš

Dr. D. Prohaska«

Kao što smo iz nekih dosadašnjih Prohaskinih pisama mogli razabrati, on je Jagića više puta pitao za savjet (rješenje) svojih dvojbi. Učinio je to i u pismu (10. XI. 1910.). Zbog osobite zanimljivosti, valja pismo u cijelosti predočiti.

»Presvijetli gospodine savjetniče!

Napokon je tisak moje bosanske književnosti toliko napredovao, da se knjizi imade dati i konačni natpis. I u tome pitanju ja se nalazim iznenada u smetnji neznajući, kako da kažem. Da li 1.) *Das kroatische und serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegovina. Bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert*, ili 2.) *Das alte kroatische u. Serb. Schrifttum ... Herzegovina. Von den ältesten Zeiten (?) bis zum nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert*. ili 3.) mjesto *Schrifttum – Literatur* (?) 4.) mjesto *kroatische und serbische kroatisch-serbische?* Knjiga je ostala onakova kao što ste ju vidjeli. Njezina su poglavja I. *Sprache u. Nationalität*; II. *Die bosnisch-cyrrillische Schrift*; III. *Die Bogumilen*; IV. *Westliche Einflüsse und die Türken-*

⁴⁷ Valjda misli *ističući*.

⁴⁸ Svjetovnoga nazora.

herrschaft; V. Das serbisch-orthodoxe Schrifttum; VI. Die katholische Literatur; VII. Die Raja und die Volkspoeseie; IX.⁴⁹ Am Vorabend der nationalen Wiedergeburt.

Prema ovome sadržaju izvolite Vi mene, presvijetli, savjetovati, što da kažem u pismu?⁵⁰ Unapred Vam zahvaljujem i pozdravljam uz duboko štovanje

Dr. D. Prohaska«

Kad je pak Prohaskina knjiga ugledala svjetlost dana u nakladništvu knjižare Mirka Breyera u Zagrebu, opet se Prohaska obraća Jagiću za novu pomoć. Naime, knjigu je sada trebalo prodati pa će u tu svrhu u pismu (28. II. 1911.) biti riječ o sljedećem:

»Presvijetli gospodine savjetniče!

Dozvolite da Vam uz ovo pismo pošaljem jedan primjerak moje knjige, koja je Vama većim dijelom već iz rukopisa poznata. Moj nakladnik računa, da će knjigu najviše u interesovanim krugovima Austrije prodati. Ako Vama, presvijetli, nije neprilično, ja bih Vas najljepše molio, da mojemu nakladniku ili meni savjetujete, kojima adresama da se obratimo s prospektom knjige. Najviše biste nama i stvari našoj pomogli, da ju sami ili po kojemu pozvanome stručnjaku preporučite čitaocima kojega austrijskoga velikoga lista (*Neue Presse* ili *Oesterr. Rundschau*). Vi najbolje znate, koja je vrijednost njezina i koja je opet moralna dobit naša narodna, ako lektira ovakove vrsti uđe u ruke, koje nama vladaju.⁵¹

Druga je moja želja (a ne nakladnikova) kad bi za ovu knjižicu saznao i naučni svijet, posve onako, kako to moj posao zaslužuje. I opet ne vidim nikoga, koji bi znao o tome bolje suditi, no Vi, Vašim sudom ja ću se moći koristiti u hrvatskom izdanju, kojemu ću istom pristupiti, kada se moj nakladnik riješi bar polovice svoje naklade.⁵²

Moja pia desideria tu (je) još veća. Vrlo bih rado, da vašom dobrotom za ovu knjigu saznaje ruska akademija, naročito odbor slavenske enciklopedije. U tu svrhu ja bih vam poslao daljne primjerke. Svoju zahvalu na vašem dosadanjem zanimanju za moju stvar ja sam izrazio na čelu moje knjige. Nijesam odabrao oblik *posvete* s razloga, što knjiga, bojim se, nema dovoljno strogo naučan značaj. Uzmite ju, kakova jest.«

Prohaskina zahvala otisnuta na III. str. njegove knjige, koju mu je doista pomogao oblikovati Vatroslav Jagić, glasi:

»Anregung und Rat zu dieser Arbeit fand ich stets bei Herrn Hofrat Professor V. (atroslav) R. (itter) von Jagić. Verbunden fühle ich mich auch Herrn Professor Dr. St. (jepan) Tropsch, der die Güte hatte, eine Korektur mützulesen.«⁵³

⁴⁹ U knjizi je to VIII. Poglavlje.

⁵⁰ Kao što se iz konačna naslova knjige razabire, Prohaska je ostao kod svog prvoga prijedloga naslova s malom intervencijom, vjerojatno Jagićevom, uzevši prijedlog iz br. 4; usp. naslov knjige.

⁵¹ Kao što je poznato, 1908. došlo je do aneksije Bosne od Austrije. Vidi Ferdo Šišić, *Okupacija i aneksija Bosne i Hercegovine*, Zagreb 1938.

⁵² Do Prohaskinog hrvatskog izdanja knjige nije nikad došlo.

⁵³ Prohaska se zahvaljuje i Stjepanu Tropschu (1871.–1942.) koji je tada bio hrvatski germanist na Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu.

Za sudbinu Prohaskine knjige zanimljiva su još neka njegova pisma upućena Jagiću u kojima se ona spominje, bilo da je riječ o njezinoj recenziji ili distribuciji. Izdvajam iz tih pisama upravo takve dijelove. U pismu (16. III. 1911.), uz ostalo, čitamo:

»Zahvaljujem Vam najljepše na savjetima o raspačavanju moje knjige. Veoma su me radovale i one riječi, koje izriču bilo što dobra o knjizi. Cijenit ću se počašćenim, ako sami o njoj napišete prikaz i kritiku u *Archivu*.⁵⁴ Po Vašem savjetu obratio sam se na prof. Murka i dobio sam danas odgovor, koji me nije ni najmanje veselio. Izvinjavao se⁵⁵ prof. Murko da neće napisati o knjizi ništa za sada, jer ima mnogo drugih ocjena pisati, a u *Oesterr. Rundschau* neće zato, jer misli da knjiga nije pisana za široku publiku. On bi bio za nju (publiku) najprije obradio mnogo šire historičku i kulturnu pozadinu, a onda bi bio govorio o literaturi i.t.d. Savjetuje mi što da ispuštam za *Enciklopediju slavensku* (kao da se o tome sada radi) i kako je najinteresantniji dio bosanske književnosti – poslije okupacije. Jednom riječi ništa stvarno a ipak prigovaranje.«

Budući da je ipak nakladnikova najveća želja bila, prodati što više Prohaskine knjige, i autor je osobno poduzimao u tom smjeru sve što je mogao. I o tome svjedoče njegove riječi u pismu (31. III. 1911.) upućene Jagiću:

»Poduzeo sam nešto, o čemu držim da Vas moram obavijestiti. Obratio sam se bio na bivšeg ods. predstojnika bosanske vlade gospodina Kosta Hörmanna glede toga, da mi bos. Vlada preporuči i nabavi knjigu. Uspio sam u toliko, što me gospodin Hörmann pozvao da u tu svrhu napišem molbu i da će on tu molbu preporučiti. Morao sam u toj molbi nešto reći i o uspjehu knjige i tu sam spomenuo da je i od Vas *povoljno primljena*. Eto o tome sam Vas htio obavijestiti moleći Vas ujedno da mi oprostite što sam se ne pitajući naročito služio vašim imenom. Učinio sam tako dakako na osnovi vaših pismenih izvjava.«

Matija Murko, kao da se je predomislio u vezi s pisanjem o Prohaskinoj knjizi, o tome saznajemo iz istoga pisma Jagiću:

»Dozvolite da Vam uz to i ovo javim. Danas sam primio jedan redak na dopisnicu od prof. Murka, gdje me pita hoću li doista, da on piše o knjizi, jer da ga je pozvala *Neue Freie Presse*. Ja sam odgovorio, da će mi biti čast i neka izvoli onako pisati kao što mi je u onome pismu govorio to jest *ulazeći u kritiku slabijih strana knjige*.«

Slika oko prodaje knjige baš i nije najsvjetlija. Razvidno je to iz Prohaskina pisma kojemu nedostaje nadnevak. No, prema kronologiji, to je pismo nastalo između 17. i 31. ožujka 1911. Prohaska se, naime, žali na slabu prođu svoje knjige, pa će o tome Jagiću:

»Moja knjiga nalazi sporu prođu. Od 300 adresa, kojima se moj nakladnik u Bosnu obratio (prepisao je najviše činovnika i zavodske adrese) nije se direktno javila, nego jedna i to čini mi se jedna gimnazija. Inače je otišlo knjižarama bosanskim jedno 20 narudžbi (20 komada, hoću reći). Ako je to dokaz, da bosanska inteligencija ne čita njemački, ja sam zadovoljan. Ali bojim se, da je to dokaz, da ta inteli-

⁵⁴ Kao što se iz različitih Jagićevih recenzija u *Archivu* razabire, on nije napisao recenzije o Prohaskinoj knjizi. Učinio je to Milan Rešetar (1860.–1942.) u *Archivu für slavische Philologie*, Bd. 33, str. 257–260, Berlin 1912.

⁵⁵ Ispričavao se.

gencija čita njemački, ali ne mari za narod, u kojemu se nalazi. Danas ću se obratiti Kostu Hörmannu, da mi ide na ruku, jer g. dr. Č.[iro] Truhelka⁵⁶ i ne odgovara na moja pisma. Molio sam ga prije pet mjeseci klišeje za bos.[ansku] ćirilicu,⁵⁷ pa nije ništa odgovorio, poslao sam mu knjigu, pa opet ništa.«

Kako je dalje bilo s distribucijom Prohaskine knjige, u njegovim se pismima, nakon spomenutog, više ne spominje.

U pismu (14. IV. 1911.) Prohaska se ukratko osvrće na polemičku ocjenu svoje knjige, no ne navodi tko je njegov protivnik već samo, da je ocjena objavljena u prošlom br. 7. *Savremenika*. Potom spominje da je bio pozvan na sjednicu u akademiji gdje se je raspravljalo o *Popisu* za enciklopedijski rječnik (jugoslavenskih pisaca) pri čemu je svojim mišljenjem, kod nekih prisutnih izazvao negodovanje. Uglavnom se razilazio s mišljenjem gosp. Drechslera, kojemu je *sve na volju ostavljeno*. I u pismu (20. IV. 1911.) nastavlja s opisom oko nesuglasica kod *Popisa*, da bi na kraju nastavio:

»Zahvaljujem Vam na vijesti o dojmu moje knjige na g. VI. Čorovića.⁵⁸ I onako tragram za referentom u *Glasniku zemaljskog muzeja i Mitteilungen*. Bio sam se obratio na profesora Rešetara,⁵⁹ no on me uputio na dr. Alaupovića.⁶⁰ G. dr. Alaupović nije mi se još javio. Teško je dobiti jednu kritiku na jednu knjigu o našoj književnosti, pisalo o njoj po njemačkim novinama (*Pester Post, Slawisches Tagblatt, Reichspost*) a gotovo ništa u hrvatskim.«

Slijede pisma iz Pariza (31. X. 1911.), Krakova (31. XI. 1912.), dopisnica iz Rusije (26. I. 1913.) gdje je Prohaska boravio na studijskom dopustu. Zanimljivi su Prohaskini dojmovi i opisi njegovih bavljenja istraživanjima slavenskih književnosti za koje je već otprije pokazivao svoj interes.⁶¹

⁵⁶ Čiro Truhelka (1865.–1911.) bavio se je, uz ostalo, i poviješću srednjega vijeka Bosne i arheologijom.

⁵⁷ Kao što je na str. 12 Prohaskine knjige vidljivo, predočio je slova ćirilice iz *Nauka krstjanskoga* (1611.) Matije Divkovića, te ćirilicu iz *Azbukvidarijuma* (1629.) Rafaela Levakovića. U knjizi je pogrešno otisnuto *Leoković*.

⁵⁸ Vladimir Čorović (1885.–1941.), povjesničar. U NSK u Zagrebu, među Jagićevom korespondencijom nalaze se 32 Čorovićeve pisma upućena Vatroslavu Jagiću. O Čoroviću v. *Enciklopedija Jugoslavije*, 2, Zagreb 1954. str. 634.

⁵⁹ Milan Rešetar je napisao recenziju Prohaskine knjige i ona je objavljena u *Archivu*, svezak 33 (1912.), s dosta kritičkih primjedaba.

⁶⁰ Tugomir Alaupović (1870.–1958.), književni kritičar, pjesnik, v. *HBL*, knj. 1, Zagreb 1983. str. 52–53.

⁶¹ Prohaska u pismu (31. V. 1911.) iz Pariza Jagiću, uz ostalo, piše: »hoću da se naročito bavim češkom, poljskom i ruskom knjigom i to u svakoj jednom pojedinom fazom filozofskom i religioznom (...).« A u pismu (16. III. 1911.) kaže: »sada mislim izgraditi moje znanje po slavenskim zemljama proučavajući specialno novije književnosti. Ali prije svega idem tri mjeseca u Pariz, da vidim na vrelu, u čemu se romanska nauka ponosi nad njemačkom. Osobito ću se ondje pozabaviti estetičkom literaturom da nadopunim ono, što sam u mojoj školskoj poetici začeo. A za slavenske književnosti tražim jednu zajedničku nit, na kojoj bih mogao da razvijem jednu zaokruženu radnju. Što Vi držite, presvijetli gospodine profesore, o ovoj ideji: da se prikaže uporedo onamo od Bogumila i Husita pa dalje preko nekih renesansnih humanista (npr. Marulića i dr.) prelazeći k poljačkoj romantici i mesijanizmu, sve do rus. tj. Dostojevskoga i Tolstoja (uzevši na podesnim mjestima druge manje jugoslavenske pjesnike pod utjecajem onih) cijeli razvitak slavenske idejne i filozofske poezije.«

Nakon povratka sa studijskog dopusta, Prohaska i dalje ostaje s Jagićem u korespondentnoj vezi. Jedno je pismo, po sadržaju vrlo zanimljivo (bez nadnevk), pa ga valja u cijelosti pročitati.

»Presvijetli gosp. dvor. Savjetniče

Časnome pozivu vašemu za suradnju oko priprava za austr.(ijski) biografski rječnik odazivam se vrlo rado. Uložit ću u to truda, koliko samo stoji u mojoj snazi. Vremenski dakako taj poziv meni nikako ne dolazi zgodno, jer sam sada zabavljen dvostrukim satovima školskima i jer sam zapeo i zastao u glavnome poslu oko habilitacijone moje radnje o *Dostojevskome*, koju sam mislio svršiti do Uskrsa a jedva ću do konca ove školske godine. Jer je došla nova obveza. Jedno kolo ljudi naprednjaka zasnovalo je smotru za gospodarstvo, politiku, književnost i umjetnost *Hrvatsku Njivu*. Kod toga sam ja pothvata angažovan. Kako je odziv na suradnju vrlo nejednak za pojedine brojeve i kakvoćom dosta slab, a neki vrstni ljudi s ličnih ili partijskih razloga još jednako stoje pasivno, to imam neugodnu dužnost, da gotovo svaki tjedan izlazim s kakovim člankom, dakako o savremenim književnim pojavama.

Kad se prihvaćam uza sve to i zadatka vašega, ja to činim, jer Vam ne znam nikoga, tko bi ga se s jednakom ljubavi prihvatio, kao što osjećam, da bih ja. Izvolite dakle, ako još stojite na tome, da se ja primim posla, saopšiti moju pripravnost gospođi redaktorima ili organizatorima toga pothvata (gosp. prof. A. Bettelheim). Ja se nadam, da će mi na ruku ići i sadašnji urednik biografskog rječnika hrv. prof. Kučera,⁶² s kojim sam u dobrom odnosu.

Imate li, presvijetli, kakov fragmentić za *Hrv. Njivu* mi bismo kao nova tvrtka vrlo rado htjeli, da sjajimo vašim dobrim imenom i kratkim zanimljivostima. Morebit što god iz memoara vaših. – Srdačno zahvaljujem i ostajem s velikim štovanjem vaš

Dr. D. Prohaska«

Budući da se i u ovom Zborniku spominje Prohaskina suradnja u *Hrvatskoj njivi*, držim da je osobito zanimljivo Prohaskino pismo (13. V. 1917.) u kojem obrazlaže Jagiću što želi *Hrvatska njiva*; pismo valja također u cijelosti pročitati:

»Dr. D. Prohaska

Zagreb, Istarska ul. 27

Presvijetli gosp. savjetniče!

Hvala Vam na ljubeznosti, kojom ste obavijestili o austr. Biografskom rječniku i hvala Vam, što ste me zapisali kao suradnika.

Zanimalo me silno, što mi saopćiste o *Hrv. Njivi*. Ono što velite o razdoru, bolje o udaljenosti i nehaju inteligencije od naroda to i jest ono, što hoće *Hrv. Njiva* da premosti, dakako obraćajući se svojim pisanjem za prvo toj inteligenciji. U tome i jest tragika, što mi nemamo sredstva, da stignemo na pravu adresu, k samomu narodu. Ta narod je anafalbet. Tek što su stale malo novine, da prodiru. Danas se raspačavaju *Novine* u 20.000 primjeraka, od toga dolazi direktno mnogo u ruke *kunicama* i *mužima*. Narod naš tek vježba čitanje. *Hrv. Njiva* dolazi danas u ruke onome dijelu naše inteligencije, koji je već davno spoznao, da se ovako dalje ne

⁶² Oton Kučera (1857.–1931.), fizičar, astronom.

može i ne smije živjeti. Samo što taj svijesni i narodni dio inteligencije nije do sada imao dosta argumentacije za svoje ideale vis-a-vis svojoj okolici, nije imao ni zborništva, gdje da razjasni i sebi samoj objasni, što hoće i kako da to kaže, što misli. Eto i za to smo osnovali jednu opću smotru za sve grane narodne kulture. Tu se dakako događa da padne i po koje akademsko, teorijsko frazovito slovo, udarac u vodu, ali izvježbat ćemo se. Da ima i uspjenih stvari to npr. dokazuju spontani oni članci i dopisi uredništvu (ti su osobito karakteristički) o našem zadatku. Zato Vam šaljem, presvijetli, dva zadnja broja 9. i 10. Izvolite npr. pročitati u br. 9. *Inteligencija i narod u ratu* od Vo-jka, ili u br. 10. pod odjelom *Smotra* članke: *Sebičnjaci i Seoski paše*.

Baš sam i ja gadao u tu temu s člankom *Prosvjetna biblioteka* (br. 10.) ili sam bar htio da nešto malo *obličiteljna* napišem o jazu naše nauke i narodne prosvjete. Velite da ste nam *nepotrebiti i suvišan*. Mi bismo trebali kao koricu hljeba – ili zrno soli – rezoniranje naših starih, koji su nešto vidjeli doma i u svijetu. Već autoriteta radi protiv naših natražnjaka. Ja bih npr. volio izvaditi iz vašega pisma ono što velite o zadatku *Njive*, pa uvrstiti u *Pisma naših čitatelja*. Smijem li? S velikim štovanjem i srdačnim pozdravom vaš

Dr. D. Prohaska⁶³

I sljedeće pismo (24. XI. 1919.) vrlo je indikativno, a svojim sadržajem osvjetljava jednu važnu dionicu Prohaskina rada. Riječ je o njegovom habilitacijskom radu pri kojem nije imao sreće kod svojih mentora. Svoje razočarenje priopćava Jagiću.

»Velecijenjeni gospodine profesore!

Možda Vas je već obavijestio gosp. profesor Rešetar, kako sam odbijen od Fakulteta, kojemu sam se javio jednom studijom o *Dostojevskom*. Vraćena mi je nakon godinu i devet mjeseci radnja, da ne zadovoljava. Nijesam još čuo prave razloge tome negativnome rezultatu, ali im se domošljam. Prije jedno šest mjeseci vraćena mi je radnja, da ju dotjeram formalno, to jest da ispravim netočnosti osobito u citatima u kojima je postojalo rusizama ili su neke riječi bile i krivo prevedene. Ja sam onda izjavio da ću taj popravak izvesti ako se radnja inače smatra podesnom i vrijednom. Na to sam dobio neodređeno ali ipak pozitivne odgovore. I eto sada kada mi je radnja bolja – čujem da je imala još mnogo netočnosti u citatima – ja sam konačno odbit. Meni apsolutno nije do univerzitetske karijere, jer ako to hoću mogao sam ju da nađem drugim lakšim predmetom i gotovo mi je bila osigurana. Ali ruska literatura postala mi je stvar srca i ja ću da izdam moju studiju o *Dostojevskom* i u prevodu ruskom, da vidim je li je sud gospodina Ivšića i gosp. Šurmina, koji potonji nije ni riječi o njoj referirao, nego potpisao filološki sud Ivšićev, kompetentan.

Ti ljudi imaju u *nauci obrtničke predodžbe* kao i učitelj Ivšićev – Maretić. Vrlo žalim što sam se dao sklonuti pa uručio na nagovore nekih ljubitelja mojih javnih predavanja onu studiju o *Dostojevskom* zagrebačkom filozof. zboru. Ta u njem sjede ljudi većinom moji lični protivnici, gospoda od jugosl. akademije, koja su kivna na moje pisanje u *Jugosl. Njivi*, još, ako se sjećate od mojih jubilejnih članaka u kojima je riječ o nekadašnjoj *jugoslavenskoj* a današnjoj to jest za vrijeme rata (1917)

⁶³ Prohaska je u *Hrvatskoj njivi*, XI, br. 26, str. 433–438 pisao o Vatroslavu Jagiću pod naslovom »Vatroslav Jagić (6. VI. 1838.–6. VI. 1918.)«, a u god. II, (1918.), br. 26, str. 448–449, pod naslovom: »Naučni rad Vatroslava Jagića«.

hrvatskoj akademiji. Pa onda i moj antiklerikalni pravac, zbog kojega ste i Vi mene prekorili, pridonio je, te su gospoda bila ugodno raspoložena slušajući moje *po-grješke* u habilitacionoj radnji. Ja s ovim mojim pismom na Vas ne mislim ni o kakovom praktičnom rezultatu. Referiram Vam samo šta se događa sa mnom ne tražeći vašega mnijenja prije nego li ćete vidjeti moju studiju izdanu.

Sreo sam pred mjesec dana prof. Rešetara vrlo nezadovoljna zbog zagrebačkoga skupoga i nemiloga života. Jučer sam čitao o njegovom imenovanju za profesora.⁶⁴ Možda će njegova predavanja unijeti novi duh u omladinu zagrebačkoga sveučilišta.

Srdačno Vas pozdravljam s velikim štovanjem

Dr. D. Prohaska«

Posljednje pismo, koje je Prohaska pisao Vatroslavu Jagiću, datirano je: *U Pragu, 15. V. 1923.*, dakle tri mjeseca prije Jagićeve smrti. Pismo je to, po jeziku posve u duhu srpskoga književnoga jezika (u sintaksi)⁶⁵ i pisano na pisaćem stroju, jer Jagić je već pomalo gubio vid. To pismo odražava Prohaskino zadovoljstvo što je Jagić pročitao cijelu njegovu knjigu o Dostojevskom koju je doista i tiskom objelodanio, kako je i bio ono najjavio. Prohaska piše Jagiću:

»Doista sam svaku reč vašega pisma gutao s nasladom, jer radost moja bijaše tim veća što je Vaše priznanje bilo čisto i srdačno i što mi ono nema da služi više kao preporuka pošto je na to već prošao momenat.«

Javlja mu da će mu ta *knjiga o Dostojevskom* izaći i na češkom jeziku a možda i na poljskom. Potom kaže:

»Mišljenje se o meni t.j. o oceni mojega rada u Zagrebu znatno popravilo od kada su se proćule kritike o knjizi.⁶⁶ Ali što to meni danas koristi. Ja sam u najbolje svoje vreme bio odbačen od ljudi koji nisu dali ni to što sam dao i možda mogao još dati da sam imao uslove rada. Ja danas moram u Pragu da tratim svoje vreme na administrativni posao u službi ministarstva i u službi socijalne skrbi za naše studente u Pragu. Ne žalim ni malo što nisam u Zagrebu, sa strahom pomišljam na to da bih se imao vratiti, Ovde bar imam više građanskog mira.«

Kao što se iz predočenih pisama Dragutina Prohaske s Vatroslavom Jagićem može razabrati, ona su doista pravo ogledalo namjera i ostvarenja njegova neumorna rada koji mu je život značio. Njegov uspjeh pobuđivao je zavist kolegijalne sredine, a u momentima i kočenje u radu. Oni kolege za koje je osjećao da bi mu po struci mogli biti najbliži, bili su mu najdalje a ponekad i protiv njega. No, sve to nije sputavalo Prohasku već ga je jačalo na putu njegove istraživačke ustrajnosti, a plodovi njegova rada bili su mu najdraža plaća.

⁶⁴ Milan Rešetar je zbog političkih prilika iz Beča došao u Zagreb, na Sveučilištu je predavao do 1928. Vidi: Mirko Deanović, »Milan Rešetar«, *Ljetopis JAZU*, knj. 54., Zagreb 1949., str. 336–361; Maria Rita Leto, »Milan Rešetar«, *Kritički portreti hrvatskih slavista*, Zagreb 1989., str. 18.

⁶⁵ U to je doba Prohaska bio u Pragu lektor za *srpskohrvatski* jezik na Visokoj trgovačkoj školi, a Ministarstvo prosvjete (iz Hrvatske) postavilo ga je 1921. za svog poslanika u Pragu.

⁶⁶ Knjiga o Dostojevskom bila je objavljena u Zagrebu 1921., pod naslovom: *Fjodor Mihajlovič Dostojevski. Studija o sveslavenskom čovjeku*.

EPISTOLARNI PROHASKINI PLANOV I OSTVARENJA
(ILI OČITOVANJA VATROSLAVU JAGIĆU 1905.–1923.)

Sažetak

U predočenome radu riječ o Prohaskinim pismima što ih je u spomenutome razdoblju upućivao svojemu učitelju Vatroslavu Jagiću u Beč. Uvidom u slijed i sadržaj tih pisama, razabiru se mnogi planovi i ostvarenja što ih je Prohaska poduzimao i ostvarivao na području kroatistike i slavistike kao i svoje nastavno-pedagoške djelatnosti. Stoga će, predočivanjem njegovih pisama čitatelj (filolog) moći objektivnije suditi o njegovom cjelokupnom znanstvenoistraživačkom radu, koji za njegovo razdoblje ipak nije nezanemariv, jer se je potvrdio na više razina: kao književni povjesničar, književni kritičar, komparatist slavenskih književnosti, kazališni kritičar i utemeljitelj časopisa *Hrvatska njiva*. O svemu tome piše Prohaska u pismima Vatroslavu Jagiću.

PROHASKA'S EPISTOLARY PLANS AND ACHIEVEMENTS
(OR WHAT PROHASKA DISCLOSED TO VATROSLAV JAGIĆ
FROM 1905–1923)

Summary

This paper discusses Prohaska's letters which he sent to his teacher Vatroslav Jagić in Vienna in the above mentioned period. By studying the order and contents of these letters, we get a picture of many projects and achievements in the area of Croatian and Slavic studies which Prohaska undertook and managed to complete, as well as of his teaching work.

By gaining an overview of these letters, a reader (a philologist) is able to pass a better judgment on his scientific research as a whole. Prohaska's work is considerable, taking into account the short period he was writing in. He made significant achievements in various fields: as a literary historian, a literary critic, Slavic comparative literature expert, theatre critic and the founder of *Hrvatska njiva* journal (*The Croatian Field*). Prohaska addresses all of these issues in his letters to Vatroslav Jagić.

DR. DRAGUTIN PROHASKA:

= NARAŠTAJI =
NAJNOVIJE HRVATSKE
KNJIŽEVNOSTI
OD 1850.—1915.

PREDAVANJE, DNE 18. IV. 1916. U IZLOŽBI
„PROLJETNOG SALONA“.

— ZAGREB 1916. —
TISAK DIONIČKE TISKARE.

Dodatak

Nacrt za životopis Dragutina Prohaske (1881.–1964.)

Na iznimnu važnost biografije za razumijevanje kao takvo među prvima je upozorio klasik hermeneutičke filozofije Wilhelm Dilthey. Poznat je njegov zahtjev za razumijevanje povijesnoga svijeta u određenome djelu, dakle svega onoga što je povezano sa životom, odnosno da se u samome djelu uoče piščeve životne forme. Životopis pisca nije nevažan za razumijevanje i tumačenje njegova djela; štoviše Dilthey će istaknuti kako velike povijesne osobe životopiscu pružaju »dublji uvid u život i njegove individualne oblike«,¹ premda životopis sam po sebi nije dostatan da bi se razumjela »opća kretanja koja prolaze kroz individuum kao kroz svoju prolaznu točku.«² Uza sve svoje ograničenosti i poteškoće, kojih je i Dilthey bio svjestan, životopis (izražavajući određenu životnu formu) postaje sredstvo za razumijevanje i interpretaciju samoga (književnoga) djela.

Na toj niti vodilji – imajući također u vidu istinitost i točnost zapisa o nekoj osobi – valja pristupiti i izradbi životopisa književnoga kritičara i književnoga povjesničara Dragutina Prohaske. Ovdje donosimo nacrt za njegov budući iscrpan životopis, kao prilog sustavnim biografskim istraživanjima koja tek treba provesti.

* * *

Dragutin Prohaska, sin stolara Dragutina i majke Terezije, rođen je 7. svibnja 1881. u Osijeku u Dubrovačkoj ulici, a odrastao je i živio u Županjskoj ulici 26.³

¹ Wilhelm Dilthey, *Der Aufbau der geschichtlichen Welt in den Geisteswissenschaften*, [Gesammelte Schriften, Bd. 7], eingeleitet von M. Riedel, Frankfurt/M 1997., str. 305–306.

² Usp. isto, str. 310.

³ Biografske podatke o Dragutinu Prohaski crpili smo iz članaka Antuna Barca (»Prohaska, Dragutin dr.«, *Narodna enciklopedija srpsko-hrvatsko-slovenačka* [ur. St. Stanojević], knj. III, Bibliografski zavod d.d., Zagreb 1928., str. 703); Tomislava Ladana (»Prohaska, Dragutin«, *Enciklopedija Jugoslavije*, knj. 6, Jugoslavenski leksikografski zavod, Zagreb 1965., str. 624); Miroslava Šicela (»Prohaska, Dragutin«, *Leksikon hrvatskih pisaca*, Školska knjiga, Zagreb 2000., str. 596); Miroslava Šicela (»II. Književna povijest u doba Hrvatske Moderne: Dragutin Prohaska (1881.–1964.)«, *Pet stoljeća hrvatske književnosti*, knj. 71, Matica hrvatska, Zagreb 1975., str. 473–477); Milovana Tatarina (»Usporedna razmišljanja o književnoj povijesti i književnoj suvremenosti: Dragutin Prohaska (1881.–1964.)«, *Dragutin Prohaska, Ilirizam u Osijeku*, Privlačica, Vinkovci 1994., str. 69–71), i dr.

U rodnom gradu završio je gimnaziju, a započeo je pisati u Hrvatskom đaćkom književnom društvu »Javor« osječke gimnazije. Daljnji studij slavistike i germanistike nastavlja na Filozofskome fakultetu Carskoga kraljevskoga sveučilišta u Beču gdje su mu profesori Vatroslav Jagić i Konstantin Jireček. Kao bečki student nastavio je pisanje prikazom studije Branka Drechslera (Vodnika) o Petru Preradoviću 1904. u Jagićevu *Archivu*.⁴ Doktorirao je disertacijom – odobrenom 19. svibnja 1905. – na njemačkome jeziku: *Zwei Jesuiten in der serbokroatischen Literatur des XVIII Jahrhundert*, koju je napisao i obranio kod Vatroslava Jagića 1905. u Beču. Na hrvatskome jeziku, u prerađenome obliku naslov iste glasi: *Ignjat Đorđević i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti*, koju je objavila u *Radu JAZU*, knj. 178, Zagreb, 1909., str. 115–224.

Od 1905. do 1920. profesor je na Kraljevskoj realnoj gimnaziji i Kraljevskoj trgovačkoj akademiji u Zagrebu, a imenovan je i za lektora Visoke škole za ekonomiju u Zagrebu. Taj rad prekida godine 1912./1913. kada putuje u Krakow, Moskvu, Pariz, Petrograd, Prag i Varšavu na stručno usavršavanje. Svoj prvi rad s naslovom: *Die Vorlage zur Komödie »O Vremja!« von Katharina II.* objavio je 1905. u *Archivu*.⁵

U Zagrebu je 1906. izabran za pravoga člana Društva hrvatskih književnika. U književnoj periodici javlja se od 1906. u *Savremeniku* (pa do 1919.) i od 1917. u *Hrvatskoj njivi* (koju i utemeljuje, a kojoj je 1920. i urednik) pišući o suvremenim hrvatskim piscima (Miroslavu Krležu, Ivi Andriću, Slavku Kolaru, Antunu Branku Šimiću, Vladimiru Nazoru...) recenzentske priloge. Kao recenzent je izazivao burne reakcije i kritike. Tako ga Matoš nazivlje »Literarni drotičkar«,⁶ a Krleža je u knjizi *Moj obračun s njima* čak predložio termin *Prohaskoid*⁷ kao metaforu za mediokriterstvo.⁸

Suraduje i u drugim novinama i časopisima: *Archiv für slavische Philologie* (1904.–1907.), *Agrar Tagblatt* (1906.–1910.), *Nastavni vjesnik* (1906.–1916.), *Jugoslavenska njiva* (1919.–1924.). Povremeno se javlja i u *Narodnoj obrani*, *Riječi SHS*, *Obzoru*, *Omladini*, *Ženskom svijetu* itd.⁹ Dragutin Prohaska dje-

⁴ Dragutin Prohaska, »Branko Drechsler: Petar Preradović.« Studija. Zagreb, 1903. Tiskara Terezije Fischer, *Archiv für slavische Philologie*, XXVI, br. 4, str. 598–608, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin 1904.

⁵ D. Prohaska, *Archiv für slavische Philologie*, XXVII, br. 4, str. 563–577, Weidmannsche Buchhandlung, Berlin 1905.

⁶ Antun Gustav Matoš, »Literarni drotičkar«, *Stekliš*, I, br. 2–3, str. 55–57, Zagreb 1911.; A[ntun] G[ustav] Matoš, »Platonski dijalozi«, *Hrvatska sloboda*, IV, br. 217, str. 1–2, Zagreb, 23. rujna 1911., (*Sabrana djela Antuna Gustava Matoša*, sv. XVI, str. 31, Zagreb 1973.). Vidi bilješku 8.

⁷ Usp. Miroslav Krleža, »Gospodinu Prohaski (i svim Prohaskama ove božje kugle)«, *Plamen*, I, br. 4, Zagreb 1919.; »Smrt gospodina Prohaski«, *Plamen* br. 8.; »Našem prijatelju Amicusu«, *Plamen*, br. 14, »Ispravak«, *Jugoslavenska njiva*, III, br. 11, Zagreb 1919.; *Pisma*, Sarajevo 1988., str. 245–246. Vidi bilješku 8.

⁸ Usp. Tihomil Maštrović, Dragutin Prohaska i Antun Gustav Matoš – prilog u ovom zborniku (bilješke br. 4, 5 i 6).

⁹ Usp. Bibliografiju radova Dragutina Prohaske u ovome zborniku.

Osmrtnica Terezije Prohaska rođ. Schlott, supruge Dragutina Prohaske, iz koje je razvidan sastav brojne obitelji Prohaska.

lovao je u književnoj kritici i povijesti književnosti kratko (do 1921.) i u tome kratkom razdoblju napisao niz književnopovijesnih pregleda na njemačkom¹⁰ i hrvatskom jeziku (o Vrazovim *Đulabijama*,¹¹ monografiju o Ivi Vojnoviću...¹²). Pisao je o Mažuranićevu spjevu *Smrt Smail-age Čengića*¹³ i Gundulićevu Osmanu¹⁴ te udžbenike za srednju školu.¹⁵

Iz opusa Dragutina Prohaske kao književnoga povjesničara o problematiki hrvatske književnosti posebno valja izdvojiti tekstove: predavanje održano

¹⁰ D. Prohaska, *Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina von den Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert*, Naklada Mirko Breyer. Dionička tiskara, Zagreb 1911., 202. str.

¹¹ D. Prohaska, »Vrazove Đulabije«, *Savremenik*, V, br. 7, str. 478–491.

¹² D. Prohaska, *O pjesniku slobode. Studije o književnom radu Ive Vojnovića povodom njegove šezdesetogodišnjice*, Naklada Radoslava Bačića. Hrvatski štamparski zavod d.d. podružnica u Osijeku. Osijek 1918.

¹³ D. Prohaska, »Ivan Mažuranić: Smrt Smail-age Čengića«, Beograd 1911.

¹⁴ D. Prohaska, Povijesna građa Gundulićeva Osmana u suvremenom izvještaju. (Revizija pitanja o nedovršenom djelu). *Nastavni vjesnik*, III, br. 21, str. 209–218, 1912.–1913.

¹⁵ D. Prohaska, *Hrvatska čitanka za prvi i drugi razred viših trgovačkih škola*, Trošak i naklada Kraljevske hrvatsko-slavonsko-dalmatinske zemaljske vlade. U Zagrebu 1910.

Trgovačka čitanka za treći i četvrti razred trgovačke akademije, Zagreb 1917.

Hrvatska čitanka za treći i četvrti razred trgovačke akademije, Zagreb 1918.

u Osijeku 4. i 7. listopada 1911. pod naslovom *Ilirizam u Osijeku (1835.–1849.)*,¹⁶ sintetički pregled ženskih lica u hrvatskoj književnosti,¹⁷ pokušaj periodizacije suvremene mu hrvatske književnosti¹⁸ najreprezentativnije djelo njegova pregleda hrvatske i srpske književnosti od realizma do moderne (podjela na: Realizam, Između realizma i Moderne, Savremena književnost, Pomladena jugoslavenska književnost). Unutar svakog poglavlja je provedena žanrovska podjela (poezija, proza, drama, kritika).¹⁹

Ističe se njegovo sveslavensko opredjeljenje koje je pokazivao za probleme slavenske kulture, kao i za sveslavenske književnosti, a osobito za rusku književnost. Godine 1919. habilitirao je u Pragu upravo studijom o Fjodoru Mihajloviču Dostojevskom.²⁰ Od 1920. lektor je hrvatskoga jezika na praškome sveučilištu. Ministarstvo prosvjete postavlja ga 1921. za prosvjetnoga referenta u prosvjetnom inspektoratu SHS u Pragu. Nakon odlaska u Prag više uopće nije prisutan u hrvatskoj književnosti. Suraduje u časopisima: *Československá Republika*, *Illustrovaný sborník*, *Lidové noviny*, *Prager Presse*, *Slovanský přehled*, *Země* i dr. U Pragu 1928. objavljuje književnopovijesnu sintezu *Srbocharvátská literatura*.²¹

Docent je na praškoj Visokoj trgovačkoj školi od 1934. pa do umirovljenja godine 1955. Čehoslovačko državljanstvo dobio je godine 1947., a sve do smrti²² – 16. rujna 1964. – živi na praškoj adresi: Praha 6., Ul. Na Kodymce 4.

Konačno, Prohaska je ostavio bogatu rukopisnu ostavštinu koja se danas čuva u Odsjeku za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest

¹⁶ D. Prohaska, Objelodanjeno u *Savremeniku*, VII, br. 1, str. 30–32; br. 2, str. 98–101; br. 3, str. 156–160; br. 4, str. 225–228; br. 5, str. 293–300; br. 6, str. 362–368; br. 7, str. 428–431; br. 11, str. 678–680; br. 12, str. 726–731; Doživjelo je i poseban otisak Dioničke tiskare u Zagrebu 1913.

¹⁷ D. Prohaska, *Ženska lica u hrvatskoj književnosti*, Predavanje na izložbi Ive Simonovićeve i Zdenke Pexidr-Siegerove dne 26. lipnja 1916., Tisak Dioničke tiskare, Zagreb 1916.

¹⁸ D. Prohaska, *Naraštaji najnovije hrvatske književnosti od 1850. – 1915.*, Predavanje, dne 18. IV. 1916. u izložbi »Proletnog salona«, Tisak Dioničke tiskare, Zagreb 1916.

¹⁹ D. Prohaska, *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti*, Izvanredno izdanje Matice hrvatske. Tiskara Kuzma Rožmanić, Zagreb 1921., str. 1–375.

²⁰ D. Prohaska, *Fjodor Mihajlovič Dostojevski, Studija o sveslavenskom čovjeku*, Zagreb 1921.

²¹ D. Prohaska, *Srbocharvátská literatura*, I. Předválečná Moderna. II. Nacionální hnutí. III. Poválečná literatura, Vytisk ze Slovanského prehladu, Praha 1928., 205. str.

²² Bilješka preuzeta iz priloga »Dragutin Prohaska – pisac svoga života« Stanislava Marijanovića u ovom zborniku (bilješka br. 4). Prema smrtovnici (»Umrtini list«) Kotarskog narodnog komiteta u Pragu 1 (Nové Město) umro je 16. rujna 1964. u bolnici (Mala Strana, Vlašská 36) od upale moždanih ovojnica i pluća, a kremiran je 21. rujna u krematoriju Motol. Do smrti je boravio na adresi Praha 6 Dejvice, Na Kodymce 4/965. Naknadno će dr. Ivan Esih upozoriti novinska uredništva i javnost na njegovu smrt (»Nekrolozi zaslužnim pokojnicima«, *Naše more*, XII, br. 7, Dubrovnik 1965.). Napomenut će i njemu poznato: da je Prohaska »u jesen 1963. bio u Zagrebu i Hvaru (kao gost tamošnjega Historijskoga arhiva pod upravom dra Nike Dubokovića) gdje je vršio toponomastička istraživanja.«

hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU u Zagrebu pod nazivom *Korespondencija dr. Dragutina Prohaske (1881.–1964.)*. Prohaskina korespondencija broji oko 1202 jedinica, a uz pisma sadrži dopise, pismene upite, traženja, prijedloge, priznanja, rješenja iz kojih se može pratiti njegov život i rad. Osobitost ove rukopisne zbirke jest i u tome što ju je sustavno priredio sam Prohaska, koji je ujedno načinio i njezin iscrpan popis.

Ivan Mažuranić: *Smrt Smail-age Čengića*. Spremio i protumačio Dragutin Prohaska, profesor u Kraljevskoj realnoj gimnaziji u Zagrebu. Odabrana dela za školu, knjiga 4. Uređuje Tihomir Ostojić. Beograd, 1911.

HRVATSKA ČITANKA

ZA 3. i 4. RAZRED TRGOVAČKE AKADEMIJE

PREGLED HRVATSKE I SRPSKE KNJIŽEVNOSTI

I

OGLEDI

NAPISAO

DR. DRAGUTIN PROHASKA,
PROFESOR KR. TRGOVAČKE AKADEMIJE U ZAGREBU

CIJENA K 8

ZAGREB 1918.

TROŠAK I NAKLADA KR. HRV.-SLAV.-DALM. ZEMALJSKE VLADE
TISAK KR. ZEMALJSKE TISKARE.

Hrvatska čitanka za 3. i 4. razred trgovačke akademije. Pregled hrvatske i srpske književnosti i ogledi. Napisao dr. Dragutin Prohaska, profesor Kr. trgovačke akademije u Zagrebu. Trošak i naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade. Tisak Kr. zemaljske tiskare. Zagreb, 1918.

Bibliografija Dragutina Prohaske i literatura o Dragutinu Prohaski

UDK 012 Prohaska

Bibliografija radova Dragutina Prohaske izrađena je na temelju popisa Prohaskinih radova u *Bibliografiji* Leksikografskog zavoda I/2, L–Ž, str. 286–290, Zagreb, 1957., te pomoću bibliografskih jedinica iz *Kataloga* Leksikografskog zavoda. Dopuna je izvršena pomoću kataloga Nacionalne i sveučilišne knjižnice u Zagrebu i *Grade za hrvatsku retrospektivnu bibliografiju 1835.–1940.*, knj. 18., Prć–Rad, Zagreb 1992., str. 69–72, te iz Prohasquine bibliografije što ju je priredio Milovan Tatarin: »Bibliografija Dragutina Prohaske« u knjizi: Dragutin Prohaska, *Ilirizam u Osijeku*, izd. »Privlačica«, Vinkovci 1994., str. 80–109., te iz drugih izvora.

Jedan mali dio bibliografije bilo je teško dobiti na uvid zbog nedostupnosti građi knjižničnog fonda. Svaka bibliografska jedinica provjerena je u odgovarajućim knjigama, časopisima i novinama, te po potrebi ispravljena, nadopunjena godištem, brojem i stranicom, te mjestom izdanja i nadnevkom.

Bibliografske jedinice kronološki su poredane, a unutar godina abecednim redom. Unutar pojedine godine prvo mjesto zauzimaju radovi objavljeni u obliku knjige, nakon čega slijede ostale bibliografske jedinice. Popis objavljenih djela Dragutina Prohaske obuhvaća razdoblje od godine 1904. do 1937. Bibliografija sadrži 547 bibliografskih jedinica, dok zajedno s *Literaturom Dragutina Prohaske* obasiže 746 jedinica.

Dragutin Prohaska svoje je radove različito potpisivao. Do godine 1908. navodi uglavnom puno ime i prezime (Dr. Dragutin Prohaska), ali iste godine počinje se potpisivati i kao Dr. Drag. Prohaska (*Savremenik*, 1908.) ili Dragan Prohaska (*Nastavni vjesnik*, 1908.). Od godine 1909. svoj potpis bilježi inicijalima Dr. D. P. Skraćenicu -h- koristi na nekoliko mjesta u godinama: 1917. i 1918. (*Hrvatska njiva*), 1919. (*Jugoslavenska njiva*) i 1920. (*Jugoslavenska obnova – njiva*), dok skraćenicu -ska i -sk- koristi na svega nekoliko mjesta u *Hrvatskoj njivi* godine 1917. i 1918.

Ova, premda dosad najkompletnija, *Bibliografija radova Dragutina Prohaske*, kao uostalom i svaka druga slična bibliografija, najvjerojatnije nije potpuna. Tako zasigurno postoje još neki nepotpisani članci u *Hrvatskoj njivi* iz 1917. za koje se može pretpostavljati da bi im on mogao biti autor, ali sa sigurnošću to se ne može dokazati.

1904.

1.

BRANKO DRECHSLER: PETAR PRERADOVIĆ. Studija. – Tiskara Terezije Fischer, Ribnjak 10. Zagreb, 1903.; – Dragutin Prohaska

Archiv für slavische Philologie, XXVI, br. 4, str. 598–608, Berlin, 1904.

– Branko Drechsler = Branko Vodnik

2.

O JOVANU JOVANOVIĆU ZMAJU (ZMAJOVI), NJEGOVU PEVANJU, MIŠLJENJU I PISANJU, I NJEGOVU DOBU PREMA SVOM GOVORU OD 24. NOVEMBRA 1899. U DVORANI MATICE SRPSKE DOTAKAO I NAPIŠAO LAZAR KOSTIĆ. Sombor 1902.; – Dragutin Prohaska

Archiv für slavische Philologie, XXVI, br. 1, str. 130–132, Berlin, 1904.

1905.

3.

DIE VORLAGE ZUR KOMÖDIE »O VREMJA!« VON KATHARINA II.; – D. Prohaska

Archiv für slavische Philologie, XXVII, sv. 4, str. 563–577, Berlin, 1905.

4.

MAKSIMILIJAN VRHOVAC (1752.–1827.) NAPISAO DR. VELIMIR DEŽELIĆ. U Zagrebu, 1904. – D. Prohaska

Archiv für slavische Philologie, XXVII, sv. 4, str. 463–464, Berlin, 1905.

5.

DR. M. ĆURČIN: DAS SERBISCHE VOLKSLIED IN DER DEUTSCHEN LITERATUR. Leipzig. Fock 1905.; – Dr. Dragutin Prohaska

Nastavni vjesnik, knj. XIV, sv. 7, str. 535–539, Zagreb, 1905./6.

6.

DAS SERBISCHE VOLKSLIED IN DER DEUTSCHEN LITERATUR. – Dr. D. Prohaska

Agramer Tagblatt, XX, br. 294, str. 10–11, Zagreb, 23. prosinca 1905. /Got./

1906.

7.

KRITISCHER ANZEIGER: ZAMOTIN, ROMANTIK IN DER RUSS. LITERATUR. – Dragutin Prohaska

Berlin, Weidmannsche Buchhandlung, 1906.

8.

I. ZAMOTIN: 1) Romantizam dvadesetih godina XIX. stoljeća u ruskoj literaturi. Varšava 1903. 2) Literarna epoha XIX stoljeća. – Dr. D. Prohaska

Archiv für slavische Philologie, XXVIII, sv. 4, str. 409–416, Berlin, 1906.

9.

TAD. STAN. GRABOWSKI: WSPOTCZESNA CHORWACYA. Studija literackie. I. Lwów, 1905.; – Dragutin Prohaska

Archiv für slavische Philologie, XXVIII, br. 1, str. 142–145, Berlin, 1906.

– Tekst na njemačkom jeziku. Prijevod: T. S. Grabowski: »Savremena Hrvatska«. Objavljeno u *Obzoru*, godište XLVII, str. 96, 1906.

10.

BENEŠIĆ: PJESME. Zagreb, Dionička tiskara 1905./6.; – Dr. D. Prohaska
Savremenik, I, knj. I, br. 2, str. 146–147, Zagreb, veljača 1906.

– O zbirci Ante Benešića.

11.

CAMILA LUCERNA. Die südslavische Ballade von Asan Agas Gattin und ihre Bachbildung durch Goethe. Berlin, Verlag von A. Duncker 1905.; – Dr. D. Prohaska

Savremenik, I, knj. I, br. 4, str. 307–309, Zagreb, travanj 1906.

12.

»ZA MATERINSKU RIJEČ«; – Dr. Dragutin Prohaska

Savremenik, I, knj. I, br. 4, str. 321–326, Zagreb, travanj 1906.

– Prikaz knjige Ksavera Šandora Gjalskoga.

13.

T. ST. GRABOWSKI: SAVREMENA HRVATSKA. (*Archiv für slav. Philologie*, XXVIII); – Dr. D. Prohaska

Obzor, XLVII, br. 96, str. 1–2, Zagreb, 8. travnja 1906.

– Prikaz studije T. Grabowskog o piscima suvremene Hrvatske.

14.

JOZA IVAKIĆ: IZ NAŠEGA SOKAKA. Novele, pripovijetke i akvareli. Naklada pišč. Karlovac 1905.; – Dr. D. Prohaska

Savremenik, I, knj. I, br. 5, str. 385–388, Zagreb, svibanj 1906.

15.

I. J. ZAMOTIN: LITERATURNYA ĖPOHI XIX-GO STOLĚTIA. Očerki po istorii ruskoj literatury. I–VI. (Književne epohe 19. stoljeća. Studije iz povijesti ruske književnosti I–VI). Varšava 1906.; – Dr. D. Prohaska

Savremenik, I, br. 6, str. 459–462, Zagreb, lipanj 1906.

16.

BENEŠIĆ: PJESMA KNJIGA DRUGA. Dionička tiskara. U Zgb. 1906.; – Dr. D. Prohaska

Savremenik, I, knj. II, br. 7–8, str. 121, Zagreb, srpanj – kolovoz 1906.

– O zbirci Ante Benešića.

17.

E. ČIRIKOV: JEVREJI, DRAMA U 4 ČINA, S RUSKOG PREVEO JOSE A. LAKATOŠ. TISK. S. TOPOLŠČAK I DR. Zagreb; – Dr. D. Prohaska

Savremenik, I, knj. II, br. 7/8, str. 120–121, Zagreb, srpanj–kolovoz 1906.

18.

MORRIS ROSENFELD.; – Dr. D. Prohaska
Agramer Tagblatt, XXI, br. 223, str. 17, Zagreb, 29. rujna 1906. /Got./

19.

DR. JOZO DUJMUŠIĆ: NAUKA O PJESNIŠTVU. Vlastita naklada. Sarajevo, 1906.; – Dr. D. Prohaska
Savremenik, I, knj. II, br. 10, str. 369–370, Zagreb, listopad 1906.

1907.

20.

REFORMA POETIKE. Predavanje govoreno na glavnoj skupštini »Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora« dne 8. srpnja 1907.; – Dr. Dragan Prohaska
 Preštampano iz *Nastavnog vjesnika*, knj. XVI, sv. 3. Tisak Kr. zemaljske tiskare. Zagreb, 1907., str. 8.

– Dragan Prohaska = Dragutin Prohaska; bibliografija i bilješke uz tekst.

21.

DR. JOS. KARÁŠEK: SLAVISCHE LITERATURGESCHICHTE, I. UND II. THEIL. Sammlung Göschen Nr. 277/78; – D. Prohaska
Archiv für slavische Philologie, XXIX, br. 1., str. 143–148, Berlin, 1907.

– Prikaz dijela knjige posvećen hrvatskoj i srpskoj književnosti.

22.

DR. JOSEF KARÁŠEK: SLAVISCHE LITERATURGESCHICHTE. I. Ältere Literatur bis zur Wiedergeburt. II. Das 19. Jahrhundert. – Leipzig 1906. (Sammlung Göschen Nr. 277, 278); – Dragutin Prohaska
Nastavni vjesnik, knj. XV, sv. 7, str. 533–536, Zagreb, 1907.

23.

TIHOMIR OSTOJIĆ: DOSITEJ OBRADOVIĆ U HOPOVU. Studija iz kulturne i književne istorije. Novi Sad 1907. (Knj. Mat. srps. 19. i 20.); – Dr. D. Prohaska
Archiv für slavische Philologie, XXIX, br. 4, str. 610–613, Berlin, 1907.

– Prijevod. *Savremenik*, II, br. 7, str. 438–440, Zagreb, srpanj 1907. /Čir./

24.

ZU VOJNOVICS TRAUERSPIEL; – Dragutin Prohaska
Agramer Tagblatt, XXII, br. 74, str. 9–10, Zagreb, 1907. /Got./

– Prikaz drame: Ivo Vojnović, *Smrt majke Jugovića*.

25.

BENEŠIĆ: BRANKO i GROZDANA. Dionička tiskara. Zagreb. 1906.; – Dr. D. Prohaska
Savremenik, II, br. 1, str. 49–50, Zagreb, siječanj 1907.

26.

ILIJA UJEVIĆ: DOKONICE, SLIKE i PRIČE IZ DALMATINSKOGA ZAGORJA. Zagreb 1906. Izd. »Matica hrvatska«; – Dr. D. Prohaska
Savremenik, II, br. 2, str. 116–117, Zagreb, veljača 1907.

27.

DR. FRAN ILEŠIĆ: ANALIZA IN SINTEZA V NAŠEM NARODNEM ŽIVLJENJU. (Govor pretiskan iz »Popotnika«); – Dr. D. Prohaska
Savremenik, II, br. 6, str. 377; Zagreb, lipanj 1907.

28.

NAVALA SVJETINE. (Povodom knjige D. S. Mereškovskoga); – Dr. D. Prohaska
Narodna obrana, knj. VI, br. 125, Osijek, 2. lipnja 1907.

29.

DR. M. MURKO: ZUR GESCHICHTE DES VOLKSTÜMLICHEN HAUSES BEI DEN SÜDSLAVEN. (A. S. aus d. Mitteilungen der Antropologischen Gesellschaft in Wien. Bd. XXXV–XXXVI); – Dr. Dragutin Prohaska
Savremenik, II, br. 7, str. 440, Zagreb, srpanj 1906.

– Prikaz djela.

30.

STALIŠČE BLEIWEISOVIH »NOVIC« GLEDE KNJIŽEVNEGA ZEDINJENJA SLOVANOV. Priobličil Janko Lokar v Ljubljani 1907; – Dr. D. Prohaska
Savremenik, II, br. 10, str. 632, Zagreb, listopad 1907.

31.

DR. BRANKO DRECHSLER: SLAVONSKA KNJIŽEVNOST U XVIII. VIJEKU. Studija. Naklada knjižare M. Breyera. Zagreb 1907.; – Dr. D. Prohaska
Savremenik, II, br. 11, str. 698, Zagreb, studeni 1907.

32.

NASTAVNI VJESNIK, LİST ZA SREDNJE ŠKOLE – IZDAJE DRUŠTVO HRVATSKIH SREDNJOŠKOLSKIH PROFESORA. Glavni urednik Krsto Pavletić, suradnici dr. Stanko Hondl i dr. Stjepan Srkulj. Knj. XVI (1. i 2.) U Zagrebu 1907, – Dr. D. Prohaska
Savremenik, II, br. 11, str. 699, Zagreb, studeni 1907.

33.

WAS LESEN UNSEER KLEINEN?; – Dr. D. Prohaska
Agramer Tagblatt, XXII, br. 296, str. 11–12, Zagreb, 24. prosinca 1907. /Got./

1908.

34.

BUDIMSKI LEKCIONARI XVIII VIJEKA PREMA BOSANSKO-DALMATINSKOMU OD B. [I!] BANDULAVIĆA; – D. Prohaska
Zbornik u slavu Vatroslava Jagića, str. 557–575, Weidmannsche buchhandlung, Berlin, 1908.

– U naslovu je tiskano B. Bandulović, a treba biti I[van]. Usporedba lektionara Ivana Bandulavića iz 1613. s lektionarom Antuna Kesića iz 1740., tiskanog u Budimu.

35.

DR. BRANKO DRECHSLER: PROBRANE PJESME PETRA PRERADOVIĆA. Za školu priredio i uvodom popratio. Zagreb 1907.; – Dr. D. Prohaska
Nastavni vjesnik, XVI, br. 9, str. 698–699, Zagreb, 1908.

36.

DR. BRANKO DRECHSLER: SLAVONSKA KNJIŽEVNOST U XVIII. VIJEKU. Studija. Nakladom knjižare M. Breyera; – Dr. D. Prohaska
Nastavni vjesnik, XVI, br. 4, str. 296–300, Zagreb, 1908.

37.

GRAMOTA BANA KULINA, ОПЫТЪ КРИТИЧЕСКАГО ИЗДАНИЈА ТЕКСТА СЪ КОММЕНТАРИЈАМИ Г. А. ИЛЪИНСКАГО, – СЪ НПРИЛОЖЕНИЕМЪ ФОТОТИПИЧЕСКАГО СНИМКА. (Pamjatniki drevnej pismenosti i iskustva CLXIV.); – D. Prohaska

Nastavni vjesnik, knj. XVI, sv. 7, str. 527–528, Zagreb, 1908.

– Dragan Prohaska = Dragutin Prohaska.

38.

REFORMA POLITIKE. Predavanje govoreno na glavnoj skupštini »Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora« dne 8. srpnja 1907.; – Dragan Prohaska
Nastavni vjesnik, knj. XVI, sv. 3, str. 161–168, Zagreb, 1908.

– Dragan Prohaska = Dragutin Prohaska.

39.

BENEŠIĆ: KRALJEVIĆ MARKO. Drama u pet činova. Dionička tiskara 1907.; – Dr. D. Prohaska
Savremenik, III, br. 1, str. 52–53, Zagreb, siječanj 1908.

40.

AUDIATUR ET ALTERA PARS; – Dr. D. Prohaska
Savremenik, III, br. 1, str. 57, Zagreb, siječanj 1908.

41.

TKO JE AUTOR? (AFERA OGRIZOVIĆ.); – D. P.
Savremenik, III, br. 2, str. 124–125, Zagreb, veljača 1908.

– Povodom nepotpisane izjave Milana Ogrizovića u *Hrvatskom pravu*, da je njegovo sudjelovanje u pisanju drame *Prokletstvo* nezatno. – Dramu su napisali Milan Ogrizović i Andrija Milčinić.

42.

BENEŠIĆ: PETRONIJ. Tragedija u 5 činova, napisana uporabom romana »Quo vadis«.

Dionička tiskara, Zagreb 1907.; – Dr. D. Prohaska

Savremenik, III, br. 3, str. 181–182, Zagreb, ožujak 1908.

43.

LOUIS XIV. ET RAGUSE PAR LE COMTE L. DE VOINOVICH; – Dr. D. Prohaska

Savremenik, III, br. 4, str. 247, Zagreb, travanj 1908.

– Prikaz knjige.

44.

»MATICA HRVATSKA«; – D. P.

Savremenik, III, br. 5, str. 317–318, Zagreb, svibanj 1908.

– Prikaz djela: Đuro Arnold, *Čeznuća i maštanja*. – Josip Eugen Tomić, *Manja djela*. – Niko Andrijašević, *Slike i priče iz krajine*. – Prikaz zbornika *Hrvatsko kolo*. – Ujedno općenito o radu Matice hrvatske.

45.

DER KULTURWERT DES SLAVISCHEN UND DIE SLAVISCHHE PHILOLOGIE; – Dr. D. Prohaska

Agramer Tagblatt, XXIII, br. 108, str. 5, Zagreb, 9. svibnja 1908. /Got./– Povodom članka prof. K. Krumbachera u *Internationale Wochenschrift* o važnosti slavenstva i slavenskog jezika.

46.

TREĆA JUGOSLAVENSKA UMJETNIČKA IZLOŽBA; – D. P.

Savremenik, III, br. 6, str. 369–370, br. 7, str. 424–428, br. 8, str. 491–495, Zagreb, lipanj–kolovoz 1908.

47.

VATROSLAV JAGIĆ. (ZU SEINEM 70. GEBURTSTAG – 6. JULI 1908.); – Dr. Dragutin Prohaska

Agramer Tagblatt, XXIII, br. 152, str. 2–4, Zagreb, 4. lipnja 1908. /Got./

48.

DR. PETAR SKOK: DOSITEJ OBRADOVIĆ i J. DE LA FONTAINE. Prilog za proučavanje izvora Dositejevih basama (XII. Izvještaj Velike Realke u Banjoj Luci za školsku god. 1906./7, Banjaluka 1907.); – Dr. D. Prohaska

Savremenik, III, br. 7, str. 442, Zagreb, srpanj 1908.

49.

ENCIKLOPEDIJA SLAVJANSKOJ FILOLOGIJI; – Dr. Drag. Prohaska

Savremenik, III, br. 7, str. 389–391, Zagreb, srpanj 1908.

50.

DR. DRAGUTIN PROHASKA: ZDIECHOWSKI O RUSIJI;

Savremenik, III, br. 8, str. 449–451, Zagreb, kolovoz 1908.

51.

ZDIECHOWSKI O RUSIJI; – Dr. Dragutin Prohaska

Savremenik, III, br. 8, str. 449–451, Zagreb, kolovoz 1908.– Prema djelu M. Zdiechowskoga: *Die Grundprobleme Russlands*.

52.

DAS MÜNCHENER KÜNSTLERTHEATER; – Dr. Dragutin Prohaska

Agramer Tagblatt, XXIII, br. 197, str. 2–4, Zagreb, 28. kolovoza 1908. /Got./

53.

IVAN VITEZ TRNSKI: RODU O JEZIKU. (Preštampano iz 172. knjige *Rada Jugosl. akademije*.) U Zagrebu 1908.; – Dr. D. Prohaska*Savremenik*, III, br. 10, str. 630–631, Zagreb, listopad 1908.

54.

JOS. STRITAR. ANALIZA NJEGOVEGA ŽIVLJENJA IN DELOVANJA. Sp. Dr. Jos. Tominšek. V Ljubljani 1906. Samozaložba. Prodaja L. Schwentner; – Dr. D. Prohaska

Savremenik, III, br. 10, str. 633–634, Zagreb, listopad 1908.

55.

UNSER KULTURRECHT AUF BOSNIEN UND HERCEGOVINA VOM LITERARISCH – HISTORISCHEN STANDPUNKTE; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXIII, br. 270, str. 1–2, Zagreb, 23. studenog 1908. /Got./

56.

STRAHIMIRU KRANJČEVIĆU; – Dr. Dragutin Prohaska
Savremenik, III, br. 12, str. 751–753, Zagreb, prosinac 1908.

– O Kranjčeviću kao pjesniku pesimizma; posebno o pjesmi *Mjesečina*.

1909.

57.

DR. DRAGUTIN PROHASKA: IGNJAT ĐORĐIĆ i ANTUN KANIŽLIĆ. Studija o baroku u našoj književnosti. Napisao dr. Dragutin Prohaska. (Preštampano iz 178. Knj. »Rada« Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.). Tisak Dioničke tiskare. Zagreb, 1909, str. 115–224.

– Ignjat Đorđić = Ignjat Đurđević; p. o.; prema bilješci, 115. str. ova je radnja doktorska disertacija predana u Filozofskom fakultetu Sveučilišta u Beču i odobrena dne 19. svibnja 1905.; disertacija je u originalu pisana na njemačkom jeziku pod naslovom: *Zwei Jesuiten in der serbokroatischen Literatur des XVIII. Jahrhunderts*; hrv. preradba disertacije razlikuje se od prvog oblika ove rasprave time što su u nju ušli obilniji književni podaci i paralele iz talijanske književnosti i što su uvaženi neki metodični i formalni zahtjevi; bibliografija i bilješke uz tekst.

58.

DR. DAVID BOGDANOVIĆ: M. A. RELJKOVIĆA SATIR ILITI DIVJI ČOVIK. – (Književna izdanja društva hrvatskih srednjoškolskih profesora. Urednik dr. D. Boranić, knj. III. Zagreb 1909.); – Dr. D. Prohaska

Nastavni vjesnik, XVII, br. 7, str. 518–522, Zagreb, 1909.

59.

HRVATSKI PRIPOVIJEDAČI. Priredio Milan Ogrizović. U Zagrebu 1907. Tisak Kr. zemaljske tiskare. (Književna izdanja Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora, knj. I.); – Dr. D. Prohaska

Nastavni vjesnik, XVII, br. 2, str. 117–120, Zagreb, 1909.

60.

IGNJAT ĐORĐIĆ i ANTUN KANIŽLIĆ. Studija o baroku u našoj književnosti; – Dr. Dragutin Prohaska

Rad Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti, br. 178, str. 115–224, Zagreb 1909.

– Sadržaj: I. Uzdasi Mandaljene pokornice. – III. [II. !] Sveta Rožalija, panormitanska divica. – O značenju Đorđićeva i Kanižličeva stila. – Ujedno uvod o hrvatskom baroku.

61.

LJUDEVIT GAJ. (Zur hundertjährigen Wiederkehr seines Geburtstages.); – D. P.
Agramer Tagblatt, XXIV, br. 24, str. 153, Zagreb, 1909. /Got./

– Povodom stogodišnjice rođenja. Autor prema Vidačiću.

62.

POLEMIKA – PRILOG NJEZINOJ METODI I UJEDNO ODGOVOR G. DRU. BRANKU DRECHSLERU; – Dr. D. Prohaska

Nastavni vjesnik, XVII, sv. 4, str. 294–299, Zagreb, 1909.

– Odgovor na članak: Branko Drechsler [Branko Vodnik], *O ocjeni »Probranih pjesama Petra Preradovića«* od dra. Prohaske. (*Nastavni vjesnik*, XVI, sv. 9). *Nastavni vjesnik*, XXVII, sv. 1, str. 52–55, Zagreb, 1909. – *O Probranim pjesama P. Preradovića*, priredio i uvod napisao Branko Vodnik.

63.

KNJIGE O UMJETNOSTI; – Dr. Dragutin Prohaska

Savremenik, IV, br. 1, str. 58, Zagreb, siječanj 1909.

– O raspravama dr. A. Schneidera, »Uskrs u starijoj umjetnosti«. Zagreb, 1908. *Kad se rodio, a kad umro Andrija Medulić?* Zagreb, 1908.

64.

UMORNE PRIČE; – Dr. Dragutin Prohaska

Savremenik, IV, br. 1, str. 55–57, Zagreb, siječanj 1909.

– Prikaz djela: A. G. Matoš, *Umorne priče*. Zagreb 1909. Izd. Mirko Breyer.

65.

ZUR HEUTIGEN VORSTELLUNG VON JOHANNES DER TAUFER; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 16, str. 6–7, Zagreb, 20. siječnja 1909. /Got./

– Utisci sa generalne probe dramskog oratorija *Don Gioconda Fino*.

66.

SA JADRANA; – Dr. Dragutin Prohaska

Savremenik, IV, br. 3, str. 170–171, Zagreb, ožujak 1909.

– Prikaz zbirke pjesama Rikarda Katalinića Jeretova *Sa Jadrana*. Zadar 1908. Vlastita naklada.

67.

ALEKSTIS. (Erstaufführung im kroatischen Nationaltheater am 20. d. M.); – Dr. D. Prohaska

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 66, str. 2–4, Zagreb, 22. ožujka 1909. /Got./

68.

[BIRCH – PFEIFFER: »DIE GRILLE«. Ländliches Charakterbild in fünf Akten nach einer Novelle von Georg Sand. Ins Kroatische übersetzt von August Šenoa.]; – D. P.–a

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 66, str. 8, Zagreb, 22. ožujka 1909. /Got./

– Povodom prvoga nastupa Ančice Mitrović. Autor prema izvaji Marka Bauera.

69.

[GOGOLJS »REVIZOR«. Festaufführung im Nationaltheater anlässlich des 100. Geburtstages N. W. Gogoljs.]; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 74, str. 6–7, Zagreb, 1. travnja 1909. /Got./

– Pisac prema Vidačiću.

70.

BJÖRNSTJERNE BJÖRNSON: »UEBER UNSERE KRAFT«; – Dr. D. Prohaska

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 76, str. 2–4, br. 77, str. 2, Zagreb, 3. travnja 1909. /Got./

– O izvedbi 1. i 2. dijela Björnsonove drame kroz dva dana u zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu.

71.

[O IZVEDBI I GLUMI DRAME »PREKO NAŠE SNAGE« OD B. BJÖRSONA U HRV. NAR. KAZALIŠTU]; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXVI, br. 77, str. 6, Zagreb, 5. travnja 1909. /Got./

– Pisac je kazališni kritičar lista.

72.

[PREMIJERA KOMADA »SCHETTERLINGSSCHACHT« OD HERMANNA SUDERMANN–A U HRV. NAR. KAZALIŠTU.]; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 79, str. 6, Zagreb, 7. travnja 1909. /Got./

– Pisac prema Vidačiću.

73.

KROATISCHE STADTEBILDER. – Von dr. Dragutin Prohaska.

Die Frau, XLII, br. 83, str. 2–3, br. 84, str. 2–3, br. 85, str. 2–3, Osijek, 13.–15. travnja 1909. /Got./

74.

[»DIE GESCHICHTE EINES PIERROT« VON F. BEISSIER, MIT MUSIK VON P. MARIO COSTA. Erstaufführung im kroatischen Nationaltheater am 14. April.]; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 85, str. 6, Zagreb, 15. travnja 1909. /Got./

75.

EMMA BOIĆ; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 87, str. 7–25, Zagreb, 17. travnja 1909. /Got./

– Povodom gostovanja Emme Boić u Zagrebu, sjećanja i jedna izjava umjetnice.

76.

OSIEK; – Dr. Dragutin Prohaska

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 82, str. 9–10, Zagreb, 19. travnja 1909. /Got./

77.

[SAMSTAG. DEN 17. APRIL 1909. GASTSPIEL DES FRL. EMMA BOIĆ ALS JEANETTE IN DER »ROTEN ROBE« VON EUGENE BRIEUX.]; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 88, str. 6, Zagreb, 19. travnja 1909. /Got./

– Pisac prema Vidačiću.

78.

[DIENERSTAG DEN 20. APRIL 1909: GASTSPIEL DES HERRN I. VON RAIĆ IN DEN »GESPENSTERN« VON IBSEN]; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 90, str. 6–7, Zagreb, 21. travnja 1909. /Got./

– Pisac prema Vidačiću.

79.

IZDANJA DRUŠTVA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA; – Dr. Prohaska
Narodna obrana, VIII, br. 91, str. 1, Osijek, 22. travnja 1909.

80.

[DONNERSTAG, DEN 29. APRIL, GASTUZSPIEL DES FRL. EMMA BOIĆ
IN IBSENS »FRAU VOM MEERE]; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 92, str. 6, Zagreb, 28. travnja 1909. /Got./

– Pisac prema Vidačiću.

81.

[DONNERSTAG, DEN 29. APRIL, ERSTAUFFÜHRUNG, PAUL BOURGET
UND ANDREE CURY: »UN DIVORCE«. Uebersetzt von Milan Šravec.]; – Dr.
D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 98, str. 7, Zagreb, 30. travnja 1909. /Got./

– Pisac prema Vidačiću.

82.

FERDO KOVAČEVIĆ. Prigodom izložbe Društva umjetnosti; – D. P.
Savremenik, IV, br. 5, str. 257–259, Zagreb, svibanj 1909.

– Autor prema Vidačiću.

83.

GURLITTOVO PREDAVANJE; – D. P.

Savremenik, IV, br. 5, str. 278–279, Zagreb, svibanj 1909.

– O Zagrebu s urbanističkog stajališta povodom predavanja njemačkog urbanista Corneliusa Gurlitta.
Autor prema Vidačiću.

84.

REVIZIJE IZ POVIJESTI KNJIŽEVNOSTI; – Dr. Dragutin Prohaska

Školski vjesnik, XVI, br. 5, str. 204–209, br. 6, str. 295–300, br. 7, str. 427–431, br.
8/10, str. 561–567, svibanj–listopad 1909.

– O Andriji Kačiću Miošiću.

85.

[GOSTOVANJE MARE TABORSKY U SARDOU-OVOJ »FEDORI« U HRV.
NAR. KAZALIŠTU.]; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 109, str. 7, Zagreb, 13. svibnja 1909. /Got./

– Pisac prema Vidačiću.

86.

[GOSTOVANJE MARE TABORSKY U »LJUBAKANJU« OD SCHNITZLERA
U HRV. NAR. KAZALIŠTU.]; – D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 111, str. 7, Zagreb, 15. svibnja 1909. /Got./

– Pisac prema Vidačiću.

87.

[DIENSTAG DEN 19. MAI ERSTAUFFÜHRUNG VON OSCAR WILDES
»EIN IDEALER GATTE«, KOMÖDIE IN 4 AUFZÜGEN, ÜBERSETZT VON

MILAN ŠENOJA.; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 115, str. 6, Zagreb, 21. svibnja 1909. /Got./

88.

[NASTUP ANČICE KERNIC U »LJUBAKANJU« OD SCHNITZLERA U HRV. NAR. KAZALIŠTU.]; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 119, str. 7, Zagreb, 26. svibnja 1909. /Got./

– Pisac prema Vidačiću.

89.

[GOSTOVANJE ANČICE KERNIC U IBSENOVOJ »NORI« U HRV. NAR. KAZALIŠTU.]; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 121, str. 7, Zagreb, 28. svibnja 1909. /Got./

90.

[GOSTOVANJE ANČICE KERNIC U »LE VOLEUR« OD HENRI BERSTEI-NA U HRV. NAR. KAZALIŠTU.]; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 123, str. 7, Zagreb, 1. lipnja 1909. /Got./

– Pisac prema Vidačiću.

91.

DIE FESTVORSTELLUNG DER KINDER; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 128, str. 2–3, Zagreb, 7. lipnja 1909. /Got./

– Prikaz dječje predstave u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu povodom *Dječjeg dana*. Pisac prema Vidačiću.

92.

ZUR THETERSAISON 1908–09.; – Dr. D. Prohaska

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 132, str. 2–4, Zagreb, 12. lipnja 1909. /Got./

93.

DR. LJUDEVIT GAJ; – Dr. D. Prohaska

Savremenik, IV, br. 7, str. 353–357, Zagreb, srpanj 1909.

– Povodom stogodišnjice rođenja.

94.

DR. LJUDEVIT GAJ 1809.–1909.; – Dr. Dragutin Prohaska

Školski vjesnik, XVI, br. 8/9, str. 495–498, Sarajevo, kolovoz–listopad 1909.

95.

DON CARLOS. Gedenkfeier zum 150. Geburtstag Friedrich Schillers; – D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 258, str. 6, Zagreb, 11. studenog 1909. /Got./

– O proslavi 150-godišnjice rođenja Schillera u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu. Pisac prema M. Vidačiću.

96.

[GASTON ARMAND DE CAILLAVET I ROBERT FLERS: »L'AMOUR VEILLE« U HRV. NAR. KAZALIŠTU.]; – D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 265, str. 5–6, Zagreb, 19. studenog 1909. /Got./

– Pisac prema Vidačiću.

97.

[HENRY BORDEAUX: »L'ECRAN BRISE« I »MAJSKO SUNCE« VLADZIMIRERZA PERZYNSKIA U HRV. NAR. KAZALIŠTU.]; – D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 2668, str. 6, Zagreb, 23. studenog 1909. /Got./

98.

[KOMEDIJA »MORAL« OD LUDWIGA THOME U HRV. NAR. KAZALIŠTU.]; – D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 279, str. 7, Zagreb, 6. prosinca 1909. /Got./

99.

[DRAMA: »ISRAEL« OD HENRI BERNSTEIN-A U HRV. NAR. KAZALIŠTU.]; – D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 284, str. 6, Zagreb, 13. prosinca 1909. /Got./

– Pisac prema Vidačiću.

100.

[»ZLATOKOSI KRALJEVIĆ« OD MILANA OGRIZOVIĆA, SA GLAZBOM OD FRANJE LHOTKE U HRV. NAR. KAZALIŠTU.]; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXIV, br. 292, str. 7, Zagreb, 22. prosinca 1909. /Got./

– Pisac prema Vidačiću.

1910.

101.

HRVATSKA ČITANKA. ZA PRVI I DRUGI RAZRED VIŠIH TRGOVAČKIH ŠKOLA. Složio i uredio dr. Dragutin Prohaska, prof. u Kr. realnoj gimnaziji zagrebačkoj.

Trošak i naklada Kr. hrv. – slav. – dalm. zem. vlade, (Kr. zemaljska tiskara u Zagrebu), IX + 362 + 1 str: Zagreb, 1910.

– Piščev Predgovor, str. III – IV; bilješke o člancima i piscima članaka, str. 351–356; bilješke k pjesničkim primjerima, str. 357–362; Ispravci, zadnja stranica.

102.

DOSITIJE OBRADOVIĆ († 1811.); – Dr. Drag. Prohaska

Pobratim, XXI, br. 20, str. 310–313, Zagreb 1910.–1911.

103.

DRAGUTIN PROHASKA: ADRIATICUS. Hrvatska čitanka za prvi razred viših trgovačkih škola.

Tršćanski Lloyd, VIII, br. 409, str. 6502–6504, Trst, 1910.

– Prikaz čitanke Dragutina Prohaske.

104.

STANKO VRAZ. Govor dra. Dragutina Prohaske; – Dragutin Prohaska

Narodni dnevnik, II, str. 145, 1910.

– Povodom proslave stogodišnjice Vrazova rođenja 28. svibnja 1910.

105.

[»FRAU WARRENS GEWERBE« VON BERNHARD SHAW. Erstaufführung im Nationaltheater am 4. Jänner.]; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXV, br. 3, str. 6, Zagreb, 5. siječnja 1910. /Got./

– Pisac prema Vidačiću.

106.

»LE FILS Á PAPA«; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXV, br. 18, str. 6, Zagreb, 24. siječanj 1910. /Got./

– Autor prema Vidačiću, *Grada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 21, 1951.

107.

[O IZVEDBI SHAKESPEAROVOG »OTHELLA« U HRV. NAR. KAZALIŠTU]; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXV, br. 22, str. 6, Zagreb, 28. siječanja 1910. /Got./

108.

FRANJO RAČKI; – Dr. D. P.

Savremeni, V, br. 2, str. 130–131, Zagreb, veljača 1910.

– O knjizi Vladimira Zagorskya *Francois Rački et la renaissance scientifique de la Croatie (1828.–1894.)*.

109.

HUGO VON HOFMANNSTHALS ELEKTRA. (Zur heutigen Erstaufführung im Landestheater.); – Dr. D. Prohaska

Agramer Tagblatt, XXV, br. 37, str. 6, Zagreb, 16. veljače 1910. /Got./

110.

[»AGAMEMNON« VON AESCHYLOS UND »ELEKTRA«, EINE TRAGÖDIE VON HUGO VON HOFMANNSTHAL, ÜBERSETZT VON MILAN BEGOVIĆ.]; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXV, br. 38, str. 6–7, Zagreb, 17. veljače 1910. /Got./

– O izvedbi i glumi Marije Ružičke – Strozzi, Nine Vavre i Bogumile Vilhar. Autor prema Vidačiću.

111.

[BENELLI SEM: »LA CENA DELLA BEFFE« U HRV. NAR. KAZALIŠTU.]; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXV, br. 56, str. 7, Zagreb, 10. ožujka 1910. /Got./

– Autor prema Vidačiću.

112.

[GOSTOVANJE SOFIJE BORŠTNIK – ZVONARJEVE U KOMADU »ZLATNO RUNO« OD STANISŁAWA PRZYBYSZEWSKOGA U HRV. NAR. KAZALIŠTU.]; – Dr. D. P.

Agramer Tagblatt, XXV, br. 58, str. 6, Zagreb, 12. ožujka 1910. /Got./

– Autor prema Vidačiću.

113.

EINE IBSENFEIER. (Zur Aufführung von »Roemersholm« am Nationaltheater anlässlich des Geburtstages Ibsens am 19. März 1910.); – Dr. D. P.
Agramer Tagblatt, XXV, br. 65, str. 2, Zagreb, 21. ožujka 1910. /Got./
 – Autor prema Vidačiću.

114.

[O STJEPANU MILETIĆU, NJEGOVOJ DRAMI. Grof Paližna i o izvedbi, povodom spomen-slave u zagrebačkom kazalištu]; – Dr. D. P.
Agramer Tagblatt, XXV, br. 77, str. 6–7, Zagreb, 6. travnja 1910. /Got./
 – O Stjepanu Miletiću povodom njegove spomen-slave uz izvedbu *Grofa Paližne*. U rubrici: Theater, Kunst und Literatur. (Nationaltheater.). Autor prema Vidačiću, *Grada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, 1951.

115.

[M. E. ROSTAND: »CHANTECLER«]; – D. P.
Agramer Tagblatt, XXV, br. 81, str. 7, Zagreb, 11. travnja 1910. /Got./
 – Autor prema Vidačiću, *Grada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 21, 1951.

116.

[»BURIDANOV MAGARAC« OD FLERS-A CAILLAVET-A U HRV. NAR. KAZALIŠTU.]; – D. P.
Agramer Tagblatt, XXV, br. 89, str. 5, Zagreb, 20. travnja 1910. /Got./
 – Autor prema Vidačiću.

117.

[ADOLPHE BISSON: »LA FEMME X« U HRV. NAR. KAZALIŠTU.]; – Dr. D. P.
Agramer Tagblatt, XXV, br. 93, str. 6, Zagreb, 25. travnja 1910. /Got./
 – Autor prema Vidačiću.

118.

DAS JAPANISCHE GASTSPIEL; – Dr. D. P.
Agramer Tagblatt, XXV, br. 94, str. 6, Zagreb, 26. travnja 1910. /Got./
 – O gostovanju japanske tragedkinje madame Hanako u zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu. Autor prema Vidačiću.

119.

VRAZOVE DJULABIJE; – Dr. D. Prohaska
Savremenik, V, br. 7, str. 478–491, Zagreb, svibnja 1910.
 – Osvrt na djelo i izvore djela; posebno o Juliji Cantilly. S portretom.

120.

[DRAGIŠIĆ HIGIN: »POSLJEDNJI ZRINJSKI« U HRV. NAR. KAZALIŠTU.]; – Dr. D. P.
Agramer Tagblatt, XXV, br. 99, str. 7, Zagreb, 2. svibnja 1910. /Got./
 – Autor prema Vidačiću.

121.

O STANKU VRAZU; – Dr. D. Prohaska
Savremenik, V, br. 6, str. 450–451, Zagreb, lipanj 1910.
 – Prikaz poglavlja o Stanku Vrazu iz djela Vatroslava Jagića na ruskom jeziku: *Istoria slavjanskoj filologii*.

122.

STOLJETNICA STANKA VRAZA (1810.–1910.); – prof. dra. Drag. Prohaska *Pobratim*, XX, br. 19, str. 301–303, Zagreb, 1. lipanj 1910.

– 1. Prolog je složio Ferdo Ž. Miler; 2. Besjeda prof. dra. Drag. Prohaske.

123.

PACIFIK BIZZA. Nešto o prethistoriji biblioteke Garanjin – Fanfanja u XVIII. vijeku; – Dr. Dragutin Prohaska

Savremenik, V, br. 10, str. 716–719, Zagreb, listopad 1909.

1911.

124.

DAS KROATISCH-SERBISCHE SCHRIFTUM IN BOSNIEN UND DER HERZEGOWINA VON DEN ANFÄNGEN IM XI. BIS ZUR NATIONALEN WIEDERGEURT IM XIX. JAHRHUNDERT. Dr. Dragutin Prohaska, Professor am kön. Realgymnasium in Zagreb.

Verlag der Buchhandlung Mirko Breyer, (Dionička tiskara). Zagreb, 1911. Str. 202. [djelomice u 2 st.]

– Sadržaj: I. Sprache und Nationalität. II. Die cyrillische Schrift. III. Die bosnischen Bogumilen. IV. Westliche Kultureinflüsse und die türkische Herrschaft. V. Die serbisch-orthodoxe Kirche und ihr Schriftum. VI. Die katholische Literatur. VII. Die Raja und ihre Poesie. VIII. Am Vorabend der nationalen Wiedergeburt.

Piščev predgovor, Vorwort, VI–VIII. str.; Register, 193–202 str. [u 2 st.]; bibliografija i bilješke uz tekst.

125.

HRVATSKO-SRPSKA KNJIŽEVNOST U BOSNI i HERCEGOVINI; – Dragutin Prohaska

Delo, XVI, sv. 2, str. 315–316, Beograd, 1911. /Ćir./

– Prikaz knjige Dragutina Prohaske: *Das Kroatisch-serbische Schriftum in Bosnien und der Hercegovina von den Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert*. Zagreb, 1911. Verlag der Buchhandlung Mirko Breyer.

126.

DVA SUVREMENA PISCA IZ BOSNE; – Dragutin Prohaska

Srpsko-hrvatski almanah, str. 57–61, 1911. /Ćir./

– O pjesnicima Bernardinu Markušiću i Branku Škarici.

127.

DUBROVAČKA KNJIŽEVNOST; – Dr. D. P.

Savremenik, VI, br. 2, str. 134–135, Zagreb, veljača 1911.

128.

ISTORIJA SLAVJANSKIH? LITERATUR?; – Dr. D. Prohaska

Savremenik, VI, br. 2, str. 132–133, Zagreb, veljača 1911.

– Prikaz djela J. Karaseka *Istorija slavjanskih literatur*.

129.

JAKOV BUNIĆ DUBROVČANIN; – Dr. D. P-a

Savremenik, VI, br. 2, str. 133–134, Zagreb, veljača 1911.

130.

O KNJIŽEVNOSTI; – Dr. Dragutin Prohaska
Savremenik, VI, br. 9, str. 546–547, Zagreb, veljača 1911.
 – O predavanju B. Popovića.

131.

POVIJEST GRADA OSIJEKA; Dr. Dragutin Prohaska
Savremenik, VI, br. 2, str. 105–110, Zagreb, veljača 1911.
 – Prikaz djela: *Crtime iz slavonske povijesti s osobitim obzirom na prošlost križevačke, virovitičke, požeške, cisdravske, baranjske, vukovarske i srijemske županije te kr. i slobodnog grada Osijeka u srednjem i novom vijeku*. Osijek 1910.

132.

NAŠI LJUDI I KRAJEVI; – Dr. D. P-a
Savremenik, VI, br. 3, str. 198–201, Zagreb, ožujak 1911.
 – Prikaz djela: A. G. Matoš, *Naši ljudi i krajevi*.

133.

HRVATSKO–SRPSKA KNJIŽEVNOST U BOSNI I HERCEGOVINI. (Od početka XI. do narodnoga preporoda u XI. vijeku.). Napisao Dr. Dragutin Prohaska
Obzor, LI, br. 104, str. 1, Zagreb, 15. travnja 1911.
 – Pregled i osvrt.

134.

NAUČNA POVRŠNOST. (Odgovor g. dru. B. Drechsleru.); – Dr. D. Prohaska
Savremenik, VI, br. 5, str. 328, Zagreb, svibanj 1911.

135.

NAUČNA POVRŠNOST. (Drugi odgovor g. dr. B. D[rechsleru] i k jednu autokritika.); – Dr. Dragutin Prohaska
Savremenik, VI, br. 5, str. 439–440, br. 7, str. 328, Zagreb svibanj/srpanj 1911.
 – Odgovor na članak: B. Drechsler [Branko Vodnik], »Naučna površnost«. *Ibid.*, br. 4, str. 266–267. O Ivanu Grčiću (Filipoviću), koji je izdao jednu knjigu Matije Divkovića u Mletcima 1704.

136.

NACRT »HRVATSKE ČITANKE« ZA III. I IV. TEČAJ VIŠIH TRGOVAČKIH ŠKOLA. Paris 11. II. 1912.; – Dr. D. Prohaska
Nastavni vjesnik, knj. XX, sv. 8, str. 637–640, Zagreb, lipanj 1912.

137.

PEDESET GODINA HRV. KAZALIŠTA; – Dr. D. P.-a
Savremenik, VI, br. 8, str. 492–493, Zagreb, kolovoz 1911.

138.

ILLIRISMUS IN ESSEG; – Dragutin Prohaska
Slavonische Presse, XXVII, br. 230, str. 3, Osijek, 6. listopada 1911. /Got./
 – Kratki prikaz predavanja.

139.

ILIRIZAM U OSIJEKU. (1835.–1848.) Izvještaj o predavanju g. dr. Prohaske dne 4. listopada 1911. U velikoj dvorani pučke škole gornjogradske u Jägerovoj ulici; – D. P.

Narodna obrana, X, br. 226, str. 1, br. 227, str. 1, br. 229, str. 1–2, Osijek, 5., 6., 9. listopada 1911.

– Autoreferat.

140.

JEDNA DOBRA ŠKOLSKA KNJIGA; – Dr. D. Prohaska
Savremenik, VI, br. 11, str. 685–686, Zagreb, studeni 1911.

– Prikaz udžbenika M. Ivkovića.

1912.

141.

IZ PREDGOVORA NEMAČKOG PRIJEVODA MARULIĆEVA »DE INSTITUTIONE ...«; – Dr. D. Prohaska

Grada za povijest književnosti hrvatske, VII, str. 409–410, Zagreb, 1912.

– Tekst na njemačkom jeziku.

142.

KAKO SE U NJEMAČKOJ DOJMIO OTPOR NADBISKUPA SPLJETSKOGA MARKANTUNA DOMINISA PROTIV PAPINSKE SVEMOĆI (1602.–1624.); – Dr. Dragutin Prohaska

Vjesnik Kr. hrvatsko – slavonsko – dalmatinskoga zemaljskoga arhiva, XIV, str. 285–288, Zagreb, 1912.

143.

NACRT »HRVATSKE ČITANKE« ZA III. I IV. TEČAJ VIŠIH TRGOVAČKIH ŠKOLA; – Dr. D. Prohaska

Nastavni vjesnik, XX, sv. 10, str. 637–640, Zagreb, 1912.

144.

DR. DRAGUTIN PROHASKA: ILIRIZAM U OSIJEKU (1835.–1849.)

Savremenik, VII, br. 1, str. 30–32, br. 2, str. 98–100, br. 3, str. 156–160, br. 4, str. 225–228, br. 5, str. 293–300, br. 6, str. 362–368, br. 7, str. 428–431, br. 10, str. 610–612, br. 11, str. 678–680, br. 12, str. 726–731, Zagreb, siječanj – srpanj, listopad–prosinac 1912.

145.

KOD LOUIS LEGERA; – Dr. D. Prohaska

Savremenik, VII, br. 3, str. 199–201, Zagreb, ožujak 1912.

– Životopisni podatci.

146.

O SRPSKO – HRVATSKOM ALMANAHU ZA GODINU 1911.; – Dr. D. Prohaska

Zora, III, br. 3, str. 103–107, Beč–Prag, 1. ožujka 1912.

147.

ERNEST DENIS; – Dr. Dragutin Prohaska

Savremenik, VII, br. 4, str. 267–268, Zagreb, travanj 1912.

– Povodom izbora Ernesta Denisa za člana Srpske kraljevske akademije.

148.

ROMAIN ROLLAND: VIE DE TOLSTOI. II ÉDITION. Paris, 1911.; – Dr. Dragutin Prohaska
Srpski književni glasnik, knj. XXVIII, br. 9, str. 712–715, Beograd, 1. svibnja 1912. /Ćir./

149.

INSTITUT DES ETUDES SLAVES; – Dr. Dragutin Prohaska
Savremenik, VII, br. 6, str. 392, Zagreb, lipanj 1912.
 – O radu tog instituta u Parizu.

150.

NACRT »HRVATSKE ČITANKE« ZA III. I IV. TEČAJ VIŠIH TRGOVAČKIH ŠKOLA. – Dr. D. Prohaska
Nastavni vjesnik, knj. XX, sv. 10, str. 637–640, Zagreb, lipanj 1912.

151.

»PANSLAVISTIČKA« POGIBELJ; – Dr. D. Prohaska
Savremenik, VII, br. 7, str. 450–451, Zagreb, srpanj 1912.
 – O članku I. Volfa izašlom u *Rus. Fil. Vjesniku*: »Panslavističko bratstvo« Kolara, Palackog i Šafarika.

152.

HRVATI NA PRAŠKOM SVEUČILIŠTU ZA DOBA HUSOVO. 1379.–1411.; – Dr. D. Prohaska (Prag)
Obzor, LIII, br. 186, str. 1–2, Zagreb, 2. srpnja 1912.
 – Povodom obljetnice smrti Jana Husa 6. srpnja 1415. Autor potpisan: Dragutin Prohaska.

153.

PJESME BOSANSKIH MUSLIMANA; – Dr. D. Prohaska
Savremenik, VII, br. 8, str. 507–508, Zagreb, kolovoz 1912.
 – Prikaz zbirke muslimanskih umjetničkih i srodnih pjesama: Šejh Sejfudin ef. Kemura i Vladimir Ćorović, *Serbokroatische Dichtungen bosnicher Moslims aus dem XVII, XVIII. und XIX. Jahrhundert. Zur Kunde des Balkanhalbinsel.*

154.

VLADIMIR MAŽURANIĆ; – Dr. Dragutin Prohaska
Savremenik, VII, br. 10, str. 633–635, Zagreb, listopad 1912.
 – U povodu predavanja Vladimira Mažuranića čitanog na svečanoj sjednici Jugoslavenske akademije 20. travnja 1912.: *Hrvatski pravno-povijesni izvori i naša lijepa književnost.*

155.

JEDAN NEMAČKI OGLED DOSITEJA OBRADOVIĆA; Dr. Dragutin Prohaska
Srpski književni glasnik, XXVIII, br. 7, str. 522–527, Beograd, 1. listopada 1912. /Ćir./
 – Riječ je o knjizi *Pisma o Kaluderstvu od jednog katoličkog svećenika, 1772.–1781.*

156.

MAĆEDONSKO PITANJE I RUMUNJI; – Dr. D. Prohaska
Savremenik, VII, br. 12, str. 746–748, Zagreb, prosinac 1912.
 – Prikaz knjige: Ilija Barbulescu *Relations des Roumains avec les Serbes, les Bulgares, les Grecs et la Croatie en liaison avec la question Macedo-roumaine.* Jusi 1912.

1913.

157.

DR. DRAGUTIN PROHASKA: ILIRIZAM U OSIJEKU (1835–1849.). Predavanje održano u Osijeku dne 4. i 7. listopada 1911. (Otisak iz *Savremenika*, 1912.). Dionička tiskara, str. 42; Zagreb, 1913.

– Sadržaj: I. Borba za materinsku riječ (1835.–1847.), II. obrana domovine (1848.–1849.). Bibliografija uz tekst.

158.

POVIJESNA GRAĐA GUNDULIĆEVA OSMANA U SUVREMENOM IZVJEŠTAJU. (Revizija pitanja o nedovršenom djelu); – Dr. D. Prohaska
Nastavni vjesnik, XXI, sv. 3, str. 209–218, Zagreb, 1913.

– Usporedba povijesne podloge *Osmana* s njemačkom brošuroum: *Türkische Relation oder gründlicher Bericht welchemassen zu Constantinopel unter den Spachi Janitscharen und anderen Türkischen Kriegsvolk wider ihren Kayser Sultan Ossmann sich den 8 (18) May dieses lauffenden 1622. Jahrs ein onverschener grosser Tumult und Auffstand erhoben darüber der Primo Vezier und andere vornehme Türkische Häupter wiedergesäubelt und ersigedachte Sultan Ossmann von den Janitscharen gefangen worden.* Nürnberg.

159.

ŠTO MISLE NASTAVNICI O OVOJ OSNOVNOJ ZASADI DISCIPLINE U FRANCESKIM SREDNJIM ŠKOLAMA?; – Dr. D. Prohaska
Nastavni vjesnik, XXI, sv. 1, str. 76, Zagreb, 1913.

160.

IZ VARŠAVE; – Dr. D. P.

Obzor, LIV, br. 52, str. 1–2, Zagreb, 22. veljače 1913.

161.

SLAVENSKO PROLJEĆE. Petrograd, 30. ožujka; – Dr. D. Prohaska
Obzor, LIV, br. 91, str. 1, Zagreb, 5. travnja 1913.

162.

U ERI OSMANIDE; – Dr. D. Prohaska

Obzor, LIV, br. 117, str. 1–2, Zagreb, 1. svibnja 1913

– U nastavku podnaslov *Filozofske i državne misli Jurja Križanića.*

163.

DR. DRAGUTIN PROHASKA: SANKT PETERSBURG.
Savremenik, VIII, br. 6, str. 410–413, Zagreb, lipanj 1913.

164.

PODSOLNUŠKI. – Dr. Dragutin Prohaska

Savremenik, VIII, br. 9, str. 578–585, Zagreb, rujna 1913.

165.

PASIONSKE IGRE U VRBOVCU; – D. Prohaska
Obzor, LIV, br. 254, str. 1, Zagreb, 18. rujna 1913.

166.

LEGENDA O AMISU I AMILU; – Dr. D. Prohaska

Savremenik, VIII, br. 12, str. 720–725, Zagreb, prosinac 1913.

– Prikaz knjige: Branimir Livadić, *Legenda o Amisu i Amilu*. Savremeni hrv. pisci, knj. 27. Zagreb 1913.

1914.

167.

RUSKA SREDNJA ŠKOLA; – D. Prohaska

Nastavni vjesnik, knj. XXII, sv. 4, str. 251–264, Zagreb, 1914.

168.

PROBLEM SLAVENSKE KULTURE; – Dr. Dragutin Prohaska

Savremenik, IX, br. 1, str. 8–10, br. 2, str. 65–67, br. 3, str. 136–139, br. 4, str. 181–185, br. 5, str. 267–271, br. 6, str. 312–315, Zagreb, siječanj – lipanj 1914.

– U br. 2, podnaslov: II. Članak: Češki narodni značaj, br. 3, podnaslov: III. Članak: Značaj poljskoga naroda, br. 4, IV. članak: Značaj ruskoga naroda, br. 5, V. članak: Značaj Jugoslavenskog naroda, br. 6, VI. članak: Rješavanje problema.

169.

NAŠ ANAKREONTIČKI GENRE; – Dr. Dragutin Prohaska

Savremenik, IX, br. 2, str. 112–114, Zagreb, veljača 1914.

– O hrv. anakreontskoj književnosti s osvrtom na zbirku pjesama: Ante Benešić, *Anakreontika*.

170.

NEPOZNATO DJELO BENKA KOTRULJIĆA; – Dr. D. P.

Obzor, LV, br. 89, str. 1, Zagreb, 31. ožujka 1914.

– Djelo Benedetto Cotrugli Raguseo *Della mercatura et del mercante perfetto*. Izdano 1458. (U prijevodu: *O trgovini i o savršenom trgovcu*), i djelo *De navigatione* iz 1464. godine. Autor prema *Gradi Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 21, Zagreb, 1951.

171.

AGRARNA POLITIKA NIKOLE ŠKRLCA DE LOMNICA (g. 1791.); – Dr. Dragutin Prohaska

Gospodarska smotra, V, sv. 4, str. 77–85, Križevci, travanj 1914.

172.

ALARM. – Dr. D. P.

Obzor, LV, br. 98, str. 1, Zagreb, 9. travnja 1914.

173.

NOV DOKUMENT O BOGUMULSTVU; – Dr. Dragutin Prohaska

Savremenik, IX, br. 8, str. 491–492, Zagreb, kolovoz 1914.

174.

NOV DOKUMENT O BOGUMILSTVU; – Dr. Dragutin Prohaska

Savremenik, IX, br. 12, str. 491–492, Zagreb, prosinac 1914.

– Prikaz rasprave N. N. Petrovskoga u »Izvestija« o djelu ruskog jezika i književnosti carske akademije nauka u Petrgradu iz 1913. godine, sv. 3 o bogumilima u Bugarskoj u prvoj polovici X. stoljeća. Ujedno je to prikaz rasprave Čire Truhelke u *Glasniku zemaljskog muzeja u Bosni i Hercegovini*, 1914. god., sv. 3–4.

1915.

175.

KAREL HAVLIČEK BOROVSKÝ O BANU JELAČIĆU. (S češkog preveo dr. D. Prohaska); – Dragutin Prohaska
Nastavni vjesnik, XXIII, sv. 9, str. 672–682, Zagreb, 1915.

176.

PROSVJETITELJ A. FILIPOVIĆ HELDENTALSKI; – Dr. Dragutin Prohaska
Savremenik, X, br. 1/2, str. 81, Zagreb, siječanj–veljača 1915.

– Prikaz rasprave: Vladoje Dukata, *Književno prosvjetni rad Adama Filipovića Heldentalskog*, Zagreb, 1914. (Pretiskano iz *Rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti*, knj. 203.)

177.

TRAGIČNA SMRT EME BOIĆEVE; – Dr. Dragutin Prohaska
Savremenik, X, br. 1/2, str. 38–43, Zagreb, siječanj–veljača 1915.

– Nekrolog

178.

ZNAČAJ ZARAĆENIH NARODA; – Dr. D. P.
Savremenik, X, br. 7/8, str. 322–324, Zagreb, srpanj – kolovoz 1915.

– Prikaz studije Wilhelma Wundta *Die Nationen und ihre Philosophie. Ein Kapitel zum Weltkrieg*, Leipzig, Alfr. Kröner, Verlag in Leipzig, 1915.

179.

HUSOVA TRAGEDIJA; – Dr. Dragutin Prohaska
Savremenik, X, br. 7/8, str. 274–279, br. 9/10, str. 374–377, Zagreb, srpanj–listopad 1915.

– Sadržaj: Opće slavenske crte. Do koraka na lomaču. Husitizam. Prikaz života i djelovanja Jana Husa.

180.

VLADIMIRA TREŠČECA »NOVELE«. Savremenih hrvatskih pisaca knjiga XXXV;
– Dr. Dragutin Prohaska
Savremenik, X, br. 11/12, str. 463–465, Zagreb, studeni – prosinac 1915.

181.

EIN NEUES BUCH FÜR UNSERE JINGEN; – Dr. D. P.
Agramer Tagblatt, XXX, br. 301, str. 9, Zagreb, 24. prosinac 1915. /Got./

– Prikaz knjige: Marija Horvat *Andrija Medulić, povijesna pripovijetka*. Knjižnica za mladež, izd. Hrv. pedagoško književni zbor, knjiga 59., Zagreb 1915.

1916.

182.

DR. D. PROHASKA: KOMEDIJA STAROG ZAGREBA. Tisak Kr. zemaljske tiskare. Str. 20. Zagreb, 1916. [na zadnjoj str.:] Preštampano iz *Nastavnog vjesnika*, knj. XXV.

– Većinom o Titu Brezovačkom i njegovu *Grabancijašu dijaku*; p. o. *Nastavni vjesnik*. knj. 25/1916., sv. 3. Napomene, str. 13–20; bibliografija i bilješke uz tekst.

183.

DR. DRAGUTIN PROHASKA: NARAŠTAJI NAJNOVIJE HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI OD 1850.–1915. Predavanje, dne. 18. IV. 1916. u izložbi »Prolje-tnog salona«.

Tisak Dioničke tiskare. Zagreb, 1916, str. [1].

184.

ŽENSKA LICA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI. Dr. D. Prohaska
Nakladom Knjižare Mirka Breyera, Tiskom Boranića i Rožmanića, str. 48, Zagreb, 1916.

Na str. 3: Predavanje u izložbi Ive Simonovićeve i Zdenke Pexidr-Siegerove dne 26. lipnja 1916.

– Sadržaj – I. Judita i Suzana čista. II. Barokna gospoja. III. Romantička duša. IV. Realistička žena. V. Moderna žena.

185.

ADAM MICKIEWICZ I MEDO PUCIĆ. (Revizija o cijeni i književnoj značajki Pucićeve »Cvijeta«.); – Dr. Dragutin Prohaska

Nastavni vjesnik, XXIV, sv. 5, str. 340–353, Zagreb, 1916.

– Pisac se osvrće na godišnji sadržaj časopisa.

186.

KOMEDIJA STAROG ZAGREBA. Predavanje u Hrv. kr. zem. kazalištu 1. i 5. IX. 1916. Zagreb; – Dragutin Prohaska

Nastavni vjesnik, XXIV, br. 3, str. 148–165, Zagreb, 1917.

– Najviše o komediji Tituša Brezovačkog *Matijaš Grabancijaš dijak*.

187.

PRVI ILIRSKI DRAMATIK. Govorio dr. Dragutin Prohaska pred prikazivanjem *Jurana i Sofije* od Ivana Kukuljevića Sakcinskoga u Hrv. kr. zem. kazalištu dne 29. svibnja 1916.; – Dragutin Prohaska

Nastavni vjesnik, XXIV, br. 9, str. 649–658, Zagreb, 1916.

– O Ivanu Kukuljeviću Sakcinskomu kao dramskom piscu i njegovoj drami *Juran i Sofija*. Povodom 100-godišnjice rođenja.

188.

STANISLAV WYSPIANSKI, POLJSKI DRAMATIK. Der Begriff des Dramas bei Wyspianski von dr. Zdenka Marković; – Dr. Dragutin Prohaska

Nastavni vjesnik, XXIV, sv. 3, str. 219–227, Zagreb, 1916.

189.

ALEKSEJ KUPRIN; – Dr. Dragutin Prohaska

Savremenik, XI, br. 1/2, str. 68–71, Zagreb, siječanj–veljača 1916.

190.

OMLADINA TRGOVAČKE AKADEMIJE I NJENA LEKTIRA; – Dragutin Prohaska

Hrvatski trgovački list, XVI, br. 2, str. 10–11, br. 3, str. 17–18, Zagreb, siječanj–veljača 1916.

191.

RAD JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE ZNANOSTI I UMJETNOSTI. I. knjiga 206 i 207; – Dr. D. P.

Savremenik, XI, br. 1/2, str. 76–77; br. 5/6, str. 253–256, Zagreb, siječanj–veljača, svibanj – lipanj 1916.

– Sadržaj: I. *Rad* knj. 206 i 207; II. *Grada za povijest književnosti hrvatske*. Knjiga 8. Uredio Ivan Milčetić. Zagreb 1915. – Prikaz rasprava: Ivan Kasumović, *Dva originalna naša fabulista* [Đuro Ferić i Urban Appendini.]. – Ivan Kasumović, *M. A. Reljkovića Basne Esopove*. – Vladoje Dukat, *Petar Gregur Kapucin (Juraj Maljavac), kajkavski književnik XVIII. vijeka*. – Franc Kidrič, *Framasonske lože hrvatskih zemelj Napoleoneve Ilirije v poročilih dunajskega policijskega arhiva*. – Milan Rešetar, *Toma Natalić Budislavić i njegov »Collegium Orthodoxum« u Dubrovniku*. – Petar Kolendić, *Fra Pavao Posilović i njegovo Naslađenje*. – Đuro Köbler, *Iz mladih dana triju humanista Dubrovčana 15. Vijeka (Karlo Pavlov Pucić, Ilija Lamprčićin Crijević i Damjan Paskojev Benešić)*. – Petar Karlić, *Martin Benetović: Hvarkinja*. – Franjo Francev, *Nekoliko priloga za stariju hrvatsku književnost*. – Branko Drechsler [Branko Vodnik], *Iz ostavštine Frana Kurelca*.

192.

OGLEDNI ARAK SLAV. BIOGRAFSKOG RJEČNIKA; – Dr. D. P.

Savremenik, XI, br. 3/4, str. 148–151, Zagreb, ožujak – travanj 1916.

– Kritički osvrt.

193.

O NARAŠTAJIMA NAJNOVIJE HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI OD 1910.–1911. Izvadak iz predavanja dr. D. Prohaska, dne 18. o. mj. u Proljetnom salonu; – Dragutin Prohaska

Obzor, LVII, br. 111, str. 2–3, Zagreb, 21. travnja 1916.

194.

NARAŠTAJI NAJNOVIJE HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI OD 1850–1915. Predavanje, dne 18. IV. 1916. u izložbi »Proljetnog salona«; – Dr. Dragutin Prohaska

Savremenik, XI, br. 5/8, str. 161–171, Zagreb, svibanj – kolovoz 1916.

– Pregled hrvatske književnosti u doba apsolutizma, u Šenoino doba i doba iza Šenoje do 1915. – U *Obzoru* naslov: *O naraštajima najnovije hrvatske književnosti od 1810.–1911. [1850.–1915.!]*. Izvadak iz predavanja dr. D. Prohaske. Dne 18. o. mj. u Proljetnom salonu. – Tekst u *Obzoru* je nešto skraćen.

195.

ANTE BENEŠIĆ (1864.–1916.); – Dr. Dragutin Prohaska

Savremenik, XI, br. 9/12, str. 359–361, Zagreb, rujana – prosinac 1916.

– Nekrolog.

196.

FRANJEVAČKI SAMOSTAN U DUBROVAČKOJ RIJECI; – Dr. D. P.

Savremenik, XI, br. 9/12, str. 267–268, Zagreb, rujana – prosinac 1916.

– Osvrt na knjigu Franje Jurića.

197.

JOZEF KARASEK; – Dr. D. P.

Savremenik, XI, br. 9/12, str. 262–263, Zagreb, rujana–prosina 1916.

– Nekrolog dr. J. Karaseka, učenik Vatroslava Jagića.

198.

ZLOČINSTVO I KAZNA – BRAĆA KARAMAZOVI; – Dr. D. P.
Savremenik, XI, br. 9/12, str. 269–271, Zagreb, rujan–prosinac 1916.

199.

ŽENSKA LICA U HRVATSKOJ KNJIŽEVNOSTI. Zagreb, 1916. – Dr. Prohaska
Beogradske novine, II, br. 257, str. 1, Beograd, 29. listopada 1916.

– Prikaz.

1917.

200.

DR. D. PROHASKA: PRVI ILIRSKI DRAMATIK. Predavanje dne 29. V. 1916.
 U Hrv. kr. zem. kazalištu pred prikazivanjem *Jurana i Sofije* od Ivana Kukuljevića –
 Sakcinskoga. Preštampano iz *Nastavnog vjesnika*, knj. XXIV. Tisak Kr. zemaljske
 tiskare. Zagreb, 1917, str. 4.

201.

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA I HRVATSKA DRAMA; – Dr. D. Prohaska
 Tisak Kralj. zemaljske tiskare, str. 15, Zagreb, 1917.

202.

TRGOVAČKA ČITANKA. Priredio dr. Dragutin Prohaska, prof. Kr. trgovačke
 akademije u Zagrebu

Trošak i nakl. Kr. hrv. – slav. – dalm. zemaljske vlade, Tisak Kr. zemaljske tiskare,
 VI + 148 str. djelomice u 2 st.

– Uvodna riječ priređivača, str. III.; kazalo, str. 143–148; bibliografija i bilješke uz tekst.

203.

KOMEDIJA STAROG ZAGREBA. Predavanje u Hrv. kr. zem. kazalištu 1. i 5. IX.
 1916. – Dr. Dragutin Prohaska
Nastavni vjesnik, knj. XXV, str. 148–165, Zagreb, 1917.

204.

POKRET »PRIRODE«; – Dr. D. P.

Savremenik, XII, br. 1, str. 46–47, Zagreb, siječanj 1917.

– O časopisu *Priroda*, te o potrebi poznavanja prirode.

205.

UNUTARNJE OSLOBOĐENJE RUSIJE; – Dr. Dragutin Prohaska
Savremenik, XII, br. 1, str. 39–42, Zagreb, siječnja 1917.

206.

TALIJANSKO PJESNIŠTVO U DALMACIJI 16. VIJEKA. (Rad, knj. 212.); – Dr.
 D. P.

Savremenik, XII, br. 2, str. 87–88, Zagreb, veljače 1917.

– Govor pred svečanom predstavom *Ekvinocija* uz proslavu 60-rodendana Ive Vojnovića 9. listopada 1917. u Kraljevskom hrvatskom zemaljskom kazalištu u Zagrebu.

207.

F. W. FOERSTER; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 1, str. 16–17, Zagreb, 3. ožujka 1917.

– Njemački filozof, pedagog i poznati pacifist.

208.

GRIČ; – -h-

Hrvatska njiva, I, br. 1, str. 20, Zagreb, 3. ožujka 1917.

– Umjetnički almanah.

209.

BOŽENA NJEMCOVA: BAKICA. Iz češkog preveo Branko Pekarić. Zagreb. Naklada knjižnice J. Merhant. 1916.; – -ska

Hrvatska njiva, I, br. 2, str. 38, Zagreb 12. ožujka 1917.

210.

KAKO JE VLADIMIR VIDRIĆ STVARAO; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 2, str. 37–38, Zagreb, 12. ožujka 1917.

211.

RASPUTINOVO CARSTVO; – Dr. D. Prohaska

Hrvatska njiva, I, br. 2, str. 30–32, Zagreb, 12. ožujka 1917.

– Prikaz Rasputinova lika.

212.

RIJEČ »DOMOVINA«; – h-

Hrvatska njiva, I, br. 2, str. 38, Zagreb, 12. ožujka 1917.

– Članak o podrijetlu riječi domovina i isticanju kako nije češkog podrijetla.

213.

MAGJEROV »PUT«; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 3, str. 55, Zagreb, 19. ožujka 1917.

214.

SAVREMENIK; – Dr. D. Prohaska

Hrvatska njiva, I, br. 3, str. 49–504, Zagreb, 19. ožujka 1917.– Analiza *Savremenika* i ocjena pojedinih rubrika.

215.

»HRVATSKA PROSVJETA« (Br. 1–2); – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 4, str. 70–71, Zagreb, 26. ožujka 1917.– Analiza časopisa za katoličku kulturu *Hrvatska prosvjeta*.

216.

MIROSLAV K.: »Pan«. (Naklada piščeva.); – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 7, str. 117–118, Zagreb, 16. travnja 1917.

– O djelu Miroslava Krležu.

217.

NAŠ KULTURNI RAD ZA VRIJEME RATA; – Dr. D. Prohaska

Hrvatska njiva, I, br. 5, str. 80–83, br. 6, str. 94–97, br. 7, str. 113–115, br. 23, str. 399–401, Zagreb, 2., 9., 16. travnja 1917.– U *Hrvatskoj njivi* br. 7 podnaslov glasi »Humoristića knjižnica«, dok u broju 23 podnaslov glasi »Liječenje radom«.

218.

CRTICE O RJEČNIKU NAŠE AKADEMIJE. Objavio ih je sadašnji obrađivač rječnika profesor T. Maretić u Ljetopisu jugoslavenske akademije. (1916, sv. 31, I.);

– h-

Hrvatska njiva, I, br. 8, str. 138–139, Zagreb, 23. travnja 1917.

219.

IZ DJETINJSTVA STJEPANA PL. MILETIĆA; – -ska

Hrvatska njiva, I, br. 8, str. 139, Zagreb, 23. travanj 1917.– Osvrt na poglavlje o Stjepanu Miletiću iz niza članaka Josefa Holčeka pod naslovom: *U Zagrebu odgojiteljem (1874.–1875.)*, u časopisu *Zlatá Praha* u kojem je iznio svoje uspomene na Stjepena Miletića, listopad 1916. – siječanj 1917.

220.

»USKRSLI BOGOVI«; – Dr. D. Prohaska

Hrvatska njiva, I, br. 8, str. 128–131, Zagreb, 23. travnja 1917.

– Prikaz djela D. S. Merežkovskog u prijevodu Ise Velikanovića s predgovorom Izidora Kršnjavog.

221.

M. ŠENOA: IZ KOBNIH DANA. (Matica hrv. Zagreb 1914.);– Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 10, str. 170–171, Zagreb, 7. svibnja 1917.

222.

PROSVJETNA BIBLIOTEKA; – Dr. D. Prohaska

Hrvatska njiva, I, br. 10, str. 117–118, Zagreb, 7. svibnja 1917.

223.

SAVREMENIK; – -h-

Hrvatska njiva, I, br. 10, str. 171–172, Zagreb, 7. svibnja 1917.

– Prikaz časopisa.

224.

MONTESQUIE: RAZMATRANJE O RAZLOZIMA VELIČINE RIMLJANA I NJIHOVE PROPASTI; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 11, str. 190, Zagreb, 15. svibnja 1917.

– Montesquieovo djelo preveo Ivan Ribar. Prosvjetna biblioteka sv. 1. Izdanje dr. Ivana pl. Bojničića.

225.

GRIČ (PRVI PRILOG ALMANAHU); – -h-

Hrvatska njiva, I, br. 14, str. 245, Zagreb, 4. lipnja 1917.

– Prikaz časopisa.

226.

NAZOROVO PRIZNANJE; – Dr. D. Prohaska

Hrvatska njiva, I, br. 14, str. 239–241, Zagreb, 4. lipnja 1917.– Prikaz knjige Vladimira Nazora *Pabirci 1892.–1917.*, Zagreb, 1917. Naklada dra. Branka Vodnika.

227.

U. DONADINI, SABLASTI. Zagreb; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 15, str. 266–267, Zagreb, 11. lipnja 1917.

– Prikaz romana Ulderika Donadinija.

228.

GOGOLJ U HRVATSKOM PRIJEVODU; – Dr. D. Prohaska

Hrvatska njiva, I, br. 16, str. 12–144, br. 3, str. 55, Zagreb, 18. lipnja 1917.

– O prijevodima Gogoljevih djela kod nas.

229.

»NASTAVNI VJESNIK«. Knj. XXV. (1917.), sv. 9; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 16, str. 283–284, Zagreb, 18. lipnja 1917.

230.

»SAVREMENIK« br. 3 (lipanj); – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 16, str. 286–287, Zagreb, 18. lipnja 1917.

– Prikaz časopisa.

231.

D. NIKO PETRIĆ: »RANE U KATOLIČKOJ CRKVI«. Split. 1917.; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 18, str. 321–322, Zagreb, 3. srpnja 1917.

– Istanjanje pozitivnih strana knjige o Kristovoj nauci koju je napisao svećenik.

232.

GLAVNA SKUPŠTINA MATICE HRVATSKE; – Dr. D. Prohaska

Hrvatska njiva, I, br. 18, str. 312–314, Zagreb, 3. srpnja 1917.

233.

HRVATSKA PROSVJETA. God. IV, br. V–VI; – D-n

Hrvatska njiva, I, br. 18, str. 322–323, Zagreb, 3. srpnja 1917.

234.

SKAUTI PROTIV ANALFABETIZMA!; – -h-

Hrvatska njiva, I, br. 18, str. 320–321, Zagreb, 3. srpnja 1917.

235.

STEFAN ŽEROMSKI: VJERNA RIJEKA. Priča. Preveo Stjepan Musulin. U Zagrebu. Izdala Matica Hrvatska 1914.; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 18, str. 322, Zagreb, 3. srpnja 1917.

236.

SLAVKO KOLAR: NASMIJANE PRIPOVIJESTI. Zagreb 1917.; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 19, str. 342–343, Zagreb, 10. srpnja 1917.

237.

»KOKOT«; – Dr. D. Prohaska

Hrvatska njiva, I, br. 20, str. 343–345, Zagreb, 16. srpnja 1917.– O člancima iz *Kokota*.

238.

RIKARD NIKOLIĆ: DJECA MAJKE ZEMLJE. Savremeni hrvatski pisci. Knj. 39; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 20, str. 351–352, Zagreb, 16. srpnja 1917.

239.

AKADEMIJSKA ROMANTIKA; – Dr. D. Prohaska

Hrvatska njiva, I, br. 21, str. 367–370, Zagreb, 24. srpnja 1917.

240.

BLGARSKATA AKADEMIJA NA NAUKITE; – nepotpisano

Hrvatska njiva, I, br. 21, str. 372, Zagreb, 24. srpnja 1917.

241.

KRALJEVSKA SRPSKA AKADEMIJA ZNANOSTI I UMJETNOSTI U BEOGRADU; – [Dragutin Prohaska]

Hrvatska njiva, I, br. 21, str. 372, Zagreb, 24. srpnja 1917.

242.

ZAVODI ZA PROUČAVANJE BALKANA; – [Dragutin Prohaska]

Hrvatska njiva, I, br. 21, str. 372–373, Zagreb, 24. srpnja 1917.

243.

PEDESET GODINA JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE; – Dr. D. Prohaska

Hrvatska njiva, I, br. 21, str. 358–370, Zagreb, 24. srpnja 1917.

– Sadržaj: 1. Osnutak Jugoslavenske akademije, 2. Ideje Jugoslavenske akademije, 3. Razvitak Jugoslavenske akademije, 4. Hrvatsko doba Jugoslavenske akademije, 5. »Književnik«, 6. »Rad«, 7. »Zbornik za narodni život i običaje južnih Slavena«, 7. »Akademijska romantika«.

244.

PROSLAVA AKADEMIJE U »SAVREMENIKU«; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 21, str. 374, Zagreb, 24. srpnja 1917.

245.

A. G. MATOŠ: UMORNE PRIČE. VIDICI i PUTOVI. (Novo izdanje s uvodom o Matošu Vladimira Lunačeka. Sa slikom Matoševom Ljube Babića. Nakladom Knjižare Mirka Breyera. U Zagrebu 1917.); – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 22, str. 389, Zagreb, 30. srpnja 1917.

– O dvjema zbirkama Antuna Gustava Matoša, tiskanim u jednoj knjizi.

246.

ODABRANA BIBLIOTEKA. I. G: Gjugjevića, Sarajevo; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 24, str. 429, Zagreb, 14. kolovoza 1917.

– O »Odabranoj biblioteci« koju izdaje Iso Đurđević u Sarajevu.

247.

MIROSLAV KRLEŽA: TRI SIMFONIJE. (Savremeni hrvatski pisci. Knjiga 40. Izd. Društvo hrvatskih književnika. Zagreb 1917.); – Dr. D. Prohaska
Hrvatska njiva, I, br. 25, str. 443–445, Zagreb, 21. kolovoza 1917.

248.

BRANKO MAŠIĆ, ŠKOLOVANJE ALEKSE MIŠČEVIĆA. (Humoristična knjižnica, sv. 102); – Dr. D. P.
Hrvatska njiva, I, br. 26, str. 464, Zagreb, 28. kolovoza 1917.

249.

MIROSLAV K.: HRVATSKA RAPSODIJA. (*Savremenik*, br. 5, t.g.); – Dr. D. P.
Hrvatska njiva, I, br. 26, str. 463–464, Zagreb, 28. kolovoza 1917.
– O djelu Miroslava Krleže.

250.

»ŽENSKI SVIJET«; – Dr. D. P.
Hrvatska njiva, I, br. 28, str. 502–503, br. 33, str. 592–593, br. 37, str. 665, Zagreb, rujan–studen 1917.

251.

DJELA MATIJE ANTUNA RELJKOVIĆA; – Dr. D. P.
Savremenik, XII, br. 9, str. 215, Zagreb, rujan 1917.
– Prikaz knjige: *Djela* Matije Antuna Reljkovića. Priredio Tomo Matić. Stari pisci hrvatski, knj. 23, Zagreb 1916.

252.

MATOŠEVI FELJTONI. (A. G. Matoš: Feljtoni i eseji. Zagreb 1917. Naklada »Juga«.); – Dr. D. P.
Hrvatska njiva, I, br. 27, str. 482–484, Zagreb, 4. rujna 1917.

253.

PISMO ROMAIN – ROLLANDA MAKSIMU GORKOM. »Neue Zürcher Ztg.« (1407.); – Dragutin Prohaska
Hrvatska njiva, I, br. 28, str. 504, Zagreb, 11. rujna 1917.

254.

KARLO DRAČKI. Drama u 5 činova. Spjevao Franjo Marković. S uvodom Krste Pavletića. Drugo izdanje 1917. Komisionalna naklada Hrvatskog štamparskog zavoda d.d. u Zagrebu; – D. Prohaska
Hrvatska njiva, I, br. 29, str. 522–524, Zagreb, 18. rujna 1917.

255.

PJESNIK UZNESENJA. Ivi Vojnoviću u spomen svijetloga dana 9. listopada 1917.; – D. Prohaska
Hrvatska njiva, I, br. 31, str. 543–545, Zagreb, 2. listopada 1917.
– Članak povodom 60-godišnjice pjesnikova života.

256.

VRAZOVE BALADE i ROMANCE. Napisao dr. Vladimir Kesterčanek. Posebno otisnuto iz *Nastavnog vjesnika*. Sv. 10, god. XXV; – Dr. D. P.
Hrvatska njiva, I, br. 31, str. 557–558, Zagreb, 2. listopada 1917.

257.

SVEČANA PREDSTAVA *EKVINOCIJA* IVE VOJNOVIĆA DNE 9. X. 1917, U HRV. KR. ZEM. KAZALIŠTU; – Dr. D. P.
Hrvatska njiva, I, br. 32, str. 575, Zagreb, 9. listopada 1917.

– Komentar predstave Ive Vojnovića *Ekvinocij* koja je održana 9. listopada 1917. U zagrebačkom Hrvatskom kraljevskom zemaljskom kazalištu.

258.

»MISLI O NAUCI«; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 33, str. 592, Zagreb, 17. listopada 1917.

– Analiza članka Tome Maretića: »Misli o naučnom radu«.

259.

BIJELI VRTLAR; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 35, str. 628–629, Zagreb, 30. listopada 1917.

– Prikaz zbirke: Vladimir Nazor, *Stoimena*. Zagreb 1916.

260.

IDIOT. Književni poticaj; – Dr. Dragutin Prohaska

Savremenik, XII, br. 11, str. 248–256, Zagreb, studeni 1917.

– Članak je izvadak iz monografije F. M. Dostojevskog.

261.

E. S. THOMPSON, ARNO I DRUGI JUNACI. Zagreb 1917.; – Dr. D. P.

Savremenik, XII, br. 11, str. 323–324, Zagreb, studeni 1917.

– Prikaz djela E. S. Thompsona *Arno i drugi junaci*, Zagreb, 1917. Popularna biblioteka prirodoslovnog društva. Urednik dr. Fran Tučan.

262.

SRPSKO KOLO. Kalendar za god. 1918.; – -h-

Hrvatska njiva, I, br. 37, str. 666, Zagreb, 13. studenog 1917.

263.

VOJNOVIĆEVI AKORDI; – Dragutin Prohaska

Hrvatska njiva, I, br. 37, str. 659–661, Zagreb, 13. studenog 1917.

– Prikaz djela: Ivo Vojnović, *Akordi*. Izdao nakladni zavod »Jug«. Tisak tiskare Ign. Grantza. Zagreb. Naslovni list i portret autora izradio prof. Tomislav Krizman

264.

»ŽENSKI SVIJET«, mjesečnik za kulturne, socijalne i političke interese žena. (Izdaje i uređuje Zofka Kveder – Demetrović). Broj 3; – D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 37, str. 665, Zagreb, 13. studenog 1917.

265.

JANKO LESKOVAR; – Dragutin Prohaska

Hrvatska njiva, I, br. 39, str. 695–698, Zagreb, 27. studenog 1917.

– O odnosu prema mladim književnici a i o nakladništvu, te prikaz djela: Janko Leskovar, *Pripovijesti*. Knjiga I. Hrvatskih pripovjedača. Zagreb 1917. Urednik dr. Branko Vodnik.

266.

JUGOSLAVENSKA AKADEMIJA I HRVATSKA DRAMA; – Dr. Dragutin Prohaska

Savremenik, XII, br. 12, str. 210–213, Zagreb, prosinac 1917.

– O dramama: Franjo Marković, *Karlo Drački*. – Ivan Gundulić, *Dubravka*; o etičkoj ideji slobode i o ideji jugoslavenstva Jugoslavenske akademije. – Govor u zagrebačkom kazalištu povodom proslave 50-godišnjice Jugoslavenske akademije dana 27. srpnja 1917.

267.

TRAGEDIJA JUGOSLAVENSKE MAJKE; – Dr. Dragutin Prohaska

Savremenik, XII, br. 12, str. 277–279, Zagreb, prosinac 1917.

– O tipu majke u dramama Ive Vojnovića: *Dubrovačka trilogija*; *Smrt Majke Jugovića*; *Imperatrix*; *Ekvinocij*. – Govor prije svečane predstave *Ekvinocija* povodom proslave 60-godišnjice Iva Vojnovića u zagrebačkom kazalištu 9. listopada. 1917.

268.

GAJEVA MATI; – D. P.

Ženski svijet, I, str. 184–185, Zagreb, 1. prosinca 1917.

269.

INVALID KOLEDAR 1918.; – -h-

Hrvatska njiva, I, br. 40, str. 722, Zagreb, 1. prosinca 1917.

270.

VOJNOVIĆEVI ŽENSKI LIKOVI; – Dr. D. Prohaska

Ženski svijet, I, str. 148–155, Zagreb, 1. prosinca 1917.

– Sadržaj: Pocrnio samostan kip; Bona floretinska duša; Čempresi gotskih silhueta; Majka svih malenih. U djelima: *Psyche*; *Ksata*; *Ekvinocij*; *Dubrovačka trilogija*; *Smrt majke Jugovića*; *Imperatrix*.

271.

»ŽENSKI SVIJET« t. g. br. 4; – D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 42, str. 756–755, Zagreb, 18. prosinca 1917.

272.

BRANKO MAŠIĆ: LUTANJE. Zagreb 1917.; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 43, str. 772–773, Zagreb, 27. prosinca 1917.

273.

»KNJIŽEVNI JUG«; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, I, br. 43, str. 770–771, Zagreb, 27. prosinca 1917.

– Prikaz časopisa.

1918.

274.

HRVATSKA ČITANKA. ZA 3. I 4. RAZRED TRGOVAČKE AKADEMIJE. PREGLED HRVATSKE I SRPSKE KNJIŽEVNOSTI I OGLEDI; – Napisao dr. Dragutin Prohaska, prof. Kr. trgovačke akademije u Zagrebu
Trošak i nakl. Kr. hrv. – slav. – dalm. zemaljske vlade, Tisak Kr. zemaljske tiskare, str. XVI + 1 l. + str. 464; Zagreb, 1918.

275.

DR. DRAGUTIN PROHASKA: O PJESNIKU SLOBODE. Studije o književnom radu Ive Vojnovića povodom njegove šezdesetogodišnjice.

Nakl. R. Bačića. Osijek, [1918.]. str. 90.

– Sadržaj: *Geranium*. Ženski likovi; predavanje u »Gospojinskom klubu« u Zagrebu dne 29. studenog 1917. (*Ženski svijet*. God. I. (1917.), br. 4. I II (1918.) br. 1 *Smrt majke Jugovića*. (*Agramer Tagblatt*, 1907. Osterbeilage: Zu Vojnović' Trauerspiel.) Pjesnik uznesenja; Ivi Vojnoviću u spomen svijetloga dana 9. listopada 1917. (*Hrvatska njiva*. I (1918.) br. 37) *O pjesniku slobode*; govorio pred svečanom predstavom Triologije u Hrv. kazalištu u Osijeku dne. 1. veljače 1918. Tragedija Jugoslavenske majke; govorio pred svečanom predstavom *Ekvinocija* u proslavu 60-tog rođendana Ive Vojnovića dne 9. X. 1917. u Kr. hrv. zemaljskom kazalištu u Zagrebu. (*Savremenik*, XII, 1918.) Tri simbola. (Ivo Vojnović, *Akordi*. Zagreb, 1918.). Literatura str. 85–90.

276.

O NARODNOM DIVADLU. (Prigodom 50-te obljetnice 16.V. 1868.–1918.); – Dr. D. Prohaska

Novosti, XII, br. 125, str. 2–3, br. 126, str. 2, br. 127, str. 2, Zagreb, 1918.

277.

OSAMDESETOGODIŠNJICA VATROSLAVA JAGIĆA; – D. Prohaska
Ilustrovane novosti, I, br. 22, str. 10–11, Zagreb, 1918.

278.

UZ OCJENU G. DR. I. POLITEA O MOJOJ TRGOVAČKOJ ČITANCI; – D[ragutin] P[rohaska]

Nastavni vjesnik, XXVI, sv. 9, str. 552–553, Zagreb, 1918.

279.

VOJNOVIĆEVI ŽENSKI LIKOVI; – Dr. D. Prohaska

Ženski svijet, II, str. 15–22, Zagreb 1918.

– Sadržaj: Pocrnio samostan kip; Bona floretinska duša; Čempresi gotskih silhueta; Majka svih malenih. U djelima: *Psyche*; *Ksata*; *Ekvinocij*; *Dubrovačka trilogija*; *Smrt majke Jugovića*; *Imperatrix*.

280.

MIHOVIL NIKOLIĆ; – Dr. Dragutin Prohaska

Savremenik, XIII, br. 1, str. 21–26, Zagreb, siječanj 1918.

– O Mihovilu Nikoliću i njegovoj zbirci *Knjiga pjesama*. Izdanje Društva hrvatskih književnika povodom dvadesetpetogodišnjice pjesnikovog književnog rada.

281.

NAZOROVA »STOIMENA«; – Dr. D. P.

Omladina, I, br. 1, str. 14–15, Zagreb, 1. siječnja 1918.

282.

MILAN OGRIZOVIĆ: OBJAVLJENJE. Snoviđenje u tri slike. Zagreb 1917. Tisak i naklada L. Hartmanna; – D. Prohaska

Hrvatska njiva, II, br. 1, str. 13–15, Zagreb, 2. siječnja 1918.

283.

OMLADINA. List za zabavu i pouku srednjoškolske mladeži. Izdaje »Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora« u Zagrebu. Uređuje Joza Ivakić. God. I, br. 1; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, II, br. 1, str. 15, Zagreb, 2. siječnja 1918.

– Prikaz časopisa.

284.

KAKO NASTAJU AFERE U »Književnog Juga«? – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, II, br. 2, str. 30, Zagreb, 7. siječnja 1918.

285.

ANTE PETRAVIĆ: TREĆE STUDIJE I PORTRETI. Split 1917. Naklada Knjižare Vinka Jurića; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, II, br. 3, str. 45–46, Zagreb, 14. siječanj 1918.

286.

MIHOVIL NIKOLIĆ; – Dragutin Prohaska

Omladina, I, br. 2, str. 22–24, Zagreb, 15. siječnja 1918.

– S portretom.

287.

NAŠI ČASOPISI; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, II, br. 4, str. 60–62, Zagreb, 22. siječnja 1918.

– Prikaz časopisa *Savremenik*, *Književni jug* i *Ženski svijet*.

288.

PETAR PRERADOVIĆ: PLJUSAK. Komedija u 5 čina; – -h-

Hrvatska njiva, II, br. 4, str. 62–63, Zagreb, 22. siječnja 1918.

289.

ŽENSKI SVIJET. – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, II, br. 4, str. 62, Zagreb, 22. siječnja 1918.

290.

B. WENZELIDES: IVO VOJNOVIĆ UŽIČKI. Književna studija. Sarajevo 1917. Posvećeno hrv. kiparu Valdecu. Tisak Sarajevske tiskare Perišić, Benisch i dr.; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, II, br. 5, str. 80–81, Zagreb, 29. siječnja 1918.

291.

O PJESNIKU SLOBODE. Govorio dr. D. Prohaska pred svečanom predstavom Trilogije u Hrv. kazalištu u Osijeku dne 1. veljače 1918.; – D. Prohaska

Jug, I, br. 37, str. 2–3, br. 38, str. 2, Osijek, veljača 1918.

292.

VOJNOVIĆEVA PROSLAVA U OSIJEKU; – Dr. D. P.
Hrvatska njiva, II, br. 6, str. 100–102, Zagreb, 5. veljače 1918.

– O prikazivanju Vojnovičeve *Trilogije* u Osijeku.

293.

DUBROVNIK I OSIJEK. Zdravica dr. Dragutin Prohaske, izrečene na komersu u počast pjesnika Ive Vojnovića; – Dragutin Prohaska
Jug, I, br. 32, str. 4, Osijek, 6. veljače 1918.

– O političkoj povezanosti Dubrovnika i Osijeka.

294.

ČASOPISI; – Dr. D. P.
Hrvatska njiva II, br. 7, str. 119–120, Zagreb, 13. veljače 1918.

– Prikaz časopisa *Ženski svijet* i *Hrvatska prosvjeta*.

295.

DRUŠTVO HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA; – -h-
Hrvatska njiva, II, br. 7, str. 117–118, Zagreb, 13. veljače 1918.

– O radu društva.

296.

VOJNOVIĆEVA PROSLAVA U OSIJEKU; – Dr. D. P.
Omladina, I, br. 4, str. 63–64, Zagreb, 15. veljače 1918.

– Pisac prema sadržaju časopisa.

297.

O PITANJU NAŠEGA KNJIŽEVNOGA JEDINSTVA; – Dr. D. P.
Hrvatska njiva, II, br. 9, str. 154–155, Zagreb, 26. veljače 1918.

– Povodom članka Vladimira Ćorovića »Za književno jedinstvo«, izašla u *Književnom jugu* br. 3/4.

298.

ODGOVOR GOSP. MIHOVILU NIKOLIĆU; – Dr. D. P.
Savremenik, XIII, br. 3, str. 154–155, Zagreb, ožujak 1918.

– O zbirci Mihovila Nikolića *Knjiga pjesama*.

298.a

»DRECHSLEROVA IZDANJA«; – Dr. D. P.
Hrvatska njiva, II, br. 10, str. 169–170, Zagreb, 5. ožujka 1918.

299.

PROF. J. POLIVKA O JUGOSLAVENSKOJ AKADEMIJI ZNANJA I UMJETNOSTI. – DR. D. P.

Hrvatska njiva, II, br. 10, str. 170, Zagreb, 5. ožujka 1918.

300.

GLAVNA DJELA O P. PRERADOVIĆU; – Dr. D. P.
Hrvatska njiva, II, br. 11, str. 193–196, Zagreb, 12. ožujka 1918.

– Popis glavnih studija o Preradoviću s kratkom kritikom. Sadržaj: 1. Ivan vitez Trnski. *Vjekopis Petra plemića Preradovića*. (*Pjesnička djela Petra Preradovića*. Izdana troškom naroda. U Zagrebu. Brzotiskom Dioničke tiskare 1873. 2. Franjo Marković: *O Preradovićevih pjesmah*. (*Pjesnička djela Petra Prerado-*

vića...) 3. Milivoj Šrepel: *O životu i radu Petra Preradovića. (Izabrane pjesme, Zagreb, Mat. hrv. 1890.)* 4. Cherubin Šegvić: *Odgojni elemenat u Preradovićevim odama. (u Zagrebu 1886.)* 5. M[arjanović] Milan: *Petar Preradović. Obzor, 1902, br. 190–193.* 6. Radoslav [Ivan Zahar]: *Nekoliko opazaka povodom studije Petar Preradović. Obzor, 1902, br. 194–197.* 7. M. Zdziechowski: *Odrodzenie Chofwackyi w wieku XIX. Illiryzm. Krakow 1902.* 8. Branko Drechsler [Branko Vodnik], *Petar Preradović. Studija. Zagreb 1903.* 9. Slava Pecinovský: *Preradović' Lina-Lieder 4. Archiv [für slavische Philologie], XXX.* 10. M. Ogrizović: *Četrdesetgodišnjica smrti Petra Preradovića (18. kolovoza 1971.). Nar. novine, 1912, br. 191.* 11. Dr. Branko Vodnik: *Djela Petra Preradovića. (P. P. izabrane pjesme. II. izdanje. Zagreb 1918.) – Prikaz djela.*

301.

O PJESNIKU PETRU PRERADOVIĆU. (Povodom stote obljetnice njegova rođenja dne 19. ožujka 1918.); – Dr. Dragutin Prohaska
Hrvatska njiva, II, br. 11, str. 173–183, Zagreb, 12. ožujka 1918.

302.

PRERADOVIĆEVE MISLI O METRICI. – Dr. D. P.
Hrvatska njiva, II, br. 11, str. 190, Zagreb, 12. ožujka 1918.

303.

ŽIVOT I DJELA PETRA PRERADOVIĆA; – Dr. D. P.
Hrvatska njiva, II, br. 11, str. 192–193, Zagreb, 12. ožujka 1918.
– Djela su navedena s bibliografskim podacima.

304.

PRERADOVIĆ PJESNIK SLAVENSKE BUDUĆNOSTI; – Dragutin Prohaska
Omladina, I, br. 6, str. 81–86, Zagreb, 15. ožujka 1918.
– Predavanje održano u Trgovačkoj akademiji u Zagrebu, 19. ožujka 1918.

305.

NEUE OESTERRICHISCHE BIOGRAPHIE. – Dr. D. P.
Hrvatska njiva, II, br. 12, str. 208, Zagreb, 19. ožujka 1918.

306.

PRERADOVIĆEV NARODNI ZNAČAJ. (O 100-toj obljetnici njegova dana rođenja.); – Dr. D. Prohaska
Narodne novine, LXXXIV, br. 65, str. 1–2, Zagreb, 19. ožujka 1918.

307.

NEKA SE ZNADE; – Dr. D. Prohaska
Jug, I, br. 80, str. 2, Osijek, 30. ožujka 1918.
– Odgovor na članak: M. »Neka se znade«. Preradovićeva proslava i vlada. O svom držanju povodom donošenja odluke o odgođi proslave Petra Preradovića.

308.

ZOFKA KVEDER: HANKA. (Moderna knjižnica 50–52.); – Dr. D. P.
Hrvatska njiva, II, br. 14, str. 242–244, Zagreb, 2. travnja 1918.

309.

O NARODNOM DIVADLU. (Prigodom 50-te obljetnice 16. V. 1868.–1918.); – Dr. D. Prohaska
Hrvatska njiva, II, br. 16/17, str. 280–282, Zagreb, 21. svibnja 1918.
– Proslav povodom proslave Narodnog divadla u Hrvatskom narodnom kazalištu u Zagrebu dana 15. svibnja 1918.

310.

PROSLAVA PEDESETOGODIŠNJICE NARODNOG DIVADLA; – -sk-

Hrvatska njiva, II, br. 16/17, str. 294–295, Zagreb, 21. svibnja 1918.

– Prikaz proslava u Pragu i reminiscencije na proslavu u Hrvatskoj godine 1868.

311.

PUBLIKACIJE O NARODNOM DIVADLU. – -sk-

Hrvatska njiva, II, br. 16/17, str. 295, Zagreb, 21. svibnja 1918.

312.

REGIONALNA POEZIJA. (Domjanić, Vörös, Katunarić); – Dr. D. Prohaska

Hrvatska njiva, II, br. 18/19, str. 330–332, Zagreb, 28. svibnja 1918– Prikaz knjiga: Dragutin Domjanić, *Kipci i popevke*; Slavko Vereš, *Tonček Tomaš*; Duje Balavac [Ante Katunarić], *Splitski ratni soneti*.

313.

GLAVNA SKUPŠTINA DRUŠTVA HRVATSKIH KNJIŽEVNIKA. – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, II, br. 22/23, str. 391–392, Zagreb, 11. lipnja 1918.

314.

ŽENSKI SVIJET. God. II, br. 5–6. – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, II, br. 22/23, str. 392–393, Zagreb, 11. lipnja 1918.

315.

ODJECI MOJEGA ŠKOLSKOGA PREDAVANJA O PETRU PRERADOVIĆU; – Dr. Dragutin Prohaska

Hrvatska njiva, II, br. 24, str. 399–402, Zagreb, 18. lipnja 1918.– Odgovor grupi kritičara u *Danu*, *Kršćanskoj školi* i *Katoličkom listu*. – Povodom predavanja D. Prohaske o P. Preradoviću, u kojem se dotakao Preradovićeva odnosa prema vjeri i crkvi.

316.

NAUČNI RAD VATROSLAVA JAGIĆA; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, II, br. 26, str. 448–449, Zagreb, 2. srpnja 1918.

– Podatak o piscu prema godišnjem sadržaju.

317.

NJEMAČKI ROMAN O EMI BOIĆ. – -h-

Hrvatska njiva, II, br. 26, str. 452, Zagreb, 2. srpnja 1918.

318.

VATROSLAV JAGIĆ. (6. VI. 1838. – 6. VI. 1918.); – Dragutin Prohaska

Hrvatska njiva, II, br. 26, str. 433–438, Zagreb, 2. srpnja 1918.*Ilustrovane novosti*, I, br. 22, str. 10–11, Zagreb 1918.– U *Ilustrovanim novostima* naslov: »Osamdesetogodišnjica Vatroslava Jagića«. Članak je nepotpisan.

319.

VATROSLAV JAGIĆ. (6. srpnja 1938.); – Dr. Dragutin Prohaska

Narodne novine, LXXXIV, br. 152, str. 1–2; br. 153, str. 1–2, Zagreb, 6., 8. srpnja 1918.

– Povodom 80-godišnjice života.

320.

FRANJEVCI – NARODNI PREPORODITELJI. (Franjo Jukić, 8. VIII. 1818. – 4. II. 1857.); – Dr. D. Prohaska

Hrvatska njiva, II, br. 27, str. 453–456, Zagreb, 9. srpnja 1918.

– O Ivanu Franu Jukiću. – Povodom stogodišnjice rođenja.

321.

JOSIP KOSOR: MIME. Pripovijesti. Matica hrvatska 1916; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, II, br. 29, str. 503–504, Zagreb, 23. srpnja 1918.

322.

FRANJO HORVAT KIŠ, NASMIJANI UDESI. Savremeni hrv. pisci, knj. 45. Zagreb 1918; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, II, br. 30, str. 517–518, Zagreb, 30. srpnja 1918.

323.

ODJECI GLAVNE SKUPŠTINE; – Dr. D. P.

Savremenik, XIII, br. 8, str. 433–435, Zagreb, kolovoz 1918.

324.

MATO KOŠĆINA, SUOR' MARIA IMMACOLATA. Savre. Hrv. pisci, knj. 44; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, II, br. 33, str. 569–571, Zagreb, 21. kolovoza 1918.

– Prikaz zbirke pripovijedaka.

325.

FRANTIŠEK KREJČI; – Dr. D. Prohaska

Hrvatska njiva, II, br. 38, str. 642–646, Zagreb, 24. rujna 1918.

– Prikaz života i rada povodom 60-godišnjice. Članak izrađen po knjizi A. Klimta *Dr. František Krejči*.

326.

SRĐAN TUCIĆ: OSLOBODITELJI. Drama iz Drugoga balkanskoga rata u 3 čina; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, II, br. 47, str. 799–800, Zagreb, 27. studenog 1918.

– Podatak o piscu prema godišnjem sadržaju.

327.

JAROSLAV KVAPIL, PEDESETOGODIŠNJAK; – -h-

Hrvatska njiva, II, br. 41, str. 702–703, Zagreb, 15. listopada 1918.

328.

IVAN SERGEJEVIČ TURGENJEV. 28. listopada 1918; – Dr. D. Prohaska

Hrvatska njiva, II, br. 49, str. 818–820, Zagreb, 11. prosinca 1918.

– Povodom stogodišnjice rođenja.

329.

BRANISLAV NUŠIĆ: HODŽI LOJA i PETAR KOČIĆ: JAZAVAC PRED SUDOM; – Dr. D. P.

Hrvatska njiva, II, br. 50, str. 846–847, Zagreb, 18. prosinca 1918.

330.

»JUGOSLAVENSKA ŽENA«. – Dr. D. P.
Hrvatska njiva, II, br. 50, str. 845, Zagreb, 18. prosinca 1918.

331.

DUŠAN S. NIKOLAJEVIĆ: POGLED NA SRPSKU DRAMSKU KNJIŽEVNOST; – Dr. D. P.
Hrvatska njiva, II, br. 51/52, str. 870–871, Zagreb, 24. prosinca 1918.
– Prikaz predavanja u zagrebačkom Hrvatskom narodnom kazalištu 19. prosinca 1918.

332.

LJUDIMA, KOJI NIJESU NAŠLI SVOGA MJESTA; – Dr. D. Prohaska
Hrvatska njiva, II, br. 51/52, str. 851–853, Zagreb, 24. prosinca 1918.
– Prikaz knjige: Ivo Andrić, *Ex ponto*. Zagreb, 1918.

1919.

333.

PREGLED HRVATSKE I SRPSKE KNJIŽEVNOSTI. I. (Do realizma 1880.).
Napisao dr. Dragutin Prohaska
Vlast. Nakl. Kr. zemaljska tiskara. Zagreb, 1919. Str. 199. [djelomice u 2 st.]
[Na poledini 1. l.:] Preštampano iz Hrv. čitanke za 3. i 4. razr. trgov. akademija. Zagreb, 1918.
– Pregled sadržaja: I. Pregled hrvatske i srpske književnosti; Prvo doba: Crkvena i feudalna književnost, str. 3–13; Drugo doba: Vlastelinska i pučka književnost renesanse, str. 13–103; Treće doba: Gradanska i pučka književnost, str. 103–191; Kazalo: Imena, str. 197–199. [u 2 st.]; bibliografija i bilješke uz tekst.

334.

ČEŠKI DRAMSKI REPERTOAR; – Dr. D. P.
Savremenik, XIV, br. 1, str. 58–60, Zagreb, siječanj 1919.
– O dramskom repertoaru prigodom proslave pedesetogodišnjice Narodnog Divadla u Pragu. Prikaz drama: Emanuel Bozděch *Državnikov ispit*, Julius Zeyer *Raduz i Mahulena*, Jaroslav Hilbert *Falkenštejn*, Otokar Fischer *Přemyslovci*.

335.

MILOŠ GJURIĆ: SMRT MAJKE JUGOVIĆA. Književno–filozofska studija. Zagreb. Izd. Griča 1918.; – Dr. D. P.
Jugoslavenska njiva, III, br. 2, str. 31–32, Zagreb, 8. siječnja 1919.
– Prikaz djela Miloša N. Đurića.

336.

ADOLF ČERNÝ: LUŽICKÁ OTÁZKA (LUŽIČKO PITANJE); – Dr. D. P.
Jugoslavenska njiva, III, br. 3, str. 46, Zagreb, 15. siječnja 1919.
– Prikaz kako je A. Černý izdao svoje članke o lužičkim Srbima.

337.

DANKO ANGJELO (DR. DANKO ANGJELINOVIĆ): GALEBOVI; – -h-
Jugoslavenska njiva, III, br. 3, str. 48, Zagreb, 15. siječnja 1919.

338.

DR. J. SKERLIĆ. ESEJI O SRPSKO–HRVATSKOM PITANJU; – Dr. D. P. *Jugoslavenska njiva*, III, br. 3, str. 45–46, Zagreb, 15. siječnja 1919.

339.

KRALJEVAC–REPUBLICANAC U JUGOSLAVENSKOJ DRAMI; – Dragutin Prohaska

Jugoslavenska njiva, III, br. 3, str. 40–42, Zagreb, 15. siječnja 1919.

– O političkom stavu Matije Bana i o njemu kao dramatičaru s posebnim osvrtom na dramu *Marojica Kaboga*. Predavanje je održano povodom proslave M. Bana u zagrebačkom kazalištu.

340.

M. KRLEŽA: HRVATSKA RAPSODIJA. Zagreb 1918.; – Dr. D. P. *Jugoslavenska njiva*, III, br. 3, str. 47–48, Zagreb, 15. siječnja 1919.

– O djelu Miroslava Krleže.

341.

ADELA MILČINOVIĆ: SJENA. Novela. Zagreb 1919.; – Dr. D. P. *Jugoslavenska njiva*, III, br. 4, str. 62–63, Zagreb, 22. siječnja 1919.

– *Naslovni list* izradio Ljubo Babić, a u članku se analiziraju i prepričavaju djela.

342.

BUDE BUDISAVLJEVIĆ– PRIJEDORSKI; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 5, str. 78–79, Zagreb, 29. siječnja 1919.

– Nekrolog.

343.

NOVE IDEJE U FRANCUSKOJ ESTETICI; – D. Prohaska

Savremenik, XIV, br. 2, str. 81–83, br. 4, str. 181–185, Zagreb, veljača/travanj 1919.

– Podnaslov članka na str. 181. je M. Guyan.

344.

[O STAVU MIROSLAVA KRLEŽE PREMA ILIRSKOM PREPORODU I »STARIMA« U KNJIŽEVNOSTI U ČLANKU: HRVATSKA KNJIŽEVNA LAŽ. *Plamen*, I, br. 1, str. 32–40, 1919.]; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 6, str. 95, Zagreb, 5. veljače 1919.

– O Krležinim i Cesarčevim člancima u *Plamenu*. U rubrici: *Medu časopisima*.

345.

RASKOVANI PROMETEJ; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 7, str. 111–112, Zagreb, 12. veljače 1919.

– Odgovor prof. Branimiru Livadiću na njegove kritike o pisanju Prohaske.

346.

NODILOVI ESEJI. (Natko Nodilo, *Essayi*. Sa essayem Janka Koharića o Natku Nodilu. Prosvjetna biblioteka, svezak VI); – Dr. D. Prohaska

Jugoslavenska njiva, III, br. 8, str. 120–121, Zagreb, 19. veljače 1919.

– O silu pisanja Natka Nodila.

347.

NUŠIĆEVA MATINEJA. KNEGINJA OD TRIBALA. Tri čina, čitao autor u hrv. zem. kazalištu 29. V. o. g.; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 8, str. 120–121, Zagreb, 19. veljače 1919.

348.

IVO VOJNOVIĆ: GERANIUM. Savremeni hrvatski pisci knj. 49; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 9, str. 143, Zagreb, 26. veljače 1919.

349.

[O PJESMI: VLADIMIR NAZOR, ČOVJEK S ONKRAJ VODE. Savremenik, 1919., br. 2 i o članku: ANTUN BARAC. Književno jedinstvo. Književni jug, II, knj. 11, br. 4, str. 145–153]; – -h-

Jugoslavenska njiva, III, br. 9, str. 143–144, Zagreb, 26. veljače 1919.

– U rubrici: *Među časopisima*.

350.

IVAN SERGEJEVIČ TURGENJEV. 9. studenoga 1818.; – Dr. D. Prohaska

Omladina, II, br. 7, str. 157–160, Zagreb, 1. ožujka 1919.

351.

LJUDI OD ENERGIJE i VJERONAUKE; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 10, str. 158, Zagreb, 5. ožujka 1919.

352.

[ODGOVOR NA NEPOTPISANI ČLANAK MIROSLAVA KRLEŽE GOSPODINU PROHASKI (I SVIM PROHASKAMA OVE BOŽJE KUGLE). (Na nečuvano plitki napadaj na *Plamen* štampan u *Njivi* od 8. veljače 1919.) *Plamen*, I, br. 4, str. 160.]; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 10, str. 159–160, Zagreb, 5. ožujka 1919.

– O stavu Miroslava Krleže prema Hrvatskom narodnom preporodu. Odgovor Miroslavu Krleži koji napada Prohasku, što je kritizirao njegov članak »Hrvatska književna laž« koji je izašao u *Plamenu*, sv. 4., u rubrici *Među časopisima*.

353.

MILOŠ CRNJANSKI, MASKA. Savremeni hrvatski pisci, knj. 50; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 11, str. 174, Zagreb, 12. ožujka 1919.

354.

KAKO MOŽEMO NAPREDOVATI?; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 13, str. 206, Zagreb, 26. ožujka 1919.

– Prikaz istoimenog djela Guida Jenya. Naklada Hrvatskoga štamparskog zavoda u Osijeku.

355.

MAKSIM GORKI. (O pedesetogodišnjici, rođen 26. III. 1869.); – Dr. D. Prohaska

Jugoslavenska njiva, III, br. 13, str. 197–200, Zagreb, 26. ožujka 1919.

356.

PJESNIK PROLETARIJATA. (Prigodom 50. godišnjice Maksima Gorkog.); – Dr. D. Prohaska

Savremenik, XIV, br. 4, str. 217–222, Zagreb, travanj 1919.

357.

AUGUST STRINDBERG: OPOJNOST; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 14, str. 226–227, Zagreb, 2. travnja 1919.

358.

[O OPREČNIM STAVOVIMA MIROSLAVA KRLEŽE I AUGUSTA CESARCA PREMA POLITIČKOJ ORIJENTACIJI D. PROHASKE]; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 14, str. 228, Zagreb, 2. travnja 1919.– O političko – nacionalnoj orijentaciji Miroslava Krleže i Augusta Cesarca. U rubrici: *Medu časopisima*.

359.

VELIKI I MALI NAZOR; – -h-

Jugoslavenska njiva, III, br. 15, str. 243–244, Zagreb, 9. travnja 1919.– Odgovor na članak Vladimir Nazor, »Jezik i kritika dra. Prohaske«. *Juriš*, I, br. 1, str. 21–26, 1919. O Nazorovu jeziku i o jeziku i kritici D. Prohaske.

360.

CIJELOJ ISTINI ZA VOLJU!; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 16, str. 276, Zagreb, 16. travnja 1919.

361.

HRVATSKI IZVOR O PADU SIGETA G. 1566. I 1567.; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 16, str. 256–257, Zagreb, 16. travnja 1919.

– Prikaz djela Stjepana Ivšića.

362.

[ODGOVOR NA ČLANAK: MIROSLAV KRLEŽA, SMRT GOSPODINA PROHASKE. *Plamen*, I, br. 8, str. 74–76, 1919.]; – Dr. D. P.*Jugoslavenska njiva*, III, br. 16, str. 275–276, Zagreb, 16. travnja 1919.– O vezi Miroslava Krleže i Augusta Cesarca s ideologijom bogumilstva. – U rubrici: *Medu časopisima*.

363.

O WILSONU; – D. Prohaska

Jug, II, br. 70, str. 3–4, Osijek, 19. travnja 1919.

364.

BOGUMILSTVO I BOLJŠEVIZAM; – Dr. D. Prohaska

Jugoslavenska njiva, III, br. 18, str. 281–283, Zagreb, 30. travnja 1919.

365.

PREDAVANJE MILANA MARJANOVIĆA; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 19, str. 304–305, Zagreb, 7. svibnja 1919.

– Prikaz i analiza predavanja Milana Marjanovića.

366.

TITO STROZZI: »ALANKU«. DRAMSKA SLIKA. ULDERIKO DONADINI: BEZDAN, četiri prizora. Premijera dne 8. V. 1919.; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 20, str. 322–323, Zagreb, 15. svibnja 1919.

367.

JOVAN SKERLIĆ; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 21, str. 339, Zagreb, 22. svibnja 1919.– Članak se nalazi u rubrici *Književnost i umjetnost*. Prikaz života i rad.

368.

POSLIJE TROJANSKOG RATA; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 21, str. 339–340, Zagreb, 22. svibnja 1919.

369.

NIKO BARTULOVIĆ: KUGA. 3 čina. Prikazana 25. V. 1919.; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 22, str. 352–353, Zagreb, 28. svibnja 1919.

370.

ČEŠKA KRITIKA TRGOVAČKIH ČITANAKA. – Dr. Dragutin Prohaska
Nastavni vjesnik, knj. XXVII, str. 496–498, Zagreb, lipanj 1919.

371.

KAKO SE UČI NJEMAČKI U HRVATSKIM TRGOVAČKIM AKADEMIJAMA; – Dr. Dragutin Prohaska

Nastavni vjesnik, XXVII, sv. 3, str. 131–139, Zagreb lipanj 1919.

372.

POĐIMO U PRAG! Zagreb, 2. VI. 1919.; – Dr. Dragutin Prohaska

Nastavni vjesnik, XXVII, sv. 10, str. 498–500, Zagreb, lipanj 1919.

– O potrebi đaćkih i profesorskih putovanja u Prag.

373.

KNJIGE JUGOSLAVENSKE AKADEMIJE; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 24, str. 387, Zagreb, 11. lipnja 1919.

374.

KNJIGE MATICE HRVATSKE; – -h-

Jugoslavenska njiva, III, br. 24, str. 387, Zagreb, 11. lipnja 1919.

375.

NA »POSljednji ODGOVOR« g. Bartulovića; – Dr. D. P.

Riječ Srba–Hrvata–Slovenaca, I, br. 218, str. 2–4, Zagreb, 17. lipnja 1919.– Odgovor na članak: Niko Bartulović, »Posljednji odgovor Dr. Dragutinu Prohaski«, br. 227, str. 1–2. O Bartulovićevoj drami *Kuga*.

376.

ODGOVOR N. BARTULOVIĆU; – Dr. Dragutin Prohaska

Riječ Srba–Hrvata–Slovenaca, I, br. 218, str. 2–4, Zagreb, 17. lipnja 1919.– Odgovor na članak: Niko Bartulović, *Poslije prikazivanja »Kuge«*. (Odgovor kritičarima, a posebno Dr. Dragutinu Prohaski.). O Bartulovićevoj drami *Kuga*.

377.

REVIZOR U REŽIJI JURAJA ERASTOVIĆA OZAROVSKOG; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 27, str. 433, Zagreb, 17. lipnja 1919.

378.

[DRUGI] 2. ODGOVOR NIKI BARTUČEVIĆU; – D. Prohaska
Riječ Srba-Hrvata-Slovenaca, I, br. 226, str. 2–3, Zagreb, 24. lipnja 1919.

– Odgovor na članak; Niko Bartulović, *Poslije prikazivanja »Kuge«*. Odgovor Dr. Dragutinu Prohaski, O Bartulovićevoj drami *Kuga*.

379.

VIDOVDAN; – Dr. D. Prohaska

Jugoslavenska njiva, III, br. 26, str. 405–408, Zagreb, 25. lipnja 1919.

380.

VIDOVDANSKI BROJ SAVREMENIKA (br. 6); – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 26, str. 417–418, Zagreb, 25. lipnja 1919.

– O značenju Vidovdana.

381.

S GLAVNE SKUPŠTINE »MATICE HRVATSKE«; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 27, str. 431–432, Zagreb, 3. srpnja 1919.

– Članak je objavljen u rubrici *Prosvjeta*.

382.

HUSITI i BOGUMILI; – Dr. D. Prohaska

Jugoslavenska njiva, III, br. 28, str. 437–443, Zagreb, 9. srpnja 1919.

383.

U POČETKU BIJAŠE RIJEČ; – Dr. D. Prohaska

Jug, II, br. 131, str. 5–6, Osijek, 12. srpnja 1919.

– O značenju svetog Ćirila.

384.

FRANJEVCI I RIM; – Dr. Dragutin Prohaska

Jugoslavenska njiva, III, br. 30, str. 478–480, Zagreb, 23. srpnja 1919.

– O raskolu franjevaca i Rima.

385.

PROBLEM INTELIGENCIJE I PUKA U ROMANU MLADI DANI DINKA ŠIMUNOVIĆA; – Dr. Dragutin Prohaska

Jugoslavenska njiva, III, br. 32, str. 506–509, Zagreb, 6. kolovoza 1919.

– Prikaz djela *Mladi dani*. Zabavna biblioteka, knj. 135, Zagreb 1919.

386.

TURGENJEVSKI REALIZAM. O stogodišnjici rođenja Ivana Sergejeviča Turgenjeva; – D[ragutin] Prohaska

Savremenik, XIV, br. 10 [I], str. 1–8, Zagreb, listopad 1919.

387.

MASARYKOVA AKADEMIJA RADA; – Dr. Dragutin Prohaska

Jugoslavenska njiva, III, br. 40, str. 630–632, Zagreb, 2. listopada 1919.

– O instituciji »Masaryková akademie práce« i o sličnim ustanovama u svijetu.

388.

VISOKA TRGOVAČKA ŠKOLA; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 41, str. 656–658, Zagreb, 9. listopada 1919.

– O nacrtu za visoku trgovačku školu u Pragu i o takvim školama u svijetu.

389.

KNJIŽEVNI VJESNIK. Bibliografski list. Izdaje knjižara St. Kugli – Zagreb.

Uredjuje dr. Vl. Prestini. Tečaj XVI. br. 1. – 3. Rujan; – Dr. D. P:

Jugoslavenska njiva, III, br. 42, str. 675, Zagreb, 15. listopada 1919.

390.

OBNOVA; – Dr. Dragutin Prohaska

Jugoslavenska njiva, III, br. 42, str. 662–664, Zagreb, 15. listopada 1919.

– U članku se prikazuje rasprostranjenost i različitost religija, te ideja međusobne solidarnosti.

391.

REPUBLIKANSKI PRAG; – Dr. D. Prohaska

Jugoslavenska njiva, III, br. 43, str. 679–682, Zagreb, 23. listopada 1919.

392.

D. S. MEREŠKOVSKIJ: VJEČNI SUPUTNICI. Preveo s ruskoga Iso Velikanović. I. knj. Zagreb 1919. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 44, str. 707–708, Zagreb, 29. listopada 1919.

393.

PSIHOLOGIJA BOLJŠEVIZMA. O drugoj obljetnici boljševičke revolucije u Rusiji dne 7. Ovog mjeseca; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 45, str. 713–717, Zagreb, 5. studenog 1919.– Prema djelu kneza Evgenija Trubeckoga *Velika Revolucija i kriza patriotizma*.

394.

APOTEOZA RATA I PREVRATA. IVO VOJNOVIĆ: IMPERATRIX; – Dr. Dragutin Prohaska

Jugoslavenska njiva, III, br. 47, str. 747–752, Zagreb, 19. studenog 1919.

395.

JOZA IVAKIĆ: KAPELAN. (Dokumenat naših dana.) Roman. Mala Biblioteka Novosti. Zagreb 1919.; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 47, str. 754–755, Zagreb, 19. studenog 1919.

396.

ČEŠKI DRAMATURG O VOJNOVIĆU; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 48, str. 771, Zagreb, 26. studenog 1919.– O djelu: Otokar Fischer, *K dramatu*. Problemy a výhledy. Praha 1919.

397.

KULT DOSTOJEVSKOGA; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 48, str. 770–771, Zagreb, 26. studenog 1919.

– Prikaz i analiza stila pisanja Fjodora Mihajloviča Dostojevskog.

398.

NARODNA CRKVA; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 48, str. 768–769, Zagreb, 26. studenog 1919.

– Treće predavanje o Narodnoj crkvi gospodina Miloševića

399.

BOLJŠEVIČKA PROSVETA; – Dr. D. P.

Nastavni vjesnik, XVIII, sv. 7, str. 337–340, Zagreb, prosinac 1919.

400.

UREDBE NA VISOKOJ TRGOVAČKOJ ŠKOLI U PRAGU ZA UČITELJSKE KANDIDATE NIŽIH I SRED. TRGOVAČKIH ŠKOLA. – Dr. D. P.

Nastavni vjesnik, knj. XXVIII, sv. 4, str. 229–232, Zagreb, prosinac 1919.

401.

ČEŠKA DRAMATURŠKA PITANJA; – Dr. D. Prohaska

Jugoslavenska njiva, III, br. 49, str. 780–783, Zagreb, 3. prosinca 1919.

402.

ČINOVNIČKA PRISEGA I ŠTRAJK; – Dr. Dragutin Prohaska

Jugoslavenska njiva, III, br. 50, str. 791–792, Zagreb, 11. prosinca 1919.

403.

JEDNA HRVATSKA ROMANTIČARKA; – -h-

Jugoslavenska njiva, III, br. 50, str. 802–803, Zagreb, 11. prosinca 1919.– Prikaz djela: Jagoda Brlić, *Pjesme*. Tiskano kao rukopis. Zagreb 1919.

404.

POSLIJE ARTIZMA – SOCIJALNA UMJETNOST; – -h-

Jugoslavenska njiva, III, br. 50, str. 803, Zagreb, 11. prosinca 1919.

405.

MILAN OGRIZOVIĆ: SMRT SMAILAGE ČENGIĆA. Drama u tri čina po Mažuranićevoj velepjesmi. (Stj. Kugli. Zagreb 1919.); – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, III, br. 51, str. 819–820, Zagreb, 17. prosinca 1919.

406.

SAVREMENIK. Studeni i prosinac 1919., br. 11. i 12; – -h-

Jugoslavenska njiva, III, br. 52, str. 836, Zagreb, 24. prosinca 1919.

1920.

407.

SHYLOK i SAMOSVISTOV; – Dr. D. Prohaska

Jug, III, br. 16, str. 2–3, br. 17, str. 2, Osijek, 1920.

408.

ADELA MILČINOVIĆ: MARIJA LIZA. (Gospođa doktorica. Dio drugi i treći.) Zagreb 1919.; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, IV, br. 1, str. 14–15, Zagreb, 2. siječnja 1920.

409.

BARBUSSEOV »OGANJ«; – Dr. D. Prohaska
Jugoslavenska njiva, IV, br. 1, str. 10–12, Zagreb, 2. siječnja 1920.
 – Prikaz knjige Henry Barbusse-a.

410.

SHYLOK I SAMOSVISTOV; – Dr. D. Prohaska
Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 1, str. 1–3, Zagreb, 2. siječnja 1920.
 – Autor piše o ljudima tipa Shyloca i Samosvistova, licima iz Gogoljevog »Revizora« u suvremenom životu.

411.

JEDNA KONSTATACIJA; – Dr. Dragutin Prohaska
Jutarnji list, IX, br. 2903, str. 8–9, Zagreb, 11. siječanj 1920.
 – Odgovor na članak: Krešimir Kovačić, »Kuga Nike Bartulovića«, *Ibid.*, VII, br. 2898. Dodatak uredništva s potpisom: Krešimir Kovačić. – O Bartulovićevoj drami *Kuga*.

412.

DOSTOJEVSKI; – Dr. Dragutin Prohaska
Domovina, I, br. 12, str. 1–3, Zagreb, 17. siječanja 1920.
 – Članak je predgovor *Zapiscima iz mrtvog doma* Fjodora Mihajloviča Dostojevskog.

413.

MASARIKOVA AKADEMIJA RADA; – Dr. Dragutin Prohaska
Hrvatska sloga, II, br. 36, str. 2–3, br. 38, str. 2–3, Sarajevo, 19.–21. veljače 1920.

414.

ANDRIJA MILČINOVIĆ: MALI LJUDI. Zagreb 1919. godine; – Dr. D. P.
Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 3, str. 55–56, Zagreb, 1. ožujka 1920.

415.

PETAR PRERADOVIĆ: ČVOR, 3 ČINA; – Dr. D. P.
Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 3, str. 55, Zagreb, 1. ožujka 1920. /Ćir./

416.

DOMOVINA i PEJZAŽ; – Dr. D. Prohaska
Domovina, I, br. 52, str. 1, br. 53, str. 1, Zagreb, 4. ožujka 1920.
 – Escj.

417.

DEMOKRAT – SLAVEN; – D. P.
Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 5, str. 96–97, Zagreb, 14. ožujka 1920. /Ćir./
 – O T. G. Masaryku.

418.

MASARYKOVA PROSLAVA U ZAGREBU. – -h-
Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 5, str. 98–99, Zagreb, 14. ožujka 1920.

419.

MASARIKOVE IZJAVE U GOVORU ZA RATA. – Dr. D. P.
Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 6, str. 123, Zagreb, 22. ožujka 1920.

420.

DR. A. BELIĆ: UNIVERZITETI KAO NACIONALNE USTANOVE. (Savremena pitanja 3. Vlasnik i urednik prof. St. Stanojević.); – Dr. D. P.
Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 7, str. 148–149, Zagreb, 29. ožujka 1920. /Ćir./

421.

MANIFESTACIJA NARODA ZA JUGOSLAVENSKU RIJEKU; – Dr. D. P.
Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 9, str. 188–189, Zagreb, 11. travnja 1920
– O manifestacijama u Zagrebu 12. travnja 1920. za priključivanje Rijeke i ostalih primorskih krajeva Jugoslaviji.

422.

SVETISLAV STEFANOVIĆ: POGLEDI i POKUŠAJI. Beograd 1919.; – Dr. D. P.
Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 10, str. 219–220, br. 11, str. 242–244, Zagreb, 19. travnja 1920.

423.

NJEMAČKI JEZIK NA VISOKOJ TRGOVAČKOJ ŠKOLI. (Nastupno predavanje dne 19.I. 1920.); – Dr. Dragutin Prohaska
Jugoslavenska njiva, IV, br. 13, str. 280, Zagreb, 10. svibnja 1920.

424.

ČEHOSLOVAČKA i JUGOSLAVIJA; – D. P.
Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 14, str. 307–309, Zagreb, 16. svibnja 1920.
– O kulturnoj i političkoj suradnji navedenih država. Povodom sokolskog sleta koji se održao 26. lipnja 1920. u Pragu.

425.

BRITANSKI AUTORI U JUGOSLAVENSKOJ KNJIŽEVNOSTI. U počast g. Seton-Watsonu »Scotus Viatoru«; – Dr. Dragutin Prohaska
Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 15, str. 328–332, Zagreb, 24. svibnja 1920.

426.

O KLERIKIZMU U ŠKOLI; – Dr. D. Prohaska
Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 17, str. 369–371, Zagreb, 7. lipnja 1920.

427.

IVAN ANDRIĆ: PUT ALIJE ĐERZELEZA. Beograd 1920. Izd. S. B. Cvijanovića; – Dr. D. P.
Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 23, str. 520–521, Zagreb, 19. srpnja 1920.

428.

JEDNO ĐAVOLSKO SVOJSTVO. – Dr. D. P.
Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br.23, str. 524, Zagreb, 19. srpnja 1920. /Ćir./

429.

KULTURNO JEDINSTVO ČEHOSLOVAKA I JUGOSLAVENA; – Dr. D. P.
Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 23, str. 515–517, Zagreb, 19. srpnja 1920.

430.

SEDMI SOKOLSKI SLET U PRAGU. 27. VI. – 3. VII. 1920.; – Dr. Dragutin Prohaska

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 23, str. 504–507, Zagreb, 19. srpnja 1920.

431.

GLAD MEĐU KNJIŽEVNICIMA. – Dr. D. P.

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 19, str. 435–436, Zagreb, 21. srpnja 1920. /Ćir./

432.

HUSITIZAM. (u spomen 6. jula 1415.); – Dragutin Prohaska

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 19, str. 414–417, Zagreb, 21. srpnja 1920.

433.

POMJERANJE POJMOVA. – Dr. D. P.

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 25, str. 564, Zagreb, 2. kolovoza 1920. /Ćir./

434.

VISOKA TRGOVAČKA ŠKOLA. – Dr. D. P.

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 25, str. 563, Zagreb, 2. kolovoza 1920. /Ćir./

435.

RUSKI GLUMCI!; – Dr. D. P.

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 28, str. 593–595, Zagreb, 23. kolovoza 1920.

– O glumi grupe ruskih glumaca povodom gostovanja u zagrebačkom kazalištu.

436.

ISTARSKI PUTI; – Dr. D. P.

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 29, str. 617–619, Zagreb, 30. kolovoza 1920.

/Ćir./

– Prikaz knjige: Franjo Horvat – Kiš, *Istarski puti*.

437.

LEONID ANDREJEV: ONAJ KOGA ČUŠKAJU. (Prvi put prikazano u Zagrebu 8. IX. o. g. u režiji g. J. E. Ozarovskoga.); – Dr. D. P.

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 30, str. 642–643, Zagreb, 13. rujna 1920.

438.

VOJISLAV J. ILIĆ MLAĐI: ANTOLOGIJA SRPSKE LIRIKE OD BRANKA DO DANAS. Beograd 1920. Izd. Knjižarnice Rajkovića i Čukovića; – Dr. D. P.

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 30, str. 640–641, Zagreb, 13. rujna 1920.

– Podatak o piscu prema ostaloj suradnji u časopisu.

439.

NOVA EVROPA. Knjiga I. Broj 1. Urednik M. Ćurčin. Udruženi vlasnici, pokretači »Nove Evrope« i »Tipografija« d. d. Zagreb; – Dr. D. P.

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 31, str. 655–656, Zagreb, 20. rujna 1920.

– Članak povodom izlazenja prvog broja *Nove Evrope*.

440.

ĐURO DIMOVIĆ, KRALJEVIĆ MARKO. Matica hrvatska od god. 1919.; – Dr. D. P.

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 32, str. 675–676, Zagreb, 27. rujna 1920.

441.

»NOVA EVROPA«. Od T. G. Masaryka; – Dr. D. Prohaska

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 33/34, str. 691–692, Zagreb, 7. listopada 1920

– Prikaz djela *Nova Evropa, slavensko stajalište*.

442.

UREDBE NA VISOKOJ TRGOVAČKOJ ŠKOLI U PRAGU ZA UČITELJSKE KANDIDATE NIŽIH I SREDNJIH TRGOV. ŠKOLA. – Dr. D. P.

Nastavni vjesnik, knj. XXVIII, sv. 4, Zagreb, prosinac 1920.

443.

LUŽIČKO-SRPSKA ČITANKA. – Dr. D. Prohaska

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 42, str. 820, Zagreb, 2. prosinca 1920

444.

NASTUPNO PREDAVANJE PROF. M. MURKA U PRAGU. – D. Prohaska

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 42, str. 820, Zagreb, 2. prosinca 1920.

445.

MEDJUSOBNI ČEHOSLOVAČKO-JUGOSLAVENSKI INTERESI; – Dr. Dragutin Prohaska

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 43, str. 821–824, Zagreb, 9. prosinca 1920

446.

ODLAZAK POSLANIKA DR. BEDŘICHA ŠTĚPANEKA U AMERIKU. – Dr. D. Prohaska

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 43, str. 835–836, Zagreb, 9. prosinca 1920.

447.

PROSLAVA JUGOSLAVENSKOGA OSLOBOĐENJA U PRAGU. – Dr. D. Prohaska

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 43, str. 836, Zagreb, 9. prosinca 1920.

448.

JUGOSLAVENSKI PRETHODNICI KOMENSKOGA. (O proslavi 250 godišnjice dana smrti Amosa Komenskoga. 15. stud. 1670.) Prag, 15. novembra 1920.; – Dragutin Prohaska

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 45, str. 853–855, Zagreb, 22. prosinca 1920

449.

PRAŠKA KRONIKA. – Dr. D. Prohaska

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 45, str. 867–868, Zagreb, 22. prosinca 1920.

450.

BUGARSKA SELJAČKA REPUBLIKA. Praga, 20. XII. 1920.; – Dr. D. Prohaska

Jugoslavenska obnova – njiva, IV, br. 46, str. 876–877, Zagreb, 31. prosinca 1920.

1921.

451.

DR. DRAGUTIN PROHASKA: FJODOR MIHAJLOVIČ DOSTOJEVSKI. Studija o sveslavenskom čovjeku.

Tisak hrvatskog štamparskog zavoda d.d. u Zagrebu, 1921.

452.

PREGLED SAVREMENE HRVATSKO-SRPSKE KNJIŽEVNOSTI. Napisao dr. Dragutin Prohaska

Izvanredno izdaje Matice hrvatske. Tiskara Kuzma Rožmanić. Zagreb, 1921., str. [1][djelomice u 2 st.]

– Piščev Predgovor, V–VI.; Registar imena, str. 368–375. [u 2 st.]

453.

ZAPREKE PREVODNOJ KNJIŽEVNOSTI; – Dr. Dragutin Prohaska

Srpski književni glasnik, knj. II, br. 1, str. 78–79, Beograd, 1. siječnja 1921. /Ćir./

– Pisanje praškog lista *Cesta* o prevodilačkoj situaciji u Češkoslovačkoj i visokim autorskim honorarima za prijevode.

454.

ODNOS IZMEĐU ČEHA I BUGARA. Prag, 31 dec. 1920.; – Dr. Dragutin Prohaska

Demokratija, III, br. 459, str. 4, Beograd, 10. siječnja 1921. /Ćir./

455.

DOSTOJEVSKI PRIKAZAN OD SVOJE KĆERKE. Prag, 21. Decembra 1920.; – Dr. Dragutin Prohaska

Jugoslavenska obnova – njiva, V, br. 3, str. 46–47, Zagreb, 20. siječnja 1921.

456.

PROMOCIJA T. G. MASARYKA. Praga, 17. januara 1921.; – Dr. Dragutin Prohaska

Jugoslavenska obnova – njiva, V, br. 6, str. 92–93, Zagreb, 10. veljače 1921.

457.

KOOPERATIVE POZORIŠNIH POSETILACA; – Dr. Dragutin Prohaska

Srpski književni glasnik, II, br. 4, str. 318–319, Beograd, 16. veljače 1921. /Ćir./

– O akciji u Pragu za stvaranje tzv. socialističke scene kojom bi se omogućilo malom čovjeku posjećivanje kazališta.

458.

VELJKO PETROVIĆ; – Dragutin Prohaska

Savremenik, XVI, br. 3, str. 190–191, Zagreb, ožujak 1921.

459.

MURKOVI POGLEDI O JUGOSLAVENSKOJ PJESMI. – Dr. Dragutin Prohaska

Jugoslavenska obnova – njiva, V, br. 9, str. 139–140, Zagreb, 4. travnja 1921.

460.

ZAR »JUGOSLAVEN OD JUČER?«; – Dr. D. Prohaska
Riječ Srba, Hrvata i Slovenaca, II, br. 88, str. 6, Zagreb, 19. travnja 1921.

– Odgovor na članak u *Hrvatu* od 26. ožujka 1921. protiv Dragutina Prohaske zbog njegova članka u praškom listu *Československa republika*.

461.

ČEHOSLOVAČKO – JUGOSLAVENSKA LIGA; – D-r Dragutin Prohaska
Demokratija, III, br. 545, str. 1–2, Beograd, 21. travanj 1921. /Ćir./

– Izvještaj sa I. glavne sjednice.

462.

ČEHOSLOVAČKI GLASNIK. – Dr. D. Prohaska
Jugoslavenska obnova – njiva, V, br. 17, str. 271–272, Zagreb, 29. travnja 1921.

463.

BIBLIOGRAFIČKÉ POMŮCKY; – Dr. D. Prohaska
Československo – jihoslavenská liga, I, br. 1/3, str. 12–13, Prag, 3. lipnja 1921.

464.

JOVAN CVIJIĆ; – Dr. Dragutin Prohaska
Československo – jihoslavenská liga, I, br. 4/5, str. 29–31, Zagreb, 6. srpnja 1921.

– Prikaz knjige *Govori i članci*, te prikaz Cvijićeve rada uopće.

465.

DVIJE NOVE RADNJE DR. JOSEFA PÁTE I NJEGOVO NAUČNO PUTOVANJE JUGOSLAVIJOM. – Dr. D. P.

Jugoslavenska obnova – njiva, V, br. 32, str. 510–511, Zagreb, 12. kolovoza 1921.

466.

PISMO IZ PRAGA. – Dr. Dragutin Prohaska
Jugoslavenska obnova – njiva, V, br. 48, str. 764–765, Zagreb, 2. prosinca 1921.

467.

O LITERNÍCH A SOCIÁLNICH REVUICH SRBOCHORVATSKYCH; – Dr. Dragutin Prohaska

Československo-jihoslavenská liga, I, br. 10–12, str. 86–88, Prag, 24. prosinca 1921.

1922.

468.

FJODOR MIHAJLOVIČ DOSTOJEVSKI. Studija o sveslavenskom čovjeku; – Dr. Dragutin Prohaska

Slobodna tribuna, II, br. 134, str. 5–6, Washington, 1922.

469.

JIHOSLOVANTSKÍ STUDENTI V PRAZE A POMOČNE AKCE ČESKOSL. VLADY; – Dr. Dragutin Prohaska

Československo-jihoslavenská liga, II, br. 3, str. 25–26, Prag, 1. ožujka 1922.

470.

JOSIP JURAJ STROSSMAYER; – Dr. Dragutin Prohaska
Československo – jihoslavenska liga, II, br. 3, str. 26–27, Prag, 1. ožujka 1922.

471.

ČESI I BALKANSKI RAT; Dr. D. P.
Riječ Srba, Hrvata i Slovenaca, III, br. 240, str. 1–2, Zagreb, 19. listopada 1922.
– Povodom proslave 10-godišnjice I. balkanskog rata.

472.

O DOSTOJEVSKOM. – Dr. Dragutin Prohaska
Jugoslavenska njiva, VI, knj. I, br. 6, str. 482–486, Zagreb, lipanj 1922.
– Književna polemika sa Z. Vernićem.

473.

JUGOSLAVENSKO – ČEHOSLOVAČKI USKRS; – Dragutin Prohaska
Demokratija, IV, br. 830, str. 5, Beograd, 16. travnja 1922.
– O stvaranju nacionalnih država Jugoslavena i Čehoslovaka.

474.

POVODOM JEDNE ISTORIJE KNJIŽEVNOSTI; – Dr. Dragutin Prohaska
Misao, IV, sv. 65, str. 1309–1310, Beograd, 1. rujna 1922. /Ćir./
– Odgovor na članak Velimira Živojinovića Masuka, »Jedna istorija književnosti«. *Misao*, III, sv. 42, str. 150–154, sv. 43, str. 234–236. – O Prohaskinu *Pregledu savremene hrvatsko-srpske književnosti*.

475.

VIDOVDANSKÉ MYŠLENKY. – Dr. D. P.
Československo-jihoslovanská liga, II, br. 7/8, str. 93–96, Prag, 1. rujna 1922.

476.

NA KRITIKU g. MILANA BOGDANOVIĆA; – D-r Prohaska
Prosvetni glasnik, XXXIX, br. 11–12, str. 107–113, Beograd, studeni/prosinac 1922.
/Ćir./
– Odgovor na članak: Milan V. Bogdanović, »Dr. Dragutin Prohaska kao istoričar savremene srpsko-hrvatske književnosti«. Objavljen u časopisu *Prosvetni glasnik*, br. 10, str. 610–619, 1921. – O Prohaskinu *Pregledu savremene srpske i hrvatske književnosti*.

477.

KULTURNI ODNOSI SA ČEHOSLOVAČKOM. Osnivanje jugoslavensko-čehoslovačke Lige u Beogradu. U Beogradu, 15. prosinca; – Dr. D. P.
Riječ, III, br. 287, str. 3–4, Zagreb, 16. prosinca 1922.
– Autor prema Vidačiću.

1923.

478.

MAŠKARATE ISPOD KUPLJA; – Dragutin Prohaska
Československo-jihoslovanská liga, III, knj. II, br. 10, str. 369–372, Prag, 1923.
– Uvod češke proze prijevodu *Maškarata ispod kuplja* Ive Vojnovića. – O djelu i o Vojnovićevoj ljubavi za Prag i Čehe.

479.

PREGLED HRVATSKE I SRPSKE KNJIŽEVNOSTI I OGLEDI. Za 3. i 4. razred trgovačkih akademija. Napisao dr. Dragutin Prohaska, docent u Visokoj trgovačkoj školi u Pragu.

Štampa i nakl. Hrv. štamparskog zavoda. Zagreb, 1923. Str. 416.

480.

BRANKO LAZAREVIĆ; – Dr. Dragutin Prohaska

Československo-jihoslovanská liga, III, br. 1, str. 3–4, Prag, 15. siječnja 1923.

– Tekst je na češkom jeziku.

481.

JIHOSLOVANSKA PREMIERA V PRAZE; – Dr. D. P.

Československo-jihoslovanská liga, III, br. 2, str. 18–19, Prag, 15. ožujka 1923.

– Prikaz izvedbe Lovrićeve drame *Sin*, 24. siječnja 1923.

482.

U SENI V. JAGIĆA; – Dragutin Prohaska

Československo-jihoslovanská liga, III, knj. II, br. 3/4, str. 131–134, Prag, 15. travnja 1923.

– O susretu s bolesnim Vatroslavom Jagićem dana 29. siječnja 1922.

483.

O SRPSKOM TIPU. Praga; – Dragutin Prohaska

Jugoslavenska njiva, VII, knj. II, br. 2, str. 50–56, Zagreb, lipanj 1923.

484.

U SENI V. JAGIĆA; – Dragutin Prohaska

Jugoslavenska njiva, VII, knj. II, br. 4, Str. 131–134, Zagreb, kolovoz 1923.

– Memoari.

485.

ST. STANOJEVIĆ, UBISTVO AUSTRIJSKOG PRESTONASLEDNIKA FERDINANDA. – Dr. D. P.

Československo-jihoslovanská liga, III, br. 7/8, str. 83–84, Prag, 15. rujna 1923.

486.

VARTOSLAV JAGIĆ. (Karakteristika.); – Dr. Dragutin Prohaska

Československo-jihoslovanská liga, III, br. 7/8, str. 71–72, Prag, 15. rujna 1923.

487.

PRAVDA O SARAJEVSKEMU ATENTATU. – Dr. D. P.

Československo-jihoslovanská liga, III, br. 9/10, str. 100, Prag, 15. listopada 1923.

488.

DVA SAVEZNIKA KOJA SE NE RAZUMEJU!; – Dragutin Prohaska

Privredni prehled, I, br. 35, str. 1–2, Beograd, 28. listopada 1923. /Ćir./

– O trgovačkim odnosima između Češkoslovačke i Jugoslavije.

1924.

489.

ŠTA JE HRVATIMA ZNAČIO SKERLIĆ; – Dragutin Prohaska
Srpski književni glasnik, knj. XII, br. 2, str. 100–101, Beograd, 1924. /Ćir./
– Povodom desetogodišnjice smrti.

490.

ALEKSA ŠANTIĆ; – D. P.
Československo-jihoslovanská liga, IV, br. 2/3, str. 20, Prag, 15. ožujka 1924.
– Nekrolog

491.

BRANKO RADIČEVIĆ. (K stému výroči narozeni dne 15. března 1824.); – Dragutin Prohaska
Československo-jihoslovanská liga, IV, br. 2/3, str. 9–11, Prag, 15. ožujka 1924.

492.

NOVÁ KNIHA O SRBOCHORVATSKÉM DRAMATU; – Dragutin Prohaska
Československo-jihoslovanská liga, IV, br. 9/10, str. 84–87, Prag, 15. listopada 1924.
– Prikaz knjige: Frank Wollman, *Srbochrvatské drama. – Přehled vývoje do války.* (Spisy filosofické fakulty university Komenského v Bratislavě. V. 1924.)

493.

BRANISLAV NUŠIĆ. (K šedesátým narozeninám a čtyřicátému výroči jeho práce.); – Dragutin Prohaska
Československo-jihoslovanská liga, IV, br. 11/12, str. 93–94, Prag–Beograd, 15. prosinca 1924.

494.

JIHOSLOVANSKÉ POHÁDKY; – D. P.
Československo-jihoslovanská liga, IV, br. 11/12, str. 103–104, Prag–Beograd, 15. prosinca 1924.
– Prikaz knjige *Srbské národní pohádky* Antonina Beringera.

495.

O SOLUNSKOM FRONTU. Mir. Koutsky: »Vojersko – politické kapitoly. Z historie srbského národa. 1924. Nakladatel Fr. Barový v Praze.«; – Dr. D. P.
Riječ, V, br. 76, str. 3, Zagreb, 30. travnja 1924.
– Recenzija Koutskove knjige. Pisac prema znanju Stjepana Parmačevića.

496.

ŠTA JE HRVATIMA ZNAČIO SKERLIĆ; – D-r Dragutin Prohaska
Demokratija, VI, br. 1206, str. 3, Beograd, 21. svibnja 1924. /Ćir./
– O Jovanu Skerliću, njegovu gledanju na jedinstvo Jugoslavena i o smjeru Skerlićeve kritike kao novome smjeru u književnoj kritici Srba i Hrvata.

497.

ADOLF ČERNÝ. Praha; – D. P.
Jugoslavenska njiva, VIII, knj. II, br. 8, str. 318–319, Zagreb, 16. listopada 1924.
– Černý je pjesnik, slavenofil i diplomat. Pisac je po inicijalima i oznaci mjesta gdje je bio sveučilišni profesor.

498.

BISER SLOVAČKE. Kupalište Trenčanske Toplice; – Dragutin Prohaska
Riječ Srba, Hrvata i Slovenaca, V, br. 202, str. 3–4, Zagreb, 1. rujna 1924.

499.

NEOBIČAN USPJEH NUŠIĆEVE KNJIGE U ČEHOSLOVAČKOJ; – Dr. D. Prohaska

Jugoslavenska njiva, VIII, knj. II, br. 5, str. 199, Zagreb, 1. rujna 1924.

– Prikaz Nušićeve knjige 1915.

500.

O SLAVENSKOJ UZAJAMNOSTI. Prag; – Dr. D. P.

Jugoslavenska njiva, VIII, knj. II, br. 10, str. 398, Zagreb, 16. studenog 1924.

– Autor prema inicijalima i mjestu gdje je bio sveučilišni profesor. U tekstu se iznosi nekoliko misli iz govora Ludvika Kube, sakupljača napjeva svih slavenskih naroda. Govor je održan u Pragu.

1925.

501.

MASARIK – DEMOKRAT – SLOVEN; – Dr. Prohaska

Nova zora, VIII, str. 59–62, Vršac, 1925.

502.

FRANTIŠEK DRTINA A JIHOSLOVANÉ; – Dragutin Prohaska

Československo-jihoslovanská liga, V, br. 1, str. 1–2, br. 2/3, str. 19, Prag, 15. veljače 1925.

503.

DJURO DANIČIĆ (nar 6. IV. 1825. zemr. 1882.); – D. P.

Československo-jihoslovanská liga, V, br. 4/5, str. 31–32, Prag, 15. svibnja 1925.

504.

O KULTURNIM PRILIKAMA I PROBLEMIMA ČEHOSLOVAČKE; – Dr. Dragutin Prohaska

Kalendar narodne obrane, str. 143–148, Beograd, 1925. /Ćir./

505.

T. G. MASARIK. O 75-godišnjici, dne 7. marta 1925. Prag, u martu 1925.; – Dr. Dragutin Prohaska

Riječ Srba, Hrvata i Slovenaca, VII, br. 56, str. 1, Zagreb, 7. ožujka 1925.

506.

TOMA G. MASARIK. Prag. [S portretom]; – Dr. Dragutin Prohaska

Reč, II, br. 277, str. 1, Beograd, 7. ožujak 1925. /Ćir./

507.

T. G. MASARIK I JUGOSLAVENSTVO. (Uz 75-godišnjicu, dne 7. marta 1925.). Prag; – Dr. Dragutin Prohaska

Jugoslavenska njiva, IX, knj. I, br. 6, str. 185–191, Zagreb, 16. ožujka 1925.

508.

USTANAK IZ 1875. U SVETLU ČEŠKE ŠTAMPE. Prag, 17 jula 1925.; – Dr. Dragutin Prohaska
Reč, II, br. 386, str. 4, Beograd, 19. srpanj 1925. /Ćir./

1926.

509.

ČEHOSLOVAČKA I NJEZINE POLITIČKE STRANKE; – Dragutin Prohaska
Novo doba, IX, br. 284, str. 8, Celje, 1926.

510.

JAN HUDEC. (K jeho sedmdesetym narodozeninam, 6. X. 1856. – 6. X. 1926.); – Dragutin Prohaska
Československo – jihoslavenska liga, VI, br. 9/10, str. 71–72, Prag, 15. listopada 1926.
 – J Hudec je prevodio na češki djela iz hrvatske i srpske književnosti.

511.

T. G. MASARIK. Pretisak Čehoslovačke republike; – Dragutin Prohaska
Budućnost – Kalendar, II, str. 17–22, Beograd, 1926. /Lat./
 – O Masařykovom životu i značaju. S portretom.

512.

NIKOLA PAŠIĆ I JUGOSLAVENSKI ODBOR; – Dragutin Prohaska
Država, III, br. 271, str. 1, Split, 31. prosinca 1926.
 – Povodom knjige dr. Milade Paulova *Jugoslavenski odbor. Povest jugoslavenske emigracije za vreme Svet-skog rata od 1914.–1918.* Prosvetna naklada zadruga, Zagreb.

1927.

513.

T. G. MASARIK. Zbornik. – Urednik dr. Dragutin Prohaska
 Beograd–Prag, 1927.

514.

SRBOCHORVATSKY V 1000 SLOVECH. Napisal dr. Dragutin Prohaska, lektor srbohorvatskeho jazyka na Karlově universitě v Praze.
 Zemedelske knihkupectví A. Neubert, (Tiskem Aloisa Wiesnera, 1927.). Praze.
 Str. 320. [djelomice u 2 st.], s crtežima [Tekst lat. i ċir.]

515.

ERLANGENSKI RUKOPIS STARIH SRPSKO–HRVATSKIH NARODNIH PE-SAMA. Izdao dr. Gerhard Gezeman. Zbornik za istoriju jezika i književnost srpskog naroda. Prvo odjeljenje knj. XII, Srpska kralj. akademija Sr. Karlovci 1925.; – Dr. Dragutin Prohaska
Archiv für slavische Philologie, XLI, sv. 3/4, str. 307–313, Berlin, 1927.
 – Prikaz knjige.

516.

T. G. MASARIK (Zbornik. Beograd-Prag. Izdanje S. B. Cvijanovića – Akciova Spoločnost Orbis. 1927.); – Dr. Dragutin Prohaska
Volja, II, knj. 2, br. 6, str. 454, Beograd, lipanj 1927. /Ćir./

517.

DEVET GODINA OD PROGLAŠENJA ČEHOSLOVAČKE REPUBLIKE. Jedna mala paralela. Prag; – Dr. Dragutin Prohaska
Reč, IV, br. 1075, str. 5, Beograd, 28. listopada 1927. /Ćir./

518.

NAŠA INFORMACIJA O ČESKOSLOVAČKOJ. Od posebnog dopisnika *Riječi*. U Pragu, 28. oktobra; – Dragutin Prohaska
Riječ Srba, Hrvata i Slovenaca, XXIII, br. 251, str. 4–5, Zagreb, 3. studenog 1927.
– Uputa o načinu jugoslavenskog i češkoslovačkog međusobnog upoznavanja.

1928.

519.

SRBOCHARVÁTSKÁ LITERATURA. I. Předválečná Moderna. II. Nacionální hnutí. III. Poválečná literatura. Napsal Dragutin Prohaska
Výtisek ze Slovanského přehledu. Tiskem »Pokroku«. Praha II, 1928. Str. 3–205, sa sl.
– Predgovor Branka Lazarevića, I. Str. 3–205; bibliografija i bilješke uz tekst.

520.

BOŽO LOVRIC; – Dragutin Prohaska
Československo-jihoslovanská liga, VII, br. 6, str. 132–135, Prag, 1928.
– Tekst češki.

521.

NOVI SLAVENSKI KULTURNI CENTAR; – D. P.
Reč, V, br. 1148, str. 7, Beograd, 27. siječnja 1928, /Ćir./
– Otvaranje slovenskog instituta u Pragu. Ime pisca riješio je Ž. P. Jovanović.

522.

DR. MILAN HODŽA. PRAG 30. Januara, 1928.; – Dr. Dragutin Prohaska
Reč, V, br. 1152, str. 3–4, Beograd, 2. veljače 1928. /Ćir./
– Povodom pedesetogodišnjice života.

523.

VOLKALIEDER DER SLAVEN MAYERA. KLASSIKE – AUSGABEN. AUSGEWIHNT ÜBERSETZT, EINGELEITET UND ORIENTIERT VON PAUL EISNAR. Bibliographisches Institut. Leipzig; – Dragutin Prohaska
Strani pregled, II, br. 1/2, str. 82–85, Beograd, ožujak/lipanj 1928. /Ćir./

524.

T. G. MASARIK. Prag, marta, 1928.; – Dragutin Prohaska
Reč, V, br. 1183, str. 3, Beograd, 9. ožujka 1928. /Ćir./
– Povodom proslave 78-godišnjice rođenja predsjednika Češkoslovačke.

525.

PREDSTAVNICI PRAGA U BEOGRADU. PRAG, GLAVNI GRAD ČEHO-SLOVAČKE; – Dr. Dragutin Prohaska

Politika, XXV, br. 7174, str. 1, Beograd, 20. travnja 1928. /Ćir./

526.

NAJSTARIJI RUKOPIS SRPSKO-HRVATSKIH NARODNIH PESAMA. (Erlangenski rukopis starih srpsko-hrvatskih narodnih pesama. Izdao dr. Gerhard Gezeman. Zbornik za istoriju, jezik i književnost srpskog naroda. Prvo odjeljenje knj. XII, Srpska kralj. akademija Sr. Karlovci 1925.; – Dr. Dragutin Prohaska *Književni sever*, IV, knj. 4, sv. 7–9, str. 392–396, Subotica, srpanj–rujan 1928. /Ćir./

527.

ČESI I SLOVACI. K proslavi desetogodišnjice čehoslovačke republike. U Pragu, 28. oktobra; – Dr. Dragutin Prohaska

Riječ Srba, Hrvata i Slovenaca, XXIV, br. 250, str. 2–3, Zagreb, 28. listopada 1928.

528.

DESET GODINA ČEHOSLOVAČKE. Njen ugled i njena garancija za budućnost zasniva se na pretežno socijalnoj politici; – Dr. Dragutin Prohaska

Politika, XXV, br. 7362, str. 2, Beograd, 28. listopada 1928. /Ćir./

– Dvije slike i četiri karikature.

1929.

529.

PREGLED HRVATSKE I SRPSKE KNJIŽEVNOSTI i OGLEDI. Za III. i IV. razred trgovačkih akademija. Napisao dr. Dragutin Prohaska, docent u Visokoj Trgovačkoj školi u Pragu.

Tisak i naklada Jugoslovenske štampe d. d., str. 419, Zagreb, 1929.

– 2. izd.

1930.

530.

ADELA MILČINOVIĆ: MARIJA LIZA (Gospodja doktorica. Dio drugi i treći.) Zagreb, 1919.; – D[ragutin] P[rohaska]

Jugoslavenska njiva, IV, br. 1, str. 14–15, Zagreb, 1930.

531.

IDEA SJEDNOCENI V JUGOSLAVII; – Dragutin Prohaska

Československo-jugoslavenska revue, I, br. 5, str. 226–227, Prag–Beograd, 1930–1931.

532.

HODŽA A ČESKOSLOVENSKO-JIHOSLOVANSKÁ LIGA; – Dr. Dragutin Prohaska

Československo-jihoslavanská revue, I, sv. 10, str. 440–443, Prag–Beograd, 1930–1931.

– Ponatis članka – in publikacije: *Milan Hodža. Publicista, politik, vedecký pracovník. Spomienky, úvahy, studie*. Redigovali dr. Ant. Štefánek, F. Votruba, F. Sed'a. Praha 1930.

1931.

533.

DOSTOJEVSKIJ V DUŠNI SRBSKO-CHORVATSKE LITERATURE. Dragutin Prohaska Praha, 1931.

534.

DR. PETAR ZENKL. JEDAN PRAKTIČAR JUGOSLOVENSKO ČEHOSLOVAČKE UZAJAMNOSTI; – Dragutin Prohaska
Narodna obrana, VI, br. 521–522, Đakovo, 1931. /Ćir./

536.

DR. JÓZEF PÁTA. Zawod do studija serbskeho pismowstwa. Serbske, předžetane a rozumožene wudaće. Z. 50 podobiznami. Biznami. W. Budyšiuje. Z nakladom Maćicy serbskeje 1929.; – D. Prohaska
Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, knj. XI, str. 192–193, Beograd, 1931. /Ćir./

1934.

537.

IVAN ALEKSANDREVIČ BUNIN; – Dragutin Prohaska
Jugoslavenska reč, III, br. 59, str. 3–4, Zagreb, 17. siječnja 1934.
– Povodom dodjeljenja Nobelove nagrade.

538.

PRIVREDNA GEOGRAFIJA NA VISOKOJ TRGOVAČKOJ ŠKOLI U PRAGU; – D-r Dragutin Prohaska
Privredni pregled, XII, br. 11, str. 6, Beograd, 4. veljače 1934. /Ćir./
– Prikaz knjige prof. Františka Štule *Privredna geografija*, izdate godine 1932.

539.

BRANISLAV NUŠIĆ. (K 70. narozeninám dne 21. X. 1934.); – Dragutin Prohaska
Čehoslovačko-jugoslavenska revija, IV, br. 6, str. 132–135, Prag–Beograd, 1934.

1935.

540.

ŠTROSMAJEROV DUH KOSMOPOLITE I JUGOSLAVENA, DUH OSEKA, ČETRDESETIH GODINA PROŠLOG VEKA; – Dr. Dragutin Prohaska
Vreme, XV, br. 4694, str. 4, Beograd, 3. veljače 1935. /Ćir./
– Studija povodom 120-godišnjice rođenja biskupa Strossmayera.

1936.

541.

IVO VOJNOVIĆ – BÁSNIK SLOVANSKÉ VZÁJEMNOSTI; – Dragutin Prohaska
Československo-jihoslavanská revue, VI, br. 6/7, str. 111–112, Prag–Beograd, 1936.

542.

K JUBILEU VLADIMIRA NAZORA; – Dr. D. P.

Československo-jihoslavanská revue, VI, br. 3/4, str. 64, Prag–Beograd, 1936.

– Povodom 60-godišnjice života.

543.

VLADIMIR NAZOR. (K šedesátým narozeninám 30. kvetna 1936.); – Dragutin Prohaska

Československo-jihoslavanská revue, VI, br. 3/4, str. 44–47, Prag–Beograd, 1936.

– S portretom.

1937.

544.

Z KAPTOL O SOUDOBÉM SPISOVNÉM JAZYKU SRBOCHRVÁTSKÉM; – Dragutin Prohaska

Čehoslovačko-jugoslavenska revija, VII, br. 1–2, str. 18–20, Prag, 1937.– Odgovor na J. Heidenreichov članak objavljen u: *Čehoslovačko-jugoslavenska revija*, VI, br. 8–10, str. 136–140, Prag–Beograd, 1936.

545.

MARIJA RUŽIČKA – STROZZI. Narodila se dne 3. srpna 1850. v Litovli na Morave, zamrela dne 29. září 1937 v Záhřebé; – Dr. D. P.

Čehoslovačko-jugoslavenska revija, VII, br. 6, str. 158–160, Prag, 12. rujna 1937.

546.

DA LI JE JEDNA FILOZOFIJA ZADRUGARSTVA POTREBNA?; – Dr. D. Prohaska (potpis)

Godišnjak zadrugarstva, str. 7–9, Beograd, 1937.–38. /Ćir./

LITERATURA O DRAGUTINU PROHASKI

1908.

547.

DVORNIKOVIĆ, Ljudevit.

Nekoje napomene članku »Reforma poetike« od gosp. Drag. Prohaske.
Nastavni vjesnik, XII, br. 16, str. 781–783, Zagreb, 1904.

548.

ILEŠIĆ, Fran.

»Slovenske novele i pripovijesti«.

Savremenik, III, br. 6, str. 383–384, Zagreb, lipanj 1908.

– Polemika s D. Prohaskom, uz to kratak Prohaskin odgovor.

549.

VODNIK, Branko.

Na ocjenu »Slavonske književnosti u XVIII. vijeku«. Dr. Branko Drechsler.

Nastavni vjesnik, sv. XVI, br. 6, str. 447–448, Zagreb, 1908.

1909.

550.

MATOŠ, Antun Gustav.

Savremeni simbol. Dru Dragutinu Prohaski i Milanu Marjanoviću posvećeno.

Hrvatska smotra, VI, br. 2, str. 74, Zagreb, 1909.

551.

VODNIK, Branko.

O ocjeni »Probranih pjesama Petra Preradovića« od dra Prohaske. (Nast. vjes. XVI. sv. 9.).

Nastavni vjesnik, XVII, br. 1, str. 52–55, Zagreb, 1909.

552.

W[ENZELIDES, Arsen].

O fra A. Kačiću.

Savremenik, IV, br. 12, str. 710–711, Zagreb, prosinac 1909.

– Prema studiji Dragutina Prohaske *Revizije iz povijesti književnosti*.

1910.

553.

-ić.

Barok u hrv. književnosti.

Narodne novine, LXXVI, br. 44, Zagreb, 1910.

– Prikaz studija D. Prohaske *Ignjat Đurđević i Antun Kanižlić*.

554.

IVKOVIĆ, Miloš.

Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić. Studije o baroku u našoj književnosti. Napisao Dr. Dragutin Prohaska. U Zagrebu, 1909.

Srpski književni glasnik, XXIV, br. 4, str. 308–310, Beograd, 1910. /Ćir./

555.

IVKOVIĆ, Miloš.

Revizija iz povijesti književnosti. Piše prof. dr-r Dragutin Prohaska.

Nastavnik, XXI, br. 1, str. 57–59, Zagreb, 1910. /Ćir./

556.

STROHAL, Rudolf.

Hrvatska čitanka za prvi i drugi razred viših trgovačkih škola.

Kršćanska škola, XVII, br. 5/6, str. 90–91, Zagreb, 1910.

– Kritika knjige koju je napisao Dragutin Prohaska.

557.

VODNIK, BRANKO.

Đorđić i Kanižlić.

Savremenik, V, br. 6, str. 454–456, Zagreb, svibanj 1910.– Prikaz djela: Dragutin Prohaska, *Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić*.

1911.

558.

BELOVIĆ – BERNADZIKOVSKA, Jelica.

[Prikaz knjiga: Dr. Dragutin Prohaska: Hrvatsko-srpska književnost u Bosni i Hercegovini. – Jovan Tomašić: Uzgojna skrb. – Josip Binički: Progres plaća. – Albert Linardić: Prve laste. Pjesme. 1911.]

Die Frau, XLIV, br. 134, str. 2–4, Osijek, 1911. /Got./

559.

...

Bosanska književnost, prikaz.

Narodne novine, LXXVII, str. 167–168, Zagreb, 1911.

560.

ĆOROVIĆ, Vladimir.

Dr. Dragutin Prohaska: Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Hercegowina. Zagreb. 1911.

Bosanska vila, XXVI, br. 7/8, str. 116–117, Sarajevo, 1911. /Ćir./

561.

ĆOROVIĆ, Vladimir.

Dr. Dragutin Prohaska: Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Hercegowina. Von den Anfängen im XI bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX Jahrhundert. Zagreb, 1911.

Srpski književni glasnik, XXVI, br. 10, str. 790–795, Beograd, 1911. /Ćir./

562.

ILEŠIĆ, Fran.

»Das krostisch-serbische Schrifttum in Bosnien und Herzegovina«.
Slaven, II, str. 551–552, 1911.

563.

IVŠIĆ, Stjepan.

Ivan Mažuranić. Smrt Smail-age Čengića. Spremio i protumačio Dragutin Prohaska, profesor u Kraljevskoj realnoj gimnaziji u Zagrebu. Beograd 1911.
Nastavni vjesnik, XX, br. 7, str. 533–544, Zagreb, 1911/1912.

564.

JELENIĆ, Julijan.

Dr. Dragutin Prohaska. Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und Herzegovina. Zagreb, 1911.
Serafinski perivoj, XXV, br. 12, str. 198–200, 1911.

565.

MATOŠ, Antun Gustav.

Literarni drotičkar.

Stekliš, I, br. 2/3, str 55–57, Zagreb, 1911.

566.

MATOŠ, Antun Gustav.

[Odgovor na kritiku D. Prohaske.]

Savremenik, VI, br. 4, str. 267, Zagreb, lipanj 1911.

567.

VODNIK, Branko.

Naučna površnost. (Odgovor gosp. D. Prohaski.)

Savremenik, VI, br. 4, str. 266–267, br. 6, str. 383–384, Zagreb, lipanj 1911.

– Polemika.

568.

MATOŠ, Antun Gustav.

Šecko jedno.

Hrvatska sloboda, IV, br. 116, Zagreb, 1911.

– Odgovor Prohaski zbog iskrivljavanja Matoševa teksta u *Savremeniku*.**1912.**

569.

LEGER, Louis.

Louis Leger o hrvatskoj i srpskoj književnosti u Bosni i Hercegovini.

Hrvatski pokret, VII, br. 134, str. 5, Zagreb, 1912.

– Izvodi iz članka Louisa Legera o starijoj hrvatskoj i srpskoj književnosti u Bosni i Hercegovini, objavljenog u časopisu Francuske akademije *Journal des savants*.

570.

REŠETAR, Milan.

Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und Herzegovina von den Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert. Von Dr. Dragutin Prohaska. Zagreb, 1911, M. Breyer. Wien, 7. Juni 1911.

Archiv für slavische Philologie, XXIII, br. 1/2, str. 257–260, Berlin, 1912.

1913.

571.

DUJMUŠIĆ, Jozo.

Wie bosnische Schriftsteller ihre Schriftsprache nannten. Literarhistorische Skizze. *Südslavische Revue*, II, br. 3, str. 67–68, 1913.

– Prikaz knjige Dragutina Prohaske *Hrvatsko-srpsko pismo u Bosni i Hercegovini*.

572.

ŽIVANOVIĆ, Jeremija.

Hrvatska čitanka za prvi i drugi razred viših trgovačkih škola. Složio i uredio dr. Dragutin PROHASKA. U Zagrebu 1910.

Srpski književni glasnik, XXX, br. 1, str. 68–73, Beograd, 1913.

– Naslov tiskan latinicom, pisac i tekst ćirilicom.

1914.

573.

Dr. Dragutin Prohaska nudi nam brašno Husa i Bogumila – u ime kulture.

Hrvatska straža, XII, br. 2, str. 214–219, Koprivnica, 1914.

– O članku »Problem slavenske kulture« Dragutina Prohaske u *Savremeniku*, sv. I. i II.

574.

Ko o čemu, dr. Drago Prohaska o bogumilskim uštipcima.

Hrvatska straža, XII, br. 2, str. 343–344, Koprivnica, 1914.

– Osvrt na Prohaskino tumačenje bogumilstva. Članak od uredništva.

575.

Reformatori.

Vrhbosna, XXVIII, br. 11, str. 179–180, Sarajevo, 1914.

– O članku Milana Vrbanića posvećenom češkom novinaru Josephu Macharu, te članku Dragutina Prohaske o bogumilima, objavljenim u *Savremeniku*.

1916.

576.

DONADINI, Ulderiko.

Umjetnost i žena.

Kokot, I, br. 3, str. 42–43, Zagreb, 1916.

– Povodom knjige Koste Strajnića *Umjetnost i žena* i predavanja D. Prohaske *Ženska lica u hrvatskoj književnosti*.

577.

PARMAČEVIĆ, Stjepan.

Tito Brezovački: Matijaš Grabancijaš dijak.

Hrvatska riječ, I, br. 206, str. 4, Zagreb, 1916.

– Prikaz kazališne predstave i prigodnog govora Dragutina Prohaske.

578.

S. T.

Kajkavsko veče.

Hrvatska, VI, br. 1485, str. 1, Zagreb, 1916.– O predavanju D. Prohaske i izvedbi *Matijaša grabancijaša dijaka*, Tita Brezovačkog.

579.

...

Vortag im Frühjahrssalon.

Agramer Tagblatt, XXXI, br. 175, str. 7–8, Zagreb, 1916. [Got.]

– Prikaz predavanja Dragutina Prohaske o tipovima hrvatskih žena kroz hrvatsku kulturnu povijest.

1917.

580.

DONADINI, Ulderiko.

Jedna demonstracija proti »Kokotu«.

Kokot, II, br. 13, str. 195–202, Zagreb, 1917.

– Odgovor na kritiku Dragutina Prohaske povodom Donadinijeva članka »Jedna godina dana«.

581.

DONADINI, Ulderiko.

Savremenikov birokratizam.

Kokot, II, br. 10, str. 148, br. 11/12, str. 172–183, Zagreb, 1917.

– Kritika suradnika: Mihovila Nikolića, Vladimira Nazora, Milorada Stražnikoga, Adama Kostelića, B. Livadića, Dragutina Prohaske i Tomislava Krizmana.

582.

IVKOVIĆ, Joza.

Vojnovićeva proslava u Zagrebu.

Hrvatska obrana, XVI, br. 5, str. 1–2, Osijek, 1917.– O proslavi šezdesetogodišnjice života Ive Vojnovića u Zagrebu. Prikaz predavanja Dragutina Prohaske u kazalištu, prije izvedbe *Ekvinocija*.

583.

PELTZ, Stjepan.

Nekoliko mojih bilješka k Prohaskinom predavanju »Komedija starog Zagreba«.

Hrvatska prosvjeta, IV, str. 68–69, Zagreb, 1917.

– Prikaz nekih netočnosti u predavanju dr. Prohaske održanom 1. i 5. rujna 1916.

584.

VUKELIĆ, Zvonimir.

Zabavna biblioteka ili Razgovor ugodni dra. Nikole Andrića s drom. Drag. Prohaskom.

Nos, I, str. 15–20, Zagreb, 1917.

1918.

585.

BARTULOVIĆ, Niko.

Dr. Dragutin Prohaska: O pjesniku slobode. (Studije o književnom radu Iva Vojnovića, povodom njegove šezdesetogodišnjice. R. Bačić, Osijek 1918.)

Književni jug, I, br. 4, str. 148–149, Zagreb, 1918.

586.

BARTULOVIĆ, Niko.

O »Književnom jugu«.

Hrvatska njiva, II, br. 2, str. 29–30, Zagreb, 7. siječnja 1918.– Odgovor D. Prohaski povodom njegovih napada na *Književni jug*.

587.

BOŽIĆ, Ferdo.

Preradović i crkva.

Hrvatska prosvjeta, V, str. 249–251, 338–341, Zagreb, 1918.– Primjedbe uz članak Dragutina Prohaske »O vjerniku Petru Preradoviću« izašla u *Hrvatskoj njivi* 16. ožujka 1918.

588.

ĆOROVIĆ, Vladimir.

Za književno jedinstvo.

Hrvatska njiva, II, br. 12, str. 208–209, Zagreb. 19. ožujka 1918.

– Odgovor Dragutinu Prohaski.

589.

...

Glavna skupština Društva hrvatskih srednjoškolskih profesora.

Hrvatska njiva, II, br. 27, str. 463–464, Zagreb, 9. srpnja 1918.

590.

LESKOVAR, Janko.

O kritici dra. D. Prohaske.

Hrvatska njiva, II, br. 3, str. 38–40, Zagreb, 14. siječnja 1918.

– Odgovor na kritiku D. Prohaske povodom izdanja Leskovarovih novela.

591.

LONČAR, Pavao.

Propovjednik nove sekte u Hrvatskoj.

Katolički list, LXIX, br. 26, str. 286–288, Zagreb, 1918.– Odgovor na pisanje dr. Dragutina Prohaske u *Hrvatskoj njivi*.

592.

M. K.

Referat o hrvatskoj književnosti u 1917. godini.

Obzor, LIX, br. 11, str. 2–3, Zagreb, 1918.

– Prikaz rada hrvatskih književnika Vladimira Nazora, Mihovila Nikolića, Dragutina Domjanića, Miroslava Krležu, Janka Leskovara, Dinka Šimunovića, Marina Bega, Rikarda Nikolića, Viktora Car-Emina,

Slavka Kolara, Ulderika Donadinija, Tome Kumičića, Milutina Cihlara Nehajeva, Ive Vojnovića, Arsena Wenzelidesa, Petra Petrovića, Đure Dimovića, Marije Jurić Zagorke, Milana Ogrizovića, Franje Markovića, Krste Pavletića i Dragutina Prohaske.

593.

MARTINOVIĆ, M.

»Hrvatska njiva« i franjevci.

Dan, XVI, br. 30, str. 30, Spljet, 1918.

– Polemika s Dragutinom Prohaskom o značenju i ulozi hrvatskih franjevaca povodom njegova članka »Franjevci – narodni preporoditelji« u *Hrvatskoj njivi*, II, br. 27, od 13. srpnja 1918.

594.

NIKOLIĆ, Mihovil.

Odgovor gosp. Dru. Dragutinu Prohaski.

Savremenik, XIII, str. 318–320, Zagreb, 1918.

595.

NIKOLIĆ, Mihovil.

Odgovor na kritiku.

Savremenik, XIII, str. 80–82, Zagreb, 1918.

596.

...

Predavanja Dra. Dragutina Prohaske.

Hrvatska obrana, XVII, br. 20, str. 1–2, Osijek, 1918.

– Prikaz predavanja prigodom proslave šezdesetogodišnjice Ive Vojnovića u Osijeku.

597.

...

Vortag, Dr. D. Prohaskas.

Slavonische Presse, XXXIV, br. 28, str. 2–3, Osijek, 1918. /Got./

– Prikaz s izvodom iz predavanja Dragutina Prohaske u osječkom kazalištu, pri proslavi Ive Vojnovića.

598.

ŽIVKOVIĆ, Andrija.

Kukolj...

Glasnik biskupije bosanske i sriemske, XLVI, br. 13, str. 104–105, Osijek, Đakovo, 1918.

– Protiv pisanja dr. Dragutina Prohaske u *Hrvatskoj njivi*.

599.

ŽIVKOVIĆ, Andrija.

Moderni katolicizam.

Za vjeru i dom, XI, br. 1/2, str. 1–4, Zagreb, 1918.

– Osvrt na pisanje Dragutina Prohaske u *Hrvatskoj njivi*, II, br. 29, Zagreb, 1918., u rubrici »Književnost i umjetnost«.

1919.

600.

BARAC, Anton.

»Književno jedinstvo. (Odgovor g. dr. D. Prohaski.)

Književni jug, III, br. 7, str. 333–334, Zagreb, 1919.

– Povodom pisanja dr. Prohaske u br. 9. *Jugoslavenske njive* o članku Antuna Barca u *Književnom jugu* br. 4., za godinu 1919. u kome piše o književnom jedinstvu.

601.

BARTULOVIĆ, Niko.

Poslije prikazivanja »Kuge«. Odgovor dr. D. Prohaski.

Riječ Srba, Hrvata i Slovenaca, I, br. 219, str. 2–3, Zagreb, 1919.

602.

BARTULOVIĆ, Niko.

Poslije prikazivanja »Kuge«. (Odgovor g. kritičarima, a naročito dr. D. Prohaski.)

Riječ Srba, Hrvata i Slovenaca, I, br. 207, str. 2–3, Zagreb, 1919.

– Polemika s B. Livadićem, D. Prohaskom, A. Milčinićem i J. Ivakićem.

603.

BARTULOVIĆ, Niko.

Posljednji odgovor dr. D. Prohaske.

Riječ Srba, Hrvata i Slovenaca, I, br. 227, str. 2–3, Zagreb, 1919.

604.

CESAREC, August.

O bledome gosp. Tipu. U čast g. D. Prohaske.

Plamen, I, br. 5/6, str. 225–236, Zagreb, 1919.

– Polemika na pisanje dr. Prohaske u časopisu *Jugoslavenska njiva* godine 1919.

605.

CESAREC, August.

Stotinu godina unatrag.

Istina, I, br. 2, str. 2–3, Sisak, 1919.

– O Bartulovićevoj *Kugi* te o idejama njegova kritičara Prohaske. Njihova polemika promatrana s marksističkog aspekta.

606.

ILEŠIĆ, Fran.

Dr. Prohaska Dragutin: Pregled hrvatske i srpske književnosti i ogledi. (Hrvatska čitanka za 3. i 4. razred trgovačke akademije.)

Ljubljanski zvon, XXXIX, br. 3, str. 189–190, Ljubljana, 1919.

607.

ILEŠIĆ, Fran.

Dr. Drag. Prohaska, Ženska lica u hrvatskoj književnosti. (Zagreb, 1916., str. 48, Predavanje na izložbi Ive Simonovićeve i Zdenke Pexidar-Siegerove dne 26. lipnja 1916.).

Ljubljanski zvon, XXXIX, br. 4, str. 255–256, Ljubljana, 1919.

608.

KRKLEC, Gustav.

Dosta je.

Juriš, I, br. 1, str. 26–27, Zagreb, 1919.

– O načinu kritike Dragutina Prohaske u vezi s Prohaskinim izjavama u *Jugoslavenskoj njivi*, III, br. 10, str. 159–160, Zagreb, 5. ožujka 1919.

609.

KRLEŽA, Miroslav.

Gospodinu Prohaska (i svim Prohaskama ove božje kugle). (Na nečuveno plitki napadaj na *Plamen* štampan u *Njivi* od 8. veljače 1919.).

Plamen, I, br. 4, str. 160, Zagreb, 1919.

610.

KRLEŽA, Miroslav.

Smrt gospodina Prohaske.

Plamen, I, br. 8, str. 74–76, Zagreb, 1919.

– Polemika s Dragutinom Prohaskom. Odgovor na članak u *Jugoslavenskoj njivi*, br. 14, Zagreb, 1919. Anonim riješen prema izjavi Miroslava Krleže.

611.

KRLEŽA, Miroslav.

Uredništvo. Našem prijatelju Amicusu.

Plamen, I, br. 14, str. 75–76, Zagreb, 1919.

– Polemika s Dragutinom Prohaskom.

612.

NAZOR, Vladimir.

Jezik i kritika dra. Prohaske.

Juriš, I, br. 1, str. 21–26, Zagreb, 1919.

– Odgovor na bilješku o Nazorovu »Čovjeku onkraj vode« potpisanu s -h-. Polemika s Dragutinom Prohaskom. Na kraju teksta piše »Ovo pismo g. Nazora uredništvo rado štampa, jer pesnik razotkriva Prohaskino lice s ove naročite strane«.

613.

ŠIMIĆ, Antun Branko.

Evropski skandal u Zagrebu.

Juriš, I, br. 1, str. 27–28, Zagreb, 1919.

– Povodom večeri Edmonda Rostanda u Zagrebu. O Ivi Vojnoviću, Nikoli Andriću i Dragutinu Prohaski, u vezi s održavanjem večeri u Rostandu gdje se vršila francuska propaganda.

614.

ŠIMIĆ, Antun Branko.

O jednoj drami o pljački, o svadi i drugom čemu... Ukratko: o ničemu.

Juriš, I, br. 3, str. 78–82, Zagreb, 1919.

– O svadi između Nike Bartučevića i Dragutina Prohaske povodom Prohaskine kritike o drami (?) Nike Bartučevića izvedenoj na zagrebačkoj pozornici.

615.

VODNIK, Branko.

Dr. Dragutin Prohaska: Pregled hrvatske i srpske književnosti. Zagreb 1918.

Nastavni vjesnik, XXVIII, br. 6, str. 268–272; br. 7, str. 329–332, Zagreb, 1919–1920.

616.

ŽARKOVIĆ, A.

Zagrebačko mesijanstvo.

Juriš, I, br. 1, str. 7–14, Zagreb, 1919.

– O kulturnim prilikama u Zagrebu i ljudima oko *Savremenika* (Prohaska i Milčinić); o Strozzijevoj kritici »Duša Smij se i ti« Živka Sokačića, o Niki Bartučeviću i Milošu Crnjanskom.

1920.

617.

Č.

Britanski amateri u jugoslavenskoj književnosti.

Srpski književni glasnik, knj. 1, br. 3, str. 235, Beograd, 1920. /Ćir./

– Povodom članka Dragutina Prohaske u 15. broju *Jugoslavenske obnove –njive*.

618.

BOGDANOVIĆ, Milan.

Jedna nova istorija srpsko-hrvatske književnosti.

Prosvetni glasnik, XXXVII, br. 1, str. 51–56, Ljubljana, 1920. /Ćir./

– Prikaz knjige Dragutina Prohaske *Pregled hrvatske i srpske književnosti i deo do realizma (1880.)*, Zagreb, 1918.

619.

...

Moderator. Progon Marijinih kongregacija.

Katolički list, LXXI, br. 22, str. 169–171, Zagreb, 1920.

– Povodom članka Dragutina Prohaske »O klerikalizmu u školi« objavljenom u *Jugoslavenskoj njivi* br. 17, str. 369–371.

1921.

620.

BABIĆ, Vladimir.

Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti. Napisao dr. Dragutin Prohaska. Izvanredno izdanje Matice Hrvatske. Zagreb 1921.

Budućnost, I, br. 1, str. 49–50, Beograd, 1921. /Ćir./

621.

BARTULICA, Milostislav.

Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti. Napisao dr. Dragutin Prohaska. *Novo doba*, IV, br. 251, str. 2, Split, 1921.

622.

BOGDANOVIĆ, Milan.

Dr. Dragutin Prohaska kao istoričar savremene srpsko-hrvatske književnosti.

Prosvetni glasnik, XXXVIII, br. 10, str. 610–619, Ljubljana, 1921. /Ćir./

623.

BUBLIĆ, Dragan.

Pregled književnosti. Povodom knjige dra. D. Prohaske.

Jutarnji list, X, br. 3427, str. 4, Zagreb, 1921.

624.

D. B. – ć.

Prohaskin »Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti«.
Hrvatski učitelj, I, br. 9, str. 139–140, Zagreb, 1921.

625.

JAKOVLJEVIĆ, Ilija.

»Katolička moderna«.

Hrvatska obrana, XX, br. 208, str. 2–3, Osijek, 1921.

– Prikaz knjige Dragutina Prohaske *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti s naročitim osvrtom na poglavlje o Katoličkoj modernoj*.

626.

JURKOVIĆ, Vinko.

Književno burgijaštvo. Kako se ne smije pisati povijest književnosti.

Jularnji list, X, br. 3468, str. 4, Zagreb, 1921.

627.

KRŠIĆ, Jovan.

Jedno predavanje. Prag, 15. januara 1921.

Kritika, II, br. 2, str. 56–57, Zagreb, 1921.

– Prikaz predavanja D. Prohaske: *Glavni smjerovi srpsko-hrvatske literature u XIX. i XX. stoljeću*.

628.

MARIJANOVIĆ, Milan.

Knjiga o F. M. Dostojevskom.

Slobodna tribuna, I, br. 50, str. 5, Washington, 1921.

629.

MARKOVIĆ, Ljubomir.

Pregled književnosti.

Hrvatska prosvjeta, VIII, br. 1, str. 337–342, Zagreb, 1921.

630.

NIKOLIĆ, Ferdo.

Dr. Dragutin Prohaska: Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti. Zagreb 1921. Izvanredno izdanje Matice hrvatske.

Omladina, V, br. 1, str. 22–23, Zagreb, 1921.

631.

POLIĆ, Nikola.

Prohaskin Pregled Hrvatsko-srpske književnosti.

Kritika, II, br. 9/10, str. 380–384, Zagreb, 1921.

632.

S. K.

Književnik dr. Dragutin Prohaska.

Zagrebački dnevnik, I, br. 26, str. 1, Zagreb, 1921.

633.

V. Ž.

Jedna istorija književnosti. («Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti», izvanredno izdanje »Matice hrvatske«.)

Misao, III, br. 42, str. 234–236, Beograd, 1921. /Ćir./

1922.

634.

...

Fjodor Mihajlovič Dostojevski. (Studija o sveslavenskom čovjeku.)

Dom i svijet, XXXV, br. 13, str. 258–259, Zagreb, 1922.

635.

B. A

H. – S. književnost. (Dr. D. Prohaska: Pregled savremene hrvatsko – srpske književnosti.)

Nova Evropa, IV, br. 5/6, str. 186–191, Zagreb, 1922.

636.

BOGDANOVIĆ, Milan.

Povodom odgovora g. d-r. Prohaske.

Prosvetni glasnik, XXXIX, br. 2, str. 113–114, Ljubljana, 1922. /Ćir./

– Odgovor na obranu Dragutina Prohaske.

637.

JOVANOVIĆ, Vojislav.

Dr. Dragutin PROHASKA: Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti. Zagreb, izdanje Matice hrvatske, 1921.

Politika, XVII, br. 4931, str. 2–4, Beograd, 1922. /Ćir./

638.

K. P.

Dr. Dragutin Prohaska. Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti. Zagreb, 1921. Matica Hrvatska.

Čehoslovensko – jihoslavenská liga, II, br. 9, str. 98, Prag, 1922.

– Prikaz pregleda književnosti.

639.

KOVIJANIĆ, Rista.

Ivan Mažuranić, smrt Smail-age Čengića. Spremio i protumačio Dr. Dragutin Prohaska,... Treće izdanje. Beograd, izdanje knjižare S. B. Cvijanovića, 1921.

Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor, II, br. 2, str. 280–283, Beograd, 1922. /Ćir./

640.

NEVISTIĆ, Ivan A.

Jedna knjiga o Dostojevskom. Dr. D. Prohaska: F. M. Dostojevski, studija o sveslavenskom čovjeku.

Pokret, II, br. 49, str. 3, Zagreb, 1922.

641.

...

Prag i Beograd.

Politika, XVIII, br. 5249, str. 8, Beograd, 1922.

– Prikaz predavanja Dragutina Prohaske o potrebi čehoslovačko–jugoslavenskog zblizavanja i upoznavanja. Predavanje je održano 1. prosinca 1921. u zgradi III. beogradske gimnazije.

642.

SEKULIĆ, Isidora.

Dr. Dragutin Prohaska: »Fjodor Mihajlovič Dostojevski«. Zagreb, 1921.

Srpski književni glasnik, V, br. 1, str. 48–52, Beograd, 1922.

643.

SKOK, Petar.

Dr. Dragutin Prohaska. Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti. Zagreb.

Jugoslavenska njiva, VI, br. 1, str. 63–66, Zagreb, 1922.

644.

UJEVIĆ, Tin.

Katonga i ludnica. (Mrak F. M. Dostojevskoga.).

Kritika, III, br. 4, str. 182–185, Zagreb, 1922.

– Osvrt na književno djelo F. M. Dostojevskog povodom knjige Dragutina Prohaske o Dostojevskom.

645.

VERNIĆ, Zdenko.

Dr. Dragutin Prohaska: Fjodor Mihajlovič Dostojevski. Studija o sveslavenskom čovjeku. Zagreb 1921. Tisak Hrvatskog štamparskog zavoda d. d. u Zagrebu.

Jugoslavenska njiva, VI, br. 1, str. 135–139, Zagreb, 1922.

646.

ZAHAROV, Evgenije.

Jadna nova knjiga od dra. Dragutina Prohaske.

Samouprava, XVII, br. 8, str. 3, Gornja Radgona, 1922.– Prikaz knjige Dragutina Prohaske *Studija o sveslavenskom čovjeku*.

647.

ZAHAROV, Evgenije.

Studija g. Prohaske o Dostojevskom.

Nova Evropa, VI, br. 10, str. 315–317, Zagreb, 1922.– Prikaz knjige *Fjodor Mihajlovič Dostojevski*.

1923.

648.

...

FJODOR MIHAJLOVIČ DOSTOJEVSKI. Studija o sveslavenskom čovjeku. Tisak Hrvatskog štamparskog Zavoda d. d. u Zagrebu 1921. Prag, 24. Marta 1922.; –

Dr. D. Prohaska

Jugoslavenska njiva, VII, knj. I, br. 6, str. 258–260, Zagreb, 1923.

649.

KVEDER DEMETROVIĆ, Zofka.

Optužujem. Za ilustraciju naših književnih prilika. Zagreb.

Jugoslavenska njiva, VII, br. 3, str. 113–118, Zagreb, 1923.

– Uglavnom govori o svojim knjigama i njihovim kritičarima.

650.

VUKMIR, Mladen.

Sloboda kritike na Sveučilištu u Zagrebu.

Jugoslavenska njiva, VII, br. 11, str. 471–472, Zagreb, 1923.

– O nezdravim prilikama i protekciji na Sveučilištu u Zagrebu.

651.

Za zaštitu naše nauke.

Riječ, IV, br. 131, str. 2, Zagreb, 1923.– Kritika prilika na Filozofskom fakultetu u Zagrebu povodom članka u *Jugoslavenskoj njivi* o habilitaciji dr. Dragutina Prohaske.

1925.

652.

HRANILOVIĆ, Vladimir.

Delegat ministra prosvjete u Pragu.

Obzor, LXVI, br. 105, str. 5, Zagreb, 1925.

– O djelovanju Dragutina Prohaske u Pragu.

1926.

653.

LUNAČEK, Vladimir.

Kako g. Prohaska piše o hrv. srp. dramatičarima.

Obzor, LXVII, br. 147, str. 2, Zagreb, 1926.– Kritika studije Dragutina Prohaske *Srpsko-hrvatska moderna drama*, objavljene u listu *Slovansky Prehled*, Prag.

654.

LUNAČEK, Vladimir.

Kako se o nama piše. Kraljevina Srba, Hrvata i Slovenaca. Izdanje »Orbis terrarum«. Naklada knjižare »Vere« u Ljubljani.

Obzor, LXVII, br. 264, str. 2–3, Zagreb, 1926.

1928.

655.

KRŠIĆ, Jovan.

Knjiga o našoj savremenoj književnosti. Srbohrvatska literatura. Napisał Dragutin Prohaska. Praha 1928. Preštampano iz časopisa *Slovansky Prehled*.*Prilozi za književnost, jezik, istoriju i folklor*, VII, br. 1/2, str. 307–313, Beograd, 1928. /Ćir./

656.

Z.

Naša kulturna propaganda. Kako g. dr. Prohaska obaveštava češku javnost o našoj literaturi.

Misao, XXVI, br. 193–200(3/4), str. 251–252, Beograd, 1928. /Ćir./

– Povodom članka »Srpsko-hrvatska književnost po ratu«.

1929.

657.

B. T.

Nova istorija naše književnosti.

Novosti, IX, br. 2425, str. 5, Beograd, 1929. /Ćir./

– Prikaz knjige Dragutina Prohaske *Srbo-hrvatska literatura*. Praha, 1928.

658.

BORKO, Božidar.

Srbohrvatská literatura. Napsal Dragutin Prohaska. Výtisek ze »Slovanského přehledu«. Tiskem Pokroku. Praha 1928.

Ljubljanski zvon. XLIX, br 4, str. 252–253, Ljubljana, 1929.

659.

DRAGUTINOVIĆ, Radoslav.

D-r Dragutin Prohaska: Srpsko-hrvatska literatura. Prag, 1928.

Život i rad, II, br. 17, str. 388–389, Beograd, 1929. /Ćir./

– Djelo napisano češkim jezikom.

660.

ESIH, Ivan.

Posljednji broj praškog Slavenskog pregleda.

Obzor, LXX; br. 20, str. 2, Zagreb, 1929.

661.

MATIĆ, Svetozar.

Pregled hrvatske i srpske književnosti. I, Ogladi. Za III i IV razred trgovačkih akademija. Napisao dr. Dragutin Prohaska. Zagreb. 1929.

Život i rad, II, br. 23, str. 868–869, Beograd, 1929.

662.

SKOK, Petar.

Čehoslovački prikaz naše literarne desetogodišnjice.

Novosti, XXIII, br. 13, str. 17, br. 14, str. 4, br. 15, str. 7, Beograd, 1929.

1931.

663.

DVORNIKOVIĆ, Vladimir.

Pedesetogodišnjica dra. Dragutina Prohaske.

Riječ, XXVII, br. 23, str. 11–12, Zagreb, 1929.

1932.

664.

MITROPAN, Petar.

Nova jugoslavenska knjiga o Dostojevskom.

Ruski arhiv, XX–XXI, str. 151–155, Beograd, 1932. /Ćir./

665.

...

V literárni yzájemnosti.

Československo-jihoslavenská revue, II, br. 3, str. 143, Prag–Beograd, 1932.

– O jugoslavensko-čehoslovačkoj kulturnoj suradnji, te o novom češko-srpsko-hrvatskom rječniku Dragutina Prohaske.

1937.

666.

HEIDENREICH, Julius.

[Z kapitol o soudobém spisovnném jazyku srbochrvátském.] Doslov k diskusi.

Čehoslovačko-jugoslavenska revija, VII, br. 1/2, str. 20, Prag–Beograd, 1937.

– Replika na članak Dragutina Prohaske.

667.

ŠIDAK, Jaroslav.

Problem »bosanske crkve« u našoj historiografiji od Petranovića do Glušca. Prilog rješenju i t. zv. Bogumilskog pitanja.

Rad Jugoslavenske akademije, br. 259, str. 37–182, Zagreb, 1937.

1961.

667a.

RAVLIĆ, Jakša.

Mihovil Pavlinović kao književnik.

Radovi Instituta Jugoslavenske akademije u Zadru, sv. VIII, str. 73, Zadar, 1961.– Autor navodi neke podatke o Pavlinovićevom filološkom radu što ih u svom *Pregledu hrvatske i srpske književnosti* iznosi Prohaska.

1964.

668.

VAUPOTIĆ, Miroslav.

Krežini književni časopisi.

Krežin zbornik. / Urednik Ivo Frangeš i Aleksandar Flaker. // Institut za nauku o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu. Knjiga I. Naprijed, Zagreb, 1964., str. 348 i 349.

1965.

669.

ESIH, Ivan.

Nekrolozi zaslužnim pokojnicima.

Naše more, god. XII, br. 7, Dubrovnik, 1965.

670.

Panorama hrvatske književnosti XX. stoljeća. // Urednik Vlatko Pavletić.

Stvarnost, Zagreb, 1965., str. 92, 147, 227, 257, 258, 417, 502, 796.

1969.

671.

GEORGIJEVIĆ, Krešimir.

Antun Kanižlić.

Hrvatska književnost od XVI. do XVIII. st. u sjevernoj Hrvatskoj i Bosni.

Matica hrvatska. Zagreb, 1969., str. 220, 226 i 227.

672.

MIHOJEVIĆ, Josip.

Bibliografija radova o Marinu Držiću.

Marin Držić – Zbornik radova. / Urednik Vlatko Pavletić //

Matica hrvatska, Zagreb, 1969., str. 534.

1973.

672a.

RAVLIĆ, Jakša.

Lovro Sitović i narodna pjesma.

Radovi Instituta Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti u Zadru, sv. XX, str. 206–207, Zadar, 1973.

– Autor navodi Prohaskin sud o L. Ljubuškom, tj. Lovri Sitoviću.

1975.

673.

KRAVAR, Zoran.

Analitici hrvatskoga književnog baroka.

Studije o hrvatskom književnom baroku.

Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb, 1975., str. 271–281, 282, 285, 291, 295 i 296.

674.

KRAVAR, Zoran.

Metaforika Đorđićevih »Uzdaha Mandaljene pokornice«.

Studije o hrvatskom književnom baroku.

Nakladni zavod Matice hrvatske. Zagreb, 1975., str. 106, 107–111, 114, 120, 132 i 154.

1979.

675.

DELORKO, Olinko.

Kazivač narodnih pjesama i ekonomično, funkcionalno izražavanje.

Zanemareno blago o hrvatskoj narodnoj poeziji.

Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1979., str. 133.

1980.

676.

KRAVAR, Zoran.

Teoretski problemi proučavanja književnoga opusa. 4) Izbor teksta.

Barokni opis. Funkcija i struktura opisa u hrvatskom baroknom pjesništvu.

Liber, Zagreb, 1980., str. 52 i 53.

677.

KRAVAR, Zoran.

Uvod.

Barokni opis. Funkcija i struktura opisa u hrvatskom baroknom pjesništvu.

Liber, Zagreb, 1980., str. 12 i 13.

678.

MIHANOVIĆ, Nedjeljko.

Franjo Marković.

Portreti i eseji o hrvatskim piscima.

Stvarnost, Zagreb 1980., str. 62.

679.

MIHANOVIĆ, Nedjeljko.

Lavoslav Vukelić.

Portreti i eseji o hrvatskim piscima.

Stvarnost, Zagreb 1980., str. 55 i 58.

680.

MIHANOVIĆ, Nedjeljko.

Poezija Stanka Vraza.

Portreti i eseji o hrvatskim piscima.

Stvarnost, Zagreb 1980., str. 22.

1984.

681.

JELČIĆ, Dubravko.

Nepotpisani urednik »Nade«.

Kranjčević.

Globus, Zagreb, 1984., str. 150.

682.

JELČIĆ, Dubravko.

Sam protiv svih.

Matoš.

Globus, Zagreb, 1984., str. 312 i 313.

1986.

683.

BARAC, Antun.

Između filologije i estetike.

O književnosti.

Školska knjiga, Zagreb, 1986., str. 23 i 25.

684.

BARAC, Antun.

Pisci, kritičari, publika. Pabirci po hrvatskoj književnoj historiji.

O književnosti.

Školska knjiga, Zagreb, 1986., str. 92.

1988.

685.

JELČIĆ, Dubravko.

U očima kritike. Kronološka rekapitulacija kritičkog mišljenja o Josipu Kosoru.

Strast avanture ili avantura strasti. Josip Kosor. Prilog tezi o autohtonosti ekspresionizma u hrvatskoj književnosti.

August Cesarec, Zagreb, 1988., str. 97, 116 i 117.

686.

JELČIĆ, Dubravko.

Pregled cjelokupnog književnog djela Kosorova. Analize i ocjene.

Strast avanture ili avantura strasti. Josip Kosor. Prilog tezi o autohtonosti ekspresionizma u hrvatskoj književnosti.

August Cesarec, Zagreb, 1988., str. 166.

687.

JELČIĆ, Dubravko.

Stari i novi Kosor. Sažeto izvješće o rezultatima istraživanja Kosorove književne ostavštine.

Strast avanture ili avantura strasti. Josip Kosor. Prilog tezi o autohtonosti ekspresionizma u hrvatskoj književnosti.

August Cesarec, Zagreb, 1988., str. 149, 153 i 154.

688.

KEKEZ, Josip.

Međuprožimanje usmene i pisane srednjovjekovne hrvatske književnosti.

Prva hrvatska rečenica.

Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1988., str. 10.

1989.

689.

DONAT, Branimir.

III. Istraživanja. Duhovne i poetološke pretpostavke evropskog simbolizma.

Razgolićenje književne zbilje.

Naprijed, Zagreb, 1989., str. 266.

690.

FALIŠEVAC, Dunja.

Duhovna lirika Ivana Gundulića i Dživa Bunića.

Stari pisci hrvatski i njihove poetike.

Sveučilišna naklada Libar, Zagreb, 1989., str. 236.

1990.

691.

MAŠTROVIĆ, Tihomil.

Uvodna riječ.

Drama i kazalište hrvatske moderne u Zadru.

Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1990., str. 10.

– Autor izdvaja Prohaskin sud kako tek od moderne zapažamo u našoj književnosti pisce koje isključivo zanima drama.

692.

ŠVELEC, Franjo.

Mihovil Kombol – povjesničar hrvatske književnosti do preporoda.

Iz naše književne prošlosti. (Studije iz starije hrvatske književnosti).

Književni krug, Split, 1990., str. 28.

1991.

693.

FALIŠEVAC, Dunja.

Hrvatska epika u doba baroka.

Hrvatski književni barok. / Uredila Dunja Fališevac //

Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1991., str. 172.

694.

KOLUMBIĆ, Nikica.

Neke osobitosti žanrova hrvatskoga književnog baroka.

Hrvatski književni barok. / Uredila Dunja Fališevac //

Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1991., str. 39.

695.

MATANOVIĆ, Julijana.

Kanavelićev *Sveti Ivan Biskup Trogirski*. Generičko čitanje.

Hrvatski književni barok. / Uredila Dunja Fališevac //
Zavod za znanost o književnosti Filozofskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu, Zagreb, 1991., str. 233 i 234.

1992.

696.

FRANGESŠ, Ivo.

Mihovil Kombol kao povjesničar novije hrvatske književnosti.

Suvremenost baštine.

August Cesarec, Zagreb, 1992., str. 249 i 264.

1993.

697.

KRAVAR, Zoran.

Barok u slavonskoj književnosti.

Nakon godine MDC. Studije o književnom baroku i dodirnim temama.

Matica hrvatska, Ogranak Dubrovnik, Dubrovnik, 1993., str. 131 i 150.

698.

KRAVAR, Zoran.

Varijante hrvatskoga književnog baroka.

Nakon godine MDC. Studije o književnom baroku i dodirnim temama.

Matica hrvatska, Ogranak Dubrovnik, Dubrovnik, 1993., str. 42 i 63.

1994.

699.

BREŠIĆ, Vinko.

Gustl Iglati od Chateau Chignon. A. G. Matoš u časopisima Milana Marjanovića.

Novija hrvatska književnost. Rasprave i članci.

Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1994., str. 291.

700.

BREŠIĆ, Vinko.

Ilirizam – inačica europskog romantizma. Byron i byronizam kao načelo definicije hrvatskog romantizma.

Novija hrvatska književnost. Rasprave i članci.

Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1994., str. 16, 20 i 23.

701.

BREŠIĆ, Vinko.

Kritika Kumičićeve kritike. Porijeklo – Pariz – pravaštvo.

Novija hrvatska književnost. Rasprave i članci.

Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1994., str. 95 i 101.

702.

BREŠIĆ, Vinko.

Pitanja moderne.

Novija hrvatska književnost. Rasprave i članci.

Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1994., str. 107, 108 i 117.

703.

BREŠIĆ, Vinko.

Umjesto zaključka. Između povijesti i književnosti. »Povijest hrvatske književnosti«
Ive Frangeša ili pitanja studija (novije) hrvatske književnosti.

Novija hrvatska književnost. Rasprave i članci.

Nakladni zavod Matice hrvatske, Zagreb, 1994., str. 305, 310 i 326.

704.

KOLUMBIĆ, Nikica.

Hrvatska srednjovjekovna poezija i drama u svjetlu književne znanosti.

Po običaju začinjavca.

Književni krug, Split, 1994., str. 313.

705.

NEMEC, Krešimir.

VII. Zlatno doba hrvatskog romana.

Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća.

Znanje, Zagreb, 1994., str. 141, 189 i 226.

706.

NEMEC, Krešimir.

IX. Na pragu moderne.

Povijest hrvatskog romana od početaka do kraja 19. stoljeća.

Znanje, Zagreb, 1994., str. 258, 263, 265 i 268.

1995.

707.

JELČIĆ, Dubravko.

Matoševe polemike (*Pokušaj određenja i tipološke razdjelbe*).

Nove teme i mete.

Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 1995., str. 155, 158 i 159.

1996.

708.

KARIHMAN, Ferid.

Hrvatski književnici muslimani.

Sudbina i djela. Književnost, umjetnost, jezikoslovlje. / Urednik Ante Selak // Školske novine – Pergamena, Zagreb, 1996., str. 157.

1997.

709.

FALIŠEVAC, Dunja.

Hrvatska epika u doba baroka.

Kaliopin vrt. Studije o hrvatskoj epici.

Književni krug, Split, 1997., str. 106.

710.

FRANGES, Ivo.

Mihovil Kombol kao povjesničar novije hrvatske književnosti. // Mihovil Kombol, književni povjesničar, kritičar i prevodilac : Zbornik radova sa znanstvenoga skupa u povodu 25. obljetnice smrti. Zadar, 18. – 20. studenoga 1981. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 1997., str. 18.

– Spominje se Prohaskin *Pregled savremene hrvatsko – srpske književnosti*.

711.

KEKEZ, Josip.

Kombolova *Povijest* i povijest usmene književnosti. // Mihovil Kombol, književni povjesničar, kritičar i prevodilac : Zbornik radova sa znanstvenoga skupa u povodu 25. obljetnice smrti. Zadar, 18. – 20. studenoga 1981. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 1997., str. 180, 182.

712.

JEMBRIH, Alojz.

Referencijalna zastupljenost Ježićevih djela u povijestima hrvatske književnosti. // Znanstveni i književni rad Slavka Ježića : Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja. Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 1997., str. 193.

– Isticanje stava Miroslava Šicela kako Prohaskinom *Pregledu* treba pristupati s rezervom.

713.

KOVAC, Zvonko.

Odnos »Hrvatske književnosti« Slavka Ježića prema susjednim slavenskim književnostima. // Znanstveni i književni rad Slavka Ježića : Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja. Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 1997., str. 100.

714.

PETRAČ, Božidar.

Hrvatska književnost između dva rata u S. Ježića (u odnosu na povjesnike hrvatske književnosti poslije S. Ježića). // Znanstveni i književni rad Slavka Ježića : Zbornik radova sa znanstvenoga skupa povodom 100. obljetnice rođenja. Zagreb – Zadar, 19. – 22. listopada 1995. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 1997., str. 69.

715.

ŠVELEC, Franjo.

Mihovil Kombat – povjesničar hrvatske književnosti do preporoda. // Mihovil Kombat, književni povjesničar, kritičar i prevodilac : Zbornik radova sa znanstvenoga skupa u povodu 25. obljetnice smrti. Zadar, 18. – 20. studenoga 1981. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 1997., str. 9.

716.

TORBARINA, Josip.

Dante u hrvatskoj renesansnoj književnosti.

Kroatističke rasprave.

Matica hrvatska, Zagreb, 1997., str. 36.

1998.

717.

FRANGEŠ, Ivo.

Jedna stilska osobina davnih dana (Slobodni neupravni govor).

Nove stilističke studije.

Biblioteka Globus, Zagreb, 1998., str. 85 i 86.

718.

FRANGEŠ, Ivo.

Stil Matoševe kritike.

Nove stilističke studije.

Biblioteka Globus, Zagreb, 1998., str. 172 i 173.

719.

FRANGEŠ, Ivo – ŽMEGAČ, Viktor.

Studija o dosegnutome miru. *Doktorova noć* Milutina Cihlara Nehajeva.

Hrvatska novela. Interpretacije.

Školska knjiga, Zagreb, 1998., str. 243.

720.

MARIJANOVIĆ, Stanislav.

Baština i ostavština Tome Matića. // Tomo Matić književni povjesničar i filolog : Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Zagreb – Osijek – Zadar, 20. – 24. travnja 1998. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 1998., str. 344 i 350.

– Spominjanje Prohaske u pismima V. Jagića i M. Rešetara Tomi Matiću.

721.

MARIJANOVIĆ, Stanislav.

Prinos Franje Franceva poznavanju hrvatske književnosti u Slavoniji. // Franjo Francev povjesničar i filolog : Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Zagreb – Zadar, 20. – 22. ožujka 1997. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 2000., str. 148 i 149.

– Mišljenje Tome Matića o Prohaskinom *Pregledu hrvatske i srpske književnosti I. Do realizma 1880.*

722.

MATIČEVIĆ, Ivica.

Bilješka o književnim polemikama Franje Franceva. // Franjo Francev povjesničar i filolog: Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Zagreb – Zadar, 20. – 22. ožujka 1997. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 2000., str. 166.

– Spominje se spor između D. Prohaske i F. Franceva.

723.

NEMEC, Krešimir.

I. Roman u razdoblju moderne. 2. Snage tradicije. Povijest hrvatskog romana od 1900. do 1945. godine. Znanje, Zagreb, 1998., str. 28.

– Spominje se spor između D. Prohaske i F. Franceva.

724.

ŠUNDALIĆ, Zlata.

Pripomenak uz Matičevo čitanje Kanižlićeva djela. // Tomo Matić književni povjesničar i filolog : Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Zagreb – Osijek – Zadar, 20. – 24. travnja 1998. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 1998., str. 196 i 198.

1999.

725.

KATIČIĆ, Radoslav.

Matija Petar Katančić i počeci novoštokavskog standardnog jezika. Na kroatističkim raskrižjima.

Sveučilište u Zagrebu. Hrvatski studiji – Studia croatica, Biblioteka Croaticum, urednik Tihomil Maštrović, sv. 1, Zagreb, 1999., str. 200.

– Spominje se Prohaskina rasprava *Budimski lekcionari XVIII vijeka ...*

2000.

726.

ZLATAR, Andrea.

Moderna – pitanja periodizacije.

Komparativna povijest hrvatske književnosti. Zbornik radova II (Moderna) sa znanstvenog skupa održanog 28. i 29. rujna 1999. godine u Splitu. / Glavni urednik Ivo Frangeš //

Književni krug, Split, 2000., str. 11, 14 i 16.

727.

BOTICA, Stipe.

Albert Haler i hrvatska kulturna tradicija. // Albert Haler književni povjesničar, teoretičar i estetičar : Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Zagreb – Dubrovnik, 29. – 30. travnja 1999. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 2000., str. 91.

– Spominje se obračun Alberta Halera i Dragutina Prohaske.

728.

JEMBRIH, Alojz.

Halerova suradnja u *Savremeniku* (1911. – 1940.). // Albert Haler književni povjesničar, teoretičar i estetičar : Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Zagreb – Dubrovnik, 29. – 30. travnja 1999. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 2000., str. 214 i 225.

729.

NEMEC, Krešimir.

Šimićev kritički diskurs.

Mogućnosti tumačenja.

Hrvatska sveučilišna naklada, Zagreb, 2000., str. 106.

730.

STOJAN, Slavica.

Albert Haler o preporodnim piscima iz Dubrovnika. // Albert Haler književni povjesničar, teoretičar i estetičar : Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Zagreb – Dubrovnik, 29. – 30. travnja 1999. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 2000., str. 126.

– Spominje se Prohaskina ocjena književnog rada Mate Vodopića.

2001.

731.

ALEKSANDROV-POGAČNIK, Nina.

Smisao oblika. Metodologija književnoznanstvenoga rada Branka Vodnika. // Branko Vodnik: književni povjesničar : zbornik radova sa znanstvenog skupa Zagreb – Varaždin, 13. – 15. travnja 2000. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 2001., str. 24.

– Spominje se kako je Branko Vodnik recenzirao radove D. Prohaske.

732.

BRATULIĆ, Josip.

Ivan Milčetić i Branko Vodnik. // Branko Vodnik: književni povjesničar : zbornik radova sa znanstvenog skupa Zagreb – Varaždin, 13. – 15. travnja 2000. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 2001., str. 86.

– Spominje se spor i sudski postupak između B. Vodnika i D. Prohaske.

733.

ČESKO, Antun.

1. Pristup pjesničkom korpusu S. S. Kranjčevića. 1.1.3. Razludžba hrvatske književne kritike o Kranjčeviću. 1.1.3.2. Kvalitativni pokazatelji.

Strukturna načela u genezi Kranjčevićeva pjesništva.

Matica hrvatska, Dubrovnik, 2001., str. 27.

734.

JEMBRIH, Alojz.

Branko Drechsler (Vodnik) u zrcalu svojih pisama Vatroslavu Jagiću. // Branko Vodnik: književni povjesničar : zbornik radova sa znanstvenog skupa Zagreb –

Varaždin, 13. – 15. travnja 2000. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 2001., str. 266.

– U tekstu se nalazi podataka o dopisivanju Branka Vodnika i Dragutina Prohaske.

735.

LIPOVČAN, Srećko.

Antun Gustav Matoš o Branku Vodniku. // Branko Vodnik: književni povjesničar : zbornik radova sa znanstvenog skupa Zagreb – Varaždin, 13. – 15. travnja 2000. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 2001., str. 222.

– O sporu Branka Vodnika i Dragutina Prohaske.

736.

MAŠTROVIĆ, Tihomil.

Da li je Ivo Andrić (i) hrvatski pisac?

Nad jabukama vile Hrvatice. Kroatističke studije.

Sveučilište u Zagrebu. Hrvatski studiji – Studia croatica. Biblioteka Croaticum, urednik Radoslav Katičić, sv. 3, Zagreb, 2001., str. 269–270.

– O Prohaskinoj ocjeni M. Krleže i I. Andrića.

737.

POSAVAC, Zlatko.

Vodnikova »književna studija o Anti Starčeviću. // Branko Vodnik: književni povjesničar : zbornik radova sa znanstvenog skupa Zagreb – Varaždin, 13. – 15. travnja 2000. / Urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 2001., str. 140.

– Usporedbe Vodnikove i Prohaskine povijesti hrvatske književnosti.

738.

PŠIHISTAL, Ružica.

Vodnikove književnopovijesne prosudbe o »ocu hrvatske književnosti«. // Branko Vodnik: književni povjesničar : zbornik radova sa znanstvenog skupa Zagreb – Varaždin, 13. – 15. travnja 2000. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 2000., str. 65–66.

– Spominje se Vodnikova ocjena Prohaskine *Ćitanke*.

739.

SCHIFFLER, Ljerka.

Doprinosa Branka Vodnika hrvatskoj enciklopedistici. // Branko Vodnik: književni povjesničar : zbornik radova sa znanstvenog skupa Zagreb – Varaždin, 13. – 15. travnja 2000. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 2001., str. 245, 251.

740.

ŠUNDALIĆ, Zlata.

Vodnik i prosvjetiteljstvo – povijest slova ili povijest duha. // Branko Vodnik: književni povjesničar : zbornik radova sa znanstvenog skupa Zagreb – Varaždin, 13. – 15. travnja 2000. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 2001., str. 100, 105, 110.

741.

VIGATO, Teodora.

Branko Vodnik i Komedija *Diogeneš* Tita Brezovačkog. // Branko Vodnik: književni povjesničar : zbornik radova sa znanstvenog skupa Zagreb – Varaždin, 13. – 15. travnja 2000. / Urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 2001., str. 228, 232.

2002.

742.

BATUŠIĆ, Nikola.

Dvije zanimljive kajkavske lokalizacije. August von Kotzebue – Papiga i Ljudih mrzenje i detinska pokora.

Starija kajkavska drama.

Disput, Zagreb, 2002., str. 79.

743.

JEMBRIH, Alojz.

Ivan Milčetić o kajkavštini. // Zbornik o Ivanu Milčetiću književnom povjesničaru, filologu i etnologu : Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Varaždin – Malinska, 19. – 20. travnja 2001., Varaždin, 16. studenoga 2001. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 2002., str. 110.

744.

MARIJANOVIĆ, Stanislav.

Milčetićeve prosudbe Relkovićeve Satira i mjesta M. A. Relkovića u hrvatskoj književnosti. // Zbornik o Ivanu Milčetiću književnom povjesničaru, filologu i etnologu : Zbornik radova sa znanstvenoga skupa Varaždin – Malinska, 19. – 20. travnja 2001., Varaždin, 16. studenoga 2001. / Glavni urednik Tihomil Maštrović. Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta [etc.], 2002., str. 453.

– O Prohaskinoj ocjeni književnoznanstvenog prinosa Ivana Milčetića.

2003.

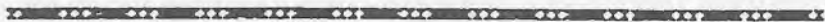
745.

PAVLIČIĆ, Pavao.

Jedino čitanje *Doma i svijeta*.

Barokni pakao. Rasprave iz hrvatske književnosti.

Naklada P.I.P., Zagreb, 2003., str. 224.

DR. DRAGUTIN PROHASKA

KOMEDIJA STAROGA ZAGREBA

ZAGREB 1916.
TISAK KR. ZEMALJSKE TISKARE.

Kazalo imena Prohaskine bibliografije i literature o Prohaski*

A

ALEKSANDROV-POGAČNIK, Nina 731
ANDREJEV, Leonid Nikolaevič 437
ANDRIĆ, Ivo 332, 427, 736
ANDRIĆ, Nikola 584, 613
ANDRIJAŠEVIĆ, Niko 44
ANGJELOVIĆ, Danko 337
APPENDINI, Urban 191
ARNOLD, Đuro 44

B

BABIĆ, Ljubo 245, 341
BABIĆ, Vladimir 620
BAČIĆ, Radoslav 275, 585
BALAVAC, Duje = KATUNARIĆ, Ante
BAN, Matija 339
BANDULOVIĆ, Ivan 34
BARAC, Antun 128, 349, 600, 683, 684
BARBULESCO, Ilija 156
BARBUSSA, Henry 409
BARTULICA, Milostislav 621
BARTULOVIĆ, Niko 369, 375, 376, 378,
411, 585, 586, 601–603, 605, 614, 616
BATUŠIĆ, Nikola 124, 742
BAUER, Marko 68
BEGO, Milan 592
BEGOVIĆ, Milan 110
BEISSIER, F. 74
BELIĆ, Aleksandar 420
BELOVIĆ – BERNADZIKOVSKA, Jelica
558
BENELLI, Sem 111
BENEŠIĆ, Ante 10, 16, 25, 39, 42, 169, 195
BENEŠIĆ, Damjan 192
BENETOVIĆ, Martin 191
BERINGER, Antonin 494

BERSTEIN, Henri 90, 99
BINIČKI, Josip 558
BISSON, Adolphe 117
BJÖRNSSON, Björnstjerne 70, 71
BOGDANOVIĆ, David 58
BOGDANOVIĆ, Milan 476, 618, 622, 636
BOIĆ, Emma 75, 77, 80, 177, 317
BOJNIČIĆ, Ivan pl. 225
BORANIĆ, Dragutin 58
BORDEAUX, Henry 97
BORKO, Božidar 658
BOROVSKÝ, Karel Havlíček 175
BORŠTINIK-ZVONARJEV, Sofija 112
BOTICA, Stipe 727
BOURGET, Paul 81
BOZDĚCH, Emanuel 334
BOŽIĆ, Ferdo 587
BRATULIĆ, Josip 732
BREŠIĆ, Vinko 699–703, 720
BREYER, Mirko 31, 36, 65, 124, 125, 184,
246
BREZOVAČKI, Tituš 182, 186, 577, 578, 741
BRLIĆ, Jagoda 403
BUBLIĆ, Dragan 623, 624
BUDISAVLJEVIĆ-PRIJEDORSKI, Bude
342
BUNIĆ, Jakov 129
BUNIN, Aleksandrevič Ivan 537

C

CAILLAVET, Gaston Armand de 96, 117
CANTILLY, Julija 119
CAR – EMIN, Viktor 592
CESAREC, August 344, 358, 362, 604, 605
CIHLAR-NEHAJEV, Milutin 592, 719
COSTA, Mario 74

* Brojevi u Kazalu navedeni su prema rednom broju bibliografske jedinice u kojoj se ime spominje.

CRIJEVIĆ, Ilija 192
 CRNJANSKI, Miloš 353, 616
 CURY, Andree 81
 CVIJANOVIĆ, S. B. 516, 639
 CVIJIĆ, Jovan 464

Č

ČERNÝ, Adolf 336, 497
 ČESKO, Antun 733
 ČIRIKOV, E. 17

Ć

ĆIRIL (Konstantin) 383
 ĆOROVIĆ, Vladimir 153, 297, 560, 561, 588
 ĆURČIN, Milan 5, 439

D

DANIČIĆ, Đuro 503
 DELORKO, Olinko 675
 DENIS, Ernest 147
 DEŽELIĆ, Velimir 4
 DIMOVIĆ, Đuro 440, 592
 DIVKOVIĆ, Matija 135
 DOMINIS, Marko Antonije 142
 DOMJANIĆ, Dragutin 312, 592
 DONADINI, Ulderiko 227, 366, 576, 580,
 581, 592
 DONAT, Branimir 689
 DOSTOJEVSKI, Fjodor Mihajlovič 260, 397,
 412, 451, 455, 468, 472, 533, 634, 640,
 642, 644–648, 664
 DRAČKI, Karlo 254, 266
 DRAGIŠIĆ, Higin 120
 DRAGUTINOVIĆ, Radoslav 659
 DRECHSLER, Branko = VODNIK, Branko
 DRTINA, František 502
 DRŽIĆ, Marin 672
 DUJMUŠIĆ, Jozo 19, 571
 DUKAT, Vladoje 176, 191
 DUNCKER, A. 11
 DVORNIKOVIĆ, Ljudevit 547
 DVORNIKOVIĆ, Vladimir 663

Đ

ĐORĐIĆ, Ignjat = ĐURĐEVIĆ, Ignjat
 ĐURĐEVIĆ, Ignjat 57, 60, 553, 554, 557, 674
 ĐURĐEVIĆ, Iso 246

ĐURIĆ, Miloš N. 335

E

ERASTOVIĆ, OZARSKI Juraj 377
 ESIH, Ivan 660, 669

F

FALIŠEVAC, Dunja 690, 693, 709
 FANCEV, Franjo 191, 721, 722
 FERDINAND, *austrijski prestolonasljednik*
 485
 FERIĆ, Đuro 191
 FILIPOVIĆ, HELDENTALSKI Adam 176
 FISCHER, Otokar 334, 396
 FISCHER, Terezija 1
 FLAKER, Aleksandar 668
 FLERS, Robert 96, 117
 FOERSTER, F. W. 207
 FONTAINE, la de 48
 FRANCEV, Franjo 192, 707, 70
 FRANGEŠ, Ivo 668, 696, 710, 717–719, 726

G

GAJ, Ljudevit 61, 93, 94, 268
 GAZEMAN, Gerhard 515, 526
 GEORGIJEVIĆ, Krešimir 671
 GJALSKI, Ksaver Šandor 12
 GLUSAC 667
 GOGOLJ, Nikolaj Vasiljevič 69, 228, 410
 GORKI, Maksim 253, 355, 356
 GRABOWSKI, Tadeusz Stanislaw 9, 13
 GRANTZ, Ignacije 263
 GRČIĆ, (FILIPOVIĆ) Ivan 135
 GULITTO, Cornelius 83
 GUNDULIĆ, Ivan 158, 266
 GURLITT, Cornelius 83
 GUYAN, M. 343

H

HALER, Albert 727, 728, 730
 HEIDENREICH, Julius 544, 666
 HILBERT, Jaroslav 334
 HODŽA, Milan 522, 532
 HOFMANNSTHAL, Hugo von 109, 110
 HOLČEK, Josef 219

HONDL, Stanko 32
HORVAT, Marija 181
HORVAT-KIŠ, Franjo 322, 436
HRANILOVIĆ, Vladimir 652
HUDEC, Jan 510
HUS, Jan 152, 179

I

IBSEN, Henrik 78, 89
ILEŠIĆ, Fran 27, 548, 562, 606, 607
ILIĆ, Vojislav J. 438
IVAKIĆ, Joza 14, 283, 395, 582, 602
IVKOVIĆ, Miloš 140, 554, 555
IVŠIĆ, Stjepan 361, 563

J

JAGIĆ, Vatroslav 34, 47, 121, 197, 277, 316,
318, 319, 482, 484, 486, 679, 720, 734
JAKOVLJEVIĆ, Ilija 625
JELAČIĆ, Josip *ban* 176
JELČIĆ, Dubravko 681, 682, 685–687, 707
JELENIĆ, Julijan 564
JEMBRIH, Alojz 712, 728, 734, 743
JENY, Guido 354
JEŽIĆ, Slavko 712, 713, 714
JOVANOVIĆ, Vojislav 637
JOVANOVIĆ, Z. P. 521
JUKIĆ, Ivan Frane 320
JURIĆ, Franjo 196, 320
JURIĆ, Vinko 285
JURKOVIĆ, Vinko 626

K

KAČIĆ MIOŠIĆ, Andrija 84, 552
KANIŽLIĆ, Antun 57, 60, 553, 554, 557,
671, 711
KAPUCIN, Petar Gregur = Juraj Maljavac
191
KARÁŠEK, Josef 21, 22, 128, 197
KARIHMAN, Ferid 708
KARLIĆ, Petar 191
KASUMOVIĆ, Ivan 191
KATALINIĆ JERETOV, Rikard 66
KATANČIĆ, Petar Matija 725
KATIČIĆ, Radoslav 725, 736
KATUNARIĆ, Ante 312
KEKEZ, Josip 688, 711

KEMUR ef. SEJFUDIN ŠEJH 153
KERNIC, Ančica 88–90
KESIĆ, Antun 34
KESTERČANEK, Vladimir 256
KIDRIČ, Franc 191
KLIMT, A. 325
KÖBLER, Đuro 191
KOČIĆ, Petar 329
KOHARIĆ, Janko 346
KOLAR, Slavko 236, 592
KOLENDIĆ, Petar 191
KOLUMBIĆ, Nikica 704
KOMBOL, Mihovil 710, 711, 715
KOMENSKI, Amos 448
KOSOR, Josip 321
KOSTELIĆ, Adam 581
KOSTIĆ, Lazar 2
KOŠČINA, Mato 324
KOTRULJIĆ, Benko 170
KOTZEBUE, August von 742
KOVTSKY, Mir. 495
KOVAČ, Zvonko 713
KOVAČEVIĆ, Ferdo 82
KOVAČIĆ, Krešimir 411
KOVIJANIĆ, Rista 639
KRALJEVIĆ, Marko 39, 440
KRANJČEVIĆ, Silvije Strahimir 56, 633, 781
KRAVAR, Zoran 673, 674, 676, 677, 697,
698
KREJČI, František 325
KRIZMAN, Tomislav 263, 581
KRIŽANIĆ, Juraj 162
KRKLEC, Gustav 608
KRLEŽA, Miroslav 216, 247, 250, 340, 344,
352, 358, 362, 592, 609–611, 668, 736
KRŠIĆ, Jovan 627, 655
KRŠNJAVI, Izidor 221
KRUMBACHER, K. 45
KUBA, Ludvik 500
KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan 187, 200
KULIN, *ban* 37
KUMIČIĆ, Toma 592
KUPRIN, Aleksej 189
KURELAC, Fran 191
KVAPIL, Jaroslav 327
KVEDER – DEMETROVIĆ, Zofka 264,
308, 649

L

LA FONTAINE, Jean de 48
 LAKATOŠ, Jose A. 17
 LAZAREVIĆ, Branko 480, 519
 LEGER, Louis 145, 569
 LESKOVAR, Janko 265, 590, 592
 LHOTKA, Franjo 100
 LINARDIĆ, Albert 558
 LIPOVČAN, Srećko 735
 LIVADIĆ, Branimir 166, 345, 581, 602
 LOJA, Hadži 329
 LOKAR, Janko 30
 LONČAR, Pavao 591
 LOUIS XIV. = LUJ XIV.
 LOVRIĆ, Božo 481, 520
 LUJ XIV., *kralj* 43
 LUNAČEK, Vladimir 245, 653, 654

LJ

LJUBUŠKI, L. = SITOVIĆ, Lovro

M

MALJAVAC, Juraj 192
 MARETIĆ, Tomo 218, 258
 MARIJANOVIĆ, Stanislav 720, 721, 744
 MARJANOVIĆ, Milan 300, 365, 550, 628
 MARKOVIĆ, Franjo 254, 266, 300, 592
 MARKOVIĆ, Ljubomir 629
 MARKUŠIĆ, Bernardin 126
 MARULIĆ, Marko 141
 MARTINOVIĆ, M. 593
 MASARYK, Tomaš G. 387, 413, 417–419, 441, 456, 501, 505–507, 511, 513, 516, 524
 MAŠIĆ, Branko 248, 272
 MAŠTROVIĆ, Tihomil 691, 710–715, 720–722, 724, 725, 727, 728, 730–741, 743, 744
 MATANOVIĆ, Juliana 695
 MATIČEVIĆ, Ivica 722
 MATIĆ, Svetozar 661
 MATIĆ, Tomo 252, 720, 721, 724
 MATOŠ, Antun Gustav 64, 132, 245, 252, 550, 565, 566, 568, 682, 735
 MAŽURANIĆ, Ivan 405, 563
 MAŽURANIĆ, Vladimir 154
 MEDULIĆ, Andrija 63, 181

MEREŠKOVSKI, Dmitrij Sergejevič 28, 220, 392
 MICKIEWICZ, Adam 185
 MIHANOVIĆ, Nedjeljko 678–680
 MIHOJEVIĆ, Josip 672
 MILČETIĆ, Ivan 191, 732, 743, 744
 MILČINOVIĆ, Adela 341, 408, 530
 MILČINOVIĆ, Andrija 41, 414, 602, 616
 MILER, Ferdo Z. 123
 MILETIĆ, Stjepan 114, 219
 MIŠČEVIĆ, Aleks 248
 MITROPAN, Petar 664
 MITROVIĆ, Ančica 68
 MONTESQUIEU, Charles – Louis 224
 MURKO, Matija 29, 444, 459
 MUSULIN, Stjepan 236

N

NAPOLEON, Bonaparte 192
 NATALIĆ BUDISLAVIĆ, Toma 191
 NAZOR, Vladimir 226, 259, 281, 349, 359, 542, 543, 581, 592, 612
 NEMEC, Krešimir 705, 706, 723, 729
 NEUBERT, A. 514
 NEVISTIĆ, Ivan A. 640
 NIKOLAJEVIĆ, Dušan S. 331
 NIKOLIĆ, Ferdo 630
 NIKOLIĆ, Mihovil 280, 286, 298, 581, 592, 594, 595
 NIKOLIĆ, Rikard 238, 592
 NODILO, Natko 346
 NUŠIĆ, Branislav 329, 347, 493, 499, 539

NJ

NJEMCOVA, Božena 209

O

OBRADOVIĆ, Dositej 23, 48, 102, 155
 OGRIZOVIĆ, Milan 41, 59, 100, 282, 300, 405, 592
 OSTOJIĆ, Tihomir 23
 OZAROVSKI, Jurij Erastovič 437

P

PALACKI 151
 PARMAČEVIĆ, Stjepan 495, 577

PAŠIĆ, Nikola 512
 PÁTA, Józef 465, 536
 PAULOV, Milad 512
 PAVLETIĆ, Krsto 32, 254, 592, 672
 PAVLETIĆ, Vlatko 670, 672
 PAVLIČIĆ, Pavao 745
 PAVLINOVIĆ, Mihovil 667a
 PECINOVSKÝ, Slava 300
 PEKARIĆ, Branko 209
 PELTZ, Stjepan 583
 PERZYNISKI, Vladzimirerz 97
 PETLEVSKI, Sibila 716
 PETRAČ, Božidar 714
 PETRANOVIĆ, Božidar 667
 PETRAVIĆ, Ante 285
 PETRIĆ, Niko 231
 PETROVIĆ, Petar-Pecija 592
 PETROVIĆ, Veljko 458
 PETROVSKI, N. N. 174
 POLIĆ, Nikola 631
 POLITEO, Ivo 278
 POLIVKA, J. 299
 POPOVIĆ, B. 130
 POSAVAC, Zlatko 737
 POSILOVIĆ, Pavao fra 191
 PRERADOVIĆ, Petar 1, 34, 62, 288, 300–
 –304, 306, 307, 315, 415, 551, 587, 592
 PRESTINI, Vladimir 389
 PREXIDR – SIEGER, Zdenka 184, 607
 PRZYBYSZEWSKI, Stanislaw 112
 PŠIHISTAL, Ružica 738
 PUCIĆ, PAVLOV Karlo 191
 PUCIĆ, Medo 185

R

RAČKI, Franjo 108
 RADIČEVIĆ, Branko 491
 RAVLIĆ, Jakša 667a, 572a
 RELKOVIĆ, Matija Antun 58, 191, 251,
 744
 REŠETAR, Milan 191, 570, 720
 RIBAR, Ivan 224
 ROLLAND, Romain 148, 253
 ROSENFELD, Morris 18
 ROSTAND, M. E. 115, 613
 RUŽIČKA – STROZZI, Marija 110, 545

S

SARDOU, Victorien 85
 SCHIFFLER, Ljerka 739
 SCHILLER, Friedrich 95
 SCHNEIDER, A. 63
 SCHNITZLER 86, 88
 SEKULIĆ, Ante 642, 690
 SEKULIĆ, Isidora 642
 SELAK, Ante 695
 SHAKESPEARE, William 107
 SHAW, Bernhard 105
 SIMONOVIĆ, Ivo 184, 607
 SITOVIĆ, Lovro 672a
 SKERLIĆ, Jovan 338, 367, 489, 496
 SKOK, Petar 48, 643, 662
 SOKAČIĆ, Živko 616
 SRKULJ, Stjepan 32
 STAMAC, Ante 710
 STANOJEVIĆ, Stanoje 420, 485
 STARČEVIĆ, Ante 737
 STEFANOVIĆ, Svetislav 422
 STOJAN, Slavica 730
 STRAJNIĆ, Kosta 576
 STRAŽNICKI, Milorad 581
 STEFANOVIĆ, Svetislav 422
 STRINDBERG, August 357
 STRITAR, Josip 54
 STROHAL, Rudolf 556
 STROSSMAYER, Josip Juraj 470, 540
 STROZZI, Tito 366, 616
 STULE, Franišek 538
 SUDERMANN, Hermann 72

Š

ŠAFARIK, Pavel Josef 151
 ŠANTIĆ, Aleksa 490
 ŠEGVIĆ, Cherubin 300
 ŠENOA, August 68, 194
 ŠENOA, Milan 87, 221
 ŠICEL, Miroslav 699
 ŠIDAK, Jaroslav 667
 ŠIMIĆ, Antun Branko 613, 614
 ŠIMUNOVIĆ, Dinko 385, 592
 ŠKARICA, Branko 126
 ŠKREB, Zdenko 710
 ŠKRLEC, Nikola de Lomnica 171
 ŠRABEC, Milan 81

ŠREPEL, Milivoj 300
 ŠTEFÁNEK, Ant. 532
 ŠTĚPANEK, Bedřich 446
 ŠTULA, František 538
 ŠUNDALIĆ, Zlata 724, 740
 ŠVELEC, Franjo 692, 715

T

TABORSKY, Mare 85, 86
 THOME, Ludwig 98
 THOMPSON, E. S. 261
 TOMAŠIĆ, Jovan 558
 TOMIĆ, Josip Eugen 44
 TOMINŠEK, Josip 54
 TOPOLŠČAK, S. 17
 TORBARINA, Josip 716
 TREŠČEC BRANJSKI, Vladimir 180
 TRNSKI, Ivan *vitez* 53, 300
 TRUBECKI, Evgenij *knez* 393
 TRUHELKA, Ćiro 174
 TUCIĆ, Srđan 326
 TUĆAN, Fran 261
 TURGENJEV, Ivan Sergejevič 328, 350, 386

U

UJEVIĆ, Ilija 26
 UJEVIĆ, Augustin 644

V

VALDEC, Rudolf *kipar* 290
 VAUPOTIĆ, Miroslav 668
 VAVRA, Nina 111
 VELIKANOVIĆ, Iso 221, 392
 VEREŠ, Slavko 312
 VERNIĆ, Zdenko 472, 645
 VIDAČIĆ, Marcel 61, 69, 72, 77, 78, 81, 83,
 85, 86, 88, 91, 95, 96, 99, 105, 106,
 110-118, 120
 VIDRIĆ, Vladimir 210
 VIGATO, Teodora 741
 VILHAR, Bogumila 111
 VODOPIĆ, Mate 730
 VODNIK, Branko 1, 31, 35, 36, 62, 134,
 135, 191, 226, 265, 298a, 300, 549, 551,

557, 567, 568, 615, 731, 732, 734, 735,
 737-741

VOJNOVIĆ, Ivo 24, 43, 206, 255, 257, 263,
 267, 270, 275, 279, 290, 292, 293, 296,
 348, 394, 396, 478, 541, 582, 592, 596,
 597, 613

VOLF, Ivan 151

VÖRÖS 312

VRAZ, Stanko 104, 119, 121, 122, 256

VRBANIĆ, Milan 575

VRHOVAC, Maksimilijan 4

VUKELIĆ, Zvonimir 584

VUKMIR, Mladen 650

W

WATSON, Seton 425

WEISNER, Alois 514

WENZELIDES, Arsen 290, 552, 592

WILDES, Oscar 87

WOLLMAN, Frank 492

WUNDT, Wilhelm 178

WYSPIANSKI, Stanislaw 188

Z

ZAGORKA – JURIĆ, Marija 592

ZAGORSKY, Vladimir 108

ZAHAR, Ivan Radoslav 300

ZAHAROV, Evgenije 646, 647

ZAMOTIN, I. J. 7, 8, 15

ZDIECHOWSKI, M. 50, 51, 300

ZENKL, Petar 534

ZEYER, Julius 334

ZLATAR, Andreja 726

ZMAJ, Jovan Jovanović 2

Ž

ŽARKOVIĆ, A. 616

ŽEROMSKI, Stefan 235

ŽIVANOVIĆ, Jeremija 572

ŽIVKOVIĆ, Andrija 598, 599

ŽIVOJINOVIĆ MASUKA, Velimir 474

ŽMEGAČ, Viktor 719

Kronika znanstvenoga skupa o Dragutinu Prohaski

Znanstveni skup o Dragutinu Prohaski održan je 16. i 17. svibnja 2002. godine u Osijeku. Program skupa započeo je već 15. svibnja 2002. u Slavonskom Brodu gdje su u Kazališno-koncertnoj dvorani Ivane Brlić Mažuranić predstavljeni zbornici radova s prethodnih skupova. U organizaciji Brodsko – posavske županije, Grada Slavonskog Broda, Matice hrvatske Slavonski Brod, Visoke učiteljske i Industrijsko – obrtničke škole iz Slavonskog Broda predstavljena je edicija *Hrvatski književni povjesničari* koja uključuje zbornike o *Mihovilu Kombolu*, *Slavku Ježiću*, *Franji Francevu*, *Albertu Haleru*, *Branku Vodniku* i *Ivanu Milčetiću* a posebno je promoviran *Zbornik o Tomi Matiću*, prvom predsjedniku Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (1942.–1946.) obzirom da je Slavonski Brod njegov rodni grad. Pri predavljanju zbornika, nakon pozdravnih riječi ravnatelja Kazališno-koncertne dvorane Ivane Brlić-Mažuranić, sudjelovali su akademik Nikica Kolumbić i prof. dr. sc. Tihomil Maštrović.

O putopisnim fragmentima brodskih putnika XVIII. i XIX. st. govorili su mr. sc. Gordana Pontar-Matković, prof. Marina Rogovski i dr. Marijan Balen. Dogadanje je popratila i izložba fotografija grada Broda učenika Industrijsko – obrtničke škole.

Petnaestog dana mjeseca svibnja dan je Slavonskog Broda, pa se prema tradiciji na glavnome trgu, uz nastupe estradnih zvijezda pale krijesovi. Slavonski Brod je, mogli bismo reći, Slavonija u minijaturi: pejzaž, folklor, glazba, kuhinja i ljudi, sve se to može pronaći u Brodu. Brodsko područje, prema arheološkim nalazima, svjedoči o naseljavanju u prapovijesti, u rimsko doba spominje se naseobina Marsonia, a pod današnjim imenom Brod se prvi put spominje u XIII. st. (1244.). Godine 1536. zauzimaju ga Turci i u njemu ostaju 155 godina. Kako bi se Brođani obranili od Turaka, podignuta je velika tvrđava Vaubanova tipa (1722.–1741.) koja postoji još i danas. Iz tog razdoblja potječe i barokni franjevački samostan s predivnim klastrom i spomen-sobom gdje je za vrijeme školovanja boravio pjesnik Dragutin Tadijanović. Sudionici znanstvenoga skupa iskoristili su boravak u Brodu za obilazak grada i najvažnijih spomenika kulture, a uistinu Slavonski Brod ima mnoge kulturne institucije koje čuvaju kulturno-povijesno naslje-

đe ovog kraja; muzej, galerije, obiteljsku zbirku Brlić-Mažuranić, zbirku Franjevačkog samostana, itd.

Oko 19 sati organizirana je večera za sudionike skupa pod sponzorstvom Gradskog poglavarstva grada Slavenskog Broda. Večeri su nazočili, uz sudionike skupa, župan Brodsko-posavski Mato Dorić i drugi ugledni gosti. Tom prigodom izmijenjeni su prigodni pokloni; što drugo nego knjige... Nakon završene večere, oko 21 sat, sudionici znanstvenog skupa o D. Prohaski krenuli put grada domaćina ovoga znanstvenoga skupa – Osijeka, kamo su stigli oko 23 sata. Dio sudionika smjestio se u hotelu *Osijek*, a dio u *Gradskoj vili*.

Prva sjednica Znanstvenoga skupa o Dragutinu Prohaski započela je s radom idućeg dana, 16. svibnja, u svečanoj dvorani Pedagoškog fakulteta Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u ulici Lorenza Jägera 9, gdje su se okupili predstavnici svih (Zagreb, Osijek, Rijeka, Split i Zadar), hrvatskih sveučilišta. Na prvoj sjednici Znanstvenoga skupa o Dragutinu Prohaski predsjedali su prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić, prof. dr. sc. Tihomil Maštrović i prof. dr. sc. Stanislav Marijanović. Nakon pozdravnih riječi predsjedavajućeg, sudionike skupa pozdravila je prorektorica za nastavu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera prof. dr. sc. Draženka Jurković. Skupu je nazočila unuka Dragutina Prohaske Jasmina Lovrinčević r. Đurđević koja je zahvalila organizatorima i sudionicima skupa i kojoj je tom prigodom prof. dr. sc. S. Marijanović uručio neke tek pronađene Prohaskine rukopise.

Radni dio skupa otvorio je svojim priopćenjem o *Prohaskinom pristupu starijoj hrvatskoj književnosti* akademik Nikica Kolumbić sa Sveučilišta u Zadru. O *Odrednicama »Pregleda savremene hrvatsko – srpske književnosti« Dragutina Prohaske* govorila je prof. dr. sc. Nina Aleksandrov-Pogačnik s Hrvatskih studija Sveučilišta u Zagrebu, dok je doc. dr. sc. Ines Srdoč-Konestra riječkog Filozofskog fakulteta izvijestila o *Prohaskinoj studiji o baroku u hrvatskoj književnosti*.

Uslijedila je zatim kratkotrajna stanka, nakon čega je prof. dr. sc. Tihomil Maštrović govorio o polemikama *Prohaske i Matoša*. Prof. dr. sc. Branka Brlenić-Vujić s Pedagoškoga fakulteta Sveučilišta u Osijeku svoje je priopćenje nasloвила *O Proljetnom salonu 1916. i Prohaskinim Ženskim licima u hrvatskoj književnosti*. Završno predavanje prve sjednice održao je prof. dr. sc. Stanislav Marijanović govoreći o *Dragutinu Prohaski – piscu svojega života*. Raspravom u kojoj su sudjelovali prof. dr. sc. Šimun Jurišić, dr. sc. Gorana Doliner i prof. dr. sc. S. Marijanović završena je prva sjednica znanstvenog skupa u Osijeku, nakon čega je u osječkom restoranu *Bonus* organiziran zajednički objed za sudionike skupa.

Druga sjednica znanstvenoga skupa pod predsjedanjem prof. dr. sc. B. Brlenić-Vujić i doc. dr. sc. I. Srdoč-Konestra održana je u popodnevним satima istoga dana, također u svečanoj dvorani Pedagoškog fakulteta Sveučilišta u Osijeku.

Radni dio skupa otvorila je doc. dr. sc. Zlata Šundalić iz Osijeka govoreći o *Siromašnoj slavonskoj crkvi i bogatoj isusovačkoj crkvi u Dubrovniku (ili Prohaska o baroku)*, nakon čega je doc. dr. sc. Zvezdana Rados sa Sveučilišta u Zadru priopćila izlaganje pod naslovom *Dragutin Prohaska o Vladimiru Nazoru*. Prije stanke, svoje izlaganje *O jednom neobjavljenom Prohaskinu jezikoslovnom djelu i drugim jezičnim promišljanjima* govorila je doc. dr. sc. Vlasta Rišner iz Osijeka.

Drugi dio druge sjednice otvorila je prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić s Pedagoškog fakulteta iz Osijeka koja je svoje priopćenje naslovila: *Frazeologija u Prohaskinu »Ilirizmu u Osijeku«*; potom je mr. sc. Ernest Fišer iz Varaždina svoje priopćenje posvetio *Polemici Prohaska – Vodnik*; a dr. sc. Šimun Jurišić sa Sveučilišta u Zadru izvjestio je o *Prohaskinu »Pregledu savremene hrvatsko-srpske književnosti« u očima kritičara*. Završno predavanje druge sjednice održala je dr. sc. Andrea Sapunar iz Odsjeka za povijest hrvatske književnosti Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU u Zagrebu govoreći o *Prohaskinoj studiji o slavenskom kulturnom problemu (Das slawische Kulturproblem, 1914.)*. U raspravi koja je uslijedila, sudjelovali su prof. dr. sc. S. Marijanović i prof. dr. sc. Milorad Nikčević, upozoravajući kako Prohaska nije imao sluha za specifičnosti jezika i književnosti pojedinih južnoslavenskih naroda, te kako crnogorske pisce netočno uvrštava među srpske pisce. Nakon završetka druge sjednice sudionici su pozvani na večeru u Tvrdi, u organizaciji Gradskog poglavarstva, gdje su tijekom večeri stigle radosne vijesti: prof. dr. sc. Nikica Kolumbić izabran je za redovitog člana Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti, a isti dan donesena je odluka o osnivanju Sveučilišta u Zadru, što je dolično proslavljeno na brodu – kavani usidrenom u dravskoj marini.

Prvo izlaganje idućeg dana (17. svibnja) na trećoj sjednici, kojoj su predsjedali akademik Dubravko Jelčić, prof. dr. sc. T. Maštrović i prof. dr. sc. Lj. Kolenić, podnio je akademik Jelčić pojašnjavajući odnos *Prohaska – Krleža*, nakon čega je mr. sc. Tihomir Živić obradio *Zasluživanje baštinijenoga: Prohaskina »Hrvatsko – srpska književnost u Bosni i Hercegovini od početaka u XI. st. do narodnoga preporoda u XIX. stoljeću.«* Dr. sc. Gorana Doliner iz Odsjeka za povijest glazbe Zavoda za povijest hrvatske književnosti, kazališta i glazbe HAZU iz Zagreba pripremila je svoje izlaganje na temu *Hrvatske glazbena historiografija i »Budimski lekcionari...« Dragutina Prohaske*.

Nakon stanke i osvježenja drugi dio treće sjednice otpočeo je izlaganjem *Dragutin Prohaska o komediji starog Zagreba* Tamare Gobo iz Zagreba. Prof. dr. sc. M. Nikčević osvrnuo se na *Metodološke koncepcije književnosti Dragutina Prohaske u udžbenicima srednjoškolske izobrazbe*. Zaključno predavanje treće sjednice znanstvenoga skupa održao je akademik Radoslav Katičić govoreći o *Književnom povjesničaru Dragutinu Prohaski u svjetlu svojega prikaza starije pismenosti u Bosni i Hercegovini*. Svojevrsni sažetak po završetku skupa dao je S. Marijanović, koji je istaknuo značenje

skupa za proučavanje D. Prohaske. Manje obrađen ostao je Prohaskin »praški dio« od 1921. do smrti. Marijanović je obećao i podizanje spomen ploče D. Prohaske u Osijeku. Uz čestitku novom akademiku N. Kolumbiću, zahvalu je na kraju iznio T. Maštrović, predsjednik Organizacijskog odbora. Nakon završene posljednje sjednice sudionike Znanstvenog skupa primila je prorektorica Sveučilišta u Osijeku prof. dr. Draženka Jurković u zgradi Rektorata Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera. Ona je sudionike skupa upoznala s osnovnim podatcima o osječkome Sveučilištu koje ima više od 10800 studenata, 494 znanstvenika i nastavnika, 90 znanstvenih novaka i 12 međunarodnih projekata. Sveučilište ima 9 fakulteta i 1 sveučilišni odjel te 19 dodiplomskih studija. Sudionici skupa slobodno poslijepodne proveli su u šetnji gradom i upoznavajući se s njegovom poviješću, nakon čega je u organizaciji osječkog Pedagoškog fakulteta održana svečana večera za sudionike znanstvenoga skupa u restoranu *Bonus*.

U subotu, 18. svibnja, sudionici skupa su posjetili Vukovar i Ilok. Uz pomoć prof. dr. sc. S. Marijanovića dobili su potpuniju sliku tog kraja, a osobito obzirom na teška stradanja tog dijela Hrvatske u Domovinskom ratu. Vukovar danas stoji razrušen, razaranje je imalo katastrofalne razmjere. Uništeno je mnogo toga po čemu je Vukovar bio prepoznatljiv, danas ovaj grad stoji kao slika srpskog bezumlja, koje je htjelo oteti grad iz krila hrvatske domovine. U Vukovaru sudionici skupa posjetili su dvorac grofova Eltz iz godine 1750., nažalost sada u devastiranom stanju, ali ohrabruje započeta obnova. U dvorcu se nalazi i *Zbirka Bauer* što su je svom gradu darovali Antun i Antonija Bauer. Mnoštvo vrijednih umjetnina, slika, grafika, skulptura s posebnim naglaskom na hrvatsku modernu umjetnost, znače istinsku vrijednost.

Na križu, spomeniku žrtvama Domovinskog rata, u ime sudionika znanstvenog skupa T. Maštrović, A. Sapunar i T. Gobo položili su vijenac.

Ilok, gradić na desnoj obali Dunava bio je naše iduće odredište. Dočekao nas je tamo ravnatelj muzeja grada Iloka Mato Butorović, ujedno naš vodič. Saznali smo, između ostalog, kako je Ilok bio sjedište bana Slavonije i Hrvatske i kralja Bosne – Nikole Iločkog (1471.–1477.) koji je u ovome gradu posjedovao vlastitu kovnicu novca. Nakon oslobođenja od turske okupacije 1688. papa Inocent XI. daje Ilok i cijelo to područje na upravljanje talijanskoj obitelji Odeschalchi koji podižu visoko kvalitetne sorte vinograde, te uvode novinu u prometu vinom: prodaju ga po prvi put u Europi u bocama. Obilazeći podrume, nije teško primijetiti štete nastale tijekom sedmogodišnje srpske okupacije iločkog kraja (1991.–1998.). Očarani ljepotom iločkih podruma degustirali smo visokokvalitetna i nepovnljiva vina poput Traminca, Graševine, Bijelog pinota, Chardonnaya, Rajnskog Rizlinga... znala je i kraljica Elizabeta još u XIX. stoljeću za ta vina, pa su ih tako uredno konzumirali i na engleskom dvoru, a ta je tradicija nastavljena, pa se traminac i danas u velikim količinama izvozi u Veliku Britaniju.

Radno predsjedništvo Prve sjednice Znanstvenoga skupa o D. Prohaski (prof. dr. sc. T. Maštrović, prof. dr. sc. Lj. Kolenić, prof. dr. sc. S. Marijanović).

S Treće sjednice Znanstvenoga skupa održane 18. svibnja 2002. na Pedagoškom fakultetu u Osijeku; svoj referat izlaže akademik Dubravko Jelčić.

Posjet Dvorcu Eltz u Vukovaru.

Sudionici Znanstvenoga skupa o D. Prohaski položili su u Vukovaru vijenac na spomenik žrtvama za slobodnu Hrvatsku.

Cijeli Ilok obiluje tragovima iz turskog doba, što ne čudi obzirom na dugotrajnu nazočnost Turaka na ovome području. Šetnjom uz zidine grada, stiže se i do franjevačke, a ujedno i župne crkve sv. Ivana Kapistrana koja je izgrađena 1349. godine u gotičkom stilu. U vrijeme izgradnje crkva je bila posvećena Majci Božjoj na nebo uzetoj, rekao nam je M. Butorović, te se osvrnuo na život Ivana Kapistrana i goste upoznao sa znamenitostima ove crkve, starijom i poglavito novijom poviješću vezanom uz Domovinski rat. U srednjem vijeku, u obrani Iloka od Turaka sudjeluje Ivan Kapistran, franjevac i svetac od 1690. godine. Kao nadgrobnu Kapistranovu crkvu, godine 1468., daje je produžiti Nikola Iločki za 12 metara, te tada dobiva današnji izgled. Arhitekt Herman Bollé u razdoblju od 1906. do 1913. godine obnavlja je u neogotičkom stilu i nadograđuje toranj. Oltarna slika, rad bečkog slikara Josipa Kesllera 1862. god., prikazuje Kapistrana pod beogradskom tvrđavom. S desne Kapistranove strane nalazi se lik sv. Bernardina Sijenskog, a s lijeve sv. Jakov Markinski koji je bio papin poslanik za bogumile i heretike. Neposredno uz crkvu nalazi se kapelica tj. soba u kojoj je Kapistran umro. Do godine 1776. ova kapela je bila redovnička soba, a na ploči iznad ulaznih vrata opisan je njegov život. Slikar Mirko Rački godine 1909. slika Kapistrana uz kojeg prikazuje sve osobe koje su pisale o njemu.

Uslijedio je zatim ručak u dvorcu plemićke obitelji Odeschalchi, sada adaptiranoj u muzej i restoran starinskog stila. Tijekom ručka izmijenjeni su darovi između predsjednika Odbora znanstvenoga skupa prof. dr. T. Maštovića i gosp. M. Butorovića, te uz zdravicu prof. dr. S. Marijanovića i prof. dr. Radoslava Katičića uputili smo se, doslovno, umočiti prst u Dunav, raspravljajući o smjeru granice s našim istočnim susjedima i nastojeći se svim snagama braniti od rojeva komaraca, no rijetki su u tome i uspjeli.

Iduća postaja našeg izleta bio je posjet privatnom podrumu gospodina Mirka Čobankovića. Njegov vinograd je posađen 1990., kapacitet njegova podruma je 35000 litara, a trenutno je u bačvama bilo 13000–15000 litara Graševine. Uz zdravicu:

*»Probudi se i zapjevaj Srijeme
nek vinograd te loze rasplete,
nek grožđe miri neka vino teče«*

degustirali smo izuzetno kvalitetnu Čobankovićevu Graševinu i okrijepili se domaćim jagodama.

U kasnim poslijepodnevrim satima uslijedio je povratak. Putem je sudionicima skupa akademik Radoslav Katičić, kao potomak iločkog kraja, nadahnuto kazivao neke iločke zanimljivosti. Povratkom u Osijek, gdje smo se nakon odmora pozdravili s našim osječkim prijateljima, nastavili smo put Zagreba. Prolazeći pokraj Đakova, akademik Katičić govorio nam je o Josipu Jurju Strossmayeru i njegovoj ulozi u hrvatskoj kulturnoj i duhovnoj povjesnici, o čemu se u autobusu razvila i zanimljiva rasprava.

U Zagreb smo stigli oko 23 sata i prepuni dojmova uputili se »svak na svoju stranu«.

Dragutin Prohaska

Ilirizam u Osijeku

Dragutin Prohaska: *Ilirizam u Osijeku*. Slavonica, 40. knjiga, VIII. kolo.
Priredio i pogovor napisao Milovan Tatarin. Vinkovci, 1994.

HRVATSKI KNJIŽEVNI POVJESNIČARI

ZNANSTVENI SKUP O
DRAGUTINU PROHASKI

Program znanstvenoga skupa

OSIJEK,
16.-17. svibnja 2002.

ORGANIZATORI

Filozofski fakultet Sveučilišta u Rijeci
Filozofski fakultet u Zadru Sveučilišta u Splitu
Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu
Hrvatsko filološko društvo Zadar
Hrvatsko filološko društvo Zagreb
Pedagoški fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera Osijek
Visoka učiteljska škola Osijek

ORGANIZACIJSKI ODBOR**Predsjednik**

Prof. dr. sc. Tihomil Maštrović

Članovi

Mr. sc. Ernest Fišer
Prof. dr. sc. Darko Gašparović
Prof. dr. sc. Sanda Ham
Prof. dr. sc. Nikica Kolumbić
Prof. dr. sc. Stanislav Marijanović
Dr. sc. Borislav Pavlovski
Prof. dr. sc. Ana Pintarić
Akademik Miroslav Šicel
Doc. dr. sc. Irena Vodopija

Tajnik

Marinko Šišak, prof.

SPONZORI

Grad Osijek
Grad Slavonski Brod
Sloboda – Osijek
Županija Brodsko-posavska

P R O G R A M

SRIJEDA, 15. svibnja 2002.

ZAGREB, Ulica grada Vukovara 68

15.00 Polazak autobusa za Slavonski Brod i Osijek.

SRIJEDA, 15. svibnja 2002.

SLAVONSKI BROD, Kazališno-koncertna dvorana Ivane Brlić Mažuranić, Trg Stjepana Miletića 12

18.00 Predstavljanje zbornika *Hrvatski književni povjesničari* a napose *Zbornika o Tomi Mauću* i *Zbornika o Ivanu Milčetiću*

Sudjeluju: prof. dr. sc. Nikica Kolumbić, prof. dr. sc. Tihomil Maštrović
prof. dr. sc. Vinko Brešić

19.00 Večera za sudionike skupa

SRIJEDA, 15. svibnja 2002.

OSIJEK

22.00 Dolazak sudionika znanstvenog skupa i smještaj

ČETVRTAK, 16. svibnja 2002.

OSIJEK, Pedagoški fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera Osijek, Lorenza Jägera 9

9.00 Prva sjednica znanstvenoga skupa

Predsjedaju: prof. dr. sc. Tihomil Maštrović, prof. dr. sc. Sanda Ham,
prof. dr. sc. Stanislav Marijanović

• POZDRAVNE RIJEČI

Prof. dr. sc. Nina Aleksandrov-Pogačnik (Zagreb):

Odrednice *Pregleda savremene hrvatsko-srpske književnosti* Dragutina Prohaske

Prof. dr. sc. Nikica Kolumbić (Zadar):

Prohaskin pristup starijoj hrvatskoj književnosti

Doc. dr. sc. Ines Srdoč Konestra (Rijeka):

Prohaskina studija o baroku u hrvatskoj književnosti

- Stanka i osvježenje

Prof. dr. sc. Tihomil Maštrović (Zagreb):
Prohaska i Matoš

Prof. dr. sc. Vinko Brešić (Zagreb):
Dragutin Prohaska i »Hrvatska njiva«

Prof. dr. sc. Branka Brlenić-Vujić (Osijek):
Proletni salon 1916. i Prohaskina *Zenska lica u hrvatskoj književnosti*

Prof. dr. sc. Nikola Ivanišin (Zadar):
O Prohaskinu predgovoru *Akordima* Iva Vojnovića

Prof. dr. sc. Stanislav Marijanović (Osijek):
Dragutin Prohaska – pisac svojega života

- Rasprava

12.00 Završetak rada

13.00 Zajednički objed za sudionike skupa

ČETVRTAK, 16. svibnja 2002.

OSIJEK, Pedagoški fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera Osijek, Lorenza Jägera 9

16.00 Druga sjednica znanstvenoga skupa

Predsjedaju: prof. dr. sc. Branka Brlenić-Vujić, doc. dr. sc. Ines Srdoč Konestra,
dr. sc. Hrvojka Mihanović-Salopek

Doc. dr. sc. Zlata Šundalić (Osijek):
Siromašne slavonske crkvice i bogata isusovačka crkva u Dubrovniku
(ili Prohaska o baroku)

Dr. sc. Hrvojka Mihanović-Salopek (Zagreb):
Prohaska o ženskim likovima u hrvatskoj književnosti

Doc. dr. sc. Zvezdana Rados (Zadar):
Dragutin Prohaska o Vladimiru Nazoru

Doc. dr. sc. Vlasta Rišner (Osijek): O jednom neobjavljenom Prohaskinu
jezikoslovnom djelu i drugim jezičnim promišljanjima

- Stanka i osvježenje

Prof. dr. sc. Ljiljana Kolenić (Osijek):
Frazeologija u Prohaskinu *Ilirizmu u Osijeku*

Dr. sc. Helena Sablić Tomić (Osijek):

Interpretacija *ženskoga* u tekstovima Dragutina Prohaske

Mr. sc. Ernest Fišer (Varaždin):

Polemika Prohaska-Vodnik

Prof. dr. sc. Šimun Jurišić (Split):

Prohaskin *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti* u očima kritičara

- Rasprava

18,30 Završetak rada

19.30 Zajednička večera za sudionike skupa

PETAK, 18. svibnja 2002.

OSIJEK, Pedagoški fakultet Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera Osijek, Lorenza Jágera 9

10.00 Treća sjednica znanstvenoga skupa

Predsjedaju: akademik Dubravko Jelčić, prof. dr. sc. Vinko Brešić,
prof. dr. Ljiljana Kolenić

Akademik Miroslav Šicel (Zagreb):

Prohaska u kontekstu hrvatske književne historiografije

Akademik Dubravko Jelčić (Zagreb)

Prohaska i Krleža

Dr. sc. Ružica Pšihistal (Osijek):

Prohaskina opservacija: Marulić kao prethodnik Komenskog?

Dr. sc. Andrea Sapunar (Zagreb):

Prohaskina studija o slavenskom kulturnom problemu (*Das slawische Kulturproblem*, 1914)

Mr. sc. Tihomir Živić (Osijek):

Zasluživanje baštinjenoga: Prohaskina *Hrvatsko-srpska književnost* u Bosni i Herecegovini od početaka u XI. st. do narodnoga preporoda u XIX. Stoljeću

Dr. sc. Gorana Doliner (Zagreb):

Hrvatska glazbena historiografija i *Budimski lekcionari...* Dragutina Prohaske

- Stanka i osvježenje

Prof. dr. sc. Alojz Jembrih (Zagreb):

Epistolarni Prohaskini planovi i ostvarenja (ili očitovanja V. Jagiću 1905.–1923.)

Dr. sc. Robert Bacalja (Zadar):

Korespondencija Dragutina Prohaske i Arsena Wenzelidesa

Tamara Gobo, prof. (Zagreb):

Dragutin Prohaska o komedijama starog Zagreba

Prof. dr. sc. Milorad Nikčević (Osijek):

Metodološke koncepcije književnosti Dragutina Prohaske u udžbenicima srednjoškolske izobrazbe

Akademik Radoslav Katičić (Beč):

Književni povjesničar Dragutin Prohaska u svjetlu svojega prikaza starije pismenosti u Bosni i Hercegovini

- Rasprava

12.30 Završetak rada

13.00 Primanje za sudionike znanstvenoga skupa u rektoratu Sveučilišta Josipa Jurja Strossmayera u Osijeku

20.00 Svečana večera za sudionike znanstvenoga skupa

SUBOTA, 18. svibnja 2002.

VUKOVAR, ILOK

9,00 Izlet u Vukovar i Ilok uz stručno vodstvo.

14.00 Zajednički objed u restoranu »Dvorac« u Iloku

21.30 Dolazak u Zagreb

POPIS SLIKOVNIH PRILOGA

Dragutin Prohaska: <i>Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti.</i> Izvanredno izdanje Matice hrvatske, Zagreb, 1921.	16
Dragutin Prohaska: <i>Pregled hrvatske i srpske književnosti.</i> I. <i>Do realizma 1880.</i> , vlastita naklada, Zagreb, 1919.	26
Dragutin Prohaska: <i>Das kroatisch-serbische Schrifttum in Bosnien und der Herzegowina von den Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert</i> , Verlag der Buchhandlung Mirko Breyer, Zagreb, 1911.	36
Dragutin Prohaska: <i>Ignjat Đorđić i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti.</i> U Zagrebu, 1909. (Pretiskano iz 178. Knjige <i>Rada Jugoslavenske akademije znanosti i umjetnosti.</i>)	44
Dragutin Prohaska: <i>Jugoslavenska akademija i hrvatska drama.</i> Zagreb, 1917. (Poseban otisak iz <i>Savremenika</i> , XI, br. 5, Zagreb, 1917.)	86
Dragutin Prohaska: <i>O pjesniku slobode. Studije o književnom radu Ive Vojnovića povodom njegove šestdesetgodišnjice.</i> Naklada Radoslava Bačića – Osijek, Osijek, 1918.	114
Dragutin Prohaska: <i>Ženska lica u hrvatskoj književnosti.</i> Naklada knjižare Mirka Breyera, Zagreb, 1916. (Predavanje održano na izložbi Ive Simonovićeve i Zdenke Pexidr-Siegerove u Zagrebu 26. lipnja 1916.)	126
Dragutin Prohaska: <i>Fjodor Mihajlovič Dostojevski. Studija o sveslavenskom čovjeku.</i> Zagreb, 1921.	138
Dragutin Prohaska: <i>Utjecaj T. G. Masaryka na modernu jugoslovensku kulturu.</i> Praha, 1927. (Pretiskano iz: T. G. Masaryk: <i>Zbornik</i> , Beograd–Praha, 1927.)	146
Dragutin Prohaska: <i>Srbocharvátská literatura. I. Předválečná Moderna; II. Nacionální hnutí; III. Poválečná literatura.</i> Praha, 1928.	182
Dragutin Prohaska: <i>Vrazove Djulabije.</i> Zagreb, 1910. (Pretiskano iz <i>Savremenika</i> , V, br. 7, Zagreb, svibanj 1910.)	196
Dragutin Prohaska: <i>Ilirizam u Osijeku (1835. – 1849.). Predavanje, držano u Osijeku dne 4. i 7. listopada 1911.</i> Zagreb, 1913. (Pretiskano iz <i>Savremenika</i> , VII, br. 1–7, 10–12, Zagreb, 1912.)	214

- Hrvatska čitanka za prvi i drugi razred viših trgovačkih škola.* Složio i uredio dr. Dragutin Prohaska, profesor u Kr. realnoj gimnaziji zagrebačkoj. Trošak i naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. Vlade. U Zagrebu, 1910. 248
- Dragutin Prohaska: *Naraštaji najnovije hrvatske književnosti od 1850.–1915.* Zagreb, 1916. 278
- Osmrtnica Terezije Prohaska rođ. Schlott, supruge Dragutina Prohaske, iz koje je razvidan sastav brojne obitelji Prohaska. . . . 283
- Ivan Mažuranić: *Smrt Smail-age Čengića.* Spremio i protumačio Dragutin Prohaska, profesor u Kraljevskoj realnoj gimnaziji u Zagrebu. Odabrana dela za školu, knjiga 4. Uređuje Tihomir Ostojić. Beograd, 1911. 285
- Hrvatska čitanka za 3. i 4. razred trgovačke akademije. Pregled hrvatske i srpske književnosti i ogledi.* Napisao dr. Dragutin Prohaska, profesor Kr. trgovačke akademije u Zagrebu. Trošak i naklada Kr. hrv.-slav.-dalm. zem. vlade. Tisak Kr. zemaljske tiskare. Zagreb, 1918. 286
- Dragutin Prohaska: *Komedija staroga Zagreba.* Zagreb, 1916. . . . 376
- Radno predsjedništvo Prve sjednice Znanstvenoga skupa o D. Prohaski (prof. dr. sc. T. Maštović, prof. dr. sc. Lj. Kolenić, prof. dr. sc. S. Marijanović). 387
- S Treće sjednice Znanstvenoga skupa održane 18. svibnja 2002. na Pedagoškom fakultetu u Osijeku; svoj referat izlaže akademik Dubravko Jelčić. 387
- Posjet Dvorcu Eltz u Vukovaru. 388
- Sudionici Znanstvenoga skupa o D. Prohaski položili su u Vukovaru vijenac na spomenik žrtvama za slobodnu Hrvatsku. 388
- Dragutin Prohaska: *Ilirizam u Osijeku. Slavonica*, 40. knjiga, VIII. kolo. Priredio i pogovor napisao Milovan Tatarin. Vinkovci, 1994. 390
- Pregled hrvatske i srpske književnosti i ogledi. Za III. i IV. razred trgovačkih akademija.* Napisao dr. Dragutin Prohaska, docent u Visokoj trgovačkoj školi u Pragu. Tisak i naklada Jugoslovenske štampe d. d. Zagreb, 1929. 400
- S Druge sjednice Znanstvenoga skupa o Dragutinu Prohaski u Osijeku. 410
- Akademik Radoslav Katičić zdravicom pozdravlja sudionike Znanstvenoga skupa o Dragutinu Prohaski u iločkom restoranu »Dvorac«. 410

Napomena

Uz radove uvrštene u *Zbornik o Dragutinu Prohaski*, čije sažete verzije su pročitane na znanstvenom skupu održanom u Osijeku 16. i 17. svibnja 2002., valja istaći da nekoliko referenata iz različitih razloga nisu stigli izvršiti svoje tekstove, premda su prijavili svoja priopćenja, a teme tih priopćenja prihvatio je i Organizacijski odbor Znanstvenog skupa o Dragutinu Prohaski. Na taj je način, nažalost, u zborniku izostalo nekoliko važnih motrišta na Prohaskin stvaralački opus i na njegovo svekoliko situiranje u hrvatsku znanstvenu, književnu i kulturnu povjesnicu. Riječ je o priopćenjima što su ih za znanstveni skup o Prohaski prijavili Vinko Brešić (Zagreb): *Dragutin Prohaska i »Hrvatska njiva«*, Nikola Ivanišin (Zadar): *O Prohaskinu predgovoru »Akordima« Iva Vojnovića*, Ružica Pšihistal (Osijek): *Prohaskina opservacija: Marulić kao prethodnik Komenskog?* i Tamara Gobo (Zagreb): *Dragutin Prohaska o komedijama starog Zagreba*. Također nisu uspjeli dogovori s nekolicinom kolega iz Češke koji su zamoljeni da detaljnije istraže Prohaskin rad u toj zemlji i o tome izvijeste na znanstvenom skupu, te napišu svoje priloge za *Zbornik o Dragutinu Prohaski*, pa će taj važan segment njegova djelovanja i dalje ostati istraživački izazov, time da će ga ovaj *Zbornik* zasigurno osnažiti.

Svi znanstveni i stručni prilozi uvršteni u *Zbornik o Dragutinu Prohaski* prošli su odgovarajući recezentski postupak tako da su napisane po dvije stručne recenzije za svaki od priloga, a provedena je UDK klasifikacija čime je udovoljeno standardima uređivanja znanstvenih izdanja.

PREGLJED HRVATSKE I SRPSKE KNJIŽEVNOSTI

I OGLEDI

ZA III. i IV. RAZRED TRGOVAČKIH AKADEMIJA

NAPISAO:

DR. DRAGUTIN PROHASKA,
DOCENT U VISOKOJ TRGOVAČKOJ ŠKOLI U PRAGU

ZAGREB

TISAK I NAKLADA JUGOSLOVENSKE ŠTAMPE D. D.

1 9 2 9.

Pregled hrvatske i srpske književnosti i ogledi. Za III. i IV. razred trgovačkih akademija. Napisao dr. Dragutin Prohaska, docent u Visokoj trgovačkoj školi u Pragu. Tisak i naklada Jugoslovenske štampe d. d. Zagreb, 1929.

Kazalo imena

A

ALAUPOVIĆ, Tugomir 273
ALEKSANDAR I. KARAĐORĐEVIĆ, *kralj*
134
ALEKSANDROV-POGAČNIK, Nina 37,
384
ANČIĆ, Ivan 174
ANDREINI, Giambattista 70
ANDRIĆ, Ante 129
ANDRIĆ, Ivo 15–17, 40, 128, 135, 187, 282
ANTUNOVIĆ V., Friml 167
ARIOSTO, Lodovico 72
ARISTOTEL 239
ARSENIJEVIĆ, Kosta 241

B

BABIĆ, Tomo 21, 52, 175
BABUKIĆ, Vjekoslav 188, 189
BACALJA, Robert 249, 253
BAČIĆ, Ambroz 52
BAČIĆ, Radoslav 114, 129, 283
BADALIĆ, Hugo 229, 254
BAHTIN, Mihail 38
BALEN, Marijan 383
BALZAC, Honoré de 216, 217
BANDULAVIĆ, Ivan 62, 65, 194, 221–228,
260, 263
BARAC, Antun 10, 23, 39, 41, 106, 107,
109, 110, 112, 128, 132, 156, 176, 179,
218, 220, 229, 281
BARAKOVIĆ, Juraj 52, 63, 64
BARRES, Maurice 108
BARTOLIĆ, Zvonimir 67, 68, 70, 77
BARTULICA, Milostislav 216, 219
BARTULOVIĆ, Niko 132, 156, 163
BATUŠIĆ, Nikola 111, 112, 124
BAUDELAIRE, Charles 121
BAUER, Antonija 386
BAUER, Antun 386
BAUER, Ernest 92
BEGO, Marin 253
BEGOVIĆ, Milan 12, 14, 68, 122, 147,
252–254
BEKER, Miroslav 232
BELIĆ, Aleksandar 171, 172
BELLONI, Antonio 53, 68–70, 77
BELOSTENEC, Ivan 52
BENELLI, Sem 251
BENEŠ, Eduard 128
BENEŠIĆ, Ante 129, 130
BENEŠIĆ, Franjo 129
BENEŠIĆ, Julije 128, 129, 131, 136, 137,
167, 215, 252
BENETOVIĆ, Martin 21, 52
BERČIĆ, Ivan 173
BERNARDIN SPLIĆANIN 221, 225, 260
BERTIĆ, Živko 129
BETTELHEIM, A. 274
BIDOU, Henri 141
BITI, Vladimir 119, 121
BLAGOJEVIĆ, Adam Tadija 52
BOGDANOVIĆ, David 18, 20, 245
BOGDANOVIĆ, Milan 17, 215–219
BOGIČEVIĆ, Vlatko 171
BOGOVIĆ, Mirko 13
BOLLÉ, Herman 389
BOŠKOVIĆ, Josip Ruder 52
BRATULIĆ, Josip 77, 221, 260
BRČIĆ, Ivan v. BERČIĆ, Ivan
BREŠIĆ, Vinko 399
BREYER, Mirko 27, 126, 167, 180, 181, 266,
267, 271
BREZOVAČKI, Tituš 52
BRLENIĆ-VUJIĆ, Branka 115, 118, 120,
124, 384
BROZ, Ivan 47, 229
BRUEROVIĆ, Marko 52, 55
BUDHA 140
BUDMANI, Petar 262
BUNIĆ VUČIĆ, Ivan (Dživo) 21, 52, 53,
55, 56, 63, 64, 70, 73, 155, 240, 241
BUNIĆ VUČIĆEVIĆ, Ivan v. BUNIĆ VU-
ČIĆ, Ivan (Dživo)
BUNIĆ, Jakov 17
BUNJIK 204

BUTOROVIĆ, Mato 386, 389
 BUŽAK 203
 BUŽAN 203
 BYRON, George Gordon Noel 121, 150

C

CAJON 266
 CANEVARI, Eneriko 69, 72
 CARDUCCI, Giosue 107, 108
 CAR EMIN, Viktor 254
 CARNEGIE, Andrew 233
 CEPELIĆ, Iso 129, 134, 136, 137, 167
 CESAREC, August 10, 79, 81, 88, 97, 98, 132, 156, 163, 194
 CIHLAR NEHAJEV, Milutin 103, 116
 CINQUANTE, Benedetto 70
 CRNJANSKI, Miloš 128
 CROCE, Benedetto 234, 244
 CRONIA, Arturo 128
 CUGŠVERT, Miroslav 227
 CURTIUS, Ernst Robert 53, 64
 CVIJIĆ, Jovan 29

Č

ČEDOMIL, Jakša 254
 ČERINA, Vladimir 109
 ČEVAPOVIĆ, Grgur 52, 56, 222, 260
 ČOBANKOVIĆ, Mirko 389
 ČUBRANOVIĆ, Andrija 21, 52

Ć

ĆAVAR, Martina 281
 ĆERIC, Vaso 171
 ĆIPIKO, Ivo 253
 ĆOROVIĆ, Svetozar 40, 241
 ĆOROVIĆ, Vladimir 176, 179, 250–252, 273
 ĆURČIN, Milan 40, 93, 94, 168, 178

D

DAMJANOVIĆ, Stjepan 263
 DANIČIĆ, Đuro 188
 D'ANNUNZIO, Gabriele 68
 DANTE, Alighieri 235
 DAVID 241
 DE SANCTIS, Francesco 70
 DEANOVIĆ, Mirko 276
 DELLA BELLA, Ardelio 192, 259

DEŽMAN IVANOV, Milivoj 115, 254
 DICKENS, Charles 216
 DILTHEY, Wilhelm 281
 DIMITROVIĆ, Nikola 52
 DIVKOVIĆ, Matija 33, 52, 94, 171, 173, 273
 DJURDJIĆ, Ignjat v. ĐURĐEVIĆ, Ignjat
 DOBROVIĆ, Antun 116
 DOLINER, Gorana 221, 223, 384, 385
 DOMANOVIĆ, Radoje M. 217
 DOMJANIĆ, Dragutin 12, 13, 14, 68, 122, 131, 152, 253
 DONADINI, Ulderiko 10, 88, 97, 98, 117, 156, 163
 DORIĆ, Mato 384
 DOSTOJEVSKI, Fjodor Mihajlovič 10–12, 14–16, 121, 123, 131, 132, 138, 139, 141, 145, 156, 253, 273–276, 284
 DOŠEN, Vid 52, 53
 DRAŽENOVIĆ, Josip 245, 253
 DRECHSLER VODNIK, Branko v. VODNIK, Branko
 DRŽIĆ, Džore 21, 52
 DRŽIĆ, Marin 21, 52
 DU BELLAY, Joachim 71
 DUBOKOVIĆ, Niko 185, 284
 DUČIĆ, Jovan 241
 DUKAT, Vladoje 129, 187, 245
 DUMAS, Alexandre 121, 150

Đ

ĐORĐEVIĆ, Ignjat v. ĐURĐEVIĆ, Ignjat
 ĐORĐIĆ, Ignjat v. ĐURĐEVIĆ, Ignjat
 ĐORĐIĆ, Stijepo v. ĐURĐEVIĆ, Stijepo
 ĐORIĆ, Nikola 241
 ĐURĐEVIĆ, Ignjat 10, 12, 17, 21–23, 25, 44, 50, 52–60, 62, 63, 65, 67, 69–78, 81, 119, 120, 123, 130, 150, 155, 158, 159, 163, 165, 168, 178, 180, 181, 187, 189–191, 194, 239, 259, 265, 282
 ĐURĐEVIĆ, Stijepo 56–58
 ĐURĐEVIĆ, Zora (r. Merk) 127

E

ELIZABETA I. 386
 ELTZ, *plem. obitelj* 386
 ESIH, Ivan 128, 284
 EZOP 235

F

FALIŠEVAC, Dunja 24, 59, 64, 67, 74, 77, 147
 FANCEV, Franjo 5, 227, 257, 383
 FERIĆ, Đuro 52, 55
 FILIPOVIĆ, Adam 52
 FILIPOVIĆ-GRČIĆ, Ivan 91, 163
 FISCHER, Terezija 282
 FIŠER, Ernest 155, 156, 158, 159, 161, 385
 FLAKER, Aleksandar 49, 51, 64, 80, 111, 112
 FLAKER, Vida 111, 112, 130
 FLAUBERT, Gustave 121
 FLEIC 205
 FLEMMING, Paul 169
 FLORSCHÜTZ, Josip 129, 263
 FORKO, Josip 75
 FRANGEŠ, Ivo 10, 218, 229, 235, 244
 FRANKOPAN, Fran Krsto 52, 53
 FRANJO ASIŠKI 21, 118, 119, 122
 FUČAK, Jerko 221–223, 226, 260

G

GAJ, Ljudevit 18, 39, 93, 169, 178, 194, 199, 200, 249
 GALJER, Jasna 116, 123
 GAVRILOVIĆ, Aleksandar 134, 167
 GAVRILOVIĆ, Andro 47
 GEORGIJEVIĆ, Krešimir 31
 GESEMANN, Gerhard 128
 GJALSKI, Ksaver Šandor 12, 15, 121, 151, 245, 249
 GJORDJIĆ, Ignjat v. ĐURĐEVIĆ, Ignjat
 GJORGJIĆ, Ignjat v. ĐURĐEVIĆ, Ignjat
 GJURGJAN, Ljiljana 111, 112
 GLEĐEVIĆ, Antun 52, 53, 56
 GOBO, Tamara 287, 383, 385, 386, 399
 GOETHE, Johann Wolfgang 71, 101, 121, 178, 235
 GORETIĆ 203
 GRABOWSKI, Tadeusz 128
 GRUBOR, Dane 266
 GUARINI, Giambattista 71
 GUNDULIĆ, Ivan 17, 21–24, 50, 52–57, 63–65, 72, 73, 75, 158, 239, 283
 GÜNTHER, Kurt 261

H

HABDELIĆ, Juraj 21, 52, 68
 HAGEDORN, Friedrich von 71
 HALER, Albert 5, 70, 383

HAMM, Josip 128, 185
 HAMMER, Joseph von 24
 HAMON, Phillipe 148, 149
 HARAMBAŠIĆ, August 129
 HARTMAN, Lavoslav 167
 HEĆIMOVIĆ, Branko 168, 180
 HÉDERVÁRY, Karlo Khuen v. KHUEN-
 HÉDERVÁRY, Karlo
 HEINE, Heinrich 240
 HEKTOROVIĆ, Petar 21, 52
 HERMANN, Hugo 73, 74
 HINNEBERG, Paul 171
 HOFMANNSTHAL, Hugo von 68, 134, 169, 178
 HOLOČEK, Josif 266
 HORACIJE FLAK, Kvint 75
 HÖRMANN, Kosta 272, 273
 HORVAT, Josip 262, 263
 HORVAT, Marija 169, 178
 HOŠKO, Franjo Emanuel 200, 208
 HRABOVSKY v. HRABOVSKY, János
 HRABOVSKY, János 202
 HRANILOVIĆ, Jovan 254
 HRASTE, Mate 128, 184
 HUDEC, Jan 133
 HUGO, Victor 121
 HUS, Jan 132, 143

I

IBSEN, Henrik 101, 216
 ILEŠIĆ, Fran 176, 179, 244
 ILIĆ, Vojislav 217, 241
 ILIJĆ, Dragutin 268
 INKEJ, Mirko 199, 209
 INOCENT XI., *papa* 386
 IVANIŠEVIĆ, Ivan 52, 56, 57
 IVANIŠIN, Nikola 399
 IVANOŠIĆ, Antun 54, 158
 IVANOV v. DEŽMAN IVANOV, Milivoj
 IVEKOVIĆ, Franjo 259
 IVŠIĆ, Stjepan 128, 185, 187, 189, 190, 193, 195, 237, 275

J

JAGIĆ, Vatroslav 9, 18, 20, 28, 34, 38, 46, 47, 62, 65, 67, 128–132, 136, 137, 143, 145, 168–172, 174, 178, 187, 194, 221, 227, 249, 257–277, 282
 JAIĆ, Marijan 198, 200, 208, 223

- JAKŠIĆ, Đuro 241
 JAKŠIĆ, Georgije 170, 179
 JANKOVIĆ BRIBIRSKI, Vladislav 211
 JANKOVIĆ, Đuro 241
 JANKOVIĆ, Jozo, *podžupan osječki* 204, 205, 212
 JANOŠIĆ 203
 JANSON 205
 JARNEVIĆ, Dragojla 189
 JAUSS, Hans-Robert 233, 245
 JELAČIĆ, Josip 198, 203, 204, 206, 211
 JELČIĆ, Dubravko 79, 84, 157, 201, 208, 229, 385, 387
 JEMBRIH, Alojz 257, 261
 JENY, Guido 176
 JEŽIĆ, Slavko 5, 10, 18, 48, 135, 219, 220, 223–226, 255, 383
 JIRÁSEK, Alojz 133
 JIREČEK, Konstantin 67, 128, 130, 282
 JIROUŠEK, Antun 172
 JOKL, Norbert 131
 JOLLES, André 119, 121
 JOSIP II. HABSBURŠKI 201, 202, 204
 JOVANOVIĆ, Vlado 241
 JOVANOVIĆ, Vojislav M. 215, 217, 219
 JOVIĆ, *barun* 204
 JUKIĆ, Ivan Franjo 173, 223
 JURIĆ ZAGORKA, Marija 128
 JURIŠIĆ, Šimun 215, 384, 385
 JURKOVIĆ, Draženka 384, 385
 JURKOVIĆ, Janko 245
 JURKOVIĆ, Vinko 116
- K**
- KAČIĆ MIOŠIĆ, Andrija 52, 159, 208, 226
 KANAVELIĆ v. KANAVELOVIĆ
 KANAVELOVIĆ, Petar 52, 56, 57
 KANIŽLIĆ, Antun 10, 17, 21–23, 25, 44, 50, 52–57, 59–65, 67, 69, 70, 73–78, 81, 120, 123, 130, 155, 158, 159, 163, 165, 168, 178, 180, 181, 187, 189–194, 265, 282
 KAPISTRAN, Ivan 389
 KARÁSEK, Jaroslav 133
 KARÁSEK, Josef 130, 168, 178, 258, 259
 KARNARUTIĆ, Brne 21, 24, 52
 KAŠIĆ, Bartol 171, 173, 225, 226
 KATANČIĆ, Matija Petar 52, 56, 173, 200, 222, 225, 260
 KATARINA II. KOTROMANIĆ 168, 170, 178, 282
 KATIČIĆ, Radoslav 27, 32, 94, 142, 385, 389, 410
 KAVANJIN, Jerilom (Jeronim) 52, 54, 56
 KEMPENIĆ 202
 KESIĆ, Antun 260
 KESIĆ, Nikola 52, 222–226
 KESLLER, Josip 389
 KHUEN-HÉDERVÁRY, Karlo 218
 KIDRIČ, France 257
 KLAIĆ, Vjekoslav 227
 KNEZOVIĆ, Antun Josip 52
 KNEŽEVIĆ 205
 KNIEWALD, Dragutin 227
 KOHARIĆ, Janko 129
 KOLAR, Slavko 282
 KOLARIĆ, Pavao (Pajo) 134, 167, 201, 203
 KOLENIĆ, Ljiljana 197, 199, 208, 384, 385, 387
 KOLUMBIĆ, Nikica 17, 122, 221, 383–385, 387
 KOMBOL, Mihovil 5, 18, 31, 46, 47, 64, 70, 383
 KOMENSKY, Jan 389
 KONSTANTINOVIĆ, Zoran 232
 KOPITAR, Jernej 39
 KORAJAC, Vilim 245
 KOROLEV, R. 268
 KOSOR, Josip 17, 40, 135
 KOTROMANIĆ, Katarina (kći) 170
 KOTROMANIĆ, Žigmund 170
 KOVAČIĆ, Ante 13, 245
 KOVAČIĆ, Ante Slavko 174
 KOVAČIĆ, Krešimir 163
 KOZARAC, Josip 12, 121, 122, 147, 148, 151, 245
 KRAJAČEVIĆ, Nikola Sartorius 52
 KRALJEVIĆ, Miroslav 75
 KRANJČEVIĆ, Silvije Strahimir 14, 17, 100, 128, 249, 254
 KRAVAR, Zoran 22, 53, 56, 57, 60, 61, 64, 67, 69, 70, 72, 73, 77, 111, 112, 124
 KRBAVAC, Andrija 129
 KRIST 140
 KRIZMANIĆ, I. 52
 KRKLEC, Gustav 105, 107, 117, 135, 163
 KRLEŽA, Miroslav 10, 15–17, 41, 42, 79–85, 88, 97, 98, 105, 107, 128, 132, 135, 156, 157, 163, 164, 168, 180, 185–187, 194, 195, 218, 282, 385

- KRNARUTIĆ v. KARNARUTIĆ
 KRŠNJAVI, Isidor 115–117
 KUČERA, Oton 274
 KUGLER 203
 KUGLI, Stjepan 167
 KUHAČ, Franjo Ksaver 223, 227
 KUKULJEVIĆ SAKCINSKI, Ivan 9, 17, 47,
 149, 197, 201, 208, 221, 249
 KULIN, *ban* 173
 KULMER, Franjo, *barun* 202
 KUMIČIĆ, Eugen 12, 13, 121, 151, 245, 254
 KUN, Bela 81
 KUNA, Herta 268
 KURELAC, Fran 102
 KVEDER, Zofka 93
- L
- LACKO, 106
 LADAN, Tomislav 176, 179, 281
 LANOSOVIĆ, Marijan 52, 222–225, 260,
 261
 LASIĆ, Stanko 42, 185, 186, 193
 LAZAREVIĆ, Lazo 218
 LAZZARI, Francesco 226
 LE GOFF, Jacques 123
 LEMNE, Francesco di
 LESKOVAR, Janko 10, 134, 156, 163, 245,
 249
 LESSING, Gotthold Ephraim 71
 LETO, Maria Rita 276
 LEVAKOVIĆ, Rafael 173, 273
 LIPOVČIĆ, Jerolim 52
 LISIČAR, Mate 253
 LIVADIĆ, Branimir 40, 90–93, 130, 163
 LODŽ, Armatys 183
 LOTMAN, Jurij Mihailovič 37, 38
 LOVRIĆ, Božo 133, 253, 254
 LOVRINČEVIĆ, Jasmina (r. Đurđević) 127,
 384
 LOZOVINA, Vinko 18
 LUCARIĆ, Gabro 129
 LUCERNA, Camilla 134, 136, 137, 167, 168,
 178, 179, 264
 LUCIĆ, Hanibal 21, 52, 155
 LUCIĆ, Petar 52, 118, 122
 LUČIĆ, Petar v. LUCIĆ, Petar
- LUNAČEK, Vladimir 47, 49, 64, 92, 117,
 163, 215, 218, 219, 253
- LJ
- LJUBIĆ, Šime 47
- M
- MACHAL, Jan 128
 MAETERLINCH, Maurice 68
 MAGDALENIĆ, Matijaš 52
 MAGGI, Carlo Maria 71
 MAHORES v. RÖSZLER, Dragan Fran
 MAJER-BOBETKO, Sanja 227
 MALEVAC, Juraj 52
 MANFRED v. PROHASKA, Ljudevit
 MANFREDI, Eustachio 71
 MARAKOVIĆ, Ljubomir 10, 56, 64, 216,
 218, 219, 253
 MARENČIĆ, Jakov 221
 MARETIĆ, Tomo 62, 130, 187, 188, 193,
 221, 245, 258, 260–263, 266, 275
 MARIJANOVIĆ, Stanislav 100, 127, 167,
 174, 176, 178, 180, 215, 284, 384, 385,
 387, 389
 MARINO, Giambattista 69, 71, 72
 MARJANOVIĆ, Milan 40, 92, 95, 99, 101,
 107, 109, 110, 112, 217, 218, 249, 254
 MARKOVIĆ, Franjo 9, 13, 15, 116, 118,
 155, 229, 241, 249, 264
 MARKOVIĆ, Zdenka 128
 MARKUŠ, S. 64
 MARKUŠIĆ, Ber. 94
 MAROT, Clément 71
 MARULIĆ, Marko 12, 52, 75, 118–120,
 122, 123, 134, 149, 240, 273, 389
 MASAŘYK, Tomaš 128, 132, 146
 MAŠTROVIĆ, Tihomil 6, 87, 94, 156, 208,
 282, 383–387, 389
 MATANOVIĆ, Julijana 77
 MATIĆ, Tomo 5, 28, 229, 257, 260, 383
 MATIJEVIĆ, Stjepan 52
 MATOŠ, Antun Gustav 10, 14, 17, 40, 63,
 84, 88–98, 108, 118, 122, 135, 156, 163,
 218, 252, 254, 255, 282
 MAVER, Giovanni 128
 MAŽURAN, Ive 167, 168, 180
 MAŽURANIĆ, Antun 189, 229
 MAŽURANIĆ, Fran 245
 MAŽURANIĆ, Ivan 102, 141, 155, 188,
 189, 193, 236, 237, 283, 285

MEDINI, Milorad 18, 47
 MEHMED II. (zvan Osvajač), *tur. sultan* 170
 MENČETIĆ, Šiško 21, 52, 240
 MENZINI, Benedetto 71
 MERK, Rezica 127
 MESIĆ, Matija 229
 MIBA v. BARTULICA, Milostislav
 MICKIEWICZ, Adam 121, 124, 140
 MIHANOVIĆ, Antun 155
 MIHANOVIĆ, Nedjeljko 99, 100, 107, 112
 MIHOVILOVIĆ, Ivo 184
 MIKALJA, Jakov 52, 172
 MIKLOUŠIĆ, Tomo 52
 MILČETIĆ, Ivan 5, 227, 383
 MILČINOVIĆ, Adela 93, 147, 148
 MILČINOVIĆ, Andrija 116, 117
 MILETIĆ, Stjepan 130, 169, 178, 254
 MINOR, Jakob 130
 MITROVIĆ, M. 241
 MLADENOVIĆ, Ranko 134
 MLINARIĆ, Č. 133
 MOGUŠ, Milan 197, 198, 208
 MOLIÈRE, Jean-Baptiste 55
 MRNAVIĆ, Ivan Tomko 52
 MUHAMED 140
 MURKO, Matija 47, 128, 130, 131, 141, 265,
 272
 MUSIĆ, August 267
 MUSULIN, Stjepan 128, 129, 184–186

N

NALJEŠKOVIĆ, Nikola 21, 52
 NAMETAK, Abdurahman 31
 NAPOLEON, Bonaparte 202
 NAZOR, Vladimir 10, 14–16, 40, 88, 97–
 –113, 135, 156, 163, 229, 239, 253, 282,
 384
 NEDIĆ, Ljubomir 217, 218
 NEHAJEV v. CIHLAR NEHAJEV, Milu-
 tin
 NEMEC, Krešimir 218
 NENADOVIĆ, Ljubomir 217
 NIETZSCHE, Friedrich 108
 NIKČEVIĆ, Milorad 229, 232, 244, 385
 NIKOLA ILOČKI, *ban* 386, 389
 NIKOLIĆ, Mihovil 17, 100, 156, 163
 NIKOLIĆ, Rikard 253

NOVAK, Slobodan Prosperov 39
 NOVAK, Vjenceslav 227, 245

O

OBRADOVIĆ, Dositej 261, 262
 ODESCHALCHI, *vojvoda* 202
 ODESCHALCHI, *ob.* 386, 389
 ODOVIĆ, Risto 241
 OGRIZOVIĆ, Milan 133, 245, 254
 OSTOJIĆ, Tihomir 261, 285
 OVNIČEVIĆ, Stanko 202

P

PALMOTIĆ, Đore 56
 PALMOTIĆ, Jaketa 56, 57
 PALMOTIĆ, Junije 21, 52, 53, 55–58, 63,
 70, 73, 75, 172
 PANDUROVIĆ, Simo 107
 PARINI, Giuseppe 72
 PARMAČEVIĆ, Stjepan 92
 PASARIĆ, Josip 131, 215
 PATAČIĆ, Katarina 52, 120
 PAVAO, *apostol* 223
 PAVIĆ, Armin 9, 47
 PAVIĆ, Emerik 52, 222, 224, 225
 PAVLIČEVIĆ, Dragutin 263
 PAVLIČIĆ, Pavao 49, 51, 64, 80, 111, 112,
 191–193
 PEIĆ, Branko 95
 PEIĆ, Matko 60, 61, 64, 67, 77, 123
 PEJAČEVIĆ, Dora 134
 PEJAČEVIĆ, Ladislav 202
 PEJAČEVIĆ, Petar 202
 PELEŠ, Gajo 232
 PENJIĆ, Ilija 201
 PERVOLFF, Josif 171
 PETAR VELIKI 55
 PETRARCA, Francesco 172
 PETROVIĆ, Svetozar 232
 PETROVIĆ, Veljko 40
 PEXIDR-SIEGER, Zdenka v. SIEGER-
 PEXIDR, Zdenka
 PHILIPP A CAPUSVAR v. VLAHOVIĆ-
 KAPOŠVARC, Filip
 PILAR, Ivo 142, 145, 174, 179
 PLAVŠIĆ, Dušan (Discoboło) 117, 176
 POE, Edgar Allan 121

POGAČIĆ, Milka 254
 POLIĆ, Nikola 215, 216, 218, 219
 POLITEO, Dinko 254
 POLÍVKA, Jiři 128
 POLJANEC, Franjo 18
 POMPEI, Girolamo 71
 PONTAR-MATKOVIĆ, Gordana 383
 POPOVIĆ, Bogdan 11, 128
 POPOVIĆ, Pavle 128
 POPOVIĆ, Vladimir 99
 POSILOVIĆ, Pavao 33, 52
 PRANDAU, barun 202
 PRANJIC, Krunoslav 111, 112
 PRERADOVIĆ, Petar 9, 11, 12, 15, 17, 62,
 81, 121, 124, 128, 150, 155, 158, 160–
 –162, 165, 237, 239–242, 244, 246, 247,
 249, 282
 PRETI, Girolamo 71
 PROHASKA, Dragutin (otac) 127, 281
 PROHASKA, Ljudevit 129
 PROHASKA, Terezija 127, 281, 283
 PROHASKA, Vladimir 129
 PROMIR v. PROHASKA, Vladimir
 PRZYBYSZEWSKI, Stanislav 68, 124
 PŠIHISTAL, Ružica 67, 69, 77, 399
 PUCIĆ, Medo 12, 120, 121, 124, 150
 PURIĆ 259
 PUSTAIĆ, M. 52
 PUŠKIN, Aleksandar Sergejevič 121

R

RAC, Koloman 245
 RAČKI, Franjo 142, 145, 174, 227, 268, 269
 RAČKI, Mirko 389
 RADIČEVIĆ, Branko 240, 241
 RADOS, Zvezdana 99, 101, 384
 RAKIĆ, Milan 40
 RANKOVIĆ, Svetolik 217
 RANJINA, Dinko 52
 RAUCH, Pavao 262, 263
 RELKOVIĆ, Antun Matija 21, 52, 158, 159,
 173, 204, 208, 245
 RELKOVIĆ, Josip Stjepan 52
 RELJKOVIĆ v. RELKOVIĆ
 RENGJEO, Ivan 129
 REŠETAR, Milan 29, 128, 172, 177, 179,
 272, 273, 275, 276
 RICCARDI, Riccardo 70

RICHERI, Giovan-Battista 71
 RIEDEL, Manfred 281
 RIŠNER, Vlasta 183, 185, 188, 190, 192,
 385
 ROGOVSKI, Marina 383
 ROLLI, Paolo 71
 ROPS, Felicien 121, 152
 RORAUER, Julije 249, 253
 ROSANDIĆ, Dragutin 229, 232, 245
 ROSENFELD, Morris 168, 178
 ROSTAND, Edmond 251
 RÖSZLER, Dragan Fran 129
 ROŽMANIĆ, Kuzma 284
 RUKAVINA, Juraj 198
 RUNJANIN, Josip 134, 167

S

SABIĆ, Marin 254
 SABLJIĆ TOMIĆ, Helena 147
 SAPUNAR, Andrea 96, 139, 385, 386
 SASIN, Antun 21
 SCHERZER, Ivan 75
 SCHILLER, Friedrich 121
 SCHLEGEL, Friedrich 121, 150
 SCHMIDT 268
 SCHMIDT JUGOVIĆ, Vladoje 176
 SEKEREŠ, Stjepan 261
 SHAKESPEARE, William 233, 235
 SIEGER-PEXIDR, Zdenka 10, 116, 117, 126
 SILESIUS, Angelus 123
 SIMONOVIĆ, Iva 10, 116, 117, 126
 SKERLIĆ, Jovan 128, 217, 218
 SKOK, Petar 131, 134, 136, 137, 184, 215–219
 SMIČIKLAS, Tadija 229
 SMODEK, Matija 197
 SOLAR, Milivoj 119, 121, 232
 SOLOVJEV, Vladimir 141
 SOLVEJGS, Krstijana v. VOJNOVIĆ,
 Gjena
 SPEE, Friedrich 62, 75, 123
 SPITZER, Mavro 176–177
 SRDOČ-KONESTRA, Ines 67, 384
 STAMAĆ, Ante 124, 235, 245
 STANOJEVIĆ, Stanoje 172, 176, 179, 281
 STEFANOVIĆ KARADŽIĆ, Vuk 18, 39,
 170, 188, 258
 STEIGER, Emil 234, 244

STJEPAN, *nadvojvoda, ugarski palatin* 198, 202
 STOŠIĆ, Krsto 260
 STRAJNIĆ, Kosta 116, 117
 STRINDBERG, August 216
 STROSSMAYER, Josip Juraj 39, 132, 134, 167, 205, 389
 SUKIĆ, Adam 204, 205, 211
 SZABO, Đuro 129, 130, 136, 137

Š

ŠABAN, Ladislav 223, 226
 ŠAFAŘÍK, Pavel Josef 47, 173
 ŠAMIĆ, Midhad 241, 245
 ŠAMŠALOVIĆ, Gustav 129
 ŠANTIĆ, Aleksa 241
 ŠANJEK, Franjo 269
 ŠARIĆ, Ivan 229
 ŠEGVIĆ, Kerubin 254
 ŠENOVA, August 9, 13–15, 109, 245, 254
 ŠICEL, Miroslav, 9, 11, 45, 65, 88, 96, 104, 110, 112, 118, 123, 139, 145, 156, 157, 161, 165, 176, 179, 219, 220, 229, 244, 281
 ŠIDAK, Jaroslav 145
 ŠIMIĆ, Antun Branko 10, 15, 16, 105, 117, 135, 282
 ŠIMUNOVIĆ, Dinko 17, 253
 ŠIPRAK 203
 ŠIŠAK, Marinko 383
 ŠIŠIĆ, Ferdo 269, 271
 ŠIŠKOVIĆ, župan srijemski 202
 ŠKARICA, Branko S. 94
 ŠKREB, Zdenko 232, 235, 245
 ŠPICER v. SPITZER, Mavro
 ŠREPEL, Milivoj 68, 160, 254
 ŠTREKELJ, Karel 257, 261
 ŠULEK, Bogoslav 188
 ŠUNDALIĆ, Zlata 45, 47, 50, 55, 61, 65, 384
 ŠURMIN, Đuro (Gjuro) 9, 38, 47, 48, 65, 215, 259, 263, 268, 275

T

TADIJANOVIĆ, Dragutin 383
 TAHUREAU, Jacques 71
 TAINE, Hyppolite 217
 TASSO, Torquato 71

TATARIN, Milovan 9, 10, 45, 65, 77, 100, 112, 118, 123, 127, 148, 156, 163–165, 168, 177, 179, 183, 194, 215, 219, 229, 244, 281, 287, 388
 THEINER, Augustin 170
 TKALČEVIĆ, Adolf Veber 188, 189, 229
 TKALČEVIĆ, Mihoil 198, 200
 TKALČIĆ, Ivan 227
 TOLSTOJ, Lav Nikolajevič 11, 12, 94, 121, 134, 141, 273
 TOMIĆ, Josip Eugen 245
 TOMIĆ, Joša 241
 TOPALOVIĆ, Mato 167, 200, 202
 TORDINAC, Juraj 202, 204, 245
 TRESIĆ-PAVIČIĆ, Ante 14, 116, 254
 TRPINAC, Đuro 93
 TROPSCH, Stephan (Stjepan) 169, 271
 TRUHELKA, Ćiro 173, 269, 273
 TRUHELKA, Jagoda 134
 TUCIĆ, Srđan 17
 TUKSAR, Stanislav 227
 TURGENJEV, Ivan Sergejevič 121
 TURIĆ, Đuro 245

U

UHINK 201
 UJEVIĆ, Mate 18, 215
 UJEVIĆ, Tin 132, 135
 UŽAREVIĆ, Jakov 189

V

VAILLANT, André 128
 VAJS, Josip 227
 VALVASONE, Erasmo da 70–73
 VANKA, Maksimilijan 123
 VASMER, Max 128
 VELIKANOVIĆ, Iso 52, 128
 VERGILJE MARON, Publije 235
 VESELOVSKI 266
 VETRANOVIĆ, Mavro 21, 52
 VIDRIĆ, Vladimir 14, 100, 106, 111, 122, 135
 VILOV, Stjepan 52
 VINOGRADOV, Viktor V. 128
 VITALJIĆ, Andrija 52
 VITEZOVIĆ-RITTER, Pavao 21, 52, 68
 VLADISAVLJEVIĆ 206
 VLAHOVIĆ-KAPOŠVARC, Filip 226

VODNIK, Branko 5, 9, 10, 11, 18–20, 21, 24, 38, 41, 45–48, 54, 58, 59, 62–65, 67, 77, 91–93, 99, 106, 110, 128, 130, 155–166, 176, 199, 200, 208, 244, 245, 253, 257–259, 261, 273, 282, 383

VODOPIĆ, Mate 249, 253, 254

VODVAŘK, Slavko 129

VOJNOVIĆ, Gjena 253

VOJNOVIĆ, Ivo 14, 15, 17, 68, 81, 87, 114, 122, 128, 132, 133, 135, 139, 152, 168, 178, 250–252, 254–256, 283, 389

VONČINA, Josip 194, 208

VONDRAK, Václav 128

VORGIC, Jakob 204

VRAZ, Stanko 9, 10, 12, 121, 150, 155, 196, 241, 244, 249, 268, 283

VUKELIĆ, Vilma 134

VUKELIĆ, Zvonimir 254

VUKOTINOVIĆ, Ljudevit 206, 209

VUKOVIĆ 203

VULOVIĆ, Svetislav 217

W

WELLEK, Réne 38, 41

WENZELIDES, Arsen 90, 249–256

WILDE, Oscar 101, 121, 152

WOLFF, Christian 269

WOLLMAN, Frank 128, 133

Y

YEATS, William Butler 111, 112

Z

ZANINOVIĆ, Vice 83, 99, 229

ZAPPI MARATTI, Faustina 71

ZAPPI, Giovanbattista Felice 71

ZBOROVČIĆ, Benedikt 225, 260

ZIMA, Luka 59

ZLATARIĆ, Dominko 52

ZOGOVIĆ, Radovan 83

ZOLA, Emile 121, 217

ZORANIĆ, Petar 52

ZRINSKI, Katarina 24, 52, 53

ZRINSKI, Petar 52, 53

ZYR XAPULA v. VUKELIĆ, Zvonimir

Ž

ŽDANOV, Andrej 82

ŽITVAJ, *podžupan srijemski* 202

ŽIVIĆ, Tihomir 167, 170, 172, 385

ŽIVOJINOVIĆ MASSUKA, Velimir 216–219

ŽMEGAČ, Viktor 111, 112, 124

ŽUPANČIĆ, Oton 128

S Druge sjednice Znanstvenoga skupa o Dragutinu Prohaski u Osijeku.

Akademik Radoslav Katičić zdravicom pozdravlja sudionike Znanstvenoga skupa o Dragutinu Prohaski u iločkom restoranu »Dvorac«.

K a z a l o

<i>Riječ urednika</i>	5
RADOVI SA ZNANSTVENOGA SKUPA	
<i>Miroslav Šicel: Dragutin Prohaska u kontekstu hrvatske književne historiografije</i>	9
<i>Nikica Kolumbić: Prohaskin pristup starijoj hrvatskoj književnosti</i>	17
<i>Radoslav Katičić: Književni povjesničar Dragutin Prohaska u svjetlu svojega prikaza starije pismenosti u Bosni i Hercegovini</i>	27
<i>Nina Aleksandrov-Pogačnik: Odrednice Pregleda savremene hrvatsko-srpske književnosti Dragutina Prohaske</i>	37
<i>Zlata Šundalić: Siromašna slavonska crkvića i bogata isusovačka crkva u Dubrovniku (ili Prohaska o baroku)</i>	45
<i>Ines Srdoč-Konestra: Prohaskina Studija o baroku u hrvatskoj književnosti</i>	67
<i>Dubravko Jelčić: Prohaska i Krleža</i>	79
<i>Tihomil Maštrović: Dragutin Prohaska i Antun Gustav Matoš</i>	87
<i>Zvezdana Rados: Prohaska o Nazoru</i>	99
<i>Branka Brlenić-Vujić: Proljetni salon 1916. i Prohaskina Ženska lica u hrvatskoj književnosti</i>	115
<i>Stanislav Marijanović: Dragutin Prohaska – pisac svojega života</i>	127
<i>Andrea Sapunar: Prohaskina studija o problemu slavenske kulture</i>	139
<i>Helena Sablić Tomić: Interpretacija ženskih likova u raspravi Dragutina Prohaske</i>	147
<i>Ernest Fišer: Polemika Prohaska – Vodnik</i>	155
<i>Tihomir Živić: »Zasluživanje baštinenoga«: Prohaskina Hrvatsko-srpska književnost u Bosni i Hercegovini od početaka u XI. do narodnoga preporoda u XIX. stoljeću</i>	167
<i>Vlasta Rišner: Dragutin Prohaska između književne povijesti i jezikoslovlja</i>	183
<i>Ljiljana Kolenić: Frazeologija u Prohaskinu Ilirizmu u Osijeku</i>	197
<i>Šimun Jurišić: Prohaskin Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti u hrvatskoj i srpskoj kritici</i>	215
<i>Gorana Doliner: Budimski lekcionari Dragutina Prohaske – prilog hrvatskoj glazbenoj historiografiji</i>	221

<i>Milorad Nikčević</i> : Prohaskine metodološke koncepcije književnosti u udžbenicima srednjoškolske izobrazbe	229
<i>Robert Bacalja</i> : Pisma Arsena Wenzelidesa Dragutinu Prohaski . . .	249
<i>Alojz Jembrih</i> : Epistolarni Prohaskini planovi i ostvarenja (ili očitovanja Vatroslavu Jagiću 1905.–1923.)	257

DODATAK

<i>Martina Čavar</i> : Nacrt za životopis Dragutina Prohaske (1881.–1964.)	281
<i>Tamara Gobo</i> : Bibliografija Dragutina Prohaske i literatura o Dragutinu Prohaski	287
<i>Tamara Gobo</i> : Kazalo imena Prohaskine bibliografije i literature o Prohaski	377
<i>Tamara Gobo – Marinko Šišak</i> : Kronika znanstvenoga skupa o Dragutinu Prohaski	383
<i>Program Znanstvenoga skupa o Dragutinu Prohaski</i> (Osijek, 16.–17. svibnja 2002.)	391
<i>Popis slikovnih priloga</i>	397
<i>Napomena</i>	399
<i>Kazalo imena</i>	401

ZBORNİK O DRAGUTINU PROHASKI

HRVATSKI KNJIŽEVNI POVJESNIČARI

Sv. 8.

GLAVNI UREDNIK:

prof. dr. sc. Tihomil Maštrović

TAJNIK UREDNIŠTVA:

Marinko Šišak, prof.

KOREKTURA:

Martina Ćavar, prof.

KAZALO:

Martina Ćavar, prof.

KORICE:

Edi Ocvirk

RAČUNALNI SLOG:

Stjepan Ocvirk

TISAK:

CIP – Katalogizacija u publikaciji
Nacionalna i sveučilišna knjižnica – Zagreb

UDK 821.163.420-05 Prohaska, D. (063)

ZNANSTVENI skup o Dragutinu Prohaski (2002. ; Osijek)

Zbornik o Dragutinu Prohaski – književnom povjesničaru i književnom kritičaru : zbornik radova sa znanstvenog skupa, Osijek, 16. i 17. svibnja 2002. / <glavni urednik Tihomil Maštrović>. – Zagreb : Hrvatski studiji Sveučilišta u Zagrebu <etc.>, 2003. – (Hrvatski književni povjesničari : znanstveni zbornici : sv. 8)

Om. stv. nasl. : Zbornik o Dragutinu Prohaski. – Bibliografija. – Kazala. – Summaries ; Zusammenfassung ; Riassunto.

ISBN 953-6682-45-1 (Hrvatski studiji)

I. Prohaska, Dragutin –
Književno znanstveno djelo – Zbornik

430905111

Tiskanje ove knjige novčano je pomoglo Ministarstvo znanosti i tehnologije Republike Hrvatske.

PROHASKA, Dragutin, književni povjesničar i kritičar (Osijek, 7. V. 1881. – Prag, 16. IX. 1964.). Studij slavistike i germanistike završio u Beču gdje je 1905. i doktorirao pod mentorstvom Vatroslava Jagića. Godine 1909. u *Radu JAZU* svoju disertaciju objelodanio je pod naslovom: *Ignjat Đorđević i Antun Kanižlić. Studija o baroku u našoj književnosti*.

Surađuje u mnogim književnim novinama i časopisima, a osobito od 1906. do 1919. u *Savremeniku*, te od 1917. u *Hrvatskoj knjivi* (koju i utemeljuje i kojoj je 1920. urednik), gdje piše recenzentske i polemičke priloge o djelima brojnih suvremenih hrvatskih pisaca (M. Krleža, I. Andrića, S. Kolara, A. B. Šimića, V. Nazora i dr.). U hrvatskoj književnoj historiografiji i književnoj kritici izdvajaju se Prohaskine književnopovijesne sinteze: *Das kroatisch-serbische Schriftum in Bosnien und der Herzegovina von den Anfängen im XI. bis zur nationalen Wiedergeburt im XIX. Jahrhundert* (1911.), *Pregled savremene hrvatsko-srpske književnosti* (1921.) i *Srbocharvátská literatura* (1928.), te kritičke studije: *Vrazove Đulabije* (1910.), *Ilirizam u Osijeku (1835.–1849.)* (1913.), *Ženska lica u hrvatskoj književnosti* (1916.), *O pjesniku slobode, Studije o književnom radu Ive Vojnovića povodom njegove šezdesetgodišnjice*, (1918.) i dr.

U svojim analitičkim postupcima služio se osobitom književnopovijesnim metodom, svojevrsnim spajanjem filološke i pozitivističke metode. Ističe svoje sveslavensko opredjeljenje koje pokazuje interesom za probleme slavenskih kultura i književnosti, a osobito za rusku književnost. Godine 1919. habilitirao je u Pragu upravo studijom o Fjodoru Mihajloviču Dostojevskom. Od 1920. lektor je hrvatskoga jezika na praškome sveučilištu, te surađuje u brojnim češkim časopisima prilozima o slavenskim književnostima.

AUTORI PRILOGA:

Nina Aleksandrov-Pogačnik

Robert Bacalja

Branka Brlenić-Vujić

Martina Čavar

Gorana Doliner

Ernest Fišer

Tamara Gobo

Dubravko Jelčić

Alojz Jembrih

Šimun Jurišić

Radoslav Katičić

Ljiljana Kolenić

Nikica Kolumbić

Tihomil Maštrović

Stanislav Marijanović

Milorad Nikčević

Zvezdana Rados

Vlasta Rišner

Helena Sablić Tomić

Andrea Sapunar

Ines Srdoč-Konestra

Miroslav Šicel

Marinko Šišak

Zlata Šundalić

Tihomir Živić

ISBN 953-6462-79-

9 789536 682454